DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

MNEMOSYNE.

TIJDSCHRIFT

VOOR

CLASSIEKE LITTERATUUR,

ONDER REDACTIE VAN

C. G. COBET, T. J. HALBERTSMA, H. G. HAMAKER, H. VAN HERWERDEN, E. J. KIEHL, E. MEHLER, S. A. NABER, W. N. DU RIEU, S. H. RINKES.

VIJFDE DEEL.

1856.

LEYDEN,
E. J. BRILL.

1856.

INHOUD.

VAN DEN

VIJFDEN JAARGANG.

VERHANDELINGEN.

RECENSIEN VAN DISSERTATIES.

INHOUD

VAN DEN

VIJFDEN JAARGANG.

VERHANDELINGEN.

RECE[illegible]TATIES.

INHOUD.

BLADVULLINGEN.

AANTEEKENINGEN

OP EENIGE PLAATSEN VAN

ARISTOPHANES.

DE WESPEN.

vs. 1139 vlgg.

Βδελ. κοὐ θαῦμά γ'· ἐς Σάρδεις γὰρ οὐκ ἐλήλυθας.
ἔγνως γὰρ ἄν· νῦν δ' οὐχὶ γιγνώσκεις. Φιλοκλ. ἐγὼ;
μὰ τὸν Δί' οὐ τοίνυν· ἀτὰρ δοκεῖ γέ μοι
ἐοικέναι μάλιστα Μορύχου σάγματι.

Vers 1140 heeft veel van eene kantteekening, door dezen of genen lezer naast den tekst geschreven en later door een ander, zoo goed het gaan wilde, in versmaat gebragt. Het verraadt zich, zoowel door de noodelooze breedheid, waarmede het den voor niemand twijfelachtigen zin van het voorgaande vers uitwerkt, als door het pronomen ἐγώ dat op het einde Philokleon in den mond gelegd wordt. Zonder dit woordje zou het vers eenen voet te kort geweest zijn: doch de interpolator heeft er niet aan gedacht, dat ἐγώ op die wijze alleen bij ontkenningen gebruikt wordt, terwijl toch Philokleon hier een toestemmend antwoord geven moet. Eindelijk blijkt het, dat de schrijver van het scholium op vs. 1141. het vers niet heeft gekend, daar hij anders als aanvulling van den zin bij μὰ τὸν Δί' οὐ τοίνυν niet zou gevoegd hebben, οὐκ ἦλθον εἰς

Σάρδεις maar οὐχὶ γιγνώσκω. Ik hoop, dat mijn vermoeden door dit alles genoegzaam geregtvaardigd is.

vs. 1236 vlgg.

Βδελ. τί δ', ὅταν Θέωρος πρὸς ποδῶν κατακείμενος
ᾄδῃ Κλέωνος λαβόμενος τῆς δεξιᾶς,
'Αδμήτου λόγον, ὦταῖρε, μαθὼν τοὺς ἀγαθοὺς φίλει,
τούτῳ τί λέξεις σκόλιον; Φιλοκλ. ᾠδικῶς ἐγώ,
οὐκ ἔστιν ἀλωπεκίζειν κτέ.

Geen Atheener heeft ooit kunnen zeggen λέγειν σκόλιον in plaats van ᾄδειν, als of het zingen van een lied met eene gewone rede gelijk stond. Niet minder hinderlijk is het volgende ᾠδικῶς ἐγώ, waarvan de zin mij tot nog toe door niemand verklaard is. Het gansche vers is geïnterpoleerd. Philokleon moest het lied opvatten, zoodra Bdelykleon afbrak, zonder dat door een daar tusschen geplaatst vers, de voortgang gestoord werd. Zoo men voorbeelden begeert, vergelijke men vs. 1226 en vs. 1247.

vs. 1381 vlgg.

Φιλοκλ. ἄκουσόν νυν ἐμοῦ.
'Ολυμπίασιν ἡνίκ' ἐθεώρουν ἐγώ,
'Εφουδίων ἐμαχέσατ' 'Ασκώνδᾳ καλῶς,
ἤδη γέρων ὤν· εἶτα τῇ πυγμῇ θενὼν
ὁ πρεσβύτερος κατέβαλε τὸν νεώτερον.
πρὸς ταῦτα τηροῦ μὴ λάβῃς ὑπώπια.
Βδελ. νὴ τὸν Δί' ἐξέμαθές γε τὴν 'Ολυμπίαν.

Vers 1387 is geïnterpoleerd. De schrijver bedoelt dat Philokleon het verhaal van den kampstrijd te Olympia, tusschen Ephudion en Askondas, dat Bdelykleon hem ten voorbeeld gegeven had in vs. 1190 vlgg., van buiten geleerd heeft. Maar de woorden, waarvan hij zich bedient, drukken die gedachte niet uit. Ik weet slechts twee gevallen, waarin ἐξέμαθες τὴν 'Ολυμπίαν op zijne plaats zoude zijn: een reiziger zou met die woorden de naauwkeurigheid van den gids kunnen prijzen die hem te Olympia rondgeleid en niets vergeten had, of, beter nog, een schoolmeester, die aan zijnen leerling de declinatie ἡ 'Ολυμπία opgegeven had, om van buiten te leeren, en tot

zijne verwondering bespeurde dat hij zijne les kende, zou kunnen uitroepen:

νὴ τὸν Δί', ἐξέμαθές γε τὴν Ὀλυμπίαν!

Overal elders, en niet het minst, waar wij ze thans lezen, zijn deze woorden onzin.

vs. 1392 vlgg.

Βδελ. *ὁρᾷς ἃ δέδρακας; πράγματ' αὖ δεῖ καὶ δίκας*
ἔχειν διὰ τὸν σὸν οἶνον. Φιλοκλ. *οὐδαμῶς γ', ἐπεὶ*
λόγοι διαλλάξουσιν αὐτὰ δεξιοί,
ὥστ' οἶδ' ὁτιὴ ταύτῃ διαλλαχθήσομαι.

Het moet iedereen, bij het lezen dezer plaats opvallen, dat vs. 1395 niets zegt, dat niet reeds in het voorgaande vers begrepen is, en derhalve een aanhangsel vormt, waarvan het nut door niemand kan worden bevroed. Misschien zullen sommige lezers van meening zijn, dat vs. 1395 om die reden als eene interpolatie uit den tekst gebannen moet worden, doch, ten onregte. Zoo hier eene interpolatie heeft plaats gehad, is het niet in dit vers, dat men die zoeken moet, maar veeleer in het voorgaande, dat er de sporen van draagt. Want bij *διαλλάττειν* wordt nimmer als object de zaak gevoegd, waarover verschil bestaat, maar de personen, die het oneens zijn; dus niet *διαλλάττειν τὴν ἐχθράν* maar *τοὺς ἐχθρούς*; en toch zegt de schrijver van het vers *λόγοι διαλλάξουσιν αὐτά*. Men late dus liever vs. 1394 als onecht achterwege en verbinde, met verandering van *ὥστ' οἶδ'* in *εὖ οἶδ'*, vs. 1395 met vs. 1393:

οὐδαμῶς γ', ἐπεὶ
εὖ οἶδ' ὁτιὴ ταύτῃ διαλλαχθήσομαι.

vs. 1427 vlgg.

ἀνὴρ Συβαρίτης ἐξέπεσεν ἐξ ἅρματος,
καί πως κατεάγη τῆς κεφαλῆς μέγα σφόδρα·
ἐτύγχανεν γὰρ οὐ τρίβων ὢν ἱππικῆς.
κἄπειτ' ἐπιστὰς εἶπ' ἀνὴρ αὐτῷ φίλος·
ἔρδοι τις ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην.
οὕτω δὲ καὶ σὺ παράτρεχ' εἰς τὰ Πιττάλου.

Het laatste vers heeft niets te maken met het Sybaritische

verhaal, waarbij het gevoegd is. Het is door ik weet niet welk toeval op eene verkeerde plaats geraakt en behoort bij het tweede *γελοῖον* vs. 1435 vlgg. Immers wat de vrouw aan haren gebrokenen pot gezegd had:

εἰ ναὶ τὰν κόραν
τὴν μαρτυρίαν ταύτην ἐάσας ἐν τάχει
ἐπίδεσμον ἐπρίω, νοῦν ἂν εἶχες πλείονα.

past Philokleon op zijnen aanklager toe:

οὕτω δὲ καὶ σὺ παράτρεχ' εἰς τὰ Πιττάλου.

vs. 1442 vlgg.

Βδελ. *οὔ τοι μὰ τὴν Δήμητρ' ἔτ' ἐνταυθὶ μενεῖς,*
ἀλλ' ἀράμενος ἐγώ σε — Φιλοκλ. *τί ποιεῖς;* Βδελ. *ὅ τι ποιῶ;*
εἶσω φέρω σ' ἐντεῦθεν· εἰ δὲ μή, κτὲ.

In dit gesprek begint Bdelykleon met eene bedreiging tegen zijnen vader, die evenwel, daar hij zijne rede juist bij het verbum afbreekt, eenigzins onduidelijk blijft. Philokleon vraagt hierop *τί ποιεῖς;* Dit kan onmogelijk goed zijn. Want evenmin als het verbum dat Bdelykleon verzwijgt, een praesens had kunnen zijn, mag Philokleon in zijne vraag van dien tijd gebruik maken; waaruit weder volgt dat *ὅ τι ποιῶ* in dit vers en *εἴσω φέρω* in het volgende mede corrupt moet wezen. ARISTOPHANES had waarschijnlijk geschreven:

Βδελ. *οὔ τοι μὰ τὴν Δήμητρ' ἔτ' ἐνταυθὶ μενεῖς,*
ἀλλ' ἀράμενος ἐγώ σε — Φιλοκλ. *τί ποιήσεις;* Βδελ. *ὅ τι;*
οἴσω τρέχων ἐντεῦθεν· εἰ δὲ μή, κτὲ.

De overige veranderingen hebben geene toelichting noodig; dat ik echter van *φέρω*, *τρέχων* gemaakt heb, kan op palaeographischen grond niet verdedigd worden. Men moet aannemen dat de verandering moedwillig geschied is, om het verlies van het verbum te herstellen, dat men door de corruptie van *οἴσω* in *εἴσω* geleden had.

vs. 1509 vlgg.

Φιλοκλ. *τουτὶ τί ἦν τὸ προσέρπον; ὀξίς, ἢ φάλαγξ;*
Βδελ. *ὁ πιννοτήρης οὗτός ἐστι τοῦ γένους,*
ὁ σμικρότατος, ὃς τὴν τραγῳδίαν ποιεῖ.

Het laatste vers bevat eene aanwijzing van den in het

voorgaande bedoelden persoon, welke de tijdgenooten van Xenokles *niet* behoefden. Het heeft veel van een in versmaat gebragt scholium: wat de taal betreft, merken wij aan dat *σμικρότατος* elders bij ARISTOPHANES niet gevonden wordt, en dat *de* singularis *τὴν τραγῳδίαν*, zelfs al is het vers een scholium, wel zal moeten zijn, *τὰς τραγῳδίας*.

DE VOGELS.

vs. 74 vlgg.

Εὐελπ. *δεῖται γὰρ ὄρνις καὶ διακόνου τινός;*
Τρόχ. *οὗτος γ' ἄτ', οἶμαι, πρότερον ἄνθρωπός ποτ' ὤν,*
τότε μὲν ἐρᾷ φαγεῖν ἀφύας Φαληρικάς·
τρέχω 'π' ἀφύας ἐγὼ λαβὼν τὸ τρυβλίον.

In onzen tekst is thans ten onregte vs. 75 aan het volgende verbonden en *οὗτος* tot het subject van *ἐρᾷ* gemaakt. Het moet op zich zelf staan als het antwoord van den vogel Trochilus op de vraag van Euelpides; daarentegen begint met vs. 76 een nieuwe volzin. Natuurlijk moet daarbij *τότε μέν* plaats maken voor *χὤτε μέν* en de punt achter *Φαληρικάς* veranderd worden in een comma: *χὤτε μὲν ἐρᾷ φ. ἀφ. Φαλ., τρέχω κτέ.*

vs. 139 vlgg.

καλῶς γέ μου τὸν υἱὸν, ὦ Στιλβωνίδη,
εὑρὼν ἀπιόντ' ἀπὸ γυμνασίου λελουμένον
οὐκ ἔκυσας, οὐ προσεῖπας, οὐ προσηγάγου, κτέ.

De gymnasien waren geene badinrigtingen en Stilbonides kon derhalve den zoon van zijnen vriend niet aantreffen, op het oogenblik dat hij het gymnasium verliet na er een bad gebruikt te hebben. *Λελουμένον* is ongetwijfeld bedorven; maar, wat kan er gestaan hebben? Waarschijnlijk had de jongeling hier het gymnasium gebruikt, zoo als, bij PLATO, de jonge Theaetetus met zijne makkers den renbaan; om zich te zalven. Het gymnasium, waar de jongelieden bij ligchaamsoefeningen altijd gewoon waren zich te zalven, was daartoe de geschiktste plaats. Ik houd mij dus verzekerd, dat ARISTOPHANES geschreven had:

εὑρὼν ἀπιόντ' ἀπὸ γυμνασίου 'ληλιμμένον.

De plaats van PLATO, die ik bedoel, vindt men p. 144 C.; zij heeft te veel overeenkomst met de onze, om ze niet in haar geheel over te nemen. Theodorus wijst Theaetetus aan Sokrates, met de woorden: ἀλλὰ γάρ ἐστι τῶνδε τῶν προσιόντων ὁ ἐν τῷ μέσῳ. ἄρτι γὰρ ἐν τῷ ἔξω δρόμῳ ἠλείφοντο ἑταῖροί τέ τινες οὗτοι αὐτοῦ καὶ αὐτὸς, νῦν δέ μοι δοκοῦσιν ἀλειψάμενοι δεῦρο ἰέναι.

vs. 166 vlgg. αὐτίκα
ἐκεῖ παρ' ἡμῖν τοὺς πετομένους ἢν ἔρῃ,
τίς ὄρνις οὗτος; ὁ Τελέας ἐρεῖ ταδί.
ἄνθρωπος ὄρνις ἀστάθμητος, πετόμενος, κτέ.

Het woord ὄρνις, dat men hier thans achter τίς leest, bederft den zin dezer plaats. Want het spreekt van zelf, dat Teleas de eerste zijn moet, die op de vraag van den vorigen spreker den vlugtigen mensch, eenen vogel noemt; zoo deze in de vraag reeds een vogel heet, brengt dat antwoord ons niets verder en gaat de aardigheid er van verloren. Men leze derhalve τίς ἐστιν οὗτος. Al ware op den zin niets aan te merken, zou toch ὄρνις, waarvan de tweede lettergreep bij de Atheners lang is, op deze plaats niet kunnen staan.

vs. 308. ἆρ' ἀπειλοῦσίν γε νῷν; οἴμοι· κεχήνασίν γέ τοι.

Οἴμοι is een klaagtoon onder lijden hetzij van de ziel of van het ligchaam, en is derhalve hier niet op zijne plaats, waar niet alleen geen lijden, maar zelfs geen onmiddelijk gevaar bestaat; want Euelpides is, terwijl hij dit zegt, nog onzeker of de vogels hem dreigen, ja dan neen. Men leze, οἶμαι. De spreker beantwoordt hiermede de vraag, die hij zich zelven doet, bevestigend; de volgende woorden zeggen waarom.

vs. 581 vlg.
ἔστι μὲν λόγων ἀκοῦσαι πρῶτον, ὡς ἡμῖν δοκεῖ,
χρήσιμον, μάθοι γὰρ ἄν τις κἀπὸ τῶν ἐχθρῶν σοφόν.

Van deze beide verzen is het tweede eene slechte navolging van vers 376,
ἀλλ' ἀπ' ἐχθρῶν δῆτα πολλὰ μα·

die daarenboven niet eens onveranderd tot ons gekomen is; want *χρήσιμον*, dat de interpolator aan vs. 374 ontleend heeft, behoorde ongetwijfeld als object bij *μανθάνειν*, even als het in genoemd vers bij *διδάσκειν* behoort; *σοφός* daarentegen was subject, zoo als, in zijn voorbeeld, *οἱ σοφοί*. Men leze dus: *χρήσιμον μάθοι γὰρ ἄν τι κἀπὸ τῶν ἐχθρῶν σοφός*. Het is waar, dat het lidwoord voor *σοφός* ontbreekt; doch wij hebben thans niet te doen met Aristophanes, maar met eenen interpolator.

vs. 412 vlgg. *ἔρως*
βίου διαίτης τε καὶ
σοῦ ξυνοικεῖν τέ σοι
καὶ ξυνεῖναι τὸ πᾶν.

De woorden *βίος* en *δίαιτα* kunnen de bepaling, die hun door *σοῦ* toekomt, niet missen; *καί* moet derhalve wegvallen en het vorige aldus gelezen worden: *ἔρως | βίου διαίτης τέ σου | ξυνοικεῖν τέ σοι κτέ.*

vs. 479 vlg.

νὴ τὸν Ἀπόλλω, πάνυ τοίνυν χρὴ ῥύγχος βόσκειν σε τὸ λοιπόν·
οὐκ ἀποδώσει ταχέως ὁ Ζεὺς τὸ σκῆπτρον τῷ δρυκολάπτῃ·

Het moet iedereen, die deze beide verzen met eenige opmerkzaamheid leest, in het oog vallen, hoe ongerijmd het is, dat *Euelpides*, die in het eerste vers toont mede te gelooven dat de vogels eene grootsche bestemming te gemoet gaan, daarentegen in het volgende ontkent dat Zeus hun zijn scepter zal overgeven. Bergk heeft om die reden het tweede vers aan Epops toegeschreven, in wiens mond echter deze aanmerking hier ter plaatse volkomen onverklaarbaar is. Het vers behoort klaarblijkelijk, even als het voorgaande, aan Euelpides, die veelal met de grootsche verwachtingen van Pisthetaerus den draak steekt, en daarom hier juist den *δρυκολάπτης*, een klein diertje, tot vertegenwoordiger van de vogels en opvolger van Zeus maakt. Het verband tusschen de beide verzen schijnt, op de volgende wijze, te moeten worden hersteld:

νὴ τὸν Ἀπόλλω, πάνυ τοίνυν χρὴ ῥύγχος βόσκειν σε τὸ λοιπόν,
ὡς ἀποδώσει ταχέως ὁ Ζεὺς τὸ σκῆπτρον τῷ δρυκολάπτῃ.

vs. 488 vlgg.

οὕτω δ' ἴσχυέ τε καὶ μέγας ἦν τότε καὶ πολὺς, ὥστ' ἔτι καὶ νῦν ὑπὸ τῆς ῥώμης τῆς τότ' ἐκείνης, ὁπόταν μόνον ὄρθριον ᾄσῃ, ἀναπηδῶσιν πάντες ἐπ' ἔργον, κτἑ.

Het voorzetsel *ὑπό* zou misschien te verdedigen zijn, zoo hier sprake was van eene kracht, die nog steeds bestond en werkte: doch zij heeft reeds lang opgehouden te bestaan en zoo de werklieden thans nog op het eerste gekraai van den haan hunnen arbeid beginnen, is dit slechts eene oude gewoonte, die aan het voorleden haren oorsprong te danken heeft. Om dit uit te drukken, heeft de dichter zich van *ἀπό* moeten bedienen.

vs. 499. *ἰκτῖνος δ' οὖν τῶν Ἑλλήνων ἦρχεν τότε κἀβασίλευε.*

Dit is weder een nieuw voorbeeld, dat Pisthetaerus aanvoert. ARISTOPHANES had den lezer hierop opmerkzaam gemaakt, door het partikel *αὖ*: *ἰκτῖνος δ' αὖ τῶν Ἑλλήνων κτἑ.*, even als wij een weinig verder lezen: *Αἰγύπτου δ' αὖ καὶ Φοινίκης πάσης κόκκυξ βασιλεὺς ἦν.* Het woordje *οὖν*, dat men thans op die plaats leest, weet ik mij niet te verklaren.

vs. 637 vlg.

ἀλλ' ὅσα μὲν δεῖ ῥώμῃ πράττειν, ἐπὶ ταῦτα τεταξόμεθ' ἡμεῖς.
ὅσα δὲ γνώμῃ δεῖ βουλεύειν, ἐπὶ σοὶ τάδε πάντ' ἀνάκειται.

Iets aan iemand opdragen, aan zijne zorg toevertrouwen, heet in het Grieksch, *ἀνατιθέναι τί τινι*; het voorzetsel *ἐπί* vindt daarbij geene plaats. Zoo zegt b. v. ARISTOPHANES, in dit stuk vs. 546 *ἀναθεὶς γὰρ ἐγώ σοι τά τε νεοττία κἀμαυτὸν οἰκήσω*, en in de *Wolken* vs. 1453, *ταῦτα δι' ὑμᾶς, ὦ Νεφέλαι, πέπονθ' ἐγὼ, | ὑμῖν ἀναθεὶς ἅπαντα τἀμὰ πράγματα.* Daar nu *ἀνάκειται* beschouwd moet worden als het perf. pass. van *ἀνατιθέναι*, volgt hieruit van zelf dat *ἐπί* in vs. 638, niet goed kan wezen. Men leze: *ἐνὶ σοὶ τάδε πάντ' ἀνάκειται.*

vs. 646 vlgg. *Ἔποψ. δεῦρο τοίνυν εἴσιτον.*
Πισθέτ. ἴωμεν, εἰσηγοῦ σὺ λαβὼν ἡμᾶς. Ἐπ. ἴθι.
Πισθέτ. ἀτὰρ, τὸ δεῖνα, δεῦρ' ἐπανάκρουσαι πάλιν.

De woorden, *εἰσηγοῦ σὺ λαβὼν ἡμᾶς*, kunnen door ARISTO-

PHANES niet zoo geplaatst, noch in dezen zin gebruikt zijn. Vooreerst heeft εἰσηγεῖσθαι altijd eene figuurlijke beteekenis, eene zaak aanraden of voorstellen, iemand op het denkbeeld van iets brengen; deze regel, die bij de klassieke schrijvers geene uitzondering lijdt, is hier verwaarloosd, en εἰσηγεῖσθαι genomen voor hetgeen ARISTOPHANES en zijne tijdgenooten door εἰσάγειν plegen uit te drukken, zoo als b. v. in den *Vrede* vs. 842, ἀλλ' εἴσαγ' ὡς τάχιστα ταυτηνὶ λαβών. Niet minder vreemd is de wijze, waarop λαβὼν ἡμᾶς aan den hoofdzin toegevoegd wordt: het is waar dat de Atheners meermalen het participium λαβών op het verbum laten volgen, waar wij in onze taal aan zulk een bijvoegsel niet gewoon zijn, omdat dit begrip, naar onze opvatting, reeds in het verbum opgesloten ligt; zoo als b. v. in de boven aangevoerde plaats van den *Vrede*, en, insgelijks in den *Vrede*, vs. 713. ἀλλ' ὡς τάχιστα τήνδε τὴν Θεωρίαν | ἀπάγαγε τῇ βουλῇ λαβών. *Plutus*, vs. 228. τουτοδὶ κρεάδιον | τῶν ἔνδοθέν τις εἰσενεγκάτω λαβών. *Acharners*, vs. 327. ὡς ἔχω γ' ὑμῶν ὁμήρους, οὓς ἀποσφάξω λαβών. Men zal echter altijd vinden, dat dan het hoofdverbum den accusativus bij zich heeft, even als λαβών, en dat dit laatste aan het slot van den zin geplaatst wordt. Hier daarentegen hebben wij een verbum dat den dativus regeert, εἰσηγεῖσθαί τινί τι, en staat ἡμᾶς achter λαβών; ook geloof ik niet dat λαβών op die wijze met ἐμέ of ἡμᾶς als object gevonden wordt. Het antwoord van Epops, ἴθι, is merkwaardig om den singularis, die hier evenmin te pas komt als in het vorige vers, waar hij de beide heeren met den dualis εἴσιτον aanspreekt. Ik geloof niet dat men mij van te groote stoutheid zal beschuldigen, zoo ik op deze gronden vs. 647 voor eene interpolatie houd. Alleen het eerste woord, ἴωμεν, wensch ik te behouden en met uitstooting van het overtollige δεῦρο in het volgende vers, daarmede tot dit geheel te verbinden:

ἴωμεν· ἀτὰρ, τὸ δεῖν', ἐπανάκρουσαι πάλιν.

vs. 671. ἐγὼ μὲν αὐτὴν καὶ φιλῆσαί μοι δοκῶ.

Het verwondert mij dat de uitgevers niet reeds voorlang καί in κἄν hebben veranderd.

vs. 676 vlgg. ὦ φίλη, ὦ ξουθὴ,
ὦ φίλτατον ὀρνέων,
πάντων ξύννομε τῶν ἐμῶν
ὕμνων, ξύντροφ' ἀηδοῖ,
ἦλθες, ἦλθες, ὤφθης,
ἡδὺν φθόγγον ἐμοὶ φέρουσ'.
ἀλλ', ὦ καλλιβόαν κρέκουσ'
αὐλὸν φθέγμασιν ἠρινοῖς,
ἄρχου τῶν ἀναπαίστων.

In de volgorde dezer verzen is, naar mijn oordeel, eene kleine verandering noodig. Het vers, ἡδὺν φθόγγον ἐμοὶ φέρουσ', is niet geschikt om achter de woorden, ἦλθες, ἦλθες, ὤφθης, tot slot te dienen voor dit eerste gedeelte van dezen zang. Het behoort veeleer zoowel door den rijmklank φέρουσ' als door den inhoud tot het tweede gedeelte en werd waarschijnlijk oudtijds gelezen achter vs. 683:

ἀλλ', ὦ καλλιβόαν κρέκουσ'
αὐλὸν φθέγμασιν ἠρινοῖς,
ἡδὺν φθόγγον ἐμοὶ φέρουσ',
ἄρχου τῶν ἀναπαίστων.

vs. 723 vlgg. ἢν οὖν ἡμᾶς νομίσητε θεοὺς,
ἕξετε χρῆσθαι μάντεσι Μούσαις,
αὔραις, ὥραις, χειμῶνι, θέρει,
μετρίῳ πνίγει· κοὐκ ἀποδράντες
καθεδούμεθ' ἄνω παρὰ ταῖς νεφέλαις κτὲ.

De schoone plaats, die wij hier voor ons hebben, is door de geestelooze en half onverstaanbare bijvoegsels eens interpolators gedeeltelijk bedorven. Al wat wij hier lezen over de waarzegging der vogels in de verschillende jaargetijden is ontleend aan vs. 709 vlgg. πρῶτα μὲν ὥρας φαίνομεν ἡμεῖς ἦρος, χειμῶνος, ὀπώρας κτὲ.; maar wat de dichter goed te pas gebragt en met juiste woorden gezongen heeft, is door den navolger in slechte taal en te ongelegener tijd weder opgewarmd. Het valt niet zwaar deze beschuldiging met bewijzen te staven. In de eerste plaats is het een ongelukkige inval Μούσαις, op deze wijze, in de plaats te stellen van ὄρνισιν: want de vogels zal hij daarmede toch wel bedoelen. Ik heb er niets tegen

dat de zangvogels hem aan de Muzen doen denken en zelfs niet dat hij ze Muzen noemt; doch dit moest zoo geschied zijn, dat de lezer tevens aan den waren aard dier Muzen herinnerd werd; thans kan men uit zijne woorden niet opmaken, dat hij niet werkelijk het negental op het oog heeft. Het volgende *αὔραις*, *ὥραις*, is volslagen onzin en kan zelfs door eenen interpolator niet zóó geschreven zijn. Misschien is *ὥραις*, zoo als Bergk vermoedt, ontstaan uit *ἦρος*; misschien schuilt er iets anders achter; wij zouden echter, al vonden wij de eigen woorden des schrijvers weinig gewonnen hebben en zullen het daarom maar niet beproeven. De woorden *χειμῶνι*, *θέρει*, die thans aan de beurt zijn, wijken van het Grieksche taalgebruik af, naar hetwelk het jaargetijde, nimmer door eenen anderen casus, als den genitivus wordt aangewezen; *μετρίῳ πνίγει*, dat hierop volgt, is weder onzin; want de verstikkende hitte in het warmst van den zomer, die de Atheners *πνῖγος* noemen, kan uit haren aard nimmer *μέτριον* zijn; misschien zal men om die reden *μετρίῳ* bij *θέρει* willen voegen; dit zou echter weinig baten; want *θέρος μέτριον* is even onverstaanbaar, als *πνῖγος μέτριον*. Dit zijn ongeveer mijne bezwaren tegen de woorden; wat den zin betreft, deze is, gelijk ik reeds zeide, ontleend aan vs. 709 vlgg.; met het onderscheid dat de vermelding der jaargetijden daár noodzakelijk is, omdat Aristophanes spreekt van het aankondigen daarvan door de vogels, terwijl hier tusschen de verschillende jaargetijden, die genoemd worden, en de waarzegging volstrekt geen verband bestaat. Ik heb reeds gezegd, dat ik, op deze gronden, de plaats voor geïnterpoleerd hield; het verband laat zich, na de verbanning der verdachte verzen, gemakkelijk herstellen; men behoeft slechts in vs. 726 *κοὐκ* in *οὐκ* te veranderen en het geheel aldus te lezen:

ἢν οὖν ἡμᾶς νομίσητε θεούς,
οὐκ ἀποδράντες καθεδούμεθ' ἄνω
σεμνυνόμενοι παρὰ ταῖς νεφέλαις,
ἀλλὰ παρόντες δώσομεν ὑμῖν,
αὐτοῖς, παισὶν, παίδων παισὶν
πλουθυγίειαν, βίον, εἰρήνην κτἑ.

In de codices vindt men achter *παρὰ ταῖς νεφέλαις* nog de woorden *ὥσπερ χὠ Ζεύς*, die ik weggelaten heb, omdat ik niet

geloof dat dit voorbeeld ter opheldering van den dichter afkomstig is; maar er veeleer de aanteekening eens lezers in meen te herkennen. Het woord *εὐδαιμονίαν*, dat in de codices achter *πλουθυγίειαν* te lezen staat, is blijkbaar daarvan de verklaring; men vergelijke slechts het scholium: *ἔμιξε τὰ δύο — ἐκ τούτου ἔμφασιν εὐδαιμονίας ἐμφαίνων*: daarenboven is de *α* in *πλουθυγίεια* kort en wordt dus het metrum door dit bijvoegsel bedorven.

vs. 749 vlg. *ἔνθεν ὥσπερ ἡ μέλιττα*
Φρύνιχος ἀμβροσίων μελέων ἀπεβόσκετο καρπόν.

Het lidwoord bij *μέλιττα* moet wegvallen; Phrynichus heeft gedaan als eene bij, niet als de bij. Lees, *ὡσπερεὶ μέλιττα.*

vs. 804 vlg. *οἶσθ' ᾧ μάλιστ' ἔοικας ἐπτερωμένος;*
εἰς εὐτέλειαν χηνὶ σ υ γ γ ε γ ρ α μ μ έ ν ῳ.

Het participium *συγγεγραμμένῳ* is bedorven. BRUNCK heeft wel dit vers vertaald met de woorden: »rudibus lineis anseri »depicto;" doch *συγγράφειν* beteekent niet schilderen, noch teekenen, maar opschrijven, en wordt evenmin als *συγγραφεύς* en de andere afleidingen, ooit voor *γράφειν* en *γραφεύς* in de plaats gesteld. En daarenboven, welke gelijkheid kan er bestaan tusschen den bevederden Euelpides en eene goedkoope teekening van een gans? Men leze, met eene kleine verandering in de wijze, waarop de verzen tusschen de personen worden verdeeld:

Εὐελπ. *ἐπὶ τῷ γελᾷς;* Πισθέτ. *ἐπὶ τοῖσι σοῖς ὠκυπτέροις.*
οἶσθ' ᾧ μάλιστ' ἔοικας ἐπτερωμένος;
Εὐελπ. *εἰς εὐτέλειαν χηνὶ σ ὺ μ ὲ ν κ ε κ α ρ μ έ ν ῳ.*
Πισθέτ. *σὺ δὲ κοψίχῳ γε σκάφιον ἀποτετιλμένῳ.*
Εὐελπ. *ταυτὶ μὲν ᾐκάσμεσθα κτέ.*

De grap van Euelpides is van gelijken aard, als die van zijnen vriend; want *εἰς εὐτέλειαν κεκαρμένος* en *σκάφιον ἀποτετιλμένος* komt op hetzelfde neder. De wijze van haarsnijden, die *σκάφιον* genoemd wordt, was zelfs volgens den scholiast op de *Thesmoph.* vs. 838. *εἶδος κουρᾶς δουλικῆς.*

vs. 931 vlg. *τ ο υ τ ὶ παρέξει τὸ κακὸν ἡμῖν πράγματα,*

εἰ μή τι τούτῳ δόντες ἀποφευξούμεθα.

De herhaling van hetzelfde pronomen is onaangenaam voor het oor en kan door eene kleine verandering vermeden worden. Men leze: εἰ μή τί γ' αὐτῷ δόντες κτέ.

vs. 991. οὔκουν ἑτέρωσε χρησμολογήσεις ἐκτρέχων;

'Εκτρέχειν wordt gebruikt van iemand, die uit eene beslotene plaats naar buiten snelt, of van soldaten, die uit hun rang treden om een aanval te doen; doch hier komt het niet te pas. Het woord dat door den zin vereischt wordt, is ἀποτρέχων. Zoo vindt men in dit stuk vs. 1162. ἀλλ' ἐγὼ μὲν ἀποτρέχων | ἀπονίψομαι, en in den *Plutus* vs. 1133. ταύτην ἐπιπιὼν ἀποτρέχων οὐκ ἂν φθάνοις. De corruptie is ontstaan door verandering van de laatste lettergreep van χρησμολογήσεις in ἐκ.

vs. 1012 vlgg. ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονι
ξενηλατοῦνται καὶ κεκίνηνταί τινες
πληγαὶ συχναὶ κατ' ἄστυ.

Het subject van ξενηλατοῦνται wordt niet genoemd; wij moeten dus aannemen dat het één is met dat van κεκίνηνται en men zoowel bij het eerste als bij het tweede verbum πληγαί denken moet. Op die wijze gaat echter de zin verloren; wij komen dus tot het besluit dat de vorm dien wij hier voor ons hebben, bedorven moet zijn: vermoedelijk had de dichter geschreven: ξενηλατοῦμεν.

vs. 1040 vlgg.

χρῆσθαι Νεφελοκοκκυγιᾶς τοῖσδε τοῖς μέτροισι, καὶ σταθμοῖσι καὶ ψηφίσμασι, καθάπερ 'Ολοφύξιοι.

In deze woorden schrijve men τοῖς αὐτοῖς, naar eene emendatie van Cobet, in plaats van τοῖσδε τοῖς. (Zie *Mnemosyne* II. p. 105.) Daarenboven moet καὶ ψηφίσμασι wegvallen, daar ψηφίσματα niet wel in één adem genoemd kunnen worden met μέτρα en σταθμοί. De omstandigheid dat de spreker een ψηφισματοπώλης is, heeft waarschijnlijk aanleiding gegeven tot deze interpolatie.

vs. 1153 vlgg.

Πισθέτ. Φέρ' ἴδω, τί δαί; τὰ ξύλινα τοῦ τείχους τίνες
ἀπειργάσαντ'; Ἀγγ. ὄρνιθες ἦσαν τέκτονες
σοφώτατοι πελεκᾶντες.

Het woord ὄρνιθες, dat thans bij het antwoord van den bode gevoegd wordt, behoort eigenlijk bij de vraag van Pisthetaerus. Deze verlangde niet te weten, *wie* aan den bouw deelgenomen hadden, maar *welke vogels*; want dat het vogels zijn moesten, wist hij. Daarentegen is ὄρνιθες, waar men het thans leest, overtollig, want dat πελεκᾶντες vogels zijn was eén ieder bekend.

vs. 1342 vlgg.

Πατραλ. αἰβοῖ.
οὐκ ἔστιν οὐδὲν τοῦ πέτεσθαι γλυκύτερον·
ἐρῶ δ' ἐγώ τι τῶν ἐν ὄρνισιν νόμων·
ὀρνιθομανῶ γὰρ καὶ πέτομαι καὶ βούλομαι
οἰκεῖν μεθ' ὑμῶν κἀπιθυμῶ τῶν νόμων.
Πισθέτ. ποίων νόμων; πολλοὶ γὰρ ὀρνίθων νόμοι.

Zoo men den scholiast gelooven mag, vond men in sommige handschriften achter vs. 1342 eene lacune van één vers, en daarbij om tot aanvulling te dienen, de woorden: ἐρῶ δ' ἐγώ τι τῶν ἐν ὄρνισιν νόμων, die van den grammaticus ARISTOPHANES afkomstig zouden zijn; μετὰ τοῦτον ἑνὸς στίχου Φέρουσί τινες διάλειμμα καὶ Ἀριστοφάνους (vulgo Ἀριστοφάνης) πλήρωμα οὕτως, ἐρῶ δ' ἐγώ τι κτἑ. Ik kan mij niet voorstellen wat ARISTOPHANES tot deze noodelooze interpolatie bewogen zou hebben, zoò hij den tekst in denzelfden toestand, als wij, gekend had. Zij geeft ons in minder keurige woorden eenen zin, die in niets verschilt van dien der beide volgende verzen, en waaraan alleen behoefte heeft kunnen bestaan, zoo die verzen in het door ARISTOPHANES gebruikte handschrift niet gelezen werden; want dan volgde het antwoord van Pisthetaerus ποίων νόμων; κτἑ. onmiddelijk op vs. 1342, οὐκ ἔστιν οὐδέν κτἑ. en was het verband verbroken. Waarschijnlijk had dus het teeken eener lacune, dat in sommige handschriften gevonden werd, op die beide verzen betrekking; want zoo lang de verlorene plaats niet teruggevonden was, dacht men natuurlijk slechts aan het

verlies van één vers, en kan het ons niet bevreemden dat in de handschriften ἑνὸς στίχου διάλειμμα aangeteekend werd. De zin van het ontbrekende was zoowel uit het antwoord van Pisthetaerus, als uit het overige gesprek gemakkelijk op te maken, en ARISTOPHANES maakte dus tot aanvulling het vers dat ons als zoodanig in de scholien aangewezen wordt. Later vergeleek men vollediger handschriften, vond het verlorene terug en had dus het bewuste vers moeten weglaten; doch het was eenmaal in den tekst opgenomen en werd van nu af aan, in weerwil van het scholium, door de afschrijvers naast de echte verzen geplaatst en als het werk des dichters beschouwd. Het is meer dan tijd, dat wij van deze dwaling terugkomen en de onnoodig geworden aanvulling uit den tekst verwijderen.

vs. 1579. τὴν τυρόκνηστίν μοι δότω.

Lees τις δότω: μοί is door eenen lezer bij den tekst geschreven en heeft naderhand τις verdrongen: men vindt het op dezelfde wijze geïnterpoleerd in vs. 1550, Φέρε τὸ σκιάδειον, waar de lezing der codices is: Φέρε μοι τὸ σκιάδειον.

vs. 1689 vlgg.

Ἡρακλ. βούλεσθε δῆτ' ἐγὼ τέως
ὀπτῶ τὰ κρέα ταυτὶ μένων; ὑμεῖς δ' ἴτε.
Ποσειδ. ὀπτᾷς τὰ κρέα; πολλήν γε τενθείαν λέγεις·
οὐκ εἶ μεθ' ἡμῶν; Ἡρακλ. εὖ γε μέντἂν διετέθην.

Het passivum διετέθην in het laatste vers moet plaats maken voor het activum διετίθην. Het eerste kan niets beteekenen dan »ik zou het goed gehad hebben", en is dus eene eenvoudige bekentenis dat Poseidon hem geen onregt doet en hij voornemens geweest was het zich goed te laten smaken. Neemt men daarentegen het activum en denkt zich daarbij als object τὰ κρέα, dan zegt Herakles met voordacht eene dubbelzinnigheid, die Poseidon van het bereiden van het vleesch verstaan moet, terwijl hij zelf aan het eten daarvan denkt.

DE LYSISTRATE.

vs. 29 vlgg.

Λυσιστρ. οὕτω γε λεπτὸν ὥσθ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος
ἐν ταῖς γυναιξίν ἐστιν ἡ σωτηρία.
Καλον. ἐν ταῖς γυναιξίν; ἐπ' ὀλίγου γὰρ εἴχετο.
Λυσιστρ. ὡς ἔστ' ἐν ἡμῖν τῆς πόλεως τὰ πράγματα,
ἢ μηκέτ' εἶναι μήτε Πελοποννησίους κτέ.

Lysistrate, die minder bekrompen dan hare medeburgers, niet Athene alleen, maar geheel Hellas gered wilde hebben en daarom zoo even nog zeide ὥσθ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος κτέ., kan zich onmogelijk twee verzen later bepalen bij de belangen van haar vaderstad, τῆς πόλεως τὰ πράγματα. Het vers dat om deze reden alleen reeds verdacht zou zijn, wordt zulks nog meer, als men de volgende verzen daarmede vergelijkt, daar blijkbaar

ἢ μηκέτ' εἶναι μήτε Πελοποννησίους
Βοιωτίους τε πάντας ἐξολωλέναι.

niet betrekking heeft op vs. 32, noch op τῆς πόλεως τὰ πράγματα, maar tegenovergesteld wordt aan vs. 29 vlg., waarin sprake is van de redding van geheel Griekenland.

vs. 99 vlgg. τοὺς πατέρας οὐ ποθεῖτε τοὺς τῶν παιδίων
ἐπὶ στρατιᾶς ἀπόντας; εὖ γὰρ οἶδ' ὅτι
πάσαισιν ὑμῖν ἐστὶν ἀποδημῶν ἀνήρ.

In het laatste vers vindt men drie gebreken, het gemis van het artikel voor ἀνήρ, den singularis van hetzelfde woord in plaats van den pluralis, en de conjugatio periphrastica ἐστὶν ἀποδημῶν voor ἀποδημεῖ: om deze zelfde gedachte in zuiver Grieksch uit te drukken, had men moeten schrijven: ὅτι πάσαις ὑμῖν οἱ ἄνδρες ἀποδημοῦσιν. Het vers is geïnterpoleerd door eenen lezer die daarmede het voorgaande εὖ γὰρ οἶδ' ὅτι heeft willen aanvullen. Dat overigens dit bijvoegsel betrekkelijk laat in den tekst opgenomen is, mag men uit de volgende aanteekening opmaken, waarmede een scholiast nog meende εὖ οἶδ' ὅτι te moeten verklaren: ὅτι διὰ τὸν πόλεμον οὐδεὶς πάρεστιν.

vs. 165 vlg. οὐ γὰρ οὐδέποτ᾽ εὐφρανθήσεται
ἀνὴρ, ἐὰν μὴ τῇ γυναικὶ συμφέρῃ.

Het artikel voor ἀνήρ is hier even onmisbaar als voor γυναικί; men leze ἁνήρ.

vs. 188 vlgg.

Καλον. Λυσιστράτη,
τίν᾽ ὅρκον ὁρκώσεις ποθ᾽ ἡμᾶς; Λυσιστρ. ὅντινα;
εἰς ἀσπίδ᾽, ὥσπερ φάσ᾽ ἐν Αἰσχύλῳ ποτὲ,
μηλοσφαλούσας. Καλον. μὴ σύ γ᾽, ὦ Λυσιστράτη,
εἰς ἀσπίδ᾽ ὀμόσῃς μηδὲν εἰρήνης πέρι.

Het laatste vers is verdacht. De Grieken zeggen wel μηλοσφαγεῖν εἰς ἀσπίδα, maar dit bewijst niet dat zij ook hebben kunnen zeggen ὀμνύναι εἰς ἀσπίδα; de zin van het eerste is duidelijk, het beteekent, het bloed van het geslachte offerdier in een schild opvangen; het tweede is onverstaanbaar. Daarenboven is het verbum dat, blijkens de beide voorgaande verzen, bij μὴ σύ γε gedacht moet worden niet ὀμόσῃς maar ὁρκώσῃς.

vs. 193 vlgg.

Λυσιστρ. τίς ἂν οὖν γένοιτ᾽ ἂν ὅρκος; Καλον. εἰ λευκόν ποθεν
ἵππον λαβοῦσαι τόμιον ἐντεμοίμεθα.
Λυσιστρ. ποῖ λευκὸν ἵππον; Καλον. ἀλλὰ πῶς ὀμούμεθα
ἡμεῖς; Λυσιστρ. ἐγώ σοι νὴ Δί᾽, ἢν βούλῃ, φράσω.
θεῖσαι μέλαιναν κύλικα κτέ.

Het voorstel om in plaats van het schild een beker te nemen, en voor het offerdier een wijnkruik, kan niet wel van Lysistrate uitgaan, die van het begin tot het einde met te veel ernst optreedt, om zich zelve te parodiëeren; evenmin is de grappenmaakster Kalonike, die elders met den ernst harer vriendin den spot drijft, de persoon om op het tragische denkbeeld te komen van een wit paard als offerdier te slachten. Een deel van hetgeen thans Kalonike spreekt, moet aan Lysistrate teruggegeven worden en omgekeerd. Nadat het eerste voorstel van Lysistrate afgekeurd is, hervat deze:

τίς ἂν οὖν γένοιτ᾽ ἂν ὅρκος; ἢ λευκόν ποθεν
ἵππον λαβοῦσαι τόμιον ἐντεμούμεθα;

Καλον. ποῖ λευκὸν ἵππον; Λυσιστρ. ἀλλὰ πῶς ὀμούμεθα
ἡμεῖς; Καλον. ἐγώ σοι νὴ Δί' ἢν βούλῃ φράσω.
θεῖσαι μέλαιναν κτἑ.

Men ziet dat ik in vs. 193 voor εἰ ἐντεμοίμεθα geschreven heb ἢ ἐντεμούμεθα, eene kleine verandering, waardoor die woorden zich op de gemakkelijkste wijze met het voorgaande lieten verbinden. De partikel ἢ vervult daarbij dezelfde plaats als in den *Plutus* vs. 485.

οὐκ ἂν φθάνοιτον τοῦτο πράττοντ'· ἢ τί γὰρ
ἔχοι τις ἂν δίκαιον ἀντειπεῖν ἔτι;

vs. 200 vlg. ὦ φίλταται γυναῖκες, ὁ κεραμὼν ὅσος.
ταύτην μὲν ἄν τις εὐθὺς ἡσθείη λαβών.

Beide verzen worden in de uitgaven aan dezelfde vrouw Kalonike, toegeschreven. Ten onregte. Zij behooren aan twee verschillende personen, waarvan de eerste geheel opgetogen is over de kruik, de tweede over den beker. Men late derhalve het eerste vers aan Kalonike, maar geve het tweede aan Myrrhine.

vs. 207 vlg. Λυσιστρ. ἐᾶτε πρώτην μ', ὦ γυναῖκες, ὀμνύναι.
Καλον. μὰ τὴν Ἀφροδίτην, οὔκ, ἐάν γε μὴ λάχῃς.

Vers 207 wordt verkeerdelijk in de uitgaven aan Lysistrate toegeschreven. Het komt niet met hare rol overeen, gulzig de eerste te willen zijn bij het drinken; want dat met ὀμνύναι drinken bedoeld wordt, zal wel niemand ontsnapt zijn. Men geve dus het vers liever aan Myrrhine, of dit aan Kalonike en het volgende aan Myrrhine.

vs. 238 vlg.
Λυσιστρ. φέρ' ἐγὼ καθαγίσω τήνδε. Καλον. τὸ μέρος γ', ὦ φίλη,
ὅπως ἂν ὦμεν εὐθὺς ἀλλήλων φίλαι.

Het tweede vers zou hier beter gemist worden. Kalonike vordert hier driftig *haar deel*, τὸ μέρος; dit is genoeg: de reden waarom, die er in het volgende vers bijgevoegd wordt, verlamt de kracht van haren uitroep en is buitendien slecht gekozen; want het was niet om vriendinnen te worden, maar om zich door een zelfden band te binden, dat zij aan een gezamentlijk offer wilden deel nemen.

vs. 310 vlg. *κἂν μὴ καλούντων τοὺς μοχλοὺς χαλῶσιν αἱ γυναῖκες ἐμπιμπράναι χρὴ τὰς θύρας καὶ τῷ καπνῷ πιέζειν.*

Het ligt niet in het plan van de mannen van het koor om de deuren van de burg in brand te steken en zich zóó eenen doortogt te banen. Het vuur dat zij bij zich hadden, moest dienen om een stapel van groen hout (*χλωρᾶς ἐλάας*, vs. 255) te ontsteken en de vrouwen door den rook en den vuurgloed tot onderdanigheid te dwingen. Dit blijkt duidelijk uit vs. 266 vlg.

σπεύσωμεν, ὦ Φιλοῦργε,
ὅπως ἂν αὐταῖς ἐν κύκλῳ θέντες τὰ πρέμνα ταυτὶ,
μίαν πυρὰν νήσαντες ἐμπρήσωμεν αὐτόχειρες
πάσας ὑπὸ ψήφου μιᾶς, κτέ.

Dit maakt het waarschijnlijk dat ook in vs. 311 niet van deuren, maar van eene brandstapel gesproken werd, te meer daar het volgende *καὶ τῷ καπνῷ πιέζειν* insgelijks daarop schijnt te doelen. Men leze derhalve: *ἐμπιμπράναι χρὴ τὴν πυρὰν κτέ.*

vs. 421 vlg. *ὅτε γ' ὢν ἐγὼ πρόβουλος ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἀποκέκλεισμαι τῶν πυλῶν.*

Men leze *ταῖς πύλαις*. Niet de toegang *tot* de poort werd hem belet, maar *door* de poort. Vergelijk de *Wespen* vs. 775. *οὐδείς σ' ἀποκλείσει θεσμοθέτης τῇ κιγκλίδι.*

vs. 424. *ἀλλ' οὐδὲν ἔργον ἑστάναι· φέρε τοὺς μοχλοὺς κτέ.*

Men leze: *ἀλλ' οὐκ ἔτ' ἔργον ἑστάναι*, even als in vs. 614 *οὐκ ἔτ' ἔργον ἐγκαθεύδειν*, en in de *Vogels* vs. 1308, *οὐκ ἄρα μὰ Δί' ἡμῖν ἔτ' ἔργον ἑστάναι.*

vs. 486 vlg.

καὶ μὴν αὐτῶν τοῦτ' ἐπιθυμῶ νὴ τὸν Δία πρῶτα πυθέσθαι,
ὅ τι βουλόμεναι τὴν πόλιν ἡμῶν ἀπεκλείσατε τοῖσι μοχλοῖσιν.

Het pronomen *αὐτῶν* is niet overeen te brengen met den tweeden persoon *ἀπεκλείσατε*; men moet of hiervoor lezen *ἀπέκλεισαν* of *αὐτῶν* voor corrupt houden. Dit laatste heeft meer waarschijnlijkheid voor zich, omdat het gesprek ook verder tusschen Lysistrate en den probulus in den tweeden persoon gevoerd wordt. Bergk wil lezen *αὐτός*; dat echter hier, waar de spre-

ker zich niet met anderen vergelijkt of tegenover anderen stelt, geheel overtollig wezen zou. Ik vermoed, dat de dichter geschreven had: καὶ μὴν πάντων τοῦτ' ἐπιθυμῶ κτέ.

vs. 531 vlgg. ἀλλ' εἰ τοῦτ' ἐμπόδιόν σοι,
παρ' ἐμοῦ τουτὶ τὸ κάλυμμα λαβὼν
ἔχε καὶ περίθου περὶ τὴν κεφαλήν,
κᾆτα σιώπα,
καὶ τοῦτον τὸν καλαθίσκον.

De woorden κᾆτα σιώπα zijn niet van ARISTOPHANES. De oorzaak van de interpolatie moet gezocht worden in vs. 530; het σοί γ', ὦ κατάρατε, σιωπῶ 'γὼ κτέ van den probulus, moest, dacht men, door Lysistrate met hetzelfde verbum beantwoord worden. Hierbij heeft men echter over het hoofd gezien, dat het niet om het verbum, maar om den zin te doen is, en dat deze door de drie laatste verzen van Lysistrate,

κᾆτα ξαίνειν συζωσάμενος,
κυάμους τρώγων,
πόλεμος δὲ γυναιξὶ μελήσει,

krachtiger en beter dan door κᾆτα σιώπα wordt uitgedrukt. Dat overigens die woorden geïnterpoleerd zijn, blijkt niet alleen uit hunne overtolligheid, maar ook uit de ongeschikte plaats, die hun aangewezen is tusschen περὶ τὴν κεφαλήν en τοῦτον τὸν καλαθίσκον.

vs. 920. ἰδού, κατάκεισ' ἀνύσας τι, κἀγὼ 'κδύομαι.

Zoo Kinesias in het voorgaande vers gezegd had, dat hij zich van zijne kleederen ontdeed, zou men er niets tegen kunnen hebben, dat Myrrhine antwoordde, ik insgelijks, κἀγὼ 'κδύομαι. Thans echter is het pronomen ongepast. Men leze even als in vs. 925 καὶ δὴ 'κδύομαι.

vs. 929 vlg. Μυρρ. ἀνίστασ', ἀναπήδησον. Κιν. ἤδη πάντ' ἔχω.
Μυρρ. ἅπαντα δῆτα; Κιν. δεῦρό νυν, ὦ χρυσίον.

De zaak, die Kinesias begeerde, was, zoo als wij weten, niet een hoofdkussen, maar geheel iets anders. Het is dus niet te denken, dat hij, toen Myrrhine hem het hoofdkussen gebragt had, met voldoening uitgeroepen hebbe: ἤδη πάντ' ἔχω. Men

denke slechts aan het antwoord, dat hij een weinig verder, onder gelijke omstandigheden, geeft:

μὰ Δί' οὐ δέομαι 'γωγ', ἀλλὰ βινεῖν βούλομαι.

Voorts is het gezegde van Myrrhine, ἅπαντα δῆτα, naar den vorm niet eene vraag, zoo als men er in de uitgaven van gemaakt heeft, maar een bevestigend antwoord. De beide verzen zijn, naar het schijnt niet goed tusschen de sprekers verdeeld. Men leze met verandering van ἔχω in ἔχεις;

Μυρρ. ἀνίστασ', ἀναπήδησον· ἤδη πάντ' ἔχεις.
Κιν. ἅπαντα δῆτα. δεῦρό νυν, ὦ χρυσίον.

Myrrhine beveelt haren man zich op te rigten, legt het kussen neder en zegt dan om hem in den waan te brengen dat zij tevreden is en een oogenblik later op nieuw te leur te stellen: ἤδη πάντ' ἔχεις. Kinesias beäamt dit met graagte en roept haar om dan nu ook te komen.

vs. 962 vlgg. ποῖος γὰρ νεφρὸς ἂν ἀντίσχοι,
ποία ψυχή, ποῖοι δ' ὄρχεις,
ποία δ' ὀσφύς; ποῖος ἂν ὄρρος
κατατεινόμενος
καὶ μὴ βινῶν τοὺς ὄρθρους;

De plaats, welke ἡ ψυχή of de ziel hier inneemt, te midden van νεφρός, ὄρχεις, ὀσφύς, ὄρρος, zal ongetwijfeld den meesten lezers, even als mij, voor dat edelste deel van den mensch weinig gepast toegeschenen zijn. Dat ψυχή corrupt moet zijn, behoeft geen bewijs. Het woord, dat Aristophanes gebruikt had, is niet ver te zoeken en komt ook in dit stuk meer dan eens voor. Men schrijve: ποία ψωλή, ποῖοι δ' ὄρχεις κτέ.

vs. 1002 vlg. ἂν γὰρ τὰν πόλιν
ᾇπερ λυχνοφορίοντες ἀποκεκύφαμες.

Men leze ὑποκεκύφαμες. Ik weet niet of ἀποκύπτειν wel ergens anders gevonden wordt; doch al ware dit zoo, moet toch κύπτειν met ἀπό zamengesteld eene beteekenis krijgen, die het voor deze plaats ongeschikt maakt. Het wil zeggen: in een gedoken en gebukt zich schuil houden, of, bukken, om iets te ontwijken.

vs. 1124 vlgg. ἐγὼ γυνὴ μέν εἰμι, νοῦς δ' ἔνεστί μοι·
αὐτὴ δ' ἐμαυτῆς οὐ κακῶς γνώμης ἔχω·
τοὺς δ' ἐκ πατρός τε καὶ γεραιτέρων λόγους
πολλοὺς ἀκούσασ' οὐ μεμούσωμαι κακῶς.

Lysistrate had, zegt zij, hare ontwikkeling te danken deels aan haar eigen aanleg, deels aan hetgeen zij van anderen gehoord had; beiden vereenigd hebben haar gemaakt tot wat zij is. De wijze, waarop zij die beide oorzaken aan elkander tegenover stelt en verbindt, is in onzen tekst verduisterd door de verandering van τε in δέ. Men leze:

ἐγὼ γυνὴ μέν εἰμι, νοῦς δ' ἔνεστι μοι,
καὐτή τ' ἐμαυτῆς οὐ κακῶς γνώμης ἔχω,
τούς τ' ἐκ πατρός τε κτἑ.

vs. 1182 vlgg. νῦν οὖν ὅπως ἁγνεύσετε,
ὅπως ἂν αἱ γυναῖκες ὑμᾶς ἐν πόλει
ξενίσωμεν ὧν ἐν ταῖσι κίσταις εἴχομεν.

ARISTOPHANES had niet geschreven ὅπως ἄν maar ἕως ἄν. Waren de mannen in de burg door de vrouwen onthaald geworden en hadden zij daar elkander hun woord gegeven, dan mogten zij naar huis gaan ieder met zijne vrouw en behoefden niet langer ἁγνοί te blijven, κἄπειτα τὴν αὑτοῦ γυναῖχ' ὑμῶν λαβὼν | ἄπεισ' ἕκαστος. Tot zoo lang echter moesten zij ἁγνεύειν, daar blijkens vs. 912 de toegang tot de burg hun anders verboden was.

vs. 1195 vlgg. πᾶσιν ὑμῖν λέγω
λαμβάνειν τῶν ἐμῶν
χρημάτων νῦν ἔνδοθεν, καὶ
μηδὲν οὕτως εὖ σεσημάν-
θαι τὸ μὴ οὐχὶ
τοὺς ῥύπους ἀνασπάσαι.

De infinitivus σεσημάνθαι hangt natuurlijk af van πᾶσιν ὑμῖν λέγω, even als λαμβάνειν τῶν ἐμῶν; doch λέγω ὑμῖν λαμβάνειν τῶν ἐμῶν beteekent, ik zeg u aan of ik noodig u uit om van het mijne te nemen, terwijl hetzelfde verbum, wanneer er op volgt μηδὲν οὕτως εὖ σεσημάνθαι, natuurlijk geene andere opvatting toelaat, als die van, ik deel u mede, ik maak u be-

kend, dat enz. Dit is eene eerste zwarigheid; eene tweede vind ik in de mededeeling zelve, die inhouden zou, dat de spreker opzettelijk zijne zegels niet te best gemaakt had, ten einde men ze zou kunnen losrukken. Dit nu is blijkbaar eene ongerijmdheid. Alles gaat goed, indien men voor den infinitivus den imperativus in de plaats stelt en leest: *καὶ | μηδὲν οὕτως εὖ σεσημάν | θω τὸ μὴ οὐχὶ | τοὺς ῥύπους ἀνασπάσαι.*

vs. 1216 vlgg. *ἄνοιγε τὴν θύραν· παραχωρεῖν οὐ θέλεις;*
ὑμεῖς τί κάθησθε; μῶν ἐγὼ τῇ λαμπάδι
ὑμᾶς κατακαύσω; Φορτικὸν τὸ χωρίον.
οὐκ ἂν ποιήσαιμ'· εἰ δὲ πάνυ δεῖ τοῦτο δρᾶν,
ὑμῖν χαρίζεσθαι, ταλαιπωρήσομεν.
χἠμεῖς γε μετὰ σοῦ ξυνταλαιπωρήσομεν.
οὐκ ἄπιτε; κωκύσεσθε τὰς τρίχας μακρά·
οὐκ ἄπιθ', ὅπως ἂν κτέ.

De wijze, waarop deze verzen in Cod. R. tusschen eenen straatslijper (*ἀγοραῖος*), een bediende en het koor der grijsaards verdeeld worden, heeft dit tooneel lang onverstaanbaar gemaakt en is te ongerijmd om eene wederlegging te behoeven. C. Beer heeft in een werkje *Ueber die Zahl der Schauspieler bei Aristophanes*, p. 94 eene nieuwe verdeeling voorgesteld, die behoudens eene kleine verandering door Bergk in de Teubnersche uitgave aangenomen is. Doch ook tegen deze verdeeling, schoon beter dan de oude, zijn vele bedenkingen in het midden te brengen. Ik heb het daarom best geacht, met ter zijde stelling van alle vroegere en latere pogingen, de plaats voor mij te nemen, zoo als zij waarschijnlijk in de oudste handschriften gevonden werd, zonder aanwijzing van personen, ten einde te beproeven of ik misschien op die wijze, alleen door den zin geleid, eene uitkomst kon verkrijgen, die mij beter voldeed. Zie hier, hoe ik ten slotte meen, mij de zaak te moeten voorstellen.

De vijf eerste verzen zijn allen van denzelfden persoon, een' Athener, die deelgenomen heeft aan het gastmaal den mannen op de burg door de vrouwen aangeboden, en nu in eene opgewondene stemming met een fakkel in de hand de burg verlaat. Bij het eerste vers is hij nog niet zigtbaar, maar hoort men hem

achter de deur tot den wachter spreken, die op zijn bevel de poort ontsluit en daar hij niet spoedig genoeg ter zijde wijkt, met de woorden *παραχωρεῖν οὐ θέλεις;* en een schop of een slag aan zijn pligt herinnerd wordt. Met het tweede vers treedt hij de poort uit en vindt daar een aantal arme lieden gelegerd, die den doorgang belemmeren. Hij wordt boos en dreigt hen, zoo zij niet heen gaan, met de fakkel te branden:

ὑμεῖς τί κάθησθε; μῶν ἐγὼ τῇ λαμπάδι
ὑμᾶς κατακαύσω;

Doch naauwelijks heeft hij deze woorden gesproken of eene bedenking rijst bij hem op. Zulk een grap, *a practical joke*, gelijk de Engelschen het noemen, is eigenlijk plomp en gemeen, en hij zou zich daar liever niet mede verledigen; »maar, vervolgt hij en rigt daarbij het woord eensklaps tot het publiek, als ik het dan volstrekt moet doen, dan zal ik mijn best doen om ul. te believen." Men ziet dat hier niet langer de Athener van het stuk spreekt, maar de dichter zelf, die zich tegen over het beschaafde publiek verontschuldigen wil over zijn toegeven aan den smaak van het gemeen. En werkelijk had ARISTOPHANES eenige reden om te vreezen, dat men hem hard zou vallen; want wat hij thans deed behoorde juist tot den *φόρτος καὶ βωμολοχεύματ' ἀγεννῆ*, dien hij zelf meer dan eens in andere dichters gewraakt had, zoo als b. v. in den *Vrede* vs. 739—750 en in de *Wolken* vs. 543. Deze wijze van de plaats te begrijpen is niet nieuw: men vindt ze reeds bij den scholiast; doch zij was met de ongerijmde verdeeling van de verzen tusschen de personen, zoo als men die in de codices gevonden en behouden heeft, niet overeen te brengen: men heeft er dus geen acht op geslagen en zelfs BEER en BERGK zijn bij hunne pogingen tot verbetering een' anderen weg gevolgd. Misschien zouden zij er anders over gedacht hebben, zoo de tekst zuiver tot ons gekomen ware; doch ook deze heeft eene verbastering ondergaan. Men leest thans:

ὑμεῖς τί κάθησθε; μῶν ἐγὼ τῇ λαμπάδι
ὑμᾶς κατακαύσω; Φορτικὸν τὸ χωρίον,
οὐκ ἂν ποιήσαιμ'. εἰ δὲ πάνυ δεῖ τοῦτο δρᾶν,
ὑμῖν χαρίζεσθαι ταλαιπωρήσομεν.

Vooreerst lette men op de woorden *Φορτικὸν τὸ χωρίον*, waar-

van ik bij niemand de uitlegging gevonden heb. Van eene plek gronds, eene plaats in den eigenlijken zin, kan hier geene sprake zijn; verstaat men daarentegen het woord van *de plaats eens schrijvers*, dan is *Φορτικὸν τὸ χωρίον* niet een gezegde van den dichter, maar eene hatelijke aanmerking van een' vreemde over deze plaats van zijn werk. Doch Aristophanes had niet geschreven, *Φορτικὸν τὸ χωρίον*; de scholiast moet eene andere lezing voor zich gehad hebben, anders had hij niet kunnen uitleggen: *Φορτικὸν τὸ πρᾶγμα, τὸ ὑμᾶς καῦσαι*, en nogmaals, *Φορτικὸν μέν ἐστιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν σκήνην μετὰ λαμπάδος καὶ καταφλέξαι τινά.* Ik vermoed dat men oudtijds hier las *Φορτικὸν μὲν τουτογί*; waaruit zich zoowel de aanteekening van den scholiast als de tegenwoordige lezing laat verklaren. Gene dacht namelijk met regt dat hij bij *τουτογί, τὸ πρᾶγμα, τὸ καταφλέξαι τινά* verstaan moest; een ander lezer heeft minder juist *τὸ χωρίον* daar achter geschreven en deze woorden zijn later in plaats van *μὲν τουτογί* in den tekst opgenomen. Daarenboven moet het volgende vers door *καί* met het voorgaande verbonden worden, zoodat het geheel luidt:

μῶν ἐγὼ τῇ λαμπάδι
ὑμᾶς κατακαύσω; Φορτικὸν μὲν τουτογὶ
κοὐκ ἂν ποιήσαιμ'· εἰ δὲ πάνυ δεῖ τοῦτο δρᾶν,
ὑμῖν χαρίζεσθαι ταλαιπωρήσομεν.

Het volgende vers:

χἠμεῖς γε μετὰ σοῦ ξυνταλαιπωρήσομεν.

behoort natuurlijk aan een' anderen spreker. Een tweede Athener is namelijk kort na den eersten met eenige anderen de poort uitgetreden en verklaart zich nu bereid om even als hij zijne fakkel tegen de indringers te gebruiken. De drie volgende verzen zijn weder van den eersten, welke met die woorden den volkshoop uit een jaagt; daarop spreekt de tweede drie verzen; vervolgens weder de eerste van vs. 1228 tot vs. 1240; want er bestaat geene reden om vs. 1239 vlg.

ἀλλ' οὑτοιὶ γὰρ αὖθις ἔρχονται πάλιν
ἐς ταὐτόν· οὐκ ἐρρήσετ', ὦ μαστιγίαι;

aan een bediende toe te schrijven; zij zijn van denzelfden spreker, die zijne rede afbreekt, om het volk, dat op nieuw te hoop geloopen is, weder uit een te jagen. Ten slotte ant-

woordt de tweede Athener met vs. 1241, waarna de Lacedaemonier optreedt en het gesprek een einde neemt.

vs. 1266 vlg. *νῦν δ' αὖ*
Φιλία τ' αἰὲς εὔπορος εἴη
ταῖς συνθήκαις
καὶ τᾶν αἰμυλᾶν ἀλωπέκων
παυσαίμεθ'· ὦ κτέ.

De woorden *ταῖς συνθήκαις* zijn geïnterpoleerd. Zoo een verdrag den vrede had kunnen bestendigen, zouden de Lacedaemoniers en Atheners nooit vijanden geworden zijn. Maar wat het verdrag, *αἱ συνθῆκαι*, niet vermogt, dat moest de opregte gezindheid der partijen doen, en daartoe alleen strekt dan ook de wensch van het koor.

Katwijk a/d. Rijn. Junij 1855. H. G. Hamaker.

CICERO, *Epist. ad Atticum XIII.* 32.

Vitiose editur apud Ciceronem *Epp. ad Atticum* XIII. 32: »His libris nova prooemia sunt addita, quibus eorum uterque laudatur. Eas *litteras* volo habeas; et sunt quaedam alia." cett.

Notum est Ciceronem solere quae scripserat ad Atticum mittere, quem librorum, eorum inprimis quos Cicero scripsit, (utor verbis Iac. Tunstallii, in Ep. ad Middletonem p. 15 f.) et bibliothecarum in commercio multum esse versatum ex Tullianis epistolis satis constat. Non satis igitur mirari possum Orellium coniicientem pro *litteras δευτέρας* (*φροντίδας*) in ed. altera Cic. *Epp.* Nam quae conferre iubet vir clar. ex Cic. *Ep. ad Q. Fr.* III. i. 5. § 18: »Ego vero nullas *δευτέρας φροντίδας* habere possum in Caesaris rebus," a nostro loco alienissima sunt.

Litteras h. l. ferri non posse unusquisque dabit. Quid igitur? Ipsius nisi fallor Tullii manum habebis, si reposueris: »Eas *διφθέρας* volo habeas." Eodem modo legitur: (XIII. 24. *ad Att.*) »Quid tibi ego de Varrone rescribam? Quatuor *διφθέραι* sunt in tua potestate; quod egeris, id probabo."

S. H. R.

DE GRIEKSCHE LYRICI.

Poetae Lyrici Graeci, rec. TH. BERGK. Ed. altera, auctior et emendatior (Fasciculus alter, p. 401—1078). Lips., Reichenbach, 1853. 8°.

Anthologia Lyrica, continens Theognidem, Babrium, Anacreontea cum ceterorum poetarum reliquiis selectis. Ed. TH. BERGK. Lips., Reichenbach, 1854. 437 pagg. 8°. min.

Sedert ref. het eerste en voornaamste der bovenstaande werken, ten minste voor een klein deel, in dit tijdschrift besproken heeft [1], zijn reeds twee jaren verloopen. Hij had thans gewenscht eene volledige beoordeeling van BERGKS werk te geven; maar die taak is van zulk eenen aard, dat ref. haar van *zich zou* moeten afwijzen al ware hij door den sedert toen gewijzigden aard zijner studie beter voorbereid. Hetgeen door BERGK opgetrokken wordt is meestal zoodanig een gebouw, dat de gewone opmerker wel fouten van *détail* kan ontdekken en aanwijzen, maar het geheele plan niet kan doorzien. Wij erkennen een voornaam vereischte te missen, datgene, waardoor alleen de beoordeeling zich tot een wezenlijk oordeel verheft, namelijk het overzigt over de kennis desgenen die het te beoordeelen werk heeft geschreven, een overzigt zoo volledig en juist, dat de fouten, de onnaauwkeurigheden, de eenzijdigheid van den bedoelden auteur daarbij terstond in 't oog vallen en aan ruimeren blik en uitgestrekter kennis getoetst en

[1]) *Mnem.* II. 264 vlgg.

ter zijde van zuiverder vormen en scherpere omtrekken geplaatst worden. Maar op zulk eene beoordeeling kan BERGK nog lang wachten, en voor onze lezers zal het intusschen welligt aangenaam wezen, eenige inlichtingen over zijn werk te ontvangen, door het verslag van enkele afzonderlijke onderzoekingen, welke ref. in staat stellen, ten minste een en ander *détail* te kennen. Ref. zal daarbij overeenkomstig met zijn vroeger stuk voortwerken, hoewel met eenige wijzigingen die spoedig zullen blijken. Daaruit volgt, dat het werk als zoodanig in de volgende bladzijden enkel in zoover zal worden besproken, als een gedeeltelijk oordeel over de absolute waarde van deze uitgaaf gemakkelijk bij hare vergelijking met de vroegere kan worden ingevoegd. Deze blijft de hoofdzaak mijner beoordeeling, en daardoor worden verscheidene stellingen stilzwijgend aangenomen. Het uitgeven eener verzameling als deze, op zich zelf, en enkel als plan beschouwd, is een nuttige en gewenschte arbeid. De naam *Lyrische* dichters, om 't even hoe die overigens moet worden verklaard, is voor dit doel in ruimsten zin op te vatten, en dus moeten ook de *Elegiaci*, niet enkel SOLON en MIMNERMOS, maar ook didaktische dichters als PHOKYLIDES en THEOGNIS worden opgenomen. De volgorde en verdeeling, PINDAROS, *Elegiaci*, *Iambici*, *Melici* en dichters van *Skolia* is te regt in het algemeen behouden: over één verschil zal straks worden gesproken. Het werk is met ijver, kennis en vlijt ontworpen en uitgevoerd, en behalve in bijzonderheden door het bevoegde publiek goedgekeurd, zoo als billijk was.

Dit laatste gezegde vereischt opheldering. Immers SCHNEIDEWIN en AHRENS, wier namen aan geenen litterator onbekend zijn, hebben zich kort na het verschijnen der eerste uitgaaf zeer ongunstig daaromtrent verklaard. B. schroomt niet, hun oordeel alleronbillijkst te noemen [2], en het is daarom noodzakelijk, zijn werk na te gaan met de recensien dier geleerden en de eerste uitgaaf zelve in de hand, opdat ten slotte moge blijken, welk deel van waarheid aan iedere zijde gevonden wordt.

Ook die taak evenwel is van te grooten omvang, om in haar

---

[2]) *P. L. G.*, Ed. II*a*. Praef. p. VII.

geheel te worden uitgevoerd; bovendien vertoonen zich hier dezelfde zwarigheden als ten aanzien van BERGKS eigen arbeid, immers de uitvoerige recensie van SCHNEIDEWIN[3] is in ieder geval een stuk van wezenlijke beteekenis in de letterkunde, en dat van AHRENS[4] moge veel beknopter zijn, de naam alleen van dien geleerde is reeds voldoende tot waarschuwing om niet ligtvaardig te oordeelen. En hier, zoo ergens, gevoelt men zich tot stipte regtvaardigheid verpligt, waar het van algemeene bekendheid mag heeten, dat ten gevolge der recensie van SCHNEIDEWIN althans tusschen dezen beoefenaar der *Lyrici* en BERGK eene spanning is ontstaan welke voorzeker ieder litterator met ons betreurt. Wij zullen ons derhalve wel wachten, *tantas componere lites*, en wenschen daarom een oordeel noch uit te spreken noch uit te lokken, ten zij indien dat soms strekken kon om bij den onpartijdigen lezer achting voor de strijders en leedwezen over den strijd op te wekken. Daar dus de omvang en de moeijelijkheid van den arbeid, en de beschouwing van zoo even, ref. beletten er naar te streven dat zijne lezers zich tot een oordeel omtrent den besproken strijd opgewekt gevoelen, zal hij kunnen volstaan door die beoordeelingen en BERGKS gebruik maken daarvan in ernstige overweging te nemen, zonder noodig te hebben, de stukken van het proces opzettelijk te herzien. Het zou genoeg wezen, hier en daar *eenen greep* te doen, wel is waar niet wat het nagaan en bestuderen dier stukken, maar wel wat het mededeelen daaruit betreft.

Zulk een greep zou aanwijzen dat hoogst waarschijnlijk het korte stuk van AHRENS en SCHNEIDEWINS ontzaggelijke ἑλέπολις van BERGKS eerste uitgaaf niet geheel onafhankelijk van elkaar zijn. Beide stukken zijn gelijktijdig uitgekomen, maar in verschillende tijdschriften; en bij de vriendschapsbetrekkingen tusschen SCHNEIDEWIN en zijnen vroegeren leermeester (zoo wij wel ingelicht zijn) is eene overeenkomst als die in het overzigt van den inhoud der *Poetae Lyrici* voorkomt wel afdoende. Zij is mij gebleken uit eene opzettelijke vergelijking van AHRENS' uitspraak

---

3) *Jahrbücher f. Wiss. Kritik*, April 1844, S. 497—575.
4) *Hallische Allg. Liter. Zeitung*, April 1844, S. 834—848.

(bl. 833—834) met die van SCHNEIDEWIN (bl. 499—501), welke de geringe beschikbare ruimte mij belet hier mede te deelen; ook zou door den Hollandschen lezer dit punt als van ondergeschikt aanbelang worden beschouwd.

Terwijl het dus voor uitgemaakt mag worden gehouden, dat tusschen AHRENS en SCHNEIDEWIN, om het minst te zeggen, eene groote overeenkomst van gevoelen bestaat, ziet ref. daarin aanleiding tot het doen van eenen tweeden greep, en wel ditmaal naar een middel van gedeeltelijke beoordeeling. Dit zal kunnen bestaan, gelijk straks blijken zal, uit een meer opzettelijk behandelen te dezer plaatse van de gedichten van SIMONIDES van *Amorgos*. Vooraf evenwel vordert de billijkheid jegens de recensenten en den beoordeelden schrijver, na te gaan en mede te deelen, in hoever deze, bij zijne tweede uitgaaf, gehoor heeft gegeven aan de aanmerkingen, in de aangehaalde stukken vermeld. De uitkomst is de volgende: Ten opzigte van het uitsluiten der dichters na ALEXANDER zegt B. thans [5] »praemuniendum est...... me iam fines aliquanto latius pro»tulisse: nam continentur hac altera editione reliquiae omnium »poetarum, quotquot usque ad annum 300 a Chr. n. sive us»que ad Olymp. 120 initium vixerunt. Nam inde ab hoc de»mum tempore...... novum litterarum Graecarum saeculum »capit exordium, de qua re nuper alio loco pluribus disputavi." B. bedoelt zijn flink gedacht stuk in het *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft* [6], waarop ook de noot verwijst: *Wann beginnt die Alexandrinische Periode der Griechischen Litteratur?* waarin gesteld [7] wordt, dat het bedoelde tijdvak, dat der geleerdheid, eerst na de groote redenaars, na ARISTOTELES en zijne voornaamste leerlingen, eerst na den bloei der nieuwere Komoedie kan worden geopend. Die overwegingen gelden evenwel veel minder voor de hier bedoelde *Lyrici*, en terwijl ref. in het algemeen B.'s gevoelen omtrent het begin van dit tijdvak

5) *P. L. G.* Ed. II*a*. Praef. p. VII.

6) 1853. N°. 16. 17. S. 124—136.

7) Niet bewezen, ten minste slechts zeer in het algemeen. De waarheid van het gestelde springt in het oog, en een uitvoerig bewijs mogt te regt als overbodig worden aangemerkt.

zeer gaarne als juist erkent, merkt hij op, dat de redenen tot het plaatsen dezer grens niet juist aan de *Lyrici* ontleend zijn, en dat daardoor nog niet beslist wordt, of het aan te raden is, de lateren buiten eene verzameling als deze te sluiten. Overigens is B., zoo als uit het bovenstaande blijkt, zijn oorspronkelijk plan met eene geringe wijziging trouw gebleven.

De uitdrukking *Lyrici* is in hare vroegere algemeenheid blijven bestaan, alleen met het onderscheid, dat de *Dithyrambici* der eerste uitgaaf thans zoowel in de tweede als in *Anthologia Lyrica* onder de *Melici* zijn opgenomen; eene verandering van ondergeschikt belang, maar zeker goed te keuren, daar het verschil tusschen Dithyramben en de overige Melische gedichten in elk geval veel geringer is dan dat van deze laatsten en de Iamben en Elegiën.

De gedichten, welke Ahrens in de eerste uitgave ongaarne mist, heeft Bergk allen opgenomen, wel niet in de nieuwe bewerking, maar dan toch in de *Anthologia Lyrica*, immers[8] in dit werkje »ubi non id agebatur, ut integrae reliquiae poeta»rum reciperentur, sed delectus habendus erat" (dit moet immers niet als redegevend voor het volgende worden aangemerkt), »etiam Alexandrinorum poetarum et qui insequuntur habui ra»tionem." De bedoelde gedichten zijn de *Ode* van Melinno *εἰς Ῥώμαν*,[9] de Iamben van Phoenix van *Kolophon*,[10] de elegische fragmenten van Philetas,[11] Phanokles[12] en Hermesianax,[13] ein-

8) *P. L. G.* Ed. II*a*. Praef. p. VII.
9) *Anth. Lyr.* Melic. LI. p. 399 sq.
10) Ibid. Iamb. XI p. 182 sq.
11) Ibid. Eleg. LI. B. p. 114.
12) Ibid. Eleg. LX. p. 141 sq.
13) Ibid. Eleg. LII. p. 116 sqq. — Schneidewin schreef: »Wer wird nicht »schmerzlich die kostbaren Eligieen des Hermesianax . . . vermissen?" Daarover denkt Prof. Cobet anders, die in de noten op zijne *Oratio de Arte Interpretandi* p. 47—53 dezen dichter erg *à faire* neemt, als een sprekend voorbeeld dergenen die »cum contemtu abiiciendi . . sunt, qui inani verborum strepitu incautos et imperitos »fallere possunt." Onder de *incauti* behoort ook Ruhnkenius, trouwens in zijne jeugd. Het zijn hier weder de *tantae lites*, en daarom voeg ik hierbij alleen, dat het hier bedoelde fragment uit de *Leontion* (bij Athen. XIII. p. 597 vlgg., Bergk, *Anthol. Lyr.* LII. 2. p. 116) gelijk zoo vele andere voortbrengselen der school van *Alexandrie* door versificatie evenzeer uitmunt als het ontsierd wordt door hetgeen men valsch vernuft pleegt te noemen. Als voorbeeld van

delijk ook zesdehalf Iambische verzen van PARMENON.[14] SCHNEIDEWIN mist dezelfden met uitzondering van PARMENON, en bovendien nog ALEXANDER *van Pleuron* die in de *Anthologia*[15] is opgenomen onder den naam ALEXANDER *Aetolus*, en twee Iambische dichters, die wij thans èn in het grootere werk èn in de *Anthologia* vinden, AESCHRION[16] van *Samos* en HERODES[17] (HERODAS of HERONDAS).

De stukken, welke naar AHRENS' oordeel overtollig zijn, heeft B. behouden, namelijk de *Epigrammata*, ook die uit den Πέπλος, en die welke SCHNEIDEWIN bijvoegt, die van HIPPON, EMPEDOKLES, THUKYDIDES; voorts PINDAROS en de *Anacreontica*. De *apparatus* is hier gelijk overigens aanmerkelijk vermeerderd. Over de geheele quaestie kan ref. niet nalaten op te merken, dat iedere verzameling, zoo lang ze niet volledigheid in den ruimst mogelijken zin beoogt, waarschijnlijk genoegzame aanleiding geven zal om de opmerking van SCHNEIDEWIN en AHRENS te herhalen, dat zij te veel en in andere opzigten te weinig bevat.

Straks heb ik gesteld, dat het behandelen der Iamben van den ouderen SIMONIDES een geschikt punt van vergelijking en gedeeltelijke beoordeeling zou opleveren. Dit steunt op het

---

een en ander moge dienen hetgeen HERMESIANAX in zijne beschrijving van de magt der liefde op dichters en geleerden van PYTHAGORAS zegt (vs. 55 vlg.):

Οἵη μὲν Σάμιον μανίη κατέδησε Θεανοῦς
Πυθαγόρην, ἑλίκων κομψὰ γεωμετρίης
εὑρόμενον, καὶ κύκλον ὅσον περιβάλλεται αἰθὴρ
βαιῇ ἐνὶ σφαίρῃ πάντ' ἀποτασσόμενον.

en zoo wordt van SOKRATES gezegd dat hij geweest is *οἰκὶ' ἐς 'Ασπασίης πωλεύμενος*, vs. 93, in den trant als in de *Odyssea* over de minnaars van PENELOPE gesproken wordt; CHARON *ἀκοήν* (naar hooren zeggen, vgl. PAUS. V (*Eliac.*) XII. 1) *ἕλκεται εἰς ἄκατον Ψυχὰς οἰχομένων*, vs. 4 vlg.; EURIPIDES is *πάντων μῖσος κτώμενος ἐξ ὀνύχων Πάσας ἀμφὶ γυναῖκας*, vs. 63 vlg.; en ANTIMACHOS *γόων ἐνεπλήσατο βίβλους*, vs. 45!

14) *Anth. Lyr.* Iamb. XIV. p. 184. Evenwel zoekt men hem vergeefs op de inhoudsopgave; daar is p. XV eene drukfout ingeslopen, of liever n°. XIV, de genoemde PARMENON, weggevallen, zoodat op XIII CHARINUS terstond XV HERMIAS volgt.

15) Ibid. Eleg. LIV. p. 120.

16) *P. L. G.* Ed. II*a*. Iamb. X. p. 626 sqq. *Anth. Lyr.* Iamb. X. p. 180 sq.

17) *P. L. G.* Ed. II*a*. Iamb. VIII. p. 621 sqq. *Anth. Lyr.* Iamb. VIII. p. 178 sq.

volgende. Ahrens behandelt ter beoordeeling drie dichters, Solon, dezen Simonides van *Amorgos* en Sappho; van deze scheen Simonides de geschiktste ter behandeling in dit tijdschrift, waar bovendien over Solon reeds [18] door mij gesproken is. De volledige behandeling van Ahrens met de enkele aanmerkingen van Schneidewin over dezen dichter zullen ten leiddraad strekken om ook van mijne zijde na te gaan, hoe B. in de drie genoemde bewerkingen met deze fragmenten heeft gehandeld.

Wij volgen dus de orde van Ahrens' opmerkingen, en voegen die van Schneidewin ter hunner plaatse in.

Fr. I. vs. 2. 3 is thans opgegeven, dat ὅσ' en ἐφημέριοι *niet door* de hss. gegeven worden, maar ὅς en ἐφήμεροι; echter heeft B. in alle drie teksten den korteren vorm, terwijl A. bij hem ἐφημέριοι schijnt te hebben gelezen. Dat heeft overigens volgens B. ook de Stobaeus*codex* van Trincavelli, en volgens Schneidewin p. 511 »codd."

Vs. 4. Bergk I. ἀεὶ βροτοὶ δὴ ζῶμεν. A. »Die handschriftliche »Lesart ἅδη (nicht ἄδη) βοτὰ ζώομεν scheint in ἃ δὴ βοτὰ ζώουσιν verwandelt werden zu müssen." . . . . . B. II. ἃ δὴ βότ' αἰεὶ ζῶμεν, met vermelding, in de noot, van de lezing van Schneidewin en van die der hss.

Vs. 6. B. I. κἀπιπειθίη met Welcker tegen de hss. die κἀπιπειθείη schrijven. A.: »Vielleicht ist κἀπὶ πενθείῃ zu schrei»ben." *B.* II. »κἀπιπειθείη . . . . Fort. legendum καὶ πεποιθίη. »*Sed* cf. Hesych. ἐπιπειθείη· ἀναπεισμονῆσα, ubi Schneidewin »ἀναπεισμονή. Σιμωνίδης α'." (ten minste een zeer scherpzinnige inval) »corrigit," met vermelding der afwijkingen.

Vs. 9. B. I. in de noot, »ἐς νέωτα Meinekius, vulgo νέωτοι." S.: »Vielmehr νέωτα." B. II. is »vulgo νέωτοι" weggelaten. Cobet, *Var. Lectt.* I. 63 leest overigens:

ὥρασι δ' οὐδεὶς ὅστις οὐ δοκέει βροτῶν κτέ.

immers ὥρασι is de oudere spreekwijs, ἐς νέωτα die van de lateren; »ἐς νέωτα Meinekius eruit ex νέωτοι; restituit, si quid »iudico, interpretamentum."

Vs. 10. B. I. καὶ θεοῖσιν. A.: »dann müsste aber nothwendig »mit demselben" (Meineke) »Πλούτῳ für πλούτῳ geschrieben

[18]) *Mnem.* II. 274 vlg.

»werden." B. II. κἀγαθοῖσιν zoo als gewoonlijk: »videtur vi»tium alibi delitescere." MEINEKE heeft gelijk, men leze met hem:

νέωτα δ' οὐδεὶς ὅστις οὐ δοκέει βροτῶν
Πλούτῳ τε καὶ θεοῖσιν ἵξεσθαι φίλος·
φθάνει δὲ τὸν μὲν γῆρας ἄζηλον λαβὸν κτέ.

niet πλούτῳ τε κἀγαθοῖσιν zoo als B. II. volgens de gewone lezing, met βρύον voor βροτῶν en φάος voor φίλος als eigene gissingen; dan zou βρύον op φάος moeten betrokken worden.

Vs. 13. 16. A.: »Unbemerkt ist geblieben, dass Ἄρει und »πορφυρέης Emendationen für Ἄρεϊ und πορφυρῆς sind." B. II. 13: »Ἄρει Brunck, Ἄρεϊ vulgo, ἀέρι Trinc." 16. »Schneidewin »πορφυρέης" Beter ware het dit πορφυρέης in den tekst op te nemen.

Vs. 17. B. I. οἱ δ', ἢν voor εὖτ' ἄν, en ἐπ' ἀγχόνην voor οἱ δ' ἀ. B. II. is tot de gewone lezing teruggekeerd, na de opmerkingen van A. te dezer plaatse te hebben gebruikt en vermeld.

Vs. 23 vlg. B. I. οὐδ' ἐν ἄλγεσι Κακοῖς ἔδοντες θυμὸν αἰκιζοίμεθα. A.: »mit Meineke für ἔχοντες. Hr. B. selbst hatte ver»muthet οὐδ' ἂν ἄλγεσι κακῶς ἔχοντες. Beide Aenderungen »sind unnöthig." B. II. οὐδ' ἐπ' ἄλγεσιν Κακοῖς ἔχοντες, met vermelding der afwijkingen, daaronder eene andere lezing van zijn vroeger vermoeden, οὐδ' ἂν ἄλγεσιν | κακοῖσι δόντες, niet κακῶς ἔχοντες zoo als A. mededeelt: die laatste conjectuur geeft B. II. op naam van SEIDLER, zonder meê te deelen of deze ἂν dan wel ἐν leest. B. II. wederlegt zelf zijne vroegere vermoedens en die van vele anderen door de lezing der beste autoriteiten bij THEOGNIS 555:

τολμᾶν χρὴ χαλεποῖσιν ἐπ' ἄλγεσιν ἦτορ ἔχοντα,

trouwens met de varianten ἐν en ἧπαρ, en wel zoo, dat één hs. ἐν met ἦτορ, de beide anderen daarentegen ἐπ' met ἧπαρ verbinden. Men zal wel met A. B. II. ἐπ' (of ἐν) ἄλγεσιν | κακοῖς ἔχοντες blijven lezen.

Fragm. 2. vs. 2. B. I. ἡμέρης μιᾶς. SCHN. bl. 541: »Warum »nicht μιῆς?" B. II. »μιῆς scripsi, v. μιᾶς"; het eerste staat dan ook in den tekst. Met dit »scripsi" zullen AHRENS en vooral SCHNEIDEWIN, die het prioriteitsregt op dit μιῆς schijnt te hebben, welligt niet zeer tevreden zijn. Ik evenmin wegens

den vorm μιῆς; ook AHRENS t. a. p. bl. 838 verkiest οὐδεμίαν boven οὐδεμίην en noemt dezen tweeden vorm anorganisch.

Fragm. 6. vs. 2. (1e uitg. 5. vs. 2, immers 2, 5. bij SCHNEID. t. a. p. bl. 526 is drukfout voor 5, 2) is thans BOISSON. *An.* I. 22 aangehaald, hetgeen SCHNEIDEWIN als in de 1e uitgaaf verzuimd, had aangewezen.

Fragm. 7. (1e uitg. 6) is het bekende over de vrouwen, met jammerlijken wansmaak gevolgd naar de aardige kleinigheid van POKYLIDES over hetzelfde onderwerp [19]. Vs. 1. SCHNEID. bl. 531: »kein Vorschlag Andrer genannt." B. II. »γυναικὸς, in »*proecdosi*" (een min gelukkige term) »conieci γυναικῶν, Schnei»dewin γυναῖκας, probante Ahrensio" (t. a. p.) »qui praeterea νόῳ »requirit." Dit schijnt de eenige *Vorschlag Andrer* te wezen.

Vs. 5. A.: »ist unbemerkt geblieben, dass αὐτὴ Emendation »für αὕτη ist." B. II. »αὐτὴ Brunck, ut videtur, αὕτη Stob. »ed. Gaisford."

Vs. 10 vlg. B. I. αὔτ' ὧν voor αὐτῶν en τότ' voor τὸ δ' (dit zou misschien τότε δέ moeten wezen en dus vervallen). A. wil εὖ γῶν lezen, met verwerping van B.'s gissingen, en in den zin dien HERMANN en DÖDERLEIN uit de gewone lezing opmaakten, »*nam bonum quidem saepe malum dicit, hoc vero bonum.*" S. wijst aan, dat reeds HERMANN de lezing τότε heeft voorgesteld (bl. 534). B. II. geeft op nieuw de gewone lezing, met vermelding der afwijkingen, zonder evenwel HERMANN bij τότε te noemen, en met de nieuwe gissing αὐτόν.

Vs. 12. B. I. II. αὐτομήτορα, A. ἀστομήτορα, dat B. II. met vele anderen vermeldt; »aus ἄστομος und ἦτορ" (A.) »barbare »ut videtur" (B. II).

Vs. 22. B. I. πηρόν, met de noot: »πηρὸν unus cod., Arsen., »Voss.," eene blijkbare vergissing, »indem er die Abkürzung Voss. »*Vossius* deutet" (SCHN. bl. 524). B. II. »πηρόν A. Voss. Vind. Ars."

Vs. 25. B. I. κωὐδ' ἦν, met de noot: »κωὖτ' ἂν scripsi" (»in »der Note steht fälschlich κωὖτ' ἂν A."). A. geeft op, dat SCHNEIDEWINS gissing κοὐδ' ἦν niet genoemd is, maar HERMANNS κεὖτ'

19) *P. L. G.*, Ed. II. Eleg. X. 3, p. 357 (I. p. 338), *Anthol. Lyr.* Eleg. X. 3. p. 24.

ἂν is beter: »ich möchte mit noch geringerer Aenderung κὤταν, »Ionisch für χὤταν, schreiben." SCHNEIDEWIN bl. 534 over dezelfde zaak: »κωὔτ' ἂν *scripsi*. Im Texte steht ganz richtig meine Emendation κοὐδ' ἦν." Trouwens κωὐδ' ἦν, welke vorm de goede is. Voorts A. op hetzelfde vs.: »Ἕλκεται, wofür »Herm. ἕλκεσθαι, kann bleiben." Zoo had ook B. I. II, voorts B. II. χὤταν, met vermelding der afwijkingen »fort. κὤταν ut »*etiam* Ahrens." Waarom niet in den tekst?

Vs. 27. B. I. ἢ δύ' ἐν φρεσὶν νοεῖ »nach der auch von *Schn.* »gemachten Emendation für ἡδύ." A. t. a. p. Hij betwijfelt het en leest: »ἦ δύ' ἐν φρεσὶν νόοι." Dit vermeldt B. II, maar behoudt zijne lezing, met de noot: »ἢ δύ' ἐν φρεσὶν νοεῖ correxi, »eamque coniecturam Guil. Dindorfio probavi, itaque Schnei»dewin scripsit" (»Itaque" voorzeker in de beteekenis *et ita*, anders zou de Latiniteit nog bovendien *sic* vorderen, om van de bedoeling niet te spreken). Dit ziet op de noot in B. I. »ἢ δύ' scripsi, correxerunt postea etiam Schneidewinus, alii," en op SCHNEIDEWINS aanteekening daarop, bl. 537 vlg.: »Ich sa»ge im Delect. *Correxi* Exx. Critt. I. 3. et *non diu post* Berg»kius Actt. soc. Gr. I. p. 201. Wer hat nun Recht? Natür»lich kan ich nicht wissen, wie lange Hr. B. seine Emendation »bei sich behalten hat. Oeffentlich mitgetheilt habe ich sie »zuerst und darauf kömmt es an. Sonst hätte ich ganz be»stimmt Hrn. B. citirt." Met SCHNEIDEWIN moet men vragen, wie hier gelijk heeft? Wanneer de sleutel tot B.'s *Guil. Dindorfio probavi* die is, dat hij zijne gissing, geheel in 't particulier, aan zijnen gewezen leermeester W. DINDORF heeft meêgedeeld, maar dat SCHNEIDEWIN ze het eerst heeft uitgegeven, dan zou SCHNEIDEWIN tegenover het publiek gelijk hebben.

Die quaestie over prioriteit is in het geheel eene teedere zaak, en toch, mits de litteratuur slechts aanwinsten doet, is het vrij onverschillig, of BERGK dan wel SCHNEIDEWIN haar die voordeelen heeft verschaft. Het komt mij zeer nuttig en belangrijk voor, dit punt eens uitvoerig te behandelen, ook in het belang dergenen, die zeer ter goeder trouw eene vroeger gemaakte gissing als de hunne uitgeven; voor zoo ver mij bekend is, is deze quaestie nog lang niet voldoende behandeld, en door JACOBS slechts voor een zeer klein gedeelte in de *Epistola ad*

Meinekium (p. IV—XXII) vóór zijne *Lectiones Stobenses*, Jena 1827. Maar wij moeten tot SIMONIDES terug keeren, wiens fragment VII, over de vrouwen, nog lang niet afgehandeld is. Vs. 32 heeft B. I. οὐδ' ἔν' ὀφθαλμοῖς, waartegen AHRENS de vroegere schrijfwijze οὐδ' ἐν verdedigt, terwijl S. bl. 548 οὔτ' ἐν lezen wil; B. II. is tot οὐδ' ἐν teruggekeerd, zonder motivering.

Vs. 34. B. I. ἀλλὰ μαίνεται τότε Ἄπλητον, met de noot »nescio »an ἄπλητος i. e. inaccessus, scribendum sit." A. wil de *vulgata* behouden, S. bl. 531 geeft ook FRÖHLICHS ἄτλητον in overweging, terwijl B. II. zich tot het vermelden van de beide vermoedens bepaalt en ἄπλητον in den tekst behoudt.

Vs. 40. B. I. φορευμένη. A.: »es ist wohl zu lesen φυρευμένη »(ionisch für φυρωμένη) d. i. κυκωμένη, ταρασσομένη." B. II. doet verder niets dan de gissing mededeelen.

Vs. 42. B. I. φυὴν δὲ πάντοτ' ἀλλοίην ἔχει, met de noot: »πάντοτ' scripsi" (SCHN. bl. 534 »Hermann, s. Delect."), »vulgo »πόντος, quod ferri nequit." S. bl. 532. t. a. p. »würde viel»leicht nicht zu lesen sein ... πάντοτ' ... statt πόντος, da die»ser Gegensatz von ὀργή und φυή durchaus absurd ist —, »wenn Hr. B. sich entsonnen hätte, dass ich den Vers als aus »V. 11" ὀργὴν δ' ἄλλοτ' ἀλλοίην ἔχει »zusammengeflickt zu til»gen gerathen habe." En AHRENS: »Soll vielleicht πάντοτ' ἀλ»λοίην auf ganz neue Weise im Sinne von ἄλλοτ' ἀλλοίην ste»hen? Ich bin geneigt mit *Schn.* den Vers für unächt zu »halten. Uebrigens ist aus dem *Delectus*" (van SCHNEIDEWIN) »der Punkt nach γυνή" (vs. 41, eene blijkbare drukfout) »feh»lerhaft übertragen." B. II. heeft πόντος weder in den tekst gezet, met de volgende noot: »φυὴν A, Vind. Trinc., vulgo φυ»γὴν. Totum versum subditicium existimat Schneidewin, con»tra O. Schneider" (»eine missrathne Conjectur" Schn.) »φυὴν »δ' ὡς (ita etiam Grotius) πόντος αἰόλην ἔχει, Hermann φυὴν »δὲ πάντοθ' ἀλλοίην ἔχει, et huic versui subiiciendos censet »v. 37—40, Doederlein γυνή· ὀργὴν φυὴν θ' ὡς πόντος ἀλλοίην »ἔχει. Ego conieci δ' ἑκάστοτ', sed videtur locus gravius vi»tium contraxisse, fort. versus transponendi itaque corrigendi:

ὀργὴν δὲ πόντος ἄλλοτ' ἀλλοίην ἔχει·
ταύτῃ μάλιστ' ἔοικε τοιαύτη γυνή."

Zonder hieromtrent te veel te willen zeggen komt me voor dat de interpolatie hier op nog aanmerkelijk grootere schaal heeft plaats gehad. Immers de gedachte is reeds vs. 37 afgeloopen: de vrouw van verschillend humeur gelijkt op de zee, den éénen dag zou een vreemdeling haar prijzen, den anderen dag raast ze, en is hard en hatelijk voor vriend en vijand. Waartoe dient nu de herhaling vs. 37 vlgg.: dikwijls is ze stil en *ἀπή-μων*, dikwijls raast zij met hare golven? Immers dit is geene nadere uitwerking, maar alleen eene herhaling van het vorige, die misschien van SIMONIDES zelven afkomstig maar zeker poetisch foutief is. Wanneer het nu waar is, dat reeds deze verzen door eenen uitwerker van het oorspronkelijk denkbeeld gemaakt zijn, dan is het niet meer dan te verwachten, dat ook de beide meer opzettelijk behandelde verzen aan denzelfden moeten toegeschreven worden, maar ook buitendien heeft de opmerking kracht, dat een terugblik als dien het *ταύτῃ μάλιστ' ἔοικε* inleidt, niet gevonden wordt bij de andere negen geslachten van vrouwen, behalve alleen op het einde van het geheele stuk over de afstammelinge van de bij, welke alleen beminnelijk wordt genoemd. En voor eenen uitwerker van het hoofddenkbeeld ligt het juist voor de hand, zoo tot het begin der episode terugkeerende nog een paar verzen bij elkander te rakelen: de gedachte behoeft dan niet zeer schitterend te wezen. Maar die auteur, wie dan ook, zal ten minste iets gedacht hebben bij het neêrschrijven dezer regelen. Zeker. Maar niet iets waardig dat wij ons langer daarmede ophouden. Ik wil niet eens ontkennen dat de schuldige misschien niemand anders is dan SIMONIDES zelf, van wiens dichterlijke gaven ik mij juist geen zeer hoog denkbeeld vorm, maar hoe 't zij, deze zes verzen moeten dan maar onverbeterd blijven, de poezij ten minste verliest daarbij niet.

V. 43. B. I. *ἐκ σποδείης*, met de noot: »*σποδείης* scripsi, libri »*τε σποδεῆς*" (»vielmehr *σποδιῆς*" Schn.) »Meinekius *τε πολιῆς*." A. zegt hierover ». . . . (in der Note ist falsch *σποδεῆς* angege»ben) obwohl eine Form *σπόδειος* sonst unbekannt ist. Richtig »hatte *Schn.* mit *Brunck* *ἐκ σποδιῆς τε* geschrieben, so dass *ιη* »Synizese leidet. Im folgenden Verse ist *σὺν δ'* Druckfehler für »*σύν τ'*" en zoo is denkelijk ook *σποδεῆς* enkel drukfout. Even-

wel is ook het *scripsi* van B. niet geheel buiten twijfel, immers S. zegt bl. 535: »Meineke wollte Com. III. p. 431 *τε πελιῆς* oder »*τε πολιῆς*, aber IV. p. 715 sagt er: »Possis etiam, sed cum »»minore probabilitate·*τὴν δ' ἐκ τε πελλῆς vel τὴν δ' ἐκ σπο-* »»*δείης*""; deze laatste plaats is B. I. ontgaan. B. II. »Brunck »*ἐκ τέφρης τε*, Meineke *ἐκ τε πολιῆς*, vel *πελλῆς*, ego in *proeo-* »*dosi* scripsi *ἐκ σποδείης*, idque etiam Meineke proposuit, quam- »quam aliud exemplum huius adiectivi non novi." Πελλή, *πε-λιή*, *πολιή*, *σποδιή*, *σποδείη*, *τέφρη*, ziedaar eene geheele verzameling van gissingen, van welke evenwel waarschijnlijk geene enkele goed is. Immers hoe *τε* vóór het *adiectivum* geplaatst zou kunnen worden zie ik niet in, *σπόδιος* is volgens analogie niet veel beter dan *σπόδειος*, de *synizesis ιη* zeer twijfelachtig, en noch één der voorgestelde woorden, noch *πα-λιντριβής* dat alle geleerden zich laten welgevallen, komt overeen met de drie ondeugden, ontevredenheid, onmatigheid, ontucht, aan welke de kleindochter der ezelin zich schuldig maakt. Vs. 44 is in B. II. natuurlijk tweemaal *σύν τ'* geschreven.

Vs. 48. A.: »*ὁμῶς* ist richtig statt des" (door Brunck) »emen- »dirten *ὅμως wieder*hergestellt." Zoo dus ook B. I. II. en de *Anthologia Lyrica*, wier overeenstemming met B. II. ik overigens niet vermeld.

Vs. 53. B. I. in de noot: »*ἀδηνής*, Gesn. *ἀληνής*" (sic) A. »Nicht bemerkt ist, dass *ἀδηνής* Emendation für *ἀληνῆς* ist." *B. II.* »*ἀληνής* Vind., *ἀλήνης*" (sic) »Gesn. in m., *ἀληνῆς* vul- »go, *ἀδηνής* Valckenaer et Brunck, quod ferri nequit, nam *in-* »*satiabilis* debebat dici, quod fort. ipsum illud *ἀληνής* significat, »si liberum est a labe. Cf. Hesych. Ἀλινοί· ἐπαφρόδιτοι." Men kan er al niet veel meer van maken.

Vs. 58. B. I. in de noot: »*περιτρέπει*, Schneidewinus conie- »cit *περιτρέμει*, Koelerus *παρατρέπει* vel *παρεκτρέπει*." A.: »Ich »vermuthe *ἦ* (für *ἤ*) *δούλι' ἔργα καὶ δύην περιτρέχει*, »welcher »»sclavische Arbeit noch über Elend geht," *περιτρέχω* = *ὑπερ-* »*τρέχω* wie *περιβάλλω* = *ὑπερβάλλω*, *περιέχω* = *ὑπερέχω*." Ik zou de analogie niet willen verdedigen, en Ahrens' lezing strijdt m. i. ook met den eenvoud van het geheel. Bergk, onwankelbaar of zeer voorzigtig, behoudt *περιτρέπει* in de tweede uitgaaf; zoo dat uit voorzigtigheid geschied is, regtvaardigt hem

geheel zijne korte noot met deze bonte reeks van lezingen: »Brunck coni. ἀποστυγεῖ, Bothe παρατρέχει, Schneidewin περι-»τρέμει, Iacobs περιπτύει, Ahrens ἢ... περιτρέχει," in 't kort, ieder dezer geleerden heeft zijn eigen stokpaardje, hoewel de overtuiging, vrees ik, bij geen van allen sterk wezen zal. Het περιπτύει van JACOBS heb ik niet zonder glimlach kunnen lezen. De dichter zou overigens eene fout begaan, door hetgeen hij zelf voor den pligt van de vrouw houdt δούλι' ἔργα καὶ δύην te noemen, en dit ten minste zou wegvallen, wanneer men eenvoudig las περιτρέχει, ze ontsnapt op listige wijze het werk, zoo als περιδραμών ARISTOPH. *Ridders* 56 en περιελαύνεις in hetzelfde stuk in den zin van *circumvenire*, om den tuin leiden, *jemanden hintergehen* of *circonvenir quelqu'un* voorkomt, want het beeld ligt in de natuur der zaak en is daarom in zoo vele talen opgenomen, maar ik ben niet geheel zeker van de beteekenis, en weet ook niet, of men het beeld omtrent zaken gebruiken kan even als dat met personen het geval is.

Vs. 74. B. I. in de noot: »ἄστεος, Arsen. ἀστοῖσι." S. bl. 526: »Nämlich nicht statt ἄστεος, sondern statt ἀνθρώποις." Eene lezing die niemand zal opnemen. B. II. »ἀνθρώποις, Ars. »ἀστοῖσι. Doederlein post h. v. inserendum censet vs. 79." En dáárin zal DOEDERLEIN wel gelijk hebben, immers het is eene zeer levendige voorstelling:

74. εἶσιν δι' ἄστεος πᾶσιν ἀνθρώποις γέλως
79. ὥσπερ πίθηκος, οὐδέ ϝοι γέλως μέλει.

terwijl het geenen zin geeft gelijk we thans lezen:

78. δήνεα δὲ πάντα καὶ τρόπους ἐπίσταται
79. ὥσπερ πίθηκος, οὐδέ ϝοι γέλως μέλει.

Vs. 76. B. I. »αὐόκωλος scripsi, vulgo αὐτόκωλος." AHRENS: »eine auch von *M. Haupt*, wie in den *Addendis* bemerkt wird, »gefundene treffliche Verbesserung," en wie zal 't ontkennen? Dus bevreemdde mij bij B. II in de noot te lezen: »in *proecdoci* »scripsi αὐόκωλος, idem coni. Haupt." Daarmede is immers geen twijfel bedoeld. We zouden anders van dien beter ingelichten PHILIPPOS terug appelleren. Wat is toch αὐτόβουλος, αὐτόδικος, αὐτολήκυθος, αὐτόνομος, αὐτουργός anders, dan die zijn eigen wil, regtspraak enz. heeft, en SIMONIDES kan onmogelijk gezegd hebben, dat die leelijke vrouw als een aap met hare *eigene*

beenen over straat gaat: dit zou moeten beteekenen of dat alleen de apen van hunne eigene beenen gebruik maken, of dat het verkeerd is, hen na te volgen en ook op eigene beenen te gaan; αὐόκωλος daarentegen naast ἄπυγος is zoo gepast het zijn kan. Voorts S. bl. 511: »ἆ τάλας ist Emendation von Grotius. »Die codd. ἀτάλας, αὐτάλας." B. II. (I. geeft niets op): »ἆ τά- »λας, AB ἀτάλας, Vind. αὐτάλας, vulgo αὐτάλας."

Vs. 98. B. I. »γῶν scripsi, legebatur τῷ, τῳ, τοι. ibid. γί- »νεται, scribebatur γίγνεται." A.: »Die Partikel γῶν scheint »nicht passend, da der Sinn etwa ὅμως verlangt; man corrigire »τῇ μάλιστα d. i. ionisch = ᾗ μάλιστα, ὡς μάλιστα s. *Struve* »*de dial. Herod. Spec.* I, p. 30." B. II. heeft ἔχοντί τοι μάλιστα met de noot: »τοι Winterton et Brunck, legebatur τῷ, »Schneidewin τῳ, Ahrens τῇ μάλιστα."

Vs. 100. B. I. »πίλναται scripsi, vulgo πέλεται." Schn. bl. 535: »Mit Cl. Saumaise!" Daarop verwijst ook A., die dus voortgaat: »Schon der unerträgliche Alexandriner" (?) »gebie- »tet eine andere Heilung zu suchen. Vielleicht ist τέλλεται »zu schreiben, vgl. *Hesych.* τέλλεται — γίνεται; auch bei *Pin-* »*dar* ist τέλλεσθαι = πέλεσθαι und häufig in der Zusammen- »setzung, z. B. περιτελλομένων ἐνιαυτῶν = περιπλομένων ἐν." B. II. beslist dan ook niets, behoudt het stellig bedorven πέλεται in den tekst, en zegt: »Salmasius coniecit πίλναται, »Ahrens τέλλεται, conieci σὺν γυναῖκ' ἐφέλκεται, i. e. συνε- »φέλκεται γυναῖκα." Daar in het vorige vs. διέρχεται staat, wordt waarschijnlijk ook hier een woord vereischt, dat *gaan*, *reizen*, of iets dergelijks aanwijst; eveneens wordt in de volgende regels de honger, die slechte συνοικητήρ, uit het huis verdreven. Evenwel durf ik niet aanraden, wat mij invalt, στέλλεται, omdat het vers zoo tegen Porsons pauze zondigt, welke immers ook bij de *Lyrici* geldt.

Vs. 113. B. I. τοὐτέρου, met de noot: »τοὐτέρου Voss., codd. »et vett. edd. τοῦ ἑτέρου." Schn. bl. 524 ook dit vs. aanhalende zegt dat B. »den guten, schon von Valckenaer. Diatr. p. 198 »gelobten codex Vossianus" (van Stobaei *Florilegium*) »durch- »gängig als einen der litterarischen Alopecii behandelt" (ἀλωπέκια, vosjes, Aristoph. *Ridders* 1076?) »indem er die Abkür- »zung Voss. *Vossius* deutet." B. II. τοὐτέρου Voss. et Vind." cett.

Na dit lange, veel te veel uitgerekte fragment over de vrouwen te hebben doorgeworsteld, komen we tot kortere en betere stukjes van SIMONIDES, maar hebben daarentegen thans dit nadeel, dat we den zamenhang dikwerf niet kunnen overzien. Wij zullen ook deze nagaan. Fr. 14. (naar de tweede uitgaaf) leest B. I. *οὐκ ἄν τις*, volgens GALENUS XVII. 897. KÜHN., die XVIII. 411 *οὔπω τις* heeft, nu zegt A.: »für *οὐκ ἄν* (v. l. *οὔπω*) »ist *οὔκω* zu schreiben." B. II. vermeldt dit zonder het op te nemen, m. i. te regt.

Fr. 17. B. I. *δρσοθύρης διηλσάμην*. »Etymol. M. p. 634, 6 .... »*ἠλσάμην* scripsi *διηλσάμην*. Sylburgius *δρσοθυρίδος*. Cf. Sotades »ap. Athen. XIV. p. 621. B." cett. SCHN. bl. 535: »Mit Lobeck »zu Buttm. 2, 5, der S. 487 ebenfalls gerade die von Hrn. B. »ebenfalls angeführte Stelle des Sotadas anzieht." A. enkel: »*διηλσάμην* für *ἠλσάμην*, ohne dass an dem bedenklichen Ana»paest in *δρσοθύρης* Anstoss genommen wäre." Waar; maar zonder dien anapaest kan het Homerische woord *δρσοθύρη* in geenen *iambicus* plaats vinden, of houdt misschien AHRENS dit woord voor bedorven? Ik zou, daar het tevens als *lemma* in 't *Etymologicum* voorkomt, daarin berusten en zelfs SYLBURGS *δρσοθυρίδος* op dien grond afwijzen, gelijk alle veranderingen daarop in de noot bij B. II: »Sylburg coniecit *δρσοθυρίδος*, Hem»sterhuys *καὶ τῆς δ. δρ. ἠλασ(σ)άμην*, Lobeck *δρσύδρης διηλσάμην*, »et ego quoque in *proecdosi* *διηλσάμην* conieci, fort. *δρθύρης δι»ηλσάμην*, ut *δρθύρη* per syncopen pro *δρσοθύρη* sit dictum." In den tekst behoudt B. *δρσοθύρης ἠλσάμην*, hoezeer dat tegen de maat is, maar het woord *δρσοθύρη* staat zoo vast, en de zin vordert met zoovele kracht de bijvoeging van *διά*, dat ik trots den anapaest B.'s eerste vermoeden zou aannemen, en juist in zulke noodzakelijke afwijkingen van de strenge prosodische regel de aanleiding zou zoeken, waardoor later de Attische dichters, eerst reeds de *Tragici*, daarna en vooral de *Comici*, zich ten dezen aanzien meerdere vrijheid hebben veroorloofd; dat de *Tragici* vooral bij eigennamen den anapaest moesten gebruiken, en nu het bezigen van *dezen* voet in het midden van een vers tot dat éėne geval beperkten, heeft zijne natuurlijke redenen.

Fr. 20. B. I. »*τημελοῦσι* scripsi, vulgo *αἷμ' ἔχουσι*," »wofür" zegt A. »der ionische Dialect wenigstens *τημελεῦσι* verlangt.

»Leichter wäre aber die Aenderung ῥῦμ' ἔχουσι d. i. φυλακὴν »ἔχουσι s. ob. zu *Solon* fr. 10." SCHN. bl. 531: »sehr kühn con»jicirt.... Hrn. Meinekes μνῆμ' ἔχουσι fehlt." B. II. »In *proec»dosi* τημελοῦσι scripsi, Meineke μνῆμ' ἔχουσι, Ahrens ῥῦμ' »ἔχουσι et praeterea v. 1. Νύμφης ἠδὲ Μαιάδος τ." MEINEKES vermoeden had gerust kunnen verzwegen worden, immers EUSTATHIOS' uitlegging φυλάττουσι... καὶ οἶον ζώουσιν (?) laat enkel tusschen τημελεῦσι en het palaeographisch betere ῥῦμ' ἔχουσι de keus. In het eerste vers heeft AHRENS gelijk: »Statt.... »(τῷ τε *e conj.* für καί) möchte ich lieber Νύμφης ἠδὲ Μ. τ." De coniectuur is nog wel van BARNES.

Fr. 22. AHRENS: »Als Lesart der Codd. wird falsch angege»ben προεκπονητὴ τηλέμβροτε; nur B. hat προεκπονητὴ τηλέμ»βρωτε (A »*etiam* τηλέμβρωτε," also προεκπονῇ mit den Aus»gaben)." Een gewaagd *derhalve!* B. II: »A τηλέμβρωτε, B »προεκπονητὴ τηλέμβρωτε" celt.

Fr. 24. AHRENS: »Gut ist geschrieben εἰδώς τι· καὶ γὰρ οὐ »καλῶς ἐπίσταμαι für εἰδώς· τί καὶ γὰρ οὐ καλῶς ἐπίσταμαι und »zwar κακῶς aus den Handschriften." SCHN. bl. 531: »Fr. 22 »ist Haupt Obss. Critt. p. 54 unberücksichtigt geblieben. Sehr »gefällig *verbessert* übrigens Hermann, Jahn Jahrbücher XXXIII, »3. p. 255 εἰδώς τι· καὶ γὰρ οὖν καλῶς ἐπίσταμαι. Nur fordert »der Dialect ὦν." Ik zou dit *raden* noemen, of anders, zoo als de uitkomst geleerd heeft, *mis raden*. B. II. in de noot: »ἱρωστί· καὶ Hecker (nisi εἰρωστί malis) legebatur εἰδώς· τί καί, »quod cum ineptum esset, Casaubon. καλῶς pro κακῶς coniecit." Ook in den tekst is ἱρωστί opgenomen.

Fr. 26. B. I. II: »καὶ scripsi, vulgo νιν." A. »wenigstens »sinngemäss."

De overige, meer algemeene opmerkingen van AHRENS (t. a p. bl. 841 vlg.) kunnen wij voor het oogenblikkelijk doel weglaten, ze betreffen het dialekt van SIMONIDES en het onderscheiden der fragmenten van hem en zijnen naamgenoot, den Iambischen dichter van *Ceos*. Maar wij kunnen nog op eene andere manier den arbeid van BERGK toetsen, namelijk door zijne eigene vermoedens op denzelfden schrijver te bespreken. Op denzelfden schrijver, zeg ik, en dit is eene noodzakelijkheid van goede trouw, ten einde meerdere juistheid van vergelijking

te verkrijgen, anders is zeker de schrijver niet van dien aard dat hij zoo aanhoudende behandeling verdient. Overigens moet ik op nieuw herinneren dat niet de beoordeeling van B.'s werk als zoodanig, maar enkel die van de tweede uitgaaf in betrekking tot de eerste het doel van deze regelen kan uitmaken; terwijl ik thans B.'s eigene tekstveranderingen, voor zooverre zij nog niet in het bovenstaande voorkomen, de rij af behandelen zal. Fragm. 1. vs. 4. zie boven.

Vs. 5. B. I. *ὅκως* scripsi, vulgo *ὅπως*, unus cod. *ὅμως*, sed su»pra *ὅπως*;" B. II. »*ὅπως*, A a. pr. m. *ὅμως* Scripseram *ὅκως*." Toch wel noodig naast *ἄπρηκτον* en *ἡμέρην* vs. 6, *δοκέει* vs. 9 enz.

Vs. 6 zie boven.

Vs. 8. De menschen, al hopende *οἱ μὲν ἡμέρην | μένουσιν ἐλθεῖν οἱ δ' ἐτέων περιτροπάς*. B. I. eveneens zonder noot. B. II. »aperte corruptus, fort. *μένουσιν ἔλδωρ*." Toch niet, de spreekwijs is Homerisch, vgl. *Il.* Δ 247:

ἦ μένετε Τρῶας σχεδὸν ἐλθέμεν,

en dat hebben lateren overgenomen, AESCH. *Eum.* 677:

μένω δ' ἀκοῦσαι πῶς ἀγὼν κριθήσεται,

en PIND. *Pyth.* III. 16:

οὐκ ἔμειν' ἐλθεῖν τράπεζαν νυμφίαν.

Vs. 10 zie boven.

Vs. 17. Vele menschen sterven na een moeijelijk leven *εὖτ' ἂν μὴ δυνήσωνται ζόειν* volgens B. II, met de noot »*ζόειν* Por»son, *ζάειν* Grotius, *ζώειν* vulgo, sed locus graviter corruptus; »in *proecdosi* scripseram: *οἱ δ' ἣν μὴ δυν. ζόειν, ἐπ' ἀγχόνην* »*κ. τ. λ.*, nunc coniicio *εὖτ' ἂν ἡδὺ νώσωνται ζόειν*, Ahrens »*εὖτ' ἂν μηχανήσωνται ζ.ν*." Het ware heeft MEHLER gezien, die mij schrijft, dat het werkwoord *ἡδύνειν* evenzeer als het *substantivum* *ζόη* onder de verbastering schuilen moet: dan zal 't gemakkelijk wezen het vers te herstellen, daar de zin is: wanneer ze hun leven aangenaam hebben gemaakt, sterven zij, dus *εὖτ' ἂν ἡδύνωνται υ ζόην*, misschien plat prozaisch *τὴν ζόην*. Enkel is *ἡδύνειν* een wel wat te jong werkwoord voor SIMONIDES, maar de gissing van BERGK zou ons dwingen tot het aannemen van eenen vorm *ζόειν*, en dat is toch te sterk, zelfs op het gezag van PORSON.

Vs. 25 zie boven.

Fr. 2, vs. 2 zie boven.

Fr. 7. vs. 1. 10. 25. 32. 42. 43. zie boven.

Vs. 46. Er wordt gesproken over de vrouw die van de ezelin afstamt, en die — ik vertaal letterlijk naar den tekst van B. II — »uit noodzakelijkheid en onder berispingen met moeite »*immers* in alles genoegen neemt en het aangename arbeidt." Het is nog niet zeer duidelijk wáárin het wangedrag van die vrouw gelegen is. Nu zegt B. II. »ἀρεστά haud dubie corrup»tum, coniicio ἄτρεστα, quemadmodum asinus ipse ἀτρεύς »vel ὀτρεύς dictus est. Sed gravem praeterea hic locus labem »contraxisse videtur, nam sententia instituta parum recte pro»cedit. Possis credere quaedam excidisse, alia traiecta esse, »exempli gratia: ἥ σύν τ' ἀνάγκῃ σύν τ' ἐνιπῇσιν μόγις | ..... »καὶ πονήσατο | ἄτρεστα· τόφρα δ' | .... ἔστερξεν ὧν ἅπαν»τα... | .... ἐσθίει κτλ. Sed fort. scrib. ἥ σύν τ' ἀνάγκῃ σύν »τ' ἐνιπῇσιν μόγις ἀτρεστα" (drukf. voor ἄτρεστα) »τεφρὰς ὡς »ὄνος πονήσατο· ἔστερξεν ὧν πάντ'· ἐσθίει κτλ." Ik zou niet zoo vèr gaan. M. i. is de verklaring mogelijk ἔστερξεν καὶ πονήσατο (en dan κἀπονήσατο) ἅπαντα [τὰ] ἀρεστά, met moeite en onder berispingen is ze tevreden en werkzaam omtrent alles....wat aangenaam is. Het weglaten van het lidwoord maakt geene zwarigheid, zoodra men de constructie zelve slechts toelaat, enkel weet ik geen weg met het overtollige ὧν. De constructie zelve is eene soort van ἓν διὰ δυοῖν en dus logisch foutief, hoewel dit niet wegneemt dat ze voorkomt op sommige plaatsen.

Vs. 65. B. I. »αἰεὶ Koelerus, vulgo ἀεί." B. II. »αἰεὶ scripsi, »v. ἀεὶ." Goed.

Vs. 76 zie boven.

Vs. 95. Er staat in den tekst:

> Τὰ δ' ἄλλα φῦλα ταῦτα μηχανῇ Διὸς
> ἔστιν τε πάντα, καὶ παρ' ἀνδράσιν μένει.

B. I. eveneens zonder noot. B. II. »corruptus videtur coniicio »ἔστιν τ' ἐπ' ἄτῃ καὶ παρ' ἀνδράσιν μενεῖ."

Vs. 100 zie boven.

Vs. 56. B. 1. »ἱερὰ ... unus cod. ap. Stob." B. II. »... ali»quando conieci hunc versum collocandum esse post v. 47.,

»contra v. 48. 49. traiiciendos post v. 54., non tamen Athe»naei locus hoc commendat." Om mijne lezers het oordeel ligter te maken zal ik de beide lezingen onder elkaar zetten, met de cijfers der andere lezing daarnaast. De tekst heeft B. II:

46. . . . . *τόφρα δ᾽ ἐσθίει μὲν ἐν μυχῷ* 46.
47. *προνύξ, προῆμαρ, ἐσθίει δ᾽ ἐπ᾽ ἐσχάρῃ·*
54. *ὁμῶς δὲ καὶ πρὸς ἔργον ἀφροδίσιον* 48.
55. *ἐλθόνθ᾽ ἑταῖρον ὀντινῶν ἐδέξατο.* 49.
49. *Τὴν δ᾽ ἐκ γαλῆς, δύστηνον οἰζυρὸν γένος* 50.
50. *κείνῃ γὰρ οὔ τι καλὸν οὐδ᾽ ἐπίμερον*
51. *πρόσεστιν, οὐδὲ τερπνόν, οὐδ᾽ ἐράσμιον·*
52. *εὐνῆς δ᾽ ἀληνής ἐστιν ἀφροδισίης,*
53. *τὸν δ᾽ ἄνδρα τὸν παρόντα ναυσίῃ διδοῖ·*
56. *κλέπτουσα δ᾽ ἔρδει πολλὰ γείτονας κακά,* 55.
48. *ἄθυστα δ᾽ ἱρὰ πολλάκις κατεσθίει.* 56.

terwijl volgens B. zou moeten staan:

47. . . . . *ἐσθίει δ᾽ ἐπ᾽ ἐσχάρῃ,* 47.
ἄθυστα δ᾽ ἱρὰ πολλάκις κατεσθίει. 56.
49. *Τὴν δ᾽ ἐκ γαλῆς, δύστηνον οἰζυρὸν γένος* 49.
53. . . . . *ναυσίῃ διδοῖ.* 54.
ὁμῶς δὲ καὶ πρὸς ἔργον ἀφροδίσιον 48.
55. *ἐλθόνθ᾽ ἑταῖρον ὀντινῶν ἐδέξατο,* 49.
κλέπτουσα δ᾽ ἔρδει πολλὰ γείτονας κακά. 55.

ATHENAEOS zegt verder niets, dan dat het vs. *ἄθυτα δ᾽ ἱερά* enz., zoo als hij leest, *περὶ τῆς ἀκόσμου γυναικός* gebruikt wordt, hetgeen in mijn oog geene praesumptie voor ééne van beide meeningen geeft. Evenwel is het niet te betwijfelen dat B. zich vergist. De vrouw die van de offeranden snoept, vs. 56 (48) stamt zeker eer van de kat af dan van de ezelin, en ook de andere omzetting is valsch, dan zouden vs. 53 (52) en vs. 48 (54), tweemaal hetzelfde bevatten, de *εὐνὴ ἀφροδισίη* en het *ἔργον ἀφροδίσιον*, terwijl bij het vorig soort van vrouwen dat onderwerp geheel onaangeroerd zou blijven, en, wat het ergste is, dat soort van vrouwen waar geheel van de Ἀφροδίτη zou gezwegen worden, bestaat uit de kleindochters van de ezelin, een dier waarvan de reputatie vooral bij de *Grieken* bekend is. Het eenige wat ik niet stellig zou bestrijden, zou wezen eene omzetting der beide plaatsen, waar van het *ἔργον ἀφροδίσιον*

spraak is, vs. 48 vlg. en vs. 53 vlg., zelfs ben ik niet vèr van het vermoeden dat dit B.'s bedoeling is, maar zulk eene verwisseling schijnt mij geheel overbodig.

Fr. 12 staat:

Σπλάγχν' ἀμπέχοντες αὐτίκ' ἰκτίνου δίκην.

B. I. II. »Videtur ἀμφέποντες legendum esse." Te regt.

Fr. 17 zie boven.

Fr. 18 staat:

Καὶ σαῦλα βαίνειν, ἵππος ὡς κορωνίης.

B. I. »κορωνίδης Welckerus, vulgo κορωνίτης." B. II. »κορωνίης »scripsi, et sic etiam G. Dindorf, κορωνίδης Welcker, vulgo »κορωνίτης, quod defendit Meineke, sed choliambis usum esse »Simonidem non probabile." Zeker niet.

Fr. 20 zie boven.

Fr. 22. B. I. Πολλόν με δεῖ προεκπονεῖν, Τηλέμβροτε met de noot: »Coraës emendavit, codd. πρεκπονητὴ τηλέμβροτε." B. II. (Ἦ) πολλὰ μὲν δὴ προεκπονῇ, Τηλέμβροτε met de noot: »Ἦ »adieci. — Τηλέμβροτε, A τηλέμβρωτε, B προεκπονητὴ τηλέμ»βρωτε. Coraës coni. πολλόν με δεῖ προεκπονεῖν (Nauck δεῖ γὰρ ἐκπ.) κτλ."

Fr. 27. B. II. leest:

Αὕτη δὲ φοξὴ χεῖλος Ἀργείη κύλιξ.

voor φοξίχειλος, met eene langere noot. Ik geloof het niet, want dan zou χεῖλος vóór φοξή geplaatst wezen. B. I. heeft φοξίχειλος.

En zoo hebben we dan het regt, afscheid te nemen van eenen dichter, wiens kennismaking langer heeft geduurd dan ons lief was, en ons, gelijk van zelf spreekt, nog niet het regt geeft, B.'s geheele werk te beoordeelen. Maar het aangehaalde is genoeg voor eenige gevolgtrekkingen die hier niet wel verzwegen mogen worden. Het eerste, wat zich aan onze onwillige overtuiging opdringt, is de onmagt der kritiek [20], wel-

20) Ik zal nog een paar noten overschrijven als sprekende bewijzen van hetgeen in den tekst gezegd wordt. Eene der meest afdoende is die op Archil. 60. vs. 4, waar van den goeden veldheer gezegd wordt dat hij is ἀσφαλέως βεβηκὼς ποσσί, καρδίης πλέος. Nu staat B. II. »ποσσί, καρδίης »πλέος scripsi, Galen. ποσὶ καρδίης (poster. l. καρδίας) πλέως. Longe

ke in deze verzen van SIMONIDES, wier tekst in menig opzigt bedorven maar over het algemeen vrij leesbaar is, uiterst weinig verbetering heeft kunnen brengen, zelfs zoo, dat in dit opzigt de tweede uitgaaf, hoezeer ook overigens boven de eerste uitmuntende, bijna geenen stap is vooruitgegaan; de eenige winst bestaat in het laten varen van eene of andere vermeende emendatie. En dat 't bedoelde opzigt een der allerbelangrijkste is zal niemand ontkennen; het is zelfs van dien aard, dat eene *afzonderlijke* uitgaaf van SIMONIDES, zonder veel grootere aanwinsten dan deze, allen wetenschappelijken grond zou ontberen en alleen door het gebrek aan exemplaren bij het lezend publiek zou kunnen gewettigd worden. Deze opmerking evenwel geldt niet hier, waar ons eene verzameling van alle *Lyrici* wordt aangeboden, en nu er dan eene tweede uitgaaf van SIMONIDES wezen moest, stemmen wij in met B.'s handelwijs de verbeteringen die aan de uitgave konden gebragt worden in te voeren, al betreffen ze ongelukkigerwijs alleen de bijzaken.

» aliam lectionem praebet Dio" (Chrysost.) » ubi vulgo *καὶ ἐπινοήμασιν δασύς*, » unde olim *κἀπινώμασιν δασύς* scripsi, sed codd. *καὶ ἐπὶ κνήμαισι* (*κνή-* » *μεσιν*), quod non recte probat Emperius, qui interpolationibus auctos esse » censet V. 3. et 4, pro quibus unum hunc a poeta profectum esse putat:

» *ἀλλά μοι ῥοικός τις εἴη κἀπὶ κνήμαισιν δασύς.*

» At Dio memoriter haec adscripsit. Geel. coni. *ποσσί, καὶ τριχὸς πλέως*, » Kayser *καὶ τριχώματος πλέως*, Schneidewin *καὶ τριχουλίῃ δασύς*, ipse » aliquando *κἀπὶ γναθμοῖσιν δασύς* conieci."

Nog bekender is HIPPONAX 49. vs. 1, waar B. met overdreven beschroomdheid *Μιμνῆ κακομήχανε* in den tekst heeft laten staan. De noot B. II. zegt: » *κακομήχανε*, Ciz. Vit. 1. 2. *κατωμήχανε*, cod. Huet. *κατωμόχαιε*, » ap. Brink *καταμόχανε*. Meineke coni. *κάκ' ὦ μήχανε*, Brink *κάκ' ὦ μοχθηρέ*, Schneidewin *κάτωμ', ὦ Χῖε*, M. Schmidt *κατωμέ, μυσχνέ*, ego » '*κατόμνω* (i. e. '*Εκατόμνω*) *χαῖρε*, vel *κατ' ὦν μου χαῖνε*, nisi latet » obsoletum aliquod adiectivum, velut *κατωνακαῖε* i. e. *κατωνακοφόρε*." Ref. staat er niet voor in dat dit alle bekend gemaakte gissingen zijn, en B. kon trouwens niet anders doen, dan ze allen getrouw opnemen, vooral daar men hem zeker het overslaan van een enkel dezer verzinsels als een misdrijf zou hebben aangerekend. Maar dit is geene wetenschap. Dit is raden, rondtasten in den blinde, en het niet eens weten als men soms het ware gevonden heeft, want al radende heeft BERGK ééne helft der ware lezing gevonden en SCHNEIDEWIN de andere: *Μιμνῆκατόμνω Χῖε* is de hand van HIPPONAX. Maar wat moeten niet-litteratoren, wat litteratoren die geene specialiteiten voor de Lyrici zijn wel denken bij het lezen van zulke noten, en haar aantal in het boek is *legio*.

Dit brengt me tot eene tweede opmerking. Onder die verbeteringen heeft B., en het strekt aan beide partijen tot eer, in ruime mate gebruik gemaakt van de opmerkingen zijner recensenten, hoezeer hij doordrongen is van de onregtvaardigheid van hun oordeel in het algemeen, gelijk uit de voorrede blijkt (p. VII). Jammer dat er dat uit blijkt. Bij B.'s overige kortheid zou stilzwijgen geene verwondering hebben verwekt, en het ware misschien aanleiding geworden, om nu die *πόλεμος οὐ Φατός* dan toch ook menige goede vrucht gedragen heeft, elkaar nog eens over deze tweede uitgaaf de hand te reiken, waarin dan toch aan de tegenpartij zoo dikwijls regt is bewezen, en waardoor, niemand zal het ontkennen, de Grieksche litteratuur eene groote aanwinst gedaan heeft, terwijl toch het werk dat B. op zich heeft genomen, het verzamelen van alle fragmenten, hoogst ondankbaar genoemd moet worden. Immers wanneer men gedwongen is, zelfs onmetrische verzen gelijk VII. 100: *ἅπασαν, ὅστις σὺν γυναικὶ πέλεται* en fr. 17. *καὶ τῆς ὄπισθεν ὀρσοθύρης ἠλσάμην* in den tekst te laten staan en dit buiten twijfel de beste handelwijze is, dan blijkt hoe veel aangenamer het is geene nieuwe uitgaven te bewerken maar enkel nu en dan alleen op die plaatsen opmerkingen te maken, waar men meent iets deugdelijks te hebben gevonden. B. heeft zich voorts, in deze tweede uitgaaf, zeer voorzigtig betoond en zijnen tekst veel nader bij de hss. gebragt, dan in de eerste; voegt men daarbij wat op iedere bladzijde in het oog springt, dat hij thans ook de bronnen veel beter kent, ten minste veel beter mededeelt dan in de eerste editie, dan is het blijkbaar dat zoo iemand ooit de moeijelijkheden in der daad wegnemen zal, hij in B.'s werk een allergewigtigst hulpmiddel zal vinden, en dat het meeste wat minder *artis* dan *laboris* was thans gedaan is, maar het werk dat *artis* en *ingenii* is moet nog gedaan worden, en zal, hopen we, nog wel eens in verloop van tijd door BERGK gedaan worden; het kan moeijelijk aan eene meer geschikte hand worden opgedragen.

Laat ons na dit ontmoedigende werk de *Lyrici* een oogenblik vaarwel zeggen, om ons op te houden bij eenen dichter dien BERGK alleen in zijne *Anthologia* heeft opgenomen, den voor eenige jaren zoo dikwerf genoemden BABRIOS, of BABRIAS, gelijk

HECKER[21] meent, dat die naam naar analogie van CHABRIAS moet worden geschreven. B. had in de *Anthologia* natuurlijk eene soort van standaardtekst op te nemen, en kon in zulk een overzigtswerkje geenen aanvang maken met het ziften van het echte en het valsche, dat het Athoïsche hs. ons gegeven heeft. Wat hij aan LACHMANNS tekst heeft veranderd, behalve het veelvuldige herstellen van de overgeleverde lezing, vinden wij *Anth. Lyr.* VIII vlgg.; in 't algemeen wijkt LACHMANN te veel van de traditie af, BERGK heeft er zich welligt te veel aan gehouden, maar omtrent beiden geldt, dat hunne fout zich veel meer uit den aard van hun werk laat verontschuldigen dan met de tegenovergestelde 't geval zou zijn: LACHMANN, die eene kritische uitgaaf bezorgde, mag ieder vermoeden in zijne noten opnemen, en ook in zijnen tekst veel meer dan BERGK; deze immers geeft alleen eene teksteditie, en moet zich derhalve tot de overlevering en de ontwijfelbare verbeteringen bepalen. Overigens is zooveel zeker, dat de poetische waarde althans dezer stukken zeer veel verschilt; en reeds de zoogenaamde voorrede tot het eerste boek, die met *γενεὴ δικαίων ἦν τὸ πρῶτον ἀνθρώπων* begint, is zooveel slechter dan het overige, dat bij mij sedert lang het vermoeden is opgekomen, of ze niet later is bijgevoegd, en nadat de fabels alphabetisch geschikt waren. Bij die gelegenheid zou dan het ware *προοίμιον*, dat met Μῦθος *μὲν, ὦ παῖ βασιλέως* Ἀλεξάνδρου begint, op zijne tegenwoordige plaats tusschen 107 en 108 aan het hoofd van de letter M geraakt zijn, juist als ware het ééne der fabels. Want in de eerste plaats is het ondoenlijk, eene verdeeling in twee boeken te verdedigen waarvan het eerste 107 en het andere niet meer dan omstreeks 30 fabels zou hebben bevat, maar al wilde men aannemen, dat oorspronkelijk die ongelijkheid niet bestond en dat het verloren deel aan het einde zoo groot zou geweest zijn, ook dan valt in het oog, dat *aan het begin* eener verzameling van Aesopische fabels eene inleiding als het tweede *prooemium* zeer gepast was: de opgaaf, van waar de *μῦθος* is ontstaan, hoe hij naar *Griekenland* is overgekomen,

---

21) ALFONSI HECKERI *Epistolae criticae ad* F. G. SCHNEIDEWINUM V. Cl. pars secunda. *Philol.* V. 414—512, zie vooral p. 489.

en wat de schrijver zelf gedaan heeft; de vermelding der vijf eeuwen daarentegen, der gouden eeuw en der anderen, is zonder aanleiding en knoopt zich ook in de verzameling aan niets vast; bovendien is een verslag omtrent het ontstaan van den μῦθος en het verdere zoo even genoemde *in het midden* eener verzameling van μῦθοι niet op zijne plaats. Er bestaat evenwel ééne groote zwarigheid. BABRIOS zegt vs. 16 ἐκ δευτέρου σοι τήνδε βίβλον ἀείδω, en wijst ook in de vorige verzen op hen, die binnengegaan zijn door de deur welke hij geopend had. Maar hieruit volgt alleen, dat BABRIOS reeds fabels had uitgegeven eer hij het tweede προοίμιον schreef, maar volstrekt niet, dat dit de eerste 107 zijn, immers wij missen iedere autoriteit om die alphabetische schikking aan den dichter toe te schrijven, en de innerlijke waarschijnlijkheid doet veeleer denken, dat dit op de scholen gebeurd is, waar BABRIOS zeker veel gebruikt werd; dit laatste blijkt ten overvloede uit het hs. van DOSITHEOS maar behoeft niet eens een betoog: eene metrische bewerking van AESOPOS beval zich zelve op ieder school aan, en AESOPOS was reeds ten tijde van den Aristophanischen PISTHETAEROS een schoolboek. Al mogten dan ook thans in onze collectie fabels zijn opgenomen, die BABRIOS vroeger dan het tweede προοίμιον geschreven, ja zelfs uitgegeven heeft, dan ligt daarin nog geene reden, om de alphabetische volgorde voor oorspronkelijk te houden en aan BABRIOS toe te kennen, om die wonderlijke verdeeling in twee boeken te behouden gelijk nog LACHMANN gedaan heeft (B. zwijgt hierover), of aan het tweede προοίμιον zijne ware plaats aan het hoofd der geheele collectie te ontzeggen, waardoor dan het eerste vervallen moet. Maar is het waar dat de aesthetische redenen voldoende zijn om dat eerste προοίμιον te veroordeelen? Mij dunkt ja, omdat zich laat bewijzen dat een stuk onecht is, dat eveneens in den *codex Athous* staat en waarvan de taal niet slechter is dan van dit. Immers in de twaalfde fabel staan verscheidene verzen, welke in eene andere recensie niet voorkomen, die namelijk welke CORAY gedrukt heeft; en het blijkt, dat die verzen onecht zijn, omdat door weglating daarvan de zin duidelijk en de fabel een lief versje wordt; zoodra men dit gezien heeft valt in het oog, dat de redactie van het Athoische hs. groote interpola-

tien heeft ondergaan, en dat het dus aan de kritiek vrijstaat, de aesthetische gronden misschien niet als beslissend, maar toch zeker als waarschijnlijkheidsredenen aan te voeren. Om evenwel eerst het punt van uitgang te winnen dat ik genoemd heb, zal ik hier de fabel volgens BERGKS lezing, maar met LACHMANNS varianten overnemen, en de verzen welke ik voor onecht houd door verschil van druk aanwijzen, omdat de gewone teekenen van onechtheid reeds door B. gebruikt zijn en ik dus om verwarring te voorkomen tot anderen mijne toevlugt nemen moet. Overigens moet hier nog worden bijgevoegd, dat ik de opmerking van het volstrekt verkieselijke der kortere redactie boven de geinterpoleerde aan eene mededeeling van mijnen vriend HALBERTSMA verschuldigd ben.

Ἀγροῦ χελιδὼν μακρὸν ἐξεπωτήθη [22].
εὗρεν δ' ἐρήμοις ἐγκαθημένην ὕλαις
ἀηδόν' ὀξύφωνον· ἡ δ' ἀπεθρήνει
Ἴτυλον ἄωρον ἐκπεσόντα τῆς ὥρης.
ἐκ τοῦ μέλους δ' ἔγνωσαν αἱ δύ' ἀλλήλας·
καὶ δὴ προσέπτησάν τε καὶ προσωμίλουν.
χἠ μὲν χελιδὼν εἶπε· »Φιλτάτη, ζῴεις;
»πρῶτον βλέπω σε σήμερον μετὰ Θρᾴκην.

---

22) Vs. 1. *μάκρ' ἀνεξεπωτήθη* LACHMANNS tekst (*Λ*) met de noot: »*μάκρ'* »*ἀνεξεπωτήθη* L"(ACHMANN) »*μακρὰν ἐξεπωτήθη* A"(thous codex) »*μακρὰν κἐξεποτήθη* C"(ORAY) »p. 90."

4. *τὸν Ἴτυν Λ* (LACHMANNS tekst), »*ἴτυν* C, *ἴτυλον* AB"(OISSONADE). ITYS is de zoon van PHILOMELES zuster PROKNE, de dochter van PANDION, ITYLOS de zoon van PANDAREUS' dochter AEDON (*ἀηδών*), in wier geschiedenis de zwaluw niet voorkomt, want daar is de beroemde NIOBE hare schoonzuster. Wanneer we mogten aannemen, dat BABRIOS den oudsten ons bekenden vorm der mythe volgt, alleen met invoeging der aldaar niet genoemde schoonzuster als zwaluw, dan zou *Odyss.* τ. 518 vlgg. voor *Ἴτυλον* pleiten, maar BABRIOS heeft aan de Atheensche mythe, dus aan PROKNE en ITYS gedacht, blijkens vs. 8, om van het onechte 21 niet te spreken. Overigens is PROKNE de nachtegaal, en PHILOMELE de zwaluw, bij de Grieksche schrijvers en bij den geleerden VARRO, terwijl de overige Latijnsche auteurs het omkeeren.

5. 6. »om(isit) C." *ἔγνωσαν* voor *ἀνέγνωσαν*, het overtollige *αἱ δύ'* en de zin zelf wijzen aan hoezeer men deze verzen kan missen, terwijl het juist in den smaak van een *interpolator* valt, breed uit te meten wááraan de zusters elkaar herkend hebben. Echter staat ook 61. 3: *καί πως συνεμβόλησαν οἱ δύ' ἀλλήλοις.*

7. »*χ' ἡ* C, *ἡ* A" — »*φησί* C". — »*ζώοις* C".

»ἀεί τις ἡμᾶς πικρὸς ἔσχισεν δαίμων·
»καὶ παρθένοι γὰρ χωρὶς ἦμεν ἀλλήλων.
»ἀλλ' ἔλθ' ἐς ἀγρὸν καὶ πρὸς οἶκον ἀνθρώπων·
»σύσκηνος ἡμῖν καὶ φίλη κατοικήσεις,
12*. (ὅπου γεωργοῖς κοὐχὶ θηρίοις ᾄσεις.)
[»ὕπαιθρον ὕλην λεῖπε καὶ παρ' ἀνθρώποις
»ὁμώροφόν μοι δῶμα καὶ στέγην οἴκει.]
»τί σε δροσίζει νυκτὸς ἔννυχος στίβη
»καὶ καῦμα θάλπει; πάντα δ' ἀγρώτην τήκει·
[»ἄγε δὴ σεαυτὴν σοφὰ λαλοῦσα μήνυσον."]

---

9. 10 »om C". Men zou vs. 10 verlangen *παρθένοι οὖσαι*, en dan is het nog niets eens waar: vóór PROKNES huwelijk waren PANDIONS dochters niet gescheiden. Dan is *πικρός* een onjuist beeld naast *ἔσχισεν*, en de verklaring met' *καὶ γάρ* is niet zeer dichterlijk; de zin kan de verzen ontberen.

11. »conf. 108. 15" *εἰς οἶκον ἐλθεῖν ὑπό τε τοῖχον ἀνθρώπων*. Welke overeenkomst bestaat hier?

12*. *ὅπου* enz., bij *A* 18, »habet C, om. AB" en daarom schijnt BK. het vs. anders te hebben genoteerd, maar de tegenstelling van *γεωργοί* en *θηρία* is toch wat al te slecht; al is CORAYS redactie beter dan die in den *Athous*, daaruit blijkt nog niet dat de eerste geheel zuiver is; en het missen van dit vs. in den *Athous*, zijne overtolligheid voor den zin, en de genoemde tegenstelling pleiten tegen de echtheid.

13. 14. »quos ex alia recensione esse D"(übner) »et M"(eineke) »viderunt, »om. C p. 90", hoewel op andere plaatsen bij CORAY daarop verwezen wordt. Het is zeker alleen zakelijke herhaling van 11. 12; *ὕλη ὕπαιθρος* is pleonasme, even als *δῶμα καὶ στέγην*, of men moest *ὕπαιθρος* en *ὁμώροφος* als tegenstelling willen verdedigen, en *ὁμώροφος στέγη* kan evenmin goed worden gezegd, omdat de oorspronkelijke beteekenis van *στέγη* ook *dak* is.

15. »*πηκτὸς* M"(eineke, en *A*) »*νυκτὸς* A", zonder tegenstelling en vooral naast *ἔννυχος* is dit laatste niet wel te houden. — »*στειβη* A."

16. »*ἀγρώτην* A, *ἀγρῶτιν* B, *τέρπει* L, *τήκει* AB", en zoo *ἀγρότιν τέρπει* *A*. Het eerste is om de maat veranderd, daar het toch wel als uitgemaakt mag worden aangenomen dat de voorlaatste voet *altijd* een *iambus* moet wezen; het wordt bovendien versterkt door het voorkomen van *ἀγρότης* in 34. 1, waar uit A en SUIDAS geene variant wordt opgegeven, en van *ἀγρόται* 87. 5, insgelijks zonder variant. De *ἀγρότις* is de zwaluw, volgens het onbetwiste vs. 11, en dus moet iets aangenaams worden aangeduid, gelijk *τέρπει* doet, om aan de nachtegaal hetzelfde leven aan te raden.

17. »*σωφρονοῦσά γ' ἵδρυσον* L", waardoor de maat gered wordt, maar dan staat *γε* zonder zin, en de afwijking van het hs. is te groot. B. verwerpt het vers, en ik wil hem daarin gaarne volgen, hoewel beide lezingen het hebben; het *σοφὰ λαλοῦσα* komt me ondragelijk voor, en ook *μήνυσον* heeft bij voorkeur ongunstige beteekenis, wat hier niet past; de zin kan dit vs. missen.

τὴν δ' αὖτ' ἀηδὼν ὀξύφωνος ἠμείφθη·
»Ἔα με πέτραις ἐμμένειν ἀοικήτοις·
»καὶ μή μ' ὀρεινῆς ὀργάδος σὺ χωρίσσῃς,
»μετὰ τὰς Ἀθήνας ἄνδρα καὶ πόλιν φεύγω·
»οἶκος δέ μοι πᾶς κἀπίμιξις ἀνθρώπων
»λύπην παλαιῶν συμφορῶν ἀναξαίνει.”
Παραμυθία τίς ἐστι τῆς κακῆς μοίρης
λόγος σοφὸς καὶ μοῦσα καὶ φυγὴ πλήθους·
λύπη δ' ὅταν τις (οἷσιν) εὐθενῶν ὤφθη,
τούτοις ταπεινὸς αὖθις ὢν συνοικήσῃ.

---

19. ἀ(ϝ)οικήτοις naast πρὸς οἶκον ἀνθρώπων als slot van vs. 11 is metrisch vreemd, maar staat ook 45. 2 zonder variant.

20. 21. »om C, »ὀργάδος B, ὀρχάδος A, χωρίσῃς A.” Er bestaat geene reden voor σύ, dat op een aanvulsel gelijkt; ook χωρίσσῃς is niet boven twijfel verheven en zeker enkel om de maat toegelaten, en ὀργάδος naast ὀρεινῆς is onverwacht, daar het van lage, vruchtbare plaatsen pleegt te worden gebruikt, maar dit kan uit EURIP. *Rhes.* 282 (zelf een twijfelachtig stuk) καὶ πῶς πρὸς Ἴδης ὀργάδας πορεύεται worden verdedigd; μετὰ τὰς Ἀθήνας is het lidwoord overtollig, zoo als ook μετὰ Θράκην vs. 8 aanwijst, en ἄνδρα kan in PROKNES geval niet veel anders beteekenen dan eenen echtgenoot, hetwelk hier geenen zin geeft.

22. »καὶ ἐπίμιξις A, ἥ τε μίξις C.” Het ligt voor de hand dat het eerste, na toepassing der noodige κρᾶσις, te verkiezen is, zoo als dan ook de uitleggers hebben gedaan.

23. »λύπην A et C p. 89 et 346, μνήμην C p. 90, ἀναφλέξει C p. 90.” Hier schijnt juist die lezing fout, welke overigens de beste is, die van CORAY op bl. 90, ten minste ἀναφλέξει kan niet blijven, en dit pleit dus ook tegen μνήμην, dat ook ligter voor λύπην als verklaring kon worden opgenomen, dan anders om.

24—29. »om C”, te regt naar mijn inzien. Immers de moraal van deze fabel is deze: den bedroefde past eenzaamheid, of anders: ieder haat de plaatsen waar hij ongelukkig is geweest, maar volstrekt niet wat de beide eerste regels zeggen: wijze toespraak, de Muze en eenzaamheid zijn troost voor het ongeluk, want de μοῦσα der nachtegaal speelt hier volstrekt geene rol, en de toespraak, de λόγος σοφός, komt alleen voor als poging om haar aan de eenzaamheid te onttrekken, zoodat die beide termen eer tegenover elkaar dan als verbonden kunnen opgegeven worden. De beide laatste regels hebben geen verband met de zoo even genoemden, en zijn nog vreemder aan de fabel: het is onaangenaam, als ongelukkigen te wonen onder degenen die ons in welstand hebben gezien. Het ἐπιμύθιον in proza, hoewel zeker niet van BABRIOS zelf, komt beter uit dan een van beide deze poetische.

26. »οἷς ἂν add. Bekkerus”, en zoo *A*, beter dan BERGKS οἷσιν, wegens het onbepaalde van de bedoeling. — »εὐσθενῶν A B”, blijkbaar fout.

27. »ὢν D M, ὤν A.” Het eerste heeft de schrijver bedoeld, en dit is weder een argument tegen de echtheid, want volgens de taalregels behoort αὖθις bij ταπεινὸς ὤν terwijl het bij συνοικήσῃ bedoeld werd.

Ὅτι συμφέρει τῷ ἠδικημένῳ πόρρω γενέσθαι τῶν εἰς ἀνάμνησιν αὐτὸν φερόντων κακῶν.

Men neme de proef door het stukje afzonderlijk te lezen met de uitgespatiede verzen, en ook zonder dezelve; in het tweede geval is de verbinding der zinnen wel eenigermate los, maar toch niet hinderlijk, en juist die geringe zamenhang kan aanleiding tot de invoegingen zijn geweest, maar men verkrijgt een lief verstaanbaar stukje, waaruit bijna al het gezwollene verdwenen is. Wil men een ander voorbeeld? De 52e fabel luidt bij BERGK:

εἰς ἄστυ τετράκυκλον ἄρρενες ταῦροι
ἅμαξαν ὤμοις εἷλκον. ἡ δ' ἐτετρίγει,
καὶ τὸν βοώτην θυμὸς εἶχε[23]*. τῇ δ' οὕτως*
ἐγγὺς προσελθὼν εἶπεν ὡς ἀκουσθῆναι·
»Ὦ παγκάκιστον κτημάτων, τί δὴ κρώζεις,
»ἄλλον ἐπ' ὤμοις φερομένη σιωπώντων;"
Κακοῦ πρὸς ἀνδρός ἐστι μακρὸν οἰμώζειν
ἄλλων πονούντων, ὥσπερ αὐτὸς εἰ κάμνοι.

Ὁ μῦθος τοῦτο λέγει· μηδαμῶς ἐν τοῖς πράγμασιν ἄλλων πονουμένων ἄλλους ἀδίκως οἰμώζειν καὶ πόνους ἀλλοτρίους ἑαυτοῖς ἐπιγράφειν.

Deze fabel zij aangehaald als een staaltje van den wansmaak dien we nog onder deze *Babriana* bezitten. Zij opent reeds met de belagchelijke dubbelzinnigheid *ἄστυ τετράκυκλον*, die zich aan iedereen bij de eerste lezing opdringt, daarna wordt over *ἄρρενες ταῦροι* gesproken, en ons geleerd, dat als die mannetjes stieren trekken, ze dat met hunne schouders doen. De *βοώτης* (men zou verwachten *ἁμαξεύς*), een naauwgezet man, gaat in zijnen toorn zoo nabij den wagen, dat hij gehoord wordt, als of de wagen hard van gehoor was; overigens is het verstandig dat hij sprak *οὕτως ὡς ἀκουσθῆναι*, anders waren het woor-

---

23) Het is hier niet noodig alle varianten op te geven: *εἶχε* heeft het hs., waarvoor LACHMANN te regt *εἷλε* geschreven heeft: toen de wagen kraste, *ontstak* hij in toorn; *εἶχε* zou wezen: hij was toornig (gedurende al dien tijd).

Vs. 6. *ἄλλον* zal wel enkel drukfout wezen voor *ἄλλων*.

Vs. 8 staat naar DÜBNERS gissing, het hs. heeft *ὡσείπερ αὐτὸς κάμνων* en LACHMANN *ὡσπερεὶ κάμνων αὐτός*, beide tegen de maat, ten zij men in het laatste *καμών* invoert, maar LACHMANN verwerpt beide regels.

den in den wind geweest. En kan die ossendrijver zich zoo ver van den wagen af hebben bevonden als hier schijnt? Maar genoeg, de wagen wordt beknord omdat hij kraakt, en de moraal is duidelijk diegene, welke in beide ἐπιμύθια wordt opgegeven, maar de wagen had met eenig regt kunnen antwoorden, dat hij ten minste niet ἐπ' ὤμοις Φερομένη was, niet *op* de schouders gedragen werd, hetwelk eene nieuwe manier van trekken zou zijn; θηρίον als scheldwoord tegen den wagen gebruikt kan er nog even door. Maar om nu tot de hoofdzaak terug te keeren en zonder van B. te vergen, dat hij in zijne *Anthologia* die taak op zich genomen zou hebben, wenschte ik deze fabel en al wat even slecht is weg te werpen. Misschien is het mogelijk, hier enkele daarvan met juistheid aan te wijzen. De boer die zijne hark verloren heeft wil aan zijne knechts eenen eed afnemen dat zij onschuldig aan den diefstal zijn, hij brengt ze dus naar de stad, denkelijk naar den *naasten* tempel, maar niet omdat de goden op het land te dom zijn, gelijk we naar aanleiding van deze verzen geneigd zouden zijn aan te nemen (6 vlgg.);

τῶν γὰρ θεῶν δοκοῦσι τοὺς μὲν εὐήθεις
ἀγροὺς κατοικεῖν, τοὺς δ' ἐσωτέρω τείχους
εἶναί τ' ἀληθεῖς καὶ τὰ πάντ' ἐποπτεύειν.

Ook hindert hier ἐσωτέρω voor ἔσω. Vs. 11 hebben overigens zoo BERGK als LACHMANN de slechte accentuatie κῆρυξ behouden; het is immers onbetwist dat de υ lang is.

Het ἐπιμύθιον van de negende fabel strijdt met het stuk zelf: de visscher fluit, maar er komen geene visschen, daarop werpt hij 't net uit en vangt hen; nu verwijt hij hun dat ze niet vroeger en goedschiks zijn gekomen. De moraal moet dus wezen: die niet hooren wil moet voelen; al is het beeld zeer slecht gekozen. Maar de moraal van het ἐπιμύθιον doet hier niets ter zake: geen winst zonder moeite; als ge gewonnen hebt, scheld en speel dan (vs. 11 vlgg.):

οὐκ ἔστιν ἀπόνως οὐδ' ἀλύοντα κερδαίνειν·
ὅταν βαλὼν δὲ τοῦθ' ἕλῃς ὅπερ βούλει,
τότε κερτομεῖν σοι καιρός ἐστι καὶ παίζειν.

Hier is ook τοῦθ' ὅπερ βούλει overtollig, en men zou het *imperfectum* verlangen.

De fabel van den wolf, die op het schreeuwende kind wacht, hetwelk de oude vrouw dreigt hem te zullen geven, heeft hier, 't zij in 't voorbijgaan gezegd, een onverwacht slot: de woorden der vrouw op het einde, die tegen den avond zegt »als de wolf »komt, zullen wij hem doodslaan", komen hier niet voor, maar de wolf komt te huis zonder buit en wijt dat, tegenover de wolvin, aan zijn misplaatst vertrouwen op eene vrouw.

Fabel 19, de vos en de druiven, zou zeker winnen indien de dichter niet vooraf angstvallig schoon in een goed vers verklaard had dat ze wel degelijk rijp waren (vs. 5):

ἦν γὰρ πέπειρος κεὶς τρυγητὸν ἀκμαία,

want de bekende woorden van den vos zijn geheel voldoende, vooral zoo uitvoerig als hier (vs. 10):

ὄμφαξ ὁ βότρυς, οὐ πέπειρος, ὡς ᾤμην.

In dezelfde fabel verwerpt Bergk vs. 7 en 8, die in der daad onhandig ingevoegd zijn, immers

ὡς δ' οὐκ ἐφικνεῖτ', ἀλλ' ἔκαμνε πηδῶσα,
οὐδὲν κρεμαστῆς σχοῦσα πλεῖον αἰώρας,

zegt niets naast het terstond voorgaande

καμοῦσα δ' ἄλλως (οὐ γὰρ ἴσχυε ψαύειν),

en zou zelfs het δ' in vs. 7 moeten verliezen om daarnaast te blijven staan; het is dan ook blijkbaar dat wij hier met twee redacties te doen hebben: de *Athous* heeft vs. 6 alleen, en Suidas enkel vs. 7 en 8. Lachmann behoudt vss. 7 en 8 maar verwerpt vs. 6, hetgeen ondersteund wordt door den *spondeus* in den vijfden voet, ἴσχυε, die daar niet mag voorkomen.

In fabel 22 wordt misschien om der duidelijkheid wil geschreven (vs. 1. 2):

Βίου τις ἤδη τὴν μέσην ἔχων ὥρην
(νέος μὲν οὐκ ἦν, οὐδέπω δὲ πρεσβύτης).

Zou men dit anders misschien van den μέσην ἔχων ὥρην niet hebben geloofd? Eveneens als dit moet worden verworpen, had Bergk op Lachmanns voetspoor vs. 13 voor onecht moeten verklaren; er staat

. . . ἕως φαλακρὸν ἡ νέα τε χὴ γραῖα
ἔθηκαν, ἑκάστη τῶν τριχῶν ἀποσπῶσα·
[ἀεὶ γὰρ ἕν γε τιλλόμενος ἐγυμνοῦτο],

en ook dit spreekt van zelf, althans na ἕως. Ik wil overigens

ook vs. 14 en 15 niet tegen LACHMANN verdedigen, en vooral niet 16, dat ook BERGK schrapt.

In fabel 27 is vs. 7, dat LACHMANN in de noot laat staan, te regt in den tekst opgenomen. Daarentegen is fabel 32 vs. 4 weder overtollig:

Γαλῇ . . . δίδωσι σεμνὴ Κύπρις . . .
μορφὴν ἀμεῖψαι καὶ λαβεῖν γυναικείην
[καλῆς γυναικός, ἧς τίς οὐχ ἑκὼν ἤρα;]

zou men soms bij mindere schoonheid tot het ἄκοντ' ἐρᾶν zijne toevlugt hebben genomen?

Dat de boerenjongen die zijne maag overladen heeft ἐφ' ὑγραῖς μητρὸς ἀγκάλαις valt', komt me vreemd voor (fab. 34. 7) maar ik weet niets beters, en de geheele fabel is toch walgelijk en onverstaanbaar: de jongen geeft op van het runderingewand dat hij gegeten heeft en houdt dat voor het zijne, dus, zegt de moraal, beroof geene weezen!

De geitenhoeder, die zijne eigene geiten bij eene sneeuwbui laat omkomen om wilde op te passen, welke hem bij schoon weder verlaten, gaat zeker niet γελάσας naar huis, 45. 12; misschien γελοῖος, zoo als LACHMANN wil.

Waarom B. in fabel 50 vss. 16. 17 verwerpt, zie ik niet in, ook is μου μνήσκου niet te houden, hoe noodig μου ook moge zijn; vs. 18 kan op zijne plaats blijven staan zonder LACHMANNS omzetting, wanneer men met B. σώσας en ἀποκτείνας leest in plaats van de *imperfecta*.

Fab. 51, 1 is ἐν τῷ ποτ' οἴκῳ van HERMANN en LACHMANN goed, en B. had het in plaats van τῷ moeten opnemen.

Over fabel 52 is reeds straks gesproken, en 53 is niet veel beter.

Fab. 64, 9 is te regt door LACHMANN en B. uitgeschoten.

Moet 72, 15 voor καὶ παρεῖχε niet staan κἂν παρεῖχε?

De onechtheid van 82. 5 is reeds uit de maat blijkbaar, en LACHMANNS vrienden hadden niet moeten trachten dit door groote veranderingen te verhelpen: het is een gewoon politisch vers. Eveneens is vs. 8* valsch, eene dittographie der lezing die bij SUIDAS voorkomt en in vs. 8 staat, vgl. COBET, *Or. de arte interpr.* p. 71.

Omtrent B.'s eigene opmerkingen nog het volgende: ze be-

treffen de plaatsen, waar hij van LACHMANNS tekst afgeweken is, zonder zich er om te bekommeren, of dit reeds vóór hem door anderen op dezelfde wijze is geschied. Het laatste behoort ook niet bij eene teksteditie. Van B.'s veranderingen voeg ik de voornaamsten hierbij.

Fabel 1, 3. ἦν δὲ τῶν ζῴων

φυγή τε πάντων καὶ φόβου δρόμος πλήρης,

schrijft LACHMANN, terwijl φυγῆς in het hs. staat. B. leest zeer te regt δρυμός, met behoud van φυγῆς. Ook vs. 8 is ποιητί' voor ποιητόν wat den zin betreft ontwijfelbaar, maar welligt te goed Attisch voor BABRIOS.

2, 1. Ἀνὴρ γεωργὸς ἀμπελῶνα ταφρεύων

καὶ τὴν δίκελλαν ἀπολέσας ἐπεζήτει,

is palaeographisch gemakkelijker dan LACHMANNS ποτ' ἐζήτει voor het onmetrische ἐζήτει, en bovendien naauwkeuriger dan het enkelvoudige woord. Hier deelt B. mede dat reeds SAUPPES uitgaaf het heeft.

5, 8. De overwonnen haan, wiens gelukkige mededinger door eenen arend wordt geroofd, sedert dien tijd

. . . . (ὁ δ' ἄλλος) ἀμφέβαινε θηλείας

volgens LACHMANN; de *Athous* heeft ἀμφίβαινε θηλείαις, en B. neemt de gissing van een zijner leerlingen op, ἀδεῶς ἐπανέβαινε θηλείαις, zeer *ad rem*, misschien wel al te zeer om *hier te* kunnen staan; BABRIOS noemt de zaken niet dikwijls zoo uitdrukkelijk bij haren naam.

6, 2. De visscher

λεπτῷ τε καλάμῳ τὸν γλυκὺν βίον —

τρώζων, schrijft B., en dit is wegens den *dativus instrumenti* boven ζῴων te verkiezen. Ἀπέκυσεν daarentegen in vs. 8 voor ἔκυσεν in den *Athous* en LACHMANNS zeker foutief ἐκκύει heeft tegen zich dat alleen de zamengetrokken vorm van het werkwoord ἀποκυεῖν schijnt voor te komen. Echter heeft het ook SAUPPE.

9, 8 leest B. met SAUPPE τοιαῦτ' in plaats van LACHMANNS τοσαῦτ', dat zeker enkel door vergissing is blijven staan.

11, 5 staat in het hs. τοῦ λαβόντος voor den man, welke den gevangen vos laat loopen na diens staart te hebben in brand gestoken: daarvoor schrijft LACHMANN τοὐμβαλόντος en B. ver-

moedt *βλαβόντος*, maar behoudt het overgeleverde, dat ook goed is, »van hem, die" (den vos) »gevangen had."

13, 7. B. behoudt het gewone:

πτηνῶν πελαργὸς εὐσεβέστατον ζῴων,

maar met een »*malim* *πάντων*." Immers *ζῷον*. Of is B.'s vermoeden verkeerd afgedrukt, en bedoelde hij *πάντων* voor *πτηνῶν*?

18, 7 en 8 heeft B. omgezet. De fabel wint er door, maar enkel op dien aesthetischen grond is toch die omzetting niet geoorloofd. In vs. 6 daarentegen is de verbetering ontwijfelbaar. De Noordewind wil eenen reiziger zijnen mantel ontrooven,

ὁ δ' οὐ μεθῆκε, μᾶλλον ἀλλὰ ῥιγώσας
. . . καθῆστο,

volgens LACHMANN naar het hs., maar die woordschikking is gedwongen. Te regt heeft BERGK naar BOISSONADE *ὁ δ' οὐ μεθῆκε μαλλόν*, *κτέ.*, dat LACHMANN niet eens onder de varianten opneemt.

27, 7. *κρεῶν δ' ἀνέῳγες ἄγγος, ὥστε τεθνήξῃ*,

heeft B. uit FURIAS collectie bijgevoegd, alleen met inlassing van *δ'*; er is volstrekt geene reden dit vs. weg te laten, waarin zelfs de zwaarste beschuldiging tegen de gevangen kat vervat is. We zullen immers niet *iurare in verba codicis Athoi*, vooral niet zoo lang wij diens lezingen slechts uit MINOIDES MENAS' afschrift kennen.

Het oude paard, 29, 2:

ζευχθεὶς δ' ὑπὸ μύλην ἤλεσ' ἑσπέρην πᾶσαν,

»*fort.* *ἡμέρην*," zegt B. Waarom niet in den tekst?

31, 12 geeft B. eene lacune aan. Ik zou BOISSONADES omzetting verkiezen, die ook LACHMANN gevolgd heeft, vs. 12 van BERGK tusschen 15 en 16.

33, 25 zegt B. »restitui." Waarschijnlijk is het vs. een slecht *ἐπιμύθιον*, maar dat zal ook B. niet ontgaan zijn.

38, 2 geeft de codex *ἐνῇραν*, waarvoor LACHMANN uit SUIDAS het *glossema* *ἐναφῆκαν* heeft opgenomen. *Ἐνῇραν* is in ieder geval fout, *ἐνῆραν* zou van *αἴρειν* afgeleid wezen, en B.'s *ἐνεῖραν*, »zij voegden de wiggen in", is de ware lezing.

39 »in fine lacunam indicavi" zegt B. Te regt.

43, 5 verbetert B. om metrische redenen *ἐπὶ τοῖς κέρασι δ' ὡς καλοῖς ἄγαν ηὔχει* voor het *τοῖς δὲ κέρασι* van den *Athous*.

De *α* van *κέρατα* is lang, men denke slechts aan het bekende *Anacreonteum* 2 (24 B.).

57, 4. HERMES heeft een wagen met logen en bedrog gevuld, nu gaat hij de aarde rond

ἄλλο φῦλον ἐξ ἄλλου
σχέδην ἀμείβων καὶ μέρος τι τῶν ἀνδρῶν
νέμων ἑκάστῳ μικρόν.

Zoo schrijft LACHMANN naar MEINEKES gissing. En al valt in 't oog, dat *ἑκάστῳ* bij *φῦλον* behoort, en dus *ἀνδρῶν* overtollig wordt en los staat, schijnt het toch altijd beter dan het onmetrische *ἀνθρώπων* van den *Athous*, waartegen bovendien dezelfde zwarigheid bestaat. Zoo dacht B. er niet over: HERMES geeft aan ieder volk iets van zijne *waren*, van zijne snuisterijen, *τῶν ῥώπων*.

71, 8 is zeer goed gezien. De zee is niet schuld aan het vergaan van het schip, *ἄνεμοι δὲ πάντες, ὧν ἐγὼ μέση κεῖμαι*, mits men *πάντως* leze, want het lidwoord kan gemist worden.

Eveneens is 72, 20 wel aardig veranderd, waar onder de vogels die de vederen der opgesierde kraai uittrekken ook genoemd wordt de leeuwrik die op de graven *speelt*, *κορυδαλὸς σὺν τάφοις παίζων*, veel eigenaardiger is *σπίζων*, piepende.

82, 5 is te regt door teksthaakjes [ ] als valsch aangewezen; het is onmetrisch en overtollig.

De muis welke het net doorknaagt waarin de leeuw gevangen is (107, 14 vlg.):

ἔλυσε τὸν λέοντα, τοῦ τὸ φῶς βλέψαι
ἐπάξιον δοὺς μισθὸν ἀντιζωγρήσας,

maar dit laatste doet de muis niet, zij redt hem het leven, maar zij kan het hem niet schenken, want het tegendeel, het dooden van den leeuw, ligt buiten hare magt; zij kan hem slechts aan zijn lot overlaten. De leeuw daarentegen heeft haar leven gespaard, *ἐζώγρησε*, en dus leze men met B. *ἀντὶ ζωγρείας*. Den *spondeus* in den vijfden voet hebben beide lezingen, en hij was niet ligt te vermijden. In het vorige vs. is *τοῦτο* van den *Athous* voor *τόδε* misschien bedorven, maar zeker niet met LACHMANN en HAUPT in *τοῦ τό* te veranderen, wat ik niet eens versta.

Prooem. II. 6 heeft de *Athous* Λιβύσσης, hetgeen velen en thans weder B. met Κιβύσσης vergeefs hebben beproefd te veranderen. Men had moeten berusten bij HERMANNS Κυβισσός; een fabeldichter van dien naam uit *Libye* komt in de *Progymnasmata* van THEON voor en zijn naam is zeker de ware lezing.

Genoeg voor ditmaal, al is het ook op verre na onvoldoende ter beoordeeling van BERGKS gewigtigen arbeid, op welken ik welligt later nog terugkom.

Deventer, 13 *Julij* 1855. E. J. KIEHL.

CICERO *pro Sylla* XI. § 33.

Legitur apud CICERONEM *p. Sylla* XI. § 33: »Ego consul, »quum exercitus perditorum civium, clandestino scelere con»flatus, crudelissimum et luctuosissimum exitium patriae compa»rasset: quum ad occasum interitumque reipublicae Catilina in »castris, in his autem templis atque tectis dux Lentulus esset »constitutus, meis consiliis, meis laboribus, mei capitis pericu»lis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, »quinque hominibus comprehensis atque *confossis*, incensione »urbem, internecione cives, vastitate Italiam, interitu rempu»blicam liberavi; ego vitam omnium civium — quinque homi»num amentium ac perditorum poena redemi." Vitium contraxisse videtur locus; nam quod codices habent *confossis*, aut *confessis* neutrum loco convenit. — Hoc HALMIO, illud ORELLIO placuit; — hoc sententiam pessumdat, illud ne Ciceronianum quidem est. Quid enim, *confessione* quinque hominum respublica liberata esse dici poterat? Neque hoc loco ulla CICERONI causa erat, invidiam illam metuendi, qui ipse dicat se »quinque hominum amentium ac perditorum *poena* redemisse »vitam omnium civium." — Scripsit igitur CICERO *confectis*, quod cum in *confessis* abiisset, et a nullo esset intellectum peperit illud *confossis* a SALLUSTIO semel iterumque, a CICERONE vero nunquam usurpatum neque huic loco aptum.

S. H. R.

IN LOCOS ALIQUOT HERODOTEOS

AD

SAMUELEM ADRIANUM NABERUM

COMMENTARIOLUS.

»Utilissimum praeceptum est adolescentibus, qui exercere se cum aequalibus volunt ad facultatem aliquam firmius sibi comparandam, ne eos potissimum deligant, quibus se superiores esse cognoscunt: sed quo quisque maxime excellit, eo illum potissime provocent: luctu, saltu, cursu cum iis contendant, qui horum quodque optime facere putentur. Illud enim ostendere se cupientium est, hoc eorum, qui progredi quotidie longius, et semet ipsis meliores fieri student." Xenophontis in *Cyropaedia* sententiam, elegantissime a Mureto Latinis verbis expressam *Var. Lect.* XIX. 21, animo meo fuisse obversatam persuasum velim Tibi habeas, ut ante editas Tuas lucubrationes *Herodoteas*, quum de variis historicorum primi ac principis locis aut praesentes aut per literas disputaremus, ita post accuratae lectionis fructus in publicum a Te editos, quum ad hanc facem suavissimi scriptoris Musas denuo perlegerem. Atque ea mente velim accipias levidenses aliquot, quas inter legendum annotavi, correctiunculas, ad tertium potissimum librum pertinentes, post vindemias, quas Tu fecisti lautissimas, quasi raras ἐπιφυλλίδας. In his sunt, quas Tuas esse summo iure contendere posses, quippe natas ex observationibus, quas Tu fecisti non uni loco profuturas, sed multorum locorum certam emendationem prae se ferentes: in aliis, aut praetermissis Ti-

bi, aut in praesenti omissis, an bene res mihi cesserit, penes Te erit iudicium.

Exponitur libri III cap. 9, qua ratione, coriis consutis, Arabum rex e Coryte fluvio aquam deduxerit in aridiores regni tractus: ἀγαγεῖν διὰ δὴ τούτου (scil. τοῦ ὀχετοῦ) τὸ ὕδωρ, ἐν δὲ τῇ ἀνύδρῳ μεγάλας δεξαμενὰς ὀρύξασθαι, ἵνα [δεκόμεναι] τὸ ὕδωρ σώζωσι. Ὁδὸς δ' ἐστὶ δυώδεκα ἡμερέων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐς ταύτην τὴν ἄνυδρον· ἄγειν δέ μιν δι' ὀχετῶν τριῶν ἐς τριξὰ χωρία. In his insiticium esse vocabulum δεκόμεναι haud maiore credo opera evincam, quam qua facile unumquemque in sententiam meam tracturum me esse confido, pro ἄγειν restituendum esse ἀγαγεῖν. Sed ne hisce quidem abstersis mendis, rite, si quid video, oratio procedit. Rideri solemus, qui Grammaticae severas leges Graecis et Latinis scriptoribus imponere et ad logicae tristem normam eos redigere nitimur, sed ab iis potissimum, qui neque Grammaticae neque Logicae nimium tribuere solent. Quotiescumque locum legi, vel in libero, remissiore et familiari dicendi genere, quo HERODOTUM ad poeticam licentiam proxime accedere scio, moratus me est praeposterus sententiarum ordo, quo secundo loco enuntiasse scriptor putatur, quod in cogitando necessario primum locum obtinuerat. Quanto melius oratio procederet, si hanc scriptoris manum fuisse crederemus: ἀγαγεῖν διὰ δὴ τούτου τὸ ὕδωρ, ἐν δὲ τῇ ἀνύδρῳ μεγάλας δεξαμενὰς ὀρύξασθαι, ἵνα τὸ ὕδωρ σώζωσι· ἀγαγεῖν δέ μιν δι' ὀχετῶν τριῶν ἐς τριξὰ χωρία. Ὁδὸς δ' ἐστὶ δυώδεκα ἡμερέων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐς ταύτην τὴν ἄνυδρον. Eadem de confusis neque ipsius scriptoris culpa inverso ordine collocatis sententiis suspicio compluribus locis mihi est subnata, v. c. III. 31. 3.

Quod in eiusdem libri cap. 18 in verbis Φάναι δὲ τοὺς ἐπιχωρίους ταῦτα τὴν γῆν αὐτὴν ἀναδιδόναι ἑκάστοτε sententia mea, pro αὐτήν legendum esse αὐτομάτην, Tuum tulerit assensum, est quod magnopere laeter. At Tu idem pervelim suffragio Tuo sustentes, quod, eiusdem fere generis, conieci III. 44. Sermo est de Aethiopia. Αὕτη δὲ χρυσόν τε φέρει πολλὸν καὶ ἐλέφαντας ἀμφιλαφέας καὶ δένδρεα πάντα ἄγρια καὶ ἔβενον καὶ ἄνδρας μεγίστους κτέ. Vocabulum πάντα cur vitium in se continere censeam, facile intelliges: neque admodum dubito, quin scribendum sit καὶ δένδρεα παντοῖα ἄγρια. Meministi hanc

paragraphum legi apud Xenoph. *Anab.* I. 5. primam: δένδρον δ' οὐδὲν ἐνῆν, θηρία δὲ παντοῖα, qui locus παράλληλος est Herodoteo. Quid intersit inter utrumque vocabulum, omnium optime ex iis apparet locis, quibus coniuncta leguntur, ut in Plat. *Phileb.* 30, B: Οὐ γάρ που δοκοῦμέν γε, ὦ Πρώταρχε, τὰ τέτταρα ἐκεῖνα . . . . . . πᾶσαν καὶ παντοίαν σοφίαν ἐπικαλεῖσθαι.

Ut capitis 22 in fine vix cum usu Herodoteo videtur convenire, quod in verbis τοῦτο γὰρ ἑωυτοὺς ὑπὸ Περσέων ἑσσοῦσθαι, genitivo ab ἑσσοῦσθαι pendenti, praepositio insuper est addita (eiusdem perissologiae exempla exstant III. 106, IV. 197), ita suae aetatis adulterata dialecto Ionicum dicendi morem pepulisse contendo librarios compluribus locis, ubi ἑκάς, spreto usu Ionico, quem ex Homero fugare non licuit[1], tamquam adiectivum considerabant, cui alteram praepositionem subiungebant. Eo nomine peccatum est v. c. III. 41. 2: ὡς δὲ [ἀπὸ] τῆς νήσου ἐγένετο ἑκάς. IX. 93: ἐν δὲ ἄντρῳ αὐλίζονται [ἀπὸ] τῆς πόλιος ἑκάς. Idem de superlativo ἑκαστάτω valet, quem modo adverbii, modo praepositionis vicem sustinere videbis. cf. IV. 204, IX. 19 et I. 134. Variis rationibus Herodoti libros fuisse adulteratos, exemplorum satis magno numero Tu quidem ostendisti; sed quid me vetat nova quaedam et ipsum indicare, recordatum decantati illius σύν τε δύ' ἐρχομένω, praesertim quum hoc librariorum machinationes et molimina indagandi munus aliquam cum nocturna Laërtiadae et Tydidae expeditione similitudinem referat. Quis admonitus dubitabit, III. 38: οὕτω μέν νυν ταῦτα νενόμισται, καὶ ὀρθῶς μοι δοκέει Πίνδαρος ποιῆσαι, νόμον πάντων βασιλέα [φήσας] εἶναι, vocabulum φήσας librario esse reddendum, cuius e penore desumptum est. Quem ipse Herodotus compluribus locis docere potuerat, ποιεῖν haud raro exquisitiorem illam adsciscere significationem, quam verbis ποιητής, ποίημα inesse ne librarium quidem latebat. Quamvis eorum, quae Tu de locutionis τε καί apud Herodotum usu disputasti *Mnem.* IV. 1. 2, bene meminerim, tamen vix a me possum impetrare, quin glossematis inde ortis, quod rariori vocabulo serioris aetatis synonymum adpingeretur, in aliis

[1]) Vide Homerica exempla apud Lehrs, *Aristarch.* p. 141, adnot.

et haec adnumerem: III. 26: ἄριστον δὲ αἱρεομένοισι αὐτοῖσι ἐπιπνεῦσαι νότον [μέγαν τε καὶ] ἐξαίσιον. III. 80: φθονέει γὰρ τοῖσι ἀρίστοισι περιεοῦσί [τε καὶ ζώουσι]. Alius generis haecce sunt, quae digito monstrasse sufficit: I. 32: ἄτην μὲν καὶ ἐπιθυμίην οὐκ ὁμοίως δυνατὸς ἐκείνῳ ἐνεῖκαι, ταῦτα δὲ ἡ εὐτυχίη οἱ ἀπερύκει, ἄπηρος δέ ἐστι, [ἄνουσος], ἀπαθὴς κακῶν, εὔπαις, εὐειδής. III. 45: Πρὸς δὲ τούτοισι οὐδὲ λόγος αἱρέει, τῷ ἐπίκουροί τε [μισθωτοὶ] καὶ τοξόται οἰκήϊοι ἔσαν πλῆθεϊ πολλοὶ, τοῦτον [ὑπὸ] τῶν κατιόντων Σαμίων ἐόντων ὀλίγων ἑσσωθῆναι. III. 65: εἴτε καὶ σθένεϊ τεῳ κατεργασάμενοι, [σθένεϊ] κατὰ τὸ καρτερὸν ἀνασώσασθαι. IV. 115: Ἐπείθοντο [καὶ ἐποίησαν] ταῦτα οἱ νεηνίσκοι. V. 20: Ταῦτα εἴπας Ἀλέξανδρος παρίζει Πέρσῃ ἀνδρὶ ἄνδρα Μακεδόνα ὡς γυναῖκα [τῷ λόγῳ]. VI. 116: Οὗτοι μὲν δὴ περιέπλωον Σούνιον, Ἀθηναῖοι δὲ, ὡς ποδῶν εἶχον [τάχιστα] ἐβώθεον ἐς τὸ ἄστυ. VII. 15: Μετὰ μέντοι οὐ πολλὸν χρόνον μετέγνων [ἔγνων δὲ] ταῦτα μοι ποιητέα ἐόντα. VII. 17: οὔτε ἐς τὸ μετέπειτεν, οὔτε ἐς τὸ παραυτίκα [νῦν] καταπροΐξεαι. Iisdem supplendi, illustrandi, lectoribus, quos cogitabant plumbeos omnino ac stipites, subveniendi pruritui tribuam, quod III. 16 in vocabulis: ὡς μέντοι Αἰγύπτιοι λέγουσι, οὐκ Ἄμασις ἦν ὁ ταῦτα παθὼν, ἀλλ' ἄλλος τῶν τις Αἰγυπτίων, elegantior periit locutio: ἀλλὰ τῶν τις Αἰγυπτίων. Eiusdem generis sunt: III. 69: καὶ ἢν μὲν φαίνηται ἔχων ὦτα, νόμιζε σεωυτὴν Σμέρδι τῷ Κύρου συνοικέειν, ἢν δὲ μὴ [ἔχων], σὺ δὲ τῷ μάγῳ Σμέρδι. IV. 104: ἵνα κασίγνητοί τε ἀλλήλων [ἔωσι] καὶ οἰκήϊοι ἐόντες πάντες μήτε φθόνῳ μήτ' ἔχθεϊ χρέωνται ἐς ἀλλήλους. IV. 113: Καὶ φωνῆσαι μὲν οὐκ εἶχε (οὐ γὰρ συνίεσαν ἀλλήλων), τῇ δὲ χειρὶ ἔφραζε ἐς τὴν ὑστεραίην ἐλθεῖν ἐς τωὐτὸ χωρίον καὶ ἕτερον ἄγειν, [σημαίνουσα δύο γενέσθαι] καὶ αὐτὴ ἑτέρην ἄγειν. IV. 201: νυκτὸς τάφρον ὀρύξας εὐρέην ἐπέτεινε ξύλα ἀσθενέα ὑπὲρ αὐτῆς, [καθύπερθε δὲ] ἐπιπολῆς (inserendum δὲ) τῶν ξύλων χοῦν γῆς ἐπεφόρησε. V. 2: Ὡς δὲ ἐχειρώθη ἡ Πέρινθος, ἤλαυνε τὸν στρατὸν ὁ Μεγάβαζος διὰ τῆς Θρηΐκης, πᾶσαν πόλιν καὶ πᾶν ἔθνος τῶν ταύτῃ οἰκημένων ἡμερούμενος τῷ βασιλέϊ· ταῦτα γάρ οἱ ἐντέταλτο ἐκ Δαρείου [Θρηΐκην καταστρέφεσθαι]. VI. 69: ἐκ δὲ ὀνοφορβῶν αὐτῷ δὲ Λευτυχίδῃ, καὶ τοῖσι ταῦτα λέγουσι τίκτοιεν αἱ γυναῖκες [παῖδας]. Nolo Te detinere foedarum interpolationum enumeratione, quibus in nomina propria grassati sunt aut

librarii aut interpretes. Instar omnium est, quod Tu primus vidisti, VII. 10: σὺ δὲ, ὦ παῖ Γωβρύεω [Μαρδόνιε]. Cui ex meo penore haecce accedant: I. 53: τοῖσι δὲ ἄγειν μέλλουσι τῶν Λυδῶν ταῦτα τὰ δῶρα ἐς τὰ ἱρὰ ἐνετέλλετο ὁ Κροῖσος ἐπειρωτᾶν τὰ χρηστήρια εἰ στρατεύηται ἐπὶ Πέρσας [Κροῖσος] καὶ εἴ τινα στρατὸν ἀνδρῶν προσθέοιτο φίλον. IV. 95: οἷα Ἕλλησί τε ὁμιλήσαντα καὶ Ἑλλήνων οὐ τῷ ἀσθενεστάτῳ σοφιστῇ [Πυθαγόρῃ]. IV. 97: Δαρεῖος δὲ ὡς ἀπίκετο καὶ ὁ πεζὸς ἅμ' αὐτῷ στρατὸς ἐπὶ τὸν Ἴστρον, ἐνθαῦτα διαβάντων πάντων [Δαρεῖος] ἐκέλευσε τοὺς Ἴωνας τὴν σχεδίην λύσαντας ἕπεσθαι. VI. 117: ἐν ταύτῃ τῇ [ἐν Μαραθῶνι] μάχῃ ἀπέθανον τῶν βαρβάρων κατ' ἑξακισχιλίους καὶ τετρακοσίους ἄνδρας.

Maculosus procul dubio est locus capitis 60, quantumvis haud ita magna sit, quam abstersam velim, macula. Exponit Herodotus de tribus magnis Samiorum operibus, quae reliqua omnia in Graecia exstructa superare contendit. Unum iam enumeravit, ingentem scilicet fossam; Τοῦτο μὲν δὴ ἕν τῶν τριῶν ἐστί· δεύτερον δὲ περὶ λιμένα χῶμα ἐν θαλάσσῃ, βάθος κατὰ εἴκοσι ὀργυιέων. Fieri potest ut fallar egregie; vix enim me intelligere confiteor, quo pacto agger, in mari exstructus, circa portum duci possit; optime rem intelligerem, si scriptum esset: παρὰ λιμένα. In iis quae proxime sequuntur, τρίτον δέ σφι ἐξείργαστο νηὸς μέγιστος πάντων [νηῶν] τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, apud scriptorem qualis est v. c. Xenophon vel Lysias ne punctum quidem temporis dubitarem, quin pellendum esset vocabulum, quod cancellis saepsi. Sed ut in Herodoto certi quid de hac re statuerem, complures eiusdem generis loci essent comparandi; in quod neglexi inter legendum animum attendere. Id vero certissimum mihi est, ἴδμεν, ut hoc loco legitur, Herodoteam esse formam, neque οἴδαμεν quod quantocius probae lectioni cedat, quibus locis in textum irrepsit: VIII. 214: τοῦτο δὲ φεύγοντα τὸν Ἐπιάλτεα ταύτην τὴν αἰτίην οἴδαμεν. II. 17: οὔρισμα δὲ Ἀσίῃ καὶ Λιβύῃ οἴδαμεν οὐδὲν ἐὸν κτέ. IX. 60: Συνοίδαμεν δὲ ὑμῖν κτέ. (cf. Dindorfii *Comm. de dial. Her.* p. XXXVII).

III. 68: Οὔτε Ἀτόσσῃ δύναμαι ἐς λόγους ἐλθεῖν οὔτε ἄλλην οὐδεμίαν ἰδέσθαι τῶν συγκατημένων γυναικῶν. Quod correctum est in hoc loco, quem morbo affectum accurata lectio demonstrat, συγκοιμωμένων vel συγκατακοιμω-

μένων, non ideo tantum mihi displicet, quod a palaeographia minus commendatur et minus est ex consuetudine Herodotea, sed etiam quoniam dubito, an omnino recte dici possit αἱ συγκοιμώμεναι γυναῖκες. Dici posse συγκοιμᾶσθαι ἀνδρὶ vel γυναικὶ non est controversum; quod vero rationi repugnat, ἀνδράσι vel γυναιξὶ συγκοιμᾶσθαι, id ne metaphorice quidem dicere licitum fuisse arbitror. Aliquanto aliter res se habet, si ponas συνοικημένων lectum fuisse, quod est solemne ut de matrimonio ita de concubinatu vocabulum, vel συγκατοικημένων.

Meo ipsius fortasse vitio factum est, ut tamdiu detineret me atque vexaret locus, de quo aliquanto prolixius mihi est agendum. Magi, quo maiorem adipiscantur et securitatem et auctoritatem, Prexaspem, a Cambyse quippe mortali iniuria affectum, in suas partes trahere cupiunt. Τούτων δή μιν εἵνεκεν, ut est III. 74, καλέσαντες φίλον προσεκτέοντο, πίστι τε καταλαμβάνοντες καὶ ὁρκίοισι, ἦ μὲν ἕξειν παρ' ἑωυτῷ μηδ' ἐξοίσειν μηδενὶ ἀνθρώπων τὴν ἀπὸ σφέων ἀπάτην ἐς Πέρσας γεγονυῖαν, ὑπισχνεύμενοι τὰ πάντα οἱ μυρία δώσειν. Fieri potest, ut nodum, quod dicunt, in scirpo quaesiverim; sed post varia demum conamina lux mihi affulsit in loco haud sanequam facillimo. Fuit quum legendum esse putarem ὑπισχνεύμενοι τ' ἀπατέοντί οἱ μυρία δώσειν; sed accuratius rem consideranti coniectura visa est haud uno nomine esse falsa. Quo melius appareat, quomodo locus sit explicandus, a simplicissimo incipiam, quae consimilis vocabuli πᾶς usus apud Herodotum inveniuntur exempla; VI. 23: Μισθὸς δέ οἱ ἦν εἰρημένος ὅδε ὑπὸ τῶν Σαμίων, πάντων τῶν ἐπίπλων καὶ ἀνδραπόδων τὰ ἡμίσεα λαβέειν τῶν ἐν τῇ πόλι. Samii Hippocrati mercedem promittunt dimidiam partem omnium, quae in urbe essent, rerum mancipi vel nec mancipi. Ita Graeci omnes loquebantur nec aliter hodieque nos omnes loquimur; nulla omnino loco inest difficultas, quem produco, ut difficilioris locutionis quasi primordia demonstrem et originem. Pausaniae ex ingenti praeda haecce concessa fuisse IX. 81 memoriae proditur: Παυσανίῃ δὲ πάντα δέκα ἐξαιρέθη τε καὶ ἐδόθη, γυναῖκες, ἵπποι, τάλαντα, κάμηλα, ὡς δ' αὔτως καὶ τἆλλα χρήματα, h. e. singularum rerum, e quibus praeda constabat, denae Pausaniae sunt conces-

sae. Itaque, ubi articulo rescisso, nostro, cuius causa haecce instituta est disputatio, loco scripseris *ὑπισχνεύμενοι πάντα οἱ μυρία δώσειν*, Magi putandi sunt Prexaspi polliciti] esse, omnium rerum, quae cogitari possent, sexcenas illi se esse daturos. At unus reliquus est locus, quem ad hanc facem illustrare nondum mihi contigit, IV. 88: *Δαρεῖος δὲ μετὰ ταῦτα, ἡσθεὶς τῇ σχεδίῃ τὸν ἀρχιτέκτονα αὐτῆς* Μανδροκλέα τὸν Σάμιον *ἐδωρήσατο πᾶσι δέκα.* Magos, maria et montes Prexaspi pollicitos, atque eorum quae promitterent neque numerum neque qualitatem (neque *ποσότητα* neque *ποιότητα*) definientes, *πάντα μυρία ὑπισχνεῖσθαι* dici intelligo; at rationi repugnat accurate indicari numerum earum rerum, quas singulas enumerare quarumque definire qualitatem (iterum hoc utor verbo, quum minus eleganter quam obscure scribere malim) scriptor omisit. Itaque alii me feliciori hunc illustrandum vel corrigendum locum relinquo. Quo facilior et promptior erit medicina, eo mihi erit gratior, memori Ruhnkeniani illius dicti, corruptelam reperire interdum difficilius esse, quam corruptis mederi, praesertim ubi mendosa scriptura tolerabilem, nec a re abhorrentem sensum efficiat. Quam hoc sit verum, ut neminem fugit, ita paucis quibusdam demonstrare lubet exemplis; neque Tu aegre feres, spero, quod seposito aliquantisper HERODOTO huiusce itineris mei deverticuli comitem Te mihi addo fortassis *invitum*. Qui EURIPIDIS nuperrime complures locos tentavit, neque frustra, ut mihi quidem videtur, amicissimus noster H. VAN HERWERDEN, in aliis compluribus offendi se fassus est (*Mnem.* IV. 369) in pulcherrimo EURIPIDIS loco, v. 73 *Hippolyti:*

σοὶ τόνδε πλεκτὸν στέφανον ἐξ ἀκηράτου
λειμῶνος, ὦ δέσποινα, κοσμήσας φέρω,
ἔνθ' οὔτε ποιμὴν ἀξιοῖ φέρβειν βοτά,
οὔτ' ἦλθέ πω σίδηρος, ἀλλ' ἀκήρατον
μέλισσα λειμῶν' ἠρινὸν διέρχεται.

Reliqua, quae illi displicuerant, iam non moror, sed miror, quod illud *ἦλθέ πω σίδηρος* aequo animo tulerit. Nil opus est, ut ostendam Tibi, *ἦλθε* hoc loco non coire cum coniunctione *ἔνθα*, neque in memoriam Tibi revocem necesse est Homericum *αἴθωνα σίδηρον*, ut mecum sentias unice aptum hoc loco esse

οὔτ ἦθέ πω σίδηρος [2],

ideo praetervisum, quoniam scilicet mendosa scriptura tolerabilem praebebat sensum. Quod audacter pono, minime veritus, ne in me cadat Longini convicium in gravissimo libelli περὶ ὕψους, 54. 6, loco, quem tamquam alterum Ruhnkeniani canonis exemplum afferam: Ῥᾴδιον, ἔφην, ὦ βέλτιστε, καὶ ἴδιον ἀνθρώπου τὸ καταμέμφεσθαι τὰ ἀεὶ παρόντα· ὅρα δὲ μή ποτ' ἄρα * * * καὶ ἡ τῆς οἰκουμένης εἰρήνη διαφθείρει τὰς μεγάλας φύσεις, πολὺ δὲ μᾶλλον ὁ κατέχων ἡμῶν τὰς ἐπιθυμίας ἀπεριόριστος ουτοσὶ πόλεμος, καὶ νὴ Δία πρὸς τούτοις τὰ φρουροῦντα τὸν νῦν βίον, καὶ κατ' ἄκρας ἄγοντα καὶ φέροντα ταυτὶ πάθη. Lacunosam sententiae priorem partem ut intelligerem neque Tourii temerariis coniecturis neque Weiskii traditorum tenacissimi interpretandi conaminibus est effectum; at id mihi videor intelligere, absonum esse, de animi perturbationibus loquentem duobus uti epithetis, quorum unum alterum necessario tollat. Πάθη τὸν βίον φρουροῦντα, h. e. perturbationes, quae vitam tuentur atque defendunt, non possunt eadem esse τὸν βίον κατ' ἄκρας ἄγοντα, h. e. vitam pessumdare atque dare praecipitem. Substituendum est vocabulum, quod et idoneum sit perturbationum epitheton, et melius conveniat cum alterius epitheti notione. Videlicet scribendum est τὰ φυρῶντα τὸν νῦν βίον, perturbationes, quae nostram aetatem miscent atque dant praecipitem. Cumulare possem exempla locorum ob eam unam causam nondum correctorum, quoniam quae tradita erant verba aliquatenus ita viderentur posse torqueri, ut eam praeberent sententiam, quam iis debere inesse nemo non videbat. Sed defungar uno Aeliani loco, XI. 9, et tum ἀναβήσομαι, ut Herodoti verbis utar, ἐς τὸν κατ' ἀρχὰς ἤϊα λέξων λόγον. Narrat Aelianus notissimum illud Phocionis apophthegma, quo Alexandri dona repudiavit. Interroganti enim, cur sibi potissimum aurum mitteret Alexander, quum respondissent, ὅτι μόνον αὐτὸν ἡγεῖται Ἀθη-

---

2) Valckenaerium video vocabulum σίδηρος tamquam corruptelae sedem considerasse, atque Athenaeo IX. p. 402. c. nisum coniecisse:

Οὐδ' ἦλθέ πω σύαγρος.

Sed non ea huic illustrissimi viri coniecturae inesse videtur πειθανάγκη, ut ideo meum inventum tacendum esse existimem.

ναίων καλὸν καὶ ἀγαθόν· οὐκοῦν ἔφη, ἐασάτω με τοιοῦτον εἶναι. At clamat sententia, quod iamdiu restitutum oportebat, ἐασάτω με τοιοῦτον μεῖναι. Idem revocaverim apud Plutarchum, *reg. et imp. Apophthegm. Phoc.* 9, ubi Phocion hoc traditur dedisse responsum: Οὐκοῦν, ἔφη, ἐασάτω με καὶ δοκεῖν καὶ εἶναι τοιοῦτον. Sed haecce ineptissima hoc loco τοῦ δοκεῖν καὶ τοῦ εἶναι distinctio grammaticum olet, corruptum iam locum pro virili parte redintegrantem. Etiam Plutarchum quovis pignore contenderim scripsisse ἐασάτω με μεῖναι τοιοῦτον. Scio quidem, ita Te Plutarchi locum interpretari, ac si vir et ipse sententiosus et sententiarum aliunde petitarum avidissimus Phocionem ita respondere finxisset, memor notissimi illius Aeschylei apophthegmatis:

οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριςος ἀλλ' εἶναι θέλει.

Sed Plutarchum lectionis ostentandae causa ineptum Phocioni obtrudisse responsum vix crediderim. Corruptum antiquitus circumferebatur in Codicibus apophthegma, quod librarii ad ingenii mensuram unusquisque refingere et ornare conabantur. Itaque neque mirari licet, quod Stobaeus, *Serm.* XXXVII. pag. 221. *Gesn.*, eandem praebet lectionem, quam e Plutarchi l. l. excitavi, et meam de novis corrupto loco assutis pannis auget et confirmat suspicionem, quod in *Phocione Plutarcheo*, c. 18, novo augmento instructum Phocionis dictum reperimus: Οὐκοῦν ἐασάτω με καὶ δοκεῖν ἀεὶ καὶ εἶναι τοιοῦτον.

In nota illa nobilissimorum Persarum de optima regiminis forma disputatione III. 82, haecce legenti mihi labem videbantur contraxisse: Τριῶν γὰρ προκειμένων, καὶ πάντων τῶν λέγω ἀρίστων ἐόντων, δήμου τε ἀρίστου καὶ ὀλιγαρχίης καὶ μουνάρχου, πολλῷ τοῦτο προέχειν λέγω. Ἀνδρὸς γὰρ ἑνὸς τοῦ ἀρίστου οὐδὲν ἄμεινον ἂν φανείη. Aliquanto, credo, concinnior esset oratio, si pro μουνάρχου reciperetur μουναρχίης; sed ita olim scriptum fuisse vix demonstrari poterit. Ea vero quae sequuntur qui accurate secum pensitaverit, non id verbis inesse agnoscet, quod scriptorem necessario cogitasse mecum confirmabit. Trium enim, quae dari possint, regiminis generum si finxeris unumquodque quantum fieri possit optimum, primas haud dubie deferendas esse monarchiae. Iam pergit: »Uno enim eoque optimo viro nil est melius", qui dicere debuerat, ut rite

oratio ad finem perduceretur: regnante enim uno eoque optimo viro. Itaque scriptum esse autumo (quis enim in talibus evidentiam et certitudinem exspectabit?) aut ἄρχοντος γὰρ ἑνὸς τοῦ ἀρίστου, aut ἀνδρὸς γὰρ ἑνὸς τοῦ ἀρίστου ἄρχοντος, quorum hoc praetulerim ob hancce observationem palaeographicam. Saepenumero a librariis integros versus, integra verba constat esse negligenter omissa, quod tum praecipue fiebat, quum versus ab eodem vocabulo inciperent, aut duo vocabula aliquam repraesentarent similitudinem, ob quam describentis oculi ab uno ad alterum facile poterant deflectere. Cuius generis παρόραμα, quorum nonnulla Tibi monstrata sunt *Mnem.* III. 482, hoc loco me tenere suspicor; atque idem compluribus Herodoti locis fuit fatale, v. c. III. 134: Λέγει Ἄτισσα τάδε: Ὅρα νυν, ἐπὶ Σκύθας μὲν τὴν πρώτην ἰέναι ἔασον· οὗτοι γάρ, ἐπεὰν σὺ βούλῃ, ἔσονταί τοι· σὺ δέ μοι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύεσθαι. Lege: ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα πρῶτα (α) στρατεύεσθαι, quamquam nescio an non magis Herodoteum sit τὴν πρώτην, quod tamen quum in eadem sententia iam legatur, nolim h. l. restituere. Πρῶτα quum videri possit Homericis exemplis satis esse confirmatum, tamen certi quid de hoc loco constituere vix audeo. Fortasse inserendum est πρότερον. Eo maiore confidentia a simili vitio vindicandum esse contendo libri IV caput 117: Τὰ περὶ γάμων δὲ ὧδέ σφι διακέεται. οὐ γαμέεται παρθένος οὐδεμία πρὶν ἂν τῶν πολεμίων ἄνδρα ἀποκτείνῃ. Inter duo α tertium factum est evanidum, atque refingendum: πρὶν ἂν τῶν πολεμίων ἄνδρα ἕνα (α') ἀποκτείνῃ. IV. 3: Ἐκείνην τε δὴ ὑπερβάλλεσθαι τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἵππων, βουλομένην ὡς πλεῖστον χρόνον συνεῖναι τῷ Ἡρακλέϊ. Legendum ὑπερβάλλεσθαι ἀεί. VII. 6: εἰ μέν τι ἐνέοι σφάλμα φέρον τῷ βαρβάρῳ, τῶν μὲν ἔλεγε οὐδὲν, ὁ δὲ τὰ εὐτυχέστατα ἐκλεγόμενος ἔλεγε τόν τε Ἑλλήσποντον ὡς ζευχθῆναι χρεὼν εἴη ὑπ' ἀνδρὸς Πέρσεω, leg. τὰ ἀεὶ εὐτυχέστατα.

Perlegi nuper libellum, futilem illum quidem atque frigidissimum, at ob Bastii egregias annotationes lectu dignissimum, Antonini Liberalis *Metamorphoseon* congeriem. In quo quum multa alia vitia, vel post Bastii curas, tum imprimis frequentia eius, de qua locutus sum, librariorum socordiae exempla adnotavi, quorum unum et alterum Tecum

communicabo. *Metam.* XII. βουλήσει δὲ τοῦ Ἡρακλέους ἀμελῆσαι τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ παιδός, leg. τῶν ἔπειτα ἐπιταγμάτων. Ibid. XIV. πρὸς ταύτην ἀετῷ πόλεμός ἐστι καὶ ἐρωδιῷ, leg. ἀεὶ ἀετῷ. Ibid. XXIII. Λέγεται δὲ ὁ τόπος παροδευόντων ἀχρὶ νῦν σκοπιὰ Βάττου, leg. παρὰ παροδευόντων. Ib. XXVI. καὶ εἰς τρὶς ἀμείβεται πρὸς αὐτὸν ἠχώ, leg. ἡ ἠχώ. Pusillum hoc dixeris atque mentione vix dignum, articulum hoc loco esse omissum. Sed obliteratum articulum universam sententiam pessumdedisse, hicce documento Tibi sit Polyaeni locus III. 10. 4: οἱ γὰρ στρατιῶται μετὰ ἐλπίδος ἀγαθῆς ἠγωνίσαντο θεῖον ἔχειν οἰόμενοι σύμμαχον. Ecquid certius esse potest, quam legendum esse ἠγωνίσαντο, τὸ θεῖον κτέ. Eiusdem generis vitia in nullo scriptore Graeco non occurrunt, atque sanorum locorum comparatio laborantium facillimam reddit emendationem, et de his valet, quod eleganter dixit Menander: ὑγιὴς νοσοῦντα ῥᾷστα πᾶς τις νουθετεῖ. Quis verbi causa, collatis *Olynth.* I. 9 et II. 31 dubitare poterit apud Demosthenem *Philipp.* II. 18 pro: εὖ φρονεῖν δ' ὑμᾶς ὑπολαμβάνων δικαίως αὐτὸν μισεῖν νομίζει καὶ παρώξυνται, πείσεσθαί τι προσδοκῶν, rescribendum esse ἀεὶ πείσεσθαί τι προσδοκῶν, vel in Lysiae oratione ὑπὲρ τ. ἀδ. 16: οὐ γὰρ πενομένους καὶ λίαν ἀπόρως διακειμένους ὑβρίζειν εἰκός, ἀλλὰ τοὺς μάλιστα πιστεύοντας ταῖς αὐτῶν ῥώμαις, suadente posteriore sententiae parte in priore articulum revocare ante πενομένους, vel, ut revertar ad Herodotum, sine ullo adminiculo idem vitium eximere Herod. I. 40: αὐτίκα δὲ ἐς τοὺς δήμους φάτις ἀπίκετο, ὡς Ἀθηναίη Πεισίστρατον κατάγει, καὶ ἐν τῷ ἄστεϊ πειθόμενοι τὴν γυναῖκα εἶναι αὐτὴν τὴν θεὸν, προσεύχοντό τε τὴν ἄνθρωπον καὶ ἐδέκοντο Πεισίστρατον, ubi restituendum est καὶ οἱ ἐν τῷ ἄστεϊ, et Herod. VII. 4: Καὶ τοῦτο μὲν, ὡς προσπταισάντων τῶν πρώτων (sine dubio pro superlativo comparativus est revocandus; sed malim πρότερον legere, quam quod Tu commendasti, *Mnem.* III. 487, προτέρων) περιπλωόντων περὶ τὸν Ἄθων, προητοιμάζετο ἐκ τριῶν ἐτέων κου μάλιστα ἐς τὸν Ἄθω, ubi quantocius legatur μάλιστα τὰ ἐς τὸν Ἄθω.

Cap. 124 memoriae est proditum, quomodo Polycratis filia, somnio deterrita, patri iter ad Oroetem dissuaserit, eumque precibus suis, lacrimis atque verbis male ominatis adeo fatigaverit, ut ira excandescens illi fuerit minatus, ἢν σῶς ἀπονοσ-

τήσῃ, πολλόν μιν χρόνον παρθενεύσεσθαι (ita enim e Tua emendatione, *Mnem.* IV. 23, legendum est pro *παρθενεύεσθαι*). *Ἡ δὲ ἠρήσατο ἐπιτελέα ταῦτα γενέσθαι· βούλεσθαι γὰρ παρθενεύεσθαι πλέω χρόνον ἢ τοῦ πατρὸς ἐστερῆσθαι.* Si pater tempus, per quod filiae virginitas esset servanda, accurate definisset, illa rite respondere poterat, patre servato vel diutius nuptias se velle differre. Sed pater: diu virgo manebis: minitatur. Cui illa respondeat opus est, aut *βούλομαι γὰρ παρθενεύεσθαι πολλὸν χρόνον ἢ τοῦ πατρὸς ἐστερῆσθαι*, aut *β. γ. π. πάντα χρόνον ἢ τ. π. ἐστ.*, quod egregie mihi quidem placeret, dummodo constaret, *πάντα χρόνον* apud HERODOTUM eam, quam volo, adsciscere posse significationem.

Sed illa, ut volet et poterit, *παρθενευέσθω.* Tu vero, cavendum mihi est, ne hasce meas curas Herodoteas *παρθένους* voces, versiculi memor illius

Παρθένοι αἱ παρὰ σοὶ χαρίτες· τίκτουσι γὰρ οὐδέν.

Itaque priusquam e quarto libro unum et alterum vitium eximere periclitabor, ad unum quemdam eorum, quos attigi, locorum, denuo devenio, ut qui aliorum in se continens emendationem sterilitatis convicium omnium optime a me queat depellere. Etenim convenit inter nos, III. 18: *Φάναι δὲ τοὺς ἐπιχωρίους ταῦτα τὴν γῆν αὐτὴν ἀναδιδόναι ἑκάστοτε*, pro vitioso *αὐτὴν* restituendum esse *αὐτομάτην*, proprium de terra sponte foetus edente et Herodoteum vocabulum. Sexcentorum HERODOTI locorum, quibus ita nec aliter eum esse locutum fit manifestum, unus est qui et ipse labem contraxerit, II. 94: *Παρὰ τὰ χείλεα τῶν ποταμῶν, καὶ τῶν λιμνέων σπείρουσι τὰ σιλλικύπρια ταῦτα τὰ ἐν Ἕλλησι αὐτόματα [ἄγρια] φύεται.* Non enim Tu is es, qui eas infitias, foras esse eiiciendum molestum nescio cuius interpretamentum. Addo quae statim sequuntur, inde lucraturus, si quid video, loci *παραλλήλου* medicinam: *ταῦτα ἐν τῇ Αἰγύπτῳ σπειρόμενα καρπὸν φέρει πολλὸν μὲν, δυσώδεα δέ· τοῦτον ἐπεὰν συλλέξωνται, οἱ μὲν κόψαντες ἀπιποῦσι, οἱ δὲ καὶ φρύξαντες ἀπέψουσι, καὶ τὸ ἀπορρέον ἀπ' αὐτοῦ συγκομίζονται.* Confer iam cum hisce, quae leguntur IV. 23: *τοῦτο ἐπεὰν γένηται πέπον, σακέουσι ἱματίοισι, ἀπορρέει δ' ἀπ' αὐτοῦ παχὺ καὶ μέλαν.* Credo legendum esse *ἀπορρέον δ' ἀπ' αὐτοῦ.* Terra ubique dicitur *φέρειν* aut *φύεσθαι.* Quod otiosum est ita re-

vera se habere exemplis demonstrare. Satius erit, hac adhibita observatione sanare aegrum vocabulum, quod fertur IV. 105: ὄφιας γάρ σφι πολλοὺς μὲν ἡ χώρη ἀνέφαινε, οἱ δὲ πλεῦνες ἄνωθέν σφι ἐκ τῶν ἐρήμων ἐπέπεσον. Num Tu dubitas mecum corrigere ἀνέφερε, iis praesertim lectis, quae de φαίνω et φέρω verbis identidem confusis disputatum est a Cobeto, *Var. Lect.* pag. 121. Vulgatae tuendae gratia obiicere quis mihi posset, quod legimus I. 78: ταῦτα ἐπιλεγομένῳ Κροίσῳ τὸ προάστειον πᾶν ὀφίων ἐνεπλήσθη· φανέντων δὲ αὐτῶν οἱ ἵπποι μετιέντες τὰς νομὰς νέμεσθαι φοιτέοντες κατήσθιον. Sed vix alia inter utrumque locum intercedit similitudo, quam et hic et illic de serpentibus esse sermonem. Mirum enim esse nequit, quod ὄφιας φανῆναι narraverit Herodotus, sed inde non consequitur, ab eiusdem consuetudine non abhorrere, de terra dicere, ὅτι φαίνει vel ἀναφαίνει ὄφιας. Tua causa haec addo, quem de hoc loco disputanti assensum Tuum memini mihi negasse.

Minutiora sunt, nec tamen praetervidenda, in quae incido tertium librum denuo perlustrans, haecce: cap. 15: πολλοῖσι μέν νυν καὶ ἄλλοισι ἔστι σταθμώσασθαι, ὅτι τοῦτο [οὕτω] νενομίκασι ποιεῖν, ἐν δὲ καὶ τῷδε τῷ Λίβυος Ἰνάρου παιδὶ Θαννύρᾳ, ὃς ἀπέλαβε τήν [οἱ] ὁ πατὴρ εἶχε ἀρχήν, ubi utrumque a me cancellis saeptum vocabulum insiticium iudico. Cap. 20: μέχρι δὲ τούτου θεοῖσι εἰδέναι χάριν, οἳ οὐκ ἐπὶ νόον τράπουσι Αἰθιόπων παισὶ γῆν ἄλλην προσκτᾶσθαι τῇ ἑωυτῶν. Malim ὅτι. Cap. 70: καὶ ἔδοξέ σφι ἕκαστον ἄνδρα Περσέων προσεταιρίσασθαι τοῦτον τῷ πιστεύει μάλιστα. Lege πιστεύοι.

Quum mihi non sit in propositis, omnes, quas in libro quarto fecerim, iam coram Te effundere observationes, sed quum id potius agam, ut quod mihi supersit otii huic tamquam appendici impendam, eas potissimum eligam, quae aut confirment insuper, quae de tertii libri uno alterove disputaverim loco, aut eius sint generis, ut longiore opinionis meae expositione non egeant.

Ac statim in quinto eius libri capite in aliis dubitare mihi subiit de unius, qui tres recensentur Targitai regis filii, nomine in hisce: γένεος μὲν τοιούτου δή τινος γενέσθαι τὸν Ταργίταον, τούτου δὲ γενέσθαι παῖδας τρεῖς, Λιπόξαϊν καὶ Ἀρπόξαϊν καὶ νεώτατον Κολάξαϊν. Narratur deinde, unde sit factum, ut minimo

natu fratres universum detulerint regnum, atque exponitur, quaenam Scytharum stirpes a singulis hisce fratribus nomina duxerint. De minimo vero natu haecce: *ἀπὸ δὲ τοῦ νεωτάτου αὐτῶν τοὺς βασιλέας, οἳ καλεῦνται Παραλάται· σύμπασι δὲ εἶναι οὔνομα Σκολότους, τοῦ βασιλέος ἐπώνυμον.* Primum pro *βασιλέας*, quod iam aliis videtur in mentem venisse, legendum est *βασιληΐους* (idem vocabulum videtur periisse IV. 20: *Πέρην δὲ τοῦ Γέρρου ταῦτα δὴ τὰ καλεύμενα βασιλήϊά ἐστι καὶ Σκύθαι οἱ ἄριστοι καὶ πλεῖστοι καὶ τοὺς ἄλλους νομίζοντες Σκύθας δούλους σφετέρους εἶναι.* Ita enim legerim: *καὶ Σκύθαι οἱ βασιλήϊοι, ἄριστοι καὶ πλεῖστοι κτέ.*). Dein vix expuito, quo pacto a rege *Κολάξαϊ* Scythae *Σκολότων* nomen adsciscere potuerint. Itaque mihi quidem vix dubium est, alterutrum nomen corruptum esse.

Articulus periit IV. 15: *ὡς ἐγὼ συμβαλλόμενος ἐν Προκοννήσῳ τε καὶ Μεταποντίῳ εὕρισκον.* Scribendum *τὰ ἐν Προκ.* Eidem vitio medendum est VII. 172: *ἐν δὲ τῷ Ἰσθμῷ ἔσαν ἡλισμένοι πρόβουλοι τῆς Ἑλλάδος ἀραιρημένοι ἀπὸ πολίων τῶν τὰ ἀμείνω φρονεουσέων περὶ τὴν Ἑλλάδα.* Legendum enim: *ἡλισμένοι οἱ πρόβουλοι.* Male divisa vocabula duos hosce locos pessumdederunt: IV. 19: *τὸ δὲ πρὸς ἠῶ τῶν γεωργῶν τούτων Σκυθέων διαβάντι τὸν Παντικάπην ποταμὸν, νομάδες ἤδη Σκύθαι νέμονται, οὔτ' ἔτι σπείροντες οὐδὲν οὐδὲ ἀροῦντες.* Herodoto Tu mecum *οὔτε τι* restituas, atque eodem utere artificio IV. 197: *καὶ τούτων οἱ πολλοὶ βασιλέος τοῦ Μήδων οὔτε τι νῦν οὔτε τότε ἐφρόντιζον οὐδέν.* Hic enim dirimendo, quod illic perperam erat coniunctum, legas: *οὔτ' ἔτι νῦν.* Spiritu et accentu mutato sua verba Herodoto restitueris IV. 78: *τὸν ἡ μήτηρ αὕτη γλῶσσάν τε Ἑλλάδα καὶ γράμματα ἐδίδαξεν.* Immo *μήτηρ αὐτῇ.* IV. 106: *Νομάδες δέ εἰσι, ἐσθῆτα δὲ φορέουσι τῇ Σκυθικῇ ὁμοίην, γλῶσσαν δὲ ἰδίην ἔχουσι, ἀνθρωποφαγέουσι δὲ μοῦνοι τούτων.* Ineptum est *τούτων*, atque scribendum aut *Σκυθῶν*, aut *τῶν ταύτῃ*, ut cap. 109: *καὶ φθειροφαγέουσι μοῦνοι τῶν ταύτῃ.* IV. 107: *μελάγχλαινοι δὲ εἵματα μὲν μέλανα φορέουσι πάντες, ἐπ' ὧν καὶ τὰς ἐπωνυμίας ἔχουσι.* Immo *ἀπ'.* Eadem chorda compluries apud Herodotum est oberratum. Cf. VII. 164: *ἀλλ' ἀπὸ δικαιοσύνης ἐς μέσον Κῴοισι καταθεὶς τὴν ἀρχὴν οἴχετο ἐς Σικελίην.* Leg. *ὑπό.* VIII. 14: *ταύτας δὲ διαφθείραντες, ὡς εὐ-*

φρόνη ἐγένετο, ἐπέπλωον ὀπίσω ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Iamdiu restitutum oportebat ἀπέπλωον. IV. 111: ἢν δὲ αὐτοὺς διώκωσι, μάχεσθαι μὲν μή, ὑποφεύγειν δέ. ἐπεὰν δὲ παύσωνται, ἐλθόντας αὐτοὺς πλησίον στρατοπεδεύεσθαι. Scythae iuvenes quosdam suos prope Amazonas castra ponere iusserant, qui paullatim adpropinquando ac nullo pacto mulieres formosissimas laedendo primum amicitiam, deinde matrimonium cum illis inirent. Itaque aggressis non resistere, sed aufugere praeceptum est; ubi vero desiissent illae persequi, *denuo* prope eas castra collocare. Ita res se habet, et nullus dubito, quin pro αὐτούς, quod quo referatur non habet, restaurandum sit αὖτις.

Unum addam locum, quippe ex quo occasionem sim lucraturus alio exspatiandi, atque una opera complures locos emendandi, IV. 94: Ἀθανατίζουσι δὲ τόνδε τὸν τρόπον· οὔτε ἀποθνήσκειν ἑωυτοὺς νομίζουσι, ἰέναι δὲ τὸν ἀπολλύμενον παρὰ Ζάλμοξιν δαίμονα· οἱ δὲ αὐτῶν τὸν αὐτὸν τοῦτον νομίζουσι Γεβελέϊζιν. Quamdiu inter nos constabit, aliquod discrimen esse inter vocabula νομίζω et ὀνομάζω, vel perpensis, quin probatis illis, quae de utriusque vocabuli usu docte, ut solet, disputatum est a Schaefero *ad* Dion. Halic. *d. Comp. Verb.* pag. 142, dubium esse nequit, quin nostro loco pro νομίζουσι rescribendum sit ὀνομάζουσι. Sed est, cur dubitem, an non universa haec sententia, οἱ δὲ αὐτῶν τὸν αὐτὸν τοῦτον νομίζουσι Γεβελέϊζιν, extrinsecus *in* textum Herodoteum fuerit illata. Quae enim Herodotus de Zalmoxide (qui aliis Zamolxis, minus recte, ut e Porphyrio in *vita Pythagorae* colligo, audit) memoriae prodidit, ea quid mirum lexicographos ad unum omnes in suas recepisse συναγωγάς. Sed neque apud Photium (pag. 51. 4, apud quem legendum videtur καὶ ἔλεγεν, ὅτι οὔτ' ἂν αὐτὸς ἀποθάνοι, οὐθ' οἱ μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἕξουσι πάντα τἀγαθά [ex Herodoto, pro πάντα ἀγαθά]), Suidam vel *Etymologum Magnum*, neque apud eos, qui praeterea hancce ab Herodoto mutuati sunt fabulam, Eustathium dico (*ad Odyss.* IX. 65), Clementem Alexandrinum (IV. pag. 479 *Sylb.*), Iamblichum (§ 173 *Westerm.*), Porphyrium (§ 14 *Westerm.*; tertium ille novit Zalmoxidis nomen, quod coniecturae meae confirmandae gratia addo: τινὲς δὲ καὶ Θαλῆν τοῦτόν φασιν ὀνομάζεσθαι), Lucianum (passim, in aliis XXIV. 1, ubi in verbis ὡς μάθητε οὐ Σκύθαις μόνον

ἐπιχώριον ὃν ἀπαθανατίζειν, pro composito ex Herodoto simplex ἀθανατίζειν refinxerim), Diogenem Laertium Gebelizis illius fit mentio; quem non omisissent, credo, si invenissent in auctore, quem expilaverunt. Sed, utrum ab interpolatore haec verba profecta sint annon sint, ut parum refert, ita perdifficile est diiudicatu. Hisce igitur missis redeo ad vitiosam Codicum scripturam νομίζουσι pro ὀνομάζουσι, ut eiusdem corruptelae nova quaedam exempla addam iis, quae alio loco proposui. Duobus locis in ea re peccatum est apud Photium, pag. 150. 2: Κατοιόμενος: ὀνομάζων ἑαυτὸν μέγαν καὶ φυσῶν. Immo νομίζων. Pag. 186. 16: Κύνα: τονωπα (ita Codex. Vide an legendum sit τὸν Κύνα) δοκεῖ πρῶτος ὀνομάσαι Σωκράτης. Lege ὀμόσαι. Addo Longini locum difficillimum, non quo mihi videar corrupta vocabula ab omni labe vindicasse, sed ut Tibi aliisque inventum meum diiudicandum et, sin minus placuerit, emendandum proponam. Sermo est de iurisiurandi in orationibus usu: Demosthenes excitatur, qui sic usus esse dicitur iureiurando, ὡς μὴ Χαιρώνειαν ἔτ' Ἀθηναίοις ἀτύχημα φαίνεσθαι. Deinde sibi opponit, quod auditorum quidam obiicere posset, XVI. 4: Κἀπειδήπερ ὑπήντα τῷ ῥήτορι: Λέγεις ἧτταν πολιτευσάμενος, εἶτα νίκην ὀμνύεις, διὰ ταῦθ' ἑξῆς κανονίζει, καὶ δι' ἀσφαλείας ἄγει καὶ ὀνόματα, διδάσκων, ὅτι κἂν βακχεύμασι νήφειν ἀναγκαῖον. Non audiendum esse Toupium, qui diversa et aliena miscet, ac prae admiratione loci difficultatem non agnovit, multis demonstrare possem. Sed ad finem propero; itaque meam de loco restituendo sententiam nude Tibi proponam. Ita enim lego: καὶ δι' ἀσφαλείας λέγει καὶ ἐνταῦθα, διδάσκων κτἑ. Atque haec quidem hactenus. Herodotum legere atque eius lectionis fructus Tecum communicare pergam; qui si exspectationi Tuae minus satisfaciant, proverbio illo me defendo, quod nosti: ἂν μὴ παρῇ κρέας ταρίχῳ στερκτέον.

Supra, pag. 72, mentionem feci Antonini Liberalis, cuius libellum vel post egregias Bastii curas cuiuscumque generis vitiis dixi esse refertum. Tamquam δευτέρας τραπέζας unum et alterum Antonini Tibi proponam locum paullo emendatiorem. *Metamorph.* IV. Τόργον δὲ τὸν ἀδελφὸν Κυψέλου . . . . λαὸν ἐποικον ἀγαγεῖν εἰς Ἀμβρακίαν. Fuit ille Cypseli frater Γόργος, non Τόργος, cf. Strab. VII. 325. Eodem vitio *Metam.* VIII.

Μετανείρης nomen in Μεγανείρην abiit. *Metam.* V: ἐμίγνυτο Φοιτῶν εἰς τὰ ἐκείνης οἰκεῖα. Immo οἰκία. Idem vitium recurrit XXXIV: καὶ ὁ μὲν ἐν τῷ οἴκῳ σκοταῖος ἐπὶ τῆς ϛρωμνῆς ἐξεδέχετο τὴν κόρην. Leg. οἰκίῳ, quod absque vitio legitur XXXIX: καὶ νυκτὸς ἐπὶ τὰ οἰκία τῆς Ἀρσινόης ἐφοίτα. Verba οἰκέω et οἰκίζω, quae confusa compluribus Herodoti locis Tu demonstrasti nocuisse, apud Antoninum quo semel et iterum commutata sunt, e. g. XXXVIII: ᾤκησε δὲ Τελαμὼν μὲν Σαλαμῖνα τὴν νῆσον, restituatur ᾤκισε. *Metam.* VIII: ἤδη δὲ τῶν ΔελΦῶν βουλευομένων εἰς ἥντινα παρέσονται χώραν, ὁ θεὸς ἀπόλυσιν ἐσήμανε τῆς συμΦορᾶς, εἰ κτέ. Corrigendum est περεύσονται. Idem verbum alius generis vitium suscepit cap. XXXII: καὶ εἰς τοῦτο παροῦσαν τὸ ἱερὸν Δρυόπην ἥρπασαν Ἁμαδρυάδες νύμΦαι κατ' εὐμένειαν. Scio esse, qui talia defendere conentur; nec tamen deërunt, qui mecum παριοῦσαν legere malint. *Metam.* XXIII: ᾤκει δὲ ὁ Βάττος ἐπ' ἄκρῳ τῷ σκοπέλῳ. Leg. τῳ. Ibid. Ἐπεὶ δὲ αὐτὰς Ἑρμῆς ἔκρυψεν ἐν τῷ Πριῶνι παρὰ τὸ ΚορυΦάσιον, εἰς τὸ σπήλαιον εἰσελάσας ἀντίκρυς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, αὖθις ἀΦίκετο πρὸς τὸν Βάττον ἀλλάξας ἑαυτόν· καὶ πειρώμενος, εἰ αὐτῷ συμμένειν ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ἐθέλει, διδοὺς δὲ μισθὸν χλαῖναν, ἐπυνθάνετο παρ' αὐτοῦ, μὴ κλοπιμαίας βοῦς ἔγνω παρελαθείσας. ὁ δὲ Βάττος ἔλαβε τὴν χλαμύδα καὶ ἐμήνυσε περὶ τῶν βοῶν. A compluribus vitiis vindicandum proposui locum. Etenim primum Πριῶνι solemni errore scriptum est pro Πρηῶνι, deinde, ut mancae subveniatur et vitiosae constructioni legendum est πειρώμενος, εἰ αὐτὸς ἐμμένειν τοῖς ὁρκίοις ἐθέλει, et pauca post vocabula εἰ μὴ κλοπιμαίας βοῦς ἔγνω. Denique pro χλαμύδα haud dubie reponendum est χλανίδα, quod sibi inventum Munckerus repudiavit. *Metam.* XXV. Καὶ αὐτοῖ εἶπεν ὁ θεὸς ἱλάσσασθαι δύο τοὺς Ἐριουνίους. Doctam me legere memini de duobus istis Eriouniis, θεοῖς καταχθονίοις, disputationem. Num Tu putas, docto illo nos egere apparatu, si olim lectum fuisse coniiciamus ἱλάσασθαι δεῖν τὰς Ἐρινύας, quod mihi in mentem venit, ut primum locum inspexi.

Scripsi *Briellae Idib. Octobr.* E. Mehler.

CICERO, *Tuscul. Disputat.* II. XI. § 27.

In het IV^de^ deel van de *Mnemosyne*, 3^e^ stuk, blz. 230 worden de woorden van CICERO in *Disputationum Tusculanarum* Lib. II. § 27: »recte [poetae] a Platone educuntur cet." geëmendeerd door *educuntur* in *excluduntur* te veranderen. Deze gissing is a priori niet onwaarschijnlijk, maar a posteriori blijkt het dat zij geheel overbodig is. PLATO toch zegt zelf, *Rep.* Lib. III. cap. IX: »Wanneer eens een man die zoo knap was, dat hij allerlei rollen kon op zich nemen en allerlei dingen nabootsen, in onzen staat kwam, en ons zijne kunststukken wilde vertoonen, dan zouden wij hem als heilig en bewonderenswaardig en liefelijk met diepen eerbied behandelen, maar zeggen: dat wij zulke lieden in onzen staat niet hebben en dat zij er ook niet mogen wezen, *ἀποπέμποιμέν τε ἂν εἰς ἄλλην πόλιν μύρον κατὰ τῆς κεφαλῆς καταχέαντες* enz."

Hier wordt zoo uitdrukkelijk van *wegzenden* gesproken, dat ik de lezing *educuntur* bepaald in mijne bescherming meen te moeten nemen, hoezeer ik erken, dat iemand, alleen de plaats van CICERO voor oogen hebbende, ligtelijk in de verzoeking kon komen om *educuntur* in *excluduntur* te veranderen.

Doesburg. D. BURGER. Jr.

Met genoegen heb ik deze aanmerking op mijne coniectuur gelezen en beken gaarne, dat de bedenking tegen het argument waarmede ik mijne gissing geadstrueerd heb, gegrond is. Evenwel blijf ik om de volgende reden mijne lezing verdedigen.

Ik geloof namelijk, dat *educere* de beteekenis niet kan hebben, die de Heer B. er aan hecht. Volgens hem zou het ongeveer hetzelfde beteekenen als *ἀποπέμπειν*, en zou de gewone lezing geene verbetering behoeven: maar uit de Lexica blijkt dat *educere aliquem* beteekent *iemand medenemen*, of als er van legers sprake is, *uit laten rukken*, en altijd zoo dat men zelf mede gaat. Dus kan hier onmogelijk staan *educere*, daar CICERO toch wel niet bedoeld zal hebben, dat PLATO zijn staat verliet om de dichters ik weet niet waar heen te voeren.

Noorthey. T. J. H.

VARIAE LECTIONES.

SCRIPSIT C. G. COBET.

(*Continuantur e* IV. *pag.* 324).

Antiphanes Athen. p. 401. F. dixisse putatur

λαβὼν ἐπανάξω σύαγρον εἰς τὴν οἰκίαν,

sed dixit ἐπανήξω.

Similiter una litterula corrigenda est in eodem apud Athen. p. 237. F.

ἂν ᾖ τὸ σιτάρχημα δεῖπνον εὐτρεπές,

imo vero σιτάρκημα, quemadmodum σιταρκία et σιταρκεῖσθαι scribendum est, ubi Graeculi σιταρχία et σιταρχεῖσθαι scripserunt.

In alio fragmento eiusdem apud Athen. p. 448. E.

ὁπότε προστάττοιτό τις
λέγειν ἐφεξῆς ὅ τι φέρων τις μὴ φέρει,

Codex exhibet: ὁπότε προςάξεταί τις, in quo latet: ὁπότε προςάξειέ τις.

Iocus periit non inficetus in Antiphanis versibus apud Athen. p. 303. F.

ὁ μὲν ἀγρῷ τρεφόμενος
θαλάττιον μὲν οὗτος οὐδὲν ἐσθίει
πλὴν τῶν παρὰ γῆν, γόγγρον τιν', ἢ νάρκην τιν', ἢ
θύννης τὰ πρὸς τῇ. B. ποῖα; A. τὰ κάτωθεν λέγω.

Meinekius: »*ad* τῇ *intellige* οὐρᾷ” quod inauditum est ellipseos genus. Codex: τὰ πρὸσ τῆσ ποια. Emenda: τὰ πρὸς γῆς. B. ποῖα; Lepide enim τὰ κάτωθεν ita appellavit per iocum. τὰ πρὸς γῆς dictum est ut τὰ πρὸς ποδῶν, τὰ πρὸς νότου et similia. Eodem ioco τὰ ἄνωθεν μέρη dixeris τὰ πρὸς οὐρανοῦ. Praeterea in primo versu supple ὁ μὲν (ἐν) ἀγρῷ τρεφόμενος.

Multis modis librarii grassati sunt in Antiphanis facetissimo

fragmento apud Athen. p. 226. D.

εἶτ' οὐ σοφοὶ δῆτ' εἰσὶν οἱ Σκύθαι σφόδρα,
οἳ γενομένοισιν εὐθέως τοῖς παιδίοις
διδόασιν ἵππων καὶ βοῶν πίνειν γάλα,
οὐχὶ μὰ Δία τίτθας εἰσάγουσι βασκάνους

καὶ παιδαγωγοὺς αὖθις ὧν μείζω γε μαίας νὴ Δία. Grotius supplevit:

καὶ παιδαγωγοὺς αὖθις, ὧν μεῖζον κακὸν
οὐκ ἔστιν οὐδὲν, μετά γε μαίας, νὴ Δία.

satis probabiliter, sed quia μείζω superest probabilius esse arbitror lacunam sic explere:

καὶ παιδαγωγοὺς αὖθις, ὧν μείζων βλάβη
οὐκ ἂν γένοιτο, μετά γε μαίας, νὴ Δία.

Saepe animadverti codicem Athenaei unicum Marcianum (unde et Epitome manavit et quidquid ubique est apographorum) descriptum esse ex vetusto libro uncialibus litteris exarato, versibus brevioribus syllabarum novem decemve, et librarium, qui pulcherrime scribebat sed stupore et oscitantia superabat caeteros, subinde versum unum aliud agentem omisisse. Describens igitur veterem codicem, in quo erat:

ΔΑΓΩΓΟΥΣΑΥΘΙΣΩΝΜΕΙΖΩ
ΒΛΑΒΗΟΥΚΑΝΓΕΝΟΙΤΟΜΕΤΑ
ΓΕΜΑΙΑΣΝΗΔΙΑΑΥΤΑΙΔΕ

oscitanter omisit versum medium, et saepe id in Athenaeo factum esse observabis, ut in poëtarum locis novem decemve syllabae exciderint. Quam nihil scriba Marciani codicis cogitare soleat in seqq. luculentum indicium est, ubi quum in antiquo libro ΜΗΤΡΑΓΥΡΤΟΥΝΤΑΣΓΕ scriptum esset et suprascriptum futile interpretamentum ἀπατῶντας, stupide haec ita miscuit μητραρπατωνταςγυργοῦνταςγε, quem errorem primus Schweighaeuserus perspexit. In caeteris quoque multa turbata sunt. In tertio versu scriptura codicis:

οὐχὶ μὰ Δία τίτθας εἰσάγουσι βασκάνους

in metri leges peccat, quamobrem οὐ μὰ Δία reposuerunt, sed aliud remedium loci ratio postulat, quod facili negotio ex ΓΑΛΑΟΥΧΙ eruas, nempe:

ἀλλ' οὐχὶ τίτθας εἰσάγουσι βασκάνους,

ut manifestus teneatur interpolator, qui μὰ Δία cum metri la-

be ad sarciendum damnum inseruit de suo. Denique nova lacuna est in fine, ubi Marcianus liber exhibet: *εἰ μὴ νὴ δία τοὺσ ἰχθυοπώλασ τισ βούλεται λέγειν μετά γε τουσ τραπεζίτασ.* In his genuina esse suspicor

ΕΙΜΗ
ΝΗΔΙΑΤΟΥΣΙΧΘΥΟΠΩΛΑΣ
* * * * * * * * *
ΜΕΤΑΓΕΤΟΥΣΤΡΑΠΕΖΙΤΑΣ

τις βούλεται λέγειν Graeculi est hiulcam sententiam utcumque sarcientis additamentum eiusdem generis atque *μὰ Δία* in superioribus. Deinde Editoris temeritate *γε* additum est, ut Antiphanes videretur dixisse:

τοὺς ἰχθυοπώλας τίς γε βούλεται λέγειν,

bellissime, ut vides. At nihilo melius est quod Meinekius a se inventum recepit:

τοὺς ἰχθυοπώλας βούλεταί γέ τις λέγειν.

Periit iterum unus libri antiquissimi versus syllabarum decem, quas mihi nondum contigit ita supplere, ut aliquid Atticis et Antiphane dignum proferrem. Aut igitur felicior hora id mihi suggeret aut acutiores alii reperient.

Facilius est lacunam sarcire in Antiphanis fragmento apud Porphyrium de Abst. II. 17

ὅταν γὰρ ἑκατόμβας τινὲς
θύωσιν ἐπὶ τούτοις ἅπασιν ὕςατος
** * ἁπάντων καὶ λιβανωτὸς ἐπετέθη,*

optime habebit enim: *ὕςατος ἁπαξαπάντων.* Eodem remedio utendum in Eubulo apud Schol. Eurip. Med. 600

*τί ποτ' ἐςὶν * * ἅπαντα διαπεπρισμένα*
ἡμίσε' ἀκριβῶς ὡσπερεὶ τὰ σύμβολα.

cui redde: *τί ποτ' ἔσθ' ἁπαξάπαντα διαπεπρισμένα.*

In iis, quae apud Antiphanem sequuntur, aliud mendum inest:

ὡς τἄλλα μὲν τὰ πολλὰ παραναλούμενα
δαπάνην ματαίαν οὖσαν αὐτῶν οὕνεκα,
τὸ δὲ μικρὸν αὐτὸ τοῦτ' ἀρεςὸν τοῖς θεοῖς.

ἀρεςόν sanum non est, quia nec ipsum sententiae convenit et certe *ἀρεςὸν ὄν* requireretur. Quare emenda:

τὸ δὲ μικρὸν αὐτὸ τοῦτ' ἀρέσκον τοῖς θεοῖς.

Antiphanes Athenaei p. 441. C.

βούλει καὶ σύ, φιλτάτη, πιεῖν;
B. *καλῶς ἔχει μοι.* A. *τοιγαροῦν φέρε* * *
μέχρι γὰρ τριῶν δεῖν φασὶ τιμᾶν τοὺς θεούς.

Fuit quum in *καλῶς ἔχει μοι* (quod Hermannus pro *ἔχοιμι* reposuit) offenderet pronomen male additum: namque nota esse *καλῶς ἔχει, ἔχει κάλλιστα, πάνυ καλῶς, καλῶς ἐπαινῶ* gratias agentium et comiter urbaneque recusantium, vid. Casaub. ad Diog. Laërt. II. 76, qui appositum Plutarchi locum attulit (ex libro *de audiendis poëtis* p. 23 A) *τῷ ἐπαινεῖν ἀντὶ τοῦ παραιτεῖσθαι κέχρηται, καθάπερ ἐν τῇ συνηθείᾳ καλῶς φαμὲν ἔχειν ὅταν μὴ δεώμεθα μηδὲ λαμβάνωμεν.* Nempe *καλῶς ἔχει, ἔχει κάλλιστα* in talibus solent dicere, non *καλῶς ἔχει μοι.* Sed exemerunt hunc scrupulum duo loci ex oratione Lysiaca I. § 23. *ἐδειπνοῦμεν. ἐπειδὴ δὲ καλῶς αὐτῷ εἶχεν ἀπιὼν ᾤχετο,* quae iisdem verbis repetita leguntur in § 39. Urbane enim *καλῶς αὐτῷ ἔχει* dicitur pro *ἅδην ἔχει, ἀρκούντως ἔχει* de saturo conviva aut eo, qui satis cibi sumsit aut adbibit satis. Itaque in sqq. tertia persona loquitur, parasitus, ut opinor, qui quod illa recusabat avide sibi poscit his verbis:

τοιγαροῦν ἐμοὶ φέρε.
μέχρι γὰρ τριῶν δεῖν φασὶ τιμᾶν τοὺς θεούς.

Quae Antiphanis trochaicis apud Athen. p. 642. A. immixta sunt dactylica:

καὶ παρέθηκε γέμουσαν πέμμασι παντοδαποῖς.
τῆς τρυφερᾶς ἀπὸ Λέσβου σεμνοπότου σταγόνος
πλῆρες, ἀφρίζον, ἕκαστος δεξιτερᾷ δ' ἔλαβεν.

sumta sunt ex eo carmine, quod recens editum totius Graeciae plausum tulerat et ingentem omnium admirationem moverat, in his Antiphanis, cuius tum primum laus nascebatur. Philoxeni *Δεῖπνον* dico, cuius carminis pars ab Athenaeo nobis servata est, in qua simillima illis leguntur, veluti:

παντοδαποῖσι τέχνας εὑρήμασι πρὸς βιοτάν —
τοῖς δ' ἔπι πρῶτα παρῆλθ' οὐ κάκκαβος, ὦ φιλότας —
σηπιοπουλυποδείων τῶν ἁπαλοπλοκάμων —
θρυμματίδες δ' ἐπὶ ταύταις εὐπέταλοι, χλοεραί —
σπλάγχνον ἔπειτα δὲ νῆστις δέλφακος οἰκετικᾶς —
μιξεριφαρνογενής, ἂν δὴ φιλέοντι θεοί —

σμήμασιν ἰρινομίκτοις χλιεροθαλπὲς ὕδωρ —
ἧς ἄμυλος πλατανίτας σασαμορυτοπαγῆ —
ᾠά τ' ἀμυγδαλίδες τε τῶν μαλακοφλοίων —
ἔνθα τι καινὸν ἐλέχθη κομψὸν ἀθυρμάτιον —

quae exstant apud Athen. p. 146. et 642., quibus ex Antiphane addenda:

καὶ παρέθηκε γέμουσαν πέμμασι παντοδαποῖς —
τᾶς τρυφερᾶς ἀπὸ Λέσβου σεμνοπότου ςαγόνος
πλῆρες, ἀφρίζον, ἕκαςος δεξιτερᾷ δ' ἔλαβεν.

Quantam sui admirationem Philoxenus excitaverit optime ipse Antiphanes docebit apud Athen. p. 643. D.

πολύ γ' ἐςὶ πάντων τῶν ποιητῶν διάφορος
ὁ Φιλόξενος. πρώτιςα μὲν γὰρ ὀνόμασιν
ἰδίοισι καὶ καινοῖσι χρῆται πανταχοῦ.
ἔπειτα τὰ μέλη μεταβολαῖς καὶ χρώμασιν
ὡς εὖ κέκραται. θεὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἦν
ἐκεῖνος εἰδὼς τὴν ἀληθῶς μουσικήν.

quam fuerint celebrata eius carmina ex alio Antiphanis loco colligitur apud Athen. p. 446. A.

παραδιδοὺς δ' ἑξῆς ἐμοί
τὸν ἀρκεσίγυιον, ὡς ἔφασκ' Εὐριπίδης.
B. Εὐριπίδης γὰρ τοῦτ' ἔφασκεν; A. ἀλλὰ τίς;
B. Φιλόξενος δήπουθεν.

Ex his alia Antiphanes iuvenis videtur lusisse vivo Philoxeno: verba θεὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἦν mortuum esse indicant.

Grave vitium concepit Antiphanis locus apud Athen. p. 342. E.

ἐλογίζετο τῶν πραγμάτων οὐκ οἶδ' ὅ τι,

cui Critici nihil profuerunt: hoc tantum video in fine legendum esse: πραγμάτιον οὐκ οἶδ' ὅ τι, et versu tertio in πάλαι ὀψοφάγοι τοιοῦτοί τινες in tribus prioribus verbis latere adiectivum Comicorum more compositum παλαιοψοφαγοτ * * οἱ τινες.

Non perfecit emendationem Casaubonus in Antiphane apud Athen. p. 450. D.

αὐτὰς ἀμφοτέρας ἡ Δημήτηρ ἐπιτρέψει,

quum ἐπιτρίψει reponeret, namque ἐπιτρίψαι scribendum est, quae nota est imprecatio, ut ἐπιτριβείης, quemadmodum ἐξολέσειε et ἐξόλοιο, alia. Aristophanes Ecclesiaz. 776 ὁ Ζεὺς σέγ' ἐπιτρίψειεν et alibi. Per hanc occasionem Theognidi subvenire

licet, qui in huiusmodi re misere depravatus est vs. 893.

οἱ δ' ἀγαθοὶ φεύγουσι, πόλιν δὲ κακοὶ διέπουσιν.
ὡς δὴ Κυψελιδῶν Ζεὺς ὀλέσειε γένος.

nihili est ὡς δή, in quo latet πῶς ἂν utinam. ΑΝ et ΔΗ saepissime vidi permutari et in πῶς prima litterula intercidit. Iratus poëta exclamavit:

πῶς ἂν Κυψελιδῶν Ζεὺς ὀλέσειε γένος.

Quid notius est quam πῶς ἂν eo sensu? Exemplis igitur nihil opus est: utilius augebuntur nota exempla loco incerti Tragici apud Plutarchum in Consolatione ad Apollonium p. 106. D.

ὦ θάνατε παιὰν ἰατρὸς μόλοις,

ubi supplendum arbitror:

ὦ θάνατε παιάν, πῶς ἂν ἰατρὸς μόλοις.

Praeterea in eodem Antiphanis fragmento vs. 3 male ex ΚΑΙΤΑΥΤΗΝ fecere καὶ ταύτην, quum esset κᾆτ' αὐτήν.

Quod in Antiphanis loco apud Athen. p. 240. F. εὖ πράξεται γὰρ μισθόν supra emendavimus εἰ πράξεται γὰρ μισθόν — συλλέξει συχνά admonet me loci apud Andocidem, ubi contrario vitio scribae peccarunt. Editur apud Andoc. περὶ τῶν μυστηρίων § 130. εἰ γὰρ μέμνησθε, ὅτε ἡ πόλις ἦρχε τῶν Ἑλλήνων καὶ εὐδαιμόνει μάλιστα, Ἱππόνικος δὲ ἦν πλουσιώτατος τῶν Ἑλλήνων, τότε μέντοι πάντες ἴστε ὅτι κτέ. Quod in his vitiosum est simul patebit et sanabitur si legeris: εὖ γὰρ μέμνησθε — τῶν Ἑλλήνων, τότε μέντοι πάντες ἴστε κτέ.

Rectissime Elmsleius in Antiphanis fragmento apud Athen. p. 299. E. ἢ πλέον ἀναλώσασιν ὀσφρᾶσθαι μόνον.
foedam mendam deprehendit et poëtae suum ὀσφρέσθαι reddidit. Saepe sic Graeculi errant, qui satis constanter ἀφείλατο et εὕρατο et sim. Veteribus obtrudunt et antiquam formam ὠσφρόμην aut in ὠσφρώμην corruperunt aut in ὠσφράμην. Ὠσφρῶντο: συνῆκαν, ᾔσθοντο, ἔγνωσαν apud Hesychium ex Aristoph. Acharn. 179. οἱ δ' ὤσφροντο πρεσβῦταί τινες correxit Elmsleius. In Herodoto I. 80. ὡς ὤσφραντο τάχιστα τῶν καμήλων οἱ ἵπποι, nulla est dubitatio, quin ὤσφροντο sit rescribendum. Graeculis et poëtastris, quibus ὀσφρῶμαι et ὠσφρησάμην placuit dicere, suos errores lubenter relinquimus.

Turpissimum barbarismum Antiphani obtrudit Antiatticista p. 98, 28. Ἠκροᾶσο: ἀντὶ τοῦ ἠκροῶ. Ἀντιφάνης Ἐπιδαυρίῳ.

Procul aberant Antiphanes et aequales ab illis sordibus, quibus Graeculi maiorum linguam contaminarunt quum coeperunt ἀκροᾶσαι dicere pro ἀκροᾷ (Moeris Attic. p. 16) et ἠκροᾶσο pro ἠκροῶ, decepti formis, quales sunt δύνασαι, ἐπίςασαι, ἵςασαι. Vere Phrynichus in Bekk. Anecd. p. 18, 9. ἀνακτᾷ τόνδε: οἱ δὲ ἀμαθεῖς προσθέσει τῆς σαι ἀνακτᾶσαι λέγουσιν. Iudaeis Alexandrinis haec relinquenda sunt et si qui alii in provinciis aut sero nati Graecam linguam inepte loquendo corrumpebant. Antiphanem sic dixisse quis credet Antiatticistae, qui nullius iudicii homo est et membranarum mancipium, cui quodvis librorum mendum imponit, ut in superiore parte ostendimus. Quamquam nunc quidem non errantem librarium temere secutus videtur, sed ipse ultro inscite barbarismum invexisse ex sanissima scriptura ΗΚΡΟΑΣΟ, unde iste elicuit ἠκροᾶσο, quod avide ad Atticistas refellendos arripuit, non facturus si vidisset ἠκρόασο esse legendum, quae forma tam proba est atque ἠκρόασαι, ἴασαι similesque, ut in notis senariis:

εἰ μὴ τεθέασαι τὰς Ἀθήνας, ςέλεχος εἶ,
εἰ δὲ τεθέασαι μὴ τεθήρευσαι δ', ὄνος.

Antiphanis duo versiculi apud Stobaeum Floril. LIII. 9. olim perfaceti nunc unius vocabuli corruptela nihil prorsus significant. Nisi quis forte sibi videtur haec intelligere:

τίς δ' οὐχὶ θανάτου μισθοφόρος, ὦ φιλτάτη,
ὃς ἕνεκα τοῦ ζῆν ἔρχετ' ἀποθανούμενος;

Verbum necessarium proclivi errore scribendi in nomen abiit, quod sententiam prorsus perdidit. Nempe revocandum est verbum, quod et apud alios crebro legitur et in iocoso loco Platonis in Phaedone p. 64. B. τῷ ὄντι οἱ φιλοσοφοῦντες θανατῶσι καὶ σφᾶς γε οὐ λελήθασιν ὅτι ἄξιοί εἰσι τοῦτο πάσχειν. Omnia optime habebunt, ubi emendaveris:

τίς δ' οὐχὶ θανατᾷ μισθοφόρος, ὦ φιλτάτη.

Solemni admodum et frequenti confusione inter se permutantur in libris ἀφελής et ἀσφαλής, ἀφελῶς et ἀσφαλῶς, ἀφέλεια et ἀσφάλεια sic, ut ubi ἀφέλεια requiritur passim ἀσφάλεια perinepte legatur. Videntur ἀφελής, ἀφελῶς et ἀφέλεια in desuetudinem abiisse, unde factum ut scribae notum sibi vocabulum ignoto substituerent sententiae et metri securi. In Antiphanis fragmento apud Athen. p. 494. D. liber Venetus et apographa

hanc habent lectionem:

πολλὰ κἀγάθ' οἱ θεοὶ
τῷ δημιουργῷ δοῖεν, ὅς ἐποίησέ σέ,
τῆς συμμετρίας καὶ τῆς ἀσφαλείας οὕνεκα.

ἀφελείας οὕνεκα repositum est ex Athen. p. 446. C., ubi Marcianus ἀφελείας servat, apographis in ἀσφαλείας aberrantibus. Idem vitium Hemsterhusius et Valckenaerius eluerunt ex Satyro Athen. p. 534. D. ἐν Σπάρτῃ δὲ (Alcibiades) καρτερίαν καὶ ἀσφάλειαν ἐπιτηδεύων ἐνίκα τοὺς Λάκωνας, rectissime enim uterque καὶ ἀφέλειαν emendavit et persaepe alibi eadem menda eodem remedio sanata est. Quo magis miror tam apertam correctionem fugere potuisse Editores in Isocratis Panegyrico § 11. τοσοῦτον διημαρτήκασιν ὥςε τοὺς πρὸς ὑπερβολὴν πεπονημένους πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοὺς περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων σκοποῦσιν, ὥσπερ ὁμοίως δέον ἀμφοτέρους ἔχειν ἀλλ' οὐ τοὺς μὲν ἀσφαλῶς, τοὺς δὲ ἐπιδεικτικῶς. Quid enim certius est quam ἀφελῶς emendandum esse, quod in Valckenaerii Adversariis MSS. annotatum reperio. In iis, quae continuo sequuntur apud Isocratem: ἢ σφᾶς μὲν διορῶντας τὰς μετριότητας, τὸν δ' ἀκριβῶς ἐπιςάμενον λέγειν ἁπλῶς οὐκ ἂν δυνάμενον εἰπεῖν, ne haec insulse et pueriliter dicta et composita videantur, expunge ultimum vocabulum εἰπεῖν, quod nemo nostrum, nedum Isocrates, in tali re umquam addidisset.

Nemo dubitet, quin foeda corruptela nobis manum abscondat Antiphanis apud Athen. p. 338. F.

τὸν κάραβον δὲ τόνδε πρὸς τὰς μαινίδας
ἀπόδος. παχύς γε, νὴ Δί'. ὦ Ζεῦ, τίς ποτε
ὦ Καλλιμέδων, σε κατέδετ' ἄρτι τῶν φίλων;
οὐδεὶς ὃς ἂν μὴ κατατιθῇ τὰς συμβολάς.

quis enim ferre potest ἄρτι κατέδεται? Suspicor in ΑΡΤΙΤΩΝ delitescere ΑΡΙΣΤΩΝ: τίς ποτέ — σε κατέδετ' ἀριςῶν, quo recepto φίλος rescribendum erit, a scribis in φίλων refictum, postquam ΑΡΙΣΤΩΝ in ἄρτι τῶν abierat.

Apud Antiphanem Athen. p. 397. A.

τῶν ταῶν μὲν ὡς ἅπαξ τις ζεῦγος ἤγαγεν μόνον,

recte vidit Hirschigius scribendum esse ἤγαγ' ἓν μόνον ut in vs. 3. ἐάν τις ἕνα μόνον ζητῶν ἴδῃ. Hoc quoque vitium natum est ex scriptura ΗΓΑΓΕΝ.

Multum me exercuit versiculus Antiphanis apud Athen. p. 14. F.

Φαινίνδα παίζων ἥεις ἐν Φαινεϛίου,

in quo multi alii operam perdiderunt. Prorsus barbara sunt *παίσων ἧεν ἐς Φαινεϛίου* et *παίσων ἧας ἐκ Φαινεϛίου*, quorum illud Valckenaerius coniecit ad Phoenissas vs. 1082 (ubi docet dici *ἥκω*, *ἔρχομαι*, *ἦλθον*, *ἐλήλυθα ἀγγελῶν*, *σημανῶν*, *φράσων* sim.) hoc Porsonus adolescens admodum, ut opinor, nam neque *παίσων* ex *παίζω* formatur neque *ἧας* aut *ἧεν* Graeca sunt. Athenienses dicebant *ᾔεισθα* et *ᾔειν* ante vocalem. Videor nunc mihi poëtae manum reperisse in ΠΑΙΖΩΝΗΙϾΙϹ latentem, nempe hanc:

Φαινίνδα παίζων νῆϛις ἐν Φαινεϛίου.

Ut Martialis iocatur III. 12. 3.

Res salsa est bene olere et esurire,

sic Antiphanes dixit nescio quem *φαινίνδα παίζειν* ***esurientem.*** Apparet quam facile ΠΑΙΖΩΝΗϹΤΙϹ in vulgarem abire potuerit. In esurientes omnia sunt plena iocorum, in quibus *νῆϛις*, *κεϛρεὺς νῆϛις*, sim. tritissima sunt.

Apud Antiphanem in Stob. Floril. XCI. 14.

ἆρ' ἔϛι λῆρος πάντα πρὸς τὸ χρυσίον;
μόνου γὰρ αὐτοῦ διαμένειν εἴωθ' ἀεὶ
τὸ χρῶμα ταὐτό, τῶν φίλων δὲ τοὺς τρόπους
οὐδέποθ' ὁμοίως ζωγραφοῦσιν αἱ τύχαι.

non ***similiter pingunt*** dixit, quod nihil significat, sed ***similes***, *ὁμοίους*. ***Auro suus color constat***, inquit, ***amicorum mores pro diversis temporibus diversi sunt***, sed servans figuram *ζωγραφοῦσι* dixit iocans, ***non iisdem coloribus pingunt***, sed faciunt ut alias alii videantur esse. Contrarius error est in Lysiae orat. XX. 7. *καὶ ὁμοίας τὰς κατηγορίας ποιοῦνται τῶν τε εἰπόντων γνώμην τινὰ ἐν τῇ βουλῇ καὶ τῶν μή*, ubi requiritur *ὁμοίως* ***pariter***. Quod apud Antiphanem sequitur:

ὅταν εὐπορῶν γὰρ αἰσχρὰ πράττῃ πράγματα,
τί τοῦτον ἀπορήσαντ' ἂν οὐκ οἴει ποιεῖν;

Sanum erit si correxeris: *ὃς ἂν εὐπορῶν*, ut apud Antiphanem Stob. Floril. LXXIX. 7.

ὅϛις γὰρ ὁμόλογόν τι μὴ ποιεῖ πατρί,
πάντων ἂν οὗτος κατεφρόνησε τῶν θεῶν.

et eundem ibid. CXVII. 2. ὃς ἂν φέρῃ | ἀγνωμόνως αὖθ', οὗτός ἐστιν αἴτιος, et Amphidem Athen. p. 309. A.

ὅστις κορακῖνον ἐσθίει θαλάττιον
γλαύκου παρόντος οὗτος οὐκ ἔχει φρένας.

et passim apud alios. In alio Antiphanis fragmento in Stob. Floril. CXVI. 26.

ὦ γῆρας, ὡς ἅπασι τοῖς ζητοῦσί σε
ψέγειν ἀφορμὰς παραδίδως τοῦ πράγματος.

corrige ὅσας ἅπασι, quemadmodum perlepide dixit:

τοῖς ἄρτοις ὅσας
ἱστᾶσι παγίδας οἱ ταλαίπωροι βροτῶν.

Prorsus absurdum vocabulum vitio irrepsit in Eubuli locum apud Athen. p. 300. C.

αἵ τε λιμνοσώματοι
Βοιωτίαι παρῆσαν ἐγχέλεις θεαί
τεῦτλ' ἀμπεχόμεναι.

Verissime Valckenaerius emendavit λειοσώματοι, quemadmodum dicitur: καὶ λεῖος ὥσπερ ἔγχελυς.

In eiusdem loco apud Athen. p. 568. C.

φιλῳδοὺς κερμάτων παλευτρίας
* * * πώλους Κύπριδος ἐξησκημένας,

lacunas ex ipso Athenaeo supplere licet: ἢ οὐκ οἶδας κατὰ τὴν Εὐβούλου Παννυχίδα τὰς φειδωλοὺς κερμάτων παλευτρίας κτἑ. unde sic legendum:

ἢ τὰς φιλῳδοὺς κερμάτων παλευτρίας
οὐκ οἶσθα πώλους Κύπριδος;

φιλῳδούς pro φειδωλούς felix est emendatio Dobraei. Eodem modo stolidi scribae errarunt in Maximo Tyrio XXXV. 1. ἐρᾷ ὁ μὲν χρηματιστὴς χρυσοῦ, ὁ δὲ φ ε ι δ ω λ ὸ ς μελῶν, ὁ δὲ ῥήτωρ λόγων, ubi optime viri docti φιλῳδός reposuerunt.

Facetum Eubuli fragmentum servavit Clemens Alexandr. Strom. VII. p. 847.

αὐτοῖς δὲ τοῖς θεοῖσι τὴν κέρκον μόνην
καὶ μηρὸν ὥσπερ παιδερασταῖς θύετε.

vitiosum est μηρόν, pro quo repone καὶ μηρί' ὥσπερ, ut solent μηρία in sacrificiis commemorari. Bacchus ipse in alio Eubuli loco apud Clementem l. l.

οὐκ ἐσθίω γλυκεῖαν οὐδὲ μηρία.

Eubulus apud Athen. p. 559. B.

ὦ Ζεῦ πολυτίμητ', εἶτ' ἐγὼ κακῶς ποτέ
ἐρῶ γυναῖκας; νὴ Δί', ἀπολοίμην ἄρα,
πάντων ἄριστον κτημάτων. εἰ δ' ἐγένετο
κακὴ γυνὴ Μήδεια, Πηνελόπεια δὲ
μέγα πρᾶγμα.

corrigendum est Πηνελόπη δέ γε. In Codice enim diserte scriptum πηνελόπη δὲ μέγα πρᾶγμα, non πηνελόπηα δέ, ut perhibent. Post pauca in Codice est χρηστή τισ ἦν μέντοι τισ, quae sic sunt distinguenda:

χρηστή — τίς ἦν μέντοι; τίς; οἴμοι δείλαιος.
ταχέως γέ μ' αἱ χρησταὶ γυναῖκες ἐπέλιπον.

postquam dixit χρηστή — haeret et non reperit quod dicat, ut Strepsiades in Nubibus 787.

φέρ' ἴδω. — τί μέντοι πρῶτον ἦν; τί πρῶτον ἦν;

et Phaedrus in cognomine dialogo p. 236. D. ὄμνυμι γάρ σοι — τίνα μέντοι; τίνα θεῶν; ἢ βούλει τὴν πλάτανον ταυτηνί;

Araros Athen. p. 237. A.

οὐκ ἔσθ' ὅπως οὐκ εἶ παράσιτος, φίλτατε,
ὁ δ' Ἰσχόμαχος ὁ διατρέφων σε τυγχάνει,

rem acu tetigit Bothius emendans ὁδὶ τρέφων, et est haec ipsa scriptura in archetypo Codice, in quo librarius in διατρέφων litteram α puncto supra scripto expungendam esse solito more indicavit. Caeterum absque eo indicio fuisset ex se spectatum ὁδὶ τρέφων verum esse satis apparebat.

Araros apud Suidam v. ἀναθεῖναι.

ὅπως δὲ τὴν νύμφην ἐὰν ὁ καιρὸς ᾖ
μετέωρον ἐπὶ τὸ ζεῦγος ἀναθήσεις φέρων.

neque ἐάν rei convenit et Graecum est καιρός ἐστι, non ὁ καιρός. Emenda: ἐπειδὰν καιρὸς ᾖ.

Nicostratus Athen. p. 474. B.

ἡ ναῦς δὲ πότερ' εἰκόσορός ἐστιν ἢ κύκνος
ἢ κάνθαρος; τουτὶ γὰρ ἂν πύθωμ' ὅτι
αὐτὸς περανῶ τὰ πάντα.

In Codice est ἡ ναῦσ δὲ πότερον εικοσ οροσε | στιν ἢ κύκνοσ et ἐὰν πύθωμαι ὅτι αὐτὸσ περιανω τὰ πάντα. Qui optime emendavit περανῶ Iacobsius, idem recte πύθωμ' ἔτι coniecit, quod dudum receptum oportuit.

Nicostratus Athen. p. 587. D.

ἔπειτα τῆς αὐτῆς ὁδοῦ
πρὸς Ἀερόπην ἐλθοῦσα πέμψαι ϛρώματα
αὐτὴν κέλευε, Φησὶ, καὶ παρ' Ὤκιμον
χαλκώματα.

legendum est καὶ παρ' Ὠκίμου, quod hi loci comparati demonstrabunt. Anaxandrides Athen. p. 553. D. et Cratinus iunior apud Athen. p. 469. C.

παρ' Ἀρχεφῶντος ἡδυπότια δώδεκα.

Cratinus Athen. p. 685. D.

καὶ δὴ κύτισος αὐτόματος παρὰ Μέδοντος ἔρχεται.

Simillimus plane est locus Theophrasti in Charact. X. τῆς αὐτῆς ὁδοῦ παριὼν κομίσασθαι παρ' Ἀρχίου τοὺς ταρίχους.

Amphidis locus est idem apud Athen. p. 50. F. et Pollucem I. 233.

ὁ συκάμινος συκάμιν', ὁρᾷς, Φέρει.

apud Pollucem est in libris ὁρᾷ καὶ Φορεῖ, unde male Meinekius Φορεῖ recepit. Arbores enim καρποὺς Φέρειν dicuntur, non Φορεῖν. Sic dicitur ἡ γῆ, ἡ χώρα Φέρειν τι, αἱ Ὧραι Φέρουσιν, alia similia. Theocritus I. 134. ἁ πίτυς ὄχνας ἐνείκαι, V. 125: τὰ δέ τοι σία καρπὸν ἐνείκαι, et passim alii. Scriptura vitiosa ὁρᾷ καί nata est ex ΟΡΑΙϹ confusis ΙϹ et Κ, quo facto καί pro κ dederunt. Quam saepe huiusmodi error commissus sit, saepe ostendimus. Addemus nunc ex Sophocle novum exemplum. Apud Scholiast. Hom. Odyss. H. 106 affertur Σοφοκλῆς ἐν Αἰγεῖ:

ὥσπερ γὰρ ἐν Φύλλοισιν αἰγείρου μακρᾶς
κἂν ἄλλο μηδὲν ἀλλὰ τοὐκείνης κάρα
κινήσῃς αὔραις ἀνακουΦίζει πτερόν.

pro κινεῖ τις αὔρα κἀνακουΦίζει, quod Dindorfius quoque vidit. Vides ΑΥΡΑΙϹΑΝΑΚ. peperisse vitium.

Etiam luculentius exemplum est in Aeschyli Choëphoris vs. 897.

ἐπίσχες, ὦ παῖ, τόνδε δ' αἴδεσαι, τέκνον,
μαϛὸν, πρὸς ὠκὺ πολλὰ δὲ βρίζων ἅμα
οὔλοισιν ἐξήμελξας εὐτραΦὲς γάλα.

est haec archetypi Codicis Medicei scriptura πρὸς ὠκύ, non πρὸς ὠήν, ut memorant, sed κυ et ην in libris antiquis exercitatis

tantum oculis possunt distingui, unde ἐντὸς ἀρήνων natum est pro ἀρκύων et similia. Aeschyli manum πρὸς ὧι σύ (ΩΙCΥ pro ΩΚΥ) restituit Robortellus.

Adiiciam his nonnulla ex Poëtis τῆς μέσης κωμῳδίας.

Archippus ἐν Ἰχθύσιν Athen. p. 328. A.

ἱεροὺς Ἀφροδίτης χρυσόφρυς Κυθηρίας.

emenda ἱερεύς, comparato fragmento ex eadem fabula p. 315. B.

ἱερεὺς γὰρ ἦλθ' αὐτοῖσιν ὀρφὼς τοῦ θεοῦ.

Non est Graecum, quod Aristomenes dixisse creditur apud Priscianum XVIII. p. 232 λέγεις με ταἴσχρά. Compone cum his Xenophontem Mem. II. ii. 9 ὅταν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ἀλλήλους τὰ ἔσχατα λέγωσιν et probabis: λέγεις με τἄσχατα.

Hegemon Athen. p. 108. C.

μάλα ταχέως αὐτῶν πρίω μοι πουλύπουν
καὶ δὸς καταφαγεῖν κἀπὸ τηγάνου γόνον.

Meinekius μοι addidit: praeterea correxerim: ἀλλὰ ταχέως ἰὼν πρίω μοι, non enim dicitur μάλα ταχέως sed ταχέως πάνυ, ταχὺ πάνυ, neque ἀπιών, quod ex αὐτῶν Meinekius eruebat, sed ἰών usitatum est dicere vel ἐλθών. In Codice est πριῶ, nempe inducti Graeculi eam formam cum ἀκροῶ, αἰτιῶ, χρῶ, ἰῶ, πειρῶ et sim. comparabant, quemadmodum πριᾶσθαι solent scribere et ἐπριᾶτο. Sic apud Hesychium scribitur ἀγᾶσθαι I. p. 35, κρεμᾶσθαι p. 278, ἀναπιμπλᾶσθαι et ἀναπιτνᾶσθαι p. 335, ἐκιρνᾶτο p. 546, περνᾶται II. p. 942, προσφᾶσθαι pro προσφάσθαι p. 1053, περνᾶσθαι p. 1090 et καταπιμπρᾶσθαι II. p. 179 et alibi. Apud eundem legitur Κτᾶσθαι: ἀναιρεθῆναι, κτανθῆναι: eiusdem barbariei est κτανθῆναι dicere et κτᾶσθαι pro κτάσθαι substituere. Passim in codicibus similes errores in omnibus formis eiusdem analogiae recurrunt, ut in κιχρᾶσθαι, πτᾶσθαι, διαπτᾶσθαι, de quo Porsonus admonuit ad Eurip. Med. vs. 1, quem versum quum Aristophanes in Ranis 1378 attulisset Ravennas liber in διαπτᾶσθαι conspirat. In Thesmoph. 749. pro

ἐμπρήσομεν τοίνυν σε: πάνυ γ' ἐμπίπρατε,

Ravennas ἐμπιπρᾶται exhibet triplici mendo, namque non ἐμπίπρατε sed ἐμπίμπρατε scribendum est. Attici ἐμπιμπράναι dicebant et ἐμπίμπλασθαι, quae formae ubique invitis libris restituendae sunt, metro saepe iubente, semper permittente,

nam a Graeculis demum fictae sunt formae ἐμπίπρημι et ἐμπίπλαμαι. Critici non satis sibi constant: in Eubulo Athen. p. 417. C.

.ὥς' οὐδὲ δειπνῶν, ὡς λέγουσ', ἐμπίπλαται,

Meinekius necessariam Dindorfii correctionem ἐμπίμπλαται recepit, alibi idem vitium aequo animo ferens. In Photii Codice legitur annotatio Πριῶ: ἀγοράσω. Apparet emendandum esse πρίω: ἀγόρασον, et ostendit haec ipsa annotatiuncula, quae et apud Hesychium emendata habetur, formam πρίω vulgo ignotam et doctis magistris explicandam fuisse.

Metagenes Athen. p. 385. B. δειπνῶμεν πρῶτον κἄπειτά με πάντ' ἀνερώτα, | ὅ τι ἂν βούλῃ, scio esse, qui πάνθ', ὅ τι recte dici putent: equidem haec scribis imputo et πᾶν reponendum censeo eodem modo, quo in Nubibus vs. 348 emendandum esse diximus γίγνονται πᾶν ὅ τι βούλονται, ubi Ravennas πάνθ' ὅ τι servat, Venetus a sciolo interpolatus πάνθ' ὅσα exhibet.

In eiusdem loco apud Athen. p. 269. F. sic legitur:

τὰ δὲ μικρὰ ταυτὶ ποτάμι' ἐν μὲν τευθενί
ῥεῖ τευθίσιν ὀπταῖς καὶ φάγροις καὶ καράβοις,
ἐντευθενὶ δ' ἀλλᾶσι καὶ περικόμμασιν,
τῃδὶ δ' ἀφύαισι, τῇδε δ' αὖ ταγηνίαις.

Codex: ἓν μὲν ἐντεῦθεν ῥέει, unde Elmsleius ad Acharn. vs. 108. sollertissime elicuit ἐν μὲν τευθενὶ ῥεῖ, qui et in quarto senario recte reponebat τῃδεδὶ ταγηνίαις. Eodem exemplo in *Avium* vs. 2. scribendum est:

διαρραγείης. ἡδεδὶ κρώζει πάλιν,

pro scriptura librorum ἥδε δ' αὖ. Multo etiam foedius indocti correctores, qui illas Atticorum tmeses plane ignorabant, mulcarunt Avium vs. 11.

ἐντευθενὶ τὴν πατρίδ' ἂν ἐξεύροις σύ που;
B. οὐδ' ἂν μὰ Δία γ' ἐντεῦθεν Ἐξηκεστίδης.

vitiosa esse μὰ Δία γ' ἐντεῦθεν nemo dubitabit eorum, qui Atticorum consuetudinem, quam primus Porsonus aperuit in Advers. p. 33, longo usu constare intellexerint. Immigravit γε in alienam sedem postquam magistri tmesin Atticam sustulerunt. Sana erunt omnia si hanc scripturam revocaveris:

οὐδ' ἂν μὰ Δί' ἔν γε τεῦθεν Ἐξηκεστίδης.

quod equidem comparaverim potissimum cum loco in Thesmoph.

646. *οὐκ ἐνγεταυθί*, quod feliciter correctores evasit. Post paucos versus in Avibus nova corruptela apparet vs. 23, ubi Ravennas:

ἦδ' ἡ κορώνη τῆς ὁδοῦ τι λέγει πέρι;

frustra corrigunt *ἡδὶ κορώνη*. Corrige:

τί δ' ἡ κορώνη τῆς ὁδοῦ λέγει πέρι;

postquam TI in H abiit versus est interpolatus.

Strattis Athen. p. 323. B.

ἡ σφύραινα δ' ἐςὶ τίς;

B. *κέςραν μὲν ὔμμες ὠττικοὶ κικλήσκετε.*

scribe *ὑμές*, nam sic pro *ὑμεῖς* et *ὑμέ* pro *ὑμᾶς* dicebant *οἱ δωρίζοντες*. Parata est his omnibus sciolorum interpolatio vulgares formas certatim aut Homericas substituentium. In *Pace* vs. 214. scribe:

ναὶ τὼ σιώ, νῦν ὠττικίων δωσεῖ δίκαν,

pro *ἀττικίων δώσει δίκην*. In *Lysistrata* 174 male editur:

καὶ τἀργύριον τὤβυσσον ᾖ παρὰ τᾷ σιῷ,

ubi emendandum *τὠργύριον* et *πὰρ τᾷ σιῷ*, et in versu 171 *πᾶ κά τις ἀμπείσειεν* pro *πᾶ καὶ τις ἂν πείσειεν*. Scribae *τὤβυσσον* quia non intelligebant reliquerunt intactum, *τὠργύριον* in formam optime sibi notam sine mora refinxerunt. Passim *καί* pro *κα* Dorico irrepsisse videbis. Et innumeri quidem loci sunt, ubi *κα* restituit criticorum sollertia libris omnibus in *καί* conspirantibus: permulti etiamnunc supersunt, in quibus *κα* restituendum nobis reliquerunt. De magna copia nunc duo expromam. In Stobaei Floril. XLIII. 94 queritur Hippodamus *ὅτι τὰν μεγίςαν κακοδαιμοσύναν ἐντίκτοντι τοὶ τῶν σοφιςῶν* (L. *σοφιςᾶν*) *λόγοι ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς αἱ κ α τ α τ ο λ μ ῶ ν τ ι κινῆν παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ἤτι τῶν θείων ἢ τῶν ἀνθρωπίνων*, ubi verum est *αἴ κά τι τολμῶντι* et *ἤτοι τῶν θείων*. Partem veri vidit Gaisfordus. Multo etiam foedius depravatus est Ecphanti locus in Floril. XLVIII. 64. *οὐδ' ὁ σύμπας κόσμος ἐχθαίρει τὸν θεόν. αἱ δὲ καὶ ἐμίσει τὸν ἀγεμονεύοντα ο ὐ κ ἀ ε ί π ο τ ε ἂν πειθόμενος αὐτῷ*, ubi facile mihi dabitur certum esse *ο ὔ κ α ε ἵ π ε τ ο πειθόμενος αὐτῷ*, tum *αἱ δέ γα ἐμίσει* scribi poterit, namque *καί* nihil significat et *αἱ δέ κα ἐμίσει* pessimus est soloecismus. Quemadmodum indocti scribae *κα*, quia non intelligunt, in *καί* depravare solent, sic nonnumquam pereruditi critici *καί* impor-

tune in *κα* mutaverunt, quod in Philyllii fragmento apud Pollucem X. 58 factum esse videbis. Meinekius edidit:

ἐκ τᾶς πινακίδος δ' ἀμπερέως ὅ τι κα λέγῃ
τὰ γράμμαθ' ἑρμήνευε.

pro scriptura librorum *ὅ τι κἂν λέγοι.* Facile apparet *ὅ τι καὶ λέγει* corrigendum esse. Nescio quis litteras nesciens scriptam tabellam alteri porrigit iubens sibi interpretari *ὅ τι καὶ λέγει τὰ γράμματα*, id est *ὅ τι ποτὲ τὰ γράμματα λέγει*, quo sensu *καί* tam bene et frequenter dicitur (vide Porson. ad Eurip. Phoen. vs. 1373) atque *ἄν* absurdum est. Doricum *πάρ* passim in libris solet in *παρά* abire, recteque Ahrens in iocoso parasiti Epicharmei dicto apud Demetr. *περὶ ἑρμ.* § 24.

τόκα μὲν ἐν τήνοις ἐγὼν ἦν τόκα δὲ παρὰ τήνοις ἐγών,

rescripsit *πὰρ τήνοις* de Dial. Dor. p. 355 probans in Aristophanis loco *πὰρ τῷ σιῷ* a Koenio repositum. Admonet me ea res loci Pindarici, quem a multis inde saeculis ridiculum mendum obsidet Pyth. I. 26

τέρας μὲν θαυμάσιον προσιδέσθαι
θαῦμα δὲ καὶ παριόντων ἀκοῦσαι,

facile vincam *πὰρ ἰδόντων* a poëta scriptum esse.

Theopompus apud Schol. Arist. Lysistr. 45.

ὑποδοῦ λαβὼν τὰς περιβαρίδας

comparandus est cum Aristophane in Vesp. 1158.

τασδὶ δ' ἀνύσας ὑποδοῦ λαβὼν Λακωνικάς,

namque sic optime Hirschigius sanavit ridiculam librorum lectionem *ὑπόδυθι τὰς Λακωνικάς.* Hinc Theopompo redde *τασδὶ περιβαρίδας.*

Idem apud Zonaram p. 388 *τοὺς βιβλιοπώλας λεύσομαι* barbare, Meinekius *πεύσομαι* soloece. Suspicor: *πρὸς βιβλιοπώλας θεύσομαι.*

Nicophon Athen. p. 80. A.

ἐὰν δέ γ' ἡμῶν σῦκά τις μεσημβρίας
τρώγων καθεύδῃ.

fieri hoc nullo modo potest, ut quis *τρώγων* ἅμα dormiat: rescribe *τραγών.*

Polyzelus apud Photium v. *Τῶν τριῶν κακῶν ἕν.*

τριῶν κακῶν γοῦν ἦν ἑλέσθ' αὐτῷ τι πᾶσ' ἀνάγκη,

ἢ ξύλον ἐφέλκειν ἢ πιεῖν κώνειον ἢ προδόντα
τὴν ναῦν ὅπως τάχιςα τῶν κακῶν ἀπαλλαγῆναι.

Meinekius: »*valde displicet illud* τι *post* αὐτῷ *sine* ἕν." Itaque utrique malo sic medendum:

τριῶν κακῶν ἓν γοῦν ἑλέσθ' αὐτῷ 'ςὶ πᾶσ' ἀνάγκη.

non ἦν sed ἐςὶ requiri confirmat quod sequitur:

ταῦτ' ἔςι τρία θηραμένους ἃ σοι φυλακτέ' ἐςίν.

In eiusdem fragmento apud Pollucem X. 76 restituerim hos octonarios:

ὥσπερ λεκανίῳ τῷδε γὰρ πρῶτον μὲν ἐναπονίψει,
ἐνεξεμεῖς, ἐνεκπλυνεῖς, ἔπειτ' ἐναποπατήσει.

Codices ὥσπερ et τῷδε omittunt, tum μὲν ἀπονίψεις ἐν ἐξέμεις ἐν ἐκπλύνεις ἐναποβάσεις exhibent. Hemsterhusius ἐνεξεμεῖς, ἐνεκπλυνεῖς reperit, Elmsleius ad Acharn. 1110 ἐναπονίψει et ἐναποπατήσει, sed pro tertiis personis. Non meminerat ἀποπατήσομαι Athenienses dicere, ut in *Pluto* vs. 1184

πλὴν ἀποπατησόμενοί γε πλεῖν ἢ μύριοι.

verba ὥσπερ λεκανίῳ τῷδε ἐναπονίψει significare ἀπονίψει ἐν τῷδε ὥσπερ ἐν λεκανίῳ multis exemplis in priore parte ostendimus. Simili modo Euripides in *Cyclope* dixit vs. 433.

ὥσπερ πρὸς ἰξῷ τῇ κύλικι λελημμένος
πτέρυγα σαλεύει.

Apollophanis verba, quae servavit Schol. Arist. Pac. 542: κύαθον λάβοιμι τοῖς ὑπωπίοις fortasse sic explenda sunt, ut legatur:

πόθεν ἂν κύαθον λάβοιμι τοῖς ὑπωπίοις;

Admonent me haec loci Aristophanei in Pace 542, cui explicando adhibentur:

καὶ ταῦτα δαιμονίως ὑπωπιασμέναι
ἁπαξάπασαι καὶ κυάθοις προσκείμεναι,

qui nimium diu grave vitium aluit. Poterat mendum ex ipsa Graecitatis ratione deprehendi, sed malo id patefacere comparato loco Aristotelis in Problem. IX. 12 διὰ τί ποτε πρὸς τὰ ὑπώπια τοὺς κυάθους προστιθέμεθα; Intelligisne corrigendum esse καὶ κ υ ά θ ο υ ς προσκείμεναι? id est, ut sequiores loquebantur, κυάθους προσκειμένους ἔχουσαι. Quemadmodum enim veteres dicebant περιτίθεμαι ςέφανον, sic ςέφανον περίκειμαι usitatum erat dicere, quod retinuere omnes etiam recentiores, quibus περικείμενος σκευήν, ἱμάτια, ἐσθῆτα, τιάραν, ςέφανον, ἄνθη et sim. tritissi-

ma sunt, sed ut sunt isti *ἀπειρόκαλοι* et non penitus perspiciunt vocabulorum naturam, in novos errores se implicant dicentes *περίκειμαι ἅλυσιν, περίκειμαι ὑποδήματα*, ut Lexicographi docebunt. Non sentiebant quantum interesset utrum diceres *περικείμενοι τελαμῶνας περὶ τοῖσι αὐχέσι* (Herodot. I. 171) an *τὴν ἅλυσιν ταύτην περίκειμαι* = *ἔχω περικειμένην*. Aristophanes et aequales, qui dicebant *κύαθον προστίθεμαι* in perfecto non aliter quam *κύαθον πρόσκειμαι* poterant dicere, ut *πρόσκειμαι κυάθῳ* eo fere sensu diceretur, quo Cicero usus est »*quum Lentulum generum suum, exiguae staturae hominem, longo gladio accinctum vidisset:* quis, *inquit*, generum meum ad gladium alligavit?" apud Macrob. Saturn. II. 3.

Ex his parata medicina est Eunapii loco pag. 56 *βαρὺς ἦν ἤδη ϛολήν τε ἁβροτέραν ἢ κατὰ Φιλόσοφον περιχεόμενος καὶ πρὸς τὰς ἐντεύξεις ὢν χαλεπώτερος*. Quid, quaeso, est *ϛολὴν περιχεῖσθαι?* Quamquam ineptus scriptor Eunapius est, et quum ornate et exquisite vult scribere ridicule se dare solet, tamen hoc vitio absolvendus videtur corrigendumque *ϛολὴν περικείμενος*.

Restat, ut in poëtis Comoediae Antiquae locos nonnullos male habitos breviter attingam.

In Cratini fragm. apud Apollon. Dysc. *περὶ ἀντωνυμίας* p. 25. B. Bekk. de *ὦ οὗτος* agentem, Κρατῖνος ἐν Δραπέτισιν

ουτως καθεύδεις οὐκ ανασηϛσεισβοτων;

scribendum esse censeo:

οὗτος, καθεύδεις; οὐκ ἀναϛήσει; βοῶν.

Stephanus Byzant. v. Ἰβηρία — *καὶ αὐτὸς* Ἴβηρος *τραγοπώγων ἐν* Μαλθακοῖς *εἴρηται* Κρατίνου. Comicus dixisse videtur:

αὐτοΐβηρος τραγοπώγων,

ut *αὐτοβορέας* et similia.

In Πυτίνης fragmento VI apud Meinekium solus senarius Cratini esse videtur, quem ita dixisse suspicor:

ὕδωρ δὲ πίνων οὐδὲν ἂν τέκοις σοφόν,

non *τέκοι*, quod illi debetur, qui decantatum versiculum Comici in suum epigramma recepit et subiecit suo hexametro:

οἶνός τοι χαρίεντι πέλει ταχὺς ἵππος ἀοιδῷ,

qui neque Comoediae convenit, neque Cratino dignus est. De semet ipso haec dixisse scurram satis constat, sed si quis pu-

tat Cratinum se ipsum χαρίεντα ἀοιδόν dicere potuisse, is nondum Κρατίνου τοῦ ταυροφάγου γλώττης βακχεῖ' ἐτελέσθη.

In eadem fabula fragm. IX. Cratinus dixisse traditur:

ἀτὰρ ἐννοοῦμαι δῆτα τὰς μοχθηρίας
τῆς ἠλιθιότητος τῆς ἐμῆς.

pro ἠλιθιότητος, quod metrum iugulat, Fritzschius ἐνεότητος coniecit, idque Meinekio verum videtur. Sed neque ἐνεός pro stulto stolidoque dicebatur neque ἐνεότης veteribus in usu erat. Ἐνεός est Atticis ὁ ἐξ ἀρχῆς κωφὸς ὢν καὶ διὰ τοῦτο φωνῆς ἐςερημένος. vide omnino Ruhnkenium ad Tim. p. 102, quem miror non sensisse in Platonis Theaeteto p. 206. D. τοῦτό γε πᾶς ποιεῖν δυνατὸς τὸ ἐνδείξασθαι τί δοκεῖ περὶ ἑκάςου αὐτῷ ὁ μὴ ἐνεὸς ἢ κωφὸς ἀπ' ἀρχῆς, aliena esse ἢ κωφὸς ἀπ' ἀρχῆς, quandoquidem quicumque κωφὸς ἀπ' ἀρχῆς fuit is ἐνεός ab antiquis dicitur, et Plato ipse κωφὸς ἐκ γενετῆς dicturus fuisset. Procedente tempore ἐνεός dici coeptum est pro *stupidus*, *vecors*, σκαιός, ἀμαθής, ἀμνήμων, deinde et pro ἄναυδος, ἄφωνος. Qui in Alcibiade II. p. 140. C. docet stultos ἐνεούς dici posse diu post Platonis tempora id didicit. In Suidae loco: ἀπηνεώθη· ὠμὸς ἐγεγόνει nihil aliud latet quam ἐνεὸς ἐγεγόνει, nam sic isti loquebantur pro ἄφωνος ἦν. Sed nihil haec Cratinum adiuvabunt. Quod in Codice est THC HIϵTNTOC natum est ex lectione τῆς ἠπιότητος, quae verissima esse videtur.

Incertarum Fabularum fragm. V. πῶς ἂν Ἰσχομάχου γεγονὼς Μυκονίου φιλόδωρος ἂν εἴης ita veteres numeros recipiet si scripseris:

καὶ πῶς ἂν Ἰσχομάχου σὺ γεγονὼς Μυκονίου
φιλόδωρος εἴης;

praecedens OT ut saepe CT expulit.

In fragmento XIV bis neglecta est lineola, quae ν omissum esse significabat. Namque ut nemo umquam capiet quid sit

τρίγλη δ' εἰ μὲν ἐδηδοκοίη τένθου τινὸς ἀνδρός,

sic nemo non intelliget

τρίγλην δ' εἰ μὲν ἐδηδοκοίη 'ν τένθου τινὸς ἀνδρός.

Necessaria vocula fragmento XXVII addita sententiam et metrum iuvabit.

Δασὺν ἔχων τὸν πρωκτὸν ἅτε κυρήβι' ἐσθίων ἀεί.

vulgo ἀεί omissum est.

Cratinus non μηνυτήν: τὴν γυναῖκα dixit, quod in fragm. LXXVII traditur, sed μηνυτίν. Pervulgatum hoc est librorum vitium in talibus. Saepe δραπέτης, προδότης, similiaque in Codd. leguntur pro δραπέτις, προδότις, caett. Formae in -ις, ut ϛρατιῶτις, οἰνόποτις sim. et rariores erant et apud sequiores in desuetudinem videntur abiisse, quamobrem proclivi errore ad formas in -της scribae delabi solebant.

Vitium alit fragmentum CXXIX.

τούτου δ' ἁπάσας ἀποτεμῶ τὰς μηχανάς,

namque in ea re non ἀποτέμνειν veteres dicebant sed ὑποτέμνειν, veluti ἐλπίδας, ὁδόν, πλοῦν sim. *praecidere spem, iter, reditum.* Obiter emenda Xenophontis locum Hellen. I. vi. 15. κατιδὼν δὲ αὐτὸν ἀναγόμενον ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἐδίωκεν ὑποτεμνόμενος τὸν εἰς Σάμον πλοῦν [ὅπως μὴ ἐκεῖσε φύγοι], ubi pueris fortasse quid sit ὑποτέμνεσθαι τὸν πλοῦν nescientibus utilia esse potuerunt verba ὅπως μὴ ἐκεῖσε φύγοι, caeteris omnibus tam sunt inutilia atque Xenophonte indigna sunt.

Admonet me fragm. CXLVIII. πρὸς σανίσιν ἐδεσμεύοντο πολλάκις, ὡς καὶ Κρατῖνος δηλοῖ loci apud Hesychium monstrose corrupti v. Δῆσαι πρὸς ἄνοδον, Ἀττικῶς. βασανίσαι ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ. Viden corrigendum esse Δῆσαι πρὸς σανίδα, Ἀττικῶς, nam utroque modo dicebant veteres πρὸς σανίδα δεῖν, et δεῖν πρὸς σανίδι. Aristoph. Thesmophor. 940

κέλευε πρὸς τῇ σανίδι δεῖν τὸν τοξότην.

Δεσμεύειν pro δεῖν dicere Graeculorum est. Hesychius Δῶν: δεσμεύων. Eodem modo, ut ostendimus, λεπίζειν pro λέπειν dicebant, ἀροτριᾶν pro ἀροῦν, λυτροῦμαι pro λύομαι, σκαλεύω pro σκάλλω, κλαδεύειν pro κλᾶν, καθαρίζω pro καθαίρω, αἱρετίζω pro αἱροῦμαι, aliaque permulta, de quibus unum Thucydidis caussa addam. Dicebant veteres τετρῦσθαι, τετρυμένος πόνοις, ταλαιπωρίᾳ sim., pro quo sequiores τετρυχῶσθαι dicebant et τετρυχωμένοι. Itaque saepiuscule factum est ut in Codicibus τετρυμένος abiret in τετριμμένος, aut ut nova forma τετρυχωμένος substitueretur, cuius rei exempla Dindorfius dedit ad Steph. Thesaur. v. τρύω, quibus Platonem adde in Legibus VII. p. 806 B. ubi libri fluctuant inter τετρυμένων et τετρυχωμένων, quorum hoc perperam receptum est. Duobus locis in Codicibus Thucy-

didis, qui valde interpolatus ad nos pervenit, idem plane factum esse suspicor IV. 60 ὅταν γνῶσιν ὑμᾶς τετρυχωμένους et VII. 28 ἤδη τῷ πολέμῳ κατὰ πάντα τετρυχωμένοι, et τετρυμένους — τετρυμένοι rescribendum esse censeo, quoniam τρύχομαι antiquum est et τέτρυμαι, sed τρυχοῦμαι et τετρυχωμένοι formae τοῦ πονηροῦ κόμματος sequiorum.

Cratetis fragmentum apud Athen. p. 117. D.

> Σκυτίνῃ ποτ' ἐν χύτρᾳ τάριχος ἐλεφάντινον
> ἧψε ποντιὰς χελώνη πευκίνοισι κύμασιν κτέ.

ita scriptum est, ut scurriliter componerentur ὀνόματα καὶ ῥήματα μηδεμίαν ἔχοντα διάνοιαν, ut de Chrysippi loco Galenus scribit Tom. V. 512 Kühn. Itaque dici non potest Aristophanes Cratetis τάριχος ἐλεφάντινον risisse, neque quisquam poterit expiscari umquam quid pro ὑσοριμαχεῖν ἄνδρες sit a poëta scriptum.

Cratini fragmentum a Prisciano servatum XVIII. p. 271 ab ipso Prisciano non intellectum et a scribis corruptum ita circumfertur: addam Prisciani verba: »Χαμόθεν *quod est* a loco *Cratinus pro* in loco *posuit:*

> ὃς τὴν πίτυν
> ἔκαμπτεν ἐςὼς χαμόθεν ἄκρας τῆς κόμης
> καθέλκων."

Non debebat Meinekius commemorare Spengelii commentum καθελκύων reponentis, namque ἑλκύω Graecum non est sed a magistellis fictum ex εἵλκυσα, quum nescirent Veteres ἕλκω, ἕλξω, εἵλκυσα, εἵλκυκα, εἵλκυσμαι dixisse, quemadmodum ἕρπω, ἑρπύσω, εἵρπυσα, de qua re alias dicam. Χαμόθεν non est minus vitiosum quam ἑλκύω. Veteres dicebant χαμαὶ, χαμᾶζε et χαμᾶθεν, ut θύρασι, θύραζε et θύραθεν. Vitiosa Graeculorum συνήθεια invexit formam χαμόθεν, quam excusat Apollonius Dyscolus in Bekk. Anecd. p. 602, 12. οὐ βίαιον δὲ καὶ τὸ χαμόθεν κατὰ τὸ σύνηθες, τοῦ σχήματος ἀπαιτοῦντος τὸ χαμᾶθεν, qui debebat adiicere hanc ipsam formam, quam analogia requirat, constanti veterum usu confirmari. At scribae passim χαμᾶθεν in χαμόθεν depravant, et ne metrum quidem homunciones retinet. In Vespis vs. 249

> κάρφος χαμᾶθέν νυν λαβὼν τὸν λύχνον πρόβυσον,

in Veneto Codice χαμόθεν scriptum est, quemadmodum in Dio-

nysii minaci ioco ad Locrenses *χαμᾶθεν ὑμῖν οἱ τέττιγες ᾄσονται*, quum significare vellet *τὰ δένδρα ὑμῖν ἐκκοπήσεται*, et apud Aristotelem Rhetor. II. 21 et in Demetrii libro *περὶ ἑρμηνείας* §§ 99 et 243 in *χαμόθεν* omnes conspirant. Alia exempla dedimus in priore Parte pag. 89, unde hoc satis certum esse intelligitur *χαμόθεν* Veteribus inauditum esse et sicubi apud eos occurrit scribarum socordia irrepsisse. Praeterea quid eo Grammatico facias, qui serio potuerit in animum inducere *χαμᾶθεν* pro *χαμαί* umquam dictum esse et *χαμᾶθεν ἑςὼς humo stans* coniungenda esse, quod non minus absurdum est quam si quis *χαμᾶθεν κεῖσθαι* vellet dicere aut *θύραθεν* pro *θύρασιν* aut *'Ολυμπίαθεν* pro *'Ολυμπίασιν*. Misso autem Prisciano, qui (quod multi faciunt) non locos singulos ad totius linguae usum et rationem exigit, sed ex singulis locis etiam male intellectis et vitiosis dicendi usum ita constituit et colligit, ut nihil satis firmum et stabile videatur, cui aliqua Codicum scriptura tamquam machina obmoveri possit, videamus an ex corruptis reliquiis Cratini manum possimus eruere ut sanae rationi certaeque analogiae usui consultum sit. Videor mihi octonarios latentes in illa caligine deprehendere, quos sic constituerim:

ὃς τὰς πίτυς ἔκαμπτεν
ἑςὼς χαμᾶθεν (ῥᾳδίως) ἄκρας κόμης καθέλκων,

quod, credo, facere dicebatur Sinis ipse, *ὁ πιτυοκάμπτης*,

qui poterat curvare trabes et agebat ab alto
ad terram late sparsuras corpora pinus,

teste Ovidio Metamorph. VII. 440. Comparandus Euripidis locus in Bacchis 1068:

ὡς κλῶν' ὄρειον ὁ ξένος χεροῖν ἄγων
ἔκαμπτεν εἰς γῆν ἔργματ' οὐχὶ θνητὰ δρῶν.

Cratini versiculos apud Zonaram p. 1366 bene Meinekius in hunc modum constituit:

ὁ Φορμίων τρεῖς ἀργυροῦς ςήσειν ἔφη
τρίποδας, ἔπειτ' ἔθηκεν ἕνα μολύβδινον,

nisi quod *ἔθηκεν* non satisfacit: *ἱςάναι τρίποδα* optime dicitur, *τρίποδα τιθέναι* non item. Quod apud Zonaram est *ἔπειτα ἔθηκεν* manu ducit ad

τρίποδας, ἔπειτ' ἀνέθηκεν ἕνα μολύβδινον.

In Pherecratis venustissimo fragmento apud Athen. p. 364. B

χῶτι τάχιςα θύρας ἐξελθεῖν βουλόμεθ' αὐτόν,

facile mihi dabitur θύραζ' ἐξελθεῖν verum esse. Deinde vs. 5.

ἤδη σύ; τί οὐχ ὑποπίνεις;

οὐχ ὑπολύσεις σαυτόν;

vereor ne Critici corrigendo locum vitiaverint. Nemo enim dicebat ὑπολύειν ἑαυτόν pro ὑπολύεσθαι, neque ἑαυτὸν ὑποδεῖν pro ὑποδεῖσθαι. Revocanda est Codicis et Apographorum scriptura οὐχ ὑπολύσεις αὐτόν; quam nemo tentabit, qui intellexerit ad servulum haec dici prope adstantem. Servile autem ministerium est heri amicos et convivas ὑπολύειν.

Periit ioculare Pherecratis inventum apud Pollucem VIII. 34. τὸν δὲ κλέπτην εἴποις ἂν καὶ κλεπτίςατον, ὡς Εὔπολις. Φερεκράτης δ' εἴρηκε καὶ κλεπτίδης. Aut ego fallor aut κλεπτιδεύς a Pherecrate πέπαικται pro κλέπτου πατρὸς νεόττιον, sicuti ἀετιδεύς, ἀηδονιδεύς, χελιδονιδεύς, λυκιδεύς, ἀλωπεκιδεύς, λεοντιδεύς, similiaque alia *pullorum* nomina. Κορωνιδεύς: ὁ τῆς κορώνης νεοσσός. Κρατῖνος Πυλαίᾳ affert Antiattic. p. 105, 23. Eiusdemmodi sunt in Anacreonteis ἐρωτιδεῖς μικροί. Praeiisse omnibus Aristophanes videtur, cuius Χαιριδῆς βομβαύλιοι omnibus noti sunt.

In Teleclidis loco, quem Plutarchus servavit in Nicia cap. 4 vetus mendum residet. Editur:

τέτταρας δὲ μνᾶς ἔδωκε Νικίας Νικηράτου.
ὧν δ' ἕκατι τοῦτ' ἔδωκε καίπερ εὖ εἰδὼς ἐγὼ
οὐκ ἐρῶ. φίλος γὰρ ἀνὴρ σωφρονεῖν δέ μοι δοκεῖ.

alterum ἔδωκε oscitanter ex praecedenti versu repetitum esse videtur et emendandum ὧν δ' ἕκατι τοῦτ' ἔδρασε, id est τέτταρας μνᾶς ἔδωκε, quemadmodum saepe τοῦτο δρᾶν usurpari solet, ne praecedens verbum invenuste sit repetendum, ut in Platonis Theaeteto p. 166. C. ὓς δὲ δὴ καὶ κυνοκεφάλους λέγων οὐ μόνον αὐτὸς ὑηνεῖς ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκούοντας τοῦτο δρᾶν εἰς τὰ συγγράμματά μου ἀναπείθεις, ubi emenda πρὸς τὰ συγγράμματα ex antiquo Scholio in Platonem a Photio servatum v. Ὑηνεῖς, ubi duae annotationes male in unam coaluerunt. Distingue: Ὑηνῶν θρεμμάτων: sequitur locus ex Platonis Legibus VII. p. 819. D. tum Ὑηνεῖς: κτέ.

Idem in Bekkeri Anecd. p. 418, 15 non videtur scripsisse σὺ δὲ φρόνιμος αὐτὸς ὢν sed οὐδὲ φρόνιμος κτέ.

In Philonidis loco apud Poll. IX. 29:

πανάγεις γενεάν, πορνοτελῶναι, Μεγαρῆς, δεινοὶ πατραλοῖαι,

ut nemo expediat quid sit πανάγεις γενεάν, sic nemo dubitet, quin παναγὴς γενεὰ sit reponendum.

Criticorum curae multum nocuerunt Eupolidis fragmento apud Harpocrationem v. Μεῖον, quod in libris ita scribitur:

τοιγαροῦν στρατηγὸς ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου
οὐδεὶς δύναται ὥσπερ μειαγωγὸς ἐστιῶν
τῆς τοῦδε νίκης πλεῖον' ἑλκύσαι σταθμόν,

ubi urendo et secando docti homines augent malum. Transponit οὐδεὶς post τοιγαροῦν Gronovius, post στρατηγός Dindorfius: deinde δύναται mutatur in ἐδύναθ', ut trochaicorum reliquiae esse videantur, quos Iacobi apud Meinekium ita explebat: ὥσπερ μειαγωγὸς ἱστάνων τὰ πράγματα | τῷ ζυγῷ τῆς τοῦδε νίκης, quae valde miror Dindorfio placere potuisse, quia prorsus barbarum est ἱστάνων pro ἱστάς positum. Sequiores Graeculi ita errabant, qui formas antiquiores in -μι exeuntes expellebant et pro ἵστημι aut ἱστῶ dicebant aut ἱστάνω, quos leniter corripit Socrates quidam in Luciani Pseudosophista LXXVI. 7. ἀφιστᾶν δέ τινος εἰπόντος καὶ ἑτέρου ἀφιστάνειν, Ἄμφω μέν, ἔφη, οὐκ οἶδα. Quamquam autem ista satis constet esse παρεφθορυίας λέξεως tamen nonnumquam in Atticorum scripta irrepserunt, ut olim in Vespis vs. 41 legebatur:

τὸν δῆμον ἡμῶν βούλεται διϊστάνειν,

cui tandem Ravennas suum διϊστάναι reddidit. Equidem in Eupolideis versibus nihil deesse, sed contra nonnihil male agglutinatum esse suspicor. Primam mali labem puto in ἑλκύσαι σταθμὸν inesse: quum εἵλκυσε σταθμὸν poëta dedisset tralaticio vitio εἵλκυσαι, deinde ἑλκύσαι natum est, quo facto supervenit qui δύναται de suo adiecerit ruentem sententiam sustentans scilicet. Itaque haec sponte nascitur emendatio:

τοιγὰρ στρατηγὸς ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου
οὐδείς πoθ', ὥσπερ μειαγωγὸς ἐστιῶν,
τῆς τοῦδε νίκης πλεῖον' εἵλκυσε σταθμόν,

quae de Themistoclis victoria Salaminia dici apertum est. Induxerat enim Eupolis in ea fabula (Δήμοις) veteres Atheniensium στρατηγοὺς καὶ δημαγωγοὺς ἐξ ᾅδου ἀναβεβηκότας et, ut quisque prodibat, nescio quis eius res gestas et vitam et inge-

nium et mores iocose commemorabat, vide Plutarchum in Pericle cap. 3.

Fragmentum I ex Eupolidis Πόλεσιν servatum a Scholiasta Aristoph. ad Plutum vs. 718:

Τῆνος αὕτη
πολλοὺς ἔχουσα σκορπίους,

expletur in Codice Veneto in hunc modum:

πολλοὺς ἔχουσα σκορπίους ἔχεις τε συκοφάντας.

Receptam oportuit certam Porsoni emendationem in Eupolidis fragmento apud Athen. p. 392. E.

Ὄρτυγας ἔθρεψας σύ τινας ἤδη πώποτε;
B. ἔγωγε μικρά γ' ὀρτύγια. κἄπειτα τί;

rectissime Porsonus μίκρ' ἄττ' ὀρτύγια.

Dubitabit nemo, qui observaverit quam saepe ἅττα et ἄττα ab indoctis scribis obscurari et depravari soleant, de qua re ad Euripidem plura dicere in animo est: nunc pauculis locis defungar ad demonstrandum ΑΤΤΑ et ΑΤΤ in libris minus antiquis abire solere in ατι, ατ', αγ', ατε, αγε, sim. Apud Hesychium legitur Ἀτιοῦν pro ἅττ' οὖν. Idem Ἴδι' ἄττα, Ὀλίγ' ἄττα et similia sedulo interpretatur ἴδιά τινα cet., quia haec olim in desuetudinem abierant. In Ranis vs. 936. Ravennas exhibet ποῖά γ' ἐστὶν ἅττ' ἐποίεις, Venetus ποῖά τ' ἐστὶν ἅττ' ἐποίεις, alii libri ἄγ' ἐποίεις, quum poëta dedisset ποῖ' ἄττ' ἐστὶν ἅττ' ἐποίεις. Sic in Ephippi fragm. apud Athen. p 482. D. in libris est:

καὶ Δημοφῶντος ἅτ' ἐποίησεν εἰς Κότυν,

pro ἅττ' ἐποίησεν, quod viri docti reposuerunt et passim eodem modo titubatur in libris. Euripidis fragmentum apud Clem. Alex. Strom. IV. p. 495 sic editur:

ἄγ' οὖν παραινῶ, ταῦτά μου δέξαι, γύναι,

male pro ἅττ' οὖν. Plus etiam huius rei observatio Platoni proderit in Theaeteto pag. 167. C. ἐπεὶ οἷά γ' ἂν ἑκάστῃ πόλει δίκαιά καὶ καλὰ δοκῇ ταῦτα καὶ εἶναι αὐτῇ ἕως ἂν αὐτὰ νομίζῃ, cui loco neque οἷα convenit neque γε recte additur, sed utrique malo medeberis scribendo ἅττ' ἂν ἑκάστῃ πόλει. Simili medicina Babrius indigere videtur fabul. LXII. 9. Boisson.

κακῶν δὲ πάντων ἅτε σύνεστιν ἀνθρώποις
δοτῆρες ἡμεῖς.

κακά dicuntur *ἐνεῖναι* non *συνεῖναι τοῖς ἀνθρώποις* et quid est *ἅτε?* Rescribe igitur: *ἅττ' ἔνεστιν ἀνθρώποις.*

Verba Eupolidis *ὄρτυγας ἔθρεψας ἤδη πώποτε;* admonent me loci apud Isocratem, ubi Editores margaritam in egregio Codice repertam negligenter abiecerunt. Editur in oratione *πρὸς Νικοκλέα* § 45 *ὅλως γὰρ εἰ θέλοιμεν σκοπεῖν τὰς φύσεις τὰς τῶν ἀνθρώπων εὑρήσομεν τοὺς πολλοὺς αὐτῶν οὔτε τῶν σιτίων χαίροντας τοῖς ὑγιεινοτάτοις οὔτε τῶν ἐπιτηδευμάτων τοῖς καλλίστοις οὔτε τῶν μαθημάτων τοῖς ὠφελιμωτάτοις ἀλλὰ παντάπασιν ἐναντίας τῷ συμφέροντι τὰς ἡδονὰς ἔχοντας*, ubi pro *μαθημάτων* egregius liber Urbinas *θρεμμάτων* solus servavit optimam et verissimam lectionem. Carpit enim orator futilem popularium *ὀρτυγοτροφίαν*, quae iuventutem Atticam et multos etiam aetate grandiores impense oblectabat, ut multorum exemplis notissimum est, vide Plutarch. in Alcibiade cap. 10.

Eupolidis fragmentum in Scholiis ad Aristoph. Pac. vs. 347 corruptum et mutilum affertur, cui videbo an prodesse possim. Vetus et eruditus Criticus ad Aristophanis verba *στιβάδας, ἃς ἔλαχε Φορμίων* haec annotavit: *οἱ τὰ πολεμικὰ ἐξασκησάμενοι ὑπὸ γυμνασίων καὶ πόνων εἰώθασι χαμαικοιτεῖν καὶ Διόνυσος ἐν Ταξιάρχοις παρ' Εὐπόλιδι* (transpone *παρ' Εὐπόλιδι ἐν Ταξιάρχοις*) *μανθάνων παρὰ τῷ Φορμίωνι τοὺς τῶν στρατηγιῶν καὶ πολέμων νόμους φησὶν*

ὡς οὐκέτ' ἂν
φύγοιμι . . . στιβάδος ἐξ ὅτου 'φαγον.

Ita haec Meinekius constituit felici emendatione *Διόνυσος* pro *Διονύσιος* reponens. Deus ipse laetitiae dator, sed in Comicorum quidem fabulis *δειλότατος*, fortissimo imperatori in disciplinam se dederat et ipse loquens inducitur. Apparet eum dicere ex quo duris militiae laboribus exercitus fuerit vicisse se naturam et ex imbelli et ignavo fortem ac strenuum factum esse. Excidit autem Phormionis ipsius mentio, apud quem haec didicerat et cuius caussa haec afferuntur, quamobrem locum ita redintegrandum esse censeo, ut scribatur:

ὡς οὐκέτ' ἂν φύγοιμ' ἐγώ,
ἐν Φορμίωνος στιβάδος ἐξ ὅτου 'φαγον.

Φαγεῖν et *γεύσασθαί τινος* iocose dicuntur pro *πειραθῆναι, ὑπομεῖναι, ἀνασχέσθαι* sim. *Ἐν Φορμίωνος* dictum est ut apud

Aristophanem apud Herodian. π. M. Λ. p. 8, 33 ἐν Ἀγχομενοῦ et apud Eupolidem Athenaei p. 106. B.

ἅπαξ ποτ' ἐν Φαίακος ἔφαγον καρίδας.

et quod Cratino reddidimus

τρίγλην δ' εἴ τις ἐδηδοκοίη 'ν τένθου τινὸς ἀνδρός,

et Antiphani

φαινίνδα παίζων νῆστις ἐν Φαινεστίου.

et saepe alibi, quod Aristophanis caussa admoneo, cui nuperrime Bergkius invito restituit vitiosam librorum scripturam in Equitibus vs. 400:

εἴ σε μὴ μισῶ γενοίμην ἐν Κρατίνου κῴδιον,
καὶ διδασκοίμην προσᾴδειν Μορσίμου τραγῳδίαν.

iure enim omnium plausum tulit emendatio ἐν Κρατίνου: praeterea quid sit προσᾴδειν τραγῳδίαν, aut (quod Bergkio in mentem venit) πρὸς ᾄδειν, quum nemo umquam expedire possit suspicor ὑπᾴδειν Μορσίμου τραγῳδίαν a Comico scriptum fuisse. Dicitur enim ὑπᾴδειν ut ὑπαγορεύειν, ὑπογράφειν, ὑπορχεῖσθαι, ὑποθεῖν sim.

Fragmenta duo Eupolidis apud Pollucem VII. 168 et IX. 58, quae Meinekius male conglutinavit, ambo vitium alunt: in verbis enim ἀντὶ ποικίλου πιναρὸν ἔχοντ' ἀλουτίᾳ κάρα τε καὶ τρίβωνα, et ἱματίου aut simile quid desideratur, et κάρα pro κεφαλήν positum est ineptissime, neque quomodo ὁ τρίβων possit ἀλουτίᾳ fieri πιναρός facile quisquam excogitabit. Multo gravius haec depravata sunt et mutilata, (ut multa apud Pollucem) quam ut umquam sanari queant. Quae altero loco leguntur: ὅτ' ἦν μέντοι νεώτερος κρόκης πέντε στατῆρας εἶχε non debebant cum illis coniungi, quia ὁ τρίβων ipse non potest dici νεώτερος olim fuisse, nisi quis forte putabit νέος τρίβων pro καινός recte poni. Τρίβωνα sive τριβώνιον ἔχειν (namque frustra inter τριβώνιον et τρίβωνα aliquid discriminis comminiscuntur) aut τρίβωνα (τριβώνιον) φορεῖν solebant cives inopes et pauperculi, unde Menander dixit:

καὶ συκοφάντης εὐθὺς ὁ τὸ τριβώνιον
ἔχων καλεῖται κἂν ἀδικούμενος τύχῃ,

pro ὁ πένης in Stob. Floril. XCV. 5. Haec Isaei caussa commemoro, ubi pertinaciter haeret vitium in orat. V. § 11. ἐγκαλεῖ αὐτῷ ὅτι ἐμβάδας καὶ τριβώνια φορεῖ, ὥσπερ — οὐκ ἀδικῶν ὅτι ἀφελόμενος αὐτὸν τὰ ὄντα πένητα πεποίηκεν. Nemo enim unus

τριβώνια φορεῖν solebat, neque *pallia:* itaque Oratori redde *τρίβωνα φορεῖ.* Ad Eupolidem revertens dabis Meinekio in *πέντε στατῆρας εἶχε* non videri sanum *εἶχε*: coniecit *ἦγε*, sed aliquanto probabilius videtur *εἶλκε* reponendum esse, quod Atticis multo est in tali re usitatius et propius ad librorum scripturam accedit.

In Eupolidis *Φίλοις* fragm. II. ex Ammonio de D. V. p. 133:

οὐ δεινὰ ταῦτα δὲ Ἀργείας φέρειν | σχιστάς.

compendiolum neglectum absorpsit (ut sexcenties alibi) *ἐστί*, praeterea *φορεῖν ὑποδήματα, ἱμάτια* et quidquid ad corporis cultum et ornatum pertinet, non *φέρειν*, dicebant. Itaque corrigendum:

οὐ δεινὰ ταῦτα δ' ἐστίν; Ἀργείας φορεῖν
σχιστάς.

exprobrat alicui nescio quis cultum nimis elegantem: nempe *σχισταὶ πολυτελὲς ὑπόδημα καὶ θρυπτικόν. ταύτας δὲ καὶ λεπτοσχιδεῖς ὠνόμαζον*, teste Polluce VII. 85, quem obiter corrige § 89. in verbis *ἀπὸ δὲ τῶν χρησαμένων Ἰφικρατίδες, Δεινιάδες, Ἀλκιβιάδες, Σμινδυρίδια, Μυννάκια.* Emenda, sodes, *Ἀλκιβιαδίδες, Σμινδυρίδεια, Μυννάκεια.*

Eiusdem fabulae fragmentum apud Athen. p. 266. F. *Χῖος δεσπότην ὠνήσατο* non potest his verbis ab ipso Eupolide conceptum esse, quia nemo veterum *ἐωνήσατο* dixit umquam, multo minus *ὠνήσατο*, sed constanter omnes, ubicumque verbi *ὠνεῖσθαι* aoristo esset opus, utebantur forma *ἐπριάμην, πρίω, πριαίμην, πρίωμαι, πριάμενος, πρίασθαι* (quod in *πριᾶσθαι* corrumpebant indocti Graeculi, ut supra ostendimus). Coniunctivus in *μὴ πρίῃ* apud Aristoph. in Nubibus vs. 604:

μὴ πρίῃ, παῖ, δᾷδ', ἐπειδὴ φῶς σεληναίας καλόν.

praeterquam in Ravennate et Veneto flagitiose depravatus est in *μὴ πρίε, μὴ πρίου, μὴ πρίω, μὴ πρί', ὦ παῖ.* Tanta erat describentium inscitia. Dicebant igitur *ὠνοῦμαι, ὠνήσομαι, ἐπριάμην* et *ἐώνημαι*, et passivo sensu *ἐώνημαι, ἐωνήθην, ὠνηθήσομαι.* Graeculi pro *ἐπριάμην* coeperunt *ἐωνησάμην* dicere, analogiam magis quam usum secuti, deinde et *ὠνησάμην*, quemadmodum in similibus antiquae Graecitatis consuetudinem deserebant et *ὠνούμην* dicebant pro *ἐωνούμην*, et *οὔρουν, ἐνούρουν* et *ἠντιβόλουν* et *ἠντιδίκουν* et *ἠμφισβήτουν* et *ἠμφιγνόουν* et *διητώ-*

μην et διηκόνουν et similia, quae formae omnes in Antiquorum scripta vitio irrepserunt et sedulo expellendae sunt. Admonent quidem magistri, sed nemo audit, et tam inveteratus est error, ut illis ipsis locis, ubi Grammatici Atticorum usum demonstrant, scribae antiquum obtinentes novitiam formam substituant, quae res est iocularis admodum. Sic Photium faciunt dicentem in v. Ἠνείχετο καὶ ἠνώχλει καὶ ἠκηκόει καὶ ἠντιβόλει: κοινὸν τῶν Ἀττικῶν ἰδίωμα, quum manifestum sit eum de *duplicis* augmenti usu dicere et ἠντεβόλει scripsisse. Etiam absurdius, si fieri potest, peccarunt in Etymologo Magno pag. 112, 52. Disertis verbis Magister annotaverat apud Aristophanem ἠντεβόλησε legi et quamquam ita dixit διὰ τοῦ ε ἠντεβόλησε δύο κλίσεις ὑπέστη, tamen in libris fere omnibus ἀντεβόλησε scriptum est. Grammaticus in Anecd. Oxon. Krameri I. p. 446, 17 quum de forma ἐνεούρησεν annotaret scribae dederunt ἐνούρησεν Ἀττικῶς. Deinde ex Eupolide apponit

ἄρα σφόδρ' ἐνεούρησεν ἐξώλης γέρων,

ubi ἐνεούρησεν Meinekio debetur pro ἀνεούρησεν, praeterea requiro οὑξώλης γέρων. Idem docuit ibid. ἐωνούμην dixisse Veteres et auctore utitur Eupolide in senario:

κρούων γε μὴν αὐτὰς ἐωνούμην ἐγώ.

Nempe id erant aequales docendi, qui ὠνούμην, ὠνησάμην et sim. dicere solebant, deinde ea in Codices importabant. Quum sic satis constet Aristophanem ἠντεβόλησε dixisse consectaneum est in eiusdem loco apud Athen. p. 525. A.

ἔπειθ' ὅσοι παρῆσαν ἐπίσημοι ξένοι
ἐπηκολούθουν κἠντιβόλουν προσκείμενοι,

non sic sed κἠντεβόλουν scribi oportere. Eodem iure ἠντεβόλει reponendum in Acharnensibus vs. 147, et in Equitibus vs. 664 et passim apud Oratores et alios, quibus eadem opera ἠντεδίκουν redde et ἠμφεσβήτουν et ἠμφεγνόουν, caeteraque, quae sequiores refingere diximus, in qua re saepe optimorum librorum praesidio uteris, ut in Demosthene p. 886, 9 et 986, 29 et 1175, 15 Codex S optime ἠμφεσβήτει et ἠμφεσβητήθη servavit. Contrario vitio scribae sexcenties ἀπήλαυσα pro ἀπέλαυσα dare solent et παρηνόμουν pro παρενόμουν, quem putidum errorem nonnumquam apud Oratores in recentissimis Editionibus video propagari. Ὠνήσατο igitur (ut redeam illuc, unde digressa est

oratio) in Eupolide ferri non potest, neque ita dixisse Comicum diligentius inspectus Athenaei locus demonstrabit. Παροιμία, inquit, Χῖος δεσπότην ὠνήσατο, ᾗ κέχρηται Εὔπολις ἐν Φίλοις, nam alia quavis orationis forma potest Poëta usus esse, quum vetus dictum verbis suis accommodaret.

Quoniam de formis verbi ὠνεῖσθαι diximus eadem opera indicare lubet iuniorum potissimum caussa, quas formas habeat apud Atticos *vendendi* verbum. Nempe quod aiunt πιπράσκω dici pro *vendo* verum non est: neque Iones neque Attici ea forma umquam utuntur sed apud sequiores protrita est. Callimachus igitur quum diceret βοῦν κολλύβου πιπρήσκουσιν (Poll. IX. 72) non veterem auctorem sed popularium usum sequebatur, et sic passim recentiores scribere videbis, quum olim πωλῶ dicerent et nonnumquam (raro admodum) ἀποδίδομαι. Futurum est πωλήσω et ἀποδώσομαι, quorum hoc frequentissimi usus est, illud paulo rarioris. Aoristi una tantum forma est ἀπεδόμην et perfecti una solum πέπρακα. In passivis nemo aliis formis utitur quam πέπραμαι, ἐπράθην et πεπράσομαι, pro qua forma sequiores πραθήσομαι dicebant. Praesentis temporis forma est πωλοῦμαι. Duobis locis apud Platonem πιπρασκόμενος occurrit in Phaedone p. 69. B. et in Sophista p. 224. A. sed non sine gravi corruptelae et interpolationis suspicione. Itaque respondent sibi inter se ὁ πριάμενος καὶ ὁ ἀποδόμενος, πρίω καὶ ἀποδοῦ, ὁ πεπρακὼς καὶ ὁ ἐωνημένος. Nauci non est quod Lysiae imputat Antiatticista p. 95, 25 Ἐωνηκώς: ἀντὶ τοῦ ἐωνημένος. Λυσίας κατὰ Καλλίου ἐνδείξεως, quae est putidissima barbaries. Non minus immanis est soloecismus apud Thucyd. VI. 62. Νικίας παρῆν ἐς τὸ ϛράτευμα καὶ τἀνδράποδα ἀπέδοσαν καὶ ἐγένοντο ἐξ αὐτῶν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν τάλαντα. Satis apparet captivos non *redditos* esse sed sub corona *venditos*, quare aut ἀπέδοντο recipiendum a Bekkero commendatum, aut (quod mihi praeplacet) ἀπέδοτο (ὁ Νικίας): qui cum imperio est dici solet talia fecisse. Xenoph. Hell. IV. VI. 6. Ἀγησίλαος διεπώλει τὰ αἰχμάλωτα, et saepe alibi. Quemadmodum igitur nihili sunt formae ἐωνηκώς pro ἐώνημαι et ἀπέδοσαν pro ἀπέδοντο, sic caeteras formas, quas reiicimus, apud veteres non esse usitatas unusquisque inter legendum facili negotio poterit animadvertere. Nusquam comparere videbit ἐπώλησα, πεπώληκα, πεπώ-

λημαι etc. sed *ἀπεδόμην* ubique legi et *πέπρακα* et *πέπραμαι* etc. Ἀποδώσομαι crebro legitur, creberrime *ἀποδόσθαι*, nonnumquam *ἀποδίδομαι*, sed nusquam locorum *ἀποδέδομαι* invenies pro *πέπρακα* positum, neque pro *πέπραμαι*. Nusquam *ἀπεδόθην* significat *ἐπράθην*, neque *ἀποδοθήσομαι* ponitur pro *πεπράσομαι* (*πραθήσομαι*). In compositis omnibus idem loquendi usus constantissime servatur et *ἐκπέπραται* v. c. et *διεπράθη* ad *ἐκπωλεῖν* referendum et *διαπωλεῖν*, haud secus atque *ἐξεπρίατο*, *ὑποπρίασθαι* sim. ad *ἐξωνεῖσθαι*, *ὑπωνεῖσθαι*, etc. sunt referenda. In nominibus derivatis usus Atticorum sic est constitutus, ut *πρᾶσις* dicatur (*ὠνὴ καὶ πρᾶσις* est *emtio venditio*), et *ἄπρατος*, *παλίμπρατος*, *δημιόπρατα* etc., sed *πωληταί* de Magistratibus et *πωλητήριον*. Privati *πρατῆρες* dicebantur, *πρατήριον* Atticum non est.

Ceterum *πωλεῖν* et *ἀποδίδοσθαι* non perinde habentur aut possunt ubique inter se permutari, *πωλεῖν* saepe est *venale habere, proponere, venditare*, etiam si nemo emit: *ἀποδίδοσθαι* dicitur qui emtorem nactus quum convenit pretium mercem tradit. Itaque *ὁ μὲν ἀποδιδόμενος πάντως καὶ πωλεῖ, ὁ δὲ πωλῶν οὐ πάντως καὶ ἀποδίδοται*. Hinc fit ut *πωλεῖν καὶ ἀποδίδοσθαι* coniungantur, ut apud Xenoph. in Symposio VIII. 21. *τί μᾶλλον στέρξει τὸν πριάμενον ἢ ὁ ἐν ἀγορᾷ πωλῶν καὶ ἀποδιδόμενος*, et in Memorab. II. v. 5. *ὅταν τις οἰκέτην πονηρὸν πωλῇ καὶ ἀποδιδῶται τοῦ εὑρόντος*, *quando quis servum nequam venditat et* (nactus emtorem) *quovis pretio abiicit*.

Vehementer mihi suspectum est apud Hesychium Ἀποδοθῇ: *πραθῇ*, quia omnes, quos equidem noverim, *πραθῇ* dicere solebant et nemo umquam *ἀποδοθῇ*, *ἀποδοθῆναι* alio sensu scripsit quam ut responderet aoristo *ἀποδοῦναι*, non *ἀποδόσθαι*. Caeterum quam monstrose Hesychiana *λέξις* depravata sit in hoc notissimo certissimoque verbo aestimari potest. Habet enim: Ἀπέδετο: *ἐκδέδωκεν*. Ἀπέδοτο: *ἀπεπωλήσατο*. Ἀπέδοτο: *ἐκδέδωκεν*. Ἀπέδου: *παρέδου*. Ἀποδομένου: *πωλήσαντος*. Ἀπόδοντο: *ἀπώλοντο*. Ἀποδόσθαι: *πιπράσαι*. Ἀποδοῦ: *ἀπόδυσον*. Ἀποδοῦ: *ἀποδοῦναι*. Ἀποδώσεται: *πωλεῖ*. Portentosos errores vides, quos unusquisque abstergere posset, si esset operae pretium.

Addo Platonis in Politico locum p. 160. D. qui *πωληθέντα* pro *πραθέντα* dixit concinnitatis gratia: *πωληθέντα που πρότερον ἔργα ἀλλότρια παραδεχόμενοι δεύτερον πωλοῦσι* (quae Pollux affert VII.

10), sequitur autem: *ἐπιταχθὲν τἀλλότρια νοήματα παραδεχόμενον δεύτερον ἐπιτάττει*, imo vero *ἐπιταχθέντ' ἀλλότρια*, quod qui primus reperit inconsulto abiecit.

Eupolis in Schol. ad Iliad. B. 333:

οἷόν γέ που 'στὶ γλῶττα κἀνθρώπου λόγος.

neque haec scriptura sana est, neque in Aristoph. Thesm. 21:

οἷόν τέ που 'στὶν αἱ σοφαὶ ξυνουσίαι.

Utrobique repone: *οἷόν τί που.*

Idem apud Eustath. ad Odyss. p. 1406, 27:

κατ' ἀντιβολίαν δέκα τάλαντ' ἀπετισάμην.

quis ferat *ἀποτίσασθαι* pro *ἀποτῖσαι* positum? Emenda: *ἀπετίσαμεν.*

Idem apud eundem p. 1571, 35:

τῇ χειρὶ νῶσαι μαλθακωτάτην κρόκην.

Male Meinekius *νῆσαι*. Participium est *νῶσαι*. Athenienses enim *νῆν* dicebant (non *νεῖν*), ut *ζῆν*, *σμῆν*, *ψῆν*, *κνῆν*, unde apud Grammaticos exstant *νῶσι*, *νῶντα*, *νώμενος*, *ἔνη*, *ἔννη*, quae vide apud Dind. ad Steph. Thesaur. Fallit omnes forma *νεῖν* a librariis pro *νῆν* posita apud Polluc. VI. 32 *ἐφ' οὗ δὲ νήθουσιν ἢ νῶσιν (τὸ γὰρ νήθειν οἱ Ἀττικοὶ νεῖν λέγουσιν) ἐπίνητρον καλεῖται*, dubitari non potest quin *νῶσιν* — *νῆν* sit rescribendum. Si quis pertinacius repugnat quid Hesychii loco faciet:

Νημερτής: ἀναμαρτής.
Νεῖν: νήθειν.
Νηνεμία: γαλήνη ἀνέμων.

namque hic quidem manifestum est *Νῆν* restitui oportere. Itaque sic habebimus *νεῖν* dixisse Atticos pro *νήχεσθαι* et *νῆν* pro *νήθειν*, quemadmodum *ψῆν*, *καταψῆν* pro *ψήχειν*, *καταψήχειν*, et *σμῆν*, *ἐπισμῆν* pro *σμήχειν*, *ἐπισμήχειν*, et *κνῆν*, *ἐπικνῆν* pro *κνήθειν*, *ἐπικνήθειν*, et Eupolidi suum *νῶσαι* non esse eripiendum.

In Eupolidis fragmento apud Aristot. Eth. Nicom. IV. 6.

τὸ σκῶμμ' ἀσελγὲς καὶ Μεγαρικὸν καὶ σφόδρα
ψυχρόν. γελᾷς ὁρᾷς τὰ παιδία.

Meinekius Dobraei suspicionem *γελῶσιν ὡς ὁρᾷς* recepit. Mihi *γελῶσι τὰ παιδία* non arridet, et *γελᾷ* requiro, quod ita reposuerim ut legatur: *γελᾷ γάρ, ὡς ὁρᾷς, τὰ παιδία.*

(*Continuabitur.*)

CICERO PRO ARCHIA?

Onder de redevoeringen van CICERO, die door overlevering en gewoonte, als het ware, zijn aangewezen, om door de aankomende jongelingschap, die zich aan de studie der oude talen wijdt, te worden gelezen, behoort voorzeker ook die, welke door hem ten behoeve van A. LICINIUS ARCHIAS is uitgesproken. — Vreemd is echter het lot, dat deze redevoering in den loop der tijden is te beurt gevallen. Reeds in de middeleeuwen op de scholen gelezen en uitgelegd, meende men langen tijd daarin een der voortreffelijkste aansporingen tot het beoefenen der oude letteren te bezitten, en het groote aantal handschriften, waarin zij tot ons is overgekomen, getuigt voor hare algemeene bekendheid. Latere tijden, toen de kritiek zich met haar scherpziend oog opmaakte, om onder de vele stukken, ons onder beroemde namen overgeleverd, de valsche van de echte te onderscheiden, begon men twijfelingen te opperen aan de waarde van het stuk op zich zelf, en aan de echtheid der overlevering, die deze redevoering aan CICERO had toegekend.

Wanneer voor bijna 50 jaar WYTTENBACH nog van haar schreef[1]: »Est autem haec una in Orationibus Ciceronianis »omnium suavissima, et cum caussa, tum ratione, humanis»sima, neque fere cuiquam, vel mediocriter Latinis literis im»buto non lecta," dan zien wij 27 jaar later ORELL in zijne

[1]) WYTTENB. *Philom.* Lib. I. p. 191. Amstel. 1809.

uitgave der *Orationes Selectae* XV, haar als zijns ondanks »appendicis loco" daarin opnemen, terwijl hij daarvoor deze reden opgeeft: »de ea mihi valere videtur illud, quod de alia scripsit »CICERO, *ad Att.* III, 12, 2: »quia scripta mihi videtur ne» »gligentius quam ceterae, puto posse probari non esse » »meam [2]." "

Het zal voor de lezers van dit tijdschrift wel niet noodig zijn, de geheele geschiedenis der kritiek van een zoo algemeen bekend stuk op te halen, en de reden, die mij tot dit opstel geleid heeft, brengt dit ook niet noodzakelijk mede. Daar ik menigmaal met mijne leerlingen deze oratie behandeld heb, zijn mij door de verschillende, soms zeer uiteenloopende bedenkingen van onderscheiden uitgevers, zoowel omtrent den inhoud als de tekstkritiek, dikwijls zwarigheden voorgekomen, die mij, ronduit gezegd, door geen der uitgevers voldoende zijn opgeruimd.

Voor jaren reeds, heb ik mij dus een eigen weg gezocht, en meende er een gevonden te hebben, die zoo niet alle, dan toch de grootste struikelblokken kon opruimen. Slechts ééne bedenking heeft mij lang en tot nu toe weêrhouden mijne gedachte aan het publiek mede te deelen, en wel deze, dat ik mij verbeeldde dat zij zoo eenvoudig was, dat zij zoo vele geleerder mannen, die hun leven in de werken van CICERO als versleten hadden, noodzakelijk voor den geest had moeten komen, zoo zij waar was, en ik derhalve schroomde met een dwaas paradox op te treden. Daar ik echter bij iedere herhaalde lezing en vergelijking van dit stuk met andere gezegden van CICERO meer en meer in mijne overtuiging versterkt ben, waag ik het thans deze aan het oordeel van bevoegde regters te onderwerpen, en eene poging aan te wenden deze redevoering in het naar mijn inzien eenige ware licht waaruit zij beschouwd, en op het juiste standpunt, waaruit zij beoordeeld moet worden, te plaatsen.

Eer wij echter tot de beoordeeling van het stuk zelf kunnen overgaan, moeten wij het eens zijn over de vraag: Van

2) M. T. CIC. *Orat. Select.* XV. p. 431. Tur. 1836.

wien is de *Oratio pro Archia*, zoo als wij die thans bezitten en lezen? Is het een werk van CICERO, of het lapwerk van dezen of genen rhetor der vervallende latiniteit, misschien het product eener middeleeuwsche schoolgeleerdheid? De beantwoording dier vraag is natuurlijk het hoofdpunt aller discussie hieromtrent.

Moet zij toch in den laatsten zin worden opgelost; hebben wij geen stuk van CICERO voor ons, dan behoort alle discussie hierover niet op het terrein der classische studie te huis, dan misschien in zoo verre, dat wij zoeken te beslissen, aan wien wij de redevoering dan moeten toeschrijven? Is de beantwoording dier vraag echter de levensquaestie, die het geheele onderzoek moet beheerschen, ik geloof, dat wij haar volgens het tegenwoordig standpunt der wetenschap als opgelost en als in den eerstgenoemden zin beslist mogen beschouwen, en aannemen: wij hebben geen lapwerk van een lateren grammaticus of rhetor, maar *althans in de hoofdpunten* een werk van CICERO voor ons.

Ik mag hetgeen MATTHIAE, STUERENBURG en KLOTZ, om van menig ander niet te spreken, hierover geschreven hebben als bekend veronderstellen, en uit hetgeen zij hieromtrent geschreven hebben het zoo even opgenoemd resultaat trekken. Maar daaruit, dat de oratie in de hoofdtrekken van CICERO is, *volgt nog* niet regtstreeks, dat wij hier niet een stuk voor *ons hebben*, dat CICERO zelf misschien verloochend heeft, eene redevoering, van welke hij zelf ook zou gezegd hebben: »quia »scripta videtur negligentius quam ceterae, puto posse probari »non esse meam;" en de gevoelens der geleerden hieromtrent loopen zeer uit een. STUERENBURG en KLOTZ kunnen als de representanten der twee uiterste gevoelens hieromtrent beschouwd worden; waarom ik hunne meening hier kortelijk wil mededeelen.

»Quamquam," zegt de eerste in de voorrede zijner uitgave dezer redevoering, »quamquam, quod ad res grammaticas at»tinet nihil prorsus in hac oratione invenietur quod repugnet »CICERONIS dicendi consuetudini, tamen, cum et in singulis »sententiis et in universa orationis conformatione non raro de»sideres notam CICERONIS diligentiam, apparebit, opinor, ora-

»torem invito quodam animo suscepisse negotium pro ARCHIA »dicendi, non quod ipsum ARCHIAM defensione habuerit indig»num, sed, quia propter vanitatem argumentorum Gratiano»rum, nihil fuit, in quo posset explere summi oratoris par»tes [3]." En een weinig later voegt hij er dit bij: »Nec male »suspicatur MATTHIAEUS CICERONEM hanc orationem ut habitam »in causa satis levi, neque magna etiam contentione, haut »magni fecisse, et cum maxime necessaria et initia tantum »scripsisset, reliqua ex tempore exsecuturus, haec a notariis »excerpta seposuisse, nec secundis curis postea elaborasse, h. e. »ut ASCONIUS loquitur »in commentariis" reliquisse. De qua re »conferri iubet QUINTILIANUM IV, 1, 69 et X, 7, 30. Ita fac»tum esse, ut CICERO in babenda oratione capita rerum tan»tum attingeret, copiosior tamen in iis, quae de laudibus stu»diorum humanitatis dixerit, scilicet loco communi, saepe »fortasse iam tractato, vel quo praecipue delectaretur [4]."

Hier zien wij dus deze redenering: CICERO heeft ARCHIAS, hoewel tegen zijn zin verdedigd, tegen zijn zin, omdat de beschuldiging en hare bewijzen uit de lucht gegrepen en eene ernstige wederlegging niet waard waren, CICERO heeft dus alleen de hoofdpunten *uitgewerkt*, de rest op de stemming van het oogenblik en zijne gewoonte van improviseren laten aankomen; de door snelschrijvers *geexcerpeerde* stukken hiervan zijn tot ons gekomen, terwijl CICERO de geheele zaak van te weinig beteekenis rekende, om die excerpten later uit te werken. — Slotsom: De hoofddenkbeelden zijn van CICERO, de vorm gedeeltelijk; de zaak van ARCHIAS was eigenlijk de moeite van ze te bepleiten niet waard, en CICERO heeft ze alleen op zich genomen, om zijn vroegeren leermeester een compliment te maken, want er was geen CICERO noodig om ze te winnen.

Geheel anders KLOTZ [5]. In de inleiding op deze redevoering zegt hij [6]: »und es scheint die Sache des ARCHIAS ziemlich miss-

---

3) M. T. C. *Oratio pro A. Licinio Archia poëta*, recens. R. STUERENBURG. Accedunt annotationes, Lips. 1832. Praef. p. VII.

4) Ibid. p. VIII.

5) M. T. C. *Sämmtliche Reden. Kritisch berichtiget und erläutert von* R. KLOTZ, Leipz. 1835.

6) l. l. I. p. 428.

»lich gewezen zu seyn." Terwijl hij over de vraag of zij inderdaad van CICERO is, zich aldus uitlaat: »Auch diese Rede »haben einigen für untergeschoben erklärt, allein die Zeug»nisse der Alten selbt [8] sind so entschieden dagegen, und die »ganze Rede athmet so sehr CICERO's Geist, dass es sich nicht »die Mühe verlohnt die vorgebrachte Gründe und Gegengründe »hier zu prüfen [7]."

Hier zijn wij dus tot een volkomen strijdig resultaat gekomen. De redevoering blijkt juist *door haar vorm* echt te zijn; de zaak van ARCHIAS was eigenlijk op regtsgronden niet te verdedigen, CICERO moest dus een weinig in het wilde schermen, en hierin zal dan (KLOTZ zegt dit echter niet uitdrukkelijk) het vreemde in den vorm en inhoud waarschijnlijk zijne verklaring moeten vinden.

Bij zoo tegenstrijdige oordeelvellingen over een zoo algemeen bekend, ja zoo afgezaagd stuk, als CICERO *pro Archia*, mag men wezenlijk niet verwonderd staan, wanneer men zich zelven betrapt op de vraag, hoe het toch mogelijk is, dat de geleerdste mannen, die hun leven in het lezen en bewerken van CICERO verslijten, zoo lijnregt strijdig oordeelen; dat de een zoo zeer CICERO's geest in de geheele rede vindt uitgedrukt, dat het de moeite niet waard is nog langer over hare echtheid te twisten, en de vreemdheid der zamenstelling in de mindere deugdelijkheid der zaak schijnt te zoeken, terwijl de ander juist de onschuld van den beklaagde voor even uitgemaakt houdt, als dat tweemaal twee vier is, maar »et in singulis sententiis »et in universa orationis conformatione" CICERO's naauwkeurigheid vermist. — Bij zulke omstandigheden is het ieder, die geen vreemdeling in de philologie meent te zijn, geoorloofd en noodzakelijk zich eene eigene meening te vormen, want het ἐπέχειν van ORELL mag volstaan kunnen voor den uitgever van

---

7) Ibid. p. 435.

8) Voor de echtheid der redevoering pleit zeker niet weinig, dat reeds de schrijver van den *Dialogus de Oratoribus*, die gewis in de eerste eeuw na Chr. leefde, haar aanhaalt: »Non opinor DEMOSTHENEM orationes illustrant, quas »adversus tutores suos composuit, nec CICERONEM magnum oratorem T. QUINC»TIUS defensus aut LICINIUS ARCHIAS faciunt; CATILINA et MILO et VERRES et ANTO»NIUS hanc illi famam circumdederunt." *Dialog. de Orator.* cap. 37.

Orationes Selectae, geschikt om de jeugd in handen te geven, het voldoet den geest niet, die zich tusschen twee zoo strijdige gevoelens geplaatst vindt. — Naar mijn oordeel bevatten de meeningen van STUERENBURG en KLOTZ ieder eene halve waarheid, doch daar zij onvereenigbaar zijn, kan de geheele waarheid niet uit haar voor den dag gebragt worden.

De zaak van ARCHIAS was, volgens hetgeen wij daarvan uit CICERO zelven en de scholiasten, onze eenige bronnen dienaangaande, kunnen weten, geheel niet slecht, wat de wezenlijke waarde betrof. Hij schijnt aan alle vereischten der lex Plotia Papiria voldaan te hebben, die het burgerregt had toegekend aan allen, welke aan drie vereischten voldaan hadden: 1°. si qui foederatis civitatibus adscripti fuissent, 2°. si tum, quum lex ferebatur domicilium in Italia habuissent, 3°. si sexaginta diebus apud praetorem essent professi. Wat het formeele aangaat ontbrak aan ARCHIAS het officieele, schriftelijke bewijs, dat hij burger van Heraclea was, en dat wel om de gegronde reden, dat het archief van Heraclea met alle registers en lijsten van burgers in den bondgenootenoorlog verbrand was. Dit schijnt het voorname fundament geweest te zijn, waarop de beschuldiger zich grondde; op de physieke onmogelijkheid van dit bewijs te leveren steunde eigenlijk de geheele aanklagt. Dit mag men met STUERENBURG een »argumentum vanum" noemen, omdat, zoo als ook uit de redevoering blijkt, er meer dan één middel was aangevoerd, om deze leemte te vergoeden, en men kan zich dus gereedelijk met het denkbeeld vereenigen, dat de zaak eigenlijk beneden CICERO was, dat alleen de achting voor zijn meester, alleen het verlangen, die voor geheel Rome te toonen, hem, den oudconsul kon bewegen, zulk eene geringe zaak op zich te nemen, en zoo zou men dan daarin den grond kunnen vinden, dat naauwelijks een derde gedeelte dezer niet lange redevoering aan de regtsgronden en bewijzen wordt toegewijd. KLOTZ schijnt ook te veel waarde te hechten aan de materieele bewijzen, ja hij voegt met den beschuldiger nog een vierde vereischte, den census, bij de drie, welke de lex Plotia Papiria vorderde, en houdt niet genoeg in het oog, dat bij een Romeinsch iudicium soms geheel andere gronden werden bijgebragt en golden, ja de zaak be-

slisten, dan die voor een hedendaagsch geregtshof als peremtoir en pertinent zouden erkend worden. Zijn wij het echter in zoo verre met STUERENBURG tegen KLOTZ eens, en wordt op die wijze de eer van den client gered, dan stuit ik, en dat is voor mij de cardo quaestionis, op een hinderpaal, die mij de eer van den verdediger magtig in den weg schijnt te staan.

Toen CICERO deze redevoering hield, stond hij op het toppunt van zijn oratorischen en politischen roem. Twee jaren waren sedert zijn zoo geprezen en gelaakt, maar altijd veel besproken consulaat verloopen; hij had den naam van alle redenaars voor den zijnen zien verbleeken, had achtereenvolgens de oligarchen in zijne *Verrinae*, de demagogen in zijne redevoeringen tegen RULLUS en CATILINA geslagen, werd om zijne deugden en gebreken hier geprezen, daar gelaakt, maar grooten naam en roem kan niemand hem ontzeggen. Die redenaar, die door zijne tijdgenooten, door de menigte althans, boven allen gesteld werd, houdt een pleidooi in eene crimineele zaak en besteedt twee derden eener niet lange rede aan eene verdediging, eene opvijzeling der letterkunde en van hare belangrijkheid voor den staatsman en veldheer! Credat Iudaeus Apella! Zullen wij met MATTHIAE en STUERENBURG moeten aannemen, dat hij de zaak niet der moeite waard rekenende »in »*locis* communibus saepe iam ab eo tractatis" gedivageerd heeft, om den tijd te vullen en te dooden, en dat wij alleen de excerpten daarvan overhebben, dan maakt dit de zaak niet beter. »Excerpta a notariis" kunnen de woorden wel minder maar niet meer doen worden, en de notarii zullen gemakkelijker iets weggelaten hebben, dan dat zij het zouden gewaagd hebben aan CICERO's woorden iets toe te voegen. De verhouding tusschen de twee gedeelten, waarin de redevoering zich zoo klaarblijkelijk splitst, wordt er nog nadeeliger door, het stuk nog vreemder, en den meester in de kunst nog minder waardig. Dan zouden wij liever tot de geheele verwerping van het stuk, als een werk van CICERO, besluiten.

En echter ben ik het in zoo verre met KLOTZ eens, het stuk ademt CICERO's geest. Het kan niet wel van een ander

zijn. De grammaticale quaestiën moet ik met STUERENBURG als niet beslissend aanmerken. Het stuk moest meer bedorven tot ons komen, dan vele andere, nadat de middeleeuwen het eenmaal als den besten protrepticus in literarum studium geijkt hadden. Het »Haec studia adolescentiam alunt," het »Habent quoddam commune vinculum," en zoo vele andere bannale phrasen, honderdmalen herhaald en afgeschreven, gaven ligt tot honderd varianten aanleiding, en kwam er toevallig een schooljongens exemplaar tot de nawereld, dan was er grond genoeg om grammaticale fouten in het afschrift te verklaren. Maar, het behandelen der regtsquaestie als bijzaak, het onmatig uitweiden in een locus communis, al was de beschuldigde een dichter, de verdediger een geleerde en de president van het hof een wijsgeer en des verdedigers broeder, dit schijnt mij te erg, om het aan CICERO's tact, nog meer dan aan zijn talent te kunnen toeschrijven. En hoe meer ik nu de redevoering lees, hoe meer ik onderscheiden uitdrukkingen daarin met andere, in CICERO's overige geschriften verspreid, vergelijk, hoe meer ik acht geef op CICERO's persoon, op de omstandigheden, die hem op het standpunt, waartoe hij geraakt was, verheven hadden, en let op den geheelen aard van het Romeinsche volk van vroeger en later tijd, zoo veel te meer geloof ik, dat men de oplossing van die tegenstrijdigheden elders moet zoeken. Daartoe geloof ik een weg gevonden te hebben, en het is deze, dien ik thans wil trachten aan te wijzen, in de hoop, dat anderen dien met mij zullen gaan, of anders gedachtig zullen zijn aan het »comiter erranti monstrare viam."

CICERO was door zijne talenten alleen tot een trap van grootheid gekomen, waartoe in zijn tijd, in den regel, alleen het behooren tot de gesloten aristocratie of de revolutionaire woelingen van een ultrademagoog konden voeren. Hij was een parvenu, die zonder militairen roem, zonder familiebetrekkingen, zonder rijkdom, datgene had weten te verwerven, hetwelk anders slechts die drie groote hefboomen en beweegraderen konden bezorgen. Daarbij was hij beurtelings door alle partijen gedragen, behoorde dus tot geen der uitersten, maar miste nu ook de krachtige hulp, die eene gesloten partij hare

aanhangers als achterhoede en ruggesteun aanbiedt. Hij was geen genie, geen groot karakter of standvastig belijder eener staatkundige overtuiging, met de moedermelk ingezogen, door familieoverlevering en imagines maiorum bij zoo menigeen te weeg gebragt. Hij had veelmeer met bekwaamheid en onmiskenbaar talent van de staatkundige gebeurtenissen gebruik gemaakt, om zich den steun der telkens invloedrijksten te verzekeren, en het is een bewijs voor zijn talent en hoofd, zoo wel als voor zijn hart, dat hij bij dat doorzeilen tusschen de partijen zijn eerlijken naam, en de daad mede, bewaard had, zoo dat hij het niet alleen aan het geluk, maar aan zijne regtschapenheid vooral moet toeschrijven, dat hij tot nog toe, even als later MESSALA, kon zeggen: »Ego semper fui meliorum partium." Zoo was hij aedilis geworden door de partij, die de schandelijke onderdrukking der aristocraten moede was, en in hem den vervolger van VERRES wilde beloonen. Zoo was zijn aanhangen dier zelfde volkspartij en van haren afgod POMPEIUS hem een middel geweest om de praetuur te verwerven; maar aan zijn eigen karakter, aan den roem zijner onkreukbaarheid mogt hij het toeschrijven, dat hij, wegens verdaging der comitiën tot driewerf toe, de eerste als praetor gekozen was[9]. Toen echter de demagogen te sterk begonnen door te draven, het gevaar der Catilinarische zamenzwering bij den dag dreigender werd en menigeen terugtrad, die anders ook gaarne den consulszetel zou bekleed hebben, gevoelde CICERO, dat hij zich hierdoor niet mogt laten afschrikken, dat het voor hem was »aut nunc aut numquam," om dat toppunt van eer, waarnaar ieder staatsman streefde, het consulaat, te bereiken, dat de aristocratie, de nobilitas hem nu zouden helpen, dien zij anders met alle magt als homo novus zouden trachten te weeren; hij sloot zich dus aan de optimaten aan, en deze bragten hem tot het consulaat. Hoe gelukkig dat consulaat voor Rome was, weet ieder. Maar wat was het gevolg daarvan voor CICERO? Welke partij was hem wezenlijk genegen, op wier hulp kon hij bij den naderenden storm re-

---

9) CIC. *Orat. de Imp. Pomp.* cap. 1.

kenen? Op geene, op niemand. De revolutionaire partij, bij het begin van zijn zoo merkwaardig ambtsjaar door zijne redevoeringen tegen RULLUS, in het laatst door de ontdekking der Catilinarische zamenzwering, op den laatsten dag, door zijne waardige houding tegenover den tribuun METELLUS en zijn bekend »Iuro mea unius opera rempublicam salvam fuis»se" geslagen, kon hem niet dulden. En na het wijken van het gevaar was menig optimaat woedend, dat er weer een homo novus tot het consulaat gekomen was, en waren POMPEIUS en zijne partij heimelijk jaloersch op hem. Geen wonder, dat men nu van alle zijden hem zocht te dwarsboomen, en waar men van dolken geen gevolg hoopte, speldeprikken tot marteling aanwendde. De volkspartij had echter spoedig de overhand en was het meest op hem gebeten, omdat hij als homo novus zich bij de optimaten had aangesloten, en zijne afkomst als het ware verloochende, door op de hand van den senaat te zijn. Voor die partij kon dus niets gewenschter zijn, dan die geheele optimatenfactie, en CICERO in de eerste plaats, op de eene of andere wijze eene groote hatelijkheid aan te doen, en de gelegenheid daartoe meen ik, dat zij in het proces tegen ARCHIAS zochten en vonden.

ARCHIAS was een Griek, door al diegenen, die Grieksche kunst en literatuur op prijs stelden sedert jaren geacht [10], en wanneer men nu dien Griek in een crimineel proces kon doen veroordeelen en uit Rome verdrijven, dan hadden de aristocraten, die zich zijner zeer aantrokken eene nederlaag geleden en eene les ontvangen, die hun leeren kon, wat die mobilium turba Quiritium omtrent Grieken, hunne kunst en literatuur, maar vooral omtrent die Romeinen dacht, die zich zoo druk met die literatuur afgaven. De aard van het Romeinsche volk toch, was geheel en al practisch. Van den aanvang van hun volksbestaan af, hadden zij zich eeuwen lang bepaald, bij die mate van geestontwikkeling, die in het werkdadige leven dadelijk zigtbare vruchten en resultaten opleverde.

Romae dulce diu fuit et solemne, reclusa

10) Merkwaardig is hieromtrent de optelling der aristocratische namen, door CICERO zelven in zijne *verdediging van Archias* cap. 3, 6.

Mane domo vigilare, clienti promere iura,
Cautos nominibus rectis expendere numos,
Maiores audire, minori dicere per quae
Crescere res posset, minui damnosa libido [11].

Zoo had de staat ruim vijf eeuwen bestaan, en was er nog geene nationale literatuur of kunst in Rome ontstaan, omdat het volk er noch aanleg noch smaak voor had. Nu geraakten zij met de meesterstukken der Grieken bekend:

. . Post Punica bella quietus quaerere coepit,
Quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent [12].

De omstandigheid echter, dat zij die Grieksche werken leerden kennen, toen het Grieksche volk zelf van zijn voorvaderlijken roem en grootheid ontaard was, kon niet anders dan een nadeeligen invloed op de achting daarvoor bij de Romeinen uitoefenen. Het »Graecia *capta* ferum *victorem* cepit et artes in»tulit agresti Latio [13]," moest de Romeinen van den ouden stempel tegen de artes innemen en doen denken, dat de zedelijke en staatkundige vernedering van Griekenland, de laagheid van het Grieksche volkskarakter, de veilheid en laaghartige verraderij van zoo menig hunner staatslieden een noodzakelijk gevolg hunner geestbeschaving was.

Niet weinig moest noodzakelijk de omstandigheid hiertoe bijdragen, dat de eersten, die hun die Grieksche meesterstukken leerden kennen, vrijgelaten slaven, homines de infima plebe waren. Eene aristocratische republiek verlangt ook menig vak van literatuur niet beoefend te zien en de geschiedenis van den dichter Naevius bewijst genoegzaam, wat een vrije geest te wachten had, die zich aan de goden der aarde durfde vergrijpen. Dat echt Romeinsche denkbeeld van verachtelijk neerzien op die Grieksche geestbeschaving is nooit beter geschilderd, dan door Virgilius in de bekende woorden van Anchises:

Excudent alii spirantia mollius aera;
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus,

---

11) Hor. *Ep.* II, 1, 103 sqq.
12) Ibid. vs. 162 sq.
13) Ibid. vs. 156 sq.

Orabunt causas melius, coelique meatus
Describent radio et surgentia sidera dicent;
Tu regere imperio populos, Romane, memento.
Hae tibi erunt artes, pacisque imponere mores,
Parcere subiectis et debellare superbos[14].

Doch niet allen zagen er zoo laag op neer. Ik behoef hier de geheele geschiedenis van den strijd niet op te halen, tusschen den nieuwen en den ouden geest, den geest van vooruitgang der MARCELLI, SCIPIONES, FLAMININI en anderen, tegen den behoudenden der FABII en CATONES gestreden. Van den aanvang van den tweeden Punischen oorlog af begonnen, had hij onafgebroken voortgeduurd, ofschoon de geest van vooruitgang, zoo als het altijd gebeurd is en geschieden zal, langzaam veld won, en de oude rigting zich van lieverlede in de lagere standen der maatschappij eene schuilplaats had gezocht. In CICERO's tijd was die strijd nog op verre na niet ten einde. Het was toen wel meer en meer voor een man van eenigen rang eene vereischte geworden, met Grieksche kunst en literatuur bekend te zijn; maar wanneer de private burger zich daarmede mogt afgeven, om een verloren uur aangenaam door te brengen, dan moest de staatsman, de in het openbare leven verkeerende dikwijls de naauwkeurige bekendheid daarmede verbergen of loochenen. Het volk, de plebs Romana wilde van die kunsten niets weten. Wij hebben hieromtrent, onder anderen, twee sprekende voorbeelden, die als het ware de grenspalen aanwijzen van het begin der Grieksche invasie in Rome en van den tijd toen men zeggen kon, dat in de literatuur alle Romeinsche geest voor den Griekschen geweken was. TERENTIUS beklaagt zich in de prologi zijner *Hecyra*, dat het volk de acteurs weggejaagd had om een koordendanser of vuistvechters te laten voorkomen, of hen op eene andere keer voor de ledige banken liet spelen, omdat het gerucht zich verspreid had, dat er zwaardvechters ten beste zouden gegeven worden, en eene eeuw later leert ons HORATIUS[15] hoe in zijn tijd de purperen mantel van den acteur, of optogten

14) VIRG. *Aen.* VI, 847 sqq.
15) *Ep.* I, 1, 182—207.

met paarden en wagens over het tooneel, of een witte olifant de oogen van het volk alleen wist te boeijen. Ja niet alleen het volk, de plebecula, maar ook de hoogere standen waren van dezelfde gezindheid, »equitis quoque iam migravit ab aure »voluptas, omnis ad incertos oculos et gaudia vana," terwijl de woorden van het tooneelstuk geen meerderen indruk op de ooren van het publiek maakten, dan de vertelling van den boer op die van zijn ezel.

Van daar zien wij ook in CICERO, op onderscheiden plaatsen, waar hij spreekt om door het groote publiek gehoord te worden, vooral in zijne vroegere jaren, hoe hij den schijn van veel waarde aan literatuur of kunst te hechten zoekt te ontgaan, ja soms daaraan alle waarde ontzegt. Haalt hij in eene redevoering een voorbeeld van twee broeders uit eene comoedie van CAECILIUS STATIUS aan, dan wil hij zelfs den naam dier personen niet eens goed weten[16]: »Ecquid tan»dem tibi videtur, ut ad fabulas veniamus, senex ille Caeci»lianus minoris facere EUTYCHUM filium rusticum, quam illum »alterum CHAERESTRATUM, *nam ut opinor hoc* nomine est, cet.," en besluit die periode met eene tegenwerping, die hij zich zelf maakt: »Quid ad istas ineptias abis, inquies?" Sterker kan hij zich toch wel niet over een tooneelstuk uitlaten. — Eenige jaren later, nadat hij over de schandelijkheid gesproken had, dat VERRES zich beeldhouwwerken van PRAXITELES en MYRON voor spotprijzen had doen verkoopen, zegt hij[17]: »Di»cet aliquis, quid? tu ista permagni aestimas? Ego vero ad »meam rationem usumque non aestimo, verumtamen a vobis »ita arbitror spectari oportere, quanti haec eorum iudicio, qui »studiosi sunt harum rerum aestimentur." Hij gooit daar het denkbeeld, dat hij groote waarde aan Grieksche kunst zou hechten verre weg, gebruikt de woorden van insania en dergelijke van de liefhebberij der Romeinsche grooten daarvoor, en wanneer wij nu zijne brieven aan ATTICUS opslaan, dan zien wij, hoezeer hij zelf aan diezelfde studium of insania is overgegeven.

---

16) CIC. *pro S. Rosc. Amer.* 16, 46.
17) CIC. *Orat. in Verr.* II. 4, 7, 13.

Het groote publiek liet zich echter zoo niet blinddoeken, of het wist, dat alle eenigzins aanzienlijken Grieksche taal, Grieksche literatuur, ook vele Grieksche zeden hadden aangenomen, en hoe meer de algemeene beschaving doordrong, des te meer vormden de hoogere kringen zich naar de Grieken, maar des te meer werd ook Grieksche smaak voor bij uitstek optimatisch gehouden.

Waarvan echter de jonge man, bij zijne eerste causa publica veinsde niet te weten, wat eenigen tijd later de vooruitstrevende staatsman nog voorgaf uit de hoogte aan te zien, wat de consul met zekeren schroom schijnt te bekennen[18], dat meende de consularis eenig meerder regt te hebben te erkennen. Het gros der Romeinen dacht evenwel niet alzoo. Wanneer wij de inleidingen op CICERO's laatste werken inzien, dan lezen wij daarin nog duidelijk, hoe men het den man van 60 jaren kwalijk nam, dat hij met Grieksche wijsgeeren omging, die in zijn huis had, maar vooral, dat hij de Grieksche philosophie op Latijnschen bodem wilde verplanten, zelf philosophische werken schreef, en hij meent zich hieromtrent bij herhaling te moeten verantwoorden, daar de echte Romeinen het denkbeeld van vir Consularis en een haarklover en muggezifter (daarvoor gingen toch de philosophen door) niet met elkander wisten te rijmen.

Twee plaatsen zal het genoeg zijn ten bewijze hiervan aan te voeren. De eerste is zijne inleiding op de boeken *de Finibus*, alwaar wij in de vier eerste capita van het eerste boek eene geheele verdediging vinden, dat hij philosophische werken in het Latijn schrijft, terwijl een der hoofdbezwaren, die hij zich uit den mond zijner tegenstanders laat maken, dit is, dat zij »genus hoc scribendi, etsi sit elegans, personae tamen »et dignitatis esse negent[19]."

Even zoo zegt hij in de inleiding van het tweede boek der eerste *Academica*, wanneer er sprake is van de groote ver-

---

18) Zie zijne *Orat. pro Murena* 30. 63, waar hij van de Grieksche philosophie sprekende zegt: »*Fatebor* enim, CATO, me quoque in adolescentia, »diffisum ingenio meo, quaesisse adiumenta doctrinae."

19) CIC. *de Finib.* I. I. 1.

diensten van LUCULLUS als veldheer, staatsman en geleerde: »Ac vereor interdum ne talium personarum, quum amplifi- »care velim, minuam etiam gloriam. Sunt enim multi qui »omnino Graecas non ament literas: plures, qui philosophiam: »reliqui, etiamsi haec non improbent, tamen earum rerum »disputationem principibus civitatis non ita decoram putant[20]." — Merkwaardig is in deze laatste plaats verder de overeenkomst van woorden en gedachten met hetgeen hij in het 6de hoofdstuk der *Archiana* zegt, waar hij daarop vooral nadruk legt, dat de philosophie en literatuur hem nooit van zijne staatspligten hadden afgehouden.

Na deze beschouwing geloof ik, dat wij op het standpunt staan, om de redevoering van ARCHIAS te kunnen begrijpen, vooral om de vreemdheid in den vorm natuurlijk te vinden.

Het geheele proces, de vraag of ARCHIAS wezenlijk regt had eene toga in plaats van een pallium te dragen, of hij Romeinsch burger was of niet, is CICERO in zeker opzigt onverschillig. Het is hem, even min als naar mijn boven ontwikkeld inzien den aanklager zelf, niet hoofdzakelijk om den persoon te doen. Deze was voor beide slechts de aanleiding. Om de Grieksche rigting, de liefde voor kunst en letteren der LUCULLI, CATULI, HORTENSII en tutti quanti een blijk van afkeuring van den kant des volks, der echte democratie te geven, daartoe was niets beter geschikt, dan eene aanklagt tegen den bij deze allen gevierden ARCHIAS. Maar nog voelden de aristocraten zich sterk, en CICERO begreep, dat hij ook deze gelegenheid moest aangrijpen, om de zaak der beschaving en wetenschap tegen de barbaarschheid te verdedigen; om aan te toonen, dat zij, die hun tijd aan die studiën wijdden, even brave burgers, even getrouwe staatslieden, even goede veldheeren konden zijn, en wezenlijk waren als zij die ze verachtten. Het was dus om zijne partij en daarbij in de eerste plaats zich zelven tegen eene hatelijke, dagelijks terugkeerende aantijging te verdedigen, dat hij voor ARCHIAS optrad, en wij hebben dus eigenlijk hier geene *Oratio pro A. Licinio Archia*

---

20) CIC. *Acad.* II. 2. 5.

poëta, maar *pro M. Tullio Cicerone*, *consulari*, *literarum*, *philosophiae*, *poëseos cultore et fautore* voor ons.

Is deze mijne beschouwing de ware, dan hebben wij den sleutel gevonden tot het oplossen van het vreemde in vorm en inhoud dezer redevoering. Dan begrijpen wij waarom hij zich zoo snel mogelijk van de regtszaak, de verdediging van ARCHIAS afmaakt, semper ad eventum festinat. Met het zesde hoofdstuk begint hij zijne eigene zaak te verdedigen: »Quaeres »a nobis GRATI, cur tanto opere hoc homine delectemur?" Nu gevoelen wij de kracht der uitdrukking: »Ego vero fateor me »his studiis esse deditum. Ceteros pudeat, si qui se ita lite»ris abdiderunt, ut nihil possint ex iis neque ad communem »afferre fructum, neque in conspectum lucemque proferre," en de daaraan geknoopte redenering, dat de kennis der groote mannen uit de schriften der geleerden geput en te putten, de sterkste spoorslag is tot groote daden.

Nu begrijpen wij, waarom hij alle groote mannen, zelfs een MARIUS, den held der democratie, tot voorstanders der literatuur en beschaving wil maken. — Nu krijgt ook vooral het laatste gedeelte der redevoering eene gezonde beteekenis, waar de rede geheel en al persoonlijk voor CICERO wordt, en hij zijn roem, het hoogste, dat de mensch kan bereiken, den roem der nakomelingschap niet uit de overlevering zijner gelaatstrekken, maar uit het beeld zijner deugden en daden, door den dichter overgeleverd hoopt te zien voortduren.

In één woord nu heeft het geheele stuk, te regt door hem als een voorbeeld van een »novum genus dicendi" gequalificeerd, gezonden zin, goeden zamenhang, en wordt dat gedeelte, dat voor spreker en hoorders het gewigtigst was, te regt het uitvoerigst behandeld, en komt alleen in de peroratio weder de naam en zaak van ARCHIAS als ter loops te voorschijn, dien de redenaar, even als waarschijnlijk de regtbank, in het laatst geheel vergeten had, om zijne eigene zaak, maar daarmede tevens die der ware humaniteit te bepleiten.

Groningen, *November* 1855. J. A. SCHNEITHER.

J. B. KAN, *Disputatio antiquaria de Ephoris Spartanis.* Groningae, ap. J. B. Wolters, 1855.

Quod lepide dicitur sed vere, viros doctos, quo quodque argumentum obscurius sit et intricatius, hoc lubentius suscipere et eruditius interpretari, hoc nuper novo argumento confirmatum vidi. Nam rogatus ut referrem de disputatione quadam *de Ephoris Spartanis*, librum accurate cum fontibus contuli, sed non diu me latuit quam parum utilis scriptoris fuerit opera in obscura Lacedaemoniorum civitatis ratione explicanda posita. Quodsi enim nostris moribus dissertationes conscribuntur ab iis, qui in Academia studiorum spatium confecerunt, ut specimen proponant industriae suae et doctrinae, non possum *docti* scriptoris opus non probare, qui diligenter et non *sine iudicio* congessit ea, quae pertinerent ad quaestionem solvendam; sin vero aliquid requiritur, quod novum sit et ingeniose inventum et docte ornatum et subtiliter disputatum, quod tamen iniquum foret postulare, hanc laudem non consecutus est. Quod nolim sic accipiatur, quasi hoc ei vitio vertam, nam in praefatione modeste dictum est et verissime, ut opinor, eiusmodi scriptiones hoc habere ut ingenium acuant et iudicium firment. Hoc sufficit, si modo scriptor sibimet ipsi operae pretium fecisse intelligat. Quocirca, etsi dissertationis argumentum, quippe nimis obscurum et densis tenebris involutum, non laudaverim; rationem et methodum non improbaverim. Nam video disputationem lento gradu et ordine progredi. Breviter enim exposita indole reipublicae Lacedaemoniorum, deinceps edocemur de Ephororum origine, de nu-

mero et ratione qua crearentur, de potestate, de postremis fatis. Subiungitur epilogus, qui est quaedam totius libelli ἀνακεφαλαίωσις. Verum in relationibus non quaeritur de industria scriptoris, etsi ea ipsa laudari possit, sed imprimis hoc agitur an doctis hominibus libellus possit commendari, quia quaedam plana faciat, quae antea ignorarentur. Eligam quaestionem in toto libello facile gravissimam, qua quam potero accuratissime explorata, lectorum liberum erit iudicium. Videamus quid legatur de modo quo ephori creari soliti fuerint, quam quaestionem cum viros doctos iam diu vexaverit, ne hic quidem ad finem perduci nihil mirum est.

Quaestio quam dixi tractatur tertia paragrapho secundi capitis, in qua illud rectissime dicitur Ephoros suffragio creatos esse, non sorte lectos, nam sortitionem, quae liberioribus rerum publicarum formis tantummodo convenit, Spartae non usuvenisse ex diserto ARISTOTELIS gravissimi auctoris testimonio omnino constat. Tum scriptor pergit et probat Ephoros neque a Senatu neque a Regibus creatos fuisse, quae res feliciter ei cedit, nam qui alterutrum statuunt nec testimonium habent, quo freti sententiam veri quadam specie commendant et omnino tradere videntur id, quod est nimis ridiculum. Sed caute, ut in obscura re, affirmo scriptorem errare, ubi nimis longe progressus instituit probare ne a populo quidem creatos Ephoros fuisse. Nam tum abutitur ARISTOTELIS quodam loco, de quo mox videbimus, tum docet id quod fieri omnino nequit. Nam si Ephori suffragio ad hoc munus pervenerunt, neque Senatores neque Reges creandi ius usurpaverunt, supererit populi quasdam in ea re partes fuisse. Verum praestat locos, qui huc pertinent, accurate explicare; nam video cum alios tum Nostrum plerumque titubare, cum aut de creandi ratione falsa doceant, aut omnino nihil constare confirment.

Ac primum omnium non satis constat, a quo inde tempore Ephori Spartae fuerint. Lycurgum quidem eos non instituisse apparet; saltem ea dignitate quam novimus diu post ornati sunt. Video quidem ex *Etym. Gud.* laudari: ἔφοροι· οἱ τὰ τῶν πόλεων ὤνια ἐπισκεπτόμενοι, cum TIMAEUS novit quinque Ephoros maiores totidemque minores, unde eos non inepte cum Ro-

manorum Aedilibus comparaveris, sed, etsi neque affirmari neque refelli possit tales Ephoros Lycurgi aetate iam institutos fuisse, tamen audacter statuere possumus sine ullo errandi periculo, Ephoros, quos novit historia, Theopompo rege non esse antiquiores, etsi verosimiliter potestas arctis limitibus initio circumscripta, multo post demum ita creverit, ut iam inde a Persico bello Ephori omnia Spartae suo arbitrio regerent et moderarentur. Cleomenes certe in nobilissima illa oratione ad populum, quam refert PLUTARCHUS in vita capite 10, nos docet Messeniaco bello, crediderim primum bellum intelligi, regnante Theopompo, *τοὺς βασιλεῖς διὰ τὰς ϛρατείας ἀσχόλους ὄντας αὐτοὺς πρὸς τὸ κρίνειν, αἱρεῖσθαί τινας ἐκ τῶν Φίλων καὶ ἀπολείπειν τοῖς πολίταις ἀνθ' ἑαυτῶν, ἐφόρους προσαγορευθέντας* eosque primum fuisse *ὑπηρέτας τῶν βασιλέων*, sed hoc fortasse aliquantulum causae accommodatum est, nam si quis inde conficere vellet reges creasse Ephoros, is quam posset maxime a vero aberraret, nam tum loci omnino desunt, qui huic opinioni favent, tum perpetuae regum et Ephororum dissensiones et inimicitiae faciunt, ut prorsus concedi nequeat. Quantopere ab his initiis Ephororum potestas creverit, nemo disertius dixit quam Philippus Macedo apud POLYBIUM XXIV p. 690 Didot., qui in oratione ad filios hoc dicit: reges *τοσοῦτον χρόνον διετήρησαν τῇ πατρίδι τὴν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίαν, ὅσον πειθαρχοῦντες ὥσπερ γονεῦσι τοῖς ἐφόροις ἠνείχοντο συμβασιλεύοντες ἀλλήλοις. ὅτε δὲ Φρονήσαντες εἰς μοναρχίαν τὰ πράγματα μετέϛησαν, τότε πάντων ἅμα τῶν κακῶν πεῖραν ἐποίησαν λαβεῖν τὴν Σπάρτην*: ubi coniicio POLYBIO obversata esse cum aliorum regum exempla, tum Agesilai, qui omnium maxime Ephoris dicto audiens fuisse dicitur, sed quo regnante Leuctrica pugna Lacedaemoniorum res ceciderunt, nam quae hac de re fuerit POLYBII sententia, docemur IV. 81 § 12, ubi ab hoc inde tempore Spartae omnia in praeceps iisse dicuntur. Malorum, quae postea civitas perpessa est, causam haud obscure Philippus innuit fuisse Cleomenem illum tertium, qui Ephoris sublatis, cum Antigono Philippi tutore infeliciter bellum gessit et exsul in Aegypto diem obiit.

Sicut autem ephori perpetuo regibus adversantur eorumque imperio invident, sic constans et fidelis est Senatus et Epho-

rorum concordia. Quae res cu
versa videatur, paullo diligent
tum est Senatum constitisse
reges, eosque omnes plerumqu
creatos, fuisse sexaginta annis
ἁ γερωῖα, quod moneo propt
recte eam γερωχίαν dictam fui
dedit infelicissimum etymolog
autem, quam dixi, singulis l
cium, quia rerum gestarum s
ut Spartanae reipublicae forma
minus accurate aut Ephoros
procul dubio Senatus auctorita
etsi re antea cum Ephoris de
fit, magistratus sive populur
liquido sciri nequeat, quinam
stat tum Ephoros omnia fere
tum Senatus haud exiguam
Ephororum quasi regno nihil
Senatu satis erit nominasse I
legio agens affirmat: δι' ὧν κ
κατὰ τὴν πολιτείαν, aut Pluta
Senatum κύριον τῶν μεγίςων v
tui Ephororum auctoritate opu
scriptoribus vix appareat. Qu
declarare. Cum Anaxandrides
bus Ephoris, repudiare nolle
de re inter Ephoros et Senatu
tumque fuisse de consilii sen
diare non placeret, aliam prae
nias, qui idem narrat III. 3.
minit. Hinc intelligitur quid
Plutarchus enim in *Agesilai*
ros Archidamo mulctam
οὐ γὰρ βασιλεῖς, ἐφ
obiter corrig
tate Senat
82. C

nare conatus esset, ab inimicis accusatur apud Ephoros. Postquam causa peroravit, *πιστά τε καὶ οἰκότα ἐδόκεε Σπαρτιήτῃσι λέγειν καὶ ἀπέφυγε πολλὸν τοὺς διώκοντας.* Non sic locutus foret HERODOTUS, si haec causa acta fuisset coram viris numero omnino quinque. Affuit autem Senatus, sicuti affuit in causa, de qua accurate refert PAUSANIAS III. 5. 3. Pausanias minor, Atheniensibus ad Piraeum victis infecta re domum redierat; accusatur proditionis. *Βασιλεῖ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων δικαστήριον ἐκάθιζον οἵ τε ὀνομαζόμενοι γέροντες ὀκτὼ καὶ εἴκοσιν ὄντες ἀριθμὸν, καὶ ἡ τῶν ἐφόρων ἀρχὴ, σὺν δ' αὐτοῖς καὶ ὁ τῆς οἰκίας βασιλεὺς τῆς ἑτέρας.* Quod autem in hac causa Ephori regem absolverunt cum quatuordecim Senatoribus, quum Agis rex cum totidem Senatoribus damnassent, id non pertinet ad aliquam gratiam, quae inter Ephoros et reges nulla umquam fuit, sed ad invidiam Lysandri. Etiam in causa Cinadonis, quam XENOPHON refert in *Hellenicis* III. 3, videre possumus, quam arcta esset Ephororum et Senatus concordia, sed de hac re infra agam. Immo statuere licet in Senatu omnium longe plurimum potuisse Ephoros, nam PAUSANIAS II. 9. 1. de Cleomene refert: *καὶ τὸ κράτος τῆς γερουσίας καταλύσας Πατρονόμους τῷ λόγῳ κατέστησεν ἀντ' αὐτῶν.* Cleomenes autem Senatum non sustulit, qui perduravit, sed Ephoros in eorumque locum creavit patronomos.

Quod autem dixi me paullo accuratius acturum esse de ratione, qua Ephori crearentur, hoc ideo faciam, quia scriptor dissertationis, de qua refero, etsi persuasissimum sibi habeat investigari non posse, qui Ephoros crearent, tamen summo opere contendat eos creatos fuisse vel ex infima plebe, immo potius plerumque pauperrimos quosque hoc gravissimum munus facillime adeptos fuisse, quod longe secus est. Supra iam dixi Ephoros necessario creatos fuisse a populo. Hic autem scriptor tradit ea, quae, si quid video, inter se pugnant. Nam si vel homines de infima plebe aliquando ad hunc honorem evecti fuerint, apparet sane omnibus civibus aut, si ita mavis, tenuissimis saltem, suffragium fuisse permissum, nisi credendum sit ditiores munus omnium in civitate facile gravissimum, pauperioribus relinquere maluisse, quam ipsos suscipere. Verum illud ipsum Ephoros homines fere fuisse pau-

periores, errore nititur et ARISTOTELIS loco non recte intellecto. Quod et accurate demonstrari potest et per se facile patebit. Fac enim Ephoros fere fuisse de plebecula Spartana, neque opibus neque virtutibus vere Spartanis admodum insignes. Iam velim explicetur quomodo isti homines magistratum initio tenuem tam insigniter auxerint, cum contrarium contra ubique obtinet. Quum enim ad honores homines minus idonei promoveri solent, mox et ipsi honores minoris haberi incipiunt et tandem pristinam dignitatem prorsus amittunt. Quod luculento exemplo videre est Athenis, ubi Archontes, sorte et temere creati summum magistratum, ut nomen satis indicat, nequaquam tueri potuerunt. Porro velim explicetur, cur opulentiores hoc munus gravissimum obire nollent et obedire mallent quam imperare, cur Reges homines temere creatos corrumpere aut noluerint aut non potuerint, cur Ephori semper consentiant cum Senatu, qui e nobilioribus civibus legebatur, cur populus tenuiores creare maluerit quam ditiores, cum vel plebs Romana antiquis reipublicae temporibus, cum verbi causa tribuni militum consulari potestate creandi essent, tamen plerumque patricios homines legeret et vix unus et alter de plebe, quippe novus homo, ad hunc honorem adspirare potuerit; tandem, cum vulgo existimatur Ephoros creatos fuisse ex iis, qui aliquam capitis diminutionem passi erant, qui factum sit ut Ephori, etsi omnia pro lubitu administrantes, tamen numquam infames in integrum restituere conati sint.

Paucis declarandum est, quo spectet illud, quod ultimo loco posui de infamibus. ARISTOTELES *Pol.* II. 7, hoc docet: *Ἐν μὲν Λακεδαίμονι κατὰ κεφαλὴν ἕκαστος εἰσφέρει τὸ τεταγμένον*, nempe levem illam summam ad syssitia habenda, *εἰ δὲ μὴ, μετέχειν νόμος κωλύει τῆς πολιτείας.* Iam improbavit hoc praecedenti capite, ubi de Lacedaemoniorum institutis de industria agens, demonstrat multos iam civitatis iure excidisse, quia hanc qualemcunque summam solvere non potuerint: *ὅρος δὲ τῆς πολιτείας οὗτός ἐστιν αὐτοῖς ὁ πάτριος, τὸν μὴ δυνάμενον τοῦτο τὸ τέλος φέρειν, μὴ μετέχειν αὐτῆς.* Qui constitutam pecuniae summam, levem illam, solvere possent et caeteroquin Lycurgi legibus convenienter viverent, his ius civitatis erat integrum et appellabantur erantque *ὅμοιοι*; qui non possent, ut videmus,

infames habebantur fueruntque fortasse *ὑπομείονες* nominati, quamquam de huius nominis vi non liquido constat. Iam si quid sit interpretatio intelligo, efficio ex laudatis ARISTOTELIS verbis ius suffragii et honorum illis pauperioribus civibus fuisse ademtum. Contra disputat Noster, ante eum disputarunt multi alii. Exploremus argumenta.

Provocatur ad quatuor alios ARISTOTELIS locos; primus est, *Pol.* II. 3, ubi Lacedaemoniorum populare imperium dicitur: *διὰ τὸ ἐκ τοῦ δήμου εἶναι τοὺς ἐφόρους*. Altero loco, II. 6, legimus: *ἡσυχάζει ὁ δῆμος διὰ τὸ μετέχειν τῆς μεγίστης ἀρχῆς* et paullo post *καθίσταται ἡ Ἐφορία ἐξ ἁπάντων*. Tertio loco, II. 8: *οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῶν τυχόντων εἰσίν*. Tandem IV. 7: *Ἔτι τῶν δύο τὰς μεγίστας ἀρχὰς τὴν μὲν αἱρεῖσθαι τὸν δῆμον, τῆς δὲ μετέχειν· τοὺς μὲν γὰρ γέροντας αἱροῦνται, τῆς δ' ἐφορίας μετέχουσιν*. Contendit scriptor non de homoeis solis, sed de omnibus Spartanis sermonem fieri; hos enim indicari, ubi ARISTOTELES *τὸν δῆμον* nominat, vel Ephoros *ἐξ ἁπάντων* sive *ἐκ τῶν τυχόντων* creatos esse affirmat. Non assentior. Ephori creari solebant ex solis homoeis et ipsa ARISTOTELIS verba hoc flagitant. Quam doleo docto scriptori in hac re non persuasisse eos, quos pag. 34 nominat, quique ex ARISTOTELIS verbis II. 6: *ἡσυχάζει γὰρ ὁ δῆμος διὰ τὸ μετέχειν τῆς μεγίστης ἀρχῆς* effecerunt per *δῆμον* solos *ὁμοίους* intelligi, cum constet *ὑπομείονας* et *νεοδαμώδεις* omnino non quievisse sed saepissime plenum ius civitatis expugnare fuisse aggressos, ut in celebri illa Cinadonis coniuratione. Sed, cum hoc illi non persuaserint, expromam aliud argumentum ex septimo capite secundi libri, ubi edocemur de institutis et moribus Cretensium. Ibi legimus Cosmis apud Cretenses maximam esse similitudinem cum Ephoris Spartanis, praeterquam quod illi non nisi ex quibusdam nobilibus familiis crearentur. Tum ARISTOTELES comparat utriusque magistratus indolem et pergit: *ὁ μὲν γὰρ ἔχει κακὸν τὸ τῶν ἐφόρων ἀρχεῖον, ὑπάρχει καὶ τούτων· γίνονται γὰρ οἱ τυχόντες*, unde patet, cum Cosmi, nobiles viri, pariter atque Ephori, dicantur *οἱ τυχόντες*, hos non necessario fuisse de infima plebe, sed intelligi homines suffragio temere creatos et, si fors ita tulerit, a virtute et animi dotibus parum commendabiles. Quod ad *δήμου* vocabuli notionem attinet, statim sequitur: *τὸ*

δ' ἡσυχάζειν μὴ μετέχοντα τὸν δῆμον, nempe Cretensium, οὐδὲν σημεῖον τοῦ τετάχθαι καλῶς. οὐδὲν γὰρ λήμματός τι τοῖς κόσμοις, ὥσπερ τοῖς ἐφόροις. Dicitur illud ad explicandum qui fiat ut Cretenses, qui non sicuti Lacedaemonii omnes Senatores fieri possunt, sed apud quos curia non patet nisi iis, qui Cosmi fuerunt, h. e. nobilibus viris, tamen quieti permaneant. Apparet, opinor, δῆμον hic non dici plebem cum contemtu sed populum in universum; unde conficio quatuor Aristotelis locos, quos supra exscripsi, perperam apud Nostrum explicari.

Verum sunt multa alia, quae huc faciunt quaeque proponenda sunt ne quis in Aristotele interpretando subtiliorem quam veriorem operam hic locari putet. Classicus locus legitur apud Xenophontem, *Hell.* III. 3. Cinadon erat τὸ εἶδος νεανικὸς καὶ τὴν ψυχὴν εὔρωστος, οὐ μέντοι τῶν ὁμοίων. Hic fecit coniurationem contra rempublicam, quam nescio quis defert ad Ephoros: se in foro a Cinadone rogatum fuisse quot Spartani adessent, tunc numerasse et indicasse circiter quadraginta Spartanos, regem, Ephoros, senatores quosdam, alios; Cinadonem tunc subiecisse hos omnes hostes habendos esse, ceteros quatuor millia circiter amicos et docuisse Spartanorum numerum pro incolis valde esse exiguum, hos autem omnes in coniuratione socios affuturos, εἵλωτας, νεοδαμώδεις, ὑπομείονας, περιοίκους, cetera quae nota sunt. Ephori, his nunciatis et haud mediocriter perturbati, festinantes ne parvum quidem populi concilium convocant, quod quid sit, quum res adhuc sub iudice sit, nunc non disputo; sed trepidi rerum suarum hunc et illum Senatorem adeunt ad consilia capienda de universa republica. Nemo hic non agnoscit coniurationem, quae eo spectabat, ut omne ordinum discrimen tolleretur et omnia civitatis iura cum omnibus communicarentur. Quod si autem Ephori, ut Noster affirmat, non optimo iure cives fuerint, sed potius de plebecula sumti, quae censum a Lycurgo constitutum solvere non poterat, consentaneum non est eos tanto studio hunc motum repressuros fuisse. Multo magis verisimile est eos Cinadonis partes secuturos fuisse, ut et sibi et aliis sui ordinis eadem iura vindicarent, quibus carerent. Intelligo hic mihi obiectum iri iterum Aristotelem, qui eodem

sexto capite, de quo iam supra sermo fuit, sic disputat: ἡ γὰρ ἀρχή, nempe Ephororum, κυρία μὲν αὐτὴ τῶν μεγίςων αὐτοῖς ἐστι· γίνονται δ' ἐκ τοῦ δήμου πάντες, ὥςε πολλάκις ἐμπίπτουσιν ἄνθρωποι σφόδρα πένητες εἰς τὸ ἀρχεῖον, οἳ διὰ τὴν ἀπορίαν ὤνιοι ἦσαν. Attendendum tamen est non magnis divitiis opus fuisse, ut aliquis inter ὁμοίους haberetur; sufficiebat parva ut vidimus, pecuniae summa. Memores autem ARISTOTELEM eodem capite docere fuisse inter Spartanos, qui, spretis Lycurgi legibus, magnas sibi opes comparassent, id, quod praesertim post Lysandri tempora factum est, non mirabimur inter ὁμοίους etiam recensitos fuisse nonnullos, qui recte tenuiores dici possunt et dicti sunt. Si quis autem intelligit, quomodo hi tenuiores, omissis ditioribus, creari potuerint Ephori, is cogitet velim hoc quidem saepe factum esse sed non semper, tum illud fortasse referri debere ad rationem qua cives mittebantur in suffragium, denique nusquam in republica ditissimo cuique iter ad honores esse expeditissimum. Praeclare autem, ut cetera, de civitate, in qua multi optimo civitatis iure gaudent, ARISTOTELES ait, *Pol.* V. 7: ἔςι γὰρ ὥσπερ δῆμος ἤδη οἱ ὅμοιοι. Nemini τῶν ὁμοίων, quamquam fortasse tenuiori, aditus ad honores praeclusus erat, non magis, ut hoc utar, quam Aristidi aut optimo cuique in vetere republica Romana. Collato ARISTOTELIS loco *Pol.* II. 6: τοῖς μὲν γὰρ αὐτῶν συμβέβηκε κεκτῆσθαι πολλὴν λίαν οὐσίαν, τοῖς δὲ πάμπαν μικράν· διόπερ εἰς ὀλίγους ἧκεν ἡ χώρα, si putabimus Ephoros fuisse e pauperioribus, primum non intelligitur, quomodo divitibus civibus non omnino fuerint venales, tum apparet, si hoc probabitur meram ochlocratiam Spartae fuisse, cum tamen Archytas ap. STOB. *Flor.* p. 269 disertis verbis hoc tradat: τοὶ μὲν γὰρ βασιλέες τᾶς μοναρχίας, τοὶ δὲ γέροντες τᾶς ἀριςοκρατίας, τοὶ δὲ ἔφοροι τᾶς ὀλιγαρχίας (ἔχοντί τι), quod ex ARISTOTELE sic explicandum est potius, Ephoros e nobilioribus familiis plerumque sumtos fuisse. Fuerint sane, ut ARISTOTELES ait, saepe σφόδρα πένητες, illud ipsum probat eos nonnumquam fuisse e ditioribus; erant ἐκ τῶν τυχόντων; non creabantur πλουτίνδην et ἀριςίνδην, sicuti Carthaginiensium magistratus, ARIST. *Pol.* II. 8. Neque hoc philosophum latuit, nam l. l. Ephororum ἀνειμένην δίαιταν vituperat, quo quidem vi-

tio pauperes non peccant, opinor. Sequitur scriptorem, qui falsam quam impugnavi sententiam per totum libellum tuetur, difficultates quoque evitare non potuisse, quae e prava opinione interdum subnascebantur. Hinc legimus pag. 62: »Neque Ephori semper omni partium studio liberi habendi »sunt, quippe delicta a viris, magnam victoriis auctoritatem »nactis, perpetrata omittentes, in eos, qui de plebe erant »acerbe animadvertentes." Quod quam absurdum sit, si Ephori ipsi plebeii fuerint, nihil attinet dicere.

His expositis et quantum facere potui exemplis declaratis, nam ut multo plura afferrem prohibuit *τῆς πολιτείας τὸ κρυπτόν*, de quo Noster rectissime queritur pag. 33, videamus quomodo Ephori creati sint. Qua de re paucis defungi potero, nam si supra recte disputavi ius suffragii et honorum ad solos *ὁμοίους* pertinere, quaestio iam soluta haberi potest. Verum manent quaedam explicanda. Veluti illud quod Aristoteles habet: *τοὺς μὲν γέροντας αἱροῦνται, τῆς δ' ἐφορίας μετέχουσι*, unde sunt qui conficiant omnes cives Senatores creare ex *τῶν ὁμοίων* numero, cum Ephori etiam extra hunc numerum sumi possint. Neque tamen hoc potest admitti. Nam Xenophon v. c. in *Anabasi* IV. 6. 14 hoc habet: *ὑμᾶς ἀκούω τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅσοι ἐςὲ τῶν ὁμοίων, εὐθὺς ἐκ παίδων κλέπτειν μελετᾶν.* Iam si soli *ὅμοιοι* ex Lycurgi legibus vitam instituerent, credibile est eos quoque solos suffragii et honorum iure usos fuisse. Qua in re hoc magis urgeo auctoritatem Xenophontis, quo illum melius Spartanam rempublicam cognitam habuisse coniicere possumus. Quod autem ad Aristotelem attinet, hoc dicere videtur. Cives optimo iure creant senatorem quem velint *τῶν ὁμοίων*, modo sit sexaginta annis maior: unusquisque autem de eorum numero Ephoratum quotannis ambire potest, neque ulla annali lege ab hoc honore arcetur. Ratio autem qua populus ibat in suffragium Aristoteli haud nimis placuisse videtur, nam tum de creandis senatoribus, tum de Ephoris refert hoc quidem sibi videri *λίαν παιδαριῶδες*, unde haud inepte viri docti coniecerunt utrosque eodem modo fuisse creatos, quod cur Noster improbaverit, non assequor. Ceterum gaudeo in multis eorum quae hic persecutus sum, me habere assentientem Wachs-

MUTHIUM, qui strictim haec attigit, *Hell. Alterthumsk.* I. p. 692.

Restant pauca quaedam indicanda a quibus dissentio. Verbi causa pagina quarta ubi sermo fit de iudiciis, quae reges exercuerunt, miror ex HERODOTO non laudari eos quoque iudicasse ὁδῶν δημοσιέων πέρι, pro quo memini me *Mnem.* IV. 25 substituere προσόδων; regibus saltem pecuniam publicam curae fuisse conieceris ex HEROD. VI. 59 et THUC. VIII. 5. Tributa extra ordinem memorantur ab ARISTOTELE, *Pol.* II. 6 extr. Praeterea suspicari quis possit e POLYBIO II. 62 § 1 reges tertiam partem praedae accepisse κατὰ τοὺς ἐθισμούς. cf. HER. IX. 81.

Pag. 9 ubi μικρὰ ἐκκλησία paucis attingitur, sequi malo doctrinam TITTMANNI *Gr. Staatsverff.* pag. 99.

Pag. 17 admitti non potest ratio, qua SUIDAE locus explicatur. Senatores apud SUIDAM dictos fuisse ἐφόρους, quasi civitatis curatores et praefectos incredibile est, tum quia illud nimis esset ambiguum, tum quia SOPHOCLES et AESCHYLUS nihil valent ad huius vocis usum apud lexicographos explicandum.

Valde miratus sum id quod legitur pag. 44, ubi recte animadversum est populum Ephoros sibi vindicasse tanquam libertatis vindices atque custodes, nam qui sic statuit, quomodo is dubitare potest, quinam eos crearint?

Fidem superat quod legitur pag. 54: »Iuvenes, qui in proe»lio terga verterant ne ab omnibus contemtui haberentur et »ita facile ad omnia turpia adigerentur cavebant Ephori.” Quid attinet dicere XENOPHONTEM l. l. *de Rep. Lac.* III. 3 horum nihil docere?

Haec fere habui quae dicerem. Velim scriptor persuasum habeat sibi potissimum hoc scriptum esse, num forte quid elicere possit, quo utatur, si quando ad idem argumentum reversurus sit. Lectores, si quos habebo, quaeso ignoscant, si eos nimis diu detinuerim.

Harlemi, d. 21 *m. Oct.* 1855.

S. A. NABER.

AANTEEKENINGEN

OP EENIGE PLAATSEN VAN

ARISTOPHANES.

DE VREDE.

vs. 87 vlgg.

καὶ μὴ πνεῖ μοι κακὸν, ἀντιβολῶ σ',
εἰ δὲ ποιήσεις τοῦτο, κατ' οἴκους
αὐτοῦ μεῖνον τοὺς ἡμετέρους.

Onder het lezen dezer drie verzen rijst van zelf de vraag bij ons op, hoe Trygaeus zoo bekommerd kan zijn over den stank van zijnen kever, daar hij voorlang wist dat het dier met drek gevoederd werd, en niet wel eene aangename geur van zich geven kon. Ik heb mijn best gedaan om een antwoord te vinden, doch te vergeefs. Het is mij duidelijk geworden, dat wij hier te doen hebben met eene interpolatie, zamengesteld door iemand, die de natuurlijke bezorgdheid welke TRYGAEUS een weinig verder aan den dag legt, (vs. 99. vlgg. vs. 150 vlgg.) met afkeer van den stank verwart. Tot bevestiging van dit vermoeden strekt de zonderlinge bede, welke de schrijver tot den kever rigt, in de woorden *μὴ πνεῖ μοι κακόν.* In de plaats, welke hij voor oogen had (vs. 151), leest men: *μὴ βδεῖτε μηδὲ χέζεθ' ἡμερῶν τριῶν.* Dit gaat goed,

want het geldt eene zaak, waarbij de wil van den mensch in aanmerking komt; hier echter is het geval anders; de kever was en bleef *κάκοσμος*, of hij wilde of niet; een verzoek aan het dier om dat niet te zijn is dus eene ongerijmdheid.

Daarenboven verraadt de interpolator zich door het verkeerd gebruiken van *οἶκος* in plaats van *οἰκία*, twee woorden, die in het Attisch nimmer met elkander worden verwisseld; *οἶκος* is woonplaats, *οἰκία* huis. Hier, waar het huis van Trygaeus bedoeld wordt, was de schrijver verpligt zich van het laatste te bedienen.

vs. 96 vlgg.

εὐφημεῖν χρὴ καὶ μὴ φλαῦρον
μηδὲν γρύζειν, ἀλλ' ὀλολύζειν·
τοῖς τ' ἀνθρώποις φράσον σιγᾶν,
τούς τε κοπρῶνας καὶ τὰς λαύρας
καιναῖς πλίνθοισιν ἀνοικοδομεῖν
καὶ τοὺς πρωκτοὺς ἐπικλείειν.

De fout die men opmerkt in het metrum van vs. 98, heeft aanleiding gegeven tot verschillende gissingen; sommigen hebben van *ἀνθρώποις* gemaakt *ἀνθρώποισι*, anderen *τε* verplaatst voor *φράσον*, anderen eindelijk den imperativus veranderd in het praesens *φράζω*. Ik zou ongetwijfeld aan het laatste denkbeeld de voorkeur geven, zoo het vers, behalve de metrische fout, niets aanstootelijks had. Thans echter komt het mij voor dat het niets is dan eene interpolatie, welke haar bestaan te danken heeft aan eene verkeerde opvatting der beide vorige verzen. Een lezer heeft gemeend dat Trygaeus in die twee verzen *den slaaf* toesprak; er ontbreekt dus, dacht hij, een overgang tot de drie volgende, welke blijkbaar *tot het publiek* gerigt zijn; hierin wilde hij voorzien, en, zóó ontstond vs. 98. Misschien zal men vragen, waaruit het blijkt, dat de opvatting, welke ik verwerp, niet de ware is, en die beide verzen niet inderdaad den slaaf, maar het publiek betreffen. Mijn antwoord is, dat de dichter zoo hij den slaaf bedoeld had, zich van het onpersoonlijke *εὐφημεῖν χρή* niet had mogen bedienen, daar deze uitdrukking uit haren aard voor een algemeen gezegde gehouden moet worden, dat op al de aanwe-

zigen en het gansche publiek betrekking heeft. Zoo leest men b. v. in de *Wolken* vs. 263, waar Socrates met die zelfde woorden Strepsiades toespreekt:

εὐφημεῖν χρὴ τὸν πρεσβύτην καὶ τῆς εὐχῆς ἐπακούειν.

Neemt men hier τὸν πρεσβύτην weg, dan wordt de vermaning, die nu voor Strepsiades alleen bestemd is, eene les aan de toeschouwers. Hieruit volgt dat de beide verzen, waarvan wij thans spreken, even zoo goed als de volgenden het publiek betreffen, en is derhalve vs. 98 niet alleen overtollig maar ongerijmd. Een paar verzen later schrijve men ἀποικοδομεῖν voor ἀνοικοδομεῖν, dat de scholiast hier nog gelezen heeft en door den zin gevorderd wordt. Men vindt het op dezelfde wijze gebruikt bij THUCYD. I. 134 en VII. 73.

vs. 192 vlg.

Ἑρμ. ἥκεις δὲ κατὰ τί; Τρυγ. τὰ κρέα ταυτί σοι φέρων.
Ἑρμ. ὦ δειλακρίων, πῶς ἦλθες;

De blijde verrassing, waarmede Hermes hoort, dat Trygaeus een stuk vleesch voor hem medegebragt heeft, kan hem onmogelijk aanleiding geven om uit te roepen πῶς ἦλθες; Men verwacht hier of πῶς εἶπας, of, zoo dit zich vinden laat, een ander verbum van nagenoeg gelijke beteekenis, dat minder afwijkt van ἦλθες.

vs. 196. ἰὴ ἰὴ ἰή,
ὅτ' οὐδὲ μέλλεις ἐγγὺς εἶναι τῶν θεῶν.

De zin brengt mede, dat hier niet het praesens maar het imperfectum van μέλλειν gebruikt moet worden. Ach, roept Hermes, dat gij niet eenmaal in de nabijheid van de goden komen zoudt! Men schrijve derhalve:

ὅτι οὐδ' ἔμελλες ἐγγὺς εἶναι τῶν θεῶν.

vs. 263 vlgg.

ἄγε δή, τί δρῶμεν, ὦ πονήρ' ἀνθρώπια;
ὁρᾶτε τὸν κίνδυνον ἡμῖν ὡς μέγας·
εἴπερ γὰρ ἥξει τὸν ἀλετρίβανον φέρων,
τούτῳ ταράξει τὰς πόλεις καθήμενος.
ἀλλ', ὦ Διόνυσ', ἀπόλοιτο καὶ μὴ ἔλθοι φέρων.

De toeschouwers, die Trygaeus met angst hooren uitroepen: »ἄγε δὴ τί δρῶμεν, ὦ πονήρ' ἀνθρώπια; ὁρᾶτε τὸν κίνδυνον ἡμῖν »ὡς μέγας," kunnen niet een oogenblik onzeker zijn over den zin dezer woorden. Het tooneel dat voorafgaat, eerst Polemos met den vijzel, waarin hij bereid is de verschillende staten van Griekenland te vermorselen, maar door het ontbreken van den stamper verhinderd wordt; dan de slaaf Cydoemus, die op zijn last naar Athene gaat om van daar het werktuig te halen, veroorloven ons niet aan een ander gevaar te denken, dan dat hetwelk noodwendig volgen moet, als die zending gelukt en Cydoemus met den stamper terugkomt. Het moet ons dus vreemd toeschijnen dat deze duidelijke en eenvoudige zin, in de twee volgende verzen, »εἴπερ γὰρ ἥξει τὸν ἀλετρίβανον »φέρων | τούτῳ ταράξει τὰς πόλεις καθήμενος," zonder noodzaak, wordt toegelicht en uitgewerkt; zulk een overdaad van woorden zou ons bij Aristophanes verwonderen, al waren zij overigens schoon en hem waardig. Gelukkig voor den dichter is dit niet het geval; integendeel zie ik daarin het een en ander, dat de hand eens interpolators schijnt te verraden. Vooreerst, de onvergefelijke slordigheid, waarmede de schrijver verzuimt aan te duiden dat een ander den stamper brengen, een ander hem gebruiken zal. De zin is zoo gesteld, dat wij gedwongen worden ons bij ταράξει hetzelfde onderwerp te denken als bij het verbum van de protasis ἥξει, namelijk Cydoemus, en toch lijdt het geen twijfel dat de schrijver Polemos bedoeld heeft, van wien alleen hier sprake kan zijn; doch hij heeft zich zoo onhandig uitgedrukt dat men de taal geweld moet aandoen om hem te begrijpen. Voorts is het verbum ταράξει slecht gekozen; ταράττειν τὴν πόλιν beteekent, burgertwist en tweedragt in de stad verwekken, schrik en verwarring onder de burgers verspreiden; zoo leest men b. v. in een fragment van Heniochus (Meineke *fr. com. Gr.* p. 786. ed. min.)

γυναῖκε δ' αὐτὰς (τὰς πόλεις) δύο ταράττετόν τινε
ἀεὶ συνοῦσαι· δημοκρατία θατέρᾳ
ὄνομ' ἐστί, τῇ δ' ἀριστοκρατία θατέρᾳ, (sic)
δι' ἃς πεπαρῳνήκασιν ἤδη πολλάκις.

Maar het staat niet gelijk met ἐπιτρίβειν of διακναίειν en is

niet geschikt om de werking uit te drukken, die Polemos met zijn werktuig te weeg wilde brengen.

vs. 340 vlgg. ἤδη γὰρ ἐξέσται τόθ' ὑμῖν
πλεῖν, μένειν, κινεῖν, καθεύδειν κτὲ.

Men heeft verschillende gissingen beproefd, om het woord terug te vinden, welks plaats thans in de handschriften door het ongerijmde πλεῖν, μένειν, wordt ingenomen; tot nog toe echter, naar het mij voorkomt, met niet veel geluk. Het zal mij, hoop ik, niet ten kwade worden geduid, zoo ik de lijst met eene nieuwe poging vergroot. Ik vermoed namelijk, dat men hier oorspronkelijk las:

ἐμπιεῖν, κινεῖν, καθεύδειν.

De zin laat niets te wenschen over; het ware vreemd, zoo hier niet in de allereerste plaats van drinken gesproken werd. Hoe echter ἐμπιεῖν, πλεῖν μένειν heeft kunnen worden, blijft duister. Men kan ja in πλεῖν πιεῖν herkennen, doch met μένειν weet ik geen raad. Het waarschijnlijkste is nog dat het eene dittographie is, eene tweede poging om het half onleesbare ἐμπιεῖν van den archetypus te ontcijferen.

vs. 435 vlg. σπένδοντες εὐχώμεσθα τὴν νῦν ἡμέραν
Ἕλλησιν ἄρξαι πᾶσι πολλῶν κἀγαθῶν.

Trygaeus stelt niet voor om met het gebed een aanvang te maken; hij zegt niet, zoo als in vs. 973 ἀλλ' ὡς τάχιστ' εὐχώμεθα, laat ons ten spoedigste bidden; maar hij plaatst, gelijk natuurlijk is, dit verbum vooraan in het gebed zelf. De subiunctivus is dus hier niet op zijne plaats; men schrijve εὐχόμεσθα.

vs. 523 vlgg.

ὦ χαῖρ' Ὀπώρα, καὶ σὺ δ', ὦ Θεωρία.
οἷον δ' ἔχεις τὸ πρόσωπον, ὦ Θεωρία·
οἷον δὲ πνεῖς, ὡς ἡδὺ κατὰ τῆς καρδίας,
γλυκύτατον, ὥσπερ ἀστρατείας καὶ μύρου.

Er bestaat reden om te vermoeden, dat de vier verzen, die wij thans hebben aangevoerd, niet van ARISTOPHANES kunnen zijn; zij passen niet in het verband en bevatten daarenboven

enkele uitdrukkingen, die geen Athener op die wijze zou hebben gebruikt. Wat het eerste betreft zal men toestemmen, dat de verschijning van Opora en Theoria hier ter plaatse ontijdig is; eerst later, wanneer Trygaeus op het punt staat van te vertrekken (vs. 706 vlgg.) en Hermes hem die beide personen medegeeft, wordt hare tegenwoordigheid op het tooneel vereischt, en de verrassing van Trygaeus bij die gelegenheid toont, dat hij ze dan voor het eerst aanschouwt. Dit zou echter als eene kleine inconsequentie over het hoofd te zien zijn, zoo de toespraak van Trygaeus aan Theoria niet ten gevolge had, dat de hoofdpersoon, de godin Irene zelve, op den achtergrond raakte en alles wat de dichter van vs. 530—538 van haar zegt, thans noodwendig van Theoria moest worden verstaan. Het is niet noodig hiervoor een bewijs bij te brengen; iedereen, die de plaats overleest, zal met mij begrijpen, dat de dichter in vs. 530 met ταύτης de godin bedoeld heeft, op welke alles wat in de acht volgende verzen voorkomt alleen toepasselijk is; hieraan valt niet te twijfelen, en toch moet naar onzen tegenwoordigen tekst dit alles van Theoria worden verstaan; deze toch is het subiect van οἷον δὲ πνεῖς en het kan dus alleen haar liefelijke geur zijn, die in de volgende verzen aan den stank van den soldatenknapzak tegenovergesteld wordt.

Wanneer wij thans van het verband tot de taal overgaan, komt in de eerste plaats vs. 525 in aanmerking en wel om de woorden κατὰ τῆς καρδίας, die van allen zin ontbloot zijn. Het is zelfs moeijelijk te gissen wat de schrijver kan hebben willen zeggen: misschien heeft eene schemerachtige herinnering van het verbum καταπνεῖν hem op het denkbeeld van deze fraaije uitdrukking gebragt. In het volgende vers heeft de schrijver zich deerlijk vergist in de beteekenis van ἀστρατεία. Hij neemt het in eenen goeden zin, voor geoorloofden vrijdom van de krijgsdienst, doch bij de Atheners heeft het die beteekenis nimmer gehad; ἀστρατεία is bij hen uitsluitend het misdrijf van iemand, die de krijgsdienst ontduikt, waartoe hij volgens de wet verpligt is, gelijk de persoon die zich daaraan schuldig maakt ἀστράτευτος heet.

Hetgeen wij tot hiertoe hebben aangevoerd, is naar ik mag hopen, voldoende om de onechtheid der vier verzen te be-

wijzen; doch eene zwarigheid wacht ons nog. In den tekst, zoo als die thans is, vindt vers 527, μῶν οὖν ὅμοιον καὶ γυλίου στρατιωτικοῦ; zijne verklaring in vs. 525, waaraan het het verbum πνεῖ ontleent. Neemt men echter de vier verzen weg, dan vervalt daarmede tevens de band, waardoor vs. 527 met het voorgaande zamenhangt, en wordt genoemd vers onverstaanbaar. Dit argument zou veel afdoen, zoo het verband thans onberispelijk was; doch wij hebben boven aangetoond, hoe het juist door die verzen aan andere gebreken mank gaat. Daarenboven zie men niet voorbij dat zelfs in den tegenwoordigen tekst vs. 527 met behulp van vs. 525 niet goed te maken is. Hoe toch zal men zich den genitivus γυλίου στρατιωτικοῦ verklaren? Zoo ὄζειν voorafging zou dit geene zwarigheid hebben, maar bij πνεῖν staat de zaak, welke riekt, in den nominativus. Het blijkt derhalve dat ook thans het verband van vs. 527 met het voorgaande gebrekkig is, en het behoud der verzen de moeijelijkheid niet wegneemt, maar nog ingewikkelder maakt. Men verwerpe ze dus gerustelijk en neme met mij aan, dat in de oudste handschriften reeds eene lacune gevonden werd tusschen vs. 522 en vs. 527, die men later op eene onhandige wijze heeft willen aanvullen met deze vier verzen.

vs. 530 vlgg. ταύτης δ' (ὄζει) ὀπώρας, ὑποδοχῆς, Διονυσίων,

. . . .

κόλπου γυναικῶν διατρεχουσῶν εἰς ἀγρόν, κτέ.

In weêrwil van de gezochte uitlegging van κόλπου, die de scholiast geeft, zullen de meeste lezers denkelijk met mij van gevoelen zijn dat κόλπου hier hoegenaamd niets beteekent. Onder de vele bewijzen van een vrolijk en onbezorgd leven, die hier worden opgeteld, is er één, dat men in zulk een gezelschap met bevreemding mist; ik bedoel den κῶμος. ARISTOPHANES had geschreven:

κώμου, γυναικῶν διατρεχουσῶν εἰς ἀγρόν.

Deze gissing heeft naar mijn inzien te meer waarschijnlijkheid, daar de verwarring van de woorden κώμου en κόλπου in het unciaal schrift zich zoo gemakkelijk verklaren laat.

vs. 639 vlgg.

τῶν δὲ συμμάχων ἔσειον τοὺς παχεῖς καὶ πλουσίους,
αἰτίας ἂν προστιθέντες, ὡς φρονοῖ τὰ Βρασίδου.
εἶτ' ἂν ὑμεῖς τοῦτον ὥσπερ κυνίδι' ἐσπαράττετε.

Men schrijve in vs. 640 den indicativus φρονεῖ. De optativus is hier niet op zijne plaats, want de redenaars beschuldigden telkens een bepaald persoon, van wien zij dan zeiden, ὡς ὁ δεῖνα φρονεῖ τὰ Βρασίδου. Daarenboven verandere men den pluralis αἰτίας in αἰτίαν: Aristophanes spreekt slechts van deze éêne beschuldiging.

vs 664. ἀκούσαθ' ὑμεῖς, ὧν ἕνεκα μομφὴν ἔχει.

Het vers, dat wij hier voor ons hebben, kan gemist worden zonder nadeel voor den zin; hieruit zouden wij echter niet mogen besluiten tot de onechtheid, zoo niet andere redenen dit vermoeden kwamen bevestigen. Vooreerst de pluralis ἀκούσαθ' ὑμεῖς; want Hermes rigt van vs. 658 niet meer het woord tot het koor, maar tot Trygaeus alleen, gelijk men zien kan in vs. 670 ἴθι νυν ἄκουσον, vs. 679 en anderen. Voorts de uitdrukking μομφὴν ἔχει, die wel bij Pindarus en de tragici voorkomt, maar in de comedie nimmer; misschien zal men het als eene parodie willen verdedigen, doch daartegen pleit het overige deel van het vers, dat zoo alledaagsch mogelijk is.

vs. 741 vlgg.

τούς θ' Ἡρακλέας τοὺς μάττοντας καὶ τοὺς πεινῶντας ἐκείνους,
ἐξήλασ' ἀτιμώσας πρῶτος καὶ τοὺς δούλους παρέλυσεν
τοὺς φεύγοντας κἀξαπατῶντας καὶ τυπτομένους ἐπίτηδες,
οὓς ἐξῆγον κλαίοντας ἀεί, καὶ τούτους οὕνεκα τουδί,
ἵν' ὁ σύνδουλος σκώψας αὐτοῦ τὰς πληγάς, εἶτ' ἀνέροιτο· κτὲ.

Deze plaats, welke vroeger bijkans onverstaanbaar was, heeft veel gewonnen door eene gissing van Th. Bergk, die het eerst begrepen heeft, dat vs. 742 en het volgende door de afschrijvers omgezet waren, en indien men den zin herstellen wilde, noodwendig weder zóó geplaatst moesten worden, als wij ze hier gegeven hebben.

Hiermede is echter niet alles afgedaan; eerst wanneer men

daarenboven vs. 744, *οὓς ἐξῆγον κτἑ.* als onecht uit den tekst verbant, krijgt het geheel zijne oorspronkelijke helderheid en bondigheid terug. Dat vs. 744 ingeschoven is, blijkt vooreerst uit het verband, want het is duidelijk, dat op de woorden *καὶ τυπτομένους ἐπίτηδες* onmiddelijk heeft moeten volgen, *ἵν' ὁ σύνδουλος σκώψας αὐτοῦ τὰς πληγὰς εἶτ' ἀνέροιτο*, daar anders *ἐπίτηδες* overtollig is en *πληγάς* blijkbaar niet op *κλαίοντας* slaat maar op *τυπτομένους*. In het vers zelf zal, *οὓς ἐξῆγον κλαίοντας ἀεί*, wel niets anders kunnen beteekenen, dan: *die zij altijd huilende het tooneel lieten verlaten.* Maar dit is het toppunt van ongerijmdheid; de dichters lieten de slaven op het tooneel mishandelen, om zoo doende aanleiding te geven tot de platte grappen van hunne medeslaven; hoe konden zij dus willen dat zij het tooneel zouden verlaten, en dat wel juist als hun toeleg de gewenschte uitwerking had en die slaven onder de slagen aan het huilen waren geraakt? De volgende woorden, *καὶ τούτους οὕνεκα τουδί*, spreken mede voor de onechtheid, want eene ellendigere wijze van dit vers met het volgende in verband te brengen laat zich niet denken. Overigens is de interpolatie blijkbaar een gevolg van de omzetting en bestemd om eenigermate te herstellen wat deze in den zin bedorven had. Eer ik van deze plaats afstap, kan ik niet nalaten met een paar woorden opmerkzaam te maken op het participium *φεύγοντας* in vs. 742, waaraan het niet mogelijk is eenen zin te hechten, die voor de gelegenheid past. Het woord is zonder twijfel bedorven, doch wat er staan moet, weet ik niet: *κλέπτοντας*, dat wat den zin betreft, goed zou wezen, wijkt te zeer van de letters af, om waarschijnlijkheid te hebben.

vs. 825.

> Οἰκ. *τί δ' ἔπαθες;* Τρυγ. *ἤ λ γ ο υ ν τὼ σκέλη μακρὰν ὁδὸν διεληλυθώς.*

Het imperfectum *ἤλγουν* kan hier niet worden geduld. Trygaeus wil niet zeggen dat zijne beenen hem daar boven zeer deden, maar dat zij hem thans zeer doen. Zie vs. 820

> *ἔγωγέ τοι π ε π ό ν η κ α κομιδῇ τὼ σκέλη.*

Hier schrijve men *ἀ λ γ ῶ.*

vs. 832 vlgg.

Οἰκ. οὐκ ἦν ἄρ' οὐδ' ἃ λέγουσι κατὰ τὸν ἀέρα,
ὡς ἀστέρες γιγνόμεθ', ὅταν τις ἀποθάνῃ;
Τρυγ. μάλιστα. Οἰκ. καὶ τίς ἐστιν ἀστὴρ νῦν ἐκεῖ;
Τρυγ. Ἴων ὁ Χῖος, ὅσπερ ἐποίησεν πάλαι
ἐνθάδε τὸν Ἀοῖόν ποθ'· ὡς δ' ἦλθ', εὐθέως
Ἀοῖον αὐτὸν πάντες ἐκάλουν ἀστέρα.

De slaaf verkeerde in het denkbeeld, dat alle menschen na hunnen dood in sterren veranderden, ὡς ἀστέρες γιγνόμεθ', ὅταν τις ἀποθάνῃ. Hij heeft dus zijnen heer onmogelijk kunnen vragen: καὶ τίς ἐστιν ἀστὴρ νῦν ἐκεῖ; want die vraag onderstelt dat de metamorphose slechts in enkele gevallen plaats grijpt. Het vers is zonder twijfel bedorven. Wanneer men in aanmerking neemt dat Trygaeus in zijn antwoord alleen uitsluitsel geeft over den persoon, die thans de morgenster is, mag men het bijkans voor zeker houden dat ook de slaaf bepaaldelijk die ster genoemd had. Misschien had Aristophanes geschreven:

τίς ἔσθ' ἑῷος ἀστὴρ νῦν ἐκεῖ;

of, zoo men meent dat het voegwoord, hetwelk deze vraag aan de vorige knoopt, niet weg mag vallen:

καὶ τίς ἑῷος ἀστήρ ἐστ' ἐκεῖ;

Behalve deze verandering zou ik een weinig vroeger, in vs. 832, liever lezen ὃ λέγουσι. Men vindt daar thans ἃ λέγουσι, doch de slaaf spreekt slechts van eene enkele zaak.

vs. 906 vlgg.

θέασ' ὡς προθύμως ὁ πρύτανις παρεδέξατο.
ἀλλ' οὐκ ἄν, εἴ τι προῖκα προσαγαγεῖν σ' ἔδει,
ἀλλ' εὗρον ἄν σ' ὑπέχοντα τὴν ἐκεχειρίαν.

De scholiast, die zich beijvert, om ons de speling van den dichter met het woord ἐκεχειρίαν te verklaren, zegt dat hij doelt πρὸς τὸ ἔχειν τι ἐν τῇ χειρὶ παρὰ τῶν δεομένων. Ditmaal te regt, want de etymologie laat geene andere uitlegging toe. Doch hieruit blijkt tevens dat ἐκεχειρίαν op deze plaats aan de behoefte van den zin niet voldoet; want de hand, welke de prytanis uitsteekt, houdt niets, οὐδέν πω ἔχει, zij is ledig. Vergel. vs. 936 vlgg. van de *Thesmoph.*

ὦ πρύτανι πρὸς τῆς δεξιᾶς, ἥνπερ φιλεῖς
κοίλην προτείνειν, ἀργύριον ἤν τις διδῷ.

Ondertusschen bevat het vers ongetwijfeld eene toespeling op *ἐκεχειρία*, doch ARISTOPHANES had het woord eene kleine wijziging gegeven, die het met den zin in overeenstemming bragt, en tegelijk de aardigheid verhoogde. Men leze *δεκεχειρίαν*, dat van *δέχεσθαι* met *χείρ* even zoo gevormd is als het andere van *ἔχειν*.

vs. 1043 vlgg.

Τρυγ. *ὄπτα καλῶς νῦν αὐτὰ, καὶ γὰρ οὑτοσὶ*
προσέρχεται δάφνῃ τις ἐστεφανωμένος.
τίς ἄρα ποτ' ἐστίν; Οἰκ. *ὡς ἀλαζὼν φαίνεται·*
μάντις τίς ἐστιν. Τρυγ. *οὐ μὰ Δί', ἀλλ' Ἱεροκλέης.*
Οἰκ. *οὗτός γέ πού 'σθ' ὁ χρησμολόγος οὐξ 'Ωρεοῦ.*

Het pronomen *οὗτος*, waarmede het laatste vers begint, moet natuurlijk doelen op den naam Hierocles in het vorige; de slaaf schijnt derhalve te gelooven, dat Trygaeus dien man niet kent, maar van hem hooren moet, wat hij is en van waar hij komt. De ongerijmdheid hiervan loopt in het oog, als men bedenkt dat Trygaeus hem niet alleen bij name noemt, maar ook weet hoe weinig regt hij heeft op den titel van *μάντις*, dien hij had aangenomen. Ik houd mij overtuigd dat het vers niets is, dan een op metrum gebragt scholium. Men heeft slechts het partikel *γε* weg te laten, om het in zijne eerste gedaante onveranderd weder te krijgen: *οὗτός πού ἐστιν ὁ χρησμολόγος, ὁ ἐξ 'Ωρεοῦ.* Het woordje *που*, dat niet te verdedigen is, zoo die woorden tot den tekst behooren en van den slaaf zijn, laat zich in een scholium, welks schrijver naar de waarheid gist en niet verzekert, zeer goed begrijpen.

vs. 1102—1110.

Het behoeft naauwelijks een betoog dat vs. 1103,

ἀλλ' εἰ ταῦτα δοκεῖ, κἀγὼ 'μαυτῷ βαλανεύσω.

oorspronkelijk niet aan vs. 1105,

ἔγχει δὴ κἀμοὶ καὶ σπλάγχνων μοῖραν ὄρεξον,

heeft kunnen voorafgaan. Hierocles moet eerst getracht hebben om zich, even als Trygaeus, door den slaaf te laten in-

schenken, dit werd hem geweigerd en daarop gaf hij te kennen, dat hij, als het dan moest, *εἰ ταῦτα δοκεῖ*, ook zich zelven wel zou bedienen: dat hij integendeel, gelijk men thans leest, met het laatste begonnen zou zijn om later zonder aanleiding tot het eerste over te gaan, is te ongerijmd om door iemand ernstig te worden verdedigd. De volgorde van de verzen moet door de slordigheid der afschrijvers veranderd zijn; wij willen trachten die te herstellen en ze zóó te schikken dat de handeling gelijdelijk afloopt, en wat daar thans stootends in is, wordt weggenomen. In de woorden behoeft niets veranderd te worden, doch men plaatse de verzen als volgt:

1102. Τρυγ. *ἔγχει δὴ σπονδὴν καὶ τῶν σπλάγχνων φέρε δευρί.*
1105. Ἱερο. *ἔγχει δὴ κἀμοὶ καὶ σπλάγχνων μοῖραν ὄρεξον.*
1106. Τρυγ. *ἀλλ' οὔπω τοῦτ' ἐστὶ φίλον μακάρεσσι θεοῖσιν,*
1107. *ἀλλὰ τόδε πρότερον, σπένδειν ἡμᾶς, σὲ δ' ἀπελθεῖν.*
1103. Ἱερο. *ἀλλ' εἰ ταῦτα δοκεῖ, κἀγὼ 'μαυτῷ βαλανεύσω.*
1104. Τρυγ. *σπονδὴ, σπονδή.*
1108. *ὦ πότνι' Εἰρήνη, παράμεινον τὸν βίον ἡμῖν.*
1110. Ἱερο. *σπονδή.* Τρυγ. *καὶ ταυτὶ μετὰ τῆς σπονδῆς λάβε*
1109. Ἱερο. *πρόσφερε τὴν γλῶτταν. κτὲ.* *(θᾶττον.*

Op die wijze wordt ook aan vs. 1110, dat in de uitgaven het gesprek over de *σπλάγχνα* zonderling afbreekt, eene plaats aangewezen, welke met den inhoud beter overeenstemt.

vs. *1140*—1159.

Deze geheele plaats is niet, gelijk men uit de interpunctie in de uitgaven moet opmaken, eene doorloopende rede, maar een gesprek tusschen twee boeren. De eerste, die er ons verslag van geeft en Comarchides heet, is op een' regenachtigen dag te huis gebleven. De andere, zijn buurman, die in weerwil van het weder naar het veld gegaan is, maar al spoedig bespeurd heeft, dat hij met zulk een natten grond niet werken kan, komt bij hem en zegt:

εἰπέ μοι, τί τηνικαῦτα δρῶμεν, ὦ Κωμαρχίδη;
οὐ γὰρ οἷόν τ' ἐστὶ πάντως οἰναρίζειν τήμερον
οὐδὲ τυντλάζειν, ἐπειδὴ παρδακὸν τὸ χωρίον.

Comarchides antwoordt, dat hij lust heeft om een gastmaal aan te leggen en het zich goed te laten smaken, en geeft de

noodige bevelen aan zijne vrouw:

ἐμπιεῖν ἔμοιγ' ἀρέσκει, τοῦ θεοῦ δρῶντος καλῶς.
ἀλλ' ἄφευε τῶν φασήλων, ὦ γύναι, τρεῖς χοίνικας,
τῶν τε πυρῶν μῖξον αὐτοῖς, τῶν τε σύκων ἔξελε,
τόν τε Μανῆν ἡ Σύρα βωστρησάτω 'κ τοῦ χωρίου.

Nu vat de andere weder het woord om te zeggen, dat men ook bij hem aan huis eene bijdrage moet gaan halen en als derde bij het feest Charinades ontbieden:

κἀξ ἐμοῦ δ' ἐνεγκάτω τις τὴν κίχλην καὶ τὼ σπίνω·
ἦν δὲ καὶ πυὸς τις ἔνδον καὶ λαγῷα τέτταρα, κτἑ.

Hoe de uitgevers het gemaakt hebben om den spreker, uit wiens woorden blijkt dat hij te huis is bij zijne vrouw, vs. 1144.

ἀλλ' ἄφευε τῶν φασήλων, ὦ γύναι, τρεῖς χοίνικας κτἑ.

niet te onderscheiden van zijn' buurman, die hetgeen hij bijdragen wil, door een' slaaf van huis moeten laten halen, vs. 1149.

κἀξ ἐμοῦ δ' ἐνεγκάτω τις τὴν κίχλην καὶ τὼ σπίνω κτἑ.

laat zich moeijelijk begrijpen.

In de woorden van den tekst behoeft niets veranderd te worden; alleen plaatse men vs. 1147 vlg., gelijk ik dat boven reeds gedaan heb, iets hooger na vs. 1142. Die beide verzen toch passen veel beter in den mond van den eersten spreker, die ons begrijpelijk moet maken, waarom hij verlegen is met zijnen tijd, dan in dien van Comarchides, die van de reden, waarom hij Manes laat roepen geene rekenschap schuldig is. Manes is een slaaf en de lezer begrijpt van zelf dat zijn heer hem bij deze gelegenheid noodig kan hebben.

vs. 1216 vlgg.

ὅμως δ' ὅτι τὸ σφήκωμ' ἔχει πόνον πολύν,
δοίην ἂν αὐτοῖν ἰσχάδων τρεῖς χοίνικας,
ἵν' ἀποκαθαίρω τὴν τράπεζαν τουτῳΐ.

Van deze drie verzen is het laatste, dat bijna gelijkluidend is met vs. 1193,

ἔχ' ἀποκάθαιρε τὴν τράπεζαν ταυτηΐ.

eene interpolatie van lateren tijd. De omstandigheid dat dezelfde grap, zóó kort nadat zij voor de eerste maal te pas

gebragt is, hier voor de tweede maal weder voorkomt, moet reeds bevreemding wekken; doch alle twijfel houdt op, wanneer men acht geeft op de armoede, die zich in het herhalen van dezelfde woorden openbaart en op de onhandigheid, waarmede het laatste vers aan het voorgaande vast gemaakt is. Want daar Trygaeus in dat vers den prijs bepaalt, dien hij voor den vederbos zou willen geven, krijgt het den schijn, als of hij zeggen wilde, dat hij, om door hem als veger gebruikt te worden, drie schepels gedroogde vijgen kosten moest. Eindelijk verraadt ook de singularis τουτῳΐ, dien de interpolator om het metrum niet te bederven uit vs. 1193 heeft overgenomen, de onechtheid dezer plaats: de zin verlangt eenen dualis.

Katwijk aan den Rijn. H. G. HAMAKER.

AESCHYLOS, *Smeekelingen* 212.

In dit vers vermaant Danaos zijne dochters met de woorden:

καὶ Ζηνὸς ὄρνιν τόνδε νῦν κικλήσκετε.

waarop het koor antwoordt:

καλοῦμεν αὐγὰς ἡλίου σωτηρίους
ἁγνόν τ' Ἀπόλλω φυγάδ' ἀπ' οὐρανοῦ θεόν.

De handschriften geven geene opheldering. HERMANN denkt aan den haan, die volgens PAUSANIAS aan de zon geheiligd was, en meent dat één vers is uitgevallen, waarin het koor zou doen blijken een beeld van den zonnegod te zien, *ornatum fortasse imagine galli gallinacei.* In vs. 209 rigt Danaos eene bede tot Zeus, waarin het koor in vs. 210 hem navolgt; hetzelfde geschiedt vs. 218 en 219 met Poseidon, en 220 en 221 met Hermes. Met Ζηνὸς ὄρνιν wordt Apollo bedoeld, want dezen noemt het koor in vs. 214, en bedoelt hem vs. 213 met het aanroepen van de stralen der zon, zoo als Poseidon vs. 218 met de vermelding van den drietand; maar Ζηνὸς ὄρνιν wijst zoo min op Apollo als op HERMANNS denkbeeldigen haan: er is geen andere *vogel* van Zeus dan de arend. Doch de zin wordt duidelijk, zoo wij aan Apollo den *zoon* van Zeus denken, en dus lezen (vgl. vs. 42. 251):

καὶ Ζηνὸς ἶνιν τόνδε νῦν κικλήσκετε.

5 *Jan.* 1856. E. J. K.

De fide et auctoritate Appiani in bellis Romanorum civilibus enarrandis (,) exploratis fontibus, quibus usus esse videtur. Scripsit Dr. J. A. Wijnne. Groningae, 1855. 129 pagg.

Εἰ μὲν φράσω τἀληθὲς, οὐχί σ' εὐφρανῶ·
εἰ δ' εὐφρανῶ τί σ', οὐχὶ τἀληθὲς φράσω.

Agatho.

In Junij 1854 heeft het Prov. Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen de volgende vraag voorgesteld, ter beantwoording vóór of uiterlijk op den 30 November 1856:

Examinetur fides Appiani in bellis Romanorum civilibus enarrandis, exploratis diligenter fontibus, quibus usus esse videatur.

Dat tot deze prijsvraag de verhandeling van Dr. Wijnne in eenige betrekking staat, laat zich wel terstond vermoeden, doch blijkt niet duidelijk, daar het boek geen woord bevat, dat strekken kan tot toelichting van zijn' oorsprong. Slechts deelt de S. op bl. 2 ons mede, dat hij het aan anderen overlaat, naar de bronnen van het geheele werk van Appianus te onderzoeken, en het hem lust zich te bepalen tot de navorsching van die, welke voor de *Bella Civilia* gebruikt zijn. Wat er ook van zij, ik geloof dat wij ons minder over de verhaaste verschijning van Dr. W.'s geschrift verheugen mogen, dan het betreuren, dat hij redenen gehad heeft om de vruchten

zijner nasporingen niet eerst, behoorlijk gerijpt, ter keuring aan te bieden aan genoemd Genootschap. Vermoedelijk zou hij dan beter het belang der wetenschap behartigd hebben, die nu door de uitgave van zijn werk niet alleen niet gebaat is, maar welligt te minder kans heeft om spoedig met een goed kritisch vertoog over de bronnen van APPIANUS verrijkt te worden.

Zonder elk onderdeel van het geschrift naauwkeurig te ontleden, vertrouw ik in dit verslag te zullen bewijzen, dat mijne harde uitspraak niet berust op losse gronden. Meer opzettelijk zal ik mij met dat gedeelte bezig houden, hetwelk aan het onderzoek naar de bronnen van APPIANUS gewijd is; doch in het algemeen hem, die het boek niet van nabij kent, op een standpunt trachten te plaatsen, van waar hij, bij een overzigt over het geheel, inzigt krijgt in de wetenschappelijke waarde der gedane nasporingen en bevindingen. Met dit doel wil ik nu eens den S. geregeld volgen, waar hij is voorgegaan, en doen uitkomen, in welken trant en met welken uitslag hij gewerkt heeft; dan weêr aantoonen, waar ik zijne voetstappen niet heb aangetroffen, en hoe hij, naar mijn oordeel, tot meer volledige en betere uitkomsten had kunnen geraken. Het pleit over taal en stijl beslisse ieder voor zich: want dikwijls zal ik Dr. W. zelven laten spreken.

De S. heeft zijn werk in 8 Capita verdeeld, van welke de 3 eerste tot opschrift hebben:

I. *De fontibus, quibus A. libro primo de Bellis Civilibus usus esse videtur.*

II. *Investigatur, quosnam scriptores A. libro secundo adhibuerit.*

III. *Quaeritur, quosnam auctores A. libro tertio, quarto, quinto contulerit.*

Ik houd deze verdeeling voor allerongelukkigst gekozen: want hoe aannemelijk zij ook schijne voor het werk van APPIANUS, voor de schriften, van welke deze zich bediend heeft, is zij eene verbrokkeling, die op hare beurt weêr oorzaak is van een omslagtig en gerekt betoog. Zoo komen SALLUSTIUS, CAESAR en DIODORUS in Cap. I en II voor; ASINIUS POLLIO, OCTAVIANUS en SUETONIUS in Cap. II en III; NEPOS, CICERO, LIVIUS, VEL-

leius, Valerius Maximus, Frontinus, Florus en Plutarchus in Cap. I, II en III; ja zelfs wordt *Cicero's Leven* van den laatste voor een klein gedeelte in Cap. II, voor het overige in Cap. III behandeld. Rekent men hierbij nog dit, dat in § 2 van Cap. I en in § 1 van Cap. II en III eene opsomming plaats heeft van de bekende en van onbekende bronnen voor het door Appianus beschrevene tijdvak, dat vervolgens deze bronnen weêr hoopsgewijze in de §§ worden opgenoemd en nagegaan, telkens met eene soort van voorafspraak of kleine inleiding, dan zal men zich eenigermate een denkbeeld kunnen vormen van het breedvoerige en langwijlige van het geheel.

Kunstmatiger, niet doelmatiger noem ik de versnippering van het betoog *de fide et auctoritate* in de volgende Capita:

IV. *Quid et quantum A. e fontibus suis desumsit? sive de natura et indole librorum de Bellis Civilibus.*

V. *De Appiani iudicio historico.*

VI. *Qua cura ac diligentia A. in historia conscribenda versatus est?*

VII. *De Appiani fide et veritate* (p. 75—127).

Hoe toch zou, anders dan ten koste eener verbreking van hetgeen ten naauwste verbonden is, eene beschouwing over »iudicium historicum" te scheiden zijn van eene juiste waardering van »cura ac diligentia"; hoe vooral deze mogelijk, zonder te treden op het gebied van »fides et veritas"; hoe eindelijk buiten dit alles om »natura et indoles" volledig en naar waarheid te beschrijven? Dat bij zulk een versnipperen de bondigheid van redenering niet weinig lijdt, en ook hier beknoptheid van voorstelling ten offer gebragt is, springt van zelf in het oog. Is nu dit andere deel van het onderzoek afgeloopen en het eindvonnis, welk dan ook, over Appianus uitgesproken, dan ontvangen wij tot toegift Cap. VIII. *De orationibus in Appiani libris de Bellis Civilibus obviis*, een op zich zelf niets beteekenend aanhangsel van nog geen 3 bladzijden, welks zonderling begin: »Appianus homines non tantum agentes, sed loquentes in historiam suam induxit", bij den lezer onwillekeurig den indruk maakt, als had de S. een' zijdelingschen blik op Babrius c. s. geworpen. Intusschen wordt déze

indruk spoedig uitgewischt, en de zaak eenigzins opgehelderd door: »Affert enim perplures[1] orationes a Sulla, a Caesare, a »Pompeio, — ad hostes, ad milites, — ad viros modo dictos, »ad *nullum non* habitas." Het laatste is ten minste geheel nieuw, zelfs voor de uitverkorenen, bedoeld bij het: »Haud »credo, hodie multos fore, qui nesciant, has orationes non eo »modo, quo Appianus velit, habitas esse." In ernst, door die redevoeringen niet, gelijk met sommige geschied is, in het overige deel der verhandeling te bespreken, maar ze buiten dadelijk verband te stellen met bronnen en feiten, door ze af te zonderen van de algemeene beschouwing over »fides et ve»ritas," heeft de S. een' ergen misslag begaan, dien hij toch even gemakkelijk had *kunnen*, als volstrekt *moeten* vermijden.

Eene verdeeling, welke niet den vorm alleen betreft, maar op het gansche wezen van het boek een' zoo ongunstigen invloed heeft uitgeoefend, mag gewis niet beschouwd worden als eene zaak van ondergeschikt belang. Naar mijn inzien had de S. de natuurlijke splitsing van zijn onderwerp in 2 hoofdafdeelingen, I. *Fontes*, II. *Fides et auctoritas*, moeten volgen, en dan verder om geene Boeken van APPIANUS, om geene scheiding in Capita zich moeten bekreunen, zoodat het onderzoek naar eene bron, eenmaal begonnen, tevens doorgezet en geeindigd was geworden. Doch ook buiten de gebreken, welke men kan aanmerken als voortgevloeid uit de door Dr. W. gekozene verdeeling, lijdt zijn onderzoek nog aan menig ander euvel, dat door geen' stalen vlijt wordt vergoed. Ik zal mijn oordeel niet zamenvatten, eer wij zijne gangen hebben nagegaan. Dan kan men het toetsen aan eigene ondervinding. Het eerste Caput zal ik vrij geregeld doorloopen, de andere niet uit het oog verliezen.

§ 1. *De Appiano aut rerum scriptore aut compilatore* (bl. 1, 2). Naar het opschrift te oordeelen, schijnt men hier een ὕστερον πρότερον aan te treffen, en zou men deze § aan het slot, niet aan het begin van het onderzoek verwachten. Uit

[1]) Van dezen vrij zeldzamen comparativus van *permultus* komt bl. 45 s. f. het neutrum *perplura* voor.

den inhoud blijkt evenwel, dat de S. slechts namen en gevoelens van geleerden wilde opgeven, door welke Appianus, al of niet, als »compilator nullius iudicii ac plagiarius" beschouwd is. Met enkelen hunner denkt de S. veel gunstiger over hem; immers — »Quid, quod Wyttenbachius eum optimis histori»cis, veluti Thucydidi, Livio et similibus, nec adiungendum »nec longe postponendum iudicat?" een »quid, quod," waarmeê juist Wyttenbach zelf mogelijk het minst zou ingenomen zijn. Ik maak het op uit zijn: »Faciles hortor, ne auctori»tati nimium tribuant, neque vel mihi vel cuiquam alii sim»pliciter affirmanti credant." En dit schreef hij nog wel, voor dat hij over het geschrift Περὶ παίδων ἀγωγῆς zijn gevoelen mededeelde, een geschrift, omtrent hetwelk vermoedelijk zijne studie grondiger, zijn blik juister, zijn oordeel meer gescherpt was dan omtrent de Ἱστορίαι van Appianus. Dan, hoe ver Dr. W.'s bewondering gaat van het »gezag," zal straks duidelijker blijken. Vertoeven wij thans een oogenblik bij het *Leven van Appianus*, hetwelk midden in deze § beschreven wordt, nadat de S. op het moeijelijke van zijn' arbeid gewezen heeft, verzoekende dat men niet meer van hem wil vergen, »quam in tanta rerum farragine praestare queat." Daarvoor was hij trouwens, zoo maar het *In magnis voluisse* hier geldig is, door het *Ultra posse* reeds gewaarborgd. Over Appianus dan lezen wij het volgende: »De persona atque vita »Appiani nihil aliud compertum habemus praeter pauca ea, »quae in fine prooemii, operi suo praemissi (Praef. 15), ipse de »se scripsit. Vixit igitur Appianus imperante Traiano ac Ha»driano, sed produxit etiam vitam usque in Antonini Pii im»perium, quo regnante historias suas edidit." — Niets minder, maar ook niets meer, behalve eene verwijzing op Schweighäuser's *Opusc. Acad.* II. p. 9 sq. en Egger's *Examen critique* p. 243 sq. Munt dit levensberigt meer door zijne kortheid uit dan door juistheid, tevens is het een merkwaardig voorbeeld van onhandige navolging. Dat in een werk, waarin uitspraak gedaan wordt over de »fides et auctoritas" van een' geschiedschrijver, op diens levensomstandigheden behoort gelet te worden, zal wel niemand ontkennen; wat echter een berigt beteekent als het boven vermelde, zal niemand begrijpen. Al

mogen wij verder uit het *Prooemium* van APPIANUS met eenigen grond gissen, dat hij nog onder het Keizerschap van ANTONINUS geleefd heeft, ofschoon dit door SCHWEIGHÄUSER bl. 11 met meerdere zekerheid uit andere gezegden van APPIANUS is opgemaakt, strookt het buitendien in onzen tijd niet met de waarheid, te beweren, dat wij van APPIANUS *niets* weten dan hetgeen hij ons daar mededeelt. Sedert dat FRONTO's *Brieven* aan het licht gekomen zijn, is zoowel de leeftijd van APPIANUS als zijn persoon nader bekend geworden. (Zie *Epp. ad Anton.* IX en *Epp. Graec.* II, III, waarvan gene door APPIANUS aan FRONTO, de andere in antwoord daarop geschreven is.) EGGER heeft bl. 245 van deze aanwinst behoorlijk partij getrokken, om aan te toonen, dat APPIANUS geschiktheid en tevens gelegenheid schijnt gehad te hebben tot het schrijven van eene goede geschiedenis van den Romeinschen staat. In plaats nu van EGGER's voorbeeld te volgen en zelf de weinige bouwstoffen voor het leven van APPIANUS te verwerken, schrijft Dr. W. bijna woordelijk een gedeelte af van hetgeen vóór eene halve eeuw door SCHWEIGHÄUSER gezegd is. Zonderling, dat iemand, die tot zinspreuk koos: »*In primis arduum videtur, res gestas* »*scribere*", zich aan zulk eene onhandigheid schuldig maakte, juist toen hij sprak *de Appiano aut rerum scriptore aut compilatore*!

Op dit ἔργου πρόσωπον τηλαυγές volgt in § 2. bl. 3—5 eene *optelling* van bronnen, uit welke APPIANUS *kan* geput hebben, met de aanmerking: »semel commentarios quosdam se inve»nisse testatur (c. 97), qui tradant, Sullam senatusconsulto »quodam Ἐπαφρόδιτον fuisse appellatum." Hierop wordt eerst over schriften van de GRACCHI gehandeld, dan over de *Annales* van FANNIUS, eindelijk over de *Historiae* van RUTILIUS RUFUS. Hooren wij den S. zelven: »Neque Gracchorum orationes, »quas Plutarchus saepius citat, neque Caii de fratre scriptum »aut Corneliae ad Caium epistolas novisse videtur Appianus. »Nihil enim eorum, quae ille ex iis affert, apud Appianum »legitur. Constat quidem, orationes illas collectas fuisse et »monumenta Gracchorum manus Plinii aetate adhuc exstitisse, »sed nihil probat, illas Appiano ad manum fuisse." Het kan vreemd schijnen, dat PLUTARCHUS hier zoo in het spel komt,

dat hij bijna als helper optreedt; doch die het door den S. trouw aangehaalde boekje van Heeren wil naslaan, *de fontt. Plutarchi* ed. 1820, zal bevinden, dat Heeren bl. 132 vlg. omtrent Plutarchus bevestigt, wat Dr. W. ten opzigte van Appianus ontkent. Op dezen verwijst evenwel Heeren ten onregte, als gewaagde hij van eene *Verzameling* van genoemde redevoeringen. Maar Heeren is daar geheel aan het dwalen: want Plutarchus zegt óók niet, dat hij die redevoeringen zelven gekend, of zich van zulk eene verzameling bediend heeft voor hetgeen hij er uit mededeelt, en de door Heeren aangehaalde plaats (*Vit. C. Gracchi* XIII), die bewijzen moet, dat Plutarchus de ἐπιστόλια van Cornelia heeft gelezen, bewijst juist het tegendeel. Als men dus met eigen oogen ziet, dat Heeren *invito Plutarcho* zoo schrijft, wat heeft men dan de hulp van Nitzsch in te roepen, en te verzekeren: »Plutar»chum easdem (epistolas) haud novisse, invito Heereno, af»firmat Nitzschius (*die Gracchen*, p. 455)"? Nog onbegrijpelijker is het, hoe door een gevoelen van Nitzsch over Plutarchus, hetwelk ieder voor zich zelf terstond moet opvatten, eene meening omtrent Appianus in waarschijnlijkheid kan winnen. Immers verneemt men: »Quum enim Nitzschius quamvis »dissentiente Heereno iure dubitet, an Plutarchus eas (oratio»nes) revera viderit, eo verisimilius videtur, Appianum pauca »illa, quae e Tiberii oratione apud eum inveniuntur (c. 9, 11), »aliunde collegisse." Wat eindelijk het βιβλίον van Caius betreft, door Plutarchus vermeld (*Vit. Ti. Gr.* VIII), het schijnt den S. zeker, dat het aan Appianus onbekend was. De reden is ook hier: »Quum id, quod Plutarchus e Caii scripto hau»sit, apud Appianum frustra quaeratur, neque hoc opus *ei* »innotuisse statuimus."

Op gelijken grond wordt aan de *Annales* van C. Fannius eene plaats onder Appianus' bronnen ontzegd. Wat de S. buitendien over Fannius aanteekent, is een uittreksel uit Heeren's werkje (bl. 133 vlg.), bijna met dezelfde woorden, *ad* — *usque* niet uitgezonderd. Gewoonlijk is hij het dan ook met Heeren eens, zoo namelijk, dat hij niet alleen diens methode getrouw volgt, maar dikwijls zijne woorden, een' enkelen keer zelfs zijne fouten overneemt. Wat Heeren gezegd heeft, treedt veelal op

den voorgrond, geldt ook wel voor bewijs, is in elk geval van groot *gezag*. Na HEEREN komt KRAUSE, *Vitt. et fragm. histor. Rom.*, een bij kritische nasporingen even onzekere gids. Beiden deelen broederlijk de eer van de bouwstoffen voor RUTILIUS geleverd te hebben. »Sequatur Rutilii Rufi, probitate et »calamitate sua notissimi, Marianis temporibus innocui in exi»lium acti, historia Romana, Graece conscripta. An hoc li»bro ab urbis origine historias inceperit Rutilius, iure dubi»tatur (Heeren, Lachmann *de fontt. Liv.* II. p. 27. Contra»rium existimat Krause, p. 228.); sed eum Gracchorum tur»bas ac Marii incepta complexum esse constat. Vir fuit non »saeculi sui, sed omnis aevi optimus (Vell. Pat. II. 13. Cf. »tamen Krause, p. 229.) idemque doctissimus, Stoicus, et ut »ceteras virtutes omittamus, scriptor fide dignissimus, quem »Plutarchus, quamquam ipse non optimus iudex, veracem ac »probum vocat historicum, nisi quod Mario infestus fuerit." Nu leze men HEEREN bl. 135, dan zal men daar VELLEIUS wel niet aangehaald, over de braafheid en het ongeluk van RUTILIUS op die wijze niet gesproken, over PLUTARCHUS zoo ongunstig niet geoordeeld zien, die volgens HEEREN »plurimum ei »tribuit", volgens Dr. W., 4 regels lager, »eidem plurimum »tribuit"; — maar slaat men het werk van KRAUSE op, dan zal men door middel van bl. 228 vlg. al deze gapingen voortreffelijk kunnen aanvullen, en nog wel iets vinden, dat de S. onmiddelijk daarna heeft te pas gebragt. Al wie zoo te werk gaat, kan zeker binnen korten tijd een boek zamenstellen, maar bouwt niet op, brengt de wetenschap geene schrede vooruit. RUTILIUS wordt door APPIANUS, die anders zijne bronnen vrij geheim houdt, ééns als zegsman genoemd, *de reb. Hisp.* LXXXVIII, waar hij het beleg van Numantia beschrijft. RUTILIUS verdiende dus meer dan vele anderen, aan welke APPIANUS mogelijk iets, maar ook mogelijk niets te danken heeft, Dr. W.'s opmerkzaamheid, die in dit geval ten minste schijnt begrepen te hebben, dat men bij het zoeken van de bronnen voor de *Bella Civilia* niet de ongerijmde stelling moet aankleven, dat APPIANUS dáár geene Commentarii gebruikt heeft, van welke hij zich elders heeft bediend. Doch in 4 regels loopt de gansche zaak bij hem af, kort derhalve, maar wonderlijk

levens. »Uti hinc cum aliqua veri specie concludere licet, »Appianum et in Gracchorum et in Marii historia quaedam ex »eo hausisse, ita augetur haec suspicio, quoniam Appianum, »uti Rutilium, Mario nonnihil infestum cognovimus, quod »infra patebit." Zoo *zal* dan later *blijken*, wat wij nu reeds *weten*!

Voegt men bij de genoemde schrijvers Nepos en Sisenna, hieronder te vermelden, dan heeft men, wat het tijdperk der Gracchi betreft, alle *fontes* bijeen, welke, naar aanleiding van Plutarchus, voor Plutarchus Heeren, naar aanleiding van Heeren, voor Appianus Dr. W. opgeeft. Toch is het waar, dat de laatste, hiermede niet geheel tevreden, Appianus te gunstig jegens de beide broeders gestemd acht, om niet ook andere, hun zeer toegedane schrijvers geraadpleegd te hebben. Hij betuigt dat meer dan eens, b. v. bl. 14, waar hij aanmerkt, dat Livius daartoe *niet* moet gebragt worden. Maar wie vermoedelijk dán? Daaromtrent wordt niet de minste gissing gewaagd. Lag het dan zóó ver van de hand, een' geschiedschrijver op te sporen, die toen geleefd, die zelfs tot de familie der Gracchi behoord heeft? Mij dunkt, Gellius *N. A.* II. 13 gaf toch wel eenigzins te kennen, dat het *P. Sempronius Asellio* kan geweest zijn, weleer Tribunus militum voor Numantia, even als Rutilius. Te *be*wijzen is het zeker niet, maar op hem te *ver*wijzen duizendmaal meer gepast, dan het voegzaam schijnt in een kritisch onderzoek, dat men ongevergd op zich neemt, te zeggen, dat men er volstrekt geen' lust in heeft zulke onbekende bronnen op te sporen. »Quinam hi (fontes) fuerint investigare, nihil iuvat", bl. 25. Maar — waarom het verzwegen? — over het geheel mis ik in deze verhandeling dien kritisch vorscheuden blik, welken Lucretius (I. 404 sqq.) door het volgende beeld zoo juist en zoo schoon ons beschrijft:

namque canes ut montivagae persaepe ferai
naribus inveniunt intectas fronde quietes,
cum semel institerunt vestigia certa viai;
sic alid ex alio per te tute ipse videre
talibus in rebus poteris, caecasque latebras
insinuare omnis et verum protrahere inde.

Dát alleen is de weg om bronnen op te sporen, dát alleen om ze te vinden. Die daartoe geene kans ziet, geene opwekking gevoelt, hij wage zich niet op dit moeijelijk veld der kritiek, maar vermeije zich liever in lustiger oorden. Vooral moet het *per se ipsum videre* én regel én uitzondering zijn. Aan deze *lex Lucretia* heeft Dr. W. zich zwaar vergrepen. Schweighäuser, Heeren, Egger, Nitzsch, Lau, Bernhardy, Krause, ja ook Krause, mogen en kunnen ons voorlichten; — waarom niet? dikwijls zien wij dan zoo veel te beter; — maar hun licht moet ons de oogen niet in die mate verblinden, — en wanneer wij er te digt bijloopen, gebeurt dit ras, — dat wij ten laatste bij al dat licht het spoor bijster worden, den gids onder den arm nemen en tot hem zeggen: »Vriend, »leid gij mij maar; gij kent den weg: want gij zijt er meer »geweest; ik durf mij best op u verlaten". Neen, overal en hier vooral, eigen onderzoek en zelfstandigheid; geen gezag, geen *αὐτὸς ἔφα*.

§ 3. »Pervenimus ad L. Corn. Sisennam". Hetgeen terstond daarop volgt, is weder, om het bij het regte woord te noemen, zamengeflanst uit Heeren (bl. 154) en Krause (bl. 301). Over ééne fout van Heeren is evenwel de S. gelukkig heengegleden, dat namelijk de *Historiae* van Sisenna zouden begonnen zijn »ab urbe a Gallis capta". Krause heeft zich buiten schot weten te houden. Vergis ik mij niet, dan verraadt het fragment uit het *eerste* Boek bij Nonius i. v. *protinus* eene gebeurtenis, die met den Marsischen oorlog in verband staat, en behooren de op vroegeren tijd doelende plaatsen, bij Servius *Aen.* I. 242, XI. 316 en Nonius i. v. *iuxtim*, tot Sisenna's *prooemium*. Intusschen heeft Heeren, eenigzins buiten zijne schuld, den S., omdat hij niet uit eigen oogen zag, eene leelijke poets gespeeld. »Neque Plutarchus (*Lucull.* »I. Cf. Heeren.) eundem neglexit", schrijft Dr. W. Had hij evenwel zelf de woorden van Plutarchus gelezen, dan zou het hem mogelijk gebleken zijn, dat Heeren zich vergist heeft en Sisenna door Plutarchus *niet* geciteerd wordt. Maar het loopt nog erger. Heeren heeft zijne vergissing weldra ontdekt en bl. 157 in eene noot het gezegde herroepen, met belofte, dat hij elders zou aantoonen, dat Plutarchus in andere *Levens* Si-

senna's *Historiae* geraadpleegd had, eene belofte, welke hij nogthans niet is nagekomen, denkelijk wel dáárom, dat Sisenna *nergens* door Plutarchus wordt aangehaald en Heeren zelden dieper doordringt. Wat doet nu Dr. W.? Beide bladzijden van Heeren vermeldt hij naast elkander, en neemt de fout over, doch laat zich aan de verbetering niet gelegen liggen! Wat hij er ten laatste bijvoegt over Sisenna's werk als *fons* van Appianus, heeft niets te beteekenen: »Appianus eum »nec nominat, nec adhibuisse videtur". Het een is juist, het andere welligt onbewijsbaar, maar door »siquidem e duobus »Sisennae fragmentis nihil apud eum reperitur" zeker niet bewezen. Van Sisenna toch hebben Krause en Roth meer dan 120 fragmenten verzameld, ofschoon de meeste weinig waarde hebben. Wat is dus »duo"? *De* twee, welke de S. aanhaalt, als te vinden bij Cicero *de Div.* I. 44 en Tacitus *Hist.* III. 51? Dán — geen woord meer over Sisenna.

Thans is de beurt aan Valerius Antias en Q. Claudius Quadrigarius, »quorum operibus Appianum usum esse nullo in»dicio colligi potest". Is het niet, als lazen wij een boek »de fontibus, quibus Appianus usus *et quibus non usus* esse vi»detur"? Tot opheldering dient: »Nam neuter usquam in »eius libris nominatur, nec fragmenta, quae ex eorum anna»libus servata sunt, ad collationem adhiberi possunt". En hiermede schijnt voor de (ten minste) 75 *libri annales* van Valerius het pleit voldongen. Wat Claudius betreft, diens fragmenten »ad collationem adhibere" zal iedereen uit het volgende voorbeeld moeten begrijpen dat onmogelijk is. »Sic Qua»drigarius in quodam fragmento, auctore Popma ad bellum »sociale pertinente (Krause, p. 260, 261.) exemplum fidei duo»rum servorum ex urbe Grumento erga dominam suam nar»rat, quod Appiano, licet Grumenti obsidionem attingat (c. 41), »incognitum est". *Sic*! Maar heet dat kritiek? Had de S. dan liever Appianus *de reb. Syr.* XLII met Livius XXXVIII. 23 vergeleken, waar de getuigenis van Claudius wordt opgegeven omtrent de overwinning van den Consul Cn. Manlius op de Gallograeci. Het zou hem gebleken zijn, dat Appianus dáár niet met Claudius overeenstemt, maar met Livius, even als in de opgave van het aantal gesneuvelden, bij gelegenheid dat

MANLIUS de Tectosagi tot aan den Halys nazette, hetwelk beiden op 8000 begrooten. Zie LIVIUS l. l. 27. Of nu LIVIUS hier uit dezelfde bron als APPIANUS, vermoedelijk het XXIIe Boek van POLYBIUS, dan of deze uit genen geput heeft, is eene andere vraag. Eéne plaats van APPIANUS hebben wij ten minste gevonden, die aan CLAUDIUS *niet* ontleend is. Zoo kunnen er meer zijn, ook in het I[e] Boek der *Bella Civilia*. APPIANUS' zwijgen over zaken, die CLAUDIUS heeft opgeteekend, zoo als het gebeurde met de slaven uit Grumentum, bewijst op zich zelf niets. Mogt men met GIESEBRECHT, vermeld door KRAUSE bl. 244 vlg., als waar aannemen, dat de CLAUDIUS, door wien de in het Grieksch geschrevene *Annales* van ACILIUS zoo goed gebruikt zijn, dat hij ze als het ware vertaald heeft, — dus meen ik de gezegden van LIVIUS XXV. 39. 12 en XXXV. 14. 5 vereenigd te moeten verklaren, — mogt men aannemen, dat die CLAUDIUS geen andere is dan QUADRIGARIUS, alsdan zou uit eene vergelijking van laatstgenoemde plaats van LIVIUS met APPIANUS *de reb. Syr.* X (vgl. SCHWEIGHÄUSER *Adnott.* III. p. 173.) zijn af te leiden, dat QUADRIGARIUS aan APPIANUS wél bekend is geweest. Op zulke vermoedens valt evenwel niet te bouwen, ofschoon hij, die zorgvuldig bronnen naspoort, naar mijn oordeel, ze niet geheel over het hoofd mag zien.

De naam van CLAUDIUS gaf verder den S. aanleiding om melding te maken van PAULUS CLAUDIUS. Gaarne beken ik, dat het tot geene *zekerheid* kan gebragt worden, wie door deze valsche benaming wordt aangeduid; maar bijna even onmogelijk acht ik het, zich zulk een onderzoek gemakkelijker te maken dan door te schrijven: »Censuerunt quidem Vossius et »Schweighaeuserus, Paulum Claudium, qui ab Appiano in re»bus Gallicis fr. 3 laudatur, eundem esse ac Quadrigarium; »sed quominus iis assentiamur, prohibet cum Quadrigarii »praenomen *Quintus*, tum Krausii auctoritas, tum vero alio»rum in alia omnia discedentium opiniones (Lachm. II. not. 4, »Krause.)". Zou die »Krausii auctoritas" toevallig in het midden gelaten zijn? Mij heeft Dr. W.'s resultaat zoo weinig bevredigd, dat ik zelf een onderzoek heb ingesteld, bij hetwelk zich *Claudius Pollio* als de waarschijnlijk bedoelde

persoon heeft voorgedaan [2]. Doch al verwerpt men deze gissing, zoo men mij slechts toegeeft, dat Appianus geene *Historiae* of *Annales*, maar eene *Censura temporum* van dien Claudius of Clodius gebruikt heeft (Plutarchus *Vit. Num.* I.), dan wordt daardoor, behoudens de kracht der meeste voorbeelden, welke de S. bl. 104 vlg. bijbrengt, vrij wat afgedongen op de gegrondheid van zijn beweren: »Appianum tempora nequa»quam curasse, eum perquam socordem fuisse rationis anno»rum". Voor het overige had Appianus, wat hij nu aan Claudius zegt verschuldigd te zijn, van Caesar kunnen vernemen, *de bell. Gall.* I. 12. 5, 7. De getuigenis van Plutarchus is van meer belang, ook ter waardering van Claudius' geschrift.

Dat Heeren's »gezag" bij den S. zwaar, zeer zwaar weegt, zoodat hij somwijlen onder het gewigt er van schijnt gebukt te gaan, is ons herhaaldelijk gebleken; maar wie zou gedacht hebben, dat Appianus het werk van Lucullus *Over den Marsischen oorlog* denkelijk niet gebruikt heeft, omdat, volgens Heeren, ook Plutarchus daaruit niet veel nut heeft kunnen trekken? En toch, bl. 6 en 7 van Dr. W.'s boek staat: »In»certum est, num Appiano Luculli historia belli Marsici, Grae»ce composita, profuerit, quod tamen non credibile, quum »teste Heereno neque Plutarchus multa ex ea in suos usus con»vertere potuerit". — Hetgeen vervolgens ten aanzien van de *Annales* van Hortensius wordt aangemerkt, is zeer gegrond; maar het komt niet uit, de redenering heeft geene kracht, omdat de reden te veel in het duister ligt. »Addo Hortensii »annales, quos Velleius Pat. de bello sociali retulisse ait (II. »16), quorumque tamen Appianum immemorem vel inscium »fuisse opinor, quum Minatii Magi fortium facinorum in bello »sociali exponendo ne verbo quidem meminerit". Om dit »quum" te begrijpen en te beamen, behoort men te weten, dat Velleius, trotsch op zijn' »atavus" Minatius Magius, aan Hortensius zijne dankbare hulde brengt door te getuigen: »Cu-

2) Dr. H. heeft deze meening uitvoerig besproken in eene bijdrage, welke wegens plaatsgebrek eerst in het volgende Nummer kan opgenomen worden.

Red.

»ius de virtutibus cum alii, tum maxime dilucideque Q. Hor»tensius in annalibus suis retulit". Voegt men er bij, dat APPIANUS niet eens den *naam* van Minatius noemt, dán zal men geneigd zijn met den S. te gelooven, dat de *Annales* van LUCULLUS onder de bronnen van APPIANUS niet moeten geteld worden. Maar moesten zij dan vermeld zijn?

Te regt beschouwt Dr. W. de vraag, of ook SULLA's *Gedenkschriften* gebruikt zijn, als gewigtiger. Hij behandelt haar dan ook uitvoeriger, maar zeker niet beter. Op den voet zal ik hem hier niet volgen, en alleen vermelden, dat hij, hoewel APPIANUS enkele keeren bijzonderheden omtrent SULLA mededeelt, die wij bij andere schrijvers vergeefs zoeken, en jegens SULLA genegenheid betoont, er nog al toe overhelt om de vraag ontkennend te beantwoorden. Op welke gronden? Vooreerst daarop, dat APPIANUS (c. 105), van SULLA's dood sprekende, geen gewag maakt van zijne *Commentarii*, zoo als PLUTARCHUS zulks doet. Verdienen dergelijke redenen eene wederlegging, bijzonder wanneer een schrijver zich zoo weinig gelijk blijft, dat hij later (bl. 27) uit dezelfde plaatsen afleidt, dat zij uit ééne bron afkomstig zijn? En welk licht is den S. er uit opgegaan, dat het bij SULLA gemiste kenteeken bij IUBA voorkomt (*B. C.* II. 101), wel niet bij het berigt van zijn' dood, maar van zijne komst te Rome? Immers zelfs geen schemerlicht, zoodat hij bl. 11 de verklaring aflegt: »Etsi Iu»bam se novisse indicat Appianus, num eum adhibuerit haud »decernit. — Itaque haud diiudicare possumus, utrum Nepo»tis vitam Gracchorum, an Iubae historias, Sullana tempora »comprehendentes, — adierit necne". Een sterker bewijs voor zijne meening vindt evenwel de S. daarin, dat bij APPIANUS van al hetgeen PLUTARCHUS aan SULLA ontleend heeft niets te lezen staat; een bewijs, dat dan alleen van eenige kracht kan zijn, wanneer SULLA's vrij trouwe volgeling PLUTARCHUS *dezelfde* zaak *anders* verhaalt, en nog slechts in zoo verre, dat wij dan mogen besluiten, dat dáár SULLA door APPIANUS niet gevolgd schijnt. De twee plaatsen, welke de S. opgeeft, PLUT. *Sull.* XXVII en XXVIII, APP. *B. C.* I. 82 en 87, komen mij voor hiertoe te behooren, en het berigt over de nederlaag van NORBANUS (APP. I. 84) kon er nog wel bij.

Uit het aangevoerde maakt eindelijk de S. als slotsom op: »Quapropter mecum reputans, argumentis supra allatis non »tantam vim inesse, ut ab omni obiectione immunia sint, »*haudquaquam pro certo affirmare ausim*, Appiano Sullae »commentarios ad manum fuisse". Hadden wij hier met een' schrijver uit de oudheid te doen, wat zouden die »oscitantes" of »dormitantes librarii" weêr te lijden hebben! Het was dan uitgemaakt, dat door hunne achteloosheid »haudquaquam" vóór »pro certo" was ingeschoven, terwijl het achter »com»mentarios" behoorde te staan. Men zou zich daarbij met reden kunnen beroepen niet alleen op § 10, waar Sulla's naam onder de »auctores" van Appianus niet gelezen wordt, maar vooral op hetgeen de S. 3 bladz. verder zegt, om zijne gissing, dat Appianus heel veel uit Posidonius heeft overgenomen, waarschijnlijker te maken: »Denique et hoc nonnihil apud »me valet, quod Appianus in historia certaminum Marii Sul»laeque admodum a Plutarcho differt, hic vero Sullae com»mentarios, *quibus Appianum non usum esse puto*, maxime »ducem sibi praeeuntem habuit". Nu gaat die beschuldiging niet op, en is er aan geen' »lapsus calami" van een' afschrijver, maar aan een' »lapsus memoriae" bij den S. te denken.

Sulla's *Gedenkschriften*, als bron van Appianus, schijnen mij toe wel te verdienen, dat wij er eenige oogenblikken bij stilstaan, ook omdat bij dit onderzoek het verkeerde van Dr. W.'s methode zich duidelijk openbaart. Bijzonder bedoel ik het boven (bl. 161.) aangewezen euvel, dat, ofschoon niet overal, toch meer dan eens, en hier voornamelijk zich voordoet. De *Bella Civilia* heeft hij te veel beschouwd als een werk op zich zelf, en afgescheiden van de overige afdeelingen der *Romanae Historiae*. Van de eersten had hij zich voorgenomen de bronnen op te sporen; al het andere lag buiten zijne taak. Ja, het *lag* ook daarbuiten, voor zoo verre die deelen der *Historiae* zelven niet behoefden onderzocht te worden; het lag *niet* daarbuiten, voor zoo verre zij regtstreeks bronnen noemden en zijdelings bronnen verrieden. Eén van beiden; óf men moet aannemen, dat Appianus voor elk onderdeel van zijn werk, behalve de daarop uitsluitend betrekkelijke geschriften, telkens andere schrijvers heeft geraadpleegd, óf hij heeft zich

overal van dezelfde bronnen bediend, zoo lang en zoo dikwijls zij hem dienen *konden*. Het eerste te vooronderstellen is even ongerijmd als het laatste natuurlijk. Maar dan moet er bij het nagaan van de bronnen voor de *Bella Civilia* ook een blik geslagen worden op andere schriften van APPIANUS. Gesteld, hij heeft gebruik gemaakt van de *Commentarii* van SULLA, kan er dan schijn van grond bestaan, dat hij ze b. v. wel voor den eersten Mithridatischen oorlog zou gebruikt hebben, maar niet bij het verhaal van hetgeen in Italië zelf tusschen de partijën van SULLA en MARIUS heeft plaats gehad; of omgekeerd? Eene tweede fout van Dr. W. doet zich, insgelijks niet doorgaans, maar onder anderen ook bij SULLA voor, dat hij namelijk te sterk zich laat medeslepen door het dwaalbegrip, alsof een schrijver, die *uit* zekere bron put, deze bron bijna *uit*put. Anders kan ik het ten minste niet verklaren, hoe het komt, dat ik meermalen aan twee schrijvers, die geene tegenstrijdige berigten, maar juist niet dezelfde bijzonderheden geven, op dezen grond dezelfde bron ontzegd zie. Van daar dan de redenering: PLUTARCHUS heeft in het *Leven van Sulla* nagenoeg een uittreksel geleverd uit diens *Gedenkschriften*; (een niet geheel verwerpelijk gevoelen van HEEREN bl. 152, doch met behoedzaamheid toe te passen;) nu treffen wij wel bij APPIANUS plaatsen aan, die met de getuigenissen van PLUTARCHUS tamelijk strooken, doch deze vermeldt daarbij *veel, dat* men bij genen niet leest of door iets anders vervangen vindt; *dus* heeft APPIANUS SULLA's *Commentarii* niet gekend. Die *zóó* redeneert, *moet* onjuiste resultaten verkrijgen, vooral wanneer hij twee schrijvers in vergelijking brengt, wier plannen zoo uiteenloopen, dat de een verpligt is zelfs in kleine bijzonderheden te treden, de ander, wat niet van algemeene strekking is, vermijdt.

Naar mijn gevoelen zijn er wel degelijk kenmerken, die ons het regt schenken om SULLA's *Commentarii* onder APPIANUS' bronnen te rangschikken; doch om zulk een onderzoek meer dan te beginnen, ten einde mijne meening niet onbewezen te laten, acht ik geenszins van mijne taak. Van de vier plaatsen, die zich bij eene vergelijking al heel spoedig aan mij voordeden, zal het genoeg zijn twee te noemen. Vooreerst

verwijs ik dan naar Plutarchus *Vit. Sull.* XIX en Appianus *de bell. Mithrid.* XLV. Beiden zijn het daar over het aantal gesneuvelden bij Chaeronea aan de zijde van Mithridates in dat opzigt eens, dat er slechts een overschot van 10,000 man naar Chalcis ontkomen is. Μύριοι μόνοι ἀπὸ τοσούτων μυριάδων, zegt de een; de ander, μύριοι ἐκ δυώδεκα μυριάδων, terwijl wij bij Livius *Epit.* LXXXIII »caesis hostium *centum millibus*" lezen. Daarop vervolgt

Plutarchus:	Appianus:
Ὁ δὲ Σύλλας λέγει τέσσαρας καὶ δέκα ἐπιζητῆσαι τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν, εἶτα καὶ τούτων δύο πρὸς τὴν ἑσπέραν παραγενέσθαι.	Ῥωμαίων δὲ ἔδοξαν μὲν ἀποθανεῖν πεντεκαίδεκα ἄνδρες, δύο δ' αὐτῶν ἐπανῆλθον.

»Maar dat verschilt toch één man", hoor ik mij toeroepen; »derhalve valt aan Sulla's geschrift op déze plaats van Appianus »niet te denken". Ik voor mij vind nog al reden om die gevolgtrekking niet aan te nemen. Of heeft het eenige waarschijnlijkheid voor zich, te vooronderstellen, dat het een ander dan een Sulla geweest is, die van zijn eigen volk, hetzij dan 12, hetzij 13 man durfde te laten sneuvelen, tegen 110,000 in de pan gehakte vijanden? Plutarchus heeft het buitensporige en onzinnige van zulk eene opgave ingezien, en daarom zijn' zegsman genoemd; Appianus volgde slaafsch. Een ander zou welligt gezwegen of b. v. πάνυ ὀλίγοι geschreven hebben; maar om willekeurig 14 tot 15 te verhoogen, als ware de zaak daarmeê gevonden, kon in niemands brein opkomen, noch van Appianus zelven, noch van hem, dien men alsdan zou willen aannemen dat hij gevolgd heeft. Kortom, ik geloof, dat het verschil niet anders moet verklaard worden dan uit eene vergissing van Plutarchus of Appianus, of wel uit eene schrijffout in een exemplaar van Sulla's *Gedenkschriften*, dat door één' hunner gebruikt is. Sulla toch heeft die in het Latijn geschreven en zeer waarschijnlijk zich van getalmerken bij dergelijke opgaven bediend, en dan was voor een' afschrijver de verwisseling van XIV en XV even goed mogelijk, als

van zoo vele andere nommers, b. v. van XV en XVI in het fragment van CLAUDIUS bij NONIUS i. v. *grundire* en bij DIOMEDES I. p. 379. — Het andere voorbeeld zoeke men bij APPIANUS *B. C.* I. 56, en vergelijke het met PLUTARCHUS *Vit. Mar.* XXXV, niet met *Vit. Sull.* VIII, tenzij om zich te overtuigen van het niet volstrekt doorgaan van HEEREN's straks genoemde stelling. Daar is sprake van den dwang, kort vóór SULLA's vertrek naar Nola door SULPICIUS en de zijnen den Consuls aangedaan, tot opheffing der *feriae*, en PLUTARCHUS stelt SULLA's eigen verhaal tegenover dat van anderen. De plaatsen zijn mij te lang, om hier over te nemen, maar sterker proeve van in het oog loopende navolging is moeijelijk te leveren. Dr. W. heeft ze gekend, doch tot een heel ander doel verbruikt. Eens namelijk, bl. 7, dienen zij hem om aan te toonen, dat APPIANUS, als eene zaak op verschillende wijzen verhaald wordt, die overlevering volgt, welke het meest ten gunste van SULLA is; later, bl. 119, om APPIANUS' billijkheid en onpartijdigheid in het uitspreken van zijn oordeel te staven!

Wij hebben nu 3 §§ geregeld nagegaan, en genoeg gezien, om te vermoeden, wat de overige zullen opleveren. Ik verlang evenwel de beschuldiging te ontgaan, als had ik mij met een paar woorden van den verderen inhoud van het boek afgemaakt, en zal daarom nog enkele punten van dit en van de overige Capita in behandeling nemen.

In § 4 toont de S. aan, dat APPIANUS de *Historiae* van SALLUSTIUS niet schijnt gebruikt te hebben, en bewijst in dezelfde § van Caput II het tegendeel, wat den *Catilina* betreft. Hier is hij veel beter geslaagd. Dit neemt niet weg, dat wij nog wel eens op zonderlinge redeneringen stuiten. Mij althans is het niet regt duidelijk, wat het volgende beteekent, bl. 43 s. f. »APPIANUS heeft ongetwijfeld uit SALLUSTIUS' *Catilina* geput. Maar of hij het regtstreeks uit SALLUSTIUS heeft, of uit dezelfde bronnen, beslis ik niet. Toch beken ik (confiteor), dat ik liever het eerste met WILMANS (*de fontt. Dion. Cass.* p. 27), dan het laatste met HAGEN (*üb. Röm. Gesch.* p. 18, al.) geloof, ofschoon HAGEN op eene andere plaats (p. 298) zich geenszins schijnt gelijk te blijven ".

Van § 5 durf ik niet beslissen, of de inhoud, op welken ik

reeds een paar malen gewezen heb, dan wel het opschrift ongelukkiger mag heeten: *Quaeritur, utrum A. Strabonem, an Posidonium, an Nepotem, an Oppium, Iubamne an Fenestellam contulerit.* Bij Posidonius krijgen wij weêr te doen met eene »virorum auctoritas", die in de Ἱστορίαι van Posidonius eene bron van Appianus meenen ontdekt te hebben, eene volgens den S. (bl. 22) zoo rijke bron, »ut alius alia ex eo (fon»te) desumere potuerit". De S. had echter hierbij niet zoo karig moeten zijn met zijn licht: want wij krijgen van dien rijkdom bijna niets te zien. Zoo Heeren bl. 138 vlgg. wat duister was op dit punt, de *Fragmenta historicorum Graecorum* van Müller, 3e Deel, zouden zeker groote dienst gedaan hebben. Nu komt men zelfs den titel van Posidonius' werk niet te weten. Ook is de S. bl. 11 eenigzins in tegenspraak met zich zelven: want terwijl hij, gelijk wij boven zagen, het gebruik van de *Commentarii* van Sulla door Appianus voor onwaarschijnlijk houdt, vooral om het verschil in de geschiedenis van Sulla en Marius bij Plutarchus en Appianus, acht hij het bijzonder om ditzelfde verschil waarschijnlijk, dat de laatste de toch ook aan Plutarchus bekende Ἱστορίαι van Posidonius wél gebruikt heeft. Eindelijk geeft hij ééne plaats op, waar Posidonius door Appianus zal gevolgd zijn; éénc, waar zij verschillen. Mogelijk zijn er van deze soort meer. Dit is ten minste opmerkelijk en bij bronnenstudie niet te verwaarloozen, dat bij Posidonius Athene's laatste tiran *Athenio* heet en tot de Peripatetische school behoort (Athen. V. p. 211 D), Appianus, in overeenstemming met alle andere schrijvers, hem den naam van *Aristio* en een' zetel in den lusthof van Epicurus geeft.

Wat ik daar even opmerkte, dat de S. in zijn vertoog over Sallustius beter geslaagd is dan elders, ditzelfde komt mij voor bij Livius het geval te zijn, § 6 van Caput I en in § 3 der beide volgende Capita, al kan ik mij met zijn' redeneertrant niet vereenigen. Ik twijfel dan ook niet, of hij schreef met zekere opgewektheid aan het einde van § 5: »Potius pro»peremus ad scriptores, qui aut integri in manibus sunt, aut »quorum saltem plura fragmenta temporibus superfuerunt. »Quibus conferendis et tutius decernendi et iudicium nostrum

»argumentis idoneis stabiliendi copia erit". Maar evenzeer heeft mij de lezing van zijn boek overtuigd, dat hetgeen hij die woorden doet voorafgaan, in volstrekt subjectiven zin en *in concreto* moet worden opgevat: »Eodem modo pergentes plu»res historicos, quorum opera non amplius supersunt, afferre »poteramus, sed a tali disquisitione abstineamus, quippe quae »nihil lucri pariat, nisi forte quis coniecturarum, quas protu»limus, unam alteramve ad certius quid statuendum nonnihil »prodesse existimare velit". Voor het overige zou bij de *Epitomae* van LIVIUS, FLORUS beter op zijne plaats geweest zijn, dan hij nu is in § 8 bij DIODORUS en VALERIUS MAXIMUS, te meer daar de S. zelf getuigt: »quem (Livium) Florum, nisi »unicum, saltem primarium ducem sibi elegisse constat", en der meening is toegedaan, dat, zoo dikwijls als FLORUS en APPIANUS bijna woordelijk (»ad verbum fere") hetzelfde zeggen, beiden het verhaalde aan LIVIUS te danken hebben (bl. 38).

§ 7, *Appianum quid e Frontino, e Cicerone, e Velleio Paterculo deprompsisse negamus*, had zonder eenige schade voor APPIANUS en voor de wetenschap kunnen wegblijven. Of moesten wij daaruit leeren: »Ex nullo eorum perpetua historia »temporum illorum, quos describit Appianus, colligi potuit"? Of zou een lezer van Dr. W.'s boek noodig hebben te weten: »Constat Frontinum opus, Strategematicôn titulo insignitum, »compegisse, quod bellorum civilium rationem habet", vooral op grond, dat BÄHR *Strategematicôn* voor den waren titel houdt? — Maar als ik Cap. II § 4, onder het opschrift: *A. Frontinum haud inspexisse videtur. — Neque a Cicerone eum pependisse arbitror* rell., zie aanvangen met de verzekering: »Inter scriptores, qui eandem materiam atque Appiani librum »secundum tractaverunt (?) quique *hodie in omnium manibus* »*sunt*, haud insignem locum occupat Frontinus", dan begrijp ik de strekking van die aanmerking even veel of even weinig, als mij het doel, waarmede FRONTINUS voor de derde maal ten tooneele verschijnt in Cap. III § 4, duidelijk wordt door de bewering (bl. 39): »Appianum Frontinum inspexisse mihi pa»rum probabile videtur, tum quod hunc Livio praeferre *insa»nientis* erat, tum vero quia nulla vestigia consensus Fronti»num inter et Appianum exstant". Het laatste argument

heeft evenwel iets ongemeen pittigs. Alleen zou het mogelijk *sanioris mentis* geweest zijn, niet in 3 §§, met opeenstapeling van voorbeelden, over schrijvers voort te praten, die niets met Appianus gemeen hebben. Immers deze uitkomst wordt telkens door Dr. W. verkregen. Slechts voor Cicero's *Philippicae* wordt eene uitzondering gemaakt, als die zeer zeker door Appianus gekend, doch zeer weinig gebruikt zijn. Zoo heeft Egger (l. l. bl. 253) gezegd, en de S. toont het bl. 68 door één voorbeeld nader aan.

§ 8 begint met: »Ultimi scriptores, quos Appianus in auxi»lium advocare potuit, sunt: Diodorus S., Valerius M., Plu»tarchus, Florus". De conclusie valt uit in ontkennenden zin; voor Plutarchus eerst in § 9. Allen komen in het volgende Caput weder ter sprake; de drie laatsten ook in Cap. III. Ik zal alleen doen zien, welk het deel is van Valerius, »e quo A. in tanta huius scriptoris brevitate multa desumere »*nequit*". Stemmen zij overeen, dan hebben zij »ex iisdem »scriptis" geput, bl. 22. Cap. II § 6 bl. 51 worden deze »eadem scripta" verminderd tot »unus idemque fons, Livius", op gezag van Wilmans! Cap. III § 3 bl. 66 en 67 vernemen wij: »Nobis existimantibus, Appianum modo ad Livium con»fugisse, modo ei alios praetulisse, praesto sunt Livii asse»clae, Valerius M. et Florus". Hier had dus de S. heel gepast kunnen berigten, wat hij bl. 1 in het algemeen bekent: »His cognitis, quivis intellexerit, me duce certo destitutum »tanquam in mari turbido et procelloso huc illuc iactari".

Eindelijk tracht Dr. W. in § 9, gelijk in Cap. II § 6 en Cap. III § 5, door het bijeenbrengen en vergelijken van vele plaatsen, Appianus voor te stellen als geheel onafhankelijk van Plutarchus. Daarover kan ik hier niet uitweiden. Hij noemt zijne voorbeelden »sedulo collata", en dit moet iedereen hem toestemmen. Maar dat hij van het verschil of de gelijkheid der verhalen bij Plutarchus en Appianus ter opsporing hunner bronnen weinig partij heeft getrokken, is ons vooral bij de Gracchi en bij Sulla gebleken, en komt ook elders duidelijk uit. Vrij zonderling mag tevens de wijziging heeten, welke zeker gevoelen van den S. gedurende zijn onderzoek schijnt ondergaan te hebben. In deze § namelijk wordt bl. 25 ver-

zekerd: »Appianum legens dicas, te testem oculatum *demo-»cratiae faventem* audire; in Plutarcho vero aristocratiae pro-»pugnatorem te agnoscere putaveris", alles volgens NITZSCH bl. 443. Daarentegen wordt bl. 118 en 119 opgemerkt: »Ap-»pianum si legis, illud mox in oculos incurrit, praeeuntes eum »sibi non unice habuisse scriptores, qui de Gracchis eorumque »inceptis magnifice sentirent". Nogthans is APPIANUS niet zoo partijdig, als DIODORUS of LIVIUS. »Etsi igitur *optimatium par-»tibus favisse* videtur", luidt ten laatste de conclusie, »et ea »facile credidisse, quae a nobilibus annalium scriptoribus de »adversariis scripta erant, veritatem nunquam sciens infle-»xit."

Daar ik den gang van Dr. W.'s onderzoek zoo getrouw mogelijk gevolgd heb, schijnt mij eene herhaling van hetgeen hij in § 10 opgeeft, als zijne resultaten omtrent de bronnen van het Ie Boek, even nutteloos, als het onnoodig is, het weinige, dat hij tot zijne verontschuldiging in het midden brengt, te wederleggen. 't Is wel waar, in dat Boek noemt APPIANUS geen enkele zijner bronnen, en vast is derhalve de grond, waarop men staat, volstrekt niet; maar al ware het anders, toch zou noch kon de S. geslaagd zijn bij die wijze van navorschen en navolgen. In ASINIUS POLLIO en OCTAVIANUS AUGUSTUS heeft hij daarvan voldoende proeven geleverd. Ook dit *wil ik bewijzen*.

In het IIe Boek zal dan APPIANUS, volgens zijne eigene getuigenis, de *Historiae* van ASINIUS POLLIO gebruikt hebben, en vermoedelijk ook in de 3 overige Boeken. Daarop valt niets af te dingen. Werkelijk wordt, gelijk Dr. W. bl. 31 heeft willen zeggen, ASINIUS door APPIANUS *B. C.* II. 70 *bedoeld*, II. 82 als »auctor" vermeld. Uit deze zekerheid weet echter de S. niet het minste voordeel te trekken; maar met de eene hand klemt hij zich aan THORBECKE, met de andere aan SCHWEIGHÄUSER vast, en geeft alle zelfstandigheid prijs. Slechts dáárin laat hij hen los, dat hij *niet* aanteekent, dat het door APPIANUS (c. 82) verhaalde ook bij PLUTARCHUS *Vit. Pomp.* LXXII voorkomt, insgelijks met aanhaling van POLLIO. Ja, wat meer is, bl. 54 geeft hij beide plaatsen op, als »loci, in quibus exi-»guum consensum, multum discriminis videas", te weten tus-

schen Plutarchus en Appianus. Zoo doet men zelfs meer dan laten glippen; zoo werpt men weg, wat men anders gretig zoekt, als men de onafhankelijkheid van Appianus ten opzigte van Plutarchus wil handhaven. Ik sprak van *vastklemmen*. Wat namelijk Dr. W. bl. 30 l. pen. tot bl. 31 l. 7 ons te lezen geeft, vindt men, natuurlijk met uitzondering van »opi»natur Thorbecke" en van den overgang »utut est", bij Thorbecke bl. 119 en bij Schweighäuser III bl. 763 woordelijk terug. Geen zweem is er van eigen onderzoek, tenzij het onderzoek moge heeten te schrijven: »Quod non omnia, aucto»re Asinio apud alios scriptores relata, (A.) ex eo desum»sit, nihil contra meam sententiam pugnat", waarop eene mededeeling volgt, dat Asinius ook *Brieven* geschreven heeft aan aanzienlijke mannen, o. a. aan Cicero en Plancus, maar dat wij niet weten, of die *Brieven* door Appianus zijn ingezien. En hiermede is de zaak van Pollio's *Historiae*, als bron van Appianus' IIe Boek, afgedaan, terwijl het licht, dat Cap. III § 2 bl. 60 over de overige Boeken ontstoken wordt, zoo mogelijk, nog duisterder brandt.

Neen, Asinius Pollio is niet *be*handeld, maar *mis*handeld. En toch behoefde hier slechts de loop van eene aangewezene bron gevolgd te worden, van eene bron, welker water eene eigenaardige kleur had, die zelfs bij eene vermenging moest zigtbaar blijven. Als »actor rerum" wordt Asinius vrij dikwijls door Appianus vermeld. Hieruit kon ten aanzien van den »scriptor rerum" veel met hooge waarschijnlijkheid worden opgemaakt. Dan kwamen de kenteekenen, van elders ontleend, b. v. de ongunstige gezindheid van Asinius jegens Cicero. Dit was een *certum vestigium viai*, waaraan de S. zoo weinig gedacht heeft, dat hij, na zijne bl. 122 afgelegde verklaring: »A. mihi videtur Ciceronis indolem deprimere voluisse »et data opera eius gloriae obtrectavisse", ten einde raad, vervolgt: »Non meum est, quo iure ita de florentissimo Romano»rum oratore sentiat, disceptare. Sed hoc unum si excipias, »sane omnia apud eum ex animi sententia profecta sunt." Voorts zou op Asinius hebben kunnen en moeten toegepast worden, wat bl. 23 bij Florus en bl. 52 bij Suetonius onder het oog gehouden is, dat, hoe gelijkluidender twee geschied-

schrijvers, van welke de een den ander niet gevolgd heeft, dezelfde gebeurtenissen verhalen, de waarschijnlijkheid des te grooter is, dat hunne berigten uit dezelfde bron gevloeid zijn. Daar het nu, gelijk Dr. W. aantoont, niet wel voorondersteld kan worden, dat PLUTARCHUS onder de »auctores" van APPIANUS geweest is, en beiden toch in de beschrijving van den oorlog tusschen POMPEIUS en CAESAR zeer vele punten van overeenkomst hebben, beiden ASINIUS als getuige oproepen, in het eenige geval, waarin dit door APPIANUS geschiedt; — zoo mag men, geloof ik, met eenig regt gissen, dat ook waar die naam *niet* genoemd wordt, hetzelfde heeft plaats gehad. Het blijft intusschen eene gissing, doch die dán der waarheid zoo nabij mogelijk schijnt te komen, als de getuigenissen van PLUTARCHUS en APPIANUS door een' derde bevestigd worden, die insgelijks zich somtijds op ASINIUS beroept, zoo als SUETONIUS. Weten wij dus uit PLUTARCHUS *Vit. Caes.* XXXII, dat ASINIUS er bij was, toen CAESAR besloot den Rubico over te trekken, en zijn verhaal in de hoofdzaak met dat van APPIANUS *B. C.* II. 35 overeenstemt, terwijl deze het *Iacta alea esto* noemt τὸ κοινόν· Ὁ κύβος ἀνερρίφθω, de ander τὸ κοινὸν τοῖς εἰς τύχας ἐμβαίνουσιν ἀπόρους καὶ τόλμας προοίμιον· Ἀνερρίφθω κύβος; — vinden wij daarenboven beider verhaal bij SUETONIUS *Caes.* XXXI vlg. terug, nadat deze, weinige regels te voren, de *Historiae* van ASINIUS als zijne bron genoemd heeft; is het dán zoo vermetel, of ligt het niet veeleer voor de hand, te besluiten, dat zij alle drie met ASINIUS POLLIO zijn te rade gegaan? Doch al genoeg over de verkeerde behandeling, welke deze beroemde »actor et scriptor rerum" van Dr. W. ondervonden heeft.

Ofschoon de S. aan de *Commentarii* van AUGUSTUS, eene hoofdbron van APPIANUS, grootere zorg gewijd en hier ten minste wat dieper doorgetast heeft, is toch zijn onderzoek niet afdoende noch volledig, en bij gevolg in de uitkomst niet bevredigend. Zelfs schijnt hij het groote gebruik, dat APPIANUS van die *Gedenkschriften* heeft gemaakt, later zoo geheel vergeten te zijn, dat hij bl. 123 en 124 de genegenheid, welke blijkens de daar aangehaalde plaatsen APPIANUS veel meer jegens AUGUSTUS dan jegens ANTONIUS aan den dag legt, uit eene innige overtuiging verklaart, dat de monarchie noodzakelijk was.

Waarlijk, zoo het in de bedoeling van den S. kon gelegen hebben, om ons geen' te hoogen dunk te doen opvatten van de vastheid van Appianus' staatkundige beginselen, hij zou het niet veel erger hebben kunnen maken. Immers zagen wij daar straks den nu monarchalen geschiedschrijver niet der democratie en schier gelijktijdig der aristocratie toegedaan? Maar laat mij liever door een enkel voorbeeld het onvoldoende aantoonen, waardoor zich ook het onderzoek naar de *Commentarii* van Octavianus kenmerkt. Bekend is het verhaal, dat Augustus zich met geweld het Consulaat verschaft heeft; doch niet allen, die er van spreken, voegen bij hun berigt de vermelding van hetgeen voorafgegaan is en hem eenigermate tot verschooning kan strekken. Vrij uitvoerig doet dit Appianus *B. C.* III. 82, en op die wijze, dat het bijna niet te betwijfelen valt, of ook dat verhaal is aan Augustus zelven ontleend. Weichert hield zich hiervan zoo overtuigd, dat hij de plaats van Appianus onder de fragmenten van Augustus heeft opgenomen, *Imp. Caes. Aug. reliquiae* p. 209 vlg. Mij dunkt, als men let op den niet onduidelijken wenk van Plutarchus *Vit. Cic.* XLV sq., dan moet men tot die gevolgtrekking komen. Zelfs zou ik geen oogenblik aarzelen om dáár ὡμολόγει δὲ Καῖσαρ αὐτός te veranderen in ὁμολογεῖ κτέ., zoodat wij een citaat voor ons hebben. Is dit hyperkritisch? Het kan zijn; maar kritisch is toch zeker geene uitspraak als deze: »Apud Plutar»chum Octavius suffragante Cicerone consul creatur; apud Ap»pianum fit contrarium", bl. 72. Hoe intusschen Dr. W., over Augustus schrijvende, het belangrijke werk van Weichert ongebruikt kon laten liggen, is vooral in hem onbegrijpelijk, die zoo dikwijls naar verouderde werken of onbeduidende boekjes of ter zake niets doende geschriften verwijst; die o. a. bl. 62, waar gehandeld wordt over de *Commentarii* van Agrippa, terstond een beroep doet op het werkje van Wilmans *Over de bronnen van Dio Cassius.* Is de eisch te groot, dat hij voor het minst Suringar's verhandeling *De Romanis autobiographis* had moeten kennen? Niet dat ik den vloed der citaten, op welken de tekst van den S. somwijlen als dobbert, vermeerderd wenschte; maar wilde hij, om een' langen en dikwijls moeijelijken omweg uit te winnen, zich van gidsen bedienen,

zonder daarom door hunne oogen te zien, hij had de regte moeten kiezen, hij had keuriger moeten zijn. Ik sprak boven van MÜLLER's fragmenten-verzameling. Door datzelfde 3e Deel zou hij kennis gemaakt hebben met het *Leven van Octavianus*, zoo als dit beschreven is door NICOLAUS VAN DAMASCUS. De zoogenaamde *Excerpta* περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας waren ook elders te vinden, doch dáár tevens de eerste uitgave van het andere, in het Escuriaal ontdekte gedeelte. HEEREN heeft dit laatste niet kunnen aanwijzen, EGGER in 1844 het nog niet gelezen, maar 10 jaren later mogt het bij een onderzoek naar de *fontes* van APPIANUS niet verwaarloosd zijn.

Na al het gezegde nog opzettelijk te verwijlen bij hetgeen ons *de fide et auctoritate* APPIANI wordt medegedeeld, komt mij niet alleen niet noodig, maar zelfs doelloos voor. Trouwens, dat een vertoog over de *fides* van APPIANUS niet degelijk kan zijn, als het op zulke gebrekkige grondslagen berust, als daarbij naar de *fides* der bronnen zelven volstrekt geen onderzoek gedaan wordt; — want of de S. (bl. 53, 73, 84, enz.) plegtig en openlijk ons verzekert, dat hij er voor instaat, doet niets ter wereld af; — behoeft geen nader bewijs. Ook strekken de opmerkingen van den S., voor een groot gedeelte, wel om den inhoud, maar niet om de historische waarde van APPIANUS' *Bella Civilia* te leeren kennen; wel om zekere gemoedelijkheid van den *mensch*, maar niet om de verdiensten van den *schrijver* te doen uitkomen. Men leze slechts dezen eersten zin van Cap. VII: »Si verum est, *stilum esse hominem* (!) hominisque mores ergo ex eius scriptis cognosci posse, constat, »in libris de bellis civilibus haud pauca indicia occurrere luculenter demonstrantia, Appianum virum probissimum fuisse"; en wete, dat dit vervolgens ook daardoor wordt opgehelderd, dat APPIANUS in het geheel maar drie voorbeelden geeft van slechte vrouwen, en daarentegen zeer vele van brave echtgenooten en trouwe slaven!

Ik beschouw dan de mij opgelegde taak als volbragt. Ik heb haar wat zwaar opgenomen, zwaarder mogelijk dan behoefde en de Redactie der *Mnemosyne* van mij verlangde. En inderdaad, had ik alleen willen aanwijzen, dat het geschrift van uitvoerigheid in het bijna overtollige onvolledigheid paart

in het volstrekt noodige; dat het lijdt aan eene algemeene krachteloosheid van redenering, vooral ook aan groote onjuistheid van betoog en bewijsvoering; dat meermalen verkrijgbare uitkomsten niet verkregen, noch de verkregene naar behooren toegepast zijn; dat men eene voortdurende weifeling waarneemt, die noch geven durft noch nemen, een gemis van naauwkeurigheid, gebrek aan grondigheid, niet zelden opoffering van zelfstandigheid; — had ik dit alles eenvoudig willen *aan*wijzen en het karakter van het boek in ruwe trekken schetsen, zeker zou dan mijn verslag in beknoptheid veel hebben kunnen winnen; maar hier scheen mij, zoo niet *te-regt*wijzen, dan toch *be*wijzen een eerste vereischte. Kortom, niet wegens het boek, maar in het belang der zaak heb ik mij deze meerdere moeite gaarne getroost. Laat mij dit er bijvoegen. Ik vleide mij met de hoop, dat, hoe duidelijker ik deed zien, dat na den arbeid van Dr. W. een onderzoek naar de bronnen van Appianus meer wenschelijk dan overbodig is geworden, niet slechts het Utrechtsch Genootschap des te minder besluiten zou tot het intrekken zijner prijsvraag, maar dan ook anderen zich des te sterker zouden opgewekt gevoelen, om naar aanleiding van deze vraag, en opmerkzaam gemaakt op zekere bij- en omwegen, die niet tot de waarheid leiden, aan hetzelfde onderwerp hunne krachten te beproeven. Of die hoop ijdel was, zal de tijd moeten leeren. Intusschen wete Dr. W., zoo goed als hij zal begrijpen, hoe ik ten zijnen aanzien met geene vooringenomenheid heb *kunnen* oordeelen, dat ik wel met de warmte der innigste overtuiging, maar daarom niet zonder leedgevoel een zoo ongunstig vonnis over zijn boek heb uitgesproken. Ἥδιστον ἄκουσμα ἔπαινος. Gaarne had ik hem dit genot geschonken; doch ik prijs niet, wat ik niet prijzen *mag*. Transactie duldt de wetenschap niet.

Amsterdam, Januarij 1856. J. G. Hulleman.

VARIAE LECTIONES.

SCRIPSIT C. G. COBET.

(*Continuantur e* V. *pag.* 112).

Tradunt veteres magistri Eupolidem dixisse *ἐβλάςηκα* et *ἔγλυμμαι* et afferunt duos eius senarios:

ἐκ τῶν ἀγρῶν ἥκουσιν ἐβλαςηκότες —
ὡς οἴχεται μὲν τυρὸς ἐξεγλυμμένος.

Solent ista sic afferri ac si singulari quodam usu unius scriptoris niterentur, et multi ex iis collegerint fortasse *ἐξεγλυμμένος* dixisse solum Eupolidem, caeteros omnes unanimi consensu *γέγλυμμαι* dicere solitos: quod et falsum est et absurdum. Sed istud commentum et analogia Graecitatis et scriptorum usus redarguit. Notam pueris analogiam haec exempla confirmabunt: *καταγλωττίζομαι* habet *κατεγλώττισμαι*, ex *ἀπογλυκαίνομαι* formatur *ἀπεγλυκασμένος*, ex *ἀπογλαυκοῦσθαι* Alexidis fabula inscribitur *ἀπεγλαυκωμένος*, haud secus atque *ἔγνωκα*, *ἐγνώρισμαι*, *κατεβλακευμένος* similiaque formantur. Non est enim apud veteres reduplicationi locus ubi vocalis *ε* positione Attica producta est, et qua de causa *ἔγνωκα* dicebant eadem *ἔγλυμμαι* et *ἐξέγλυμμαι* formabatur. Eupolis igitur non solus sed cum omnibus ita loquebatur, et sequiores demum *γέγλυμμαι* coeperunt dicere: neque tamen omnes, nam recte *διέγλυπται* scripsit Androsthenes apud Athen. p. 93. C *οὐ διέγλυπται δὲ ἀλλὰ λεῖον τὸ ὄςρακον ἔχει.* Sequiores postquam frequenter *γέγλυμμαι*, *διαγέγλυμμαι*, *ἐγγέγλυμμαι* caett. scribere coepissent, factum est ut antiquior forma ad novum usum refingeretur. Cuius rei multa exempla in eodem huius verbi composito *ἐγγλύφω* Herodotus habet, apud quem vitiose nunc scribitur II. 106 *ἑκατέρωθι δὲ ἀνὴρ ἐγγέγλυπται* et 148 *ἐν τῇ ζῷα μεγάλα ἐγγέγλυπ-*

ται et saepius alibi. Suspicor ΕΝΕΓΛΥΠΤΑΙ genuinum esse et probum, librarios ad id quod solebant ipsi dicere subinde delapsos esse.

Quum longo usu γέγλυμμαι invaluisset exstitit aliquis, qui veterem usum demonstrare volens Eupolidis versum apposuit, quum quovis alio auctore uti potuisset.

Phrynichus Athen. p. 474 B.

ἑκατὸν ἂν τῆς ἡμέρας ἔκλαιεν οἴνου κανθάρους.

Absurdum esse ἔκλαιεν nemo negat. Meinekius recepit Letronnii levem correctiunculam ἔκαεν; sed aliud est ὀπτᾶν, opinor, aliud κάειν, et quia haec dicitur fecisse Chaerestratus κεραμεύων οἶκοι σωφρόνως suspicor pro ἔκλαιεν reponendum esse ἔπλαττεν, quod boni κεραμέως artificium est.

Phrynichi fragmentum ἐκ τῶν Σατύρων apud cognominem Grammaticum Epitom. p. 266 Lob. abiicit Meinekius, quoniam »*ex pluribus Aristophanis locis temere conflatum est, ut recte vidit Dindorfius.*" Phrynichus sic scribit cum ridicula gravitate ut solet: Εὐαγγελίζομαί σε: καὶ περὶ ταύτης τῆς συντάξεως διασκεπτόμενος ἐπὶ συχνὸν δήτινα χρόνον εἴτε αἰτιατικῇ συντακτέον αὐτὸ πτώσει, εἴτε δοτικῇ εὑρίσκω κατὰ δοτικὴν ἡρμοσμένον. Hem acutum hominem et optime Graece scientem. Diu et multum quaesivit utrum εὐαγγελίζομαί σε an σοι esset dicendum, quasi ulla possit esse dubitatio, quin εὐαγγελίζομαί σοί τι id est φέρω σοι ἀγγελίαν ἀγαθὴν unice verum esset, quod omnium Veterum usus confirmat. Deinde duo exempla affert ex poëtis comoediae antiquae. Alterum Aristophanis: Ἀριστοφάνους μὲν οὕτω λέγοντος ἐν τοῖς Ἱππεῦσιν· (vs. 642)

Εὐαγγελίσασθαι πρῶτος ὑμῖν βούλομαι.

Phrynichi alterum: Φρυνίχου δὲ τοῦ κωμῳδοῦ ἐν τοῖς Σατύροις οὕτως· ὅτιὴ πρὶν ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς βουλὴν ἔδει καὶ ταῦτ' ἀπαγγείλαντα πάλιν πρὸς τὸν θεὸν ἥκειν, ἐγὼ δ' ἀπέδραν ἐκεῖνον δευριανὸν δεῖ: in quo loco initium vitiosum est et finis, praeterea excidit versiculus ipse in quo esset id, quamobrem locus afferretur. In ὅτιὴ πρίν quid lateat non exputo. Caetera sic restituerim:

ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς βουλὴν ἔδει
καὶ ταῦτ' ἀπαγγείλαντα πάλιν πρὸς τὸν θεὸν
ἥκειν. ἐγὼ δ' ἀπέδραν ἐκεῖνον δεῦρ', ἵνα

εὐαγγελίσωμαι πρῶτος ὑμῖν τἀγαθά.

quae ex quibus Aristophanis locis temere conflata sint exspecto qui me doceat. Perspicuum est in verbis ἐκεῖνον Ϛευριανὸν δεῖ lacunam esse. Scriptum olim erat Ϛευρια * * * ον δεῖ. Ἵνα scribi solet ἴα, lineola per ι ducta. Quod addit Phrynichus apud Platonem legi εὐαγγελεῖς spectat ad locum in Republ. IV. p. 432 D. εὖ ἀγγέλλεις, ἦ δ᾽ ὅς. Probavit εὐαγγελεῖς Dindorf. ad Steph. Thes. comparans

κακαγγελεῖν μὲν ἴσθι μὴ θέλοντά με,

apud Demosth. p. 316, 22 et Photium: Εὐαγγελεῖν ὑφ᾽ ἓν λέγουσι καὶ κακαγγελεῖν, sed poëtis haec omnia relinquenda censeo ut et ψευδαγγελεῖν, quo Aristophanes utitur in Avibus vs. 1340

ἔοικεν οὐ ψευδαγγελήσειν ἄγγελος.

quamquam Bergkius quoque ineptum ψευδαγγελὴς εἶν᾽ ἄγγελος servavit. Denique εὐαγγελεῖς, (quod certe idem significat atque εὐαγγελίζει) a Platonis sententia alienum est, quae est: *Bene narras, inquit.* Simillimum est in eadem re καλὰ δὴ παταγεῖς, quo Plato utitur in Euthydemo pag. 293 D. ubi libri καλὰ δὴ πάντα λέγεις, scholiasta καλὰ δὴ πάντ᾽ ἄγεις: ἀντὶ τοῦ ἀγγέλλεις, ἐπὶ τῶν αἴσια ἀγγελλόντων. Ἀριϛοφάνης Γεωργοῖς. Hunc quoque flosculum ex Aristophane Plato decerpsit. Veram lectionem servavit Hesychius ubi stolidus scriba καλάδη πατατεῖς dedit. Emendate Photius, quem Suidas describit, unde viri docti Platonem emendarunt. Bergkius tamen in Aristophanis loco vitiosum καλὰ δὴ πάντ᾽ ἄγεις retinuit.

Percurram nunc Aristophanis reliquias, in quibus paene otium fecit sollers et acuta criticorum industria, sed nemo omnia exhausit aut reperit: superest et nobis aliquid: etiam post venturis aliquid supererit.

Manifestum teneo scribarum mendum in Anecd. Bekk. p. 331, 24 Ἀγοράσαι λέγουσι, τὸ δ᾽ ἀγορᾶν βάρβαρον. παραδειγμάτων δὲ μεϛὰ πάντα. Qui haec olim scripsit volebat docere futuri formam ἀγορᾶν barbaram esse: Athenienses dicere ἀγοράσειν et exemplorum omnia plena esse. Affert tamen ex Aristophane ἀγοράσω | Ἀπαξάπανθ᾽ ὅσ᾽ ἂν κελεύῃς. Namque duobus modis in his sequiores peccare solebant: aut contractas Atticorum formas male resolvebant ἐλάσω dicentes, ἐξελάσω, βιβάσω, ἀναβιβάσομαι, ἐκπετάσω, κεράσω, κρεμάσω sim. aut contrahe-

bant inepte eas, in quibus σ non elidebant Athenienses, cuius vitii exemplum est ἀγορᾶν pro ἀγοράσειν dictum prorsus barbare. Eiusmodi barbarismum in δανειῶ pro δανείσω videsis apud Photium v. Δανειῶ. Ergo certissimum est non ἀγοράσαι λέγουσι sed ἀγοράσειν λέγουσι scriptum a grammatico olim fuisse. Nihil est in libris tritius quam ut futuris infinitivi aoristi substituantur quamquam plerique omnes Editores nescio quomodo librariis malunt credere quam iudicio uti, unde factum est ut permagna errorum id genus copia per novissimas editiones sit propagata temere reiectis passim criticorum emendationibus futuri temporis formas reponentium, cuius rei multa exempla apud multos iam alibi protulimus, plura etiam aliquando proferemus, ubi ad Historicos et Oratores emendandos accedere dabitur. Nunc paucula tantum e Lysia indicabimus, quae in emendatissimis editionibus probata circumferuntur: XII. § 19 ἔχοντες — ὅσα οὐδεπώποτε ᾤοντο κτήσασθαι. XIII. § 6 νομίζοντες τὰ πράγματα ὡς αὐτοὶ ἠβούλοντο καταστήσασθαι et § 15 οὐκ ἔφασαν ἐπιτρέψαι ταῦτα γενέσθαι et § 47 οὐκ ἔφασαν ἐπιτρέψαι τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι. Nempe dicebant: οὐκ ἐπιτρέψομεν ταῦτα γενέσθαι, non οὐκ ἐπετρέψαμεν, ut opinor. Itaque in indirecta oratione dicendum esse apparet: οὐκ ἔφασαν ἐπιτρέψειν, quemadmodum poterat dici: ἔφασαν ὅτι οὐκ ἐπιτρέψουσιν. Rectissime dicitur ἐκέλευσαν ἀπελθεῖν, ἐδεήθη δοῦναι et similia omnia, quoniam ὁ κελεύων Graece dicit ἄπελθε et ὁ δεόμενος solet δός μοι, χάρισαί μοι, σύγγνωθί μοι dicere. Contra ὁ ὀμνὺς dicebat ἐμμενῶ τούτοις non ἐμμένω, ὁ ὑπισχνούμενος non δίδωμι dicit sed δώσω, unde Antigonus ὁ Ἐπίτροπος a populo per iocum ὁ δώσων appellabatur. Conturbant haec omnia Graeculi, sed quid in re certa Graeculorum errores moramur? In oratione funebri, quae in Lysiacas irrepsit, § 21 legitur: ὁ τῆς Ἀσίας βασιλεὺς οὐκ ἀγαπῶν τοῖς ὑπάρχουσιν ἀγαθοῖς ἀλλ' ἐλπίζων καὶ τὴν Εὐρώπην δουλώσασθαι ἔστειλε πεντήκοντα μυριάδων στρατιάν. Non hoc Xerxes in animum induxerat ὅτι ἐδουλώσατο, sed ὅτι δουλώσεται, ut nihil sit certius quam δουλώσεσθαι esse reponendum. In eadem oratione vitium idem et in Aristophanis quodam loco commissum ubi obiter emendavero sponte ad Comici fragmenta revertar. Legitur § 28 ἐξὸν γὰρ αὐτῷ χιλίαις ναυσὶ διαβιβάσαι κατὰ τὸ στενώτατον τοῦ Ἑλλησπόντου τὴν

πεζὴν ϛρατιὰν ἐκ τῆς 'Ασίας εἰς τὴν Εὐρώπην οὐκ ἠθέλησεν ἡγούμενος τὴν διατριβὴν *αὐτῷ* πολλὴν ἔσεσθαι: corruptum est αὐτῷ, cui quid sit substituendum dicam ubi prius Aristophanis locum adscripsero, in quo plane eadem corruptela inest. Legitur in *Pace* vs. 683.

ἀποϛρέφεται τὸν δῆμον ἀχθεσθεῖσ' ὅτι
αὑτῷ πονηρὸν προϛάτην ἐπεγράψατο.

vitiosum esse αὑτῷ manifestum est: non fert locutio ἐπιγράφεσθαι προϛάτην otiosum pronomen: si quis προϛάτην ἐπεγράψατο id eum *sibi* facere non *alteri* satis apparet. Itaque nemo addit: ne Lucianus quidem, cui reddidimus in libello de morte Peregrini LXVIII. § 11 καὶ προϛάτην ἐπεγράφοντο· μετὰ γοῦν ἐκεῖνον ἔτι σέβουσι τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐν τῇ Παλαιϛίνῃ ἀνασκολοπισθέντα, pro scriptura Codicum: καὶ προϛάτην ἐπέγραφον· τὸν μέγαν γοῦν ἐκεῖνον κτἑ. Quid igitur? Quod in senarii initio legebatur ΤΤΩΠΟΝΗΡΟΝ male expletum est αὑτῷ πονηρόν, quum debuissent scribere:

οὕτω πονηρὸν προϛάτην ἐπεγράψατο.

Improbum esse Demagogum dicere non satis erat: valebat iam tum quod apud Menandrum est:

προϛάταισι χρώμεθα
ἀεὶ πονηροῖς, κἂν τις ἡμέραν μίαν
χρηϛὸς γένηται δέκα πονηρὸς γίγνεται.

sed *tantam* improbitatem hominis, cui respublica committeretur, nondum viderant. Eodem exemplo in funebri oratione corrigendum est: ἡγούμενος τὴν διατριβὴν *οὕτω* (*si sic faceret*) πολλὴν ἔσεσθαι. *ΤΤΩ in αὑτῷ facile abiit, quia ι scribarum arbitrio ubique additur vel demitur, ut nemo nescit. Notissima ea res insperatam lucem afferet fragmento Aristophaneo in scholiis ad Aves vs. 538 *ὥσπερ κενεβρείων*: τὰ θνησιμαῖα κρέα οὕτως ἐκάλουν·

οὐκ ἔσθ' ᾧ κενέβρειον ὅταν θύσῃ.

Erotianus p. 204. Κενέβρεια: τὰ νεκριμαῖα κρέα οὕτω καλοῦνται, ὡς καὶ 'Αριϛοφάνης·

οὐκ ἔσθ' ὃ κενέβρειον ὅταν θύῃς τι καλεῖ με.

Legitur ἔσθ' ᾧ in optimis libris: ἔϛαι nescio cuius temeraria correctiuncula in Aldinam irrepsit, quod arripuit Dindorfius, probavit Bergkius, qui edidit:

οὐκ ἔστι, κενέβρειον ὅταν θύσῃς τι, καλεῖν με.

Risum movet κενέβρειον θύειν: eiusdemmodi est quod apud Hieroclem σχολαστικός, lepidum caput, coquum iubet: ἔωλόν μοι ὄρνιν ἀπόσφαξον. Natum est ἔσθ' ᾧ ex ΕΣΘΩ, quod sanissimum esse intelliges si mecum rescripseris:

οὐκ ἔσθω κενέβρειον, ὅταν θύσῃς τι κάλει με.

Nihil offensionis habet forma antiquior ἔσθω pro ἐσθίω posita in dactylico versu, qui aut e vetere poëta sumtus est, aut (ut plerique hexametri in Comoedia) ad carminis Epici exemplum adumbratus. Sed ne in senariis quidem Comici priscis formis ἔσθω et ἔδω abstinebant. Alcaeus Athen. p. 316 C.

ἔδω δ' ἐμαυτὸν ὥσπερ πουλύπους.

et Philippides Athen. p. 230. A.

ὅταν ἀπορουμένους μὲν ἀνθρώπους ἴδω
ἐλευθέρους, μαστιγίας δ' ἐπ' ἀργυροῦ
πίνακος ἄγοντος μνᾶν τάριχον ἐνίοτε
δυοῖν ὀβολοῖν ἔσθοντας ἢ τριωβόλου.

Caeterum quod Aristophani restituimus οὐκ ἔσθω κενέβρειον per se ipsum tam appositum est et evidens, ut verbum amplius addere non sit opus.

Bene constituerunt docti homines facetum Aristophanis senarium apud Pollucem VI. 31.

τὸν Πειραιᾶ δὲ μὴ κεναγγίαν ἄγειν,

quod dictum est ut ἑορτὴν ἄγειν, et quemadmodum rusticus ille apud Theophrastum rogitat in Charact. cap. IV εἰ σήμερον ὁ ἀγὼν νουμηνίαν ἄγει, et ἀπαστίαν ἄγειν in Nubibus vs. 621. In codd. est τὸν πειραιέα errore tam pervulgato quam manifesto, et tamen praeter poëtas omnes omnium editiones obsidet. Nihil potest esse certius quam quidquid in -αιεύς, -ιεύς et -οεύς exeat perpetuo in casibus obliquis contrahi solere. Passim id veteres magistri inculcant sed praevalet futilis auctoritas librorum, in quibus regnat vitiosa sequiorum συνήθεια. Testis est Apollonius περὶ ἀντωνυμ. p. 126 B. Ἀττικοὶ Εὐβοᾶς φασί. Editur tamen Εὐβοέας apud omnes. Suidas v. Ἀτρέα ex nescio quo descripsit: (Ἀττικοὶ) τὰς ἀπὸ τῶν εἰς -εύς αἰτιατικὰς καθαρὰς συναιροῦσι χοᾶ, Μηλιᾶ, Σουνιᾶ. Similia multi alii admonent, quibus nemo auscultat. Apud omnes saepe leges Μηλιέας, Πλαταιέας, Θεσπιέας, Ἑστιαιέας,

Ἡραιέας, Δωριέας sim. aut Παιανιέα, Λευκονοέα, Αἰγιλιέα, Στειριέα aut Αἰγιλιέως, Στειριέως, Κηφισιέως, Ἐρχιέως, Μηλιέως aliaque permulta, quae numquam Veteribus in usu fuerunt neque umquam in antiquis libris scripta fuisse vetusta quaedam vitia demonstrant. In Thucydidis libris I. 107 antiquum mendum ἐς δωριὰς intactum servavit Δωριᾶς, quod verum est. Nihil aliud sibi vult Hesychii glossa, quae mirifice doctis imposuit: Δωριάς: δωριάς. Emenda Δωριᾶς: Δωριέας et ad hunc ipsum Thucydidis locum scito esse referendum. Permultas λέξεις Thucydideas in suam farraginem Hesychius recepit, qui simillima habet et alibi, quale est Χαςιᾶ: τὸν ἀπὸ δήμου et Αἰγιλῶς: (Cod. apud Schow.) ἀντὶ τοῦ Αἰγιαλέως. Ἀττικῶς. Lege: Αἰγιλιῶς: ἀντὶ τοῦ Αἰγιλιέως. Hinc Αἰγιλιῶς redde Demostheni et aliis. Στειριῶς Atticos dicere testis est Steph. Byzant. v. Στειρία, sed vitiose tamen apud Lysiam editur XVI. 15 πολλῶν ἐνθανόντων ὕςερον ἀνεχώρησα τοῦ σεμνοῦ Στειριέως τοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις δειλίαν ὠνειδικότος, ubi genuinum est Στειριῶς et ὕςερος pro ὕςερον. Eodem iure in Lysiae orat. XXIII rescribendum ubique est Πλαταιᾶ, Πλαταιῶν, Πλαταιᾶς et eodem modo si quid huiusmodi in caeteris scriptoribus Atticis est depravatum.

Quam multae Thucydideae λέξεις sine auctoris nomine in Hesychianis copiis dispersae sint nemo ignorat qui in Thucydide diu versatus Hesychium evolvit. Quis punctum temporis poterit dubitare quin Hesychii glossa: Ἐξεδιῄτει: τὸ ἔξω τῆς νομίμου διαίτης ἐγεγόνει. in hunc modum sit emendanda: Ἐξεδεδιῄτητο: ἔξω τῆς νομίμου διαίτης ἐγεγόνει, et sumta ex Thucydide I. 73 εἴ τί που ἐξεδεδιῄτητο τῶν καθεςώτων νομίμων. Res manifesta est. Saepius ex Hesychio vera scriptura Thucydidi reddi potest, cuius rei nunc quidem uno exemplo defungar. Editur apud Thucydidem I. 77 ἐλασσούμενοι γὰρ ἐν ταῖς ξυμβολαίαις πρὸς τοὺς ξυμμάχους δίκαις, quamquam facile apparet δίκας ξυμβολαίας non bene Graece appellari τὰς κατὰ ξύμβολα δίκας vel τὰς ἀπὸ ξυμβόλων, quas dici manifestum est. Nempe συμβολαῖος adiectivum est quod respuit Graecitatis et ratio et usus. Ἐμβόλιμος Graecum est et ἐκβόλιμος et ὑποβολιμαῖος: ἐμβολαῖος etc. Graeca non sunt. Quid multa? Servavit Historici manum solus Hesychius v. Ξυμβο-

λιμαίας δίκας: *'Αττικοὶ τὰς κατὰ συμβόλαια*, ubi nemo dubitabit emendare *τὰς κατὰ σύμβολα*, collato Harpocrat. v. *Σύμβολα* et multis Oratorum locis, neque quisquam, ut opinor, repugnabit si Thucydidi suum reddetur: *ἐν ταῖς ξυμβολιμαίαις πρὸς τοὺς ξυμμάχους δίκαις.* Non tamen heri aut nudius tertius natus error est, qui nostros codices omnes obsidet: apud ipsum Hesychium depravata scriptura conspicitur v. *Συμβολαίας δίκας*: *τὰς κατὰ συμβολαῖον* (*σύμβολα*): qui locus non emendandus sed cum contemtu abiiciendus est, quemadmodum sexcenties apud Hesychium eadem glossa alibi integra et incorrupta legitur, alibi vitiosa et depravata. Servavit, ut hoc utar, intactum Thucydideum: *Διοκωχή*: *διάστασις χρόνου τινός*, servavit *συνοκωχότε* apud Homerum, servavit *κατοκωχή* et *μετοκωχή*. Servavit *ἀνοκωχή* quoque, sed ita ut alio loco vitiosam formam *'Ανακωχή* suo praesidio muniverit. Non est dubitatio ulla quin Thucydidi ubique *ἀνοκωχή* et *διοκωχή* sint restituenda, quidquid adversari videntur indocti Graeculi, qui pertinaciter *α* pro *ο* ubique substituunt, adeo ut apud Hesychium quoque contra litterarum seriem scripserint:

Διοίσουσι: *διαφέρουσι* (quae bellissima interpretatio est.)
Διακωχή: *διάστασις χρόνου τινός.*
Δι' ὀλίγου: *ἀντὶ τοῦ μετ' ὀλίγον.*

sed neminem fallent amplius, qui auream Valckenaerii annotationem perpenderit ad Ammonium pag. 23 sqq. et Piersoni ad Moeridem pag. 220. qui nondum legerant Grammaticum in Anecd. Bekk. pag. 406, 19 *'Ανοκωχήν*: *διὰ τοῦ ο τὴν ἀνοχὴν λέγουσι. πολὺ δέ ἐστι παρὰ Θουκυδίδῃ.* Subridentes igitur legimus apud Photium:

Παροκλάζων: *γονατίζων.*
Παροκωχή: *παροχὴ παρὰ Θουκυδίδῃ ὡς ἡ ἀνακωχή καὶ διακωχή.*

neque feremus amplius apud Thucyd. VI. 85 *νεῶν παροχῇ* pro *παροκωχῇ* a Graeculis male sedulis correctum. *Συνοκωχή* feliciter Correctorum manus evasit apud Hippocratem et Erotianum et Hesychium v. *Συνοκωχότε*: *ἐπισυμπεπτωκότες* (lege *-ότε*). *συνοκωχὴ γὰρ ἡ σύμπτωσις*, unde Valckenaerius dudum emendavit Homeri locum Iliad. B. 218.

φολκὸς ἔην, χωλὸς δ' ἕτερον πόδα, τὼ δέ οἱ ὤμω
κυρτώ, ἐπὶ ϛῆθος συνοκωχότε.

quamquam et Bekkerus et Dindorfius in nuperrima Editione vitiosam scripturam συνοχωκότε male servarunt. Κατοκωχή aetatem tulit apud Platonem duobus locis: in Phaedro pag. 245 A. τρίτη δὲ ἀπὸ Μουσῶν κατοκωχή τε καὶ μανία, ubi in plerisque libris est manifesta interpolatio κατοχή, et in Ione p. 536 C. θείᾳ μοίρᾳ καὶ κατοκωχῇ, quamquam tralaticium vitium κατακωχῇ in longe plurimis apparet. Natum hinc κατοκώχιμος in summo ubique periculo est ne aut in κατακώχιμος abeat aut alio quo vitio depravetur. Hesychius Κατοκωχή: κατοχή, et Κατοκώχημα: κάτοχον, ἐχυρόν, ubi rescribendum: Κατοκώχιμον: κατόχιμον, ἐνέχυρον, idque perite Isaeo restituit Dobraeus in Advers. I. p. 288 et Dindorfius ad Steph. Thes. διεκώλυε τὸ χωρίον πραθῆναι, ἵνα κατοκώχιμον γένηται pro κατόχιμον. Facile his vincam κατακώχιμα apud Moeridem ex eodem errore manasse et sicubi alibi apud Veteres ea forma legitur certa emendatione esse utendum et ἀνακωχή (unde initium duximus) non minus depravatum esse quam παρακωχή aut διακωχή. Nulla umquam Grammaticorum auctoritate effici poterit ut inter ἀνακωχή et ἀνοκωχή aliud discrimen esse credamus nisi quod hoc probum et genuinum est, illud ex Graeculorum inscitia profectum et τοῦ πονηροῦ κόμματος. Contemnendum igitur censeo Ammonium sic scribentem: Ἀνακωχή καὶ ἀνοκωχή διαφέρει. Ἀνακωχή μὲν γάρ ἐϛιν ἡ ἐπὶ τῶν νεῶν ἀναχώρησις, ἡ δὲ διὰ τοῦ ο ἀνοκωχὴ ἀνοχὴ μικρὰ πολέμου. Nae multum falluntur qui librum περὶ διαφόρων λέξεων ab antiquo et docto Grammatico conscriptum esse opinantur. Tam multa continet et levissima et falsissima ut sequioris aetatis farraginem esse undecumque collectam facile demonstrari possit, quod lubenter alias faciam. Una atque eadem est ἀνοκωχὴ ἤτοι τοῦ πολέμου ἀντὶ τοῦ ἐκεχειρία ἢ νεῶν ἐπ' ἀγκύρας ἀποσαλευουσῶν. Nihil igitur ne Hesychio quidem credendum, ubi veluti ex antiquis λέξεσιν expromit: Ἀνακωχεῖν, Ἀνακωχεύειν, Ἀνακωχή, Ἀνακωχῆς et Ἀνακωχήσαντες, namque ἀνακωχεῖν nihili vocabulum est, ἀνακωχεύειν ex ἀνοκωχεύειν depravatum, cuius simplex forma apud ipsum Hesychium exstat: Ὀκωχεύειν: ἔχειν, συνέχειν: itaque ἀνέχειν veteribus ἀνοκωχεύειν dicebatur, quae

forma et Herodoto saepius reddenda et Sophocli in Electra vs. 722 ἔξω παρασπᾷ κἀνοκωχεύει pro κἀνακωχεύει, et sicubi apud Veteres et probatos scriptores occurrit. Sequioribus quominus vitiosum ἀνακωχεύειν relinquatur nihil caussae est, ut qui »*linguae suae rationem saepe minus perspectam habuerunt*" ut rectissime iudicat Pierson. ad Moerid. p. 221. Neque quemquam Grammaticorum auctoritas commovere debet pravas et absurdas scripturas utcumque interpretantium, quale est in Bekkeri Anecd. I. 391, 11. Ἀνακωχῆς: ἀναπαύσεως, ἐνδόσεως, τῆς πρὸς μικρὸν ἐν πολέμῳ εἰρήνης. ἀνακωχὴ δὲ εἴρηται παρὰ τὸ ἄνω τὰς ἀκωκὰς ἔχειν, ubi et etymologiam absurdam vides et scripturam. Eiusdem igitur farinae est quod praecepit: Ἀνακωχεύειν: τὸ ἐν πελάγει χειμῶνος ὄντος ϛήσαντας (lege ϛείλαντας) τὰ ὀθόνια σαλεύειν, quod nihilo sanius est quam quod in vicinia apparet Ἀναίδην: ἀθρόως, σφοδρῶς, quum pueri sciant ἀνέδην ex ἀνιέναι natum scribi oportere, neque Ἀνόκαιον p. 405, 32 apud Xenophontem significat τὸ ὑπερῷον οἴκημα sed ἀνώγαιον, Anabas. V. 4. 29 κάρυα ἐπὶ τῶν ἀνωγαίων ἦν πολλά, quamquam ne hoc quidem genuinum esse suspicor sed ἐπὶ τῶν ἀνώγεων, ut Athenienses omnes dicere assolent. Non minus foedi errores ab ipso commissi (ut litterarum series arguit) apparent 370, 30 Ἀκάλλειν: ἰδίως τὸ τῇ οὐρᾷ σαίνειν, imo vero αἰκάλλειν. 376, 1 Ἀλέοιμι: ἀντὶ τοῦ θερμαίνοιμι: debebat Ἀλεαίνοιμι — θερμαινοίμην scribere ex Aristoph. Eccles. vs. 540. p. 381, 11 Ἀλωπόχρους: ὁ πολιός pro Ἀλφιτόχρους. p. 389, 9 Ἀμφιματῶσαι: ἀποδῦσαι pro ἀφιματῶσαι. p. 396, 25 Ἀνήληπτος pro ἀνήλιπτος. p. 398, 25 Ἀνεσίμου pro Ionico ἀναισίμου. p. 412, 6 Ἀνώνητον: ἀνωφελές pro ἀνόνητον. p. 414, 29 Ἀπάλλεις: ἀποπέμπεις pro ἀπιάλλεις. p. 440, 11 Ἀποψάς: ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς ὑποκόρισμα pro ἄπφα et, ut aliquando finem faciam, p. 448, 28 Ἀρύει: βοηθεῖ, apage istud ἀρύει oscitanter scriptum pro ἀρήγει. I nunc et isto teste in re dubia utere, aut crede librariis, qui multis partibus sunt etiam negligentiores et indoctiores.

Non prius Hesychium deponam de manibus quam correctionem loci Demosthenis nuper a me propositam novo Hesychii emendati praesidio munivero. Editur apud Hesychium:

Συμπλευσάντων: ὁμονοησάντων.

Συμπνευσμός: ὁμόνοια.

Quum aliud sit συμπλεῖν aliud ὁμονοεῖν nullo negotio viri docti veram lectionem repererunt, quae est συμπνευσάντων, sed unde glossa sumta esset nemo poterat reperire, quia olim in depravata scriptura latebat apud Demosthenem de corona pag. 284. ὡς οὐδ' ἂν εἴ τι γένοιτο ἔτι συμπνευσόντων ἂν ἡμῶν καὶ τῶν Θηβαίων, quod quamquam prorsus esset barbarum tamen nescio quomodo criticorum acumen adhuc effugerat.

Quod fertur dixisse Aristophanes in Bekkeri Anecd. p. 427, 5 ἀποβροχθίσαι pro καταπίνειν fieri non potest ut verum sit. Dixit καταβροχθίσαι, ut et alii passim, et ipse alibi loquitur. Ἀποβροχθίσαι tam vitiosum est ac si quis ἀποπίνειν vellet pro καταπίνειν dicere.

Repetenda syllaba est in Aristophanis senario apud Athen. p. 422. E.

ἤδη παροινεῖς ἐμὲ πρὶν δεδειπνάναι.

scriba dare voluerat παροινεῖς εἰς ἐμέ, poëta dederat παροινεῖς ἐς ἐμέ.

Aristophanis fragmentum apud Athen. p. 1561. Ed. Dind. et scribarum socordia pessime depravatum est et eorum, qui difficilem lectu locum male legerunt. Bergkius haec affert: προειπὼν λυχνοῦχον οἴμοι κακοδαίμων φησὶν λυχνοῦχος ἡμῖν οἴχεται εἶτ' ἐπιφέρει καὶ πως επιρραστας τὸν λυχνοῦχον οἴχεται εἶτ' ἐπιφέρει καὶ ἔλαθες. ἐν δὲ τοῖς. Unum tantum recte vidit Bergkius, male repetita esse vocabula:

οἴχεται εἶτ' ἐπιφέρει καὶ.

In ipso Codice non sine aerumnis tandem vidi sic esse scriptum: καὶ πῶς ὑπερβὰς τὸν λυχνοῦχον, unde haec emergit manus poëtae: προειπὼν λύχνον·

Οἴμοι κακοδαίμων (φησὶν), ὁ λύχνος ἡμῖν οἴχεται.

εἶτ' ἐπιφέρει·

καὶ πῶς ὑπερβὰς τὸν λυχνοῦχον ἔλαθέ σε;

manifestum est enim in ἔλαθες· ἐν δὲ τοῖς nihil aliud latere. Praeterea ex hoc quoque scribae dormitantis errore colligitur eum describere vetustum codicem in versiculos breviores sic divisum ut scriptum esset:

ΔΑΙΜΩΝΦΗΣΙΝΛΥΧΝΟΥΧΟΣΗΜΙΝ
ΟΙΧΕΤΑΙΕΙΤΕΠΙΦΕΡΕΙΚΑΙ

ΠΩΣΤΠΕΡΒΑΣΤΟΝΑΤΧΝΟΤΧΟΝ
ΕΛΑΘΕΣΣΕΕΝΔΕΤΟΙΣΕΞΗΣ

librarius quum tertium versum descripsisset alias res agens secundum iterum descripsit et sic quartum subiecit.

In Aristophanis fragm. apud Stob. Floril. LVI. 1 Γεωργία dicitur:

τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποισιν Εἰρήνης Φίλης
πιςὴ τροφός, ταμία, συνεργός, ἐπίτροπος,

recte quidem et vere modo scripseris:

τῆς πᾶσιν ἀνθρώποισιν Εἰρήνης Φίλης.

Dubitatur in Aristophanis senario apud Schol. ad Nub. 699 et Suidam v. Τήμερος

ἰὼ Λακεδαίμων, τί ἄρα πείσει τήμερα;

utrum sic an Λακεδαῖμον sit scribendum. Dirimet hanc controversiam emendatus locus Photii, ubi editur: Λακεδαιμῶν: τὴν κλητικὴν περισπῶσιν. οὕτως Ἀριςοφάνης, edendum est: Λακεδαῖμον: τὴν κλητικὴν προπερισπῶσιν.

Mirificum Aristophanis fragmentum Macrobius affert Saturn. V. 18 ἤμουν ἄγριον βάρος. ἤτειρεν γάρ τοι μ' οἶνος οὐ μιγεὶς πόμ' Ἀχελῴῳ, unde Bergkius infelicissimos senarios exsculpsit. Habemus ipsius Macrobii interpretationem hanc: *Gravabar vino, cui aqua non fuisset admixta*, quae Latina Graecis non respondent, et repugnant plane Bergkianis

ἤγειρε γάρτοι μ' οἶνος οὐ μιγεὶς ποτῷ
Ἀχελωίῳ.

contraria prorsus sunt *gravabar vino* et ἤγειρέ μ' οἶνος, ut vides. Hoc unum expedire possum: in scriptura ΗΓΕΙΡΕΝ latet ἔτειρεν, quod verbum ab huius loci ratione non est alienum et legitur apud Aristophanem et alibi, quem locum proferam ut obiter veteri mendo liberem. Legitur in Lysistrata vs. 959

ἐν δεινῷ γ', ὦ δύςηνε, κακῷ
τείρει ψυχὴν ἐξαπατηθείς.

sed vitiose abundat praepositio in verbis ἐν δεινῷ κακῷ τείρει. Omnes dicebant τείρεσθαι κακοῖς, ὀδύναις, λύπαις, sim. Emenda igitur: ἦ δεινῷ γ', ὦ δύςηνε, κακῷ τείρει ψυχήν, quod dictum est eodem modo atque vs. 1031

ἦ μέγ', ὦ Ζεῦ, χρῆμ' ἰδεῖν τῆς ἐμπίδος ἔνεςί σοι.

et in Eupolidis fragmento in Orionis Anthol. p. 54

ἢ πολλά γ' ἐν μακρῷ χρόνῳ γίγνεται.

Restituenda videtur ea vocula Demostheni p. 84 ἢ σφόδρα γε βούλεται τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους εἶναι, et pag. 1317 ἢ πολλοῦ γ' ἔδεόν τινας ἐγκαταλιπεῖν τῶν μὴ Ἀθηναίων, et apud Lysiam XXXI. 38 οὐκ ἂν ἄρα ἐτέθη. σφόδρα γ' ἂν repetita vocali scribendum: ἢ σφόδρα γ' ἄν.

Caetera in Aristophanis loco non expedio: neque μιγείς pro κραθείς et πόμα pro πῶμα positum neque Ἀχελώϊος pro Ἀχελῷος recte habent et est ulcus insanabile, ut nimis multa in Comoediae Antiquae reliquiis.

Nondum perfecta emendatio est loci Aristophanei apud Plotium et Suidam v. πρόδικον δίκην.

ἐγὼ γάρ, εἴ τι σ' ἠδίκηκ', ἐθέλω δίκην
δοῦναι πρόδικον ἐν τῶν φίλων τῶν σῶν ἐνί.

recte Porsonus correxit librorum scripturas εἴ τις ἢ δίκη θέλω et εἴ τίς ἠδίκηκε θέλω, sed minus feliciter e vestigiis antiquae lectionis ἐνὶ τῶν φίλων τῶν σῶν vel ἓν τῶν φίλων τῶν σῶν ἕνι elicuit id quod vides. Intelligi enim non potest quid sit ἐν ἑνὶ τῶν φίλων τῶν σῶν ἐθέλω δοῦναι δίκην, namque prorsus sensu vacuum est ἔν τινι δοῦναι δίκην. Requiro praepositionem ἐπί, quae poni solet de eo, apud quem causa agitur, sive is iudex est vel arbiter, sive Rex vel magistratus, apud quem quaeritur iudiciumque exercetur. Trita sunt ἐπὶ τοῦ διαιτητοῦ, ἐπὶ τῶν διαιτητῶν, ἐπὶ τῶν δικαστῶν similiaque multa, ut ἐπὶ τοῦ Φιλίππου δικάζεσθαι, quae omnibus nota sunt. Itaque Aristophani reddendum censeo ἐπὶ τῶν φίλων τῶν σῶν τινός. Per hanc occasionem gravi errore absolvam Plutarchum in Ciceronis vita cap. IX. ubi editur: λέγεται δὲ καὶ Λικίνιος Μάκερ κρινόμενος κλοπῆς ὑπ' αὐτοῦ ἔτι τὴν ψῆφον τῶν κριτῶν διαφερόντων καθαρὸν ἱμάτιον ὡς νενικηκὼς λαβὼν αὖθις εἰς ἀγορὰν προϊέναι. Absurdum est κρινόμενος κλοπῆς ὑπ' αὐτοῦ, quasi vero Licinius Macer *a Cicerone praetore* de repetundis fuerit accusatus. Satis constat Licinium *apud Ciceronem praetorem*, qui de repetundis quaerebat, accusatum damnatumque esse, vide Valerium Maximum IX. xii. 7. Itaque emendandum est κρινόμενος κλοπῆς ἐπ' αὐτοῦ: Plutarchum enim praepositione ἐπί eo sensu passim videbis utentem, ut in Caesaris vita cap. IV. ὁ Καῖσαρ συνηγόρευσεν αὐτῇ Πόπλιον Ἀντώνιον διωκούσῃ δωροδοκίας ἐπὶ Λευ-

κούλλου. Caeterum quae fuerit Ciceronis in reum Macrum aequitas, de qua ipse ad Atticum scribit I. 4. 2, ex Plutarcho negligenter admodum scribente cognosci non potest, luculenter ostendet Valerius Maximus l. l.

Turpissimum vitium commissum a scribis est in verbis Aristophanis apud Pollucem X. 93 *ἐν δὲ Ταγηνισταῖς ὠνόμασαί τι καὶ μελιτήριον ἄγγος*. Eodem modo peccatum apud Antiphanem Pollucis X. 179.

ἀγγεῖον ἀλφιτήριον κόϊξ.

sic enim Meinekius scripturam librorum *ἀγγεῖον ἀλφιτήριον ὁ κόϊξ ἐστίν* in iambos coegit, non facturus si animadvertisset quam vitiosa forma esset *ἀλφιτήριος*, quam haud secus atque *μελιτήριος* respuit Graecitas. Graeca sunt *οἰνηρός*, ut apud Cratinum Athen. p. 494. c.

οὐδ' ὀξύβαφον οἰνηρὸν ἔτι κεκτήσεται.

et Alexidem Athen. p. 441. d. *καὶ Ζωπύρα | οἰνηρὸν ἀγγεῖον*. *Σιτηρός*: Photius *Σιπύα*: *σιτηρὸν ἀγγεῖον*. *Μυρηρός*: Aristophanes Poll. X. 119 *τῆς μυρηρᾶς ληκύθου*, et in noto fragmento Sophoclis:

χωρὶς μυρηρῶν τευχέων πνέουσ' ἐμοί.

Ἀνθρακηρός: Alexis Poll. X. 111.

Ἀριστογείτονα
τὸν ῥήτορ' εἶδον λάρκον ἠμφιεσμένον
τῶν ἀνθρακηρῶν.

Eiusdem analogiae sunt *ὀξηρός*, *γαρηρός*, *μαζηρός*, *ἐλαιηρός*, *ἰχθυηρός*, alia non pauca, ut dubitari nullo pacto possit quin scripserit Aristophanes *μελιτηρόν*, Alexis *ἀλφιτηρόν*. Reddi eadem opera *ἀλφιτηρόν* Theophrasto poterit, qui in Characteribus cap. XVI. *τὸν δεισιδαίμονα* describens vulgo scripsisse putatur: *καὶ ἐὰν μῦς θύλακον ἀλφίτων διαφάγῃ πρὸς τὸν ἐξηγητὴν ἐλθὼν ἐρωτᾶν τί χρὴ ποιεῖν*, ubi in eximio Codice Palatino scriptum esse vidi: *θύλακον ἀλφίτην* litteris *την* praecedenti vocali suprascriptis. Repone *θύλακον ἀλφιτηρόν*: praeterea *διαφάγῃ* corruptum est quum *διατράγῃ* Theophrastus dedisset. Fidem faciat Comicus incertus apud Clementem Alexandr. Strom. VII. p. 842.

Ἂν μῦς διορύξῃ βωμὸν ὄντα πήλινον,
κἂν μηδὲν ἄλλ' ἔχων διατράγῃ θύλακον,

ἀλεκτρυὼν τρεφόμενος ἂν ἐφ' ἑσπέρας
ᾄσῃ, τιθέμενοι τοῦτο σημεῖόν τινες,

ubi verum esse suspicor: τιθέμεθα τοῦτο σημεῖόν τινος, *portendere hoc aliquid credimus.* Bion Borysthenita apud eundem: τί δὲ καὶ θαυμαςὸν εἰ ὁ μῦς τὸν θύλακον διέτραγεν οὐχ εὑρὼν ὅ τι φάγῃ. Διατρώγειν haec mures solent, non διεσθίειν, sed saepe vidi διατραγεῖν et διαφαγεῖν inter se permutari, quoniam in veterum Codicum scriptura φ et τρ simillimo ductu exarantur. Manifesta res est in Dione Cassio LXXII. 21. φύλλα δάφνης αὐτός τε διέφαγον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς πλησίον μου καθημένους διατραγεῖν ἔπεισα, nam quis dubitabit quin διέτραγον recte sit emendatum. Idem vitium ὁδοῦ πάρεργον bis ex Plutarcho eximi poterit: in Marcello cap. XXVIII. ἀλλὰ πολλὰ σημεῖα ἐτάραττον αὐτὸν καὶ μύες τὸν ἐν Διὸς χρυσὸν διαφαγόντες. *Mures in aede Iovis aurum rosisse* scribit Livius XXVII. 25, emenda autem διατραγόντες, et in Sylla cap. VII. μυῶν ἐν ἱερῷ χρυσὸν ἀνακείμενον διαφαγόντων, imo διατραγόντων. Obsequens cap. 79. *Frusinone aurum sacrum mures adroserunt.* Sic igitur apud Theophrastum μῦς οὐδὲν ἄλλ' ἔχων, οὐχ εὑρὼν ὅ τι φάγῃ, *rosisse* dicitur non θύλακον ἀλφίτων (μεςόν) sed θύλακον ἀλφιτηρὸν (κενόν). De ipsa forma ἀλφιτηρός non ἀλφιτήριος neminem dubitaturum esse arbitror.

In Aristophanis loco apud Poll. VII. 13 legerim:

κράτιςον ἡμῖν εἰς τὸ Θησεῖον δραμεῖν,
ἐκεῖ δ' ἕως ἂν πρᾶσιν εὕρωμεν μένειν.

quod editur ἐμοὶ | κράτιςόν ἐςιν non satis bene convenit cum πρᾶσιν εὕρωμεν. Deliberant inter se servuli de fuga capessenda.

Satis alibi demonstravimus non κέχρισμαι et χρίσμα dixisse Veteres, ut πέπρισμαι et πρίσμα, quamquam et πρίω priorem producit, sed κέχριμαι et χρῖμα, ut κεκόνιμαι et μήνιμα. Deprehenditur igitur fraus Graeculorum in verbis:

ὁ δ' αὖ Σοφοκλέους τοῦ μέλιτι κεχρισμένου
ὥσπερ καδίσκου περιέλειχε τὸ ςόμα,

quae ex Aristophane affert Dio Chrysostomus II. p. 273. Dioni ita licebat dicere, κεχριμένου dixit Aristophanes, ut Magnes dixerat apud Athen. p. 690. c.

λούσαντα δεῖ καὶ βακκάριδι κεχριμένον.

et Eubulus Athen. p. 557. f.

οὐδ' ὥσπερ ὑμεῖς συκαμίνῳ τὰς γνάθους
κεχριμέναι.

et ipse Aristophanes in Stob. Floril. CXXI. 18, cui reddidimus:

προὐκείμεθ', οὐδὲ βακκάρει κεχριμένοι,

ubi librorum scriptura κατακεκριμένοι manifesta servat formae antiquae vestigia, quae veteribus ubique restituenda est.

Vitium ultro invexit Bergkius in Aristophanis versiculum apud Eustathium p. 1442, 4.

ἔφευγε κἀγὼ τῆσδ' ὑπαντὰξ εἰχόμην.

quod si in omnibus libris esset certa correctione reponi potuisset τῆς ὑπαντάξ, quod habent omnes. Comparari debebat incerti comici locus apud Etymol. p. 365, 25.

ὅστις τῆς ὁδοῦ
ἡγήσεταί σοι τὴν ἐπιτάξ,

cui et ipsi τὴν ὑπαντάξ censeo esse reddendum: ἡ ὑπαντὰξ (ὁδός) quo sensu dicatur perspicuum est, ἡ ἐπιτάξ de via dictum quid sit exputare non valeo. Nihil autem tritius est quam ὁδόν in talibus omittere, cuius rei exempla afferre putidum est. Afferam potius locum, ubi male seduli lectores ὁδόν de suo addiderint. Creditur dixisse Lysias in orat. III. § 35. ἐγὼ δὲ ἑτέραν ἀπελθὼν ὁδὸν ᾠχόμην: quicumque sentiet quam importuno loco ὁδόν sit interpositum facile sentiet interpolatum esse. Adverbium ἐπιτάξ apud Hesychium delitescit in ridiculo vitio ἐπιζάξ: quod ita explicatur ut Interpres nihil certi scire videatur: ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ καὶ ἐπ' εὐθείας καὶ ἐπὶ τὴν σύντομον καὶ ἐκ πλαγίου. Mirum si idem vocabulum haec omnia potuerit significare. Caeterum Z et T in vetustis libris scribebantur forma tam simili ut discerni non possent nisi ab eo qui quid Graecum sit et quid quoque loco sententia requirat expenderit. Non solebat hoc facere qui Hesychianam λέξιν ita constituit ut nunc in unico Marciano libro superest. Neque enim Ζιτᾶνα scripsisset pro Τιτᾶνα, neque contra Ταμίαν: ζημίαν pro ζαμίαν et Τώνα: ζώνη pro ζώνα. Eodem modo emendanda est glossa: Ὠδάκτατον: ἔδακνον, imo vero ὠδάκταζον. Ioculare exemplum incogitantiae obiter addam. Editur Τῶν οὐτιῶν: οὐδαμῶς, quod scriptum est pro τῶν οὔτι: ὧν οὐδαμῶς ex Homeri locis, qualis est in Iliad. A. 160.

τῶν οὔτι μετατρέπῃ οὐδ' ἀλεγίζεις.

Recte docti homines correxerunt verba Aristophanis apud Plutarchum in Compar. Arist. et Menandri in hunc modum:

ὑπὸ τοῦ γέλωτος εἰς Γέλαν ἀφίξομαι.

vitiose scripti libri γελᾶν pro Γέλαν exhibent. In Γέλα secundam produci et analogia docet et poëtarum usus confirmat. Est autem Γέλα ex Γελόα contractum, quae forma comparanda est cum Μεσσόα, Μέσση apud Homerum similibusque. Argumento est τὸ ἐθνικόν, quod non est Γελῶος (ut apud Meinekium et plerosque scribi video) sed Γελῷος, nam nullum esse adiectivum Graecum in -ῶος exiens sed -ῷος ubique scribendum alibi monuimus. Fallitur Stephanus v. Γέλα scribens: τὸ ἐθνικὸν Γελῶος οὐ Γελαῖος, ὡς Ἄβρων καὶ ἡ συνήθεια. καὶ ἴσως ἀπὸ τοῦ γέλως τὸ Γελῶος. Ridicula haec suspicio est. Γελοαῖος, ut Οἰνοαῖος, in Γελῷος contractum est.

Non scripsit Aristophanes apud Steph. Byzant. v. Ἄργος.

οὐκ ἠγόρευον; οὗτός ἐς' οὐκ Ἀργόλας.

namque οὐκ ἔς' Ἀργόλας utique scriptum oportuit. Quod in libris est οὗτός ἐστί γ' οὐκ Ἀργόλας manu ducit ad:

οὐκ ἠγόρευον; οὑτοσί γ' οὐκ Ἀργόλας.

Simillimum vitium est in Avibus vs. 32

ὁ μὲν γὰρ ὢν οὐκ ἀςὸς εἰσβιάζεται,

non dicitur enim ἔςιν οὐκ ἀςός pro ἔςι ξένος. Transpone igitur:

ὁ μὲν γὰρ οὐκ ὢν ἀςὸς εἰσβιάζεται.

Leve vitium inficit Comici versus apud Poll. VII. 66

τὴν πτέρυγα παραλύσασα τοῦ χιτωνίου
καὶ τῶν ἀποδέσμων, οἷς ἐνῆν τιτθίδια.

emenda οἷς ἐνῆν τὰ τιτθία. Articulus enim necessarius est et Attici τὰ τιτθία dicebant, non τιτθίδια.

Erotianus v. ἀνεκάς ex Aristophane affert:

ὁ μηχανοποιός, ὁπότε βούλει τὸν τροχὸν
ἐλᾶν ἀνεκάς, λέγε· χαῖρε, φέγγος ἡλίου.

ἐλᾶν est infelix Bergkii coniectura. Codd. ἐᾶν κἀνεκάς. Corrigendum censeo ἕλκειν ἀνεκάς.

In nobilissimo τῶν Δαιταλέων fragmento apud Galenum in praefat. Lex. Hippocr. in extremo vocabulo mendum insidet. Bergkius edidit:

τί ὑποτεκμαίρει καὶ κακῶς ἄνδρας λέγεις
καλοκἀγαθεῖν ἀσκοῦντας. B. *οἴμ', ὦ Θρασύμαχε,*
τίς τοῦτο τῶν ξυνηγόρων τερθρεύεται;

optime ille quidem *καλοκἀγαθεῖν* reposuit sed minus feliciter ex *τερύεται* vel *τηρεύεται* elicuit id quod vides. Equidem emendandum esse *τερατεύεται* censeo, quod in ea re imprimis appositum verbum est de iis, qui monstra et portenta verborum loquuntur, quale est hoc ipsum *καλοκἀγαθεῖν*.

Quod Aristophanis fragmentum apud Plutarchum l. l. sequitur: *τί δέ σοι δράσω κακόδαιμον ἀμφορεὺς ἐξοστρακισθείς* minus perite Bergkius sic redintegravit ut scriberet:

τί δῆτα δράσω σ', ὦ κακόδαιμον;

una tantum syllaba tralaticio errore vitiata est legendumque:

τί δὲ σὺ δρᾷς, ὦ κακόδαιμον;

Scribae Aristophani formam minus Atticam affricuerunt apud Suidam v. *Αὔλειος.*

πρὸς τὸν στροφέα τῆς αὐλείας ἐχίνου κεφαλὴν κατορύττειν,

usitatum est enim illis *τῆς αὐλείου* dicere et *ἡ αὔλειος θύρα.* Lysias I. 17 *ἐψόφει ἡ μέταυλος θύρα καὶ ἡ αὔλειος.* XII. 16 *ἐπὶ τῇ αὐλείῳ θύρᾳ.* Plato Sympos. p. 212 C. Solon apud Demosth. de F. L. p. 422.

αὔλειοι δ' ἔτ' ἔχειν οὐκ ἐθέλουσι θύραι.

Menander noto loco:

ὅρος γὰρ αὔλειος θύρα
ἐλευθέρᾳ γυναικὶ νενόμισται οἰκίας.

et alii. Manifestum vitium *ἐχίνου* tenet libros omnes: *σχίνου* scribendum esse vidit olim Gaisfordus, cui temere Bernhardy obloquitur Harpocrationis locum adducens nihil huc pertinentem. Sunt autem in antiquis libris C et Є permisceri solita, quia discrimen fere aciem fugit oculorum et illud *νοῦς ὁρῇ* non in alios minus quam in scribas valet. Exquisita quaedam exempla dedit Valcken. ad Herod. VIII. 5, in his Critonis apud Stob. Floril. III. 75 ubi in libris est *ἐπῳδὰς καὶ παιδείας ποτὶ λόγον ἐς τὸ αὐτὸ συνδραμοίσας*, partem veri Valckenaerius reperit *σπουδὰς* reponens, perfecit emendationem Hirschigius sic: *σπωδᾶς καὶ παιδιᾶς — συνδραμοίσας.* Plura dabit Porson. in Advers. p. 39. Apparet in his potissimum erroribus quam nihil scribae cogitent et quam nihil intelligant. Apud Hesychium

est: Ἀεπάσιον: ἀσμένως, χαίροντα, pro ἀσπάσιον, uti vides, et Ἀναθέης: βασιλίσσης pro ἀνάσσης. sic C et ε et O et Θ ab hominibus omnium rerum ignarissimis perpetuo perturbantur. Διεσοῦτο apud Hesychium est pro διέσσυτο, Θέοπις pro θέσπις, Θεόφατα pro θέσφατα, Ὑελεῖν pro ὑθλεῖν. In aliis non simplex vitium est, sed in duabus simul litterulis peccatur ut in Ἰάδος pro ἰλλός et Ἰάλασι pro ἰλλάσι, et Σκιλλεῖον pro σκιαδεῖον. Sic Τετάργιστο: ἐκορέσθη, ἐπλήσθη monstrum est ex τετάρπετο natum confusis Π — ΓΙ et C — ε. Sic Σφετρίδες: ἐπιβλήματα ex Ἐφεστρίδες ortum. Multiplici vitio prodiit Ἀρτίτμαγεν: ἐχωρίσθησαν ex locis Homericis, ubi est: τὼ γ' ὡς βουλεύσαντε διέτμαγεν, διέτμαγεν ἀρθμήσαντε, sim. Recte eadem glossa suo loco scripta exstat: Διέτμαγεν: ἐχωρίσθησαν. Περιττόν in ποιητόν depravatum est v. Περιείργασμαι: ποιητὸν ἐποίησα. Βέβαιον in βιβλίον abiit v. Φερέγγους: φέρων τὸ βέβαιον pro Φερέγγυος — βέβαιον. Quam possit locus funditus pessumdatus certa crisi in integrum restitui luculento indicio est annotatio e λέξει κωμικῇ apud Hesychium servata v. Σιδάρεοι: παρὰ Ἀριστοφάνει ἐν Νεφέλαις, Σιδάρεοι θεοὶ, ὡς ἐν Βυζαντίῳ. ἔτι εἰσὶ ἐν τῷ λεπτῷ νομίσματι, ᾧ σιδηρῷ καὶ ἐλαχίςῳ ἐχρῶντο Βυζάντιοι. In ipso Codice est ἔτι εἰσὶ βυζάντιοι. optime! nam ἔτι εἰσὶ natum est ex ΕΠΕΙΟΙ, ἐπεὶ οἱ Βυζάντιοι λεπτῷ νομισματίῳ σιδηρῷ καὶ ἐλαχίςῳ ἐχρῶντο. Sic solent scribere Interpretes. Hesychius: Σικελὸς ςρατιώτης: ἐπεὶ ξένοις ἐχρῶντο ςρατιώταις ὡς ἐπὶ πολὺ οἱ περὶ Ἱέρωνα, et Παραλύομαι: ἐπεὶ ὑπὸ τῶν πλουσίων οἱ πένητες παρελύοντο, ubi παραλοῦμαι et παρελοῦντο verum est. Addam tertium exemplum, ut ineptum vocabulum e Graecitatis gaza eiiciam. Hesychius: Μελλονικιᾶν: ἐπίβραδυς καὶ μελλητὴς ὁ Νικίας ἐλέγετο, hinc Hemsterhusio auctore ἐπίβραδυς in ordinem receptum est, nimium festinanter, nam quis non videt ἐπεὶ βραδύς esse emendandum? Saepius ita fit, ut qui nova vocabula venentur nubem pro Iunone amplectantur et Graecitatis copias mercibus vitiosis augeant. Egregia opera esse poterit illius qui bene Graece sciens complura *obiter eximere* Lexicis instituet vocabula vitio nata, quale est ab Hemsterhusio repertum et probatum ἀμετάκλαςον in Xenophontis ad Aeschinem epistola apud Stob. Floril. LXXX. 12 τεθαύμακα τὸ ἀμετάκλαςόν σου τῆς γνώμης.

At neque *μετακλᾶν* Graecum esse potest, (ut neque *μετάγνυμι*, *μεταρρήγνυμι*, *μετατρίβω* neque quidquam huiusmodi) neque *ἀμετάκλαςος*, quamobrem *ἀμετάπλαςον* censeo esse rescribendum. Sed redeo ad *λέξιν κωμικήν*, cuius locum redintegrare coepimus: postquam *ἐπεὶ οἱ Βυζάντιοι κτέ.* persanatum est nullo negotio caetera sic restituentur: *Σιδάρεοι θεοί: παρ' Ἀριςοφάνει ἐν Νεφέλαις·* (vs. 247 sqq.)

ποίους θεοὺς ὀμεῖ σύ; πρῶτον γὰρ θεοὶ
ἡμῖν νόμισμ' οὐκ ἔςι. B. *τῷ γὰρ ὄμνυτ'; ἢ*
σιδαρέοισιν, ὥσπερ ἐν Βυζαντίῳ;

ἐπεὶ οἱ Βυζάντιοι κτέ. Omnino eximiae reliquiae *τῆς Κωμικῆς Λέξεως* apud Hesychium passim exstant, sed foedissime depravatae resectisque poëtarum et fabularum nominibus, ut in *Ἀροῦσι τρία: ἐπὶ οἴνου ἐλέγετο κτέ.* ex Cratino apud Athen. p. 29 D.

οἴμ' ὡς ἁπαλὸς καὶ λευκός. ἆρ' οἴσει τρία;

et v. *Ἐν Κέῳ τίς ἡμέρα*; e loco Cratetis apud Athen. p. 117 B.

παῖ' ἐκεῖνον, ἄγχ' ἐκεῖνον. ἐν Κέῳ τίς ἡμέρα;

ubi Codex unicus Marcianus *ἐγκαιῶτις ἡμέρα* exhibet, quod Porsonus emendavit. Alibi Hesychius: *Τακτουίτου: τὰ τῶν μαγείρων ξηρὰ ἀρτύματα κτέ.* Optime Pierson. ad Moerid. p. 352 *τὰκ τοῦ νίτρου* correxit, quod ad Anaxippi locum referendum apud Athen. p. 169 B.

οὐ μὴ πρότερον οἴσεις, θεοῖσιν ἐχθρὲ σύ,
τὸ λεβήτιον· τὰκ τοῦ νίτρου· πάλιν ὑςερεῖς;

ubi in Marciano libro est: *κὰκ τοῦλητρου*, confusis ΛΗ et ΝΙ, ut saepius. Turpius etiam depravata est particula *τῆς κωμικῆς λέξεως* v. *Ἐγκεκριωρωμένη: διὰ Κριώραν τὴν Μεγακλέους μητέρα τοῦ Ἀλκμαιωνίδου. ἔςι δὲ ἐνειλημένη καὶ κεκορδυλημένη καὶ ἐγκεκαλυμμένη καὶ σεμνυνομένη τῷ γένει.* Inepte permixtae sunt duae *λέξεις* ex Aristophanis Nubibus vs. 10

ἐν πέντε σισύραις ἐγκεκορδυλημένος.

et vs. 48

σεμνήν, τρυφῶσαν, ἐγκεκοισυρωμένην.

unde omnia scribarum vitia et fraudes perpluunt. Praeclare Dindorfius locum e *λέξει Κωμικῇ* depromtum apud Hesychium v. *Καταπληγκμήσει* (Cod. ap. Schow.) emendavit ad Steph. Thes. v. *Καταπλίσσομαι* et revocavit *Καταπλιγήσει: κατακρατηθήσει*, sumtum ex Aristophanis nobili loco apud Galenum Praef. Lex. Hippocr.

ἦ μὴν ἴσως σὺ καταπλιγήσει τῷ χρόνῳ.

ubi in libris est καταπληγήσει. Quam vellem omnes reliquias τῆς κωμικῆς λέξεως, quae apud Hesychium, Photium et alios circumferuntur, et Comicorum versiculos, qui sine nomine volitant, sed facile agnoscuntur, adiiciat aliquis iis, quae eruditissima Meinekii industria undique collecta lucido ordine disposuit. Largam messem Hesychius sedulo excussus praebebit, et Photius, et Bekkeri Anecdota, et Proverbiorum collectores. Quis dubitet quin incerti Comici versiculus sit apud Photium v. παράςασις·

Ἄνδρες Ἑλλήνων ἄριςοι καταβαλεῖν παράςασιν,

quod lepidissime dictum est in Athenienses φιλοδίκους, aut

Οὐκ ἂν φθανοίμην τὴν μάχαιραν παρακονῶν,

modo scribas φθάνοιμι. aut notissimum:

Οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς.

aut:

Οὐδὲν φρονεῖ δίκαιον ἐςυκὼς ἀνήρ.

ubi Comicorum et Comicae dictionis immemor Schleusnerus suspicatur »*fortasse legendum esse ἑςηκώς, ut iocose dictum hoc sit respiciendo ad eos qui stant cogitabundi, quum alioquin sedeant potius ii, qui aut quieto aut saltem minus inquieto sunt animo.*" quae illi stanti in mentem venisse probabile est. Neque magis sedebat is, qui eandem παραδιόρθωσιν teste Albertio ad Hesych. v. Ἔςυγμαι sic munivit: »*Ut animus quiescendo et sedendo fit prudens: sic e diverso dum* stat *nihil grave cogitat.*" Caeterum non plus sapiebant librarii, qui ἐςυκώς et ἑςηκώς iocose admodum inter se permutant, vide scripturas Codicum ad Aristoph. Aves 557, Thesmophor. 164, Pacem 729. Qui ferre possunt

διὰ τῆς χώρας τῆς ἡμετέρας ἑςηκόσι μὴ διαφοιτᾶν,

in Avibus l. l. ecquid est quod eos non posse concoquere existimas?

Quam multa de genere hoc ex Grammaticorum scriptis colligi possint et margaritae ex sterquiliniis erui unusquisque qui volet experimentum facere comperire poterit. Eadem opera Aristophanis fabulas superstites iuvabit melioresque scripturas complures apud Grammaticos servatas videbit, in codicibus, quibus utimur, sine vestigio veri obliteratas: cuius rei duo pro-

feram exempla, ut aliorum studia incendam. In Aristophanis Ranis editur vs. 1066

οὔκουν ἐθέλει γε τριηραρχεῖν πλουτῶν οὐδεὶς διὰ ταῦτα
ἀλλὰ ῥακίοις περιιλλόμενος κλάει καὶ φησὶ πένεσθαι.

Ravennas περιειλλόμενος vulgato errore, quia in ἴλλω et compositis ι productum est, unde passim ἴλλω in εἴλλω, εἴλω et εἰλῶ depravatur. Vera huius loci scriptura apud Photium servata est v. Περιειλάμενος: περιειλησάμενος, nisi quod illic quoque περιιλάμενος est scribendum: habet enim περιίλλομαι aoristum περιιλάμην, ut ὑπίλλω habet ὑπῖλα in pulcherrimo Sophoclis versu de Sphinge:

οὐρὰν ὑπίλασ' ὑπὸ λεοντόπουν βάσιν.

quia sequiores omnes dicebant εἰλεῖν pro ἴλλειν (quod apud Iones et Atticos veteres solum in usu est) vel ipsa interpretatio περιειλησάμενος demonstrat περιιλάμενος antiquum et probum esse. Aoristum pro praesenti tempore requiri palam est. Repone vs. 1063 pro ῥακί' ἀμπισχών praesens ἀμπέχων et eodem vitio sententiam affeceris, quo nunc περιιλλόμενος laborat.

Alterum exemplum est in Avibus vs. 142

οὐκ ἔκυσας, οὐ προσεῖπας, οὐ προσηγάγου,
οὐκ ὠρχιπέδησας ὢν ἐμοὶ πατρικὸς φίλος.

emendationem loci Hesychius ipse prius emendatus dabit. Editur: Ὀρχιπαιδίζειν: τὸ κακοσχολεύεσθαι παρὰ τοῖς παισί. Corrige ὀρχιπεδίζειν et hinc Aristophani suum redde ὠρχιπέδισας.

Finem faciam, a quo olim initium, in Platone Comico. In fabula Adonide traditur usus fuisse formis Ἀδώνιος ἀντὶ τοῦ Ἀδώνιδος et accusativo τὸν Ἀδώνιον, quae et falsa sunt et inter se pugnant. Sed corruptus testis est, Grammat. Bekk. p. 346, 1 ubi legendum: Ἀδῶνος Φερεκράτης εἶπεν ἀντὶ τοῦ Ἀδώνιδος λέγει δὲ καὶ τὴν αἰτιατικὴν τὸν Ἀδῶνα. Hesychius: Ἀδῶνα: τὸν Ἄδωνιν, ubi vide Albertium.

Plato apud Hesychium v. Ἀσπαλιέως. — λίνον δὲ ἡ ὁρμιά, ὡς Πλάτων ἐν Ταῖς ἀφ' ἱερῶν:

πόθεν ὁρμιὰ καὶ κάλαμος;

Requiri λίνον pro ὁρμιά viderunt omnes. Senarium sic redintegrandum arbitror:

πόθεν λίνον μοι καὶ κάλαμος γενήσεται;

Facile expleri potest senarius eiusdem apud Schol. Arist.

Lysistr. 288.

τουτὶ προσαναβῆναι τὸ σιμὸν δεῖ.

Codd. *ἀεί.* supple:

τουτὶ προσαναβῆναι τὸ σιμὸν δεῖ σ' ἔτι.

sed melius etiam *πρὸς ἀναβῆναι* scribetur.

In Platonis versu apud Hephaestionem p. 91:

Χαῖρε παλαιογόνων ἀνδρῶν θεατῶν ξύλλογε παντοσόφων,

mutata una vocali *παλαιογενῶν* suspicor verius esse, quoniam talia ex *γένος* non ex *γόνος* propagari apud Atticos solent, ut *εὐγενής, δυσγενής.* Eadem forma est in Nubibus vs. 358: *χαῖρ', ὦ πρεσβῦτα παλαιογενές.*

Nondum sanatum est ulcus in Platonis fragmento apud Scholiast. Aristoph. Thesmoph. 808:

ὅτι πονηρῷ καὶ ξένῳ
ἐπέλαχες ἀνδρὶ οὐδέπω γὰρ ἐλευθέρῳ.

nam quod reponunt *μηδέπω, κοὐδέπω γ'* et *οὐδαμῶς γ'* eiusmodi sunt, ut statim meliora quaerere instituas. Conieci *κοὐ καθαρῶς ἐλευθέρῳ*, quod bene Atticum est et rei apprime convenit. *Οὐ καθαρῶς ἐλεύθερος οὐδ' ἀστὸς ὤν* ex imitatione Veterum Lucianus in Timone dixit § 52. Iocose Antiphanes *καθαρὸν δοῦλον* dixit mancipium, in quo nil inesset libero homine dignum in Bekk. Anecd. pag. 105, 5. In loco tam male habito, qui ex uno Codice Rav. utcumque descriptus est, nihil attinet apices singulos litterarum investigare. Quum quod scriptum esset non satis apparebat dederunt quod primum in mentem venit: cuiusmodi est quod apud Plutarchum legitur in comparatione Lysandri et Syllae cap. III. *Lysander*, inquit, *servabat in imperio patriae mores εἰ δή τις ἄλλος ἐκπεφευγὼς τουτὶ τὸ περίακτον·*

οἴκοι λέοντες, ἐν ὑπαίθρῳ δ' ἀλώπεκες.

Bonum factum, quod de iocoso in Spartanos dicto aliunde constabat: nam quis potuisset non dico reperire sed probare aliis emendationem:

οἴκοι λέοντες, ἐν Ἐφέσῳ δ' ἀλώπεκες.

unde igitur *ὑπαίθρῳ* natum est sententiae non minus quam metro inimicum? Nempe fugientes litterarum ductus utcumque suppleverunt. Idem prorsus factum est in vicinis, nam *περίακτον* mihi dabis ridiculum et absurdum esse. Supererat,

ut opinor, *περι * * τον*, quod si *περιβόητον* suppleveris, Plutarcho suam manum reddideris.

Demagogi nomen latet in Platonis fragmento apud Plutarchum de gerenda rep. p. 801. B. *Πλάτων ὁ κωμικὸς τὸν Δῆμον αὐτὸν ποιεῖ — αἰτοῦντα λεκάνην καὶ πτερὸν ὅπως ἐμέσῃ λέγοντα·*

προσίσταταί μοι πρὸς τὸ βῆμα Μαντίλη.

in Demagogum aliquem et notum hominem haec dici apparet ex iis, quae apud Plutarchum praecedunt: populus saepe demagogis nequissimis utitur, inquit, sed cum fastidio et contemtu, gaudetque quum eos Comici ludibrio habent. Cogitavit Meinekius de Mantia Thoricio, cuius apud Demosthenem mentio est. Mihi Plato dixisse videtur:

πτερὸν ταχέως τις καὶ λεκάνην ἐνεγκάτω —
προσίσταταί μοι πρὸς τὸ βῆμα Μαρψίας,

quem hominem ex Aristophane novimus Acharn. 702.

πρὸς τάδε τί ἀντερεῖ Μαρψίας;

προσίσταται non est *nauseam et fastidium creat*, sed ponitur eo sensu, quo saepe apud oratores solet, de iis qui *adstant* aut *circumstant* in comitiis aut in iudicio. Reponendum est hoc ipsum apud Demosth. p. 1142. *ὅταν τις τὸ σῶμα παραδιδῷ κομίσας πολλοὶ προΐσανται ἐπακούοντες τῶν λεγομένων*, imo vero *προσίσανται.*

Certam Piersoni emendationem in Platonis fragmento apud Moeridem v. *'Ανακῶς* Meinekius inconsulto sprevit. Editur: *Πλάτων ὁ Κωμικός: καὶ τὰς θύρας ἀνακῶς ἔχειν.* Pierson optime *τῆς θύρας.* Meineke: »*recte ἀνακῶς ἔχειν dicuntur fores firmiter occlusae.*" Non intellexit quid esset *ἀνακῶς ἔχειν*, quemadmodum neque Moeris, qui *ἀσφαλῶς ἢ φυλακτικῶς*, neque Hesychius, qui *ἐπιμελῶς, πεφροντισμένως* interpretatur. Significat *ἀνακῶς ἔχειν* nihil aliud quam *ἐπιμελεῖσθαι, ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι* et sic *φυλάττειν, τηρεῖν.* Observare aliquem, ne clam elabatur, observare fores, ne quis clanculo intrare vel egredi possit. Herod. I. 24 *Περίανδρον δὲ ὑπὸ ἀπιστίης 'Αρίονα μὲν ἐν φυλακῇ ἔχειν, ἀνακῶς δὲ ἔχειν τῶν πορθμέων.* Thucyd. VIII. 102 *ὅπως αὐτῶν ἀνακῶς ἕξουσιν ἢν ἐκπλέωσιν.* Itaque quod apud Lysiam est I. 23 *εἰπὼν ἐκείνῃ ἐπιμελεῖσθαι τῆς θύρας*, id Plato optime dixerat *καὶ τῆς θύρας ἀνακῶς ἔχειν.*

(*Continuabitur.*)

DE NOMOTHETARUM TRIBUNALI IN ATHENIENSIUM CIVITATE.

Retractare lubet nonnulla eorum quae explicui in IVto Volumine *Scholicorum Hypomnematum*, ubi disputabam *de instituto legum emendandarum apud Athenienses.* Nam, quum ante hos quinque annos ea conscribebam et typographo tradebam (prodiit autem libellus sequenti demum anno), nec dum huc perlatum erat Volumen primum Dissertationum. Academiae Scientiarum Saxoniensis, et eo usque carebam exemplo praestantissimi operis quo Grotius, Britannus, Graeciae Historiam exponere aggressus erat. Quos libros si ante mihi usurpare licuisset, aliquanto melius difficillimas controversias disceptare potuissem. Sed omnis mihi tunc disputatio erat cum iis, quorum libros cognoveram, a quibus si qua in re dissentirem expositis rationibus opinionem meam defendebam. Aliquanto post Kaysерus, Heidelbergensis, vir et doctrina et humanitate praestantissimus, suum ad me iudicium de libello meo misit, ex Annalibus Heidelbergensibus. In controversia de Nomothetis vidi tum nonnulla esse quae perperam a me demonstrata esse contenderet; sed in primis dolere eum, quod Westermanni Disputatio, qui ostendisset celebratam illam ἐπιχειροτονίαν νόμων, in Demosthenis *Timocratea*, fictam et subdititiam esse, mihi non innotuisset. Statim intelligebam, si verum attigisset Westermannus, haud pauca fore quae in mea argumentatione essent mutanda et corrigenda: nec tamen, sicut oportebat, tum benevolae admonitioni obtemperavi: aliae me curae dein-

ceps tenuerunt, in quibus ipse mihi quaererem oblectationem utilemque animi agitationem, neque ita moleste ferebam esse qui melius docerent quod ego attigissem, ut continuo retexere quae absolvissem necesse videretur. Nuper demum ex hac vel negligentia vel socordia excitatus sum. Venit ad me unus ex familiaribus meis, afferens *Schoemanni Animadversiones de Nomothetis Atheniensium*, de quibus ne fando quidem audiveram. Perlegi statim libellum, itaque ab eo discessi, ut quod antea sensissem de SCHOEMANNO nunc quidem ex animo meo non eximeretur. Narrat se ista »brevissimo tempore operaque" conscripsisse, quum »reversus esset ex itinere quod valetudinis »causa suscepisset, multisque rebus districtus esset." Spero eum firmata corporis valetudine domum rediisse: sed vix credas animi quoque medicinam ab eo quaesitam esse, quae attulisset modestiam, nec sivisset ira studioque iudicii aciem praestringi. Neque enim omnis humanitatis expertem esse SCHOEMANNUM, et subinde pulcre servare id quod deceat, quod cum ipso honesto coniunctum est, dudum mihi constiterat. Quo loco operae pretium est excitare eius disputationem in Quarto libro *De Lite Attica.*

Docuerat BOECKHIUS, in prima praestantissimi libri editione, in quibusdam causis publicis licuisse tribunali eiusdem poenae condemnare actorem, cuius hic reum aestimavisset, sicuti Aristogiton, quum in causa *παρανόμων* contra Sacerdotem Dianae Brauroniae inferior decessisset, ipse solvere mulctam quinque talentorum debuerit, quam reo posuisset [1]. Quam inauditam doctrinam quum tueretur auctoritate loci Dinarchei [2], satis mirari, simulatque legebam, non potui istam interpretandi ra-

---

1) *Staathaush. der Athener*, I. p. 410. Ed. 1e. »Endlich scheint in gewis»sen Fällen das Gericht befugt gewesen zu sein, den Kläger in dieselbe Schät»zung zu verurtheilen, welche er dem Beklagten gesetzt hatte, wie Aristogei»ton beim Verlust einer Klage über Gesetzwidrigkeit gegen die Priesterin der »Brauronischen Artemis die Schätzung von fünf Talenten bezahlen musste, »welche er der Beklagten gestellt hatte. (DINARCH. *Aristogit.* p. 82.)

2) DINARCHI verba haec sunt: *Οὐκ Ἀριστογείτων ἐστὶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὁ κατὰ τῆς ἱερείας τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Βραυρωνίας καὶ τῶν οἰκείων αὐτῆς τοιαῦτα γράψας καὶ ψευσάμενος, ὥσθ' ὑμᾶς, ἐπειδὴ τὴν ἀλήθειαν ἐπύθεσθε παρὰ τῶν κατηγόρων, πέντε ταλάντων τιμῆσαι τούτου, ὅσονπερ ἦν ἐπὶ τῇ τῶν παρανόμων γραφῇ ἐπιγεγραμμένον.*

tionem, in qua quum verbum γράφειν, quod non nisi de psephismatis auctore dicitur, sic explicaretur quasi esset γράφεσθαι, quod de publicae causae actore dicitur, prorsus incredibilia alia orta sunt. Quid SCHOEMANNUS, qui aliquot annis post utilissimam illam disputationem edidit quae Quarto libro de Lite Attica exponitur? Involavitne in BOECKHIUM? exprobravitne ei turpem errorem? triumphavitne de magistro ut eius minueret auctoritatem praeclarissimis partam inventis? Nihil minus. Reticere peccatum non poterat in tanta et scriptoris et libri fama et opinione; sed primum BOECKHII nomen omittit, tum modeste παρεξήγησιν appellat, subiicitque accuratam loci Dinarchei explicationem[3]. Haec admonitio plena illa benevolentiae et officii latere non poterat BOECKHIUM, qui ipse fuisset in eorum numero quibus Academia Berolinensis iudicium de MEIERI et SCHOEMANNI doctissimo libro commisisset. Itaque in altera Oeconomiae Civilis editione candide agnoscit meliora se doctum esse a SCHOEMANNO, totumque illum locum abiicit[4]. Sic ab utroque satisfactum est ei, quod bonos viros decet. Utrum idem officium in aliis servaverit SCHOEMANNUS, an subinde ita conviciari soleat ut exanimatus et mente conturbatus ad scribendum se accinxisse videatur, et evomere potius ὅ τι τύχῃ, quam sedate considerare quae scribat, nemo nunc dubitabit. Sed mittamus eum paullisper, deque egregia WESTERMANNI dis-

---

3) *Der Attische Process*, p. 437. »Man glaubt ferner in der Rede des Di»narch gegen Aristogiton den Beweis zu finden, dass bisweilen die Richter »befugt gewesen seien, den Kläger in dieselbe Schätzung zu verurtheilen, wel»che er den Beklagten gesetzt hatte. Aber man misversteht die Stelle des »Dinarch, die wir zum Beweise hersetzen wollen: οὐκ Ἀριστογείτων κτέ. — »Hier sollte Aristogiton der Kläger gewesen sein, die Priesterinn der Artemis »die Beklagte? Zu geschweigen, dass eine γραφὴ παρανόμων gegen eine »Frau undenkbar ist, so zeigen ja die Worte: ἐπειδὴ τὴν ἀλήθειαν ἐπύθεσθε »παρὰ κατηγόρων deutlich genug, dass Aristogiton Beklagter gewesen sei. »Es ist nicht zu bezweifeln, das Aristogiton irgend ein Psephisma in Bezie»hung auf die Priesterinn der Artemis in Vorschlag gebracht hatte, wegen »dessen er dann durch die γραφὴ παρανόμων belangt wurde. Auf dieses »Psephisma beziehen sich die Worte: τοιαῦτα γράψας καὶ ψευσάμενος. Die »Kläger bewiesen nun den Richtern, dass jenes Psephisma lügenhaft und »strafwürdig sei, und bewirkten dadurch, dass er in die Busse verurtheilt »wurde, die sie ihm gesetzt hatten.«

4) I. p. 501. not. a.

putatione videamus, quam sane vellem consulere potuissem, quum mea de Nomothetis conscriberem.

Genus disputandi in quo versatus est WESTERMANNUS, hoc est, ut in singulis documentis, quae hodie prostant interposita in DEMOSTHENIS actionibus, disceptatio instituatur, utrum vera an ficta sint, ita ut, ficta si esse appareat, magna pars praesidiorum corruat, quibus hucusque viri docti suam de Atheniensium civitatis disciplina sententiam tueri soliti sint. Quam opportuna et accepta mihi illa disputatio esset haud attinet commemorare: ipse semel iterumque eandem considerandi viam tentaveram, veluti in lege ὕβρεως, apud AESCHINEM [5], et in Tisameni psephismate apud ANDOCIDEM [6]. WESTERMANNUM si dixero diligentissime et prudentissime demonstrasse in hac prima dissertatione inscite fictam esse nobilem illam ἐπιχειροτονίαν νόμων, in DEMOSTHENIS *Timocratea* [7], necessario consequitur et nonnulla quae in isto documento notassem frustra fuisse [8], et complura quae non nisi ista auctoritate defendissem abiicienda esse.

De legis praescripto cuius sententiam exponit AESCHINES in *Ctesiphontea* [9] ita sentit WESTERMANNUS, non eam opponi veteri legi, cuius toties in DEMOSTHENIS *Leptinea* et *Timocratea* mentio fiat, sed illam legem recentiorem esse additamque fuisse veteri, ita ut non constitueret totum negotium, sed peculiari generi prospiceret. Quid mihi de isto AESCHINIS loco videretur, explicui in hanc sententiam, ut ipse quoque segregarem istud Thesmothetarum officium a novarum legum ferendarum disciplina [10]. Perperam tamen dixi ista, ἐπιγράψαντας νομοθέτας, corrupta esse: contra nunc vix intelligo quo nomine Thesmothetis imponatur διορθοῦν τοὺς νόμους ἐν τῷ δήμῳ, quum neque ipsorum valeret auctoritas in populi concione, neque populo in concione, sed Nomothetarum tribunali controversia dirimenda permitteretur. In eo quoque dissentio a WESTERMANNO, quod illam, quam AESCHINES excitat disciplinam, recen-

---

5) In Epist. ad Hermannum p. 46 sqq.
6) *Scholic. Hypomn.* IV. p. 13 sqq.
7) p. 706. § 20—23.
8) p. 29 sq. 9) § 38. 10) p. 46 sqq.

tiorem esse dicit altera illa; quippe Aeschines hoc praescriptum tribuit ipsi τῷ νομοθέτῃ τῷ τὴν δημοκρατίαν καταςήσαντι. Hinc suspicari licet multo ante potius iam viguisse illam Thesmothetarum disciplinam, eoque pertinere locum *Leptineae*[11], quem attigi[12], et post demum, crescente oratorum et τῶν πολιτευομένων libidine et audacia, quum potestatem, quae ante non nisi Thesmothetarum fuisset, alii quoque sibi vindicarent, nova lege prospectum fuisse ne quid in tanta re turbaretur, utque certa προστάγματα temeritati et licentiae opponerentur. Certe non negligendum hoc est, apud Demosthenem τὴν τῶν νόμων δοκιμασίαν opponi τῇ τῶν θεσμοθετῶν δοκιμασίᾳ, quam contentionem temere instituisset, si nullae antiquitus in illo negotio partes Thesmothetarum fuissent.

Prudenti instituto Westermannus deinceps enumerat omnia de quibus ex ipsius Oratoris verbis constet argumentum eius legis, quae legum ferendarum modum et normam praescripserit. Tum subiicit diligentem explorationem interpositae illius ἐπιχειροτονίας νόμων. Perperam hanc legem Soloni tribui ab Oratore, iisdem conficit argumentis quibus ipse usus sum[13]: concedit tamen fundamentum ipsum et mentem in Solonis legislatione quaerendam esse, neque repugno; formam autem deberi temporibus restitutae democratiae, Ol. 94, 2. Postrema haec coniectura est, cui tamen nihil video quare mea coniectura cedat necesse sit, quum[14] videri mihi dicerem initium factum illius disciplinae sublatis Quadringentis, et tamen concederem[15] post Euclidem demum accuratissimas illas sanctiones, quarum auctoritate Oratoris demonstratio nititur, fuisse inventas.

Singulae disputationes autem, quibus evincere studet Westermannus illam ἐπιχειροτονίαν νόμων confictam esse, eiusmodi sunt, ut vix quidquam in iis reprehendendum videatur. Itaque et alii, credo, abiicient nunc interpretandi rationem quam hucusque in singulis tentaverant, et ipse lubenter desero meam interpretationem verborum κατὰ τοὺς νόμους τοὺς κειμένους[16].

---

11) p. 484. § 90 sqq. 12) p. 18. 13) p. 29.
14) p. 3. 15) p. 32. 16) p. 34 sq.

Exiguum restat, de quo minus mihi conveniat cum viro praestantissimo. Quum enim sine controversia maneat hoc, Nomothetas fuisse ἐκ τῶν ὀμωμοκότων, et BOECKHIUS pridem statuisset, intelligendos hos esse qui iudices fuissent, SCHOEMANNUS autem fuisse ex iis, qui eo ipso anno iudices essent (in quam sententiam BOECKHIUS ipse postea concessit)[17], postremam sententiam unice probari sibi dicit. Mihi quare neutra probetur, uberiorem exspectat disputationem quam ut eam nunc persequar: etenim abiiciendam puto doctorum virorum doctrinam quum tenent quotannis certum quoddam corpus heliastarum designari solitum fuisse, quod sex mille iudicibus constaret.

Minime negligenda est alia demonstratio WESTERMANNI, qua, ut mihi videtur, plane obtinet Leptineam causam apud Nomothetas disceptatam fuisse, quum ipse antea[18] et alii apud Heliaeam putavissemus: tum simul apparet non Proedros, ut erat in fictis illis legum formulis, sed Thesmothetas his iudiciis, velut tribunalibus, praefuisse et iudices in suffragia misisse. Praeclare porro suspicatur WESTERMANNUS[19] paullatim severissimam legis, qua νομοθεσία regeretur, praeceptionem fuisse neglectam, et ex ambitione prodiisse identidem abusum. Neque vel Leptinem, vel Timocratem primum fuisse qui legis normam negligeret, manifesto conficitur e notissimo *Leptineae* loco[20], in quo explicando ipse antea erravi[21], nunc eundem sic interpretor, ut verba τοῖς μὲν ὑπάρχουσι νόμοις ἐχρῶντο, καινοὺς δ' οὐκ ἐτίθεσαν nihil aliud indicare dicam, nisi hoc, antiquitus istam novarum legum ferendarum disciplinam servatam fuisse, neque quidquam in eodem negotio esse novatum, sed postea nonnullorum potentiam eo valuisse, ut quocumque libuisset tempore leges ferrent; unde ortam esse legum turbam, et subinde vanitatem, quum tanta temeritate continuo novae ferrentur, adeo ut iure eas κενωτέρους[22] τῶν ψηφισμάτων esse dicat Orator. Quum igitur pleraque negligerentur, hoc tamen servatum perpetuo esse ipsa causa Timocratea do-

---

17) *Staatsthaush.* I. p. 338 init. Ed. 2e. 18) p. 52 sqq.
19) p. 51 fin. sqq. 20) p. 484. § 91. 21) p. 18.
22) Quemadmodum corrigendum dixi p. 65.

cet, ut nova lex ferretur et disceptaretur non in populi concione, sed apud Nomothetas, quibus istud munus concio peculiari suffragio mandasset, siquidem Epicratis psephisma ipsum hoc continebat, ut crastino die Nomothetae sederent pronunciaturi de nova, quae ferenda esset, lege [23]. Sed propter illud Timocratis exemplum, vix concedo Westermanno (p. 7.) suspicanti Leptinem suam legem non in Nomothetis, sed in populi concione pertulisse. Plane omissos umquam fuisse Nomothetas coniicere minus licet, propter ea quae Demosthenes loquitur in *Timocratea* (§ 37.): τίς οὖν μόνη φυλακὴ καὶ δικαία καὶ βέβαιος τῶν νόμων; ὑμεῖς οἱ πολλοί· οὔτε γὰρ τὸ γνῶναι καὶ δοκιμάσαι τὸ βέλτιστον ἐξελέσθαι δύναιτ' ἂν ἡμῶν οὐδὲ εἷς.

Hoc quoque dedita opera refutat Westermannus [24], quod plerique auctoritate suppositilii documenti crediderunt, et ipse tenebam [25], Proedros praefuisse Nomothetis qui eos in suffragia mitterent (διαχειροτονίαν ποιεῖν). Sed, quum aliis argumentis plane ostendat, legis formulam illam in *Timocratea* [26] confictam esse, minus tamen ei concedo ubi locutiones διαχειροτονίαν ποιεῖν, et χειροτονεῖν perperam de Nomothetarum collegio usurpari dicit, in quo requiratur tum ψῆφον διδόναι, tum ψηφίζεσθαι. Primum, ipse Orator haec verba usurpat de legis sententia [27], πρῶτον μὲν ἐφ' ὑμῖν ἐποίησαν διαχειροτονίαν πότερον εἰσοιστέος ἐστὶ νόμος καινὸς ἢ δοκοῦσιν ἀρκεῖν οἱ κείμενοι· μετὰ ταῦτα δ' ἂν χειροτονήσητε εἰσφέρειν κτέ. Attingunt haec quidem populi in concione decretum, sicuti crebro in eadem re et χειροτονεῖν, et ἀποχειροτονεῖν, et διαχειροτονεῖν usurpantur: sed suspicor eadem dici potuisse in ea lege, cuius nunc non nisi fictam formulam habemus, in tribunali Nomothetarum, propterea quod, antequam ista libido novarum legum ferendarum invaluisset, γραφαὶ παρανόμων eiusmodi fuisse videntur, ut iis lex ipsa peteretur, nihilque decernendum relictum fuisse nisi ut optarent, iuberentne novam, an servarent veterem legem cui illa opposita esset, id quod Orator ex illa veteri disciplina sic commemorat, γράφεσθαι μὲν ἄν τις τινα τῶν ὑπαρχόντων νό-

---

23) *Timocrat.* p. 709. § 28. αὐτὸς ἔγραψεν αὔριον νομοθετεῖν.
24) p. 55 sq. 25) p. 30 et 41. 26) p. 710. § 33.
27) *Timocrat.* p. 707. § 25.

μων μὴ καλῶς ἔχειν ἡγῆται, παρεισφέρειν δ' αὐτὸν ἄλλον, ὃν ἂν τιθῇ λύων ἐκεῖνον, ὑμᾶς δ' ἀκούσαντας ἑλέσθαι τὸν κρείττω[28]. Describitur, inquam, istis vetus norma illorum iudiciorum, quum non de latore legis novae ipso pronunciandum esset, qui vel absolveretur vel condemnaretur (*ἀποψηφίσασθαι*, et *καταψηφίσασθαι*), sed e duabus legibus esset optandum: in qua optione, ubi reus nullus esset, et *χειροτονεῖν* et *διαχειροτονεῖν* apte mihi dici videntur. In simili optione videmus apud XENOPHONTEM, in concione sane, sed in ea, quae in causa Praetorum apud Arginusas tribunalis potestate abuteretur, *διαψηφίσασθαι*, et *διαχειροτονεῖν* inter se permutari[29]. Nam si diligenter consideramus ea, quae apud Oratorem de veteri legislatione explicantur[30], nemo, ut puto, dubitabit quin hoc unum prospexerit ista disciplina, ne de eadem re duae contrariae leges valerent. Hinc intelligitur, in illo iudicio, quamquam qui novam legem ferret diceretur *γράφεσθαι, ἄν τινα τῶν ὑπαρχόντων νόμων μὴ καλῶς ἔχειν ἡγῆται*[31], non tamen ipsum suo id periculo fecisse, sed non nisi de legibus ferenda suffragia fuisse: itaque non veteris legis latori, sed legi ipsi creabantur vel *σύνδικοι*, vel *συνήγοροι*[32]. Crebro sane in hoc ipso legis iudicio usurpatur et *ψῆφον φέρειν*, et *καταψηφίσασθαι τοῦ νόμου*, et *ἀποψηφίσασθαι*[33]: sed dicuntur ista in similitudine iudiciorum, quorum propria sunt; quamquam recte SCHOEMANNUS[34] docuit non semper accurate distinctam verborum significationem esse apud scriptores. Quod si huius viri docti probare necesse est doctrinam, in iudiciis semper *ψηφίζεσθαι*, numquam *χειροτονεῖν* dici, equidem defendo hoc, vetus illud Nomothetarum institutum a veri iudicii definitione segregandum esse, quippe tum nemo erat qui

---

28) *Leptin.* p. 484. § 89.

29) *Hellen.* I. 7. 7. ὀψὲ ἦν, καὶ τὰς χεῖρας οὐκ ἂν καθεώρων. — § 9. διαψηφίσασθαι Ἀθηναίους — ὅτῳ δοκοῦσιν — ὅτῳ μή. — § 34. τούτων διαχειροτονουμένων — καὶ πάλιν διαχειροτονίας γενομένης ἔκριναν τὴν τῆς βουλῆς (γνώμην) καὶ μετὰ ταῦτα κατεψηφίσαντο τῶν ϛρατηγῶν.

30) *Leptin.* § 89 sq. *Timocrat.* § 34—37.

31) *Leptin.* § 89. 96.

32) *Leptin.* § 146. *Timocrat.* § 36.

33) Veluti *Leptin.* § 49. 99. 159. 163 sq. 166 sq. 218.

34) *Comitt. Athen.* p. 122 sq.

ipse ab actore in ius vocatus esset, nemo cui poena aestimanda esset, tantum utra lex melior esset κρῖναι oportebat iudices [35]. Sed simplex illa ratio, quae DEMOSTHENIS aetate diu deserta fuisse videtur, ita ut eius memoriam apud iudices instaurari necesse esset [36], recte, ut mea opinio est, ferebat hoc, ut in illa legis optione iudices s. Nomothetae dicerentur νόμον χειροτονεῖν, sicut est in ea lege, quam recte aliis rationibus motus fictam esse demonstrat WESTERMANNUS. Contra, quum paullatim studium istud legum novandarum, magna cum pernicie rei publicae, in licentiam crevisset, necesse fuit eam alio genere iudiciorum coerceri, quae proprie παρανόμων essent, in quibus et actor suo periculo ageret [37], et rei castigationem peteret, sicuti petit DEMOSTHENES in Timocratem [38]. Haec demum veri nominis iudicia erant, et ἀγῶνες τιμητοί, et tamen, quoniam de lege lata utrum κύριος maneret, an λύεσθαι oporteret pronunciaretur, revera Nomothetae erant in quibus eae disceptationes agitarentur, atque in his iudiciis consentaneum est ut qui suffragium ferunt non χειροτονεῖν, sed ψηφίζεσθαι dicantur. Quumque compositum καταχειροτονεῖν θάνατον usurpari ipse SCHOEMANNUS [39] concederet, nulla causa erat cur verbum ipsum ita simpliciter ex hoc Nomothetarum negotio excluderetur.

Ceterum recte iudicat WESTERMANNUS [40] nullam peculiarem legem cogitari posse, quae tum παρανόμων γραφήν concederet, si actor contenderet legem, quam aggrederetur, οὐκ ἐπιτήδειον esse. Quemadmodum enim alia certis legum formulis praescripta erant quae in nova lege ferenda essent servanda, veluti μηδὲ νόμον ἐξεῖναι ἐπ' ἀνδρὶ θεῖναι, difficile est probare hoc, ut certa lege praescripta fuerit ἐπιτηδειότης quaedam novae legis quam quis ferret; ne necesse quidem erat; siquidem, praeter ea quae in forma ferendi reprehendi possent, vix reperiri poterat aliud ar-

---

35) *Timocrat.* § 189.

36) Quare in *Leptin.* § 89 dicit, τούτων πάντων οὐδέν ἐςι καινὸν οὐδ' ἡμέτερον εὕρημα, ἀλλ' ὁ παλαιὸς — νόμος κελεύει.

37) *Timocrat.* § 3. ἐμοὶ δ' ἐν χιλίαις ὑπὲρ ὑμῶν ὁ κίνδυνος.

38) vid. § 101. 204. 218.

39) l. c. p. 124. ubi tamen perperam utitur loco *Midianae* p. 583. § 214, si quidem istic ἀποχειροτονεῖν non de iudicio, sed de populo dicitur.

40) p. 60.

gumentum quo nova lex impugnaretur nisi hoc, ferre ea latorem, δι' ὧν βλάπτει τὴν πόλιν, sicut loquitur DEMOSTHENES in *Timocratea*[41], hac et similibus locutionibus ostendens legitimam criminis appellationem nullam fuisse.

Itaque iure quum demonstraverit WESTERMANNUS, praeter illam ἐπιχειροτονίαν νόμων, reliqua quoque quae in *Timocratea* interponuntur, veluti Timocratis psephisma[42], et leges complures, supposititia esse, apparet quam multa esse necesse sit, quae auferantur iis, qui istis praesidiis usi disciplinam illam civitatis Atheniensium explicare studuerant. Quo magis doleo non pervenisse ad me praeclaram disputationem, neque quidquam mihi de ea innotuisse, antequam mea in quarto volumine *Scholicorum Hypomnematum* conscriberem. SCHOEMANNO, qui in illis *Animadversionibus*[43] simulatae me ignorantiae arguit, neque operae pretium est respondere, et facile iis ignoscere soleo, qui in scribendo declarant quam perturbato et paene furenti animo utantur. Sed antequam ea explorem quae in mea disputatione SCHOEMANNUS exagitat potius quam reprehendit, videamus quid GROTIUS in *Historia Graeca* attulerit, quod cum hoc argumento et controversia coniunctum sit, in primis in Parte II, Cap. XLVI[44]. Video nunc a SCHOEMANNO commemorari suum de GROTII doctrina tractatum et iudicium, quod biennio abhinc ediderit, et suspicor praecipue egisse eum de iis quae illo Cap. XLVI continentur, quaeque cernuntur in explicanda mutata rei publicae et iudiciorum disciplina, quam Periclea aetas attulerit[45]: nec miror gloriari eum, quod eius errores refutaverit. Quod postremum cuius momenti sit, tum existimare potero, si librum videro. De hoc iam nunc mihi convenit cum SCHOE-

---

41) § 108. ita § 92. λυμαίνεσθαι καὶ διαφθείρειν. et § 210.
42) § 27.
43) p. 9. not. 5. »Bakius hanc (Westermanni Commentationem) nusquam »memorat, licet biennio ante eius Hypomnematum Vol. IV. editam, neque magis Grotii historiam Graecam etiam prius publicatam. Quid igitur? Non norat hos libros, an dissimulavit a se lectos esse, quo magis omnia *sua* dicere »videretur?"
44) Vol. V. p. 502 sqq. Utor Ed. 2ª cuius hoc volumen prodiit a. 1851.
45) *Die Verfassungsgeschichte Athen's nach G. Grote's History of Greece, kritisch geprüft von* G. F. SCHOEMANN. Leipz. 1854.

manno, doctum virum et acutum esse Grotium; sed praeterea affirmo eum modestum esse et plenum humanitatis, tum ea prudentia in causis rerum indagandis eximie valere, quam crebro in doctissimorum virorum voluminibus desideramus.

Et, quandoquidem Nomothetarum institutum in primis cum legum custodia coniunctum erat, non alienum erit hanc Grotii opinionem commemorare, quum, Philochori apud Photium auctoritate, Nomophylaces Athenis institutos ab Ephialte tradit [46]. Nondum mihi persuadetur; teneoque eam sententiam, quam explicui ante quadriennium [47]. Ubi autem statim post [48] agit de Nomothetarum origine et constitutione, quam verisimile sit Pericli deberi, requiro rationes quibus illa opinio nitatur. Si enim hoc sumere licet, Nomothetarum potestatem eo consilio creatam videri, vel ut populari levitati in novandis legibus frenum quoddam imponeretur, vel ut legum turba aut discordia minueretur, imminuebatur certe ita populi in concione imperium: Periclis contra, sicuti constat, pleraque consilia hoc spectaverunt, superata in primis paucorum et nobilium potentia, ut quam plurimum populo, id est multitudini committeretur. Nihil sane nobis traditum est unde conficere liceat quam rationem secutus sit, verbi causa, in perferenda lege de nothis, quam postea adeo abrogavit. Itaque, si coniecturae locus est, fieri posse concedendum est ut fundamentum eius disciplinae et mens ipsa in Solonis institutis quaerenda sit: sed nihil video cur abiiciam eam suspicionem, quam ante prodidi, post Quadringentos demum sublatos diligentiorem illam descriptionem legum corrigendarum et novandarum introductam esse, per quam, restituto populari imperio, tamen obviam iretur demagogorum audaciae et temeritati, quorum vitiorum perniciem inde a Cleone sensisset res publica: neque facile, credo, negari poterit huic suspicioni in primis convenire Tisameni psephisma, cuius formula ficta esse potest, sed vix dubitare licet de argumento. Ne hoc quidem spernendum est, si Nomothetae iam ante cogniti fuissent, nihil causae fuisse Thucydidi cur eos nominatim

---

46) p. 502 sq.
47) *Scholic. Hypomn.* IV. p. 277 sqq.
48) p. 504 sq.

appellaret, de reliquis veteris democratiae institutis tacens[49].

De numero sex mille heliastarum, qui quotannis designarentur et iureiurando obstringerentur, sequitur GROTIUS receptam sententiam, quam minus mihi probari supra dixi. Sed in hoc quoque dissentio ab eo, quum *γραφὰς παρανόμων* a Pericle inventas esse dicit[50]: tum non probare possum hoc, si eiusdem generis actionem putat esse qua quis apud Nomothetas novam latam legem aggrederetur, cum ea quae latorem in ius vocaret. Disputavi ipse de hac actione[51], sed ita ut ea mihi nunc minus satisfaciant. Certa quum nusquam tradantur, quaerendum sane est quid rerum cognitarum analogia et ferat et postulet. Itaque nondum plane absurdum mihi illud esse videtur, quod antea suspicabar[52], denunciationem futurae *γραφῆς παρανόμων* alienam fuisse a tribunali Nomothetarum: multoque minus existimo ipsam eiusmodi *γραφήν* ad Thesmothetas, qui eam Nomothetis diiudicandam traderent, deferri potuisse. Unum genus *γραφῶν* ad illos Thesmothetas deferebatur, quae condemnarent veterem quamdam legem, nova substituenda[53]: itaque vix credibile est ad eosdem aliam quoque *γραφήν*, qua in primis ipse lator novae legis peteretur, potuisse deferri; quum praesertim latio illa ipsa tamquam auctoritate et suffragatione populi in concione, in qua ante recitata fuisset, muniretur et commendaretur, neque quidquam relinqueretur Nomothetis nisi *ἑλέσθαι τὸν κρείττω*, nihil de ipso latore, cuius in illo quidem iudicio nullum versabatur periculum. Quae igitur in Nomothetis alia disceptatio cogitari potest, praeterquam inter ipsum latorem novae legis et eos, qui publice creati defensores essent veteris legis? Ego nullam fuisse suspicor. Minus etiam rationi consentaneum est, si quis putet *γραφὴν παρανόμων* vel ante Nomothetarum consessum, vel in ipso illo tribunali ita potuisse denuntiari, ut legem novam eo ipso perferri prohiberet. Satius fuisset totum illud prudentissimum et severissimum institutum tollere, quam ab unius hominis libidine

49) Fugisse hoc videtur GROTIUM Vol. VIII. p. 102, ubi THUCYDIDIS locum VIII. 97 interpretatur.

50) p. 507. 51) p. 52 sqq. 52) p. 44.

53) *γράφεσθαι μὲν ἄν τίς τινα τῶν ὑπαρχόντων νόμων μὴ καλῶς ἔχειν ἡγῆται.* *Leptin.* p. 486. § 96. Eoque pertinet *Timocrat.* p. 710. § 32. *ἐαν τις εἰφέρῃ (νόμον ἐναντίον), γράφεσθαι κελεύει.*

suspensum relinquere [54]. Ex ipso DEMOSTHENE, nisi vehementer fallor, coniiciendum est γραφὴν παρανόμων in novae legis latorem, post perlatam demum legem in Nomothetis, institui solitam fuisse. Primum quum in *Timocratea* [55], enumeratis iis, quibus fungi eum oportere lex iuberet, addat, »si quis istorum »unum praetermiserit, τῷ βουλομένῳ δίδωσι γράφεσθαι." Sed maxime declaratur hoc altero eiusdem orationis loco [56]. Lex, inquit, ista postulat, tum ut legum concordia servaretur, praeterea ut vos legum custodes constitueret: noverat enim, ὅτι τὰς ἄλλας ἃς γέγραφεν αὐτῶν φυλακὰς ἔςι πολλαχῇ διακρούσασθαι· Synegoris, iure creatis, possit quis persuadere ut taceant: iubetur sane novae legis lator, ut eam ante legendam et cognoscendam proponat ad Eponymorum statuas; sed fieri posset, forte fortuna, ut fugiat eos, qui contra dixissent si ante animadvertissent [57], legant autem alii, qui nihil curent: liberum sane cuique est γραφὴν παρανόμων instituere; sed si quis aggressorem avertat, ἡ πόλις παρακέκρουςαι. Et huius perfecti temporis haec vis est, ut non dicatur dolo circumveniri rem publicam, sed errorem quem forte commiserit, manere nec postea corrigi, quod fieri poterat si quis γραφὴν παρανόμων instituisset et persecutus esset. Itaque, inquit, una quae iusta et firma sit legum custodia penes vos est, quibus nemo persuadere possit ut in optando deteriorem legem meliori anteferatis. Scilicet minus liberum fuisset Nomothetarum iudicium et integra potestas, si de γραφῇ παρανόμων pronunciare debuissent. Accedit exemplum Leptinis, qui gloriabatur, tamquam si ea commendatio esset eius legis quam de immunitatibus pertulisset, tres iam fuisse, qui eam ante Phormionem γραφῇ παρανόμων aggrederentur, sed deseruisse actionem. Nemo sanus in animum inducet, ut has actiones in Nomothetarum tribunali disceptari potuisse credat: ne διαγράφεσθαι quidem actori licitum fuisse potest, adeo ut auferretur Nomothetis illud ipsum,

---

54) Sic iudicavi quoque p. 45.
55) p. 705. § 18.
56) p. 711. § 36 sq.
57) Expressi loci sententiam, ut intelligeretur iure me expunxisse partic. μή, p. 35. quam correctionem SCHOEMANNUS sequitur p. 12. init.

cuius causa constituerentur. Sola et postrema correctio tam eorum quae Nomothetae, quam eorum quae in concione populus sanxisset, igitur et legum perlatarum, et psephismatum, erat *γραφὴ παρανόμων*, quae isto nomine appellabatur si suo periculo actor ipsum latorem legis (quod intra anni spatium fieri concedebatur) in ius vocaret, itaque causa a Thesmothetis ad Heliaeam deferretur, in qua poena reo esset aestimanda: quo modo factum esse in Timocrate videmus. Post illud intervallum, qui obtinere vellet legis perlatae abrogationem, quod putaret *συμφέρειν τῇ πόλει λελύσθαι τὸν νόμον*[58], ipsum novae legis auctorem esse oportebat, ita ut veterem legem accusaret (*γράφεσθαι τὸν νόμον*), itaque potius *νόμον τιθέναι*, quam *παρανόμων γράφεσθαί τινα* dicendus erat: quae causa fuit Phormioni et DEMOSTHENI *πρὸς Λεπτίνην*.

Sic occurrimus iis quae GROTIUS in aliam sententiam pronunciavit[59]; quem hoc quoque mihi concessurum arbitror, *γραφήν* illam non nisi post factam novae legis lationem potuisse, quae ipsa non ante, sed in ipsis Nomothetis demum locum habebat, sicut et ratio suadet, et manifesto consequitur e *Timocratea*[60].

THUCYDIDIS locum, quem initio nostrae disputationis posueramus, tractat GROTIUS ubi ad sublatos Quadringentos pervenit[61]. Rectissime demonstrat, istos, quos THUCYDIDES commemoret Nomothetas, nullo modo eiusdem generis fuisse, cuius ante *ξυγγραφεῖς* fuissent[62], sed indicari eos, quos e DEMOSTHENE Nomothetas nossemus. Nec tamen negligendum est sic loqui THUCYDIDEM, *νομοθέτας ἐψηφίσαντο*· quo significari opinor non tam primum decretum esse novas, quae fortasse latae essent, leges in Nomothetarum tribunali disceptandas esse (quod proprie *καθίζειν νομοθέτας* dicebatur), sed tum in concione, sicut alia quae

---

58) *Leptin.* init.

59) Vol. V. p. 509. »Such indictment against the author of a law or of a »decree might be preferred either at some stage prior to its final enactment — »as after its acceptance.

60) p. 707. § 25. *οὐδ' ἐν ταύτῃ (τρίτῃ ἐκκλησίᾳ) τιθέναι δεδώκασιν*· ita ut ipsum *εἰσφέρειν* iure demum apud Nomothetas fieret per Thesmothetas, qui hanc auctoris *γραφήν* introducerent.

61) Vol. VIII. p. 102 sq. THUCYD. VIII. 97.

62) THUCYD. VIII. 67.

ἐς πολιτείαν spectarent, hoc quoque novum institutum fuisse acceptum, ut in veteribus legibus recognoscendis novisque iubendis, extrema et summa potestas concederetur istiusmodi δικαστῶν conventui, identidem auctoritate populi constituendo.

Invitus discedo a GROTIO, cuius librum nemo nisi summa cum delectatione usurpabit: nihil enim spernens grammaticam interpretationem tanta sagacitate in rerum ipsarum et consiliorum interpretatione versatur, ut longe superet nonnullos, qui sibi in hoc rerum Atticarum studio regnare fortasse videntur.

De SCHOEMANNO et pauca dicere lubet, et tamen satis multa quibus obtundam inficetam hominis asperitatem.

Orditur praeclaras suas *Animadversiones* ab iterata demonstratione Nomothetarum institutum a Solone profectum esse; de quo si quis dubitet, huic opponit spatium XXXVI annorum ante quos iam idem contra WOLFIUM probaverit, additque se »nuper etiam contra Georgium Grotium defendisse, qui Nomo»thetas Pericleo demum aevo institutos esse autumaverit." Hanc GROTII suspicionem triplici argumento, quale ab absurdo appellare solemus, conficere conatur. »Si hoc, inquit, verum es»set, Solon de ferendis abrogandisque legibus aut nihil omnino »statuisse, aut rei talis tantaeque arbitrium multitudinis suffra»giis permisisse, aut denique ad aliam quandam in re publica »potestatem detulisse dicendus foret;" quae omnia pariter improbabilia esse. De tribus his postremum tantum incredibile videtur: duo priora neque ullo modo disiungi necesse erat, neque aliena ab iis quae de Solonis legislatione tradita nobis sunt. Probabilem esse HERODOTI [63] narrationem ipse confitetur SCHOEMANNUS, »iureiurando Athenienses a Solone obstrictos esse, ut »per decennium leges eius observarent." Omisi unum SCHOEMANNI verbum: scripsit enim »leges eius immutatas observa»rent;" non quo liberarem eius orationem perverso usu verbi *immutare*, (voluit autem *non mutatas*), sed ut ostenderem hominem, qui sua se probare gloriatur »veterum testimoniis fretum et »rationibus ex ipsa re ductis," parum recte vel veterum testimonia interpretari, vel rem ipsam perspicere. Quo enim con-

---

63) I. 29.

silio Solon decennii peregrinationem suscepit? Ne, inquit HERODOTUS, ullam earum legum quas ipse iussisset tollere cogeretur. Neque enim populus leges, quas Solon rogasset, iusserat, sed populi mandato ipse Solon leges scripserat [64]. In qua rerum conditione, et in hoc stabilitatis vel consilio vel spe, quid magis incongruum est quam suspicari Solonem ipsum instituti cuiuscumque auctorem fuisse, quo legum novandarum et potestatem populo reddidisset, et facile iter indicavisset? Ea quoque quae post secuta sunt evincunt, opinor, nullo tunc eiusmodi instituto usos esse Athenienses; siquidem redux ab itinere Solon factionibus quidem flagrantem patriam deprehendit, sed hucusque legibus parentem [65], et in ipsa Pisistratidarum tyrannide civitas leges, quas semel acceperat, servabat [66]. Et profecto, si illo Nomothetarum instituto usi essent Athenienses vel inde a Clisthenis disciplina, quae liberius agendi facultatem populo permiserat, non tanta turba legum discordantium crevisset [67], qualem corrigere demum ii aggressi sunt, quod Nicomachi quoque historia confirmat, qui sublatis Quadringentis aliquanto firmius et prudentius democratiam instaurarunt. Itaque, si, quum prius sine animadversione DEMOSTHENEM secutus essem istarum auctoritatem legum Soloni tribuentem [68], post demum illud ipsum dedita opera explorabam et abiiciendum iudicabam [69]. Quam temere saepe Oratores Solonis nomine abusi sint, ut legibus nonnullis vetustam aúctoritatem conciliarent, non attinet nunc SCHOEMANNO in memoriam revocare. Hoc autem non alienum est a nostra disputatione, nonnumquam mentem tantum et consilium prudentissimi legislatoris indicari, quo ea, quae diu post certum modum acceperunt commendarentur: eoque pertinere ipsam illam legum *δοκιμασίαν* suspicor, siquidem hoc institutum consequens esse demonstrat DEMOSTHENES [70] *δοκι-*

64) Ibid. *ἵνα δὴ μή τινα τῶν νόμων ἀναγκασθῇ λῦσαι τῶν ἔθετο.* Et *Ἀθηναίοισι νόμους κελεύσασι ποιήσας.*

65) PLUTARCH. *Solon* p. 94. F.

66) THUCYD. VI. 54. *τὰ δὲ ἄλλα αὐτὴ ἡ πόλις τοῖς πρὶν κειμένοις νόμοις ἐχρῆτο.*

67) DEMOSTH. *Leptin.* p. 484. § 91 sq.

68) p. 18 et 24. 69) p. 31 sq.

70) *Leptin.* p. 484. § 90.

μασίᾳ τῶν θεσμοθετῶν. Sed plane id quod volo, illustratur alio exemplo, in eadem oratione[71]. Non mihi videtur, inquit, Leptines vel legisse Solonis leges, vel intelligere. Si enim Solon lege sua unicuique liberam potestatem tribuit sua dandi cui velit nisi legitimos liberos habeat, utilissimo sane consilio certamen bene merendi excitans, tu contra fers ne populo de suis quidquam cuiquam det, quomodo quis te vel legisse, vel intelligere Solonis leges dicet? Tum aliam insignem discrepantiam exponit, et ad extremum quaerit, ἆρ' οὐ πολὺ τοῦ Σόλωνος ἀποστατεῖς τῇ γνώμῃ; Quemadmodum igitur ista adversari dicebantur legibus Solonis, sic aliae leges, quamvis multo post latae, Solonis esse habebantur, quod non discederent a Soloneae legislationis ingenio.

In illa ἐπιχειροτονίᾳ νόμων, quam nunc in *Timocratea* legimus, notaveram nonnulla[72], quare mihi ea certe Solonis aetate multo recentior videretur, et, ut alia praeteream, Prytanias in quas Senatus et Senatorius annus divideretur non nisi inde a Clisthenis aetate commemorari potuisse dixeram: qua in causa nunc consentientem habeo GROTIUM[73]. Quid ad hoc SCHOEMANNUS? »Quasi vero constet prytanias nullas esse potuisse ante »quam decem tribus a Clisthene factae et Senatus quingento»rum ex quinquagenis tributim compositus fuerat. Ea opinio »quam vana sit vel hinc intelligi potest, quod sub finem belli »Peloponnesiaci, quum Senatus ad antiquum illum numerum »quadringentorum, qui Solonis aetate fuit, revocatus esset, ta»men etiam hi quadringenti in prytanias distribuebantur, quem»admodum Thucydides refert VIII. 70. Quidni ergo etiam »Solonis illum Senatum in prytanias distributum fuisse creda»mus, sive hae quattuor fuerint, pro tribuum numero, sive plu»res, veluti octo, ut prytanes essent aut centeni, aut quinquageni, »qui vicissim suo quique tempore ceteris praesiderent? Sed hoc »levius est." Imo non tantum levissimum, sed plane nihili, quamquam nunc video GROTIUM quoque tali sententiae adstipulari[74]. Aliquanto diligentius THUCYDIDES erat interpretandus, a

---

71) *Leptin.* p. 488. § 102 sqq. 72) p. 29.
73) Vol. V. p. 506.
74) Vol. VIII. p. 59. Quum Quadringenti, inquit, Curiam occupavissent,

quo quum accipiamus quo modo constituti fuerint illi Quadringenti[75], qui αὐτοκράτορες futuri essent, nempe primum ut quinque creati Proedri centum deligerent, quorum rursus singuli tres deligerent, manifestum est nullam tribuum rationem fuisse habitam; quum praesertim satis ridiculum fuisset in tam odiosa dominatione, quae populum libertate exuebat[76], simulare formas et appellationes sublatae democratiae. Tum in illo THUCYDIDIS loco (πρυτάνεις τε σφῶν αὐτῶν ἀπεκλήρουν) tenendum erat, ἀποκληροῦσθαι eos, qui e pluribus ad quodcumque tandem negotium sorte designantur, neque umquam tum dici, quum certus numerus sorte in partes distribuitur, quod si voluisset THUCYDIDES, dixisset ἐς πρυτανείας ἑαυτοὺς διῄρουν, aut κατένεμον. Sed nihil aliud voluerunt Quadringenti, quam ut quae quotidiana essent ea certo paucorum collegio permitterentur, quum ipsi summam rerum omnium potestatem retinerent: et prytanum appellatio, per totam Graeciam pervulgata, minime omnium revocabat eam, quae ante fuerat, tribuum aequabilitatem aut decem, quae se ordine exciperent, prytanias: postremum, sicut ipsi Quadringenti perpetui futuri erant, Prytanes quoque istos perpetuos designaverunt.

DEMOSTHENIS locum in *Leptinea*[77], ex quo hoc conficit SCHOEMANNUS »persaepe novae legis ferendae potestatem non datam »esse," supra[78] melius, opinor, interpretatus sum. Quod autem dissenseram ab eo[79], quum dixisset novam legem iam in prima concione commendari potuisse, et inopportunam (quod ipsi mutare libuit in *importunam*) futuram fuisse eiusmodi disceptationem pronunciaveram, quod tum non nisi haec διαχειροτονία institueretur, utrum leges οἱ κείμενοι viderentur ἀρκεῖν, an μὴ ἀρκεῖν, succenset mihi quidem, sed nullas opponit rationes. Quid enim hoc est quod exclamat »absurdum fuisse »rem tanti momenti statim multitudinis imperitae arbitrio per-

---

they divided themselves by lot into separate Prytanies (probably ten in number, consisting of forty members each, like the former Senate of Five Hundred, in order that the distribution of the year to which the people were accustomed might not be disturbed).

75) VIII. 67. 76) Ibid. 68 fin. 77) p. 484. § 91.
78) p. 210. 79) p. 34 sq.

»mitti?" Nihil sane nobis traditum de modo, quem, qui huic concioni praeessent, in illa διαχειροτονίᾳ servare soliti sint, ita ut ipse WESTERMANNUS [80] et universe SCHOEMANNO adstipuletur, et ingeniose fingat eiusmodi quid, quod fortasse multis probetur, mihi tamen non satisfacit. Primum non agnosco rem illam tanti momenti habendam esse. In quamcumque enim partem decrevisset populus, si nova quadam lege commendata disceptatio instituta fuisset, eam potestatem sibi sumsisset, cuius ad Nomothetas transferendae causa totum illud institutum νομοθεσίας inventum erat, itaque praecisa fuisset libera facultas novae legis ferendae, quam tamen τῷ βουλομένῳ concedi voluerunt. Scilicet veterem legem reprehendere, et novam excogitare et ferre non erat multorum hominum, sed vel singulorum, vel paucissimorum: sed istius suscepti temeritati sic occurrebatur, ut ab eo, qui novam legem ferre in animo haberet, postularetur primum ut in prima illa concione declararet videri sibi μὴ ἀρκεῖν τοὺς νόμους, tum ut suam legem omnibus cognoscendam proponeret, deinde ut eam per scribam in tertia concione recitandam traderet, vere autem τιθέναι νόμον diceretur demum apud Nomothetas. Quid inde necessario conficiendum est? Hoc, ut mihi videtur; novam legem post primam demum concionem cognosci potuisse, itaque non fuisse hoc in illa concione disceptandi argumentum; siquidem non nisi hoc quaerebatur, πότερον εἰσοιστέος ἐστὶ νόμος καινὸς ἢ δοκοῦσιν ἀρκεῖν οἱ κείμενοι· ita ut a futuro novae legis latore hoc unum demonstrari oporteret, veterem legem μὴ ἐπιτήδειον esse, novam εἰσφέρειν per χειροτονίαν demum ei concederetur.

In illa ἐπιχειροτονίᾳ νόμων, verba κατὰ τοὺς νόμους τοὺς κειμένους, quandoquidem absurdum quid afferebant si diceretur fieri illam ἐπιχειροτονίαν *secundum leges quae essent* (quae absurditas non fugit WESTERMANNUM [81]), dixeram hoc indicare, attingendas esse leges quae perlatae essent, putans hanc esse eorum verborum sententiam, ut ea disquisitio institueretur sigillatim et ordine de singulis legibus. Tanto facilius fero SCHOEMANNI hac in re castigationem, quod constat nunc totum

---

[80]) p. 16 sqq. [81]) p. 19.

istud documentum abiiciendum esse. Gravior mihi cum eo controversia est de recitatione novae legis quam quis ferre in animo haberet. Contenderam [82] recitari illam legem per scribam in tertia demum concione debuisse: ipse vult recitari oportuisse »in omnibus quae interim haberentur comitiis" (nempe quae inter primam et tertiam haberentur) »scilicet quo me»lius repetita identidem auditione, ab omnibus cognosceretur, »id quod minus fortasse futurum erat, si ad legendum tantum »proponeretur." Statim occurrit difficile esse plures conciones probare, si inter primam et tertiam non nisi una interesse potuerit: *συγκλήτους* enim *ἐκκλησίας* nemo huc advocabit. Tum quaeri potest, quo consilio illa maturata recitatio suscepta fuisset? Eam enim, quae in tertia concione fiebat, statim sequebatur designatio Nomothetarum. Igitur duobus locis in *Timocratea* [83] omittuntur ab Oratore illae recitationes, quas tamen defendi existimat SCHOEMANNUS verbis, quae in *Leptinea* [84] reperiuntur, maximeque urget hoc, quod istic et *ἐν ταῖς ἐκκλησίαις*, et *ἀκούσας πολλάκις* dicitur: tum illis *Timocrateae* locis, quos modo indicabam, omissam esse mentionem istarum recitationum. Verum, si absonum est verba *ἐν ταῖς ἐκκλησίαις*, sicut licebat, interpretari ut sit *in quavis concione*, necesse est, opinor, probare hoc, ut intelligatur eam recitationem fieri tertiis illis concionibus, quae quotannis isti rei destinatae essent: neque, ut vere dicam, ea mihi placet computatio quam init WESTERMANNUS p. 20. Ne *πολλάκις* quidem de auditione iterata accipere necesse est, nec diceretur si bis tantum, in secunda et in tertia concione, audire potuissent; iunguntur autem ista participia sic, ut dicatur, *ut vestrum unusquisque quum audivisset et saepe et per otium consideravisset;* quam sanam et reliquis omnibus testimoniis convenientem sententiam assequemur interposito *καὶ* ante *πολλάκις* [85].

Indignatur paene SCHOEMANNUS, quod contenderam [86], contra

---

82) p. 35. 83) p. 705. § 18. p. 711. § 36.

84) p. 485. § 94. *τοῦτον (τὸν γραμματέα) δ' ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀναγιγνώσκειν, ἵν' ἕκαστος ὑμῶν ἀκούσας καὶ κατὰ σχολὴν σκεψάμενος — ταῦτα νομοθετῇ.*

85) Addatur *Timocrat.* p. 707 sq. § 25. 86) p. 36 sqq.

eius sententiam, nullam requiri Senatus auctoritatem in novae legis latione quam quis suscepisset, et demonstrare conatur servari illam libertatem, etiamsi a Senatus suffragiis suspensa fuisset. Vellem exemplum attulisset cuiuscumque demum actionis, ex earum genere quae τῷ βουλομένῳ Ἀθηναίων οἷς ἔξεστι conceduntur, quae Senatus προβούλευμα requireret. Praeterea, quum toties Orator et tam diligenter tum in *Leptinea*, tum in *Timocratea* conditiones sanctionesque commemoret, quibus adstricta esset ea legum ferendarum facultas, nusquam tamen ullam deprehendimus Senatus mentionem, ne illo quidem loco[87], ubi enumerat Orator quae essent novarum legum ferendarum φυλακαί. Tamen »rem omnium planissimam" a me non perspectam esse affirmat SCHOEMANNUS, additque haec: »Senatus novam legem δοκιμάζειν dicitur, quum decernit, utrum »agi de ea cum populo liceat nec ne." Primum non agebatur cum populo de nova lege, sed totius rei potestas committebatur Nomothetis. Tum quo auctore et quando illam scilicet δοκιμασίαν suscepisset Senatus? Quae enim iure in Senatu δοκιμασίαι fiebant, oriebantur si quis ex eorum numero κατήγορος exstitisset eius, verbi causa, quem sors Senatorem destinavisset. Quid autem quisquam potuisset κατηγορεῖν in eo negotio, quod quis in tertia demum concione publice profiteretur se aggredi, quum adeo non nisi apud Nomothetas vere diceretur νόμον τιθέναι, sicut aliquoties inculcat DEMOSTHENES? An fortasse, si non δοκιμασία, tamen auctoritas quaedam et assensio Senatus postulabatur? Eiusmodi quid peculiaribus legibus diserte sanciebatur, veluti, ut uno exemplo e *Timocratea* defungamur[88], in restitutione τῶν ἀτίμων, et in remissione publicorum debitorum: et recte: nam nihil istud pertinebat ad tribunalia, sed summa potestas populi concioni relinquebatur.

Notaveram[89] in POLLUCE perperam dici τοὺς νέους νόμους, pro καινούς. Non tam aegre hoc in Lexicographo ferendum esse censet SCHOEMANNUS, cui credibile videtur POLLUCEM ista ARISTOTELI adeo debuisse, qui »non lectissimis verbis utatur."

---

87) *Timocrat.* p. 711. § 36 sq.
88) p. 715. §. 47. 89) p. 37.

Mirum, si fugisset ARISTOTELEM νέους νόμους esse tempore recentiores: minus mirandum SCHOEMANNUM ignorasse ARISTOTELEM ipsum appellare καινοὺς νόμους [90].

Postremo rem confici arbitratur SCHOEMANNUS testimonio, ut appellat, XENOPHONTIS, cuius haec verba sunt [91], τὴν βουλὴν πολλὰ βουλεύεσθαι περὶ νόμων θέσεως. Non arguam nunc praestantissimum libellum non esse XENOPHONTIS, neque complura in eo deprehendi non diligenter enunciata, de quo genere acute BOECKHIUS nonnulla indicavit [92], sed parum accurate eum sic loqui, quasi istarum rerum, quas commemorat, deliberatio non populi concionem, sed Senatum tantum attingeret; tum eadem incuria δίκας καὶ γραφὰς καὶ εὐθύνας ἐκδικάζειν Senatui et populo quum tribueret, quod erat tribunalium, tanto minus premendum esse id, quod istic de Senatu tradere videatur: ne opus quidem est ut illam locutionem excusemus eo, quod fortasse saepe factum est, quodque in *Timocratea* dicitur συννομοθετεῖν τὴν βουλήν.

Sequitur aliud crimen quo SCHOEMANNUS utitur, sed plane fictum. Dixeram [93] recitari novam legem per scribam in tertia concione debuisse (quod sane satis aliunde constabat), et exempli causa, excitaveram initium eius legis, quam Timocrates tulisse arguebatur, tantum ut ex hac sollemni formula cum diei significatione, addito in primis nomine latoris (Τιμοκράτης εἶπε) intelligeretur totum negotium suscipi eius periculo, qui ferret: in Timocratis illa quidem lege, qui nullius non concionis auctoritatem neglexisset, ne cogitari quidem potuit de tertia concione.

Extrema quibus exsultat SCHOEMANNUS, pertinent ad ὑπωμοσίαν et ad γραφὴν παρανόμων. Ex ipsa rei natura consequens esse mihi videbatur [94], fieri non potuisse ut ὑπωμοσία in novae legis latorem institueretur, neque apud Nomothetas, neque in tertia concione: etenim et haec concio excludebat istiusmodi denunciationem, quippe post demum, apud Nomothetas, lex ferri censebatur, nec in Nomothetarum tribunali ὁ βουλόμενος

90) *Politic.* II. 8 fin. 91) *Rep. Ath.* III. 2.
92) *Oecon. Civ.* I. p. 432. not. e. Edit. 2ª.
93) p. 41. 94) p. 44 sq.

quidquam afferre potuit, siquidem istic non *οἱ βουλόμενοι*, sed tantum *οἱ ἀποκεκληρωμένοι*, *οἳ ὀμωμόκεσαν*, aderant. Sensit tamen SCHOEMANNUS »raro aut numquam esse factum," rationemque addit, quam si ipse aliquanto diligentius considerasset, inane totum istud commentum *ὑπωμοσίας* reperisset. Neque in praeclara illa disputatione intellexisse videtur, quid esset *ἀφανίζειν καὶ ἐξαλείφειν τὴν νομοθεσίαν*· non dici hoc de eo qui *γραφῇ παρανόμων* uteretur, sed de eo qui totum novarum legum ferendarum et explorandarum disciplinam impediret et tolleret.

Si inter omnes igitur convenit, sine ullius scriptae legis auctoritate, eum qui tale argumentum rite explicare profiteatur, aliosque docere, afferre oportere tum diligentem monumentorum interpretationem, tum iustam aestimationem eorum quae, etiamsi non diserte tradantur, fieri tamen debuisse necesse est, *ἐδίδαξα ὑμᾶς ὅτι τούτων οὐδ' ὁτιοῦν ἐποίησεν οὑτοσί*[95] SCHOEMANNUS: itaque eum *ἀποδοκιμασθέντα* dimittamus.

Sed audiamus KAYSERUM, qui in Annalibus Heidelbergensibus a. 1853. N°. 24 et 25 ita de illo Quarto Volumine *Scholicorum Hypomnematum* retulit, ut insignem eius humanitatem et animi moderationem satis laudare nequeam. Neque tamen pauca sunt in quibus a me dissentiat, quorum nunc non nisi ea attingamus, quae ad eandem controversiam de Nomothetis pertinent.

Dixeram[96] *ϛήλας*, quae *κύρβεσιν* opponerentur apud LYSIAM[97], fuisse Nicomachi, qui leges in illas transcriberet. Iure reprehendor a KAYSERO. Nempe non plane, id quod volui, enunciavi, quum sic mihi videretur, Nicomachum, neglectis iis quae essent in vetustis *κύρβεσιν*, *ἀναγραφὴν* tantum adhibuisse *ϛήλαις*, id est iis legibus quae in *ϛήλαις* descriptae exstarent. Admonitus porro amplector nunc TAYLORI coniecturam in alio LYSIAE loco[98], ut legatur *ἐκ τῶν κύρβεων καὶ τῶν ϛηλῶν*. Sed nondum concedo ibidem verba *κατὰ τὰς συγγραφὰς* intelligenda

---

95) DEMOSTH. *Timocrat.* p. 734. § 108.
96) p. 10.
97) *Nicomach.* § 21. *κατὰ τὰς ϛήλας, ἃς οὗτος ἀνέγραψε.*
98) ibid. § 17.

esse de pactis, ut KAYSERUS putat, quae inirentur cum iis, qui sacrificia facienda conducerent. Primum, ex ipsa rei natura, ut istiusmodi pacta perpetua fuerint, fieri non potest; sed identidem in re praesenti iniebantur non sine parsimoniae consilio: tum appellatae, suspicor, sunt *μισθώσεις*, unde locutio est *ἀπὸ μισθωμάτων θύειν*· qua de re nunc non attinet explicare, in primis post luculentam disputationem BOECKHII[99].

In Tisameni psephismate apud ANDOCIDEM[100], cuius documenti fidem elevare conatus sum, dixeram[101] corrigendum esse *οἱ δέκα ᾑρημένοι ὑπὸ τῆς βουλῆς ἀναγραφεῖς*. SLUITERI correctionem[102] eandem esse quum dicit KAYSERUS, non diligentissime librum illum usurpavit: corrigebat SLUITERUS *οἱ πεντήκοντα* (nisi quis malit *οἱ δέκα*), sed retinet *νομοθέται* et *ἀναγράφοντες*, quod postremum, si participium servandum sit, mutare oportebat in *ἀναγράψαντες*.

Alia, quae notavit KAYSERUS, sunt fere eadem, quae supra retractavi, partim coniuncta cum illo Tisameni psephismate, cuius auctoritatem nunc, ut spero, nemo agnoscet, partim ex aliorum doctorum virorum opinionibus. Veluti in tertia concione, circa novam legem quae ferretur, nihil agi solitum fuisse praeter recitationem qua scriba fungeretur, ipsum populum de lege nihil decrevisse, tum non requisitum fuisse in eo negotio Senatus *προβούλευμα*, satis, ut mihi videtur, demonstravi. Sed minus recte orationem meam interpretatur KAYSERUS, quum putat dixisse me[103]: »Nomothetas solitos esse convenire »in idem aedificium, in quod Senatus conveniret." Verba mea haec erant: »haud temere quis suspicetur de more hoc fuisse, »ut Senatui locus esset in collegio Nomothetarum." Ne de *γραφῇ* quidem *παρανόμων*, quam KAYSERUS Nomothetarum tribunali vindicat, quidquam habeo quod addam iis, quae supra a me dicta sunt.

Animi laxandi causa adiiciam nonnulla, quae in *Timocratea* mihi corrigenda esse videntur.

Pag. 700. § 1. *οὐκ ἀποτρέψομαι.* Non spernendum erat al-

---

99) *Oecon. Civ.* I. p. 296. not. a. 100) *Myster.* § 83.
101) p. 15. 102) *Lect. Andocid.* p. 134. 103) p. 39.

terum, quod in varietate commemoratur, *οὐκ ἀποκρύψομαι.* Conf. p. 732. § 104, ubi prudentius optavit BEKKERUS, et p. 762. § 200.

Pag. 704. § 13. Quum in concione Euctemon *μήνυσιν* explicuisset, qua indicaretur pecuniam publicam esse penes trierarchos, tres legati magno clamore et convicio utentes *ἀπέλυον τοὺς τριηράρχους, ἔχειν ὡμολόγουν παρ' ἑαυτοῖς, ζητεῖν ἠξίουν τὰ χρήματα.* Quomodo postulare potuerant isti ut illa pecunia quaereretur, si penes se esse eam confiterentur? Corrigendum puto, *ἃ ζητεῖν ἠξιοῦτε χρ.*

Pag. 705. § 16. Fraudis arguit non unum Timocratem, sed totum istorum sodalitium; *ἦν δὲ ταῦτα ἐνέδρα μετὰ χλευασίας καὶ κατασκευασμὸς ὑπὲρ τοῦ λαθεῖν τόνδε τὸν νόμον τεθέντα.* Requiro *τιθέντας.*

Pag. 710. § 32. *ὃς διαρρήδην οὐκ ἐᾷ νόμον οὐδένα ἐναντίον εἰσφέρειν.* Post *οὐδένα* excidisse credo, quod omitti non potest; *τοῖς ὑπάρχουσιν.* Conf. § 34.

Pag. 715. § 48. *καὶ τότε τοὺς χρόνους ἀναμείναντα τοὺς ἐκ τῶν νόμων.* Haec sic dicuntur, quasi ipsum *γράφειν καὶ νομοθετεῖν* praecederet, sequeretur *τὸ τοὺς χρόνους ἀναμένειν.* Corrigendum est, *καὶ τοῦτο.*

Pag. 716. § 49. *νῦν δὲ τῷ λάθρᾳ καὶ ταχὺ καὶ παρὰ τοὺς νόμους ἐμβαλεῖν τὸν νόμον εἰς τοὺς νόμους καὶ μὴ θεῖναι πᾶσαν ἀφήρησαι σαυτοῦ τὴν συγγνώμην.* Nihil per se reprehendendum, quod dicitur *παρὰ τοὺς νόμους.* Sed quum alia de causa, tum propter ea quae antecedunt, legendum suspicor *παρὰ τοὺς χρόνους.* Praestabit praeterea *ἐκθεῖναι.*

Pag. 718. § 58. *τίνος οὖν ἕνεκα τὸν λύσοντα ταῦτα νόμον θέσθαι φήσομεν*; Altera lectio est, *λύσαντα.* Requiritur, credo, *λύοντα.*

Pag. 721. § 64. Possuntne, inquit, duo magis esse contraria inter se, quam *δεδέσθαι ἕως ἂν ἐκτίσωσι τοὺς ἁλόντας*, et *καθιστάναι τοὺς αὐτοὺς τούτους ἐγγυητὰς ἀλλὰ μὴ δεῖν.* Fieri non potest ut *ἐγγυητὰς καθιστάναι* et *δεῖν* sint eorundem. Legatur *καθιστάναι ἐᾶν τ. αὐτοὺς κτέ.* Sic *ἐᾶν* usurpatur p. 701. § 5.

Pag. 722. § 69. Exponit quid in omni lege requiratur, et post alia addit: *πρὸς δὲ τούτοις μηδενὶ τῶν ἀδικούντων φαίνεσθαι μηδεμίαν διδόντα ῥᾳστώνην. εἰ γὰρ δημοτικόν τις ὑπείληφε τὸ*

πρᾴους εἶναι τοὺς νόμους, τίσι τούτοις προσεξεταζέτω. Alienissimum est *προσεξετάζειν*, neque *τούτοις* sanum est. Legendum, *τίσι τοῦτο προσήκει ἐξεταζέτω.* Sic in *Midiana*[104], *οὐκ ἔςιν οὐδαμόθεν σοι προσήκων ἔλεος.*

Pag. 723. § 71. *λαβὲ δ' αὐτοῖς τὴν γραφὴν αὐτήν.* Vellem mihi explicaretur quinam essent illi *αὐτοί.* Quoniam supra eam legem iam recitari iusserat, nunc dicit *λαβὲ δ' αὖθις.*

Pag. 726. § 80. *ἐνθυμεῖσθ' ἀπὸ τοῦ δικαςηρίου καὶ τῆς καταγνώσεως οἷ διεπήδησεν. ἐπὶ τὸν δῆμον, ἐκκλέπτων τὸν ἠδικηκότα καὶ τὴν παράδοσιν αὐτοῦ τὴν τοῖς ἕνδεκα.* Sic distinxit BEKKERUS; qui non vidit *ἐπὶ τὸν δῆμον* esse interpretamentum istius *οἷ*, ut abiiciendum sit, et reliqua continuanda.

Pag. 733. § 106. Non spernendum erat correctionis indicium in aliquo libro, praestatque legere *τοῖς — πονηροῖς.* Conf. p. 735. § 113.

Pag. 736. § 114. *εἴ τις — τῶν σκευῶν τι τῶν ἐκ τῶν γυμνασίων ὑφέλοιτο ἢ ἐκ τῶν λιμένων.* Minus apta videtur *portuum* mentio. Si corrigimus *ἐκ τῶν βαλανείων*, habebimus fures balnearios, de quibus viri docti annotaverunt ad THEOPHRASTI *Charact.* VIII.

Pag. 740. § 127. Propter praecedentes aoristos postulatur *ἠδίκησεν*, prae librorum lectione *ἠδίκει·* nam hoc quoque de uno quodam facto dictum videtur.

Pag. 745. § 144. Satis constans apud DEMOSTHENEM usus postulat ut legatur, *ᾧ ἀκούω μέλλειν παραδείγματι χρήσεσθαι τουτονί*, prae *χρῆσθαι.*

Pag. 751. § 165. *τί οἴεσθε, ὁπότ' ἄνθρωπος πένης — μὴ μόνον εἰς τὴν ἀγορὰν φοβοῖτ' ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ μήδ' οἴκοι μένειν ἀσφαλὲς ἡγοῖτο.* Requiritur *ἐμβάλλειν.*

Pag. 752. § 168. *μὴ δυνάμενον τὰ ἑαυτοῦ θεῖναι.* Sermo est de solvenda debita *εἰσφορᾷ*, in quo sollemne est *καταθεῖναι.*

Pag. 753. § 173. *ἐτῶν ὄντων πλειόνων ἢ τριάκοντα ἀφ' οὗ ὅγε ἕτερος ὑμῶν πολιτεύεται.* Quoniam non alterum, sed utrumque arguit, legendum erit *ἀφ' οὗ ἑκάτερος ὑμῶν.* Siculi mox dicitur *ὑμῶν οὐδέτερος.*

---

104) p. 577. § 196.

Pag. 754. § 175. τῶν δὲ ἀδικουμένων, ὅταν ποθ' ὑπ' αὐτοῖς λάβωσι τὸν ἠδικηκότα, τότε τιμωρήσασθαι. Requiritur, ὅταν ποτ' ἐφ' αὐτοῖς λ., *quum in sua potestate tenuerint.* Eademque praepositio restituenda est paulo post, § 176, pro ἐν οἷς.

Pag. 756. § 180. Molestum abiiciendum est emblema, τοιαῦτα γὰρ ἦν τὰ τῶν ϛεφάνων ἐπιγράμματα, eodemque nomine mox § 181. ἐπὶ τῶν φιαλῶν.

Pag. 759. § 189. Delenda certe verba sunt τὴν τῶν χρημάτων.

Pag. 760. § 193. Ne hoc quidem ferendum, quod dicitur τοὺς νόμους οὐκ ἐκείνους — πρᾴους ποιεῖ· et delendum τοὺς νόμους.

Ibid. § 194. Pleraque, inquit, omittam: κεφάλαιον δ' ὑμῖν ὃ μνημονεύσετε ἐρῶ. Quidni e libris servatur ὧν μνημ., pro ὅ?

Pag. 761. § 196. οὔτε γὰρ τὸ τὰ τούτων πολλοστῷ χρόνῳ μόλις ἄκοντας, ἐν τρισὶν ἐξελεγχθέντας δικαϛηρίοις, κατατιθέναι, τοῦθ' ἡγήσω τὸ δεινὰ πάσχειν εἶναι. Quum postremum in praedicato dicatur, alienum est τό ante δεινά, sed mutandum in τότε.

Pag. 762. § 198. πολλῷ γὰρ δήπου σχετλιώτερα ἐπάσχεθ' ὑμεῖς, καὶ πολὺ μᾶλλον ἂν εἰκότως ἠλέεις τούτους, οἵ. — Iure in his haesisse mihi videtur Reiskius, quae nullo modo defendi possunt exemplis repentini transitus, quibus Schaeferus utitur. Priora ista non nisi per ironiam explicari possunt: sed primum alienissima ab huius loci ingenio est ironia, tum non usus esset Orator verbo σχετλιώτερα. Sana sententia restituetur, si pro ἐπάσχεθ' legemus ἐποιεῖθ'.

Ibid. § 199. προῖκα γάρ, οὐδὲν ὠφελούμενος, ὑμῖν Τιμοκράτης ἀπεχθάνεται. Haec plane absona sunt, et perpetuae Oratoris sententiae contraria. Exciderunt ea, quibus indicaretur ironia, legendumque προῖκα γε, οὐ γάρ; siculi supra § 181. et alibi, tum delenda οὐδὲν ὠφελούμενος.

Pag. 764. § 207. Corrigendum videtur et καταλύσειν et ἀπολεῖσθαι.

Pag. 765. § 211. Timocrates, inquit, τὸν νόμον εἰσενήνοχε οὐχ ἥκισθ' ὑπὲρ αὐτοῦ· πολλὰ γὰρ ἡγεῖτο πολιτεύεσθαι παρ' ὑμῖν ἄξια δεσμοῦ. Imo πεπολιτεῦσθαι.

Καὶ τούτων πάντων, ut verba DEMOSTHENIS usurpem[105], *οὐδὲν ἐςι καινὸν οὐδ' ἡμέτερον εὕρημα, ἀλλ' ὁ παλαιὸς νόμος οὕτω κελεύει* veteres scriptores interpretari, ut ubique attendamus quid oporteat, et quid deceat, tum ut non solum in eorum oratione, sed in rerum quoque, quas tradunt, explicatione nullum fingamus soloecismum, nullum barbarismum. Quod si cui acciderit ut illam legem negligeret, (nam errare humanum est), non est boni viri et prudentis in eum *λοιδορίᾳ* uti, suamque prodere *ἀναισθησίαν*, multoque minus contrariam sententiam vel temporis diuturnitate, vel suffragiorum numero commendare. A SCHOEMANNO ita discedo, ut profitear alia nonnulla restare, in quibus ab eo dissentiam, quaeque, quoniam nihil est *κατεπεῖγον*, tum persecuturus sim, si libuerit, eoque munere animo vacuo et libero fungi potuero.

I. BAKE.

105) *Leptin.* p. 484. § 89.

FRONTO ET TACITUS.

Vir doctus in *Philologo* Gottingensi VII. p. 321. Taciti et Frontonis locos inter se perquam similes (Tacit. Hist. IV. 6. *etiam sapientibus cupido gloriae novissima exuitur.* Front. ad M. Caes. de Eloq. I. 7. pag. 78. Nieb. *Novissimum nempe homini sapientiam colenti amiculum est gloriae cupido: id novissimum exuitur*) comparavit cum Simonidis sententia apud Plutarch. *An seni resp. ger.* p. 783 D. *πολιτεία δημοκρατικὴ καὶ νόμιμος καλὸν ἐντάφιον ἀληθῶς τὴν ἀπὸ τοῦ βίου δόξαν τῷ θανάτῳ προςίθησι· τοῦτο γὰρ*

ἔσχατον δύεται κατὰ γᾶς,

ὥς φησι Σιμωνίδης. Et Fronto et Tacitus expresserunt decantatum Platonis dictum, de quo scriptum est apud Athen. XI. p. 507 D. *ἦν δὲ ὁ Πλάτων καὶ φιλόδοξος ὅςις ἔφησεν· Ἔσχατον τὸν τῆς δόξης χιτῶνα ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῷ ἀποδυόμεθα, ἐν διαθήκαις, ἐν ἐκκομιδαῖς, ἐν τάφοις.*

C. G. C.

VARIAE LECTIONES.

SCRIPSIT C. G. COBET.

(*Continuantur e* V. *pag.* 204).

CAPUT III.

Utar nunc libero illo genere scriptionis, quod mihi in tanta ἀσχολίᾳ viventi necessarium esse dixi, ad digrediendum nonnihil a proposito missaque paulisper Comicorum festivitate, ut et aliorum et meae satietati occurram, tractabo locos quosdam ex Euripide et sic ad Theophrasti Characteres transiens quod me dicturum promisi de optimo Codice Palatino-Vaticano solvam fidem.

Diu et multum me Euripidis Helena tenuit, in qua fabula emendanda haud ita pridem C. Badham perutilem operam posuit, quum Iphigeniam in Tauris et Helenam Londini ederet. Itaque primum omnium hanc fabulam hic illic emendatiorem reddere conabor, tum de nonnullis locis reliquarum Euripidis fabularum pauca edisseram.

In Tragoediae initio offendo vs. 20.

ὃς δόλιον εὐνὴν ἐξέπραξ' ὑπ' ἀετοῦ
δίωγμα φεύγων, εἰ σαφὴς οὗτος λόγος.

in secundo versu et necessarium vocabulum desidero et contra vehementer displicet aliud, quod inutile est et prorsus supervacuum. Nam quid sibi vult *οὗτος*? quod ita demum recte additum erit, si qua alia fama opponetur. Est apud Livium locus, unde id optime apparere potest, sed nunc misere depravatus et sensu vacuus, cui obiter opem feremus. Legitur XXV. 16. *Haec vera fama est. Gracchus in Lucanis ad campos, qui Veteres vocantur, periit. Sunt qui in agro Beneven-*

tano prope Calorem fluvium ostendant interfectum. Sunt qui quingentos passus a castris — circumventum scribant. Adeo nec locus nec ratio mortis in viro tam claro et insigni constat. Quî igitur potuit Livius scribere: *haec vera fama est*, ut prima et ultima adversis frontibus concurrant? Sed dixerat id ipsum quod apud Euripidem nunc est: *εἰ σαφὴς οὗτος λόγος*. Ex praecedenti verbo *iussit* repetita syllaba corrige: *Si haec vera fama est Gracchus in Lucanis — periit.* Sic demum *εἰ σαφὴς οὗτος λόγος* recte dici poterat. Quid plura? dedisse poëtam arbitror:

δίωγμα φεύγων δῆθεν, εἰ σαφὴς λόγος,

ubi *δῆθεν* casu aliquo excidit senarius a sciolo temere expletus est. Est autem necessarium *δῆθεν* additum, ut *simulato* id actum esse appareat, ut in Rheso 719.

βασιλίδ' ἑςίαν 'Ατρειδᾶν κακῶς
ἔβαζε δῆθεν ἐχθρὸς ὢν ςρατηλάταις.

et in Ione 656.

ἄξω θεατὴν δῆθεν ὡς οὐκ ὄντ' ἐμόν.

et apud Thucydidem I. 127. *τὸ ἄγος ἐκέλευον ἐλαύνειν δῆθεν τοῖς θεοῖς πρῶτον τιμωροῦντες, εἰδότες δὲ Περικλέα προσεχόμενον αὐτῷ κατὰ τὴν μητέρα*, et passim ubi significatur aliud agi, aliud simulari. Sic igitur *ὁ Ζεὺς* non *διωκόμενος ὑπ' ἀετοῦ*, sed *ὑπ' ἀετοῦ διώκεσθαι προσποιούμενος πρὸς τὴν Λήδαν κατέφυγεν.* Haud scio an non idem vocabulum fuerit a scribis obscuratum in Helena vs. 1580.

ὡς τῷ θανόντι χάριτα δὴ συνεκπονῶν,

quum verius sit *χάριτα δῆθεν ἐκπονῶν*, ut in Oreste 1319.

κἀγὼ σκυθρωποὺς ὀμμάτων ἕξω κόρας
ὡς δῆθεν οὐκ εἰδυῖα τἀξειργασμένα.

et in Herc. Furente 949.

κἄθεινε κέντρον δῆθεν ὡς ἔχων χερί.

Recte cogitantibus in vs. 60 sqq.

ἕως μὲν οὖν φῶς ἡλίου τόδ' ἔβλεπε
Πρωτεύς, ἄσυλος ἦν γάμων, ἐπεὶ δὲ γῆς
σκότῳ κέκρυπται,

displicebit *γῆς σκότῳ κέκρυπται*, quod de luna deficiente optime dicetur, de mortuo et sepulto, *quem terra tegit*, non item. Corrigendum esse censeo *ἐπεὶ δὲ γῆς κάτω κέκρυπται*, ut sae-

pe in Tragoedia legitur κάτω γῆς, κάτω χθονὸς κεκρύφθαι, κεύθειν, κεκευθέναι, quod perinde est atque ἐν ᾅδου κεκευθέναι in Sophocl. Antigone 911.

μητρὸς δ' ἐν ᾅδου καὶ πατρὸς κεκευθότοιν
οὐκ ἔς' ἀδελφὸς ὅςις ἂν βλάςοι ποτέ,

unde νεκρῶν κευθμῶνα Orcum appellant. Haec omnia ornate et splendide dicuntur pro τεθνηκέναι, sive (ut Veteres Critici loquebantur) καταςρέφει εἰς τὸ τεθνηκέναι. Labem contraxit illud dicendi genus in Sophoclis Oedip. Tyranno vs. 968.

κτενεῖν ἔμελλον πατέρα τὸν ἐμόν, ὁ δὲ θανὼν
κεύθει κάτω δὴ γῆς.

molestum et importunum δή libri scripti omittunt: corrige κάτω κέκευθε γῆς, quod planissime id ipsum est, quod in Euripide reponimus γῆς κάτω κέκρυπται. Praeterea ἄσυλος ἦ γάμων scribendum: constat enim Tragicos sic scribere solitos, constat librarios pro ἦ pertinaciter ἦν rescribere etiam in iis locos, quibus docti Grammatici utuntur ad demonstrandum Veteres Atticos non ἦν dicere sed ἦ. Perdocta est Porphyrii de ea re annotatio in Cod. Ven. B. ad Iliad. Ξ. 533. et ad Odyss. Θ. 186, ubi verissime docet: τὸ ἦν ἐπιπολάζει νῦν. τῶν δὲ Ἀττικῶν οἱ μὲν ἀρχαῖοι μονογράμματον αὐτὸ προεφέροντο, et post pauca τὸ μονοσύλλαβον — τῶν Ἀττικῶν ἔςι παρὰ Κρατίνῳ ἐν Πυτίνῃ·

γυνὴ δ' ἐκείνου πρότερον ἦ, νῦν δ' οὐκέτι.

καὶ παρὰ Σοφοκλεῖ ἐν τῇ Νιόβῃ·

ἦ γὰρ φίλη 'γὼ τῶνδε τοῦ προφερτέρου.

καὶ ἐν Οἰδίποδι Τυράννῳ (vs. 1123).

ἦ δοῦλος οὐκ ὠνητὸς ἀλλ' οἴκοι τραφείς.

καὶ παρὰ Πλάτωνι τῷ φιλοσόφῳ (de Rep. I. p. 328 C.)· εἰ μὲν γὰρ ἐγὼ ἔτι ἐν δυνάμει ἦ τοῦ ῥᾳδίως (πορεύεσθαι εἰς τὸ ἄςυ). Si his locis omnibus in omnibus libris scriptum esse videbis πρότερον ἦν, ἦν γάρ, ἦν δοῦλος et ἐν δυνάμει ἦν non putabis, opinor, istorum futili auctoritate esse opus, ut in antiqua Atthide ubique ἦ pro ἦν ante consonantem reponatur. Lenissima imprimis est medicina, qua versus Sophocleus in Trachiniis 564 sanari debeat:

φέρων ἐπ' ὤμοις ἡνίκ' ἦν μέσῳ πόρῳ
ψαύει ματαίαις χερσίν.

corrige: ἡνίκ' ἦ 'ν μέσῳ πόρῳ, nisi forte putabis εἰμὶ μέσῳ πόρῳ sine praepositione recte dici posse.

Nihil attinet locos indicare, ubi ἦ vel παρῆ Tragicis reddenda esse appareat: utilius in hac ipsa fabula ostendam, quam facile librorum auctoritas etiam optime Attice scientes decipiat. In Codd. est vs. 930.

κλύοντες εἰσιδόντες ὡς τέχναις θεῶν
ὤλοντ'. ἐγὼ δὲ προδότις οὐκ ἄρ' ἦν φίλων.

Piersonus ad Moerid. p. 172. ex Etymol. Mag. p. 430, 15. protraxit scripturam οὐκ ἤμην φίλων, quam quum Macedonibus et Alexandrinis et faeci Graeculorum debebat relinquere »*Etymologi auctoritate*" recepit, quem Dindorfius secutus est. Debetur hoc ἑρμαῖον Georgio Choerobosco p. 882, 10, quem si quis id sibi habere iusserit et Euripidi οὐκ ἄρ' ἦ φίλων reddiderit, eum boni critici officio functum esse existimabo.

In Helenae vs. 77.

τί δ', ὦ ταλαίπωρ', ὅςις ὤν μ' ἀπεςράφης;

numquam te expedies donec ὅςις εἶ emendaveris. Saepe ὅςις εἶ, ὅςις ποτ' εἶ, ἥτις εἶ ποτέ eodem modo interposita apud Euripidem leguntur. Exemplo uno utar ut simul emendem locum, qui est in Iphig. Taur. 482.

τί ταῦτ' ὀδύρει κἀπὶ τοῖς μέλλουσι νῷ
κακοῖσι λυπεῖς, ἥτις εἶ ποτ', ὦ γύναι;

ubi corrigendum videtur κἀπὶ τοῖς μέλλουσι νῷν λυπεῖ κακοῖσιν.

In versu 97.

τὸν Πηλέως τιν' οἶσθ' Ἀχιλλέα γόνον;

inextricabilis est difficultas, quam sic sustulerim ut scribatur:

Ἀχιλλέα τιν' οἶσθα Πηλέως γόνον;

In versu 116 sq.

ΕΛ. εἶδες σὺ τὴν δύςηνον ἢ κλύων λέγεις;
ΤΕΥ. ὥσπερ σέ γ', οὐδὲν ἧσσον, ὀφθαλμοῖς ὁρῶν.

emenda: ὥσπερ σ' ἐγὼ οὐδὲν ἧσσον ὀφθαλμοῖς ὁρῶ. Quamvis nota synizesis indoctos scribas fefellit et in errores trahit. In Thesmophor. 1197. ubi in omnibus est:

ἀλλ' οὐκ ἔκ' ὠδέν, ἀλλὰ τὸ συβίνην λαβέ,

Photius v. Συβήνη servavit lectionem ἀλλ' οὐκ ἔχω οὐδέν, quare scripserim ἀλλ' οὐκ ἔκω οὐδέν.

Non est alia synizesis notior quam in ἐγὼ οὐ, ἐγὼ οὐδέ, ἐγὼ οὐδέν sim. Titubarunt tamen aliquid scribae in Cyclope vs. 172. ubi editur:

εἶτ' ἐγὼ οὐ κυνήσομαι
τοιόνδε πῶμα;

in libris est: εἶτ' ἐγὼ κυνήσομαι, et in vetusto quodam libro repertum esse testantur: ἐγὼ ὑκυνήσομαι. Rem acu tetigit Tyrwhittus, felicissimus coniector, qui emendavit: εἶτ' ἐγὼ οὐκ ὠνήσομαι. Comparandus Aristophanis locus in Vespis 52:

εἶτ' οὐκ ἐγὼ δοὺς δύ' ὀβολὼ μισθώσομαι
οὕτω σ' ὑποκρινόμενον σοφῶς ὀνείρατα;

nam sic scribendum, non οὕτως ὑποκρινόμενον. Hinc emenda quod scite parasitus Philippo dixit apud Plutarchum in Symposiac. II. I. cap. 5. § 3. ὑπὸ Φιλίππου σκωφθεὶς ὁ παράσιτος εἶπεν· οὐκ ἐγώ σε τρέφω; non hoc dixit, sed admirabundus: εἶτ' οὐκ ἐγώ σε θρέψω; Neglecta synizesis eadem Theognidis versum 253. plane perdidit. Scribitur:

Αὐτὰρ ἐγὼν ὀλίγης παρὰ σεῦ οὐ τυγχάνω αἰδοῦς,

quum sit scribendum:

αὐτὰρ ἐγὼ οὐδ' ὀλίγης παρὰ σεῦ νῦν τυγχάνω αἰδοῦς.

In vs. 121.

αὐτὸς γὰρ ὄσσοις εἰδόμην, ὡς νῦν σ' ὁρῶ.

offendo in εἰδόμην pro εἶδον in senario positum, quamobrem facili correctione scriptum malim:

αὐτὸς γὰρ ὄσσοις εἶδον, ὡς σὲ νῦν ὁρῶ.

In vs. 135.

Φασίν, βρόχῳ γ' ἅψασαν εὐγενῆ δέρην.

requiro βρόχῳ 'νάψασαν. Deinde vs. 266.

ὅςις μὲν οὖν εἰς μίαν ἀποβλέπων τύχην
πρὸς θεῶν κακοῦται βαρὺ μέν, οἰςέον δ' ὅμως.
ἡμεῖς δὲ πολλαῖς συμφοραῖς ἐγκείμεθα.

elevare debet Helena aliorum miserias, quo melius suorum malorum magnitudo appareat: dixerat igitur: βαρὺ μὲν ἐς', οἰςὸν δ' ὅμως.

In vs. 277. ubi in Codd. plerisque sunt manifestae corruptelae

ἄγκυρα δή μου τὰς τύχας ὀχεῖ μόνη
πόσιν ποθ' ἥξειν καί μ' ἀπαλλάξαι κακῶν

οὗτος τέθνηκεν οὗτος οὐκέτ' ἐςὶ δή.

Scaliger δ' ἤ μου et ὤχει restituit, libri meliores ἀπαλλάξειν dederunt, et in tertio senario Badham ἀφ' οὗ τέθνηκεν οὗτος coniecit: de sensu assentior, sed malim idem ita restituere ut legatur:

ἐπεὶ τέθνηκεν οὗτος οὐκέτ' ἐςὶ δή.

In vs. 308. probat Badham Bergkii correctionem ἀληθεία σαφὴς »*licet metricam licentiam admittat.*" Ea difficultas sic tolli potest ut scribatur ἀληθία, quemadmodum ἀμελία, εὐσεβία aliaque simul penultimam corripiunt et producunt ultimam. Non aliter in ἀγνοία, ἀνοία, παλιρροία similibusque ultima longa fit, nisi ut — οι fiat breve. Scribis nil subolet: Cratetem apud Iulianum p. 199. A. inducunt dicentem:

Χαῖρε, θεὰ δέσποινα, σοφῶν ἀνδρῶν ἀγάπημα,
Εὐτέλεια, κλεινῆς ἔκγονε σωφροσύνης.

pro Εὐτελία, et ita passim metrum securi violant.

In vs. 314.

εἰς ποῖον ἕρπεις μῦθον ἢ παραίνεσιν;

legam ἔρχει, donec me quis docuerit ἕρπειν aut ςείχειν aut βαδίζειν in tali re bene dici posse. In vs. 416.

ὄνομα δὲ χώρας ἥτις ἥδε καὶ λεώς
οὐκ οἶδα,

mihi quidem καὶ λεώ videtur esse necessarium, et vs. 447. μὴ πρόσιλλε χεῖρα pro προςείλει.

Versum 488.

πείθει γὰρ οὐδὲν ὧν λέγω. σὺ δ' αἴτιος.

ita demum intelligam, si transposueris:

σὺ δ' αἴτιος. πείθει γὰρ οὐδὲν ὧν λέγω.

Iam supra ostendimus vs. 505.

κλεινὸν τὸ Τροίας πῦρ, ἐγὼ θ' ὃς ἧψά νιν.

solum esse ab poëta scriptum, deinde Graeculum aliquem assuisse versum insipidum et vitiosum:

Μενέλαος οὐκ ἄγνωςος ἐν πάσῃ χθονί.

in quo et alia fraudem arguunt, ut illic ostendimus, et hoc, quod ἄγνωςος Veteribus non dicitur pro ἀγνώς. Quod in Theophr. Charactt. XXIII. 4. legitur καὶ ἀγνώςων δὲ παρακαθημένων κελεῦσαι θεῖναι τὰς ψήφους vitiosum esse apparet et unusquisque poterat certa coniectura reperire veram lectionem ἀ-

γνώτων, quam mihi Codex Palatino-Vaticanus obtulit. Ἄγνωςος bene Graece significat eum, *qui intelligi non potest*, quemadmodum οἱ Εὐρυτᾶνες in Aetolia dicuntur Thucydidi III. 94. ἀγνωςότατοι τὴν γλῶσσαν. ignotus homo aut obscurus ἀγνὼς dicitur, ut in notissima Euripidis sententia in Iphig. Aul. 18.

ζηλῶ δ' ἀνδρῶν ὃς ἀκίνδυνον
βίον ἐξεπέρασ' ἀγνὼς ἀκλεής.

habeat igitur sibi ineptum senarium Μενέλαος οὐκ ἄγνωςος ἐν πάσῃ χθονὶ sciolus qui olim adscripsit. Eadem opera emenda Aristophanis verba in Ranis 924. ῥήματ' ἂν βόεια δώδεκ' εἶπεν | ἄγνωτα τοῖς θεωμένοις, ubi ἄγνωςα requiritur, neque te Aeschyli locus in Agamemnone 1050 deterrere debet:

ἀλλ' εἴπερ ἐςὶ μὴ χελιδόνος δίκην
ἀγνῶτα φωνὴν βάρβαρον κεκτημένη,

quo melius uteris ad emendandum vs. 1681. in Avibus:

εἰ μὴ βαδίζειν, ὥσπερ αἱ χελιδόνες.

quod erit omnibus ἄγνωςον donec emendaveris:

εἰ μὴ βαΰζει γ', ὥσπερ αἱ χελιδόνες.

Difficillimum est definire in sequiorum libris utrum ἀγνὼς et ἄγνωςος scribarum an scriptorum vitio confusa sint, ut in Plutarchi Catone maiore I. τῶν προγόνων παντάπασιν ἀγνώςων γεγονέναι δοκούντων, aut in Dionysio Halic. X. 12. ὑπ' ἀνδρὸς ἀγνώςου (ubi optime Cod. Vat. ἀγνῶτος), et saepe alibi.

Non probo in vs. 592.

λείψεις γὰρ ἡμᾶς, τὰ δὲ κέν' ἐξάξεις λέχη;

usum verbi ἐξάγειν, sed ἐξάγεσθαι requiro, quamobrem ἐξάξει scribam, ut recte legitur vs. 988.

ἀλλ' ἐγώ σφ' ἀπάξομαι
εἰ μὴ πρὸς οἴκους δυνάμεθ' ἀλλὰ πρὸς νεκρούς.

Post pauca vs. 607.

βέβηκεν ἄλοχος σὴ πρὸς αἰθέρος πτυχὰς
ἀρθεῖσ' ἄφαντος, οὐρανῷ δὲ κρύπτεται
λιποῦσα σεμνὸν ἄντρον, οὗ σφ' ἐσώζομεν.

ridiculum mihi semper visum est σεμνόν et videor mihi simul reperisse veram lectionem et quemadmodum falsa oriri potuerit. Aperiam prius causam erroris satis frequentis in Codicibus, deinde eundem hic commissum esse vincam. Apud Ephippum Athen. XIV. 642. A.

Φοινικίνου βῖκός τις ὑπανεφύγνυτο,
ἴτρια, τραγήμαθ' ἧκε, πυραμοῦς, ἅμης.

in Codice est τραγήματα θῆκε, Porsonus verum reperit τραγήμαθ' ἧκε. Nempe quum esset in vetusto libro ΤΡΑΓΗΜΑΘΗΚΕ aliquis de more superscripsit τα supra Θ, idque sexcenties in poëtarum Codicibus factum esse vidi. Similiter apud Pherecratem Athen. X. 430. E.

ὑδαρῆ 'νέχεέν σοι; B. παντάπασι μὲν οὖν ὕδωρ.

in Codice est ὑδαρὴν ἐνέχεεν. In Sophoclis Trachiniis 14. pro κύματά τ' εὐρέϊ πόντῳ scribendum est κύματ' ἐν εὐρέϊ πόντῳ. In Oreste vs. 1020. pro ἰδοῦσ' ἐν ὄμμασιν in multis libris est ἰδοῦσά σ' ἐν ὄμμασιν. In Demosthenis orat. de F. L. p. 447, 26. ἔςω γὰρ πάντα τἀληθῆ λέξειν τουτονί vitiose scribitur eadem de causa pro πάντ' ἀληθῆ. Apud Antiphanem Athen. p. 441. B. pro οἶδα δ' ἐγώ ποτε πιοῦσα recte correxit Meinekius οἶδ' ἐγώ. Manifesta imprimis ea res est in fragmento Euripidis apud Ammonium de D. V. v. τροχοί p. 137.

ὁρῶ μὲν ἀνδρῶν τόνδε γυμνάδα ςόλον
ςείχοντα θεωρὸν ἐκ τροχῶν πεπαυμένον.

scriptum olim fuit ΣΤΕΙΧΟΝΘΕΩΙΟΝ et supra Θ scriptum τα: itaque scriba primum ςείχοντα dedit et quod supererat ΘΕΩΙΟΝ in vocabulum bene Graecum θεωρόν refinxit. Vera lectio est ςείχονθ' ἑῷον, ut dudum Dindorfius vidit. Similium errorum magna est passim copia, et sic in Helenae loco, quum esset vera scriptura:

λιποῦσ' ἔρημον ἄντρον, οὗ σφ' ἐσώζομεν.

suprascriptum σα peperit nobis vitium λιποῦσα σεμνόν. Saepe legitur ἔρημον λιπεῖν et similia: affine est in hac ipsa fabula 1177. τύμβου γὰρ κενὰς λιποῦσ' ἕδρας.

Post paucos versus animadverto aliud mendum in verbis vs. 614.

ἐγὼ δ', ἐπειδὴ χρόνον ἔμειν' ὅσον μ' ἐχρῆν,
τὸ μόρσιμον σώσασα πατέρ' ἐς οὐρανὸν
ἄπειμι.

quis ferat πατέρ' ἐς οὐρανόν pro ἐς τὸν οὐρανόν, ὅθεν ἐπλάσθην. Multo simplicius poëta dixerat: πάλιν ἐς οὐρανὸν ἄπειμι. Idem vocabulum ereptum est Sophocli in Oedipo Coloneo vs. 113.

σιγήσομαί τε καὶ σύ μ' ἐξ ὁδοῦ πόδα
κρύψον κατ' ἄλσος.

multa Tragicis παρακεκινδυνευμένα audendi semper fuit aequa potestas, sed etiam in his sunt certi denique fines. Sunt qui aequis animis audiunt Sophoclem αἶμα dixisse pro ξίφος[1] et similia. Non multum dubito, quin verum sit καὶ σύ μ' ἐξ ὁδοῦ πάλιν κρύψον κατ' ἄλσος.

In versu 700 sq.

Μενέλαε, κἀμοὶ προσδοτέα τῆς ἡδονῆς
ἣν μανθάνω μὲν καὐτός, οὐ σαφῶς δ' ἔχω.

in libris est πρόσδοτε τι aperte vitiosum. Itaque in προσδοτέα docti homines acquiescunt. Suspicor rescribendum esse κἀμοὶ πρόσδοτον τῆς ἡδονῆς et in sequenti senario: ἣν μανθάνω μὲν καὐτός, οὐ σαφῶς δέ πω.

Facillime Ν et ΤΙ et ΙΤ confunduntur, ut notum est. Exemplis, quae alibi attuli, addo Sophoclem in Aiace vs. 1100.

ποῦ δέ σοι λεῶν
ἔξεσ' ἀνάσσειν ὧν ὅδ' ἡγεῖτ' οἴκοθεν;

restitues metrum, si scripseris ΗΓΕΝ pro ΗΓΕΙΤ: ὧν ὅδ' ἦγεν οἴκοθεν, ut apud Homerum de ipso scriptum est:

Αἴας ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δυοκαίδεκα νῆας.

Ineptum emblema nos ludificatur vs. 748 sqq.

Κάλχας γὰρ οὐκ εἶπ' οὐδ' ἐσήμηνε στρατῷ
οὐδ' Ἕλενος ἀλλὰ πόλις ἀνηρπάσθη μάτην.
[εἴποις ἂν οὕνεκ' ὁ θεὸς οὐκ ἠβούλετο.]
τί δῆτα μαντευόμεθα;

qui auspiciorum patrocinium suscipiebat de suo insulsam hanc defensionem importuno loco inseruit.

In vs. 806.

ἄνανδρ' ἄρ' εἶπας Ἰλίου τ' οὐκ ἄξια,

in ea re γε non ἄρα requiritur: quare legendum ἄνανδρά γ' εἶπας. quod tertio versu sequitur

---

1) In Electra vs. 1391.

νεακόνητον αἷμα χειροῖν ἔχων.

Hesychius v. Αἷμα — ὁ δὲ Σοφοκλῆς ἐν Ἠλέκτρᾳ τὴν μάχαιραν αἷμα ἔφη, et alii, ex Didymo, ut opinor. Quod viri docti reponunt νεοκόνητον αἷμα non est Graecum vocabulum.

οὕτω σίδηρον τρωτὸν οὐκ ἔχει δέμας;

habet negationem inepte traiectam: medeberis huic malo si correxeris: οὗτος σιδήρῳ κτἑ.

Soloecum est vs. 823.

εἴπως ἂν ἀναπείσαιμεν ἱκετεύοντέ νιν.

namque εἴπως non fert voculam ἂν sibi additam. Commode legi potest:

εἴπως νιν ἀναπείσαιμεν ἱκετεύοντε νῷ.

In versu 863 sqq. Theonoe ita dicit:

ἡγοῦ σὺ μὲν φέρουσα λαμπτήρων σέλας
θείου δὲ σεμνοῦ θεσμὸν αἰθέρος μυχὸν
ὡς πνεῦμα θολερὸν οὐρανοῦ δεξώμεθα.

versum medium emendare non possum: λαβέτω δὲ καὶ ἄλλος, hoc tantum certum est θείου esse θείῳ κάθαιρε. More sacerdotum Aegyptiorum turbidum aërem sulphure purgat. Adscribam et ipse nonnulla e Plutarchi loco, quem primus Musgravius ad Euripidem adhibuit e libro *de Iside et Osiride* p. 383. B. ubi docet sacerdotes Aegyptios ita Diis suffimenta multa adolere, ut corporum valetudini simul prospiciatur. ἐπειδὴ τοίνυν ὁ ἀὴρ νύκτωρ πυκνοῦται — ἀναςάντες εὐθὺς ἐπιθυμιῶσι ῥητίνην θεραπεύοντες καὶ καθαίροντες τὸν ἀέρα τῇ διακρίσει. Hoc ipsum igitur Theonoe agebat θολερὸν ὄντα τὸν ἀέρα θεραπεύουσα καὶ καθαίρουσα. Hinc intelligitur θολερὸν verum esse, quod inconsulto in καθαρὸν mutatum est. Mali labes est in δεξώμεθα, (libri δεξαίμεθα). in quo optima scriptura latet quae facillimo negotio erui potest. Videbantur sibi scribae in ΟΥΡΑΝΟΥΛΕΞΩΜΕΘΑ videre οὐρανοῦ δεξώμεθα quum esset οὐρανοῦ 'λεξώμεθα (ἀλεξώμεθα), quo non est aliud verbum huic rei accommodatius. 'Αλέξασθαι enim est omne genus mali *a se depellere*. Xenophon Mem. IV. 3. 11. πολλὰ μηχανώμεθα, δι' ὧν τῶν τε ἀγαθῶν ἀπολαύομεν καὶ τὰ κακὰ ἀλεξόμεθα. Itaque quemadmodum Empedocles quum pestilentem ventum a patria depulisset ἀλεξανέμας dictus est, sic qui aërem turbidum et corruptum thure aut sulphure purgat optime πνεῦμα θολερὸν οὐρανοῦ dicetur ἀλέξεσθαι. Quam facile ΛΕΞΩΜΕΘΑ in δεξώμεθα corrumpi potuit a scribis, qui nonnumquam ΑΠΟΛΑΥΝΑΙ corruperunt in ἀποδοῦναι et ex ΑΠΟΛΩΛΕΚΑ fecerunt ἀποδέδωκα nihil prorsus cogitantes. Factum hoc est in Lysia,

quem homunciones induxerunt ita dicentem XII. 86. ἐβουλόμην μέντἂν αὐτοὺς οὕτω προθύμους εἶναι σώζειν τὴν πόλιν ὥσπερ οὗτοι ἀποδοῦναι, ubi ἀπολλύναι revocavit Marklandus, et in Isocratis Plataico § 16: ubi Urbinas eximius liber exhibet: οὐ γὰρ ἰδίαν κατηγορίαν ποιούμενοι κατὰ τῆς πόλεως τῆς ἡμετέρας ἀποδεδώκασιν αὐτήν pro ἀπολωλέκασιν αὐτήν. Miror in Plutarcho *de Fraterno Amore* p. 483. F. οἱ δὲ καὶ τιτθὰς ἀποσπῶντες ἀλλήλων — ἀπίασιν ἀνδραπόδου τιμὴν πλέον ἔχοντες, τὸ δὲ μέγιςον καὶ τιμιώτατον τῶν πατρῴων φιλίαν ἀδελφοῦ καὶ πίςιν ἀποδεδωκότες, in his, inquam, miror neminem vidisse emendandum esse ἀπολωλεκότες. Nusquam autem quidquid per similitudinem formae litterarum confundi potest ineptius confusum esse videbis quam in Hesychio, qui palaeographicis observationibus fons est inexhaustus. Apud Hesychium κατὰ ςοιχεῖον scriptum est Ἀέρον pro δέρον, Ἄοιγον pro λοιγόν, Ἀριςῆραι pro δρήςειραι, Ἄτματα pro λύματα, Ἀλμήτην: ἀδάμαςον pro ἀδμήτην, Ἀπόδοντο pro ἀπόλοντο, Δείληθι pro δείδιθι, Ἐλέννάζεν pro ἐδέννάζεν, Λῆται pro ἆηται, Λίξαντα pro ἀΐξαντα, Παῖδνες pro παιᾶνες, Πελιανόν pro πελιδνόν, Συνδέσαι pro συναίσαι et similia passim. Eiusdem plane generis errores in libris Euripideis Critici plurimos deprehenderunt: καθόλου pro καθόδου Herc. Fur. 19. ἅμα θέντας pro δμαθέντας Alcest. 127, ἅπτουσαι pro λιποῦσαι Bacch. 56. ὅ πάντες ἀργαλῆς pro Ὅπλητες, Ἀργαδῆς Ion. 1580. κατέκαυσε in Cyclope 671. in κατέκλασε Reiskius mutavit: verum Dobraeus reperit κατέκλυσε. Facile intelligitur unde natum sit οὐ ταὔτ' ὄνειδος in Ione 587. pro οὐ ταυτὸν εἶδος, aut ut insigni exemplo defungar:

εἰς ἓν δὲ κραθὲν ταυτὸν ἰχῶρ' εἰσφορεῖς;

in eadem fabula vs. 1016. pro:

εἰ ἓν δὲ κραθέντ' αὐτὸν ἢ χωρὶς φορεῖς;

Crasis in οὐρανοῦ 'λεξώμεθα comparari potest cum μακροῦ 'ποπαύσω in Suppl. 641. μόχθου 'πικουφίζουσαν Electr. 72. σκηπτοῦ 'πιόντος in Rheso 674. et similibus. Mendum non admodum dissimile atque οὐρανοῦ δεξώμεθα pro 'λεξώμεθα deprehendi in Medea 1117.

καραδοκῶ τἀκεῖθεν οἷ προβήσεται,

non enim quo *progressurum* id esset Medea exspectabat, sed quo *evasurum*, quem exitum habiturum, quare scribendum οἷ

'ποβήσεται, ut apud Herod. VIII. 67. ἐκαραδόκεον τὸν πόλεμον κῇ ἀποβήσεται et I. 32. σκοπέειν χρὴ παντὸς χρήματος τὴν τελευτὴν κῇ ἀποβήσεται, et in Platonis Lyside 206. A. δεδιὼς τὸ μέλλον ὅπῃ ἀποβήσεται et saepe alibi, ut mirer cur hoc Aristophanes riserit in noto fragmento τῶν Δαιταλέων

ἀποβήσεταί σοι ταῦτα ποῖ τὰ ῥήματα;
B. παρ' Ἀλκιβιάδου τοῦτο τἀποβήσεται.

sed ad *Helenam* revertor, ubi vs. 896. male scribitur:

μή μου κατείπῃς σῷ κασιγνήτῳ πόσιν
τόνδ' εἰς ἐμὰς ἥκοντα φιλτάτας χέρας,

pro φίλτατον. Gravius multo corruptus est versus 1021.

αὐτοὶ μὲν οὖν τὴν ἔξοδόν γ' εὑρίσκετε,

ubi τήν male additur et γε ridiculum est, praeterea εὑρίσκειν non est rei accommodatum, quae ἐξευρίσκειν postulat. In tam multiplici malo et tam manifesto probabile est non ipsam poëtae manum leviter depravatam in corrupta scriptura subesse, ex cuius reliquiis vera lectio perite reconcinnanda sit, sed alienum vocabulum irrepsisse, quamobrem corrigendum esse arbitror:

αὐτοὶ μὲν οὖν τιν' ἔξοδον ματεύετε.

Similiter in Ione vs. 616. in libris est manifesto mendosa scriptura:

ὅσας σφαγὰς δὴ φαρμάκων θανασίμων
γυναῖκες εὗρον,

futile est inserere τε, quae est συκίνη ἐπικουρία. Poëta mihi scripsisse videtur φαρμάκων θυμοφθόρων, ut apud Homerum est Odyss. B. 329. ὄφρ' ἔνθεν θυμοφθόρα φάρμακ' ἐνείκῃ. Adscripsit magistellus θανασίμων, quod eum sibi habere iubemus.

In versu 1033.

κοινὴν ξυνάπτειν μηχανὴν σωτηρίας,

mihi quidem κοινῇ melius videtur. Prorsus absurdum est vs. 1049.

βούλει λέγεσθαι μὴ θανὼν ἔργῳ θανεῖν;
MEN. κακὸς μὲν ὄρνις, εἰ δὲ κερδανῶ λέγων
ἕτοιμός εἰμι μὴ θανὼν λόγῳ θανεῖν.

lacuna vetus in primo versu videtur ex tertio olim imperite suppleta, quemadmodum multa in hac fabula et aliis nonnullis huiusmodi sunt, ut vix unum et alterum vocabulum genui-

num sit sed a sciolis addita lacunarum supplementa nos torqueant, qualia multa in Stobaeo ostendimus inesse. Recte procedent omnia si legemus:

βούλει λέγεσθαι μὴ θανὼν τεθνηκέναι;

nempe plane idem est λόγῳ θανεῖν et λέγεσθαι τεθνηκέναι.

In vicinia vs. 1062.

ὡς εὖ τόδ' εἶπας πλὴν ἕν. εἰ χέρσῳ ταφὰς
θεῖναι κελεύσει σ', οὐδὲν ἡ σκῆψις φέρει.

non exputo quid sibi ὡς velit in priore senario et insiticium esse credo, quum vera lectio sit: εὖ τοι τόδ' εἶπας κτἑ. In altero senario mendum inest quod ne literula quidem mutata sanabo. Scriptura vetus ΚΕΛΕΥΣΕΙΣΟΥΔΕΝ intus hanc lectionem servabat κελεύσει, 'ς οὐδὲν ἡ σκῆψις φέρει, nam sic loquebantur pro οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελεῖ. In vs. 1074. πόνους γὰρ δαίμονες παύσουσί μου credo praesens requiri παύουσι. Satis me Dii exercuerunt: iam *dant* mihi laborum finem, non *dabunt*. Vs. 1104. pro εἰ δ' ἦσθα μετρία solet Euripides μέτριος dicere. Optime confirmabit Euripides ipse, quem Plutarchus ἐν τοῖς ὑγιεινοῖς παραγγέλμασιν pag. 132. B. inducit his verbis πρὸς τὴν Ἀφροδίτην διαλεγόμενον·

Εἴης μοι, μέτριον δέ πως εἴης, μηδ' ἀπολείποις.

qui μέτριος δέ πως, ut opinor, dixerat.

In vss. 1164 sqq.

ὦ χαῖρε, πατρὸς μνῆμ', ἐπ' ἐξόδοισι γάρ
ἔθαψα, Πρωτεῦ, σ' ἕνεκ' ἐμῆς προσρήσεως.
ἀεὶ δέ σ' ἐξιών τε κεἰσιὼν δόμους
Θεοκλύμενος παῖς ὅδε προσεννέπει, πάτερ,

et ob alias causas et ob praecedens ἔθαψα genuinam lectionem arbitror fuisse προσεννέπω, non προσεννέπει. Apertum est unde orta sit corruptela, quales mihi saepius apud alios observatae sunt. Iam alibi emendavi versum Aristophanis in Acharn. 406.

Εὐριπίδη, Εὐριπίδιον,
Δικαιόπολις καλεῖ σε Χολλείδης ἐγώ,

ubi ne ἐγώ quidem additum scribas retinuit, quo minus interpolarent sinceram scripturam hanc:

Δικαιόπολις καλῶ σ' ὁ Χολλείδης ἐγώ.

Quis ferat quod apud Thucydidem legitur I. 128. Παυσανίας

ὁ ἡγεμὼν τῆς Σπάρτης τούσδε τέ σοι χαρίζεσθαι βουλόμενος ἀποπέμπει δορὶ ἑλὼν καὶ γνώμην ποιοῦμαι κτέ. pro ἀποπέμπω, ut recte scribitur cap. 137. Θεμιςοκλῆς ἥκω παρά σε. Quam impudenter in talibus scribae grassentur in Herodoto quoque conspicitur III. 14. ubi legimus: δεσπότης σε Καμβύσης, Ψαμμήνιτε, εἰρωτᾷ διότι δὴ τὴν μὲν θυγατέρα ὁρέων κεκακωμένην καὶ τὸν παῖδα ἐπὶ θάνατον ςείχοντα οὔτε ἀνέβωσας οὔτε ἀπέκλαυσας, τὸν δὲ πτωχὸν οὐδέν σοι προσήκοντα, ὡς ἄλλων πυνθάνεται, ἐτίμησας; Lectio πυνθάνομαι, quam multi Codices servant, manu ducit ad hanc correctionem: Καμβύσης εἰρωτᾷ τάδε· τί δή — et ὡς ἄλλων πυνθάνομαι. Eodem modo Aegyptius haud secus ac praesenti respondet: ὦ παῖ Κύρου, κτέ. Haud scio an non Euripides in Electra vs. 1238.

Ἀγαμέμνονος παῖ, κλῦθι. δίπτυχοι δέ σε
καλοῦσι μητρὸς σύγγονοι Διόσκοροι,

scripserit μητρὸς καλοῦμεν σύγγονοι, quemadmodum in Helena 1647. optime legitur: δισσοὶ δέ σε | Διόσκοροι καλοῦμεν. Similiter in Hippolyto 1285. recte scribitur:

Λητοῦς δὲ κόρη σ' Ἄρτεμις αὐδῶ.
Θησεῦ, τί τάλας τοῖσδε συνήδει;

ad quod exemplum refinge alium Euripidis locum in Oreste 1225 sqq.

ὦ δῶμα ναίων νυκτὸς ὀρφναίας πάτερ,
καλεῖ σ' Ὀρέςης παῖς σὸς ἐπίκουρον μολεῖν
τοῖς δεομένοισι, διὰ σὲ γὰρ πάσχω τάλας
ἀδίκως. προδέδομαι δ' ὑπὸ κασιγνήτου σέθεν.

ubi καλῶ rescribendum esse satis ostendunt πάσχω et προδέδομαι. In loco Hippolyti plerique libri tralaticio mendo inquinati exhibent Λητοῦς δὲ κόρη σ' Ἄρτεμις αὐδᾷ pro αὐδῶ, quod in uno libro repertum Valckenaerius vindicavit et aliis locis et appositissimo hoc ex Oreste 1664.

Φοῖβός σ' ὁ Λητοῦς παῖς ὅδ' ἐγγὺς ὢν καλῶ.

qui vel solus confirmare satis poterat quod dedimus: ἀεὶ δέ σε — Θεοκλύμενος παῖς ὅδε προσεννέπω. Idem vitium, nisi vehementer fallor, inquinat Ennii versum apud Ciceronem de Senectute V. 14. *Sua enim vitia insipientes et suam culpam in senectutem conferunt: quod non faciebat is, cuius modo mentionem feci, Ennius:*

Sicut fortis equus, spatio qui saepe supremo
vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.

equi fortis et victoris senectuti comparat suam. Vere hoc dictum esse ita demum intelliges si emendaveris:

nunc senio confectu' *quiesco.*

Prima persona negligenter in secundam corrupta est apud Ciceronem de Divinatione I. 45. *Quum imperator exercitum lustraret — bonis nominibus qui hostias ducerent eligebantur; quod idem in delectu consules observant ut primus miles fiat bono nomine: quae quidem a te* scis *et Consule et Imperatore summa religione esse servata.* Quis admonitus dubitabit, quin Cicero dederit: *scio*, et quis in Tuscul. Disputatt. I. 2. non malet cum Bentleio legere: *Honos alit artes omnesque* incendimur *studio gloriae*, quam cum scribis Codicum vetustiorum *incenduntur.* Quam facile haec omnia a scribis depravari soleant novum exemplum est in Alcestide vs. 167.

μὴ δ' ὥσπερ αὐτῶν ἡ τεκοῦσ' ἀπόλλυμαι,

ubi in multis libris est vitiose *ἀπόλλυται.* Felicius evasit Andromach. 414.

ὦ τέκνον, ἡ τεκοῦσά σ', ὡς σὺ μὴ θάνῃς,
στείχω πρὸς ᾅδην.

Neque multum dubito, quin in Theocriti Epigr. XXI.

ὁ μουσοποιὸς ἐνθάδ' Ἱππῶναξ κεῖται,

quia caetera ex ipsius Hipponactis persona dici videntur, rescribendum sit Ἱππῶναξ *κεῖμαι.*

Addam perelegantem Bionis locum apud Stob. Floril. LXIII. 7.

ἢν μὲν γὰρ βροτὸν ἄλλον ἢ ἀθανάτων τινὰ μέλπω
βαμβαίνει μευ γλῶσσα καὶ ὡς πάρος οὐκέτ' ἀείδει,

ubi quidquid est hominum venustiorum credo libenter mecum emendaturos *καὶ ὡς πάρος οὐκέτ' ἀ ε ί δ ω*, et in sequenti disticho:

ἢν δ' αὖτ' ἐς τὸν ἔρωτα καὶ ἐς Λυκίδαν τι μελίσδω
καὶ τόκα μοι χαίροισα διὰ στόματος ῥέει ᾠδά.

triplex vitium sic sublaturos, ut scribant:

δὴ τόκα μοι χ α ρ ί ε σ σ α διὰ στόματος ῥέει α ὐ δ ά.

In vs. 1235. blande Helena:

σπονδὰς τέμωμεν καὶ διαλλάχθητί μοι,

inquit. Cui Theoclymenus laetus respondet:

μεθίημι νεῖκος τὸ σόν, ἴτω δ' ὑπόπτερον,

sed graviter in his metrum laborat. Deo immortali in Hexametro licet dicere:

καὶ κωφοῦ ξυνίημι καὶ οὐ φωνεῦντος ἀκούω.

mortali Tragico aut Comico in senariis non licet in ἵημι et compositis ι corripere. Emendandum est μεθῆκα νεῖκος τὸ σόν, quemadmodum in Ione recte legitur 256. μεθῆκα τόξα, et in Electra Eurip. 622. προσηκάμην τὸ ῥηθὲν et 260.

ξυνῆκ' Ὀρέστῃ μήποτ' ἐκτίσῃ δίκην.

et 644.

ξυνῆχ', ὕποπτος οὖσα γιγνώσκει πόλει.

et in Oreste 433.

ξυνῆκα. Παλαμήδους σε τιμωρεῖ φόνος.

Adscripsi haec potissimum ut emendarem Aristophanis in Avibus versum 945.

ξύνες ὅ τοι λέγω.

B. ξυνίημ', ὅτι βούλει τὸν χιτωνίσκον λαβεῖν.

ubi ad illa exempla quivis videat corrigendum esse ξυνῆχ', ὅτι βούλει κτέ.

Versus 1298 sqq.

εὐμενέστερον γὰρ ἂν
τῷ φιλτάτῳ μοι Μενέλεῳ τὰ πρόσφορα
δρῴης ἂν ἡμῶν τυγχάνων οἵων σε χρή.

ipsi integerrimi sunt et sine labe, sed egregie faciunt ad sanandos alios locos, ubi eadem dicendi forma olim vitium concepit. Incipiam hoc demonstrare in loco Sophocleo in Oedipo Coloneo 1480, sqq.

ἵλαος, ὦ δαίμων, ἵλαος εἴ τι γᾷ
ματέρι τυγχάνεις ἀφεγγὲς φέρων.
ἐναισίου δὲ συντύχοιμι μηδ' ἄλαστον ἄνδρ' ἰδὼν
ἀκερδῆ χάριν μετάσχοιμί πως.

offendit omnes merito ἐναισίου δὲ συντύχοιμι, sed omnes quod est in ea scriptura sanum tentaverunt, quod non est intactum reliquerunt. Schaeferus primus ἐναισίῳ δὲ συντύχοιμι dedit, quem Elmsleius sequitur. Badham quoque assentitur (ad Helen. vs. 580), sed quoniam »*pronomine carere non possumus*" ut recte vidit, durissimam crasin Sophocli tribuit: ἐναισίῳ δὲ σοὐντύχοιμι. Multo faciliore negotio locus sanari potest: le-

gendum enim: *ἐναισίου δὲ σοῦ τύχοιμι*, quod perinde est ac si dixisset: *ἐναίσιος δέ μοι εἴης*: quemadmodum dicitur *μετρίου σοῦ ἔτυχον* pro *μέτριος περὶ ἐμὲ ἐγένου*, et in Alcestide 559.

αὐτὸς δ' ἀρίςου τοῦδε τυγχάνω ξένου,
ὅτανπερ Ἄργους διψίαν ἔλθω χθόνα.

id est *οὗτος δέ μοι ξένος ἄριςός ἐςιν.*

Ex eiusdem usus observatione emendari poterit locus in Euripidis Oreste vs. 701.

ὅταν γὰρ ἡβᾷ δῆμος εἰς ὀργὴν πεσὼν
ὅμοιον ὥςε πῦρ κατασβέσαι λάβρον.
—— —— —— *ὅταν δ' ἀνῇ πνοάς,*
τύχοις ἂν αὐτοῦ ῥᾳδίως ὅσον θέλεις.

non significat enim novissimus senarius: *facile quidvis ab eo impetrare possis*, quoniam *τύχοις ἂν παρ' αὐτοῦ* eo sensu Graece dicendum est[2], neque *ὅσον θέλεις*, *quantumvis*, rei convenit: quamobrem scriptum olim fuisse suspicor:

τύχοις ἂν αὐτοῦ ῥᾳδίως οἵου θέλεις.

Eodem modo dictum est in Androm. 742.

θυμούμενος δὲ τεύξεται θυμουμένων.

et in Troad. 734.

αὐτή τ' Ἀχαιῶν πρευμενεςέρων τύχοις.

et saepe alibi. Hinc certa emendatio peti potest Euripidis fragmento in Stob. Floril. LXIII. 1.

τῇ δ' Ἀφροδίτῃ πόλλ' ἔνεςι ποικίλα.
τέρπει τε γὰρ μάλιςα καὶ λυπεῖ βροτούς.
τύχοιμι δ' αὐτῆς, ἡνίκ' ἐςὶν εὐμενής.

emenda:

τύχοιμι δ' αὐτῆς, ἡνίκ' εἶσιν, εὐμενοῦς.

id est: *εἴη δέ μοι εὐμενής, ὅταν ἔλθῃ*, quod simillimum est Sophocleis *ἐναισίου δὲ σοῦ τύχοιμι*. Quid sit *ἡνίκ' εἶσιν* optime ipse Euripides interpretabitur apud Athen. p. 561. B.

τὸ δ' ἐρᾶν προλέγω τοῖσι νέοισιν
μήποτε φεύγειν,
χρῆσθαι δ' ὀρθῶς, ὅταν ἔλθῃ.

---

[2]) Etiam *πρός τινος*, *ἔκ τινος* pro *παρά τινος* dicebant. Adversatur unus, quod sciam, locus in Iphigen. Aulid. 995.

ἢ μὴ παρούσης ταῦτα τεύξομαι σέθεν;

Eodem modo verbum *τυγχάνειν* et caeteri omnes saepe usurpant et saepissime Oratores, quorum aliquot locos praemittam emendate in libris scriptos, ut ex iis restituam alios, ubi hoc dicendi genus scribae interpolando depravarunt. Lysias XXIV. 23. *μηδαμῶς, ὦ Βουλή, ταύτῃ θῆσθε τὴν ψῆφον. διὰ τί γὰρ ἂν καὶ τύχοιμι τοιούτων ὑμῶν*; XVIII. 23. *ταύτην ἀπαιτοῦμεν ὑμᾶς τὴν χάριν· μὴ περιιδεῖν ἡμᾶς ἀπόρως διατεθέντας — ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον παράδειγμα ποιῆσαι τοῖς βουλομένοις τὴν πόλιν εὖ ποιεῖν, οἵων ὑμῶν ἐν τοῖς κινδύνοις τεύξονται*, id est *οἷοι περὶ αὐτοὺς ὑμεῖς ἐν τοῖς κινδύνοις ἔσεσθε*. Andocides III. 21. *ἡμῖν δὲ πῶς ἔξεςι τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι; ποίων τινῶν Λακεδαιμονίων τυγχάνοντας*; Idem IV. 2. *μεγίςοις περιπέπτωκα κινδύνοις προθύμων μὲν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν ὑμῶν τυγχάνων, διόπερ σώζομαι, πλείςοις δὲ καὶ δεινοτάτοις ἐχθροῖς χρώμενος*. Quicumque hanc orationem aut habuit aut scripsit hoc dicit: saepe in iudiciis in capitis discrimen adductus sum, sed semper absolutus, *ὅτι πρόθυμοι καὶ ἀγαθοὶ ἄνδρες περὶ ἐμὲ ἐγένεσθε*. In Xenophontis Anabasi V. v. 15. *ἐρωτᾶτε ὁποίων τινῶν ἡμῶν ἔτυχον*, id est *ὁποῖοί τινες περὶ αὐτοὺς ἐγενόμεθα*. Reponenda est eadem loquendi forma apud Lysiam XII. 77. Theramenes, inquit, ipse haec omnia, quae ego dico, in senatu dixit, *ὀνειδίζων μὲν τοῖς φεύγουσιν ὅτι δι' αὐτὸν κατέλθοιεν, οὐδὲν φροντίζων τῶν Λακεδαιμονίων* (nam sic legendum), *ὀνειδίζων δὲ τοῖς τῆς πολιτείας μετέχουσιν ὅτι πάντων τῶν πεπραγμένων αὐτὸς αἴτιος γεγενημένος τοιούτων τυγχάνοι*, imo vero *τοιούτων αὐτῶν τυγχάνοι*, id est *ὅτι περὶ αὐτὸν εἶεν τοιοῦτοι*, nempe *ἄπιςοι καὶ ἀχάριςοι*. Similiter XXIV. 26. *μὴ τοίνυν, ὦ Βουλή, μηδὲν ἡμαρτηκὼς ὁμοίως ὑμῶν τύχοιμι τοῖς πολλὰ ἠδικηκόσι*, quoniam apparet hoc dicere hominem: *μὴ τοιοῦτοι περὶ ἐμὲ γένεσθε τὸν μηδὲν ἡμαρτηκότα, οἷοίπερ ἐςὲ περὶ τοὺς πολλὰ ἠδικηκότας*, perspicuum est legi oportere *ὁμοίων ὑμῶν τύχοιμι*, et in fine lepidissimae oratiunculae § 27. *ἐγὼ δὲ τούτων ὑμῖν τυχὼν ἕξω τὴν χάριν*, qui Lysiam bene norunt facile intelligent ita ab eo dici non potuisse pro *ἐγὼ δὲ τούτου παρ' ὑμῶν τυχών* vel pro *ἐγὼ δὲ τούτου τυχὼν ὑμῖν ἕξω τὴν χάριν*, quo facilius mihi assentientur emendandum esse *ἐγὼ δὲ τοιούτων ὑμῶν τυχών κτἑ*. Ex eiusdem rei observatione explicandus est Sophoclis in Philocteta locus vs. 320. Dixerat Philoctetes:

τοιαῦτ' Ἀτρεῖδαί μ' ἥ τ' Ὀδυσσέως βία,
ὦ παῖ, δεδράκασ'. οἷς Ὀλύμπιοι θεοὶ
δοῖέν ποτ' αὐτοῖς ἀντίποιν' ἐμοῦ παθεῖν.

cui Neoptolemus respondet:

ἐγὼ δὲ καὐτὸς τοῖσδε μάρτυς ἐν λόγοις
ὡς εἴσ' ἀληθεῖς οἶδα συντυχὼν κακῶν
ἀνδρῶν Ἀτρειδῶν τῆς τ' Ὀδυσσέως βίας,

ubi Sophoclea audacia συντυχών positum esse videtur pro ὁμοίως σοὶ τυχών, ut sensus sit καὶ περὶ ἐμὲ οἱ Ἀτρεῖδαι καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἄνδρες κακοὶ ἐγένοντο. Simplex τυχόντες vitiose legitur in Iphig. Taur. 252.

πῶς δ' εἶδετ' αὐτοὺς καὶ τυχόντες εἵλετε;

verum monstrat versus in Helena 1217.

ναῦταί σφ' ἀνεῖλον ἐντυχόντες, ὡς λέγει.

quo indicio legerim κἀντυχόντες εἵλετε; sed in Helenae versu non leve mendum superest in ἀνεῖλον. Dicebant omnes in ea re ἀνείλοντο, quod notissimum est vel ex decem Praetorum iudicio, qui capitis damnati sunt, ὅτι οὐκ ἀνείλοντο τοὺς ἀρίστους ὑπὲρ τῆς πατρίδος γενομένους apud Xenophontem in Hellen. I. VII. 11. et passim. Ne credas Tragicis alia placere quam populo inspice Helen. vs. 1615.

ἤδη δὲ κάμνονθ' ὁρμιὰν τείνων μέ τις
ἀνείλετ', ἐς δὲ γαῖαν ἐξέβησέ σοι
ταῦτ' ἀγγελοῦντα.

In vs. 1564.

ἐκάλεσεν· ὦ πέρσαντες Ἰλίου πόλιν.

non potest ἐκάλεσεν scribi pro ἐβόησεν, ut opinor. Correxerim ἐκέλευσεν, comparato vs. 1569. οἱ δ' εἰς κέλευσμ' ἐλθόντες et 1600 et 1606.

Quae forma recte vs. 1567. legitur εἰς πρῷραν ἐμβαλεῖτε et 1586. εἰς πρῷραν εἷρπεν, in eam undique expellendam scribae omnes fere conspirarunt, quibus solemne est πρώρα et apud Herodotum πρώρη scribere, veluti I. 194. πρώρην συνάγοντες, quod non minus est vitiosum quam μίη, μίην, σφαίρη, πείρη sim. In quibus paenultima diphthongum habet, in iis α corripitur, ut in σφαῖρα, πεῖρα, μοῖρα, ἄρουρα. Αὔρα olim Aeolicam litteram videtur habuisse. Quum constet in ΠΡΩΙΡΑ olim ι fuisse ex Etymol. M. p. 692, 25. sequitur ultimam

brevem esse oportere. Male Bekkerus in Homeri carminibus retinuit vitiosas scripturas *πρώρης*, *κυανοπρώροιο*, et barbaram formam *κυανοπρωρείους* in Odyss. Γ. 299, ubi iam pridem ex Etymol. l. l. scribendum esse ostendimus *κυανοπρωείρους*. Quod in secundo Euripidis loco praecedit vs. 1585. *δεξιᾷ δ' ἑλὼν ξίφος | ἐς πρῷραν εἷρπε* leviter est depravatum ex *δεξιᾷ δ' ἔχων ξίφος*, ut recte legitur vs. 1810. *Μενέλεως δ' ἔχων ὅπλα.* Tralaticia haec est in libris confusio: in Aristophanis Pace vs. 219. in libris est:

ἥξουσι καὖθις, ἣν ἔχωμεν τὴν πόλιν,

sed verissimum est *ἣν ἕλωμεν τὴν Πύλον*, quod primus reposuit R. Hirschig ad Arist. Vesp. p. 149.

In extrema fabula vs. 1666.

σοὶ μὲν τάδ' αὐδῶ. συγγόνῳ δ' ἐμῇ λέγω·
πλεῖν σὺν πόσει σῷ. πνεῦμα δ' ἕξετ' οὔριον,

fuit quum *λέγω* mihi esset de mendo suspectum et suspicarer duplici vitio sublato scribendum esse: *συγγόνῳ δ' ἐμῇ τάδε· πλεῖ σὺν πόσει σῷ.* Utramque suspicionem et correctionem Badhamo probavi, quem nunc, ut sunt *αἱ δεύτεραί πως φροντίδες σοφώτεραι*, conabor *μεταπείθειν*, ut *λέγω* saltem retineat, quod sanissimum esse hi Euripidis loci demonstrabunt: Phoeniss. 568.

σοὶ μὲν τάδ' αὐδῶ. σοὶ δὲ, Πολύνεικες, λέγω.

et ibid. vs. 778.

σοὶ μὲν τάδ' εἶπον προσπόλοις δ' ἐμοῖς λέγω·
ἐκφέρετε τεύχη πάνοπλά τ' ἀμφιβλήματα.

et Supplic. 1213.

σοὶ μὲν τάδ' εἶπον. παισὶ δ' Ἀργείων λέγω.

sed *πλεῖ σὺν πόσει σῷ* rescribendum esse pro *πλεῖν* et per se satis certum et evidens est et illi ipsi loci confirmant.

Quod supra diximus Stobaei libros turpiter interpolatos esse duobus novis exemplis ex Helena confirmabimus. In optimo Codice Vindobonensi ex Helena haec afferuntur Floril. LXII. 2.

ἐγὼ δὲ δοῦλος εἰ πέφυχ' ὅμως λάτρις,

pro *ἐγὼ μὲν εἴην, κεἰ πέφυχ' ὅμως λάτρις*, (Hel. vs. 727.) deinde pro *τοὔνομ' οὐκ ἔχων ἐλεύθερον*, in AB. Parisinis est *τοῦτ' ὄμμα οὐκ ἔχων*, in Vindob. *τοῦτ' ὄνομ' οὐκ ἔχων*, natum ex $\overset{\text{το}}{\text{τουνομ'}}$, et paulo post pro *ἔν' ὄντα* quod erat in vetusto libro

ΕΝΑΟΝΤΑ stolide depravarunt in ἐνδόντα. Alter locus est in Eclogis Phys. I. 7. 6. ubi ex Helena affertur:

σκέψαι γὰρ ὁ θεὸς ὡς ἔχει τι ποικίλον
καὶ δυστέκμαρτον.

quum vera scriptura sit: ὦ θύγατερ, ὁ θεὸς ὡς ἔφυ τι ποικίλον vs. 710. Supererat in libro detrito * * ΓΑ * * ΟΘΕΟΣΩΣΕ * * ΤΙΠΟΙΚΙΛΟΝ, quum corrector audax et temerarius quidquid in mentem venit supplere coepit. Idem in Euripidis Codicibus nimis saepe factum esse apparet. Multa apud Euripidem leguntur nimis arguta, subinepta, frigida, ἀπροσδιόνυσα, neque rei neque personae neque temporibus satis convenientia, quae ipsi Poëtae imputanda sunt, qui non βλέποντα σώματα sed νευρόσπαστα inducit in scenam, δι' ὧν αὐτὸς πάσας φωνὰς ἀφίησιν aequales et aequalium et popularium vitia carpens et castigans aut insaniam insectans aut morum praecepta ἄκαιρα ponens aut rerum naturam subtiliter philosophando explicans, quae omnia alibi egregium usum habere potuissent, nunc οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον. Deinde quoniam omnia ad praesentem vitae usum et rationem accommodat et est curiosus magis quam μεγαλόφρων καὶ ὑψηλόνους nimis saepe ad exiles minutias delabitur et dicendi genus sequitur vulgare et humi repens, quod Deorum heroumque maiestati non respondet. Haec igitur ipsius Poëtae sunt ἀποτεύγματα. Praeterea magnus inest locorum numerus a scribis et correctoribus tam male corruptorum, ut omnis propemodum spes emendandi abiicienda videatur. Quis enim ex verbis σκέψαι γὰρ ὁ θεὸς ὡς ἔχει umquam eruat ὦ θύγατερ, ὁ θεὸς ὡς ἔφυ, vel ex lectione ἐγὼ δὲ δοῦλος εἰ πέφυχ' ὅμως eliciat ἐγὼ μὲν εἴην κεἰ πέφυχ' ὅμως? Nemo hercle. Torquent tamen sese Interpretes in talibus et obtundunt sibi iudicium aut comminiscuntur aliquid, ὅπερ ἄρρητον ἄμεινον. Quis, ut hoc utar, umquam sibi satisfaciet in vs. 434 sqq.

ἐλπὶς ἔκ γε πλουσίων δόμων
λαβεῖν τι ναύταις. ἐκ δὲ μὴ 'χόντων βίον,
οὐδ' εἰ θέλοιεν, ὠφελεῖν ἔχοιεν ἄν.

quae scabrities orationis est in verbis: ἐκ δὲ μὴ 'χόντων βίου οὐδ' εἰ θέλοιεν ὠφελεῖν ἔχοιεν ἄν. Dici et intelligi potest οἱ δὲ μὴ 'χοντες βίον, sed haec ipsa sententia quam futilis et insulsa est. Post pauca ancilla vetula Menelaum minis absterret a fo-

ribus haec fere dictitans sermone populari: τίς ἐςι πρὸ τῆς θύρας; οὐκ ἄπει; μὴ πράγματα πάρεχε τῷ δεσπότῃ πρὸς τὴν αὔλειον θύραν προσεςώς, ἢ ἀποθανεῖ Ἕλλην ὤν, οἷς οὐκ ἔςιν ἐπιμιξία. Cui Menelaus:

ὦ γραῖα, ταῦτα πάντ' ἔπη καλῶς λέγεις.

satin sanus videatur, qui illis haec respondeat? Etiam absurdiora addit:

ἔξεςι. πείσομαι γάρ. ἀλλ' ἄνες λόγον.

ô miseros interpretes, quibus haec explicari posse videntur et qui aliquam inesse in istis sententiam firmiter credunt, quam nitendo elicere satagunt, ut ille qui *versat Saxum sudans nitendo neque proficit hilum.* Neque adhuc plane exemta est ex Interpretum animis illa simplicitas, qualis erat eius qui ad Phoen. vs. 916.

ἅπερ πέφυκε ταῦτα κἀνάγκη σε δρᾶν.

annotavit: »*Dum melior lectio e Codicibus eruatur videndum an explicari saltem locus possit.*" Quis igitur mirabitur, si sic monstra et portenta interpretationum comminiscuntur? Post pauca iterum Menelaus urget vs. 449.

ἄγγειλον εἴσω δεσπόταισι τοῖσι σοῖς.

Cui anus:

πικρῶς ἂν οἶμαί γ' ἀγγελεῖν τοὺς σοὺς λόγους.

in quo versu si quid emendari potest πικρούς erit probandum, quo sensu utuntur vocabulo πικρός qui alicui malum minantur, ut in hac ipsa re Aristophanes Thesmoph. 853.

πικρὰν Ἑλένην ὄψει τάχ', εἰ μὴ κοσμίως
ἕξεις, ἕως ἂν τῶν πρυτάνεων τις φανῇ.

sed quid quaeso sic proficimus? neque ἀγγελεῖν ἂν ullo modo sanum esse potest neque γε ineptissime interpositum.

In istiusmodi locis mortuo, ut aiunt, medicinam facimus et nequidquam nos excruciamus et ἀνήνυτα μοχθοῦμεν. Quam multa de genere hoc habeat Euripidis Helena, quae in paucis libris deterrimis et flagitiose interpolatis ad nos pervenit, palam faciunt Editorum infelices interpretationes et levissimae coniecturae, in quibus nihil est quod repertae veritatis virtute feriat animum, sed contra multa, quibus certus Graecitatis usus aut numerorum ratio turpiter violetur, ut nihil sit corruptius quam id ipsum quod reponunt amissae veritatis inda-

gatores. Utar uno tantum exemplo, quod in aliis quoque locis usum habere poterit. Scriptum est in libris vs. 290.

εἰ μὲν γὰρ ἔζη πόσις ἀνεγνώσθημεν ἂν
ἐς ξύμβολ' ἐλθόντες, ἃ Φανερὰ μόνοις ἂν ἦν.

non esse hunc senarium Attici poëtae et omnino esse istos numeros innumeros et κακομέτρους, quales ne Tzetzes quidem fundere potuerit, dabunt mihi omnes qui aurem habent καὶ τούτων πέρι κἂν σμικρὸν ἐπαΐουσιν. Non multo melius est quod Porsonus (ad Orest. 51) commendat:

ἐς ξύμβολ' ἐλθόνθ', ἃ Φανέρ' ἂν μόνοις ἂν ἦν.

et peius etiam quod Reisig coniecit Coniect. p. 245.

ἐλθόντες ἐς ξύμβολ', ἃ Φανερὰ μόνοις ἂν ἦν.

Ne dicam de sermonis vitio in ἂν ἦν commisso, ubi additum ἂν orationem soloecam facit, violatur in his certa lex metrica, quae iubet in senario tragico dactylum in tertia sede ita ponere, ut prima syllaba in caesura sit, nisi forte (quod tamen in Tragoedia perrarum est) dactyli syllabae omnes uno eodemque vocabulo contineantur, ut in Helena 753.

τί δῆτα μαντευόμεθα; τοῖς θεοῖσι χρή.

et vs. 767.

τὰ Ναυπλίου τ' Εὐβοϊκὰ πυρπολήματα.

et vs. 1016.

ἀθάνατον εἰς ἀθάνατον αἰθέρ' ἐμπεσών.

reliquis omnibus locis, quorum ingens est apud Euripidem ubique copia, dactyli longam syllabam in caesura positam videbis et duas breves aut monosyllabas esse, ut vs. 22, 52, 92.

Ἑλένη δ' ἐκλήθην. ἃ δὲ πεπόνθαμεν κακά.
Ψυχαὶ δὲ πολλαὶ δι' ἔμ' ἐπὶ Σκαμανδρίοις.
Τελαμὼν ὁ Φύσας. τίν' ἂν ἔχοις μᾶλλον Φίλον;

et passim, aut duas breves eodem vocabulo contineri ut vs. 2, 3, 13.

ὃς ἀντὶ δίας ψακάδος Αἰγύπτου πέδον
λευκῆς τακείσης χιόνος ὑγραίνει γύας.
καλοῦσιν αὐτὴν Θεονόην. τὰ θεῖα γάρ.

et sexcenties alibi. Rarissime tertia dactyli syllaba in vocabulo hypermonosyllabo collocatur, unde senarius immodulatior et durior exit, qualis est in Helena 263.

τί δῆτ' ἔτι ζῶ; τίν' ὑπολείπομαι τύχην;

et vs. 826.

τί χρῆμα δρᾶσαι; τίν' ὑπάγεις μ' εἰς ἐλπίδα;

In Hecuba unicum huius rei exemplum est vs. 345.

θάρσει. πέφευγας τὸν ἐμὸν ἱκέσιον Δία.

in Medea nullum: sed numquam dactyli duae priores syllabae in vocabulo disyllabo aut in hyperdisyllabi fine collocari possunt, quo facto versus non tantum elumbis et immodulatus evadit sed ne est quidem versus, neque κακόμετρος est sed plane ἄμετρος, qualis est in Helena vs. 9.

Θεοκλύμενον ἄρσεν' ὅτι δὴ θεοὺς σέβων,

quem nemo adhuc emendare potuit. Quid autem de tragico senario dubitabimus, quum in Comicis quoque dactylus in tertia sede et quinta in ingenti exemplorum copia non aliter quam his ipsis legibus recte ponatur, ut prima in caesura sit aut dactylus totus eodem vocabulo contineatur, ut in Aristophanis Pluto 445.

καὶ μὴν λέγω δεινότατον ἔργον παρὰ πολύ.

Cf. vs. 55, 57, 69, 94, 97, 113, 216, 335, 358, 388, 415, 432, 434, et passim. Non facile reperies in Comoedia senarios, quales hi sunt in Pluto vs. 174 et 176:

ὁ Πάμφιλος δ' οὐχὶ διὰ τοῦτον κλαύσεται;
'Αγύρριος δ' οὐχὶ διὰ τοῦτον πέρδεται;

ubi sic legendum est divisis interlocutorum vicibus:

τὸ δ' ἐν Κορίνθῳ ξενικὸν οὐχ οὗτος τρέφει;
B. ὁ Πάμφιλος δέ γ' οὐ διὰ τοῦτον κλαύσεται;
A. ὁ Βελονοπώλης δ' οὐχὶ μετὰ τοῦ Παμφίλου;
B. 'Αγύρριος δέ γ' οὐ διὰ τοῦτον πέρδεται;

Semel tantum alibi eadem lex violata est sed in loco interpolato in Avibus vs. 180.

πόλος; τίνα τρόπον; B. ὥσπερ εἴποι τις τόπος.
[ὅτι δὲ πολεῖται τοῦτο καὶ διέρχεται
ἅπαντα διὰ τουτό. γε καλεῖται νῦν πόλος].

ubi nondum me poenitet correxisse ὥσπερ εἰ λέγοις τόπος et expunxisse caetera. Scioli annotatiuncula in numeros coacta est ineptos et vitiosos: quum in optimis libris sit διὰ τοῦτο καλεῖται nescio quis γε inseruit et haec nunc pro Aristophaneis leguntur, ὦ Μοῦσαι φίλαι. Quid vetat obiter sanare Aristophanis versum omnium, qui quidem ipsius sunt, longe κα-

κομετρώτατον in Vespis 1252.

πaῖ, παῖ, τὸ δεῖπνον, Χρυσέ, συσκεύαζε νῷν,
ἵνα καὶ μεθυσθῶμεν διὰ χρόνου. Β. μηδαμῶς.

ecquis istum senarium esse putat et Aristophanis senarium? Feliciter evenit, ut sententiae turpe vitium insit, quod deprehensum et facile sanatum numeros revocabit summo poëta dignos. Qui animo hilari et festivo convivium ineunt, iis lepidum et iucundum videri potest non τὸ μεθυσθῆναι, sed τὸ μεθύειν, illud enim efficit τὸ πίνειν πρὸς βίαν (quod tam odiosum est, ut Comico recte videtur, atque τὸ διψῆν βίᾳ), hoc τὸ πρὸς ἡδονὴν πίνειν. Quin igitur reponimus:

ἵνα καὶ μεθύωμεν διὰ χρόνου. Β. μή, μηδαμῶς.

manifestum est, cur μή exciderit, quod eodem modo perierat in Pace vs. 381.

μηδαμῶς, ὦ δέσποθ' Ἑρμῆ, μηδαμῶς, μή, μηδαμῶς.

itaque quum versui syllaba deesset, supervenit corrector, qui μεθυσθῶμεν substituit et nobis istum bellissimum senarium procudit. In tribrachy eadem propemodum est ratio atque in dactylo apud Tragicos: Comici id tantum cavent ne media ictum habens incidat in ultimam syllabam vocabuli hyperdisyllabi: itaque manifesta est metri labes apud Aristophanem in Nubibus vs. 884.

ὃς τἄδικα λέγων ἀνατρέπει τὸν κρείττονα,

quo novo indicio insulsum emblema expellendum esse apparebit: at non est vitiosius δικα λε sic divisum, quam in Euripidis Electra vs. 324.

οὐπώποτε χοὰς οὐδὲ κλῶνα μυρσίνης,

ubi metrum plane perdidit qui librorum scripturam οὐπώποτ' οὐ χοὰς sic correxit scilicet, quem tamen Dindorfius secutus est. Itaque, ut ad Euripidis Helenam redeamus, non sunt saniores numeri in Reisigii coniectura:

ἐλθόντες ἐς ξύμβολ', ἃ φανερὰ μόνοις ἂν ἦν,

quam in isto:

ἅπαντα διὰ τοῦτό γε καλεῖται νῦν πόλος.

Quid verum sit latet neque umquam, credo, reperietur deletis omnibus antiquae scripturae vestigiis indiciisque, ut passim in aliis eodem modo ἀνιάτως ἔχουσιν. Quis, quaeso, umquam emendabit vs. 125.

αἰαῖ, κακὸν τόδ' εἶπας οἷς κακὸν λέγεις.

aut 281.

ἀδίκως μὲν ἀλλὰ τἄδικον τόδ' ἐςὶ ἐμόν.

aut 302.

σμικρὸν δ' ὁ καιρὸς κάρτ' ἀπαλλάξαι βίον.

aut 560.

ὦ θεοί! θεὸς γὰρ καὶ τὸ γιγνώσκειν φίλους.

in quae optime convenit quod Bacchus (in Ranis vs. 1169.) iecit in Euripidem:

εὖ νὴ τὸν Ἑρμῆν, ὅ τι λέγεις δ' οὐ μανθάνω,

sed probabile est parum aut nihil horum antiquae scripturae vestigia ulla servare, quemadmodum in vs. 467.

ποῦ δῆτ' ἂν εἴη; πότερον ἐκτὸς ἢ 'ν δόμοις;

ΓΡΑ. οὐκ ἔνδον. Ἕλλησιν δὲ πολεμιώτατος.

facile intelligitur quam inepte dicatur ποῦ δῆτ' ἂν εἴη; quod ab eo dici potest qui diu aliquem frustra quaesiverit, a Menelao non potest, qui nunc primum de Protei filio inaudivit rogatque πότερον ἐκτὸς ἢ 'ν δόμοις; sed quis, quaeso, umquam absque Aristophanis indicio in Thesmophor. 881. potuisset restituere:

οὗτος δὲ πότερον ἔνδον ἔςὶ ἢ 'ξώπιος;

ΓΡΑ. οὐκ ἔνδον.

quare optimum factu est in locis omnibus huiuscemodi tenere id quod ipsa Helena monet vs. 811.

τὸ τολμᾶν ἀδύνατ' ἀνδρὸς οὐ σοφοῦ.

Transeo nunc ad caeteras Euripidis et aliorum fabulas, unde unum et alterum locum, male habitum expromam, quem si potero emendatiorem reddam. Ostendi supra novis quibusdam exemplis quam inepte γε in Comoediam irrepat: in Tragoedia quoque ridiculos errores eodem modo natos et nondum abstersos nunc ostendam. Incipiam a Trachiniis Sophoclis, ubi Hercules Deianirae his verbis minatur exitium vs. 1107 sqq.

ἀλλ' εὖ γέ τοι τάδ' ἴςε, κἂν τὸ μηδὲν ὦ,
κἂν μηδὲν ἕρπω, τήν γε δράσασαν τάδε
χειρώσομαι κἀκ τῶνδε. προσμόλοι μόνον.
ἵν' ἐκδιδαχθῇ πᾶσιν ἀγγέλλειν ὅτι
καὶ ζῶν κακούς γε καὶ θανὼν ἐτισάμην.

in his γε bis recte et ordine positum vides, sed absurdum prorsus est in ultimo senario:

καὶ ζῶν κακούς γε καὶ θανὼν ἐπιστάμην.

tu corrige καὶ ζῶν κακούργους καὶ θανών. Nomen κακοῦργος et alibi usurpavit Sophocles, et Euripides in Oreste 772. κακούργους et χρηστούς inter se opponens; inspice et Eurip. Electr. 953. Non multo melius in Sophoclis Electra 1505 sq. scribitur:

χρῆν δ' εὐθὺς εἶναι τήνδε τοῖς πᾶσιν δίκην
ὅστις πέρα πράσσειν γε τῶν νόμων θέλει.

ubi correxerim πράσσειν τι. In Andromache vs. 238.

ΑΝΔΡ. νέα πέφυκας καὶ λέγεις αἰσχρῶν πέρι.
ΕΡΜ. σὺ δ' οὐ λέγεις γε, δρᾷς δέ μ' εἰς ὅσον δύνῃ.

scribendum videtur:

σὺ δ' οὐ λέγεις μὲν, δρᾷς δέ γ' εἰς ὅσον δύνᾳ.

In eadem fabula vs. 585.

οὔκουν ἐκείνου τἀμὰ τἀκείνου τ' ἐμά;
ΠΗΛ. ναί.
δρᾶν εὖ, κακῶς δ' οὔ, μηδ' ἀποκτείνειν βίᾳ.

ut haec more Graeco dicantur ναί expungendum est a magistello adscriptum et emendandum δρᾶν γ' εὖ κτἑ. quemadmodum in Helena 1637. Theoclymeno dicenti: οὐ σὲ τἀμὰ χρὴ δικάζειν, respondet Chorus ἤν γε βελτίω λέγω, ubi Graeculus dixisset: ναί. ἢν βελτίω λέγω. Saepe γε in huiusmodi responsione apud Euripidem legitur, vid. Alcest. 49. ubi mihi optimus codex Vaticanus obtulit κτείνειν γ', ὃν ἂν χρῇ pro κτείνειν ὃν ἄν, Iphig. Aulid. 404. Andromach. 242. ubi Graeculi iterum ναί inseruerunt. Rectissime Elmsl. in Heraclidis 264. coniecit:

βλάπτων γ' ἐκείνους μηδέν.

In Medea vs. 1369.

σμικρὸν γυναικὶ πῆμα τοῦτ' εἶναι δοκεῖς;
ΙΑΣ. ἥτις γε σώφρων.

et alibi saepius. In Iphigenia Aulid. vs. 1572.

δέξαι τὸ θῦμα τόδ', ὅ γέ σοι δωρούμεθα,

olim sic scriptum fuisse videtur:

δέξαι τὸ θῦμα τοῦθ', ὅ σοι δωρούμεθα,

nam qui olim haec supplevit non inelegantis ingenii homo et

in Euripide multum versatus non ipse commisit pleraque vitia, quibus nunc illa supplementa inquinantur. Obiter corrige vs. 1556.

καὶ τοὔπ' ἐμ' εὐτυχοῖτε, καὶ νικηφόρου
δώρου τύχοιτε, πατρίδα δ' ἐξίκοισθε γῆν.

ubi νικηφόρου δορὸς τύχοιτε verius videtur, et vs. 1580.

ἐμοὶ δέ τ' ἄλγος οὐ μικρὸν εἰσῄει φρενί,

tam flagitiose corruptus est scribarum vitio, quum olim hanc formam haberet:

ἐμοὶ δ' ἐσῄειν ἄλγος οὐ σμικρὸν φρενί,

mirantes scioli quid esset ἐσῄειν ἄλγος ἐμοί turbare coeperunt, veterem usum quo ᾔδειν ante vocalem in tertia persona dicebatur, et ᾔδη in prima iuxta cum ignarissimis ignorantes. In Bekkeri Anecd. p. 422, 4. recte Grammaticus docet: ἀπέρρωγεν οὐκ ἀπέρρηκται. καὶ ἀπερρώγει καὶ σὺν τῷ ν ἀπερρώγειν τὸ τρίτον πρόσωπον, et ex poëta adscribit finem senarii κᾆτ' ἀπερρώγειν ὁ πούς, recte, inquam, docet, quisquis est, sed miramur talia Graecis opus fuisse doceri. Pro ἔρρωγα dicere ἔρρηγμαι sequiorum est, qui similiter errabant omnes in similibus et κατέαγμαι dicebant pro κατέαγα et ἀπέσβεσμαι pro ἀπέσβηκα, quemadmodum ἐδυσάμην dicebant pro ἔδυν. Nemo mirabitur formas, quales sunt ᾔδη, ἐκεχήνη, ἀπωλώλη, ἠκηκόη similesque omnes a Graeculis depravari, si legerit in Bekk. Anecd. p. 420, 12. ἀπειρήκει: ἀπειρήκειν καὶ ἀπηγορεύκειν. ἔστι γὰρ ἀπρόσωπα. ô lepidum caput, qui ita dedit pro ἀπειρήκη: ἀπειρήκειν καὶ ἀπηγορεύκειν. ἔστι γὰρ ά (πρώτου) προσώπου [3]. Photius ex antiquis in Platonem scholiis haec descripsit: Ἤιδη: ἀντὶ τοῦ ᾔδειν. Εὐθύδημος. καὶ τῶν δὴ περὶ ψυχῆς· ἀλλὰ σχεδὸν μέν τι ᾔδη ὁ Κρίτων. In Platonis Euthydemo p. 271. C. nunc recte scribitur: ὥστ' ἔγωγε οὐκ ᾔδη πρὸ τοῦ et 302. A. κἀγώ, ᾔδη γὰρ ὅτι κτέ. In Phaedone p. 63. E. editur etiamnunc ἀλλὰ σχεδὸν μέν τι ᾔδειν, ἔφη ὁ Κρίτων. Scribendum esse ᾔδη et ratio persuadet et perantiqui Gramma-

---

3) Quam immanes errores ex notis numerorum male lectis nascantur in priore parte ostendimus. Adde illis ex Hesychio ἄδαμνος pro πρωτόδαμνος, αβεστιάριος pro πρωτοβεστιάριος cet. vid. Alberti Tom. II. p. 1059. n. 5.

tici testimonium. Editores non audiunt, qui annotant: »Photius exhibet formam Atticam ᾔδη. *sed Codices omnes* ᾔδειν." Quasi vero aliquid in talibus esset in Codd. praesidii, qui ne sibimet ipsi quidem constant sed saepe ᾔδειν, saepiuscule ᾔδη servant et exarati sunt multis saeculis, postquam vetusta Scholia in Platonem scripta sunt, quae apud Photium servantur. Praeterea casu factum est, ut ipsius Panaetii testimonio constet olim in Platonis Codicibus has formas ita scriptas fuisse. Heraclides apud Eustath. ad Odyss. Φ. p. 813, 34. = 1946, 23. (indice Valckenaerio ad Hom. Iliad. librum XXII. p. 56.) ita scribit: Ἀττικοὶ τοὺς τοιούτους ὑπερσυντελικοὺς ἐν τῷ η μόνῳ περατοῦσιν ᾔδη λέγοντες καὶ ἐνενοήκη καὶ ἐπεποιήκη, καὶ οὕτω φησὶ Παναίτιος ἔχειν τὰς γραφὰς παρὰ Πλάτωνι. Spretis igitur Codd. ubique illae formae restituendae sunt τοῖς τὴν παλαιὰν Ἀτθίδα ζηλοῦσιν. Primus omnium hoc fieri iussit R. Dawesius in Miscell. Crit. p. 232, cuius auctoritatem merito omnes sequuntur. Iunioribus suaserim ut Dawesianis addant Piersoni annotationem ad Moeridem p. 173. et Valckenaerii ad Hippolytum vs. 405. et quae undique collegit Kiddius ad Dawesii locum. Quamquam autem de ea re liquido constat tamen video Editores et Criticos neque ea scientia uti, quoties opus est, et in alios quosdam errores se implicare, quorum is gravissimus est, ut serio credant pro ᾔδη dici posse et ᾔδην et pro ᾔδει (ᾔδειν ante vocalem) ᾔδη quoque recte dici. Vitiosissima haec sunt et prorsus barbara. Habet ἡ παλαιὰ Ἀτθίς has formas *solas* ᾔδη, ξυνῄδη, ἐξῄδη, κατῄδη, et ἐκεχήνη, ἀπωλώλη, ἠκηκόη, ἐγρηγόρη, ἐπεπόνθη, ἐρρώγη, ἐλελήθη, ὠφελήκη et sic quidquid apud paulo sequiores exit in -ειν apud veteres in -η exibat, constanti omnium usu, sed eas formas eadem constantia scribae et scioli ad suam loquendi consuetudinem refingunt, quamobrem nihil Codicibus credi potest aut debet,. quum sit manifesta ubique interpolatio. In Platone antiquam formam nonnumquam vetustissimi libri servant intactam, at iidem eandem saepissime cum caeteris omnibus obscurant. In Platone Stallbaumius subinde genuina reponit, ut in Symposio 198. C. ἐπεπόνθη, et in Apologia 22. D. ἐμαυτῷ γὰρ ξυνῄδη et mox ᾔδη et aliis locis: at idem in Symposio p. 123. E. reliquit: εἰ μὴ ξυνῄδειν Σωκράτει

pro ξυνῄδη et in Phaedone 63. E. servatam a Photio sinceram scripturam σχεδὸν μέν τι ᾔδη pro ᾔδειν recipere non est ausus, quam invitis quoque libris et ipso Photio receptam oportuit. Addam alium Platonis locum ut obiter mendum eximam: in Apologia 31. D. legitur εἰ ἐγὼ [πάλαι] ἐπεχείρησα πράττειν τὰ πολιτικὰ πάλαι ἂν ἀπωλώλη καὶ ὑμᾶς ὠφελήκη οὐδέν, ubi egregius liber Bodleianus a prima manu servat Platonis manum, sed inepte aliquis prius πάλαι de suo adiecit. Librarii autem tanta pertinacia -ειν in his pro -η substituunt, ut in Avibus Aristoph. 511. οὐκ ᾔδη 'γώ non desint, qui οὐκ ᾔδειν 'γώ rescripserint. In Aristophane libri omnes optimi pessimi interpolati sunt, quod leve malum est, si quis rationem et veterum Criticorum auctoritatem audebit futilibus scribis anteponere, nunc video Bergkium Ravennati libro plus quam illis credere, quum ediderit in Equitibus 821 et 1044. ἐλελήθεις, in Vespis 800. ᾐκηκόειν. Similiter in Pace 616. et in Ecclesiaz. 32. ἐγρηγόρειν, ibid. 650. ἐπεπόνθειν. Idem tamen nescio quomodo in Acharnensibus 10. dedit ὅτε δὴ 'κεχήνη, quamquam Ravennas non hoc sed κεχήνει obtulit, et in Avibus 511. οὐκ ᾔδη 'γώ errare non potuit. Formae barbarae ᾔδην, ἐνενοήκην, ἐπεποιήκην, Grammaticorum socordia natae sunt, quorum obscura mentio est apud Heraclidem Eustathii ad Odyss. Ψ. p. 813, 27. πολλοὶ δὲ καὶ σὺν τῷ ν προφέρουσι τὴν εἰρημένην γραφὴν τῶν ὑπερσυντελικῶν ᾔδην λέγοντες καὶ ἐνενοήκην καὶ ἐπεποιήκην. Erant hi vetusti scripturae errores, quibus id genus Critici facile decipiebantur: nullus error eiusmodi superest in libris, neque usquam ista barbaries conspicitur praeterquam apud Grammaticos longe sequiores et illos Criticos qui istorum opinionibus aliquid putant esse tribuendum. Secunda persona apud veteres constanter exibat in -ης, nisi quod ᾔδησθα olim omnes dicebant non ᾔδης, quemadmodum οἶσθα non οἶδας, et ἦσθα non ἦς, et ᾔεισθα non ᾔεις. Scribis aliter visum, quibus -εις pro -ης solemne erat scribere, quoniam sic dicere solebant, et ᾔδεις (subinde ᾔδης) pro ᾔδησθα. Vidimus Ravennatem librum in Equitibus 821 et 1044. exhibere ἐλελήθεις, quae forma iis tantum usitata est, qui ᾔδειν ἐγώ dicebant, non antiquioribus. Saepissime ᾔδεις et ᾔδεισθα vitio irrepserunt, at nullo negotio ubique ᾔδησθα emendari

potest, ut iam nonnusquam est emendatum ab aliis. Quantillum enim est in Sophoclis Trachiniis 988. ἄρ' ἐξῄδης ὅσον ἦν κέρδος reponere ἐξῄδησθ' ὅσον, et in Nubibus 329. pro οὐκ ᾔδεις οὐδ' ἐνόμιζες emendare ᾔδησθ' οὐδ' ἐνόμιζες et in Thesmoph. 554. pro ὅσα γὰρ ᾔδεις ἐξέχεας ἅπαντα rescribere ᾔδησθ' ἐξέχεας, si constabit ex analogia et Criticorum testimoniis et optimorum librorum fide veteres non alia forma usos esse. Facilius etiam ᾔδεισθα ubique corrigetur in ᾔδησθα, quae forma libris addicentibus et apud Homerum legitur Odyss. T. 93.

πάντα γὰρ εὖ ᾔδησθ', ἐπεὶ ἐξ ἐμοῦ ἔκλυες αὐτή.

et in Euripidis Electra 926.

ᾔδησθα γὰρ δῆτ' ἀνόσιον γήμας πόσιν.

et apud Platonem de Rep. I. 337. A. εὖ οὖν ᾔδησθα, et Menone 80. D. σὺ μέντοι πρότερον ᾔδησθα, et post pauca ὃ σὺ οὐκ ᾔδησθα, et in Euthyphrone 15. D. εἰ γὰρ μὴ ᾔδησθα, et in Euthydemo 277. E. οὐκ ᾔδησθα, ubi in multis libris ᾔδεισθα correctum est scilicet. Non est igitur dubitandum, quin in Ecclesiaz. 551. scribendum sit οὐκ ᾔδησθά με | φράσαντά σοι χθές; et in Euripidis Cyclope 108.

πῶς; πορθμὸν οὐκ ᾔδησθα πατρῴας χθονός;

Qui solus videtur pertinaciter repugnare locus Sophoclis in Antigone 446.

σὺ δ' εἰπέ μοι μὴ μῆκος ἀλλὰ σύντομα,
ᾔδης τὰ κηρυχθέντα μὴ πράσσειν τάδε;
ANT. ᾔδη. τί δ' οὐκ ἔμελλον; ἐμφανῆ γὰρ ἦν.

nullo negotio Atticam scripturam recipiet ᾔδησθα κηρυχθέντα id est ὅτι ἐκηρύχθη; ubi κηρυχθέντα positum est ut δεδογμένα pro δεδογμένον in eadem fabula 576.

δεδογμέν', ὡς ἔοικε, τήνδε κατθανεῖν.

In tertiis personis peccatur potissimum in iis formis, quae ante vocalem positae exeunt in -ειν, quas Graeculi mirantes diversis modis corrumpere solent, ut pleraeque vix evaserint nefarias indoctorum manus. In Vespis 635. elapsum est ᾔδειν in verbis:

καλῶς γὰρ ᾔδειν, ὡς ἐγὼ ταύτῃ κράτιστός εἰμι,

quia opinati sunt inepti ᾔδειν primae personae esse formam optime sibi notam. Eodem felici errore vs. 558. pepercerunt formae eidem in verbis:

ὃς ἔμ' οὐδ' ἂν ζῶντ' ᾖδειν εἰ μὴ διὰ τὴν προτέραν ἀπόφυξιν.

ubi ὡς pro ὅς scripserunt, ut ᾖδειν posset primae personae esse videri, de sententia non magis quam de metro solliciti, neque magis adverterunt animum in Pace 1182.

τῷ δὲ σιτί' οὐκ ἐώνητ', οὐ γὰρ ᾖδειν ἐξιών.

At non poterant sic errare in Pluto 696.

ὁ δὲ θεὸς ὑμῖν οὐ προσῄειν; — οὐδέπω.

itaque nescio quis olim emendavit scilicet προσῄει γ', estque haec egregia correctio in Ravennate Codice. In Nubibus 1356. quum dedisset poëta:

ὡς οὗτος, εἰ μή τῳ 'πεποίθειν, οὐκ ἂν ἦν
οὕτως ἀκόλαςος.

certatim scioli rescripsere πέποιθεν aut πέποιθ': Dawesius verum vidit 'πεποίθειν emendans, quem omnes secuti sunt postquam ex Ravennate prodiit πεποίθει non sine gravi vitio scriptum, quod unde natum sit perspicuum est. Nullo enim modo concoquere poterant οὗτος — 'πεποίθειν. In Avibus 1298. quum scripsisset Aristophanes:

ὄρτυξ ἐκαλεῖτο, καὶ γὰρ ᾔκειν ὄρτυγι.

infelix ᾔκειν mirifice depravarunt homunciones, qui ᾖκεν, ἧκεν et ἥκεν suo Marte dederunt et multos secum in errorem traxerunt, quasi vero εἴκω pro ἔοικα dici potuisset et sic ᾔκεν pro Ionica forma ἐῴκει. Attici quemadmodum constanter dicebant εἴξασιν, εἰκέναι, εἰκώς (quas formas et ipsas magistelli corrumpunt in ἐοίκασιν Ionicum et barbarum εἴκασιν, et Ionica ἐοικέναι et ἐοικώς) sic ᾔκη dicebant, ut ᾔδη, ἴσασιν, εἰδέναι et εἰδώς. Itaque rem acu tetigit Dawesius in Miscell. Crit. p. 301. emendans καὶ γὰρ ᾔκειν ὄρτυγι, quam certam correctionem Dindorfius sprevit, recepit nunc Bergkius. Eiusdemmodi emendatione locum in Thesmophor. 504, ubi in omnibus libris est:

ὁ δ' ἀνὴρ περιήρχετ' ὠκυτόκι' ὠνούμενος,

restituimus in priore parte quum demonstraremus ᾖα non ἠρχόμην Atticos omnes dixisse. Itaque quum esset vetus lectio:

ὁ δ' ἀνὴρ περιῄειν ὠκυτόκι' ὠνούμενος,

supervenit qui semibarbarum περιήρχετο adscriberet, deinde, uti fit, interpretatio veterem scripturam expulit. Adeo pertinaces sunt in talibus refingendis scioli ut in verbis docti

Grammatici, quae supra afferebamus e Bekkeri Anecd. p. 422, 4: ἀπερρώγει καὶ σὺν τῷ ν ἀπερρώγειν τὸ τρίτον πρόσωπον·

κᾆτ' ἀπερρώγειν ὁ πούς,

emendata haec et vera lectio non scribis debeatur, (qui stolide ἀπερρώγη καὶ σὺν τῷ ν ἀπερρώγην et ἀπερρώγην ὁ πούς dederunt), sed Valckenaerio ad Hippolyt. vs. 1338. et alibi quoque, ut ostendimus, illa ipsa forma vetus, quam doctus Grammaticus vindicabat, tamen a scribis nil cogitantibus continuo in vulgarem depravatur. In Platonis Critia pag. 114. D. πολλὰ μὲν γὰρ διὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς προσήει ἔξωθεν, πλεῖστα δὲ ἡ νῆσος αὐτὴ παρείχετο, eximiae bonitatis codex Parisinus A. servavit solus προσήιειν, quod non receperunt Editores, qui tamen paullo ante p. 112. B. τὸ μάχιμον γένος περὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν κατῳκήκει οἷον μιᾶς οἰκίας κῆπον ἐνὶ περιβόλῳ προσπεριβεβλημένοι, ex eodem libro κατῳκήκειν oblatum probaverant. Sed quid isto magistro facias, qui quum formas Atticas in -ειν exeuntes vidisset scribere potuit: χρῶνται γὰρ οἱ Ἀττικοὶ τοῖς πρώτοις προσώποις ἀντὶ τῶν τρίτων, quae Gregorii Corinthii verba sunt, perinepti hominis, p. 121. Bast. Novo errore forma in -ειν periit in Nubibus 380. ubi in Ravennate est:

τουτί μ' ἐλελήθει, | ὁ Ζεὺς οὐκ ὤν,

at Bergkius ἐλελήθη probatum recepit, ratus, ut opinor, tertiae personae hanc formam esse. Vetus hic error est, quem multi errarunt. Piersonus ad Moerid. p. 173. »*ἐπεπόνθη contractum ex ἐπεπόνθεε recentioris est Atticismi*," quem et analogia et usus refellunt. Contrahitur εε in η apud quosdam Dorici generis, cuiusmodi est καλῆτε pro καλεῖτε felici emendatione Aristophani redditum ab Hirschigio in Lysistrata 1105.

ναὶ τὼ σιώ, καλῆτε τὰν Λυσιςράταν.

pro absurda librorum scriptura κἂν λῆτε τὸν Λυσίςρατον, neque ὕμνη in eadem fabula 1320. in ὕμνει mutatum oportuit; sed quis credat apud Atticos ἐπεπόνθεε potuisse in ἐπεπόνθη contrahi? Habet ea opinio auctores Grammaticos veteres, quibus loci quidam Homerici imposuerunt, id quod optime intelligi poterit ex Etymologico Magno p. 419, 15. Homerica sunt ᾔδεα, ἐτεθήπεα, πεποίθεα, ἠνώγεα, unde Attica contracta esse palam

est, ut ἔα Homericum in ἤ. Apud Homerum eodem modo, quo apud Atticos, tertia persona in -ειν exibat ante vocalem, quamquam eam scripturam iam olim passim interpolatam fuisse luculenter ex antiquis in Homerum Scholiis apparet. Exstat nunc vetus lectio integra Iliad. E. 661. Τληπόλεμος — βεβλήκειν, αἰχμὴ δέ κτέ. et Ξ. 412. βεβλήκειν, ὑπὲρ ἄντυγος, et H. 594. καὶ δὲ τόδ' ἠνώγειν εἰπεῖν ἔπος, et Odyss. P. 359. εὖθ' ὁ δεδειπνήκειν, ὁ δ' ἐπαύετο, et X. 275. ἄλλος μὲν — βεβλήκειν, ἄλλος δέ κτέ. et Iliad. Z. 170. δεῖξαι δ' ἠνώγειν ᾧ πενθερῷ, et Odyss. E. 112. τὸν νῦν σ' ἠνώγειν ἀποπεμπέμεν, et Iliad. Ψ. εἱστήκειν, αὐτοῦ γάρ κτέ. sed multum abest, ut eae scripturae sine magno periculo ad nos permanaverint, ut codicum lectiones excutientibus apparebit. Ad Iliad. Z. 170. annotatur e Didymo: οὕτως σὺν τῷ ν ἠνώγειν Ἀρίσταρχος. ἠνώγεεν γάρ, et ad Odyss. E. 112. ἠνώγειν ἀντὶ τοῦ ἠνώγεεν, ὡς τὸ· ἤσκειν εἴρια καλά (Iliad. Γ. 388.). Vides ἠνώγει fuisse in caeteris libris, et ex Aristarchi editione meliorem lectionem ἠνώγειν afferri. In Iliad. Θ. 269. quum olim legeretur:

ἐπεί ἄρ τιν' ὀϊστεύσας ἐν ὁμίλῳ
βεβλήκει, ὁ μὲν αὖθι πεσὼν ἀπὸ θυμὸν ὄλεσσεν.

Aristarchi lectio e scholiis Venetis allata est Ἀρίσταρχος· βεβλήκοι, quam Bekkerus inconsulto recepit. Recipienda erat emendata lectio βεβλήκειν. Frequens est apud Homerum ᾔδεα, sat saepe ᾔδεεν occurrit, ut Iliad. B. 832. ὃς περὶ πάντων | ᾔδεε μαντοσύνας, et Σ. 404, οὐδέ τις ἄλλος | ᾔδεεν, et Odyss. Ψ. 29. πάλαι ᾔδεεν ἔνδον ἐόντα, quae quomodo potuerint in ᾔδει et ᾔδειν contrahi manifestum est, sed quomodo ᾔδη ex ᾔδεε nasci potuerit nemo umquam sanus docebit. Quid? quum sexcenties in illis carminibus occurrant δεδήει, ἀρήρει, ἐώργει, ἐῴκει, ἐώλπει, ὀρώρει, τετρήχει, ἠνώγει, ὀπώπει, ὀλώλει, τετρίγει, βεβρίθει, γεγήθει, βεβήκει, βεβλήκει, ἐβεβρύχει, ἐμεμύκει, ἐκεκεύθει, ἐμεμύκει, ἐπεπήγει, ἐπεπόνθει, alia, credemus eundem poëtam ex ᾔδεε formasse ᾔδη quum ᾔδει et posset et deberet, et in eodem versu coniunxisse Iliad. N. 355. πρότερος γεγόνει καὶ πλείονα ᾔδη. Ne ipsi quidem Aristarcho hoc esset credendum, sed multum abest, ut ea scriptura summi Critici auctoritate fulciatur multoque magis, ut sit Ἀριστάρχειον ἁμάρτημα, ut contendit levis magister in Etymol. Magno p. 419,

25. Nondum sero est, ut ea omnia vitia ex Homero eluantur et scribatur Iliad. A. 70. ὃς ᾔδει τά τ' ἐόντα, et Z. 351. ὃς ᾔδει νέμεσιν, et passim ᾔδει in extremo versu. Deinde ut saepe ᾔδε' occurrit pro ᾔδεα, veluti Odyss. Δ. 745. ᾔδε' ἐγὼ τάδε πάντα et N. 540. ἐγὼ ἐνὶ θυμῷ | ᾔδε' ὃ νοςήσεις, et Iliad. Θ. 366. εἰ γὰρ ἐγὼ τάδε ᾔδε' ἐνὶ Φρεσί, sic ᾔδε' olim pro ᾔδεε scriptum fuisse videtur his locis: Iliad. B. 38. νήπιος οὐδὲ τὰ ᾔδε' ἅ κτἑ. et Λ. 741. ἣ τόσα Φάρμακα ᾔδε', ὅσα τρέΦει εὐρεῖα χθών, et T. 466. οὐδὲ τὸ ᾔδε' ὃ οὐ πείσεσθαι ἔμελλεν, et alibi, quo facto tertia persona ᾔδη ex rerum natura sublata erit, quum non magis Homerica ea forma erit quam recentioris Atticismi. Et facillime quidem refutabimus corruptum testem in Sophoclis fragmento apud Clem. Alex. Strom. II. p. 494.

ὃς οὔτε τοὐπιεικὲς οὔτε τὴν χάριν
ᾔδη, μόνην δ' ἔςεργε τὴν ἁπλῶς δίκην.

sed acrius obnititur πύκτης ὅπως εἰς χεῖρας Sophocles in Oedipo Tyranno 1524 sqq. his versibus:

ὦ πάτρας Θήβης ἔνοικοι, λεύσσετ', Οἰδίπους ὅδε
ὃς τὰ κλείν' αἰνίγματ' ᾔδη καὶ κράτιςος ἦν ἀνήρ,
ὅςις οὐ ζήλῳ πολιτῶν καὶ τύχαις ἐπιβλέπων
εἰς ὅσον κλύδωνα δεινῆς συμΦορᾶς ἐλήλυθεν,

sed nihil facilius est et ipsi Sophocli utilius quam hanc difficultatem removere. Nempe in his Graeculi plane contrarium errorem errarunt atque in ᾔδειν ostendimus, cui pepercerunt quia primae personae esse opinabantur, quum recte cogitantibus tertiae esse appareat: nunc servarunt ᾔδη tertiae personae esse rati, quum primae sit. Diligenter locum inspicientibus perspicuum erit ipsius Oedipodis haec verba esse, quae non uno modo vexata nunc praepostere Chori esse putantur. Quid faciendum sit verbis sensu vacuis ὅςις οὐ ζήλῳ πολιτῶν καὶ τύχαις ἐπιβλέπων nescio: nihil enim significant, et quod obscure significare videntur ab hoc loco alienissimum est: non inest in his unum vocabulum quod sententiae aptum sit et cum caeteris ullo modo coniungi potuerit. Ut in Babrii loco κακὴν δὲ μελέτην ἐπ' ἐμὲ τῆς ὁδοῦ τρίβει, et in Aeschyli πλέον καίουσα τῶν εἰρημένων et aliis locis, veterem lacunam τοῖς ἐπιτυχοῦσιν ὀνόμασιν expletam esse suspicor: quae autem verba interierunt, ea salva sententia eximi et abesse poterant, namque nihil de-

siderabis in hac scriptura:

ὦ πάτρας Θήβης ἔνοικοι, λεύσσετ', Οἰδίπους ὅδε,
ὃς τὰ κλείν' αἰνίγματ' ᾔδη καὶ κράτιςος ἦν ἀνήρ
εἰς ὅσον κλύδωνα δεινῆς συμφορᾶς ἐλήλυθα.

Optime ὅδε primae personae convenit, ut in Euripidis Oreste 374. ὅδ' εἰμ' Ὀρέςης et 1664.

Φοῖβός σ' ὁ Λητοῦς παῖς ὅδ' ἐγγὺς ὢν καλῶ.

et in Sophoclis Oed. Tyr. 40.

ἱκετεύομέν σε πάντες οἵδε πρόστροποι,

et Herodotus I. 115. ὅδε τοι πάρειμι, et quod supra Euripidi reddidimus:

Θεοκλύμενος παῖς ὅδε προσεννέπω, πάτερ.

Frequens imprimis est ὅδ' ἐγώ, ἐγὼ οὑτοσί, et ἡμεῖς οἵδε, ἡμεῖς οὑτοιΐ. Hinc turpi mendo liberare poteris Aristophanem, quod commaculat locum in Lysistrata vs. 1111.

ἐπὶ τί πάρεςε δεῦρο; — περὶ διαλλαγᾶν
πρέσβεις. — καλῶς δὴ λέγετε· χἠμεῖς τουτογί.

quis non statim admonitus dabit mihi verum esse χἠμεῖς γ' οὑτοιΐ· Vides quam facile ΓΟΤΤΟΙΙ potuerit in τουτογί abire. Ut ad Sophoclem redeam verum esse ᾔδη — ἐλήλυθα confirmat planissime vetus Criticus, qui extremos versus fabulae in Scholiis ad h. l. sic reprehendit: annotat ad vs. 1523. αὐτάρκως ἔχει τὸ δρᾶμα, τὰ γὰρ ἑξῆς ἀνοίκεια γνωμολογοῦντος Οἰδίποδος. Rectene an secus ita iudicet nunc quidem in medio relinquo: hoc utique certum est eum ob oculos habuisse ᾔδη et ἐλήλυθα, quae etiam sine hoc indicio poterant aut intelligi aut revocari. Caeterum ᾔδη pro ᾔδει in eo loco iam olim nonnullis displicuit. In Codice Mediceo enim duplex lectio fertur: ἤιδη a prima manu scriptum est, sed ει suprascriptum.

Est operae pretium iterum cum his conferre locum in Euripidis Phoenissis vs 1757.

ὦ πάτρας κλεινῆς πολῖται, λεύσσετ', Οἰδίπους ὅδε
ὃς τὰ κλείν' αἰνίγματ' ἔγνω καὶ μέγιςος ἦν ἀνήρ,
ὃς μόνος Σφιγγὸς κατέσχον τῆς μιαιφόνου κράτη,
νῦν ἄτιμος αὐτὸς οἰκτρὸς ἐξελαύνομαι χθονός.

ubi Porsoni iudicium cum Hermanno et Geelio sequor statuentis e Sophocle assutum esse versum:

ὃς τὰ κλείν' αἰνίγματ' ἔγνων καὶ μέγιςος ἦν ἀνήρ,

namque sic ἔγνων (non ἔγνω) a vetere interpolatore scriptum esse. Est autem ἔγνω suppositum eodem errore, quem supra in Euripide, Thucydide, Herodoto aperuimus, ut hoc quoque indicio scriptura ᾔδη et ἐλήλυθα apud Sophoclem confirmetur.

Satis nunc demonstrasse videor Atticis ubique esse reddenda ᾔδη, ᾔδησθα et ᾔδει(ν), quae ubique commode restitui posse palam est. Et in Tragicis quidem pleraque dudum reposita sunt, nisi quod in Troadibus 650. scribi video: ᾔδειν δ' ἁμὲ χρὴ νικᾶν πόσιν pro ᾔδη. Magna seges relicta est in Platone, Xenophonte, Demosthene caeterisque Oratoribus. Scribarum natio certo errore grassatur in formis antiquis in -ειν exeuntibus, ut iam apud Homerum indicavimus: nihil est quod indoctorum temeritatem coerceat: in Euripidis Ione 1187. libri exhibent:

κοὐδεὶς τάδ' ᾔδει. ἐν χεροῖν ἔχοντι δέ.

cui Piersonus ad Moerid. p. 174. primus suum reddidit ᾔδειν. Quid in Platone deliquisse putes, qui in senario immanem hunc hiatum ferre vel potius invehere potuerunt? Reponamus igitur in Platonis Lyside p. 206. E. εἰςήκειν ἐν pro εἰςήκει, et in Symposio 175. A. ἄρτι εἰσῄειν ἀλλά pro εἰσῄει, et in Phaedro 228. B. εἰς περίπατον ᾔειν ὡς μέν κτέ. pro ᾔει, et similiter aliis locis. Xenophontem quoque iisdem formis usum esse indiciis quibusdam colligi potest, quamquam Xenophontis codicibus neque optimis utimur neque pervetustis: vide Bastium ad Gregor. Corinth. p. 123. De Isocrate subdubito propter locum in Panathenaico § 127. ubi in omnibus libris est: εἰς τοῦτον ἀποθέσθαι τὸν καιρὸν οὐδὲ προϊδεῖν ἐσόμενον, in Urbinate egregie: τὸν καιρὸν, ὃν οὐδὲ προῄδειν ἐσόμενον. Apparet προῄδη ἐσόμενον ab Isocrate scribi non potuisse διὰ τὴν σύγκρουσιν τῶν Φωνηέντων. In Aeschinis Timarchea § 64. in aliis est παρῄει ἐπὶ τὸ βῆμα, in aliis παρῆν, quae coalescent optime in παρῄειν ἐπὶ τὸ βῆμα. Obiter ᾔδειν exime Plutarcho in Agesilao cap. VIII. ubi Lysandro dicenti: ᾔδεις ἄρα σαφῶς, Ἀγησίλαε, φίλους ἐλαττοῦν, respondisse narratur Agesilaus: ᾔδειν, ἔφη, τοὺς ἐμοῦ μεῖζον δύνασθαι βουλομένους, ubi corrigendum est: — ἐλαττοῦν. Νὴ Δί', ἔφη, τούς γ' ἐμοῦ μεῖζον δύνασθαι βουλομένους. De caeteris nunc dicere nihil attinet et finem iam fa-

ciam in emendando loco Demosthenis, unde huiusmodi forma expulsa est. Legitur in prima Philippica p. 41, 22. ἀλλ' ᾔδειν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦτο καλῶς ἐκεῖνος κτέ., ubi alii libri οἶδεν praeferunt, sed necessarium est ᾔδειν, namque hoc dicit Orator: Philippus olim magnitudine opum vestrarum non est absterritus, quominus vobiscum bellum susciperet: namque hoc probe *sciebat* etc. εὖ et καλῶς εἰδέναι tam bene dicuntur atque εὖ, καλῶς ἰδεῖν vitiosa sunt.

Redeo nunc ad Tragicorum locos, ubi γε absurde legitur. In Cyclope vs. 106. Ulyssem Silenus rogat:

πόθεν Σικελίαν τήνδε ναυστολῶν πάρει;

cui ille:

ἐξ Ἰλίου γε κἀπὸ Τρωϊκῶν πόνων.

imo vero ἐξ Ἰλίου 'γώ. In Heraclidis 856.

σὸν δὴ λέγουσι παῖδά γ' οἱ σοφώτατοι | Ἥβην τε.

quam ridiculum sit γε vides. Transposuerim: σὸν παῖδα δὴ λέγουσιν οἱ σοφώτατοι. In eadem fabula vs. 999. quis ferre possit:

καὶ γὰρ ἐχθρὸς ὢν
ἀκούσεται τά γ' ἐσθλὰ χρηστὸς ὢν ἀνήρ.

non potuit enim loco magis alieno γε interponi, deinde τά in τὰ ἐσθλά supervacuum est: ἐσθλὰ ἀκούειν est εὖ ἀκούειν, εὐλογεῖσθαι. Quamobrem emendandum esse arbitror: καὶ γὰρ ἐχθρὸς ὢν | ὅμως ἀκούσετ' ἐσθλὰ χρηστὸς ὢν ἀνήρ. ubi ἀκούσεται ἐσθλά, ἀκούσεται τὰ ἐσθλά, ἀκούσεται τά γ' ἐσθλά scribi coeptum est, ὅμως metro nocens est resectum. In Rheso 622.

Διόμηδες, ἢ σὺ κτεῖνε Θρῄκιον λεών,
ἢ 'μοὶ πάρες γε, σοὶ δὲ χρὴ πώλων μέλειν.

non minus otiosum et vitiosum est γε. Correxerim: ἢ 'μοὶ παράσχες, σοὶ δὲ χρή. Solet παράσχες in πάρασχε a Graeculis depravari, vid. Intt. ad Eurip. Hecubam 842, deinde πάρασχε nova labe corruptum est.

Percurram nunc Euripidis Heraclidas, in qua fabula nonnullos librariorum errores paucis indicabo. In vs. 7. ἐξὸν κατ' Ἄργος ἡσύχως ναίειν, receptum dudum oportuit, quod primus Blomfield commendavit ἡσύχῳ, quum Elmsley ἥσυχον maluisset. Simillimum vitium in eadem fabula olim commissum est vs. 550. εἰ βούλεσθέ μοι | χρῆσθαι προθύμως recte correctum

προθύμῳ. Veteres ἄσμενος, ἑκών, ἀσπάσιος, ἄκριτος, ἔμπεδος, multaque alia ponebant, quibus scribae adverbia perperam substituere solent. Defungar nunc uno exemplo Aeschyli in Agamemnone 854.

νίκη δ', ἐπείπερ ἕσπετ', ἐμπέδως μένοι,

ubi genuinum est ἔμπεδος.

In vs. 67. homo impudens et protervus non videtur dixisse ἄπαιρ', ἐγὼ δὲ τούσδε — ἄξω sed ἄπερρ', ut in tali re dici solet. Erroris origo manifesta est. Etiam durius est quod legitur vs. 285. Φθείρου, et aliis locis.

Quod Elmsleius vs. 198. emendavit: καὶ λόγους κρανοῦσι σούς pro κρίνουσι et aliis exemplis demonstravit κραίνειν obsoletum vocabulum a Graeculis in κρίνειν depravari solere certam medicinam afferet Moscho, qui in Raptu Europae vs. 27. creditur dixisse:

ἀλλά μοι εἰς ἀγαθὸν μάκαρες κρίνειαν ὄνειρον.

quum ipse, ut opinor, κρήνειαν dixisset. Idem error commissus est ἐν τῷ ὅρκῳ τῶν Ἀθήνησιν ἐφήβων apud Stob. Floril. XLIII. 48. et Pollucem VIII. 105. καὶ εὐηκοήσω (συνήσω Pollux) τῶν ἀεὶ κρινόντων, imo vero κραινόντων, id est ἀρχόντων, repetito prisco dicendi usu, quem referre volebat is qui hanc iurisiurandi formulam de suo finxit.

Male in vs. 283. novissimi Editores deserunt Brunckium et Elmsleium emendate scribentes:

μάτην γὰρ ἥβην ὧδέ γ' ἂν κεκτήμεθα
πολλὴν ἐν Ἄργει μή σε τιμωρούμενοι.

et κεκτῴμεθα revocant vitiosam formam Grammaticorum et sciolorum errore natam et propagatam. Quinque omnino sunt verba Graeca, quibus est in perfecto passivo forma optativi: μεμνήμην, μεμνῇο, μεμνῇτο; κεκλήμην, κεκλῇο, κεκλῇτο; κεκτήμην, κεκτῇο, κεκτῇτο; βεβλήμην, βεβλῇο, βεβλῇτο; et καθήμην, καθῇο, καθῇτο. Praeter has formas nulla mihi alia eiusdemmodi lecta est usquam neque exstare arbitror. Certant in his formis depravandis correctores et scioli, qui pro -ήμην, -ῇο, -ῇτο temere -οίμην, -οῖο, (-οιο); et -οιτο rescribunt et nonnumquam -ῴμην, -ῷο et -ῷτο. Quam vetus sit is Magistrorum et librorum error demonstrat Didymi annotatio in Scholiis Venetis apposita Homeri verbis Iliad. Ψ. 361.

ὡς μεμνέῳτο δρόμους καὶ ἀληθείην ἀποείποι,

qui affert ex Aristophanis Pluto vs. 992. emendate scriptum:

ἵνα τοὐμὸν ἱμάτιον φορῶν μεμνῇτό μου.

sed vitiosam scripturam ex Cyropaedia I. 6. 3. ἀλλ' ὅτε τὰ ἄριστα πράττοι τότε μάλιστα τὸν θεὸν μεμνῷτο, ubi lege ὅτ' ἄριστα et τῶν θεῶν. Ipse Didymus deceptus, ut saepius, a suo Codice μεμνῷτο sanum esse putavit, quum certa analogia, quam Atticorum usus plane confirmat, μεμνῇτο doceat a Xenophonte esse scriptum. Id ipsum exstat hodieque in libris quibusdam, ut contra μεμνῷτό et μέμνοιτο in Pluto multi libri exhibent, quemadmodum omnes turpiter errant in Anabasi I. 7. 5. servantes οὐδ' εἰ μέμνοιό τε καὶ βούλοιο. Critici μεμνῷο reposuerunt, quum μεμνῇο deberent. In Sophoclis Philocteta vs. 119. in Laurentiano Codice omnium archetypo vidi a prima manu scriptum fuisse:

σοφός τ' ἂν αὐτὸς κἀγαθὸς κέκλησ' ἅμα.

quum corrector reposuit κεκλῇι' ἅμα et annotavit: ἀντὶ τοῦ κεκλημένος εἴης. Antiquissima librorum vitia in talibus optime verae scripturae certa indicia servant. In Sophoclis fragmentis affertur ἐκ τῶν Φθιωτίδων:

ἡ πατροκτόνος δίκη | κέκλητ' ἂν αὐτῷ.

e Bekkeri Anecd. p. 128, 4. ad demonstrandum ὅτι τὸ ἂν συντάσσεται παρακειμένοις καὶ ὑπερσυντελικοῖς, sed neque Bekkerus neque fragmentorum editores animadverterunt ex praecedentibus εὐκτικοῖς esse repetendum et dedisse Sophoclem κεκλῇτ' ἂν αὐτῷ. In antiquissimis Codicibus omnibus sexcenties I aut temere additur aut negligenter omittitur, ut nullus liber tanta fide sit ut certo sciri possit in ΜΕΜΝΗΣΘΕ, ΚΕΚΛΗΤΟ, ΚΑΘΗΤΟ similibusque utrum μέμνησθε an μεμνῇσθε, κέκλητο an κεκλῇτο, καθῆτο an καθῇτο sit verius. In talibus igitur saepiuscule vetusta forma tuto delitescit, donec acutior aliquis simul optativum requiri intelligat et continuo scriptoris manum eliciat: quod factum est in Andocide Orat. I. § 142. in verbis εἰκότως δ' ἂν αὐτῶν μεμνῆσθαι, ubi ΜΕΜΝΗΣΘΑΙ duplici tralaticio errore fideliter servavit Oratoris manum μεμνῇσθε, et in eodem iterum Orat. II. § 24. οὐδὲν οὖν ἔτι ὑπολείπεται ὅτῳ ἂν μοι δικαίως διαβεβλῆσθαι, imo vero διαβεβλῇσθε, ut Dobraeus et Bekkerus emendarunt.

(*Continuabitur.*)

DE MODIS NUPTIARUM INEUNDARUM IURE ATTICO.

»Chez les Grecs le droit privé n'a jamais pris un grand dé»veloppement, et il n'y a rien en Grèce, qu'on puisse compa»rer à la science romaine. C'est le pays des arts et de la »philosophie: ce n'est pas celui de la jurisprudence. Le droit »privé chez les Grecs n'a jamais été qu'un ensemble de cou»tumes, dont l'interprétation a été abandonnée à la pratique »et à la routine." Ita LABOULAYE, Professorem Parisiensem de iure attico privato contumeliose censentem [1] cum nuper viderem, subiit animum dubitatio an haec non recte dicantur; nec me dubitasse poenituit, cum eum ita pergentem cognovi: »Il est aisé de comprendre que le droit public d'un peuple »semblable offre une étude excellente, et qui rachète le peu de »valeur du droit privé." Nulla apud nostrates disputatione opus videtur ut evincam haec temere esse dicta, et e contrario eam partem literarum antiquarum, qua continetur locus de legibus atticis non tantum doctrinae praestantia sed utilitate quoque sese quam maxime commendare, nec eum audiendum esse, qui contendat illam, saltem quod ad ius privatum, fere prorsus impune posse negligi; multas vero eidem doctrinae inesse molestias nemo vel parumper harum rerum

[1]) In Diario *Revue historique du droit français et étranger*, 1855, in disputatione quae inscribitur *de la méthode historique en Jurisprudence et de son avenir*, p. 7, cuius disputationis tamen partem maximam de iure attico postea cognovi deberi diligenti nec tamen semper prudenti imitationi WARNKOENIGII, (*Jur. Encycl.* p. 172 sqq.), qui ipse illud ius satis imperfecte tractavit, pleraque, ut ipse fatetur, ex recentiorum commentariis tradens.

peritus facile neget; necdum res eo pervenit ut tota Atheniensium respublica quasi spirans oculis nostris subiccta sit: improbo labore opus est, ut undique veterum testimonia indagentur et explicentur et in suum quodque locum redigantur, ut tandem aliquod iuris attici quasi corpus nascatur nostra dignum aetate; etiam tum bene multa supererunt, quae nonnisi divinando definiri poterunt, nam et loci permulti contrarii occurrunt et saepissime diserta desunt testimonia: divinatione sive coniiciendi arte hac in re dubio quam maxime obnoxia prudentissime utendum est, et optime rem geremus, si primum constituerimus ea, quae sciri possunt ex perpetua veterum consuetudine, et singula cognoverimus, quae pertinent et ad ius publicum et ad ius privatum Atheniensium. Quo consilio in legendis oratoribus atticis diligenter adnotare coepi locos, qui ius spectarent, et inde corpus legum atticarum congerere; quae nunc speciminis causa prodit exigua est particula iuris familiarum et agit de nuptiarum fundamento; cum omnis iuris distributio apud Athenienses nesciatur, suam quisque cogimur nobis rationem informare: eam delegi, quae secundum aliarum gentium iuris instituta commodissimum ordinem praeberet, haud quidem ignarus inde in iure attico multas orituras difficultates, sic e. g. in hac disquisitione de iuris familiarum parte repente abrumpendam fore orationem, cum ventum foret ad legem de filia hereditaria paupere a proximo cognato aut ducenda aut cum dote elocanda, cum ipsa desponsio hunc sibi locum repertura esset, iuris instituta vero de dote alio loco tractanda essent; haec tamen difficultas evanesceet cum omnia iuris familiarum instituta simul tractantur. Optio facienda fuit et satius duxi multos sequi, quam fortasse solus errare. Ad rem ipsam progrediamur.

Duo a legislatore instituti videntur modi iustarum nuptiarum ineundarum *ἐγγύησις* et *ἐπιδικασία*, quod efficiendum ex ISAEO (*de Philoct. Her.* p. 57, § 14) ita de Callippe dicente: *οὔτ' ἐπιτροπεύεσθαι προσήκει τὴν Καλλίππην ἔτι, τριακοντοῦτίν γ' οὖσαν, οὔτε ἀνέκδοτον καὶ ἄπαιδα εἶναι, ἀλλὰ πάνυ πάλαι συνοικεῖν, ἐ γ γ υ η θ ε ῖ σ α ν κατὰ νόμον ἢ ἐ π ι δ ι κ α σ θ ε ῖ σ α ν.* De utroque modo deinceps videbimus.

A. *De modo nuptiarum ineundarum, qui dicitur ἐγγύησις.*

Verbum *ἐγγυᾶν* cum proprie *spondere* significet et de unaquaque re usurpetur, *ἐγγυᾶν τὴν θυγατέρα ἀνδρί*, *despondere filiam viro* pater dicitur aut omnino is, in cuius manu femina est (vide DEMOSTH. *adv. Leoch.* p. 1095, § 49 *ἣν ἂν ἐγγυήσῃ πατὴρ κτέ.*); *ἐγγυᾶσθαι*, forma media, is dicitur qui eam ducturus est (fidem faciat DEM. *c. Androt.* p. 609, § 53 *καὶ ταῦθ' ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ὁρῷτο ποιῶν, ἣν ὡς ἐλεύθερος ἐνεγυήσατο*); filia autem ipsa *ἐνεγυήθη* (ISAEI *Or. de Philoct. Her.* p. 57, § 14). Res ipsa *ἐγγύησις* (Id. *de Pyrrhi Her.* p. 43, § 53) aut *ἐγγύη* (PLATO, *Legg.* VI. p. 774, E.) a veteribus nominatur.

Principem de desponsione legem a DEMOSTHENE accipiamus (*adv. Leoch.* l. l.):

ἣν ἂν ἐγγυήσῃ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ἢ πάππος ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους.

Legitimi liberi tantum iustis nuptiis nascuntur: quae ut iustae sint, lex docet oportere uxorem a patre, a fratre aut ab avo desponsam esse. Lex tamen h. l. non integra ab oratore laudatur, nam non prospicit sponsalibus earum, quibus nec pater nec avus superstes esset. Plenior autem laudatur in *orat. c. Steph.* II. p. 1184, § 18 sqq., ubi filius epicleri sibi postulat ius matris despondendae, cum filius lexiarchico libro inscriptus matris epicleri *κύριος* sit: legem ipsam nunc non describam, eam mox occasione data totam pertractaturus. Eius memoria quoque servatur ab ISAEO *de Arist. Her.* p. 80, § 12.

Desponsio fieri solebat praesentibus testibus, ut confici potest ex Is. *de Pyrrh. Her.* p. 39, § 18 et p. 40, § 26 sqq. Exemplum fratris sororem despondentis videas apud eundem oratorem (*de Astyph. Her.* p. 77, § 27), ubi Hierocles sororem suam despondisse dicitur Theophrasto. Cff. i. p. p. 74, § 6 *τὸν Ἱεροκλέα θεῖον ὄντα καὶ ἐμοῦ καὶ ἐκείνου* et p. 77, § 22 ubi post *θεῖον ὢν καὶ ἐμοί*, quae nunc non facile intelligentur, addas *καὶ ἐκείνῳ*.

Vitrico non erat ius privignae despondendae, nam legitimus eius *κύριος* non erat: scil. aut habebat fratres, quibus illud ius lege concedebatur, aut epiclerus erat, de qua quid leges

atticae instituerint postea videbimus. At mihi obiicitur ex eadem, quam proxime laudavi, oratione exemplum Theophrasti (§ 29) privignam suam elocantis: meam tamen sententiam firmari, non labefactari allato exemplo ultro patebit locum ipsum inspicienti; Euthycratis filio Astyphilo erat soror eodem patre nata: mortuo Euthycrate Theophrastus, oratoris pater, eius viduam duxerat: vide nunc orationem ipsam: *ἐπεὶ τοίνυν ἐδοκιμάσθη ὁ ἀδελφὸς* (scil. *ὁμομήτριος* Astyphilus), *ἀπέλαβε πάντα ὀρθῶς καὶ δικαίως ὥστε ἐκεῖνον μηδὲ πώποτε μηδὲν ἐγκαλέσαι τῷ ἐμῷ πατρί· μετὰ δὲ ταῦτα τὴν ἀδελφὴν τὴν ἐκείνου ὁμοπατρίαν ἐνεγύησεν ὁ ἐμὸς πατὴρ ὅτῳ ἐδόκει αὐτῷ, καὶ τἄλλα διῴκει καὶ ταῦτα τῷ Ἀστυφίλῳ ἐξήρκει· ἱκανὴν γὰρ ἡγήσατο βάσανον εἰληφέναι ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ ἐμοῦ τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας, ἐκ μικροῦ παιδίου τεθραμμένος παρ' αὐτῷ.* Nonne satis his indicatur Theophrastum despondere Astyphili sororem non ut eius *κύριον*, sed ita ut hac in re eius vice fungeretur, cui leges desponsionem dabant? hoc illud *καὶ ταῦτα τῷ Ἀστυφίλῳ ἐξήρκει* indicat. Aliud tamen huic loco inest non omnino negligendum: dixitne scil. orator de industria *τὴν ἀδελφὴν τὴν ἐκείνου ὁμοπατρίαν*, an casu hoc ita dictum est? Puto eum de industria sic locutum esse: nam frater eadem tantum matre natus vix credi potest ius sororis despondendae habere, ita ut hac in re PLATO lege patria usus videatur dicens: *ἐγγύην δὲ εἶναι κυρίαν πατρὸς μὲν πρώτην, δευτέραν πάππου, τρίτην δὲ ἀδελφῶν ὁμοπατρίων* (*Legg.* VI. p. 774, E; c. 17, fin.). Pari modo etiam legis formula in *orat. c. Steph.*, quam iam attigi: *ἣν ἂν ἐγγυήσῃ ἐπὶ δικαίοις δάμαρτα εἶναι ἢ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρός, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους.* Statim ex PLATONIS ordine apparet satis discriminis interesse inter ius verum et ficticia philosophi iuris instituta, quo impedimur, quominus ad iuris attici doctrinam hoc utamur fonte. Patrias leges quae sibi bonae atque iustae videbantur non neglexit, sed, ubi minus eas probabat, ingenio indulsit.

Dixi fratrem tantum eadem matre natum vix credi posse ius sororis despondendae habuisse; quod paucis demonstrandum: filia, cuius mater bis nupserat cogitari potest aut fratres habere iisdem parentibus natos aut non habere: fratrem si habet eiusmodi, hic post patrem in huius iura succedit, inter

quae censendum ius sororis despondendae: sin vero non habet fratrem eodem patre natum, epiclerus est, cuius quis *κύριος* sit mox videbimus, nunquam vero frater eadem matre natus.

Aliud in ISAEO exstat exemplum, quo frater sororem uterinam elocat magis quam despondet: Apollodorus scil. sororem uterinam Lacratidae per testamentum dat (*de Apoll. Her.* p. 64, § 9): at ne hic quidem locus iuri attico quod desponsionem patri primum tribuit, fratri vero uterino non concedit adversatur, nam cogitandum est de adoptionis specie. Apollodorus profecturus ad bellum Corinthiacum sororem heredem scripsit et cum suis opibus Lacratidae permisit, si ipse in bello adversa usus fuerit fortuna. Salvus vero redux hoc testamentum irritum fecit, nam sorore oratoris patri nubente, quarum saltem nuptiarum Apollodorus sponsor fuisse non dicitur, ipse ducit uxorem, quae ei filium parit. Haec omnia post Corinthiacam expeditionem facta esse tuto inde confici potest, quod Apollodoro, si ipsi eo tempore iam natus fuisset filius, non licuisset per testamentum opes sorori relinquere. Filio denique mortuo pristinam voluntatem erga sororem revocavit, cuius filium extremo vitae tempore adoptavit et phratriae libro inscribi iussit *Θρασύλον Ἀπολλοδώρου*. Non nescio iure attico feminas non posse adoptari, sed iuris instituta de adoptione si nunc tractarem diligentius explicarem, quomodo Apollodorus sororem suam uterinam potuerit adoptare lege nulla laesa; scil. nuptiis, quibus adoptionem cumulavit, cavit ne suum nomen periret sed nato filio ex sorore et Lacratida revivisceret: non adeo sororem adoptavit, sed filium ex ea nasciturum [2].

In *Orat. de Pyrrhi Her.* (p. 42, § 45) occurrit frater neque *ὁμοπάτριος* neque *ὁμομήτριος*, sed adoptatus sororem despondens: quod tamen non fratris sed *κυρίου* iure peregit. Nam proximus genere fuit Pyrrhi filiae, et usus est iure a legi-

---

2) Notandus est error PLATNERI (*Att. Proc.* II. p. 251) dicentis Apollodorum dedisse Lacratidae *die Tochter seiner Halbschwester*. Orator enim perspicue indicat Apollodori matrem post Thrasyli prioris mariti mortem Archedamo nupsisse (§ 7), ex quibus nuptiis filia nata est, quae ab Apollodoro despondetur: haec autem erat, ut in orat. legitur, *ἐκείνου* scil. Archedami *θυγάτηρ, ἐμὴ δὲ μήτηρ*, et *αὐτοῦ* scil. Apollodori *ἀδελφή*.

bus sibi dato ut eam aut ipse duceret aut desponderet: haec vero desponsio quo iure facta sit, quaeri potest, nam ista filia Pyrrhi spuria fuit, quo fit ut Endius a Pyrrho adoptari potuerit, et sororem alteri despondere: si legitima fuisset, non potuisset adoptari nisi quoque cum ea nuptias initurus.

Plures cum essent fratres, hi una sororem despondebant: cf. DEM. *c. Boeot.* I. p. 1010, § 7, ubi duobus, qui sui iuris erant, Menexeno et Bathyllo idem ius fuisse indicatur: Periander vero, tertius frater, huius iuris nondum particeps erat, *ἔτι γὰρ παῖς ἦν* neque igitur ulla in iure agendi potestas ei erat. Non licet praeterire DEM. *adv. Leoch.* p. 1083, § 9; scil. aut orator fallitur aut, quod verisimilius est, codices nos alio loco fallunt: nam, ut locus sese habet, orator non potest credi mortem Archippi nuptiis Archidices praeponere: p. 1085, § 17 inter vocc *ὁ Μειδυλίδης* et *καὶ Ἀρχιάδης* propter literarum similitudinem nomen Archippi excidit, quo rescripto omnia recte erunt. Cf. praeterea Is. *de Menecl. Her.* § 3.

De avo neptem despondente dicere supersedeo: exemplum nullum ad manum est.

Quamvis a naturali iure alienum videatur, constat tamen civi attico licuisse despondere uxorem suam alteri, cuius rei argumentum est in DEM. *or. p. Phorm.* p. 953, § 29, ubi Pasionis gratia exemplum laudatur Strymodori Aeginensis, qui Hermaeo liberto uxorem suam dedit in matrimonium, qua mortua etiam filiam suam. Nota conferri potest historia Periclis tradentis uxorem *βουλομένην ἑτέρῳ συμβιώσεως οὐκ οὔσης αὐτοῖς ἀρεστῆς* (PLUT. in *vita* 24). Non omnes vero mariti tali modo uxorem alteri tradere poterant; non enim facere poterat, nisi ipse uxoris *κύριος* esset. DEMOSTHENES e. g. (*adv. Eubul.* p. 1311, § 40 sqq.) narrat Timocratem despondere sororem Protomacho, ex quibus nuptiis filia nascitur: Protomachus pauper erat, *ἐπικλήρου δὲ κληρονομήσας εὐπόρου τὴν μητέρα* (scil. oratoris, Timocratis sororem) *βουληθεὶς ἐκδοῦναι πείθει λαβεῖν αὐτὴν Θούκριτον τὸν πατέρα τὸν ἐμόν, ὄντα ἑαυτοῦ γνώριμον, καὶ ἐγγυᾶται ὁ πατὴρ τὴν μητέρα τὴν ἐμὴν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Τιμοκράτους Μελιτέως*. Luce clarius apparet aliquid interesse inter Protomachi voluntatem, qui amico persuadet tantum, ut suam ducat uxorem et sollemnem a Timocrate factam de-

sponsionem. Sic (*adv. Onet.* I. p. 866, § 7) Onetor sororem, quam Timocrates antea duxerat, Aphobo despondet et in ISAEI *Orat. de Menecl. Her.* (§ 8) Menecles uxoris fratres rogat ut eam alteri despondeant, quod mox ita fit.

Nuptias filiae hereditariae, quarum pater sponsor fuisset iusto licet modo contractas posse solvi voluntate proximi genere mox videbimus cum de epidicasia agemus, nunc tantum indicamus.

Ex huiusmodi nuptiis liberi legitimi nascebantur, quos pater phratriae libro inscribi cupiens iurabat ἦ μὴν ἐξ ἀστῆς καὶ ἐγγυητῆς γυναικὸς εἰσάγειν (Is. *de Civ. Her.* p. 70, § 19; DEM. *adv. Eubul.* p. 1315, § 54).

Vidimus igitur legitimam mulieris desponsionem fieri a patre, a fratre eodem patre nato, ab avo, aut denique ab eo, in cuius manu esset. Molestissima res est velle indagare legum atticarum aetatem: huius certe origo nusquam a veteribus traditur; sed arctissime cum cohaereat cum reliquis de desponsione legibus, quarum eam, qua genere proximus iubetur aut ipse ducere aut elocare filiam orbam ex infima quattuor classium (cf. DEM. *adv. Macart.* p. 1067, § 54) a DIODORO SICULO (XII, 18) et ARISTOPHANE grammatico (EUSTATH. *ad Iliad.* Φ, vs. 449) Soloni tribuendam esse accipimus, Solon nostrae quoque legis auctor habendus est; sed ne sic quidem nos vitio omni vacare constat, cum res sit notissima, quam studiose non solum oratores, sed et reliqui auctores originem legum a se laudatarum ad summum legislatorem referant, quo studio i. p. seriores incitati videntur ad componendas et ei obtrudendas leges, de quibus nunquam cogitaverit; cuius rei nunc exempla cumulare parco, leviter tantum PLUTARCHUM castigans, qui serio narrat a Solone (in *vita* 20) institutum fuisse τρὶς ἑκάστου μηνὸς ἐντυγχάνειν πάντως τῇ ἐπικλήρῳ τὸν λαβόντα. Ut saepius sic etiam hac in re, fraudis an erroris dicam, se ipse arguit, nam ius quod h. l. tantum de epicleris valuisse dicit, in *Amatorio* (c. 23) omnibus nuptis datum fuisse narrat. Sed ex diverticulo Athenas redeamus et videamus huius urbis civibus licuisse διαθέσθαι ὅπως ἂν ἐθέλῃ τις, ἐὰν μὴ παῖδας γνησίους καταλίπῃ ἄρρενας· ἂν δὲ θηλείας καταλίπῃ, σὺν ταύταις ut ISAEUS (*de Pyrrhi Her.* p. 44, § 68) docet. Cf. Id. *de Arist. Her.*

p. 81. § 13. Male MEIER (M. et S. *Att. Proc.* p. 468) huc retrahit legem in DEM. *orat. adv. Macart.* p. 1067, § 51 servatam: ipsum legis initium ὅστις μὴ διαθέμενος ἀποθάνῃ eum revocare debuerat a confusione iuris hereditarii ab intestato et iuris testamentarii: lex vero l. l. memorata[3] arctissime cohaeret cum sequenti de puellis orbis ex infima classe. Legis ex ISAEO allatae indolem si coniungimus cum ea, qua marito licebat uxorem, cuius ipse κύριος esset, alteri despondere, originem reperimus novae legis, quae statuebat moribundos per testamentum posse despondere uxorem et filias, cuius rei testimonium videas in DEM. *orat. c. Aphob.* I. p. 814, § 5, ubi Demosthenis pater per testamentum .filiam cum talentis duobus Demophonti elocat, uxorem cum octoginta minarum dote Aphobo; cff. II. 840, § 15; 857, § 43; 858, § 47. Ita Pasion dicitur uxorem per testamentum Phormioni elocasse (*p. Phorm.* p. 946, § 8; cf. p. 953, § 28 sq.); quae tamen uxoris desponsio non valebat, nisi moribundus ipse κύριος eius esset, quod arguit orator alio loco, dicens marito non licuisse per testamentum de uxoris desponsione mandare, ἧς οὐδὲ κύριος ἐκ τῶν νόμων ἦν, παῖδές τε ἦσαν αὐτῷ (*c. Steph.* II. p. 1133, § 15): quam ob caussam neque huc facit LYSIAE locus (*c. Diogit.* p. 896, § 6), ubi Diodotus testamento mandat ἐάν τι πάθῃ, τάλαντον μὲν ἐπιδοῦναι τῇ γυναικὶ καὶ τὰ ἐν τῷ δωματίῳ [δοῦναι], τάλαντον δὲ τῇ θυγατρί. Diodoti enim uxoris pater Diogiton etiam tum erat inter vivos: uxoris κύριος igitur non erat Diodotus, et poterat tantum de dote, quam datum iri volebat futuro uxoris marito mandare, nihil vero de eo, cui eam elocatum iri volebat, neque id facit.

Superest ut breviter dicam de alio quodam desponsionis genere: proximus cognatus scilicet cogebatur aut ipse ducere aut elocare filiam orbam ex infima civium classe, quae θῆσσα dicebatur, quod munus DEMOSTHENES refert inter illa quae cognatis necessario facienda sunt: gratum fecisset si legem in ora-

---

3) De qua lege conferenda sunt, quae doctissimus NABER disputavit *Mnem.* I. 392, qui coniecit compilatorem contra fecisse ac MEIER fecit: ille scil. Isaei lege usus videtur ad novam fingendam plane diversam ab exemplo, quod sibi sumserat, hic diversas eas leges tanquam similes inter se comparat.

tione amplius descripsisset, quod cum non fecerit inviti cogimur ad legis formulam ipsam confugere, quae in *orat. adv. Macart.* p. 1067, § 54 hoc modo servata est:

τῶν ἐπικλήρων ὅσαι θητικὸν τελοῦσιν, ἐὰν μὴ βούληται ἔχειν ὁ ἐγγύτατα γένους ἐκδιδότω. — ἐὰν δ' αἱ γυναῖκες πλείους ὦσι μὴ ἐπάναγκες εἶναι πλέον ἢ μίαν ἐκδοῦναι τῷ γένει, ἀλλὰ τὸν ἐγγύτατα δεῖ ἐκδιδόναι ἢ αὐτὸν ἔχειν. ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃ ὁ ἐγγύτατα γένους ἢ μὴ ἐκδῷ, ὁ ἄρχων ἐπαναγκαζέτω ἢ αὐτὸν ἔχειν ἢ ἐκδοῦναι. ἐὰν δὲ μὴ ἐπαναγκάσῃ ὁ ἄρχων, ὀφειλέτω χιλίας ἱερὰς τῇ Ἥρᾳ. ἀπογραφέτω δὲ τὸν μὴ ποιοῦντα ὁ βουλόμενος πρὸς τὸν ἄρχοντα.

Non est huius loci de actionibus forensibus dicere, propter quam causam paucis de laudata lege absolvere possumus[4], quam DINARCHI auctoritas aliquo modo firmat. HARPOCRATION scil. (v. *ἐπίδικος*) laudat huius *διαμαρτυρίαν περὶ τὸ μὴ ἐπίδικον εἶναι τὴν Ἀριστοφῶντος θυγατέρα*, in qua hoc iuris institutum pertractatum fuisse videtur; addit enim grammaticus: *ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ δείκνυται καὶ ὅτι τὰς ἀπορουμένας κόρας ἐξεδίδοσαν οἱ ἄγχιστα γένους ε' μνᾶς ἐπιδιδόντες*, quod tamen minus accurate dictum est, nam cum pentacosiomedimni quinque minarum dotem dare deberent, alius alii classi erat census: sed de dote nunc tacendum. Cff. praeterea SUIDAS et ETYM. M. v. *θῆττα*; POLLUX III, 33; TERENT. *Adelph.* IV. 5, 16 sqq.; *Phorm.* I. 2, 75 et II. 3, 63; DIOD. SIC. II, 18 et ARISTOPH. gramm. apud EUSTATH. *ad Iliad.* Φ, vs. 449, inter quos DIODORUS et ARISTOPHANES, ut supra indicavi, tradunt Solonem fuisse huius legis auctorem.

Neque parvi habendum alterum HARPOCRATIONIS testimonium v. *θῆτες*, quod ita: *ἐπάναγκες δ' ἦν τοῖς ἔγγιστα γένους τὰς θήσσας ἢ λαμβάνειν πρὸς γάμον ἢ ε' μνᾶς διδόναι* (leg. *ἐπιδιδόναι*), *ὡς καὶ Ποσείδιππός που ὁ κωμικός φησιν*, cuius fabulae iactura quam maxime dolendum est, ea enim huic legi maiorem lucem afferret; nunc contentos esse necesse est paucis, quae undique indagando congessimus, et fidem habeamus constanti grammaticorum testimonio TERENTII auctoritate firmato.

---

4) Alio loco de ipsa legis formula de industria dicam, cum multa ei insint corrigenda et enucleatius disputanda.

Iamiam ultro progressi sumus ad alterum iustarum contrahendarum nuptiarum modum, nam quemadmodum genere proximi cogebantur aut ducere aut elocare filiam hereditariam pauperem, sic licuit iis divitem in iure sibi petere; paucis mutatis Demosthenis sententia usus hac in re defungar: *ταῦτα μὲν προσέταξεν ὁ νομοθέτης, ἃ δεῖ ποιεῖν τοὺς προσήκοντας ἐπάναγκες, ἕτερα δὲ πολλὰ ἔδωκεν αὐτοῖς ἐν τῷ νόμῳ.*

B. *De modo nuptiarum ineundarum, qui dicitur ἐπιδικασία.*

Ἐπιδικάζειν, *adiudicare* archon aut iudices dicuntur, qui inquisito petitoris iure huic alicuius rei possessionem tribuunt: plerumque autem de hereditatibus et filiabus hereditariis dicitur, quae adiudicantur iis, quibus ius est in eas. Conferri licet Is. *de Hagn. Her.* p. 86, § 26: *ἀπόδοτε ὑμεῖς ἐπιδικάσαντές μοι τοῦτον τὸν κλῆρον.* Ἐπιδικάσασθαι dicitur is, qui sibi hanc adiudicationem petit (Is. *de Pyrrhi Her.* p. 43, § 59 *οὐδένι ἐπιδικάζεσθαι τῶν πατρῴων προσήκει*, Is. *de Arist. Her.* p. 80, § 12 *οἷς προσήκει τῆς ἐμῆς μητρὸς ἐπιδικάσασθαι*), aut impetrat (Is. *de Phil. Her.* p. 62, § 61 *τοῦ γὰρ Φιλοκτήμονος κλήρου ἂν μὲν ἐπιδικάσηται ὅδε ὑμῖν αὐτὸν ταμιεύσει τὰ προσταττόμενα λειτουργῶν, ὥσπερ καὶ νῦν καὶ ἔτι μᾶλλον*). Hereditates autem et filiae hereditariae *ἐπιδικασθῆναι* dicuntur. Cf. Is. *de Phil. Her.* p. 62, § 51 *καὶ πότερον δεῖ τὴν ἀδελφὴν — ἢ γνησίαν οὖσαν ὑφ' ὑμῶν ἐπιδικασθεῖσαν συνοικεῖν ὅτῳ ἂν ὑμῖν δοκῇ.* Actio ipsa *ἐπιδικασίας* nomen gerit (Dem. *adv. Leoch.* p. 1084, § 13 *Ἀρχιάδης ὑπὲρ οὗ τοῦ κλήρου τὴν ἐπιδικασίαν ποιούμεθα νυνί*), et res eiusmodi actione petenda *ἐπίδικος* vocatur (Id. *adv. Macart.* p. 1074, § 69 *ἐπιδίκου ὄντος τοῦ κλήρου τοῦ Ἁγνίου.* Is. *de Pyrrhi Her.* p. 44, § 64 *τὰς — δοθείσας τοῖς ἐγγυτάτω γένους ἐπιδίκους ὁ νόμος εἶναι κελεύει*); quae contra iudicis sententia nec adiudicata est, nec adiudicari potest *ἀνεπίδικος* (c. *Steph.* II, p. 1135, § 22 *ἀνεπίδικον μὴ ἐξεῖναι ἔχειν μήτε κλῆρον μήτε ἐπίκληρον*); hinc bona paterna, in quae sine epidicasia succeditur *ἀνεπίδικα* dicuntur (Is. *de Pyrrhi Her.* p. 44, § 59; *de Cir. Her.* p. 72, § 34).

His praemissis videamus quaenam iuris instituta de nuptiis per epidicasiam contrahendis Athenis valuerint. In oratione de

Pyrrhi Hereditate nobis commodissimum huius rei exemplum offertur. Endius Pyrrhi filius adoptatus eius filiam spuriam Philen desponderat, et in patris adoptantis bona successerat: post mortem Endii huius hereditas pervenit ad matrem et fratrem; Philes avunculi vero contendunt eam non spuriam esse, iniuria igitur Pyrrhi opes ab Endio et fratre esse vindicatas: orator et aliis argumentis iudicibus persuadere conatur Philen revera fuisse spuriam Pyrrhi filiam et eo, quod non facta essent post mortem patris ea, quae fieri solerent, si quis filiam hereditariam reliquisset; sic p. 45, § 74 persequitur: *δῆλον μὲν γὰρ ὅτι ἐπίκληρον καταλιπὼν ἀκριβῶς ἂν ᾔδειν ὅτι δυοῖν θάτερον ἔμελλεν ὑπάρχειν αὐτῇ· ἢ γὰρ ἡμῶν τινὰ τῶν ἐγγύτατα γένους ἐπιδικασάμενον ἕξειν γυναῖκα, ἢ εἰ μηδεὶς ἡμῶν ἐβούλετο λαμβάνειν, τῶν θείων τινὰ τούτων τῶν μαρτυρούντων, εἰ δὲ μή, τῶν ἄλλων τινὰ τῶν συγγενῶν τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ πάσης τῆς οὐσίας ἐπιδικασάμενον κατὰ τοὺς νόμους ἕξειν ταύτην γυναῖκα*, quae nulla egent interpretatione, et docent omnes filias hereditarias per epidicasiam a genere proximis peti posse. Omnes filias hereditarias peti posse dixi, nam etiam nuptiae, quarum pater ipse sponsor fuerat, iustissimo quoque modo contractae post mortem huius solvi poterant voluntate eius, qui proximus cognatus erat et ipse filiam ducere volebat, nisi pater testamento filiae maritum heredem scripsisset atque adeo adoptasset. Quod dixi Isaeus docet (*Ibid.* p. 44, § 64) *τὰς ὑπὸ τῶν πατέρων δοθείσας, ἂν ὁ πατὴρ αὐτῶν τελευτήσῃ μὴ καταλιπὼν αὐταῖς γνησίους ἀδελφοὺς τοῖς ἐγγυτάτω γένους ἐπιδίκους ὁ νόμος εἶναι κελεύει*. Ab auctore *orat. c. Steph.* II, p. 1135, § 22 deinde *τῶν ἐπικλήρων ἁπασῶν* epidicasiam esse discimus; alia quoque Isaei oratio (*de Arist. Her.*) multum afferet lucis. Aristomenes filiam Aristarchi fratris cum dote desponderat, licet ea ius haberet succedendi in bona paterna aut a proximo genere per epidicasiam peti posset, nam fuit filia hereditaria (p. 80, § 6; p. 81, § 19): suam vero ipsius filiam Aristomenes cum Aristarchi opibus despondet Cyronidae, filio quidem Aristarchi sed in aliam domum adoptato; quapropter iure attico nullum ius ei erat in bona paterna. Ex his Cyronidae et Aristomenis filiae nuptiis duo nascuntur filii, quorum alter Aristarchus iunior dolo malo in senioris Aristarchi bona ad-

optatur. Primum igitur summa iniuria Aristarchi filia paternis bonis privata erat, tum Aristarchus iunior adoptione nequaquam legitima his bonis fruebatur; videri possit maritus Aristarchi filiae vecors et ignavus, quod non conatus sit in iure petere suae uxori bona paterna; at ii, qui ea sibi vindicarant simul huius proximi genere fuere: hi igitur, si maritus iure contra eos ageret, per epidicasiam eam cum paternis opibus petere poterant. Haec fuit causa ob quam maritus ille non litigaret: ecce ISAEUM ipsum (§ 19): *ὁ γὰρ πατὴρ οὑμὸς* (maritus Aristarchi filiae) *ἐπὶ προικὶ ἐγγυησάμενος τὴν ἐμὴν μητέρα συνῴκει, τὸν δὲ κλῆρον τούτων καρπουμένων οὐκ εἶχεν ὅπως εἰσπράξαιτο. ὅτε γὰρ περὶ αὐτοῦ λόγους ἐποιήσατο τῆς μητρὸς κελευούσης, οὗτοι ταῦτ' αὐτῷ ἠπείλησαν, αὐτοὶ ἐπιδικασάμενοι αὐτὴν ἕξειν, εἰ μὴ βούλοιτο αὐτὸς ἐπὶ προικὶ ἔχειν. ὁ δὲ πατὴρ, ὥστε τῆς μητρὸς μὴ στερηθῆναι, καὶ δὶς τοσαῦτα χρήματα εἴασεν ἂν αὐτοὺς καρποῦσθαι*, et sic filia Aristarchi suis privata vitam peregit. In Comoedia persaepe res aguntur iuris instituta explicantes, aut ex iis explicandae: Philocleonem iudicem in *Vespis* (vs. 583 sqq.) haec gloriantem audimus:

κἂν ἀποθνήσκων ὁ πατήρ τῳ δῷ καταλείπων παῖδ' ἐπίκληρον
κλάειν ἡμεῖς μακρὰ τὴν κεφαλὴν εἰπόντες τῇ διαθήκῃ
καὶ τῇ κόγχῃ τῇ πάνυ σεμνῶς τοῖς σημείοισιν ἐπούσῃ,
ἔδομεν ταύτην ὅστις ἂν ἡμᾶς ἀντιβολήσας ἀναπείσῃ,

quod prorsus idem est, atque ex ISAEI oratione revera factum novimus: apud oratorem filia hereditaria fraude bonis eiicitur; in fabula proximus genere in iure petere dicitur ut ea sibi adiudicetur: testamentum non curant iudices, penes quos est iudicare sitne testamentum ratum necne; adiudicatur iudicum sententia filia genere proximo, *ὅστις ἂν αὐτοὺς ἀντιβολήσας ἀναπείσῃ*. Sic patris voluntas nihili habetur, nam, ut supra vidimus, eam per testamentum cum opibus despondere poterat, et praeterea adoptione futuri nepotis cavere, ne genere proximus filiae nuptias disrumperet ea sibi petenda (ISAE. *de Pyrrhi Her*. p. 45, § 73).

Nihil cum mandasset pater testamento, proximo genere ius erat filiae hereditariae petendae; leges vero hunc non cogebant id facere, ut abunde discimus ex loco principe ISAEI: quid enim opus fuisset addere ordinem, quo proximi

genere sese iure sequerentur in petitione, nisi primo negante secundo idem ius esset, quem mox tertius exciperet? Alter eiusdem oratoris locus idem probat: non enim tam leniter rem egisset neque his usus fuisset vocabulis (p. 80, § 5): »mater »mea, patre Aristarcho et fratre Demochare mortuis heres ex »asse facta est bonorum paternorum: Aristomenes autem Ari»starchi frater *non curans eam aut sibi ipsi per epidicasiam pe»tere aut filio suo*, patri meo eam despondit," si lex Aristomenem coëgisset fratris filiam ducere, sed credo maximopere invectus fuisset in eum qui patrias leges tam despexisset atque neglexisset.

Genere proximos sese ordine quodam sequi iam dixi, de quo nunc videamus: rei naturae convenit hic aliquo modo eundem spectari ordinem atque in iure hereditario: satis tamen interest, nam in filiae hereditariae epidicasia e. g. nil interesse videtur ducatne proximus originem a maribus an a feminis, quod aliter in iure hereditario: neque in ea defuncti cognatae neque parentes proximis adnumerandi sunt; indicia vero sunt rarissima, qualis ille ordo fuerit: ISAEUS tribus locis occasionem praebet ordinis cognoscendi, qui valuerit in filiae hereditariae epidicasia. In *orat. de Pyrrhi Her.* p. 45, quem locum iam descripsi, primi dicuntur filii sororis (ἀδελφιδοῖ) patris defuncti ipsius: sequuntur huius avunculi, quos cetera genere proximorum turba excipit. In *or. de Arist. Her.* p. 80, § 5 idem orator docet fratrem germanum patris defuncti primum esse, tum eius filium: his tertius accedit locus ex *orat. de Ciron. Her.* p. 72, § 31 non omni difficultate vacuus. Vidimus enim ordinem sic constitutum esse: primum fratres defuncti, tum filii horum fratrum aut sororum, deinde avunculi ipsius defuncti, denique unusquisque genere proximus; at his adversari videtur locus, quem laudavi: Ciron mortuus est relicta filia hereditaria, oratoris matre: Cironis ἀδελφιδοῦς eius hereditatem petit iure ἀγχιστείας, quod ius orator ei negat et propter alia et propterea, quod proximus genere nunquam posset potiri filiae hereditariae opibus, quarum domini essent ex ea nati, cum lexiarchicis tabulis essent inscripti, quod attico iuri convenit. Paullulum tamen lapsus videtur in iis, quae l. l. dicit: εἰ γὰρ ἔζη μὲν ἡ ἐμὴ μήτηρ,

θυγάτηρ δὲ Κίρωνος, μηδὲν δ' ἐκεῖνος διαθέμενος ἐτελεύτησεν, ἦν δὲ ἀδελφὸς οὗτος αὐτῷ, μὴ ἀδελφιδοῦς, συνοικῆσαι μὲν ἂν τῇ γυναικὶ κύριος ἦν, τῶν δὲ χρημάτων οὐκ ἄν, ἀλλ' οἱ γενόμενοι παῖδες ἐκ τούτου καὶ ἐξ ἐκείνης, ὁπότ' ἐπὶ διετὲς ἡβήσειαν. Negatam vides h. l. *ἀδελφιδῷ* defuncti epidicasiam alias ab eodem ei tributam: at excogitari potest, quod Isaeum secum convenire faciat; nobis enim nunc ignotum est, fuerintne Cironi alii quoque fratres, qui istum in epidicasiae ordine praecederent, ita ut merito dicere posset orator *εἰ ἦν ἀδελφὸς οὗτος αὐτῷ, μὴ ἀδελφιδοῦς.* Hunc igitur locum non morabimur, nam e reliquis satis constat ius per epidicasiam filiae hereditariae petendae etiam esse *ἀδελφιδοῖς.* In hunc ordinem C. C. Bunsen in opere *de iure hereditario Atheniensium* inquisivit (p. 45), et novam adiecit quaestionem, cuinam scil. filia hereditaria adiudicanda esset, si plures eodem gradu eam peterent, quo facto ille maximo natu adiudicatam esse censet.

De industria neglexi huc usque legis formulam ipsam attingere, quae tamen apud veteres occurrit; ne propterea sim in culpa: malui rem exemplis et testimoniis idoneis illustrare, quam disputandi initium ex turbido fonte petere. Nunc tamen breviter de ea exponendum. In *orat. c. Steph.* II, p. 1134, § 18 haec leguntur:

ἣν ἂν ἐγγυήσῃ ἐπὶ δικαίοις δάμαρτα εἶναι ἢ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρός, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους. ἐὰν δὲ μηδεὶς ᾖ τούτων, ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ᾖ τὸν κύριον ἔχειν· ἐὰν δὲ μὴ ᾖ ὅτῳ ἂν ἐπιτρέψῃ τοῦτον κύριον εἶναι.

De prioribus vocabulis nunc nihil dicendum est, ea enim pertinent ad desponsionem; in reliquis vero vix credibile est, quanta interpretum et criticorum dissensio sit. Paucis enarrabo, quid singuli senserint, ut meam ipsius sententiam denique proferam singulorum argumentis refutatis.

Müller (*Gött. gel. Anz.* 1821, p. 1178) et Platner cum *δευτέρας* hac de lege *φροντίδας* proferret (*Att. Proc.* II, p. 250) et de Boor (*über das Att. Intestat. Erbr.* p. 78) recte interpretati sunt *ἐὰν δὲ μὴ ᾖ* (scil. *ἐπίκληρος*) *ὅτῳ ἂν ἐπιτρέψῃ* (scil. *ὁ κύριος*) *τοῦτον κύριον εἶναι.* Haec interpretatio grammaticae scil. convenit sed videndum an iuri etiam attico. Lex enuntiat ex horum VV. DD. sententia: sin vero nullus horum

(neque pater, neque frater, neque avus) superstes est, si qua filia hereditaria est, is eam habeat, cui ius in eam est: sin vero non est filia hereditaria, is cui eam permiserit ὁ κύριος, hic κύριος esto. Quid haec significent, difficile dictu est, nisi priori vocabulo ἐπίκληρος intelligas filiam hereditariam cui sunt revera bona paterna, oppositam pauperi; nam si tantum interpreteris filiam hereditariam nulla habita ratione sitne dives an pauper, futilis est legislatoris elocutio se ipsum interpretantis ἐὰν δὲ μηδεὶς ᾖ τούτων, τοῦτ' ἐστὶν, ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ᾖ, quo fit ut vocc. ἐὰν δὲ μὴ ᾖ — εἶναι videantur continere legis instituta de filia orba paupere. Altera vero lege (DEM. *adv. Macart.* p. 1067, § 54) legislator optime consuluit filiabus hereditariis pauperibus; cogitari non potest hac quoque lege, alterius quasi oblitus, iterum statuere alio modo quid de pauperibus fieri velit. Haec universe de tota lege: singulas partes si spectemus mirum accidit illud: *si qua filia est hereditaria ὁ κύριος eam habeto*, nam rogati quis κύριος sit filiae hereditariae, cui iam ipsi filii tabulis lexiarchicis inscripti sint, nil aliud respondere possumus nisi filios ipsos κυρίους esse suae matris; quo legis vocabula τὸν κύριον ἔχειν nimis indefinite dicta sunt nam tunc κύριος fit is, qui eam ducere non potest.

Hanc igitur interpretationem quum iuri attico non convenientem viderent, alii alias ingressi sunt vias ad locum emendandum et interpretandum, de quibus mox videbimus. REISKIUS vocc. ἐὰν δὲ μὴ ᾖ ad κύριον refert et vertit: »si non »fuerit (scil. κύριος) in eius, cui se permiserit, potes»tate esto.” Huic recte responsum est ob sententiae structuram vocc. ἐὰν δὲ μὴ ᾖ non posse referri ad κύριον et ἐπιτρέπειν sic positum non ea significare, quae ille voluerit. Addi possit nullam in civitate attica cogitari potuisse feminam, cui non sit κύριος. PLATNER (*Beitr. z. Kenntn. d. Att. Rechts* p. 118), quamquam hanc verbo ἐπιτρέπειν significationem abiudicans, REISKII explicationem unice veram dixerat, negligens principem interpretationis regulam, quam ut recta sit niti oportet vera vocabulorum significatione.

BUNSEN (l. l. p. 48) Marciani Codicis lectionem ἐπίκλητος pro ἐπίκληρος tuetur, quo fit ut prorsus in interpretatione fallatur,

ut copiose a PLATNERO (*Heidelb. Jahrb.* 1814, p. 1291) demonstratum est. Tandem legum Atticarum in Germania nuperrimus interpres SCHELLING (*de Solonis legibus apud Oratt. att.* p. 100) sensit locum non bene se habere, nec tamen rem prospere gessit. Pro vulgato *ἐὰν δὲ μὴ ᾖ* legendum censet *ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃ* et totum locum sic interpretatur: »si horum nemo supersit, si qua igitur orba (*ἐπίκληρος*) sit, *ὁ κύριος* (scil. is, qui proximus est virginis cognatus, et, si virgini hereditas relinquitur, cum illa *κλήρου* heres est) eam »(uxorem) habeat; sin non habeat (h. e. si eam habere »nolit) is, cui eam tradat (*ἐπιτρέψῃ* scil. *ἔχειν*) dominus »bonorum (et simul maritus) esto."

Hanc quominus coniecturam accipiamus maxima sunt, quae impediunt; ne dicamus de istis *qui proximus est virginis* et *si eam habere nolit*, nam etiam femina nupta genere proximorum epidicasiae obnoxia erat, et praeter voluntatem, alia erant, quae *τὸν κύριον* impediebant quominus *τὴν ἐπίκληρον* duceret; primum restat effusa illa legislatoris loquacitas: *si horum nemo supersit, si qua igitur orba sit.* Deinde gratum fecisset SCHELLING, si explicavisset, quo tandem modo inter se cohaereant sententiae partes voculis *μέν* et *δέ* coniunctae: *ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ᾖ* et *ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃ*. Non ita solent neque oratores neque qui istas leges conscripserunt: inspicias DEM. *adv. Macart.* p. 1167, § 51 *ὅστις ἂν μὴ διαθέμενος ἀποθάνῃ, ἐὰν μὲν παῖδας καταλίπῃ θηλείας, σὺν ταύτῃσι, ἐὰν δὲ μή, τούσδε κυρίους εἶναι*, ubi diserte inter se respondent *ἐὰν μὲν καταλίπῃ* et *ἐὰν δὲ μή*. Hoc plane praetervidisse videtur, et denique lex ipsa, qua utitur interpretatione, iuri attico repugnat, nam qui ducit filiam hereditariam nunquam fit *κύριος* eius bonorum; quas ob causas ei ne credamus.

Ut lex nunc sese habet nulla valet interpretatio nisi quam ei tributam vidimus MÜLLERI aliorumque sententiis: quae tamen cum iuri attico non conveniat et valde dubitem an voc. *ἐπίκληρος* nunquam occurrat significatione quam tunc attulimus, ut locum explicaremus, alia circumspicienda sunt remedia; quapropter orationem ipsam evolvamus. »Videte," orator inquit, »leges ipsas, quae docent a quibus desponsiones fieri de»beant, ut sciatis hunce Stephanum ficti testamenti falsum

»esse testem." Lex deinde quaedam recitatur, qua recitata sic pergit: »Audivistis, quos lex faciat *κυρίους* (scil. mulierum »et earum despondendarum): iam ipsi adversarii testati sunt »matri meae horum neminem superstitem esse; nam si quis »superesset, sane produxissent. An testes falsos et testa-»menta falsa producturos eos putatis, fratrem vero et avum »et patrem non putatis, si sibi inde aliquid lucri sperent? »Horum autem nullo superstite mea mater *ἐπίκληρος* sit neces-»se. Huius autem quisnam *κύριος* sit, videte." Iterum lex recitatur, qua fretus deinde sibi postulat ius matris despondendae.

Quam legem priore loco orator recitari iubet? hoc si quis ex me quaerat, nihil aliud respondendum videtur nisi ipsius oratoris vocabulis: legem eam, qua sancitur in cuius manu femina sit, cui ius sit eius despondendae; et revera in apposita lege rectissime leguntur vocc. *ἣν ἂν ἐγγυήσῃ — παῖδας εἶναι.* Quae deinde sequuntur nihil huc faciunt, quod luculenter patebit diligenter expendenti significationem eorum, quae lege recitata ab oratore dicuntur: *οὗτος μὲν τοίνυν ὁ νόμος οὓς ἐποίησε κυρίους εἶναι ἀκηκόατε· ὅτι δ' οὐδεὶς ἦν τούτων τῇ μητρὶ οἱ ἀντίδικοί μοι αὐτοὶ μεμαρτυρήκασιν*, ex quibus leve vitium tollas delendo vocabulo *εἶναι* male a librario adscripto, qui non intelligeret aliquid interesse inter *ποιεῖν τινὰ κύριον* et *κελεύειν τινὰ κύριον εἶναι*, quod alibi saepissime invenisset. Non arbitror vocabulis *ὁπότε τοίνυν μηδεὶς φαίνεται ζῶν τούτων, τότε ἀνάγκη ἐπίκληρον τὴν μητέρα ἡμῶν εἶναι* inesse argumentum, quo persuadeatur nobis in lege recitata definiri quaenam tandem *ἐπίκληρος* vocanda sit: sin vero huius rei in ista lege explicatio locum habuisset, plane alio modo legislatorem id facturum fuisse censeo, non vero sic: *ἐὰν δὲ μηδεὶς τούτων ᾖ, ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ᾖ*, quibus si illud significetur, insulsissime dicta sunt.

Aperte dicam, quid de saepius disputata lege sentiam: est serioris magistri fictio, quae, quoquo te vertas, innumeras parit molestias, et nimis diu conata est verae iuris attici doctrinae imponere: obscurus vero dicendi usus, quo auctor usus est, effecit ut ad hunc usque diem intellecta non sit nec unquam facile intelligi possit. Apparet eam non integram sed

magna ex parte corruptam ad nos pervenisse, sed nemo impostoris manum non agnovit.

Superest ut moneam epidicasiae actionem deferendam fuisse ad Archontem lege qua hic iubebatur curam gerere filiarum hereditariarum, et orborum et parentum, ut discimus ex eadem orat. p. 1135, § 22: *τὸν τοίνυν νόμον ἐπὶ τούτοις ἀνάγνωθι, ὃς κελεύει ἐπιδικασίαν εἶναι τῶν ἐπικλήρων ἁπασῶν καὶ ξένων καὶ ἀστῶν, καὶ περὶ μὲν τῶν πολιτῶν τὸν ἄρχοντα εἰσάγειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι, περὶ δὲ τῶν μετοίκων τὸν πολέμαρχον καὶ ἀνεπίδικον μὴ ἐξεῖναι ἔχειν μήτε κλῆρον μήτε ἐπίκληρον.* Cf. DEM. *adv. Lacrit.* p. 940, § 48.

Ulterius persequi epidicasiae actionem extra fines nostrae disquisitionis est; cetera enim quae de ea dicenda sunt spectant ius actionum, non familiarum.

Scripsi *Leovardiae* m. Ianuario MDCCCLVI. A. H. G. P. VAN DEN ES.

Effossa nuper est in Piraeeo et Athenis primum, deinde in Philologo Goettingensi VII. p. 295. edita inscriptio, in qua ita legitur: *ἐπειδὴ Ἑρμαῖος — ταμίας γενόμενος πλείω ἔτη εἴς τε τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς* (L. *εὐσεβῶν*) *διατελεῖ καὶ κοινῇ τοῖς ὀργεῶσιν καὶ ἰδίᾳ ἑκάςῳ εὔχρηςον ἑαυτὸν παρασκευάζων καὶ φιλοτιμούμενος τάς τε θυσίας θύεσθαι τὰς καθηκούσας καὶ εἰς ταῦτα προεὶς, εὐπορῶν, πλεονάκις ἐκ τῶν ἰδίων καὶ τισι τῶν ἀπογεγονότων — προϊέμενος εἰς τὴν ταφὴν — καὶ εἰς τὰς ἐπισκευὰς δὲ προαναλίσκων κτἑ.* Turpe in his vitium negligentia Atheniensium invectum et a Goettingensi Editore non animadversum palam faciet locus Isaei a Dionysio Halicarnassensi servatus Tom. V. p. 593. *ἀνθ' ὧν ἐγὼ σωθεὶς ἐχρώμην αὐτῷ ἔτι μᾶλλον καὶ κατασκευαζομένῳ τὴν τράπεζαν προεισευπόρησα ἀργυρίου.* Itaque corrige *καὶ εἰς ταῦτα προεισευπορῶν πλεονάκις ἐκ τῶν ἰδίων*, quae certissima correctio Isaei veram scripturam *προεισευπόρησα* adversus librariorum errorem *προσεισευπόρησα* satis vindicabit.

C. G. C.

AANTEEKENINGEN

OP EENIGE PLAATSEN VAN

ARISTOPHANES.

DE THESMOPHORIAZUSAE.

vs. 5 vlg.

ἀλλ' οὐκ ἀκούειν δεῖ σε πάνθ' ὅσ' αὐτίκα
ὄψει παρεστώς.

Het woordje *πάνθ'* geeft aan dit vers eenen beperkten zin, dien de schrijver niet bedoelen kan. Men leze *ταῦθ'*.

vs. 14 vlg.

αἰθὴρ γὰρ ὅτε τὰ πρῶτα διεχωρίζετο
καὶ ζῷ' ἐν α ὑ τ ῷ ξυνετέκνου κινούμενα, κτἑ.

Het subject van *ξυνετέκνου* is *αἰθήρ*; de zin vereischt hier dus niet het demonstrativum *αὐτῷ* maar het wederkeerige *αὑτῷ*.

vs. 76 vlg.

τῇδε θἠμέρᾳ κριθήσεται
εἴτ' ἔ σ τ' ἔ τ ι ζ ῶ ν εἴτ' ἀπόλωλ' Εὐριπίδης.

In het tweede vers schrijve men:

εἴτ' ἐστὶν ἔτι σῶς εἴτ' ἀπόλωλ' Εὐριπίδης.

Niet het verbum *ζῆν* maar *σῶν εἶναι* moet als de tegenstelling beschouwd worden van *ἀπολωλέναι.* Deze zaak, die van zelf

uit de beteekenis der beide woorden voortvloeit, vindt men in dit stuk door een voorbeeld bevestigd in vs. 821 vlgg.

ἡμῖν μὲν γὰρ σῶν ἔτι καὶ νῦν
τἀντίον, ὁ κανὼν —
τοῖς δ' ἡμετέροις ἀνδράσι τούτοις
ἀπόλωλεν μὲν πολλοῖς ὁ κανὼν κτέ.

Daarenboven vergete men niet, dat geen Athener ooit de omschrijving ἐστὶ ζῶν voor ζῇ gebruikt heeft.

vs. 144 vlg.

τί φής; τί σιγᾷς; ἀλλὰ δῆτ' ἐκ τοῦ μέλους
ζητῶ σ', ἐπειδή γ' αὐτὸς οὐ βούλει φράσαι.

De uitgevers hebben ten onregte het laatste voorstel voor bevestigend gehouden. Men plaatse een vraagteeken achter φράσαι.

vs. 149 vlg.

χρὴ γὰρ ποιητὴν ἄνδρα πρὸς τὰ δράματα
ἃ δεῖ ποιεῖν, πρὸς ταῦτα τοὺς τρόπους ἔχειν.

De woorden ἃ δεῖ ποιεῖν worden te regt door BERGK voor bedorven gehouden. Jammer dat zijne gissing, ἃ δοκεῖ ποιεῖν, evenmin goedkeuring verdient en ons niet verder brengt. Ik acht het waarschijnlijk dat de dichter geschreven had:

χρὴ γὰρ ποιητὴν ἄνδρα πρὸς τὰ δράματα,
ἃ δὴ ποιεῖ, πρὸς ταῦτα τοὺς τρόπους ἔχειν.

vs. 216 vlg. ἀλλὰ πρᾶττ', εἴ σοι δοκεῖ·
ἤ μὴ 'πιδοῦναι 'μαυτὸν ὤφελόν ποτε.

De zin, welke aan deze woorden door vertalers en uitleggers gehecht wordt, is: »doe het, zoo gij wilt, of ik had mij »nimmer ten beste moeten geven," d. i., zoo ik u dit wilde weigeren had ik u nimmer vrijheid moeten geven om over mij te beschikken. Ik zou er niets van zeggen, ofschoon men mij zal toegeven, dat het bijvoegsel flaauw en onnoodig is, zoo de woorden ons slechts veroorloofden vs. 217 op die wijze te verstaan. Doch in dat geval had de dichter niet ὤφελον moeten schrijven maar ἐχρῆν: ἤ οὐκ ἐπιδοῦναι ἐμαυτὸν ἐχρῆν. Het verbum ὤφελον met den infinitivus wordt uitsluitend bij wenschen

gebruikt en *μὴ 'πιδοῦναι 'μαυτὸν ὤφελόν ποτε*, kan niet anders beteekenen als: had ik toch nimmer mij zelven ten beste gegeven! Hieruit volgt dat het vers, waar men het thans leest geheel misplaatst is; Mnesilochus kan zich zoo niet uitlaten, dan nadat hij door eene droevige ondervinding geleerd heeft, welke bezwaren zijne edelmoedigheid medebrengt. Het zou b. v. zeer goed komen na vs. 230, mits men slechts lezen wilde, *ὡς μή*:

κακοδαίμων ἐγώ·
ὡς μὴ 'πιδοῦναι 'μαυτὸν ὤφελόν ποτε.

vs. 219. *χρῆσόν τι νῦν ἡμῖν ξύρον.*

Het adverbium *νῦν* komt hier niet te pas. Men schrijve: *χρῆσόν τί νυν ἡμῖν ξύρον.*

vs. 277 vlg.

ἔκσπευδε ταχέως· ὡς τὸ τῆς ἐκκλησίας
σημεῖον ἐν τῷ Θεσμοφορίῳ φαίνεται.

Het verbum *ἐκσπεύδειν* komt, zoo ver mij bekend is, noch bij Aristophanes noch bij eenig ander schrijver voor. De beteekenis er van moet natuurlijk wezen: zich met haast uit eene beslotene plaats, een huis b. v., naar buiten begeven. Ongelukkig bevinden Euripides en Mnesilochus zich op dat oogenblik in de open lucht en op straat, zoodat *ἐκσπεύδειν*, al ware het veel in gebruik, toch hier niet te pas zou komen. Men leze: *καὶ σπεῦδε ταχέως*, en vergelijke vs. 495 van de *Ridders*, waar insgelijks een nieuwe volzin met die woorden begint en *καί* dienen moet als overgang in plaats van het in dien zin meer gebruikelijke *ἀλλά*.

vs. 289 vlgg.

καὶ τὴν θυγατέρα χοῖρον ἀνδρός μοι τυχεῖν
πλουτοῦντος, ἄλλως τ' ἠλιθίου κἀβελτέρου,
καὶ ποσθαλίσκον νοῦν ἔχειν μοι καὶ φρένας.

Ofschoon deze plaats jammerlijk geleden heeft en thans voor een gedeelte onverstaanbaar is, schijnt het echter niet onmogelijk den zin, dien zij oorspronkelijk gehad moet hebben, weder op te sporen. Mnesilochus is in zijne rol getreden en

uit de beteekenis der beide woorden voortvloeit, vindt men in dit stuk door een voorbeeld bevestigd in vs. 821 vlgg.

ἡμῖν μὲν γὰρ σῶν ἔτι καὶ νῦν
τἀντίον, ὁ κανὼν —
τοῖς δ' ἡμετέροις ἀνδράσι τούτοις
ἀπόλωλεν μὲν πολλοῖς ὁ κανὼν κτέ.

Daarenboven vergete men niet, dat geen Athener ooit de omschrijving ἐστὶ ζῶν voor ζῇ gebruikt heeft.

vs. 144 vlg.

τί φῄς; τί σιγᾷς; ἀλλὰ δῆτ' ἐκ τοῦ μέλους
ζητῶ σ', ἐπειδή γ' αὐτὸς οὐ βούλει φράσαι.

De uitgevers hebben ten onregte het laatste voorstel vo… bevestigend gehouden. Men plaatse een vraagteeken ach… φράσαι.

vs. 149 vlg.

χρὴ γὰρ ποιητὴν ἄνδρα πρὸς τὰ δράματα
ἃ δεῖ ποιεῖν, πρὸς ταῦτα τοὺς τρόπους ἔχειν.

De woorden ἃ δεῖ ποιεῖν worden te regt door BERGK vo… bedorven gehouden. Jammer dat zijne gissing, ἃ δοκεῖ ποι… evenmin goedkeuring verdient en ons niet verder brengt. … acht het waarschijnlijk dat de dichter geschreven had:

χρὴ γὰρ ποιητὴν ἄνδρα πρὸς τὰ δράματα,
ἃ δὴ ποιεῖ, πρὸς ταῦτα τοὺς τρόπους ἔχειν.

vs. 216 vlg. ἀλλὰ πράττ', εἴ σοι δοκεῖ·
ἦ μὴ 'πιδοῦναι 'μαυτὸν ὤφελόν ποτε.

De zin, welke aan deze woorden door vertaler… gehecht wordt, is: »doe het, zoo gij wilt… »nimmer ten beste moeten geven," d. i., … weigeren had ik u nimmer vrijheid moete… te beschikken. Ik zou er niets van zegg… zal toegeven, dat het bijvoegsel … woorden ons slechts … staan. Doch in … schrijven … bum ὤφ…

gebruikt en μὴ 'πιδοῦναι 'μαυτὸν ὠφελόν ποτε, kan niet anders beteekenen als: had ik toch nimmer mij zelven ten beste gegeven! Hieruit volgt dat het vers, waar men het thans leest geheel misplaatst is; Mnesilochus kan zich zoo niet uitlaten, ...n nadat hij door eene droevige ondervinding geleerd heeft, welke bezwaren zijne edelmoedigheid medebrengt. Het zou ... v. zeer goed komen na vs. 230, mits men slechts lezen wil..., ὡς μή:

κακοδαίμων ἐγώ·
ὡς μὴ 'πιδοῦναι 'μαυτὸν ὠφελόν ποτε.

219. χρηστὸν τι νῦν ἡμῖν ξύρον.

Het adverbium νῦν komt hier niet te pas. Men schrijve: ...ὸν τί ...ν ἡμῖν ξύρον.

277 vlg.
ἐκ... ...πευδε ταχέως· ὡς τὸ τῆς ἐκκλησίας
σημ... ...ῖον ἐν τῷ Θεσμοφορίῳ φαίνεται.

Het verbum ... ἐκσπεύδειν komt, zoo ver mij bekend ... noch bij eenig ander schrijver voor. ARISTOPHANES ... moet natuurlijk wezen: zich ... is er va... de beslotene ... plaats, een huis b. v., naar buiten ... gelukkig bevinden Euripides en Mnesilochus zich ... in de open lucht en op straat, zoodat ... wel in gebruik, toch hier niet te pas ... καὶ σπεῦδε ταχέως, en vergelijke ... waar insgelijks een nieuwe volzin ... καί dienen moet als overgang ... gebruikelijke ἀλλά.

... vlgg.

...e
...rig

...misplaatst.
... de vijanden
...redenaar zich

neemt de houding aan van eene moeder, die deze gelegenheid niet wil laten voorbijgaan, zonder een kort gebed ten behoeve van hare dochter en zoon. Doch gelijk hij den laatsten niet υἱός noemt maar ποσθαλίσκος [1] van πόσθη, evenzoo gebruikt hij in plaats van θυγάτηρ· in denzelfden zin χοῖρος. Zoo ongerijmd nu als het wezen zou, indien naast ποσθαλίσκον tot opheldering τὸν υἱόν te lezen stond, even onverdedigbaar is het bijvoegsel τὴν θυγατέρα, dat men thans voor χοῖρον in den tekst vindt. Een lezer, die χοῖρον wilde verklaren, heeft die woorden daarboven geschreven; later zijn zij in het vers opgenomen, ten nadeele van één of meer andere woorden die alstoen weggevallen zijn. Het spreekt van zelf, dat zich niet met zekerheid laat bepalen, wat er gestaan kan hebben: doch wat den zin en het metrum betreft, zal men misschien met het volgende genoegen nemen:

καὶ χοῖρον ἐ κ τ ρ α φ ε ῖ σ α ν ἀνδρός μοι τυχεῖν
πλουτοῦντος ἄλλως τ' ἠλιθίου κἀβελτέρου,
καὶ ποσθαλίσκον νοῦν ἔχειν μοι καὶ φρένας.

vs. 343 vlg.

ἢ μοιχὸς εἴ τις ἐξαπατᾷ ψευδῆ λέγων,
καὶ μὴ δίδωσιν ἂν ὑπόσχηταί π ο τ ε.

Het onbepaalde ποτε is voor deze plaats niet geschikt; men schrijve τότε; de lezer behoeft niet te vragen, wanneer.

vs. 357—367.

Tegenover den wensch, die het koor uitspreekt, dat zij die de beste voorstellen deden haar gevoelen mogten zien zegevieren, τὰ δ' ἄρισθ' ὅσαις προσήκει | νικᾶν λεγούσας, kan in het tweede lid niets anders staan dan eene verwensching, die uit den aard der zaak moet inhouden dat zij, die het met de vergadering niet goed meenen maar haar eigen voordeel beoogen,

---

[1]) In den Cod. staat πρὸς θαληκον. Wat ik geschreven heb, is eene gissing van DINDORF, die veel voor zich heeft en ten minste boven de pogingen van FRITZSCHE en BERGK verre de voorkeur verdient. Het scholium bewijst dat de vorm van het woord voor de afleiding van πόσθη sprak.

daarvoor vreesselijk mogen worden gestraft. Hetgeen wij thans in onzen tekst op die plaats lezen, voldoet zoo weinig aan dezen eisch, dat wij verpligt zijn het grootendeels voor het werk van een' interpolator te houden, die, naar het schijnt, op de onhandige wijze aan deze lieden eigen eene lacune in den tekst heeft willen aanvullen. Wij zullen de geheele plaats doorloopen en naarmate zij ons voorkomen, de bedenkingen, die wij er tegen hebben, in het midden brengen. De eerste drie verzen:

ὁπόσαι δ'
ἐξαπατῶσιν παραβαίνουσί τε τοὺς
ὅρκους τοὺς νενομισμένους
κερδῶν οὕνεκ' ἐπὶ βλάβῃ,

leveren geene zwarigheid op; wat wij hier lezen stemt overeen met hetgeen ons omtrent de ἀρά in de volksvergaderingen en in den raad uit Demosthenes en anderen bekend is. Hetzelfde kan men niet zeggen van de beide volgende verzen,

ἢ ψηφίσματα καὶ νόμον
ζητοῦσ' ἀντιμεθιστάναι,

die geheel iets anders beteekenen, dan de schrijver wil. Deze toch moet, blijkens het verband, aan eene strafwaardige schennis van bestaande wetten en besluiten, gedacht hebben; doch in de aangevoerde woorden ligt niets, dat naar een misdrijf gelijkt, integendeel beteekenen zij eene zaak, die alle burgers volgens de wet vrij stond. Ψηφίσματα καὶ νόμους ζητῶ ἀντιμεθιστάναι wil zeggen, ik tracht volksbesluiten en wetten in de plaats te stellen voor anderen, d. i., ik zoek te bewerken dat eene oude wet, die ik afkeur, worde afgeschaft, en eene andere aangenomen in hare plaats. Het is er zoo verre van daan, dat de Atheners dit aan iemand als eene misdaad zouden hebben toegerekend, dat zij zelfs den tijd wanneer en de wijze hoe zulks geschieden moest, bij de wet naauwkeurig hebben omschreven. De beide volgende verzen,

τἀπόρρητά τε τοῖσιν ἐ-
χθροῖς τοῖς ἡμετέροις λέγουσ',

zijn wat de taal betreft, onberispelijk, doch hier misplaatst. Het verraden van de geheimen van den staat aan de vijanden behoort niet tot de bedriegerijen, waaraan een redenaar zich

gedurende de volksvergadering en onder het spreken schuldig maken kan en ligt dus buiten den kring eener ἀρά, welke uitsluitend dezen betreft. Hetzelfde geldt van de beide verzen, die hierop volgen,

ἢ Μήδους ἐπάγουσι τῆς
χώρας οὕνεκ' ἐπὶ βλάβῃ,

doch hier is de interpolator met de taal minder gelukkig geweest. Vooreerst had hij niet het activum ἐπάγουσι moeten gebruiken, maar het medium ἐπάγονται, gelijk dit altijd geschiedt, waar de zin medebrengt, dat het verbum wederkeerig zijn moet. Met de volgende woorden τῆς χώρας οὕνεκ' ἐπὶ βλάβῃ is het nog erger gesteld; de schrijver heeft ze blijkbaar genomen uit vs. 360, waar men leest κερδῶν οὕνεκ' ἐπὶ βλάβῃ, zonder te bedenken, dat de zin van κερδῶν οὕνεκα voor iedereen duidelijk is, terwijl men verlegen staat, als men zal uitleggen, wat τῆς χώρας οὕνεκα hier beteekenen moet; en, wat ἐπὶ βλάβῃ betreft, dat dit zeer wel te pas komt, waar sprake is van de slinksche streken eens redenaars, die zich heeft laten omkoopen en het volk wat wijs maakt, doch hoogst ongerijmd is bij eene daad van openbare vijandschap, zoo als het brengen van den vijand op den vaderlandschen grond.

Ten slotte volgt een vers, dat wederom wat de taal betreft geene stof tot aanmerkingen geeft, doch in ongerijmdheid voor het bovenstaande niet onderdoet. In plaats van eene verwensching, gelijk aan die, welke in vs. 349 voorkomt,

κακῶς ἀπολέσθαι τοῦτον αὐτὸν κῳκίαν,

welke hier door het verband dringend gevorderd wordt, vinden wij eene verklaring, die niets ter zake doet en door hare onnozelheid het overtuigendste bewijs van de onbekwaamheid des schrijvers oplevert, dat namelijk al degenen, die zich aan de genoemde wandaden schuldig maken, goddeloze menschen zijn en jegens den staat onregt plegen,

ἀσεβοῦσ', ἀδικοῦσί τε τὴν πόλιν.

Gelijk ik boven reeds zeide hebben de gebreken dezer plaats, zoowel van den inhoud als van de taal, mij tot de overtuiging gebragt, dat alleen de eerste drie verzen echt zijn, terwijl al het overige, te beginnen met vs. 361, ἢ ψηφίσματα tot vs. 367, ἀδικοῦσί τε τὴν πόλιν, ingesloten, moet gehouden worden

voor eene ongelukkige poging om het verlorene aan te vullen en de apodosis met de verwensching te vervangen. Ik hoop dat de redenen, die ik voor mijne meening heb aangevoerd, voldoende zullen wezen om het gewaagde der gissing te verontschuldigen.

vs. 452. *ὥστ' οὐκέτ' ἐμπολῶμεν οὐδ' εἰς ἥμισυ.*

Aristophanes kan niet geschreven hebben *οὐδ' εἰς ἥμισυ*; het voorzetsel is daar te veel en het lidwoord kan voor *ἥμισυ* niet gemist worden. Men leze: *οὐδὲ θἥμισυ.*

vs. 474 vlg.

βαρέως τε φέρομεν, εἰ δύ' ἡμῶν ἢ τρία
κακὰ ξυνειδὼς εἶπε δρώσας μυρία.

Men schrijve in plaats van *ἡμῶν* den accusativus *ἡμᾶς.*

vs. 504. *ὁ δ' ἀνὴρ περιήρχετ' ὠκυτόκι' ὠνούμενος.*

Daar het eene uitgemaakte zaak is dat *ἔρχομαι* geen imperfectum *ἠρχόμην* heeft, maar in plaats daarvan *ᾖα* gebruikt wordt, heeft reeds Elmsley voorgesteld om hier voor *περιήρχετ'* te lezen *περιῄεν*, hetgeen mede door Cobet is aangenomen (*Variae lectiones* p. 34) mits men slechts aan het woord zijne ware gedaante *περιῄειν* teruggaf. Ik geloof dat hier *περιέτρεχ'* de voorkeur verdient, omdat het minder van de lezing van het handschrift afwijkt en beter de haast en gejaagdheid van den man uitspreekt.

vs. 690 vlg.

τάλαιν' ἐγὼ, τάλαινα, καὶ τὸ παιδίον
ἐξαρπάσας μοι φροῦδος ἀπὸ τοῦ τιτθίου.

Men schrijve hier, even als in vs. 706, niet den dativus *μοι*, maar *μου*; het pronomen behoort bij *παιδίον.*

vs. 702 vlgg.

Χορ. *ὡς ἅπαντ' ἄρ' ἐστι τόλμης ἔργα κἀναισχυντίας.*
οἷον αὖ δέδρακεν ἔργον, οἷον αὖ, φίλαι, τόδε.
Μνησ. *οἷον ὑμῶν ἐξαράξω τὴν ἄγαν αὐθαδίαν.*

De volgende aanteekening van Suidas, *Ἅπαντα τόλμης πλέα*

κἀναισχυντίας: ἐπὶ τῶν ἰταμῶν καὶ ἀναιδῶν, gevoegd bij de omstandigheid dat vs. 702 ook in de scholia een spreekwoord, παροιμία, genoemd wordt, heeft TOUP, PORSON en anderen op het denkbeeld gebragt, dat onze tekst bedorven is en oorspronkelijk met het spreekwoord bij SUIDAS heeft moeten overeenstemmen. Ik ben overtuigd dat zij in dit opzigt juist hebben gezien. Want, wat men hier thans leest, wil niet zeggen, dat alles wat op dat oogenblik op het tooneel voorgaat of wat Mnesilochus doet, het werk van overmoed en onbeschaamdheid is; zoo dit het geval ware, kon men er vrede meê hebben; het gaat veel verder en wordt juist daardoor ongerijmd; hoe waar is het toch, zou ARISTOPHANES gezegd hebben, dat alles, (let wel, *alles*, zonder uitzondering of bepaling) het werk is van overmoed en onbeschaamdheid! Dit is onzinnig en ik geloof daarom dat TOUP met de anderen te regt aan het vers den zin heeft willen teruggeven, dien het spreekwoord bij SUIDAS heeft; alleenlijk houden zij zich te zeer aan de letter, wanneer zij daarbij volstrekt het woordje πλέα te pas willen brengen. TOUP wilde schrijven: ὡς ἅπαντ' ἐστὶ πλέα τόλμης ἔργα κἀναισχυντίας. BURGESS: ὡς ἅπαντ' ἔργ' ἐστὶ τόλμης καὶ πλέ' ἀναισχυντίας. REISIG: ὡς ἄρ' ἅπαντά γ' ἐστὶ τόλμης πλέα | κἀναισχυντίας, eindelijk PORSON zelf, elders: ὡς πλέα 'σθ' ἅπαντα τόλμης κτέ. PORSON heeft ons den weg gewezen, dien wij moeten inslaan, door de volgende korte aanteekening van zijne hand, welke de Appendix op de *Adversaria*, III. p. 146. mededeelt. F. ἅπαντα μεστά, vide *Pac.* 553. ARISTOPHANES had niet πλέα gebruikt maar μεστά; evenwel eenigzins anders, als PORSON vermoedde. Deze heeft namelijk, blijkens de zoo even aangevoerde aanteekening, willen lezen: ὡς ἅπαντα μεστὰ τόλμης ἔργα κἀναισχυντίας; maar op die wijze verliezen wij twee onmisbare woorden ἄρα en ἐστί, en wordt daarentegen een ander woord, dat bij SUIDAS niet staat en den zin belemmert, ik bedoel ἔργα, behouden. Naar mijne gedachte moet ἔργα uit den tekst worden gebannen en μεστά daarvoor in de plaats gesteld. Waarschijnlijk is de gelijkheid van de laatste lettergreep van τόλμης en de eerste van μεστά oorzaak geweest, dat deze door eenen afschrijver is voorbijgezien en heeft men later van het overblijvende τα, ἔργα gemaakt. Doch hoe dit ook we-

zen moge, ik geloof niet dat wij ver van de waarheid zijn, zoo wij aannemen dat ARISTOPHANES geschreven had: ὡς ἅπαντ' ἄρ' ἐστὶ τόλμης μεστὰ κἀναισχυντίας. Tot bevestiging hiervan strekt nog, dat πλέα bij SUIDAS juist de plaats inneemt die wij aan μεστά hebben gegeven.

Op het volgende vers heb ik niets aan te merken, doch in het derde had men, naar mijn inzien, reeds lang de uitmuntende gissing van BENTLEY, die ἐξαράξει schrijft moeten aannemen. FRITZSCHE, die van oordeel is dat de derde persoon van de plaats onzin maakt, schijnt te begrijpen dat Mnesilochus op het laatst voorgaande vers van het koor antwoordt en men derhalve bij οἷον, ἔργον denken moet.

vs. 715 vlg.

τίς οὖν σοι, τίς ἂν ξύμμαχος ἐκ θεῶν
ἀθανάτων ἔλθοι ξὺν ἀδίκοις ἔργοις;

Men schrijve in het eerste vers τίς ἄν σοι; het spreekt van zelf dat het partikel ἄν bij dit τίς even noodzakelijk is als bij het volgende; zoo de spreker zijne rede bij σοι afbreekt en de twee eerste woorden er van herhaalt, is dit eene omstandigheid, die op hetgeen daar voorgaat geen invloed kan hebben; moest er dus τίς ἄν σοι staan, ingeval de rede doorliep, dan blijft dit hetzelfde, nu zij afgebroken is. In het tweede vers is het voorzetsel ξύν bedorven; ξὺν ἀδίκοις ἔργοις kan in de constructie alleen behooren bij τίς ἂν ξύμμαχος ἔλθοι; de zin is derhalve: wie van de goden zou u met onregtvaardige daden te hulp willen komen? Ik behoef niet te zeggen, hoe weinig dit met de bedoeling des dichters strookt. ARISTOPHANES kan niets anders hebben willen zeggen, dan dat niet één der goden hem bij de onregtvaardige daden die hij bedreef zou willen bijstaan. Dit wijst ons als van zelf den weg aan tot herstelling van den tekst; men leze:

τίς ἄν σοι, τίς ἂν ξύμμαχος ἐκ θεῶν,
ἀθανάτων ἔλθοι τοῖς ἀδίκοις ἔργοις;

vs. 795 vlg.

κἂν καταδάρθωμεν ἐν ἀλλοτρίων παίζουσαι καὶ κοπιῶσαι,
πᾶς τις τὸ κακὸν τοῦτο ζητεῖ περὶ τὰς κλίνας περινοστῶν.

Het schijnt niet dat de uitleggers in deze beide verzen eenige moeijelijkheid gezien hebben. Men heeft begrepen dat hier gesproken werd van een feest, dat ten huize van een bijzonder burger door een gezelschap van vrouwen onder allerlei spelen gevierd werd en veelal daarmede eindigde, dat de feestgenooten, van het spelen moede, niet naar huis keerden, maar zich in de vreemde woning ter rust begaven. Het verwondert mij dat niemand tegen deze voorstelling opgekomen is, want de Athener van dien tijd was te klein behuisd om een geheel gezelschap te logeren en de maatschappelijke toestand der vrouw niet zoodanig, dat men aannemen kan, dat zij van haren man verlof gekregen hebbe om bij een ander aan huis feest te vieren en *te slapen*. Voorts maakte men uit de woorden des dichters op, dat de mannen, wier vrouwen niet te huis gekomen waren, zich naar het huis begaven, waar de bijeenkomst had plaats gehad, en daar langs de bedden der slapenden op en neder gingen, om ieder de zijne te zoeken. Ik geloof niet dat het noodig is hierbij stil te staan; de lezer, die niet zelf gevoelt dat dit ongerijmd en onmogelijk is, zou zich zeker door mijne bewijzen evenmin hiervan laten overtuigen. Het komt mij voor dat de bijeenkomst van vrouwen, waarvan de dichter spreekt, van een geheel anderen aard geweest moet zijn; niet eene vereeniging ten huize van den een' of anderen burger, maar eene vrouwelijke ἑορτή, die ter eere van eene godin, binnen het bestek van den tempel, met dansen en spelen gevierd werd. Op dit laatste doelt het partic. παίζουσαι in vs. 795; want παίζειν komt dikwijls voor van de dansen, die vrouwen bij godsdienstige feesten uitvoeren. Sommigen dier ἑορταί duurden vrij lang, de Thesmophorien b. v. drie dagen, en daar het voor de vrouwen, die er deel aan namen, niet doenlijk was om in dien tijd telkens van de plaats der feestviering naar huis en van huis weder derwaarts te keeren, en ook de kansen van het weder voorziening eischten, deden zij even als de mannen bij de πανηγύρεις: zij lieten houten kramen of tenten oprigten in de nabijheid van den tempel; deze tenten heetten σκηναί, de vrouwen die overeengekomen waren om met elkaar in ééne tent te huizen, συσκηνήτριαι, het vooraf bespreken van de plaats, waar de tent zou

komen te staan, σκηνήν καταλαμβάνειν. De bewijzen voor dit alles zijn in deze komedie zelve voorhanden. In vs. 624 vraagt eene der vrouwen aan Mnesilochus: καὶ τίς σοὐστὶ συσκηνήτρια; Bij dit laatste woord merkt de scholiast aan: φίλη συνδίαιτος· σκηνὰς γὰρ ἑαυταῖς ἐποίουν (περὶ) τὸ ἱερόν. Een weinig later, als Mnesilochus ontdekt is, moeten de vrouwen:

ζητεῖν, εἴ που κἄλλος τις ἀνὴρ ἐσελήλυθε, καὶ περιθρέξαι
τὴν πύκνα πᾶσαν καὶ τὰς σκηνὰς καὶ τὰς διόδους διαθρῆσαι.

Men ziet hieruit dat deze σκηναί een geheel kamp vormden met straten en stegen, en met eene opene plaats voor de vergaderingen, die hier pnyx genoemd wordt. Wat σκηνὴν καταλαμβάνειν betreft denke men aan den *Vrede* vs. 879, en aan het verlorene stuk van Aristophanes Σκηνὰς καταλαμβάνουσαι. In deze tenten dus begaven de vrouwen zich ter ruste, wanneer zij van het dansen moede, liever op de plaats wilden toeven dan naar huis terug keeren. Dit was tegen den regel, gelijk men op mag maken uit de woorden van het koor aan het einde van dit stuk:

ἀλλὰ πέπαισται μετρίως ἡμῖν,
ὥσθ' ὥρα δῆτ' ἐστὶ βαδίζειν
οἴκαδ' ἑκάστῃ.
τὼ Θεσμοφόρω δ' ἡμῖν ἀγαθὴν
τούτων χάριν ἀνταποδοῖτον.

en het was in de nabijheid dier tenten, dat de mannen, wier vrouwen uitgebleven waren, omdoolden om ze te zoeken. Ziedaar, naar mijn oordeel de voorstelling, die men zich van de zaak maken moet; eene voorstelling, die met de woorden des dichters niet in strijd is: want waar men thans leest περὶ τὰς κλίνας houd ik mij overtuigd dat Aristophanes niets anders geschreven kan hebben, dan περὶ τὰς σκηνὰς περινοστῶν.

Ten slotte blijft ons nog iets te zeggen over de woorden ἐν ἀλλοτρίων in het vorige vers, waarvan Brunck en Fritzsche in hunne vertalingen *in alienis aedibus* of *domi alienae* gemaakt hebben, zonder te bedenken dat ἀλλοτρίων hier geen adjectivum is noch *alienus* beteekent, maar een substantivum; daar nu ἀλλότριος, als substantivum, wil zeggen, iemand die ons vreemd of onbekend is, die tot ons in geene betrekking staat, kan ἐν ἀλλοτρίων niets anders beteekenen, dan, ten huize van

ons vreemde en onbekende lieden. Ongelukkig is deze verklaring voor den zin even onvruchtbaar als de andere en blijft ons niets overig dan ἀλλοτρίων, gelijk het ongetwijfeld is, voor bedorven te houden. De dichter had op deze plaats de eene of andere ἑορτή, hetzij met den naam van het feest zelf of met dien der godin, aangewezen. Ik weet echter geen woord uit te denken dat te gelijk aan den zin voldoet en van ἀλλοτρίων slechts weinig afwijkt. Daar het feest van Artemis te Brauron onder de vrouwelijke ἑορταί een voornamen rang inneemt, heb ik wel eens gedacht dat men misschien lezen moest ἐν 'Αγροτέρας; wel te verstaan, niet binnen de muren des tempels, maar op den gewijden grond, die bij het heiligdom behoorde. Evenzoo wordt in vs. 83 van dit stuk, κἂν Θεσμοφόροιν μέλλουσι περί μου τήμερον | ἐκκλησιάζειν ἐπ' ὀλέθρῳ, niet de tempel zelf, maar het grondgebied daarvan, bedoeld. Dit is echter een bloote inval, die mij zelven niet overtuigd heeft en waaraan ik weinig waarde hecht.

vs. 801 vlgg.

βάσανον δῶμεν πότεροι χείρους, ἡμεῖς μὲν γάρ φαμεν ὑμᾶς,
ὑμεῖς δ' ἡμᾶς. σκεψώμεθα δὴ κἀντιτιθῶμεν πρὸς ἕκαστον,
παραβάλλουσαι τῆς τε γυναικὸς καὶ τἀνδρὸς τοὔνομ' (ἕκαστον.

In het laatste dezer verzen vind ik eenige teekenen, die mij aan de echtheid er van doen twijfelen. De zin moet natuurlijk wezen: telkens den naam van eene vrouw en dien van een man naast elkander stellende of vergelijkende. Het is er echter verre van daan, dat het vers deze opvatting zou toelaten. De voor γυναικός en ἀνδρός geplaatste artikels dwingen ons om die woorden, niet gelijk de zin het vordert, algemeen, maar van eenen bepaalden man en vrouw te verstaan. In verband hiermede, kan de beteekenis van τοὔνομ' ἕκαστον geene andere zijn, als deze: elke naam van dien man en elke naam van die vrouw. Wil men eindelijk het geheele vers, zoo als het daar ligt verklaren, dan moet men stellen dat zeker manspersoon meer dan éénen naam bezat en zekere vrouw insgelijks, en dat het koor die namen van beiden met elkander vergelijken wilde. Men ziet hoe ongerijmd dit alles is, en toch zijn

de gebreken van het vers niet van dien aard, dat zij aan corruptie kunnen worden geweten. Wij zijn dus verpligt het voor eene interpolatie te houden; het verband lijdt hierdoor niet, daar het voorgaande vers op zich zelf reeds duidelijk genoeg is en daarenboven door de voorbeelden, welke volgen, nog verder verklaard wordt.

vs. 810.

οὕτως ἡμεῖς πολὺ βελτίους τῶν ἀνδρῶν εὐχόμεθ' εἶναι.

Dit vers is hier op zijn minst genomen ontijdig. Het koor zet de vergelijking tusschen de mannen en de vrouwen in het volgende vers weder voort en toont daardoor, dat het niet gelooft zijne stelling reeds voldingend bewezen te hebben. Waartoe dan die triomfkreet, waarmede het zijne redenering zoo wonderlijk afbreekt? Bovendien is het Homeriesche *εὐχόμεθ' εἶναι* in eene parabasis, welke anders geen spoor van parodie bevat, een verdacht verschijnsel. Ik voor mij aarzel niet het voor onecht te verklaren.

vs. 824 vlgg.

τοῖς δ' ἡμετέροις ἀνδράσι τούτοις
ἀπόλωλεν μὲν πολλοῖς ὁ κανὼν
ἐκ τῶν οἴκων αὐτῇ λόγχῃ, κτέ.

Het was zeker mogelijk, dat een weerbaar burger den speer, dien hij in vredestijd te huis bewaarde, door gebrek aan zorg liet verloren gaan, maar deze verkeerdheid is te onbeduidend, om door Aristophanes behandeld te zijn. De zaak, die hij op het oog heeft, is van meer ernstigen aard. Hij heeft de lafhartigheid dier mannen willen brandmerken, die in het oogenblik van gevaar het schild van de schouders en den speer uit de hand wierpen, om beter te kunnen vlugten. Men leze *ἐκ τῶν χειρῶν*. Waarschijnlijk waren in den archetypus een paar letters van dit woord onduidelijk geworden en heeft daarop een afschrijver gemeend het overblijvende ΕΙ ΩΝ in een goed Grieksch woord ΟΙΚΩΝ te moeten veranderen.

vs. 832 vlgg.

χρῆν γάρ, ἡμῶν εἰ τέκοι τις ἄνδρα χρηστὸν τῇ πόλει,

ταξίαρχον ἢ στρατηγὸν, λαμβάνειν τιμήν τινα,
προεδρίαν τ' αὐτῇ δίδοσθαι Στηνίοισι καὶ Σκίροις
ἔν τε ταῖς ἄλλαις ἑορταῖς αἷσιν ἡμεῖς ἤγομεν·
εἰ δὲ δειλὸν καὶ πονηρὸν ἄνδρα τις τέκοι γυνὴ,
ἢ τριήραρχον πονηρὸν ἢ κυβερνήτην κακὸν,
ὑστέραν αὐτὴν καθῆσθαι, σκάφιον ἀποκεκαρμένην,
τῆς τὸν ἀνδρεῖον τεκούσης.

De twee verzen in deze plaats (vs. 833 en vs. 837), die voorbeelden geven, het eerste van een braaf en nuttig, het tweede van een slecht en schadelijk burger, zijn beiden onecht. Wat het eerste betreft, doen wij opmerken, dat op de twee voorbeelden van den strateeg en den taxiarch, veel is af te dingen. Men vond onder de krijgsbevelhebbers vele lieden, die het land door onbekwaamheid, verraad en oneerlijkheid, groote verliezen hadden berokkend; zoo dus ARISTOPHANES dezen stand ten voorbeeld wilde stellen, kon hij niet volstaan met het substantivum, gelijk men dat in vs. 833 vindt, maar had hij χρηστός of ἀγαθός daarbij moeten voegen, daar het anders geene aanbeveling is, er toe te behooren. Ook vind ik het vreemd, dat naast den strateeg nog een ondergeschikt persoon van denzelfden stand, de taxiarch genoemd wordt. Men zou meenen, dat ARISTOPHANES, die met den oorlog en het krijgswezen niet veel op had, ten minste één voorbeeld uit een anderen kring had moeten nemen. Het meest hinderen mij echter de woorden λαμβάνειν τιμήν τινα. Deze onbepaalde wijze van spreken zou hier op hare plaats zijn, zoo de dichter in het midden liet, welke eerbewijzen aan de moeders moesten worden toegekend; thans echter, nu hij ons in het volgende vers hiervan onderrigt, zie ik niet, hoe λαμβάνειν τιμήν τινα daarnevens kan worden geduld. Eindelijk blijkt de onechtheid van het vers ook uit de onmogelijkheid, waarin men geweest is, om het volgende daarmede op eene geschikte wijze te verbinden. In den tekst geschiedt dit door het partikel τε (προεδρίαν τ' αὐτῇ δίδοσθαι κτἑ.) als ware de προεδρία eene tweede belooning en λαμβάνειν τιμήν τινα de eerste. Dit is, gelijk men ziet, onjuist; doch er bestond geen ander middel om het verband daar te stellen. Naar mijn oordeel is het eene uitgemaakte zaak, dat het vers geïnterpoleerd is en hoe eerder hoe

liever uit den tekst gebannen moet worden; waarbij dan tevens het partikel *τε* in vs. 834, waarvan wij zoo even spraken, moet wegvallen.

Het tweede vers, waarin ons twee voorbeelden van slechte burgers worden aangeboden, is mede geïnterpoleerd. Hier echter heeft het verband met ons oordeel niets te maken; de slechte keuze der voorbeelden is voor de zaak beslissend. Het valt niet moeijelijk dit te bewijzen. In de eerste plaats noemt de schrijver ons den boozen trierarch. Maar de trierarchie te Athene is eene soort van belasting, die van andere belastingen alleen in zoo verre verschilt, als deze in geld worden opgebragt, terwijl de trierarch uit zijne middelen eene galei moet helpen uitrusten en onderhouden. Natuurlijk gebeurde het, dat hebzuchtige lieden deze verpligting zochten te ontduiken of slecht vervulden; in welk geval zij den staat schade berokkenden en met regt *πονηροὶ τριήραρχοι* genoemd mogten worden. Niet te min was de schuld van zulk een man gering en zijne misdaad vergefelijk in vergelijking met die van Kleon, Hyperbolus, Theramenes en anderen, en had de dichter geen regt om hem te noemen onder de burgers, wier strafbaar gedrag zelfs op hunne moeders moest worden gewroken. Het tweede voorbeeld, dat van den *κυβερνήτης κακός*, is nog slechter dan het eerste. De stuurman vervult niet een ambt maar oefent een beroep uit; zoo hij daarin te kort schiet en zijn werk niet verstaat, is dit eene zaak, die alleen hem zelven aangaat, en waarvoor de staat hem even weinig straffen kan, als hij dit een slechten kleedermaker of timmerman zou kunnen doen. Het blijkt derhalve dat ook dit vers niet van Aristophanes wezen kan, maar even als het vorige (vs. 833), opgesteld is door iemand, die bij de keuze zijner woorden minder de bedoeling des dichters, waarvan hij niets begreep, dan het metrum in het oog gehouden heeft.

vs. 1092 vlg.

Τοξ. *ποῦ 'σθ' ἡ μιαρά; καὶ δὴ φεύγει·*
ποῖ, ποῖ φεύγεις; Εὐρ. *ποῖ ποῖ φεύγεις;*

Het verwondert mij dat Bergk, die er zich op toelegt om overal elders de aspiratien uit de taal van den Scyth weg te

nemen, deze plaats onveranderd gelaten heeft. Er bestaat geene reden om hierop in dit geval eene uitzondering te maken. Alleen de woorden *καὶ δὴ φεύγει*, die FRITZSCHE te regt aan den boogschutter ontnomen heeft, om ze Mnesilochus in den mond te leggen, blijven Attiesch; het overige schrijve men aldus:

Τοξ. *πῶ 'στ' ἡ μιαρά; Μνησιλ. καὶ δὴ φεύγει.*
Τοξ. *ποῖ ποῖ πεῦγις; Εὐρ. ποῖ, ποῖ πεῦγις;*

vs. 1135. *ἔτι γάρ σὺ τὴ μάστιγαν ἐπιτυμεῖς λαβεῖν.*

De taal, welke de boogschutter spreekt, is in weêrwil van de barbarismen, die hij begaat, in den grond even zuiver Attiesch als dat van een volbloed Athener. Zoo vaak wij dus in zijne woorden eene uitdrukking aantreffen, die, de barbarismen niet medegerekend, op zich zelve geen Grieksch is, mogen wij daaruit even goed besluiten, dat die plaats bedorven moet zijn, als in elk ander geval. Het aan het hoofd dezer aanteekening geplaatste vers gaf mij aanleiding tot deze opmerking. De verminking van de taal door den Scyth geeft ons vrijheid om *τὴ μάστιγαν* naar verkiezing voor eenen accusativus of eenen dativus te houden; het doet echter weinig ter zake, want de uitkomst is in beide gevallen, onzin. BRUNCK heeft er in zijne vertaling van gemaakt: *Scilicet flagellum adhuc sentire vis;* waarschijnlijk hield hij het dus voor eenen accusativus; maar *τὴν μάστιγα λαβεῖν* beteekent niet *de zweep gevoelen*, maar, *de zweep in de hand nemen.* De dativus *τῇ μάστιγι* is van allen zin ontbloot zoo lang *λαβεῖν* geen object heeft. Ik vermoed echter dat dit object schuilt in *ἔτι γάρ*, waarvoor ARISTOPHANES geschreven had *πληγάς*, of liever, om er een barbarisme van te maken *πληγαῖς*:

πληγαῖς σὺ τῇ μάστιγαν ἐπιτυμεῖς λαβεῖν;

verlangt gij slagen met de zweep te krijgen? De oorsprong van de corruptie moet misschien gezocht worden in het door den tijd half onleesbare schrift van den archetypus, waarin van *πληγαῖς* alleen Π ΓΑ, voor iedereen te erkennen was. Men weet hoe de afschrijvers dikwijls met dergelijke overblijfsels omgesprongen hebben.

Katwijk aan den Rijn. H. G. HAMAKER.

DE PAULO QUI FERTUR CLAUDIO.

Nondum desiit viris doctis negotia facessere Paulus ille Claudius, quo rerum Romanarum scriptore teste utitur Appianus *de reb. Gall.* III. Neque enim explorata Claudiae gentis prosapia *Paulus* quisquam comparuit, nec peragratis omnibus suspicionum latebris, cuius ille personam induerit inventum esse videtur. Hoc igitur primum declaraturus, quo citius partes suas *Paulus* transigat, impositam eius capiti personam ipse, si potero, detraham.

Appianus: *Καῖσαρ δὲ*, inquit, *πολεμήσας αὐτοῖς* (*Κελτοῖς*) *πρῶτον μὲν Ἑλουητίους καὶ Τιγυρίους ἀμφὶ τὰς εἴκοσι μυριάδας ὄντας ἐνίκησεν. Οἱ Τιγύριοι δ' αὐτῶν χρόνῳ ἔμπροσθεν Πείσωνος καὶ Κασσίου τινὰ στρατὸν ἑλόντες ὑπὸ ζυγὸν ἐξεπεπόμφεσαν, ὡς ἐν Χρονικαῖς συντάξεσι δοκεῖ Παύλῳ τῷ Κλαυδίῳ.* In quibus emendandis atque in Latina convertendis Schweighaeuserus levissime versatus in errorem cum ipse incidit, tum rapuit alios: nam pro *Παύλῳ* reponi iussit *Κοΐντῳ* vel *Κουαδριγαρίῳ*, vertitque: »*Claudius Quadrigarius* prodidit in suis *Annalibus*.” Equidem quum valde verear ut Graecis *Χρονικὰς συντάξεις* dici constet qui sunt Latinis *Annales*, hoc tamen tanti non facio; sed quam recte possit pro corrupto *Παύλῳ* restitui *Κοΐντῳ*, id quaero. Qui sequitur articulus *τῷ* non praenomen, sed cognomen in *Παύλῳ* latere indicat. Quid de *Κουαδριγαρίῳ* dicam, in quo nullum est vulgatae scripturae vestigium servatum? — At potest esse Appiani ipsius, non librarii error. — Certe potest, quamquam qui in nomine scriptoris restituendo hanc salutem sperat, meo iudicio se fere victum fatetur. Ceterum est in Appiani libris in propriis quae vocantur nomini-

bus saepe tam vehementer peccatum, ut librariis vix queant omnia menda imputari [1]. Quid, quod APPIANUS cura nominum diligenter exhibendorum non admodum se sollicitari ipse declarat, *Praef.* XIII. s. f.? Itaque sit licet violentior, non est quod hac una de causa coniectura SCHWEIGHAEUSERI improbetur. Tandem, ut hoc quoque afferam, nec tempora impedimento sunt, siquidem annus Urbis 647 L. Cassio et L. Pisoni fatalis fuit, CLAUDIUM autem QUADRIGARIUM etiam de C. Mario septimum Consule scripsisse apud GELLIUM legimus, *N. A.* X. 1. Quod vero argumentum SCHWEIGHAEUSERUS invenire sibi visus est in collatis inter se testimoniis LIVII XXXV. 14 et APPIANI *Syr.* X, ut hunc Scipionis cum Hannibale colloquium tradentem ex eodem fonte, QUADRIGARII *Annalibus*, hausisse efficeret, inde nescio an nihil colligendum sit, quum praesertim ex LIVIO XXXVIII. 23 luculente pateat, referentem de numero ad Olympum caesorum APPIANUM *Syr.* XLII. non sequi QUADRIGARIUM auctorem. Alia sunt, quibus illa coniectura refutetur.

Immemor loci Plutarchei, qui est *Vit. Num.* I, non vidit SCHWEIGHAEUSERUS, PLUTARCHI *Clodium* eundem esse atque APPIANI *Claudium*. Κλώδιός τις ἐν Ἐλέγχῳ χρόνων (*οὕτω γάρ πως ἐπιγέγραπται τὸ βιβλίον*) *ἰσχυρίζεται, τὰς μὲν ἀρχαίας ἐκείνας ἀναγραφὰς ἐν τοῖς Κελτικοῖς πάθεσι τῆς πόλεως ἠφανίσθαι, τὰς δὲ νῦν φαινομένας οὐκ ἀληθῶς συγκεῖσθαι δι' ἀνδρῶν χαριζομένων τισὶν εἰς τὰ πρῶτα γένη καὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους οἴκους ἐξ οὐ προσηκόντων εἰσβιαζομένοις.* Perimit omne de scriptore dubium titulorum in varietate consensus, in qua tamen concordi discordia liberior APPIANI versio postponenda Plutarcheae videtur, quippe quae manifesta referat diligentioris curae vestigia. *Οὕτω γάρ πως ἐπιγέγραπται τὸ βιβλίον.* Qua ex re efficio, nec facile PLUTARCHO visum esse notionem quae

---

1) Ne enim premam quod paulo ante verba laudata in codicibus mendose legitur *Παῦλος Αἰμίλιος*, cui viro etiam in aliis scriptis idem cognomen perperam datur, sed *Πάππος* a SCHWEIGHAEUSERO ex Fastis est redditum, — hoc igitur ne premam, vide an librariis tribuendum sit, ut *B. C.* I. 22 *Κορνήλιος Κόττας* scribatur, non *Αὐρήλιος Κ.*; ut I. 50 *Κορνήλιος Κάτων*, non *Πόρκιος Κ.*; I. 52 *Τρεβάτιος*, non *Ἐγνάτιος*; II. 48 *Πομπήϊος Ἰσαυρικός*, non *Σερουΐλιος Ἰσ.*; II. 65 *Σεμπρώνιος*, non *Σεπτίμιος* memoretur.

Latino titulo inesset Graece exprimere, neque adeo VOSSIUM aliosque Ἔλεγχον χρόνων recte vertisse *Indicem temporum*, quem Πίνακα dicere PLUTARCHUS non dubitasset. Mihi quidem tum rei a PLUTARCHO traditae, tum Graeco quo usus est vocabulo longe aptius respondere videtur interpretatio ROTHII (*Hist. rell.* p. 322 SALUST. GERLACH.) *Censura temporum*[2]. Sed quomodocunque hunc librum suum CLODIUS sive CLAUDIUS inscripsit, vix dubito quin errores in eo notaverit, quae in temporibus notandis apud antiquiores rerum Romanarum scriptores passim deprehendisset, et singula studuerit ad iustum annorum ordinem referre. Adeo non est quod designari QUADRIGARII *Annales* putem, tantoque audacius SCHWEIGHAEUSERUS ex sua ipse coniectura conclusit, eundem QUADRIGARIUM Graecos Acilianos libros non modo in Latinum sermonem convertisse, sed continuasse etiam ad suam aetatem. Vide *Adnott.* ad APPIAN. III. p. 172 sq. Postremo, CLAUDII QUADRIGARII *Annales*, si quid est ex GELLIO efficiendum, Hadriani Imp. temporibus ita doctioribus noti lectique fuerunt, ut credere ineptum sit hunc a PLUTARCHO Κλώδιόν τινα dici.

Atque hac in primis causa commoti sunt fortasse, qui reiecta opinione SCHWEIGHAEUSERI alium CLODIUM ex inferis excitaverunt. Quamquam et ipsos a vero aberrasse existimo, ubi CLODIUM LICINUM (LICINIUM) protulerunt, ex cuius libro III *rerum Romanarum* LIVIUS XXIX. 22. 10 ea commemorat, quae pertinent ad alterum Consulatum Scipionis Africani. Quid, quod illa suspicio induxit FRID. LACHMANNUM (*de fontt. Liv.* II. p. 23) et KRAUSIUM (*Vitt. et fragm. hist.* p. 213), ut apud APPIANUM pro Παύλῳ scribendum esse Πουβλίῳ vel Ποπλίῳ coniicerent? Nimirum errabat sine praenomine LICINUS; ita per coniecturam

2) Aliud POMPILIO ANDRONICO fuisse consilium suspicor, cuius *Annalium Ennii Elenchi* memorantur a SUETONIO, *de ill. gramm.* VIII: nam ENNII nomen ERNESTUS invitis codicibus delevit. POMPILIUS enim grammaticum egisse maximeque in oratione ac verbis notandis operam posuisse videtur. KRAUSIUS vero (p. 318) POMPILII libros similes fuisse opinatur »libellis Clodii apud Plutarchum »et Claudii sive Clodii apud Appianum," iam pro duobus habens, quos p. 214 non diversos dicit, »et libro Attici, quo explicatis ordinibus temporum uno »in conspectu omnia videre licuit." Sed ATTICI *Annalis*, de quo disputavi *Diatr. in T. Pompon. Att.* p. 185 sqq., vereor ut possit cum Ἐλέγχῳ CLODII comparari.

aliquo donaretur. Iidem autem quum hunc censerent esse CLODIUM illum, cuius fit a CICERONE *de Legg.* I. 2. 6 in censura historicorum mentio, omiserunt ostendere quomodo in *quendam* CLODIUM hoc ipsum conveniret. Non convenire sensit, si recte video, KRAUSIUS; sed idem meminisse simul debebat, se ita de sententia deflectentem omnia commiscere sibique ipsum contradicere. Vid. l. l. p. 213 init. et p. 214 med. ROTHIUS, ne conatus quidem rem ad liquidum perducere, compluurium CLODIORUM fragmenta deinceps exhibet, p. 322 sq., in quibus SEXTI CLODII, haud dubie Siculi illius pereruditi, quem Latinae simul Graecaeque eloquentiae professorem (SUETON. *de clar. rhet.* V) amicum habuere M. Antonius (CIC. *Phil.* II. 17, 19, 39; III. 9) et T. Pomponius Atticus (CIC. *ad Att.* IV. 15. 2). Idem libros de Diis Graece scripsit, ex quorum sexto de Bona Dea pauca referunt LACTANTIUS *I. D.* I. 22 et ARNOBIUS *adv. gent.* V. 18; an vero Latine etiam scripserit sitque aliquo modo de historia meritus, ignoratur. Ergo neque hunc SEXTUM CLODIUM, quem VOSSIUS intelligendum censuit, nec Tuscum illum, *Commentariorum* scriptorem (SERV. *Aen.* I. 52, 176; II. 229, XII. 657), quo amico SINNIUS CAPITO et OVIDIUS usi sunt (HERTZ, *Sinn. Capit.* p. 12), a PLUTARCHO et APPIANO laudari putaverim; *Pollionem* CLAUDIUM sive CLODIUM puto.

Et primum quidem hoc facile impetrabo, non ita violentam esse medicinam, si APPIANO pro Παύλῳ restituam Πωλίωνι, quod fortasse in Πωλίῳ vel Πώλῳ depravatum in illud tandem abiit; tum nec valde antiquum neque illustrem scriptorem fuisse, qui a nullo ante PLUTARCHUM, a nullo post APPIANUM in historicis memoretur, atque ita Plutarcheum τινὰ nullo negotio explicari. Ex CLAUDIIS autem POLLIONIBUS, quorum mentionem illatam invenio, nonnisi duorum haberi ratio potest, siquidem tertius Macrini Imp. temporibus vixit. Vid. *Exc.* DIONIS CASS. LXXVIII. 40. Alterum Neronis aequalem, sed Domitiano imperante in vivis fuisse auctor est SUETONIUS *Domit.* I, ubi huius adolescentis infamiam notans: »Satis constat," inquit, »Clodium »Pollionem, praetorium virum, in quem est poëma Neronis, »quod inscribitur *Luscio*, chirographum eius conservasse, et »nonnumquam protulisse, noctem sibi pollicentis." Huius quidem POLLIONIS filium fuisse suspicor eum, qui a PLINIO iu-

niore *Epp.* VII. 31 Cornuto Tertullo commendatur: ne enim pro eodem habeamus aetas obstare videtur, sed utique obstat gesta Praetura, quo magistratu PLINII amicum non functum esse satis apparet. Quae res fefellit NIEUWLANDUM, *dissert. de Musonio Rufo* p. 18. In literis igitur Plinianis CLAUDIUS POLLIO non tantum describitur »vir rectus et integer," sed etiam amantissimus literarum *vitae*que *Annii Bassi* scriptor. »Idem," ait PLINIUS, »quam reverenter, quam fideliter amicos colat, »multorum supremis iudiciis, in his Annii Bassi, gravissimi »civis, credere potes, cuius memoriam tam grata praedicatione »prorogat et extendit, ut librum de vita eius (nam studia quo-»que, sicut alias artes bonas, veneratur) ediderit. Pulchrum »istud et raritate ipsa probandum, quum plerique hactenus »defunctorum meminerint, ut querantur." Sic recensuit hunc locum GIERIGIUS, quem non fugit in Annium illum convenire testimonium, quod dicit TACITUS *Hist.* III. 50, ubi de rebus ab Antonio Primo post expugnatam Cremonam gestis tradens: »Ducebat Poppaeus Silvanus, consularis," inquit; »vis consilio-»rum penes Annium Bassum, legionis Legatum; is Silvanum, »socordem bello et dies rerum verbis terentem, specie obsequii »regebat, ad omniaque, quae agenda forent, quieta cum in-»dustria aderat." Factum hoc est a. p. Ch. 69, propinqua hieme; proximo autem anno, Vespasiano Imp., Kal. Nov. creatos esse Consules L. Annium Bassum et C. Caecinam Paetum Fasti docent. Plura de hoc L. Annio me legere haud memini. Iisdem iam temporibus et cum Annio Basso militavit fortasse qui vitam eius scripsit CLAUDIUS POLLIO, a. 82 Praefectus alae milliariae, »postea promotus ad amplissimas procuratio-»nes," ut testatur eius in expeditione Syriaca commilito PLINIUS l. l., tunc ipse adolescentulus (*Epp.* I. 10). Ex quo MASSONUS, *Vit. C. Plin. iun.* p. 43, equestris ordinis fuisse POLLIONEM recte collegit. Denique PLINIUS: »Nunc otium patitur," inquit. »Quod quidem paullisper cum magna sua laude inter-»misit et posuit, a Corellio nostro ex liberalitate Imperatoris »Nervae emendis dividendisque agris adiutor adsumtus." Quae omnia quum indicare videantur editum esse librum *de vita L. Annii Bassi* in otio, quo CLAUDIUS ante imperium Nervae usus fuisse dicatur, tum arguunt etiam, alium fuisse POLLIONEM

Plinianum Traiani temporibus fortasse mortuum, alium Praetorium virum, aequalem Neronis, sed Domitiani temporibus superstitem.

Iam vero si qua veri specie statui sub *Paulo* latere *Pollionem*, Ἔλεγχον χρόνων haud temere videar ad PLINII amicum referre. Hic certe scriptorem egit, quod de altero non proditur; et quia in viris literatis non primas tenuit, in sene Chaeronensi, qui vitas excellentium Romanorum Graece scripsit, nec mirum est nec aegre ferendum, quod virum Romanum genere quidem nobili, sed fama in historicis obscuriore, *cuiusdam* nomine laudavit.

Sed de CLAUDIO POLLIONE dicenti non negligenda est NIEUWLANDI coniectura, WYTTENBACHIO, HEERENO, PEERLKAMPIO aliisque probata, qua Ἀπομνημονεύματα MUSONII RUFI eidem POLLIONI vindicantur. In PLINIO enim NIEUWLANDUS quum *Musonii* BASSI nomen legeret, atque Ἀπομνημονεύματα illa a SUIDA *Asinio* POLLIONI perperam tribui perspexisset, hunc nodum ita dissolvit, ut SUIDAM statueret ASINIUM cum CLODIO permutasse, BASSUM autem MUSONIUM a RUFO non diversum crederet. Vid. l. l. p. 17 sqq. Quae quidem coniectura si ante PLINII recensionem, a GIERIGIO curatam, fraudi esse posset, certe obliterata apud PLINIUM *Musonii* memoria et *Annii* nomine restituto, esse non debebat, quamvis ipsa emendatio nonnisi paucorum codicum auctoritate facta videatur [3]. Sed sive hac sive alia causa commoti sint, quibus GIERIGIUS non persuasit, NIEUWLANDI suspicio quo commendetur prorsus nihil habet. Fac enim MUSONII nomen loco Pliniano recte legi, nequit indicatus esse philosophus, cui fuit *Rufus* cognomen, non *Bassus*. »Saepius," inquit Nieuwlandus, »apud Romanos unus idemque homo variis »simul utebatur cognominibus, e quibus aliud alio frequentius »occurrit: ne dicam Bassi nomen aut ex alio corrumpi, aut »aliunde intrudi potuisse." At potuisse fieri satis non est, nisi probabilis causa accedat, cur factum esse putemus. *Mucius* et *Minucius*, *Minucius* et *Munatius*, ut his utar, facillime

3) »*Annii* dedi cum Aldo, Gryphio et Sichardo. Idem nomen notavit Cataneus nec improbavit Corte. Sine dubio idem voluit Mediceus, in quo »*Hanni*." Haec GIERIGIUS.

inter se permutantur, non *Rufus* et *Bassus*, quibus cognominibus interdum pater et filius, velut ASINII, ipsa PLINII aetate distinguebantur. Vid. *Epp.* IV. 15. Quod autem »statuendum »foret, res duorum eiusdem nominis hominum, eodem tem»pore, a duobus itidem eiusdem nominis auctoribus memoriae »proditas esse," idque NIEUWLANDO »prorsus absurdum" visum est, huius causae non video quae sit gravitas. Nec cogitavit ille, num forte multo esset absurdius statuere, res duas unius hominis ab uno auctore memoriae esse proditas, et *vitam* et *'Απομνημονεύματα*. Tandem, quod »tota Plinii com»mendatio ac laudatio a grammatici persona aliena esse vide»tur," ex hac verissima NIEUWLANDI sententia ego contrarium efficiam, CLAUDIO POLLIONI *'Απομνημονεύματα* MUSONII philosophi tribui non debere. Nec valde ornat philosophum *gravissimi civis* titulus, ut est in epistola Pliniana. Quod nomen quum in L. ANNIUM optime valeat, tanto magis est in GIERIGII emendatione acquiescendum.

Scr. Amstelodami,
a. d. VIII Kal. Ian. MDCCCLVI. I. G. HULLEMAN.

ONOSANDER.

Expromere iuvat felicem Koenii emendationem, qua restituit Onosandri locum *ἐν τῷ Στρατηγικῷ* cap. X. p. 57. Schweb. ubi legitur: *γενομένων δὴ καλῶν τῶν ἱερῶν — καλείτω (ὁ ϛρατηγός) πάντας ἐπὶ τὴν ὄψιν ἵνα θεασάμενοι τοῖς ὑποτεταγμένοις θαρρεῖν λέγοιεν ἀπαγγέλλοντες ὡς οἱ θεοὶ κελεύουσι μάχεσθαι· πάνυ γὰρ ἀναθαρροῦσιν αἱ δυνάμεις ὅταν μετὰ τῆς τῶν θεῶν γνώμης ἐξιέναι νομίζωσιν ἐπὶ τοὺς κινδύνους· αὐτοὶ γὰρ ὅ τι τεύξονται κατ' ἰδίαν ἕκαϛος καὶ σημεῖα καὶ φωνὰς παρατηροῦσιν.* Rem acu tetigit Koenius in Epistola inedita ad Valckenaerium, (quam cum Valckenaerianis schedis servat vir Amplissimus Luzacius) emendans: *αὐτοὶ γὰρ ὀττεύονται κατ' ἰδίαν* i. e. *auspicantur privatim*, quod Romanos olim omnes facere solitos nemo nescit (Cic. de Divin. I. 16.) idque milites diutissime retinuisse nemo mirabitur.

C. G. C.

ONDERSCHRIFT VAN EEN CODEX VAN XENOPHONS *Hellenica*.

Prof. L. DINDORF schrijft in zijne tweede uitgaaf van XENOPHONS *Hellenica*[1] op het einde zijner beschrijving van hs. *Venetus Marcianus* 365[2]:

»Folio 300 verso post *μαλήσει*: — subscriptum: *τέλοσ τῶν ξενοΦῶντοσ ἑλληνικῶν*: — eodemque imo *κρυπτογραΦικῶς* haec:

ετιελωνὲθακὰτνὴτιρταοκνὴτσυδταμἳνο ἐν ἔτει ‚ς̃ ‚ϡ̃ μδ̃ N | δ̃

(sic fere, si recte lectum, hoc est *τελειωθὲν κατὰ τὴν* ...... *ἐν ἔτει* 6944 [mundi, sive P. C. 1436], indictione 4.)"

D. heeft zeker goed ontcijferd wat hij terug gegeven heeft. Er staat namelijk:

ετ ιελ ω νὲθ ακ ὰτ νὴτ
d. i. *τε λει ω θὲν κα τὰ τὴν*
of *τελειωθὲν κατὰ τὴν*

en D. heeft derhalve ook ingezien welke de aard van het geheimschrift is: iedere lettergreep afzonderlijk is *van regts naar links* geschreven, en wel alle woorden en lettergrepen aan elkander.

Ook de zin der overige letters is zonder moeite op te maken. Er staat immers:

ιρτ α οκ νὴτσ υõτ αμ ἳ νο
d. i. *τρι α κο στὴν τοῦ μα ἳ ου*
of *τριακοστὴν τοῦ Μαΐου*

waarbij men alleen behoeft aan te nemen, dat *υõτ* voor *ῦοτ* en *νο* voor *υο* gedrukt is; het eerste is welligt niet eens noodig en het tweede wordt bewezen door de *diaeresis* op *αμἳνο*.

De schrijver heeft dus met zijne geheele *kryptographie* niets anders bedoeld dan de tijdsbepaling van het oogenblik waarop hij zijn werk voleindigde, en hij noemde niet alleen jaar en indictie gelijk bekend was, maar bovendien maand en dag.

D., 2 *Dec.* 1855. E. J. K.

---

1) Ed. II auctior et emendatior, Ox. 1853. 8. Praef. p. VI.

2) Wel te onderscheiden van G, *Venet. Marc.* 364, een afschrift van 365, en vooral van V, *Venet. Marc.* 368, waarin de merkwaardige invoegsels staan. vgl. DINDORF t. a. pl. bl. VIII vlgg., COBET, *Oratio de arte interpr.* p. 69.

LECTIONES TULLIANAE.

SCRIPSIT W. G. PLUYGERS.

CAPUT I.

Verrinarum libros manu scriptos qui lectionis integritate ceteris praestent, Regium dico et Guelferbytanos, mancos ac mutilos esse satis constat. Quorum auxilio destituti quum per totos Actionis secundae libros II et III ex sola deteriorum librorum auctoritate pendeamus, mirabitur nemo cur, si quando in hac *Verrinae* orationis parte interpretanda haereamus, experire malimus ecquid ipsi excogitare possimus quod laboranti orationi saluti sit, quam in lectione ab his libris tradita acquiescamus.

Mihi hoc tempore propositum est ex his *Verrinis* locos nonnullos proferre a librariis corruptos ac depravatos; de quibus ita disputabo ut aut ipse vulneribus remedium adhibere coner, aut satis habeam latens et occultum ulcus retexisse.

LIBER II.

Statim in ipso prooemio § 1. *Recepi* [1] *enim causam Siciliae; ea me ad hoc negotium provincia attraxit. Ego tamen hoc onere suscepto et recepta causa Siciliensi amplexus animo*

---

1) Sequor editionem Orell. II.

sum aliquanto amplius, offendit *et recepta causa Siciliensi.* Nam argumentatio haec est: recepi causam Siciliae propter necessitudinem quae mihi cum ea provincia est et, ne officium desererem, accusandi onus suscepi. Quo tamen onere semel suscepto aliquanto amplius animo amplexus sum; mea enim fide ac diligentia vobis, iudices, vere atque honeste iudicandi facultatem facere volui, et ita nostrum ordinem iudiciorum invidia liberare. Iam apparet *et recepta causa Siciliensi* retardare progressum argumentationis et perspicuitatem elevare. Nam firmiter et diligenter accusando CICERO existimationi ordinis consulere conatur, non recipienda causa Siciliensi, quod fecit alia causa permotus, religione officii. Praeterea *causa Siciliensis* ab huius prooemii gravitate alienum esse videtur. Etenim aliud est recipere causam Siciliae, aliud causam Siciliensem. Illud qui facit Siculorum iura tuenda suscipit iniuriasque ulciscendas: causam Siciliensem vero recipit unusquisque qui poscenti pollicetur sese causam esse acturum cuiuscunque generis quae Siciliam spectet. Causam Siciliensem HORTENSIUS non minus recepit quam CICERO: is solus causam Siciliae recepit. Sic *Ep. ad Fam.* I. 5. *causa Alexandrina* et *causa regia*, de qua CICERO se Lentulo satisfacturum esse scribit, sunt ea quae is de suis rebus Alexandrinis et regis Ptolemaei decerni volebat. *Causa Siciliensis* magis causidici orationi convenire videtur de controversia privata tenuiter disputantis, quam grandiori dicendi genere quo CICERO hoc loco utitur. Deleo igitur *et recepta causa Siciliensi.* Ceterum est operae pretium cum loco nostro conferre Act. I § 34. *Ego cum hanc causam Siculorum rogatu recepissem idque mihi amplum et praeclarum existimassem, eos velle meae fidei diligentiaeque periculum facere, qui innocentiae abstinentiaeque fecissent, tum suscepto negotio maius quiddam mihi proposui, in quo meam in rem publicam voluntatem populus Romanus perspicere posset.*

§ 15. *At enim istum Siculi soli persequuntur: cives Romani, qui in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt, salvum esse cupiunt. — Primum si ita esset, tamen vos in hac quaestione de pecuniis repetundis, quae sociorum causa constituta est lege iudicioque sociali, sociorum querimonias audire oporteret.* Quaestio

de pecuniis repetundis lege constituta est, non iudicio. Non possunt igitur haec ita coniungi: *in hac quaestione de pec. rep. quae constituta est lege iudicioque.* Id sensisse videntur qui post *constituta est* incidentes coniungunt *in hac quaestione* —, *lege iudicioque sociali.* Quod non magis ferendum esse arbitror. Ita enim et rerum et verborum ordo mire perturbatur. Lex, quaestio, iudicium ita cohaerent, ut lex necessario praemitti debeat. Hunc ordinem quem ratio rerum praescribit CICERO tenere solet: *pro Mil.* § 13 *erant enim leges, erant quaestiones;* ibid. § 18 *ianua se ac parietibus non iure legum iudiciorumque texit; in toga cand.* apud ASCON. p. 86 Orell. *leges, quaestiones, iudicia violavit.*

Praeterea membrorum symmetriam et concinnitatem requiro. Nam quod primum ponitur *quaestione de pecuniis repetundis*, iam ipsum iusto longius, ita amplificatur, ut *lege iudicioque* unde pendeant, aut quomodo cum ceteris cohaereant audienti vix esset intellectum. Tertiam loci interpretandi rationem, ut *lege* trahatur ad *constituta est*, proque tribus membris duo habeamus nemini placere arbitror. Equidem locum interpolatum esse censeo, sed quae abiicienda, quae retinenda sint non statim apparet. Nam si deletis *lege iudicioque sociali* retineamus *tamen vos in hac quaestione de pecuniis repetundis, quae sociorum causa constituta est, sociorum querimonias audire oporteret*, sententia optima erit, et forma orationis eadem quae in *Verr.* III § 218: *quum lex sociorum causa rogata sit, sociorum querimonias non audire.* Verum ita obscurum est, unde sit ortum *lege iudicioque sociali*, quod ita dictum est, ut minus interpretamenti speciem prae se ferat, quam ipsum adeo magistrorum diligentiam sollertiamque exercere potuisse videatur. CICERONEM scripsisse suspicor: *tamen vos in hac lege iudicioque sociali sociorum querimonias audire oporteret*, ceteraque magistrum adiecisse, qui *iudicium sociale* interpretaretur. Homo in animo habebat *Divin.* § 17: *quasi vero dubium sit, quin tota lex de pecuniis repetundis sociorum causa constituta sit. Nam civibus quum sunt ereptae pecuniae, civili fere actione et privato iure repetuntur; haec lex socialis est* etc. Cf. etiam *Verr.* III § 127.

§ 21. Agitur de hereditate Apollodori cuiusdam quae Dionis Halesini filio venerat, ex qua hereditate Verres apposito calumniatore opimam praedam abstulit. *Quid? haec hereditas quo praetore Dionis filio venerat? Eodem, quo C. Annii senatoris filiae, eodem, quo M. Liguri senatori, C. Sacerdote. Quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? Non plus quam Liguri Sacerdote praetore.* Locus a librariis pessime habitus. Nam *eodem quo C. Annii senatoris filiae, eodem quo M. Liguri, C. Sacerdote* non significant quae significare videntur ac loci ratio requirit. Satis apertum est quid orator voluerit, scilicet: Apollodori hereditatem Dionis filio eodem praetore venisse, quo aliorum hominum hereditates Annii filiae et Liguri venissent. Quid vero dicitur? Apollodori hereditatem eodem praetore Dionis filio venisse, quo Anniae et Liguri venerit, quasi tres unius Apollodori hereditatis cohaeredes fuerint; nam ex superioribus ad dativos *filiae* et *Liguri* repetendum est *haec hereditas venit*, non *hereditas venit.* CICERO id quod in animo habebat hoc uno modo perspicue proponere potuit, ut in Anniae et Liguris hereditatibus testatorum nomina commemoraret. LAMBINUS, fortasse ex Fabriciano, edidit *quo Anniae* (*Anneiae* habet) *C. Annii senatoris filiae.* Nomen Anniae recentiores editores omiserunt quod reliqui boni libri ignorarent. At Lag. 42 cum LAMBINO facere videtur; cf. supplementum annotationis ed. Orell. II p. 451. Ego *Anniae* revoco sed deleo *filiae*, quod qua de causa olim additum sit mox apparebit; lego igitur *eodem quo Anniae C. Annii senatoris* scil. hereditas venit. Verum ut in Anniana hereditate nomen testatoris positum est, sic in Liguriana abesse non potest. M. Octavium Ligurem heredem fecerat C. Sulpicius Olympus (*Verr.* I § 125). Eius nomen ante *C. Sacerdote* restituendum est: *eodem, quo Anniae C. Annii senatoris, eodem quo, M. Liguri senatori C. Sulpicii, C. Sacerdote.* Sulpicii nomen iam in antiquissimis libris omissum fuisse arbitror. Hinc ratione genitivi *C. Annii senatoris* obscurata *filiae* interpolatum est. Lectionem interpolatam *Anniae C. Annii senatoris filiae* habuit archetypus nostrorum librorum, in quibus omnibus praeter LAMB. et Lag. 42 filiae nomen a patris nomine absorptum est.

Verum quorsum quaeso tota Annianae hereditatis mentio, si

ea res in progressu argumentationis statim abiicitur. CICERO criminis, quod agitur, invidiam augere studens Verris praeturam urbanam commemorat, in qua is simili iniquitate in hereditatibus de quibus ante se praetorem nullae controversiae fuissent negotia exhibuerit. Demonstrat Dionis filio venisse hereditatem eodem praetore quo Liguri, quocum in ea re coniungit Anniam. Quid hoc ad rem si in sequentibus unus ponatur Ligur, in quo Verres praetor urbanus similem se praebuerit, atque in praetura Siciliensi in Dione? Equidem CICERONEM scripsisse arbitror: *Quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? Non plus quam Anniae, non plus quam Liguri* etc. Librarius aliud agens ab altero *quam* ad alterum aberravit.

§ 23. Adhuc in eadem Dionis causa explicanda versatur oratio. *Quid ego hic nunc Sex. Pompeii Chlori testimonium recitem? — quid ipsius Q. Caecilii Dionis —? quid L. Lucilii, L. Liguris, T. Manilii, L. Caleni? quorum omnium testimoniis de hac Dionis pecunia confirmatum est. Dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio quod sibi cum eo esset, iam ante cognosse. Quid? Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, melius haec cognovit, quam tu, Hortensi, qui Romae fuisti, ad quem Dio confugit, qui de Dionis iniuriis gravissime per litteras cum Verre questus es? Nova tibi haec sunt et inopinata? nunc primum hoc aures tuae crimen accipiunt?* etc. In his *se de his Dionis incommodis — iam ante cognosse* in epexegesi sunt: Lucullus idem dixit, quod ceteri testes: dixit autem se pro hospitio quod sibi cum Dione esset de iniuria huic illata iam ante cognosse: ergo et Chlorus et ceteri qui commemorantur omnes Dionis hospites erant, seque de eius causa iam ante audisse dixerunt; quod non admodum credibile est. Ponitur hoc loco aliquid quod in Lucullo singulare erat neque in ullum alium testem conveniebat, quod cuiusmodi sit deleto *hoc idem* apparebit. Ceterorum testimoniis utitur CICERO ad ea confirmanda quae ipse de Dionis calamitate demonstraverat; Luculli testimonio coarguit HORTENSII malitiam, qui de hac re se ante audisse dissimulabat. Quum non perspectum esset *Dixit Lucullus* initium esse novae argumentationis, *hoc idem* interpolatum est.

Erunt fortasse quibus placeat coniungere *hoc idem se de his Dionis incommodis cognosse.* Primum obstat verborum collocatio; dicendum fuerat nisi fallor: *dixit M. Lucullus hoc idem se* etc. non uti nunc legitur: *dixit hoc idem M. Lucullus.* Sed praeterea in hac quoque verborum coniunctione *hoc idem* otiosum est. Ferri posset si singulorum testimoniis commemoratis demonstraretur in Luculli testimonio singula convenire. Nunc vero, quum et *hoc idem* et pronomen in *de his incommodis* ad ea referenda sint quae CICERO ipse supra de Dionis casu exposuerat, alterutrum supervacaneum est.

§ 26. Duo fratres erant Agyrinenses quorum pater ante viginti annos mortuus erat. Ab his bona paterna per calumniam petuntur. Verres cognoscit. A duobus fratribus ingentem pecuniam per Volcatium quemdam accipit. *At enim ad Verrem pecunia ista non pervenit. — Quae est ista defensio? utrum asseveratur in hoc an tentatur? mihi enim nova res est. Verres calumniatores apponebat: Verres adesse iubebat: Verres cognoscebat: Verres iudicabat: pecuniae maximae dabantur: qui dabant causas obtinebant: tu mihi ita defendas: »non est ista Verri numerata pecunia?" Adiuvo te: mei quoque testes idem dicunt: Volcatio dicunt sese dedisse. — At ego amplius dico: HS. quadringenties cepisse te arguo contra leges: nego tibi ipsi ullum nummum esse numeratum: sed cum ob tua decreta, ob imperia, ob iudicia pecuniae dabantur, non erat quaerendum, cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur.* In his *defendas* ferri non potest, quod est rogantis quid adversarius defendere possit aut velit. Hoc loco ita componitur id quod in causa horum fratrum factum est et id quod factum esse Verris patroni contendunt, ut istorum defensionem stare non posse appareat. Igitur neque interrogationi neque subiunctivo locus est. Lego: *tu mihi ita defendis: »non est ista Verri numerata pecunia."* Locus persimilis est *Verr.* III. 213: *Antonium cum multa contra sociorum salutem, multa contra utilitatem provinciarum et faceret et cogitaret, in mediis iniuriis eius et cupiditatibus mors oppressit: tu mihi quasi omnia eius facta atque consilia senatus populusque Romanus iudices comprobarint, ita M. Antonii exemplo istius audaciam defendis.*

In sequentibus: *At ego amplius dico: HS. quadringenties cepisse te contra leges: nego tibi ipsi ullum nummum esse numeratum*, aptius et pressius dictum esset *contra legem*, eam scilicet ex qua quaerebatur, quae erat de pecuniis captis conciliatis. Tum parum Latine *nego* est pro non dico, non contendo. Adversarii negant Verri ipsi ullum nummum esse numeratum; CICERO respondet de ea re se non pugnare neque contendere illam pecuniam Verrem sua ipsum manu accepisse: sed amplius se dicere. Legerim insistens verae lectionis vestigiis in Lag. 42 expressis (*non nullum nummum*): *non ego nego tibi ipsi non ullum nummum esse numeratum.* Cum loco nostro compone *Verr.* V § 153, in quo scribendo auctoritatem libri Vaticani sequor: *Non in supplicio crimen meum vertitur: non ego nego securi quemquam feriri oportere: non ego metum ex re militari — tolli dico oportere.*

§ 28. Hanc defensionem »non accepit ipse" in magistratu provinciali minime probandam esse orator demonstrat. *Si enim innocentes existimari volumus, non solum nos, sed etiam comites nostros praestare debemus. Primum omnium opera danda est, ut eos nobiscum educamus, qui nostrae famae capitique consulant: deinde, si in hominibus eligendis nos spes amicitiae fefellerit, ut vindicemus, missos faciamus, semper ita vivamus, ut rationem reddendam nobis arbitremur.* Hic diversissima in unum coniiciuntur, scilicet quae magistratum in provincia, qui capiti famaeque consulat, in iis quos secum eduxerit facere oporteat, et, quemadmodum ipse vivat necesse est. Tum: *semper ita vivamus*, cum hypothesi: *si in hominibus eligendis nos spes amicitiae fefellerit*, male cohaeret. Etiamsi legendo *denique ipsi semper ita vivamus* sententiae succurrere conere, incomposita ac confusa manebit oratio. Equidem nonnulla ante *semper ita* excidisse arbitror.

§ 30. *Quum hos sibi quaestus constituisset magnos atque uberes ex his causis, quas ipse instituerat cum consilio, hoc est cum sua cohorte cognoscere: tum illud infinitum genus invenerat ad innumerabilem pecuniam corripiendam. Dubium nemini est, quin omnes omnium pecuniae positae sint in eorum potestate qui*

iudicia dant etc. Orator explicare incipit quale sit genus illud infinitum quod Verres ad pecuniam corripiendam invenisset; legatur igitur: *Dubium enim nemini est.*

Sequitur (§ 51) *Si vero illud quoque accedit, ut in ea verba praetor iudicium det, ut vel L. Octavius Balbus — non possit aliter iudicare — non necesse erit L. Octavio etc.* Longum est exponere quid intersit inter *non* et *nonne* in interrogatione; hoc loco quin *nonne* sit restituendum vix dubito.

§ 35. Heraclio Syracusano testamento propinqui venerat praeter alias opes *plena domus caelati argenti optimi multaeque stragulae vestis pretiosorumque mancipiorum.* Non recte dicitur *domus plena multae stragulae vestis.* Inspicienti mihi *Verr.* V § 63: *Erat ea navis plena iuventutis formosissimae, plena argenti facti atque signati multa cum stragula veste*, probabile visum est CICERONEM scripsisse: *plena domus caelati argenti optimi multa cum stragula veste, plena pretiosorum mancipiorum.*

§ 36. Verres a quibusdam Syracusanis admonetur, hereditatem Heraclii refertam esse omnibus rebus, ipsum amicis destitutum facile et sine periculo posse aggredi: *hi autem quidam erant affines istius, quorum uxores iste numquam alienas existimavit, Cleomenes et Aeschrio, qui quantum apud istum et quam turpi de causa potuerint ex reliquis criminibus intellegetis.* In his orationis inconstantia, ut ita dicam, mutabilitasque vituperanda videtur. Scilicet postquam orator quasi ridens lepidissimis verbis tecte sed nequaquam obscure indicavit cuiusmodi ista Verris cum Cleomene et Aeschrione per uxores necessitudo esset, subito recepta accusatoria persona, quam abiecisse videbatur, tristis fit ac severus et rem tantum non nomine suo appellans acerbe notat istorum hominum turpitudinem Verrisque flagitiosam libidinem. Equidem illud *et quam turpi de causa* melius abesse censeo, sed dubius haereo utrum haec CICERONI imprudenti excidisse statuam, an magistrum adiecisse, qui discipulorum moribus consuleret.

§ 42. Heraclio scribitur dica. Adversarii postulant ut iudices dentur qui Verri viderentur, Heraclius ut ex lege Rupi-

lia sorte ducantur. Vincunt adversarii, sed constituto die Heraclius ad iudicium non adest. Verres ratus absentis damnationem eo invidiosiorem fore, quod iudices ex lege Rupilia non dedisset, iudicibus quos dederat uti se negat: *iubet, id quod initio lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium et eos qui dicam scripserant: ait se iudices ex lege velle sortiri. Quod ab eo pridie, cum multis lacrimis cum oraret atque obsecraret, Heraclius impetrare non poterat, id ei postridie venit in mentem, ex lege Rupilia sortiri dicas oportere. Educit ex urna tres: iis, ut absentem Heraclium condemnent, imperat. Itaque condemnant.* Pluralis in *sortiri dicas* significat omnes dicas cuiuscunque generis ex lege Rupilia sortiri oportere, quod non ita est. Cf. § 32 seqq. Hoc loco de una Heraclii dica agitur, nec video quomodo *dicas* defendi possit. Omnino legendum est: *ex lege Rupilia sortiri iudices oportere;* ita tres erunt iudices, non dicae, quae ex urna exierunt. Cf. § 39.

Eodem pertinet § 44: *Sin illud dicis te Heraclii voluntate ab lege recessisse, ipse te impedies —. Quare enim primum ille adesse noluit, quum ex eo numero iudices haberet, quos postularat? deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos qui erant antea dati utriusque dederas voluntate? Deinde celeras dicas omnes illo foro M. Postumius quaestor sortitus est, hanc solam tu illo conventu reperiere sortitus,* cuius loci pars extrema ita constituenda esse videtur: *Denique cur ceteras dicas omnes — reperiare sortitus?* Multis locis hoc accidit, ut in argumentorum serie ultimo loco pro *denique* librarii *deinde* posuerint. Idem vitium tollendum est § 143: *Quod si quem statuae magno opere delectant et si quis earum honore aut gloria ducitur, is tamen haec constituat necesse est: primum averti pecuniam domum non placere: deinde ipsarum statuarum modum quemdam esse oportere: deinde illud certe ab invitis exigi non oportere.* Corrige *denique illud certe.*

§ 45. *Primum si id confiteri velim, tamen istum condemnetis necesse est: neque enim permissum est, ut impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere.* ZUMPTIUS ad hunc locum: »*neque enim permissum est, ut — liceat.* Pleonasmus, cuius quidem exemplum omnino simile afferre non pos-

sum, sed accedit ad eam rationem quod lib. IV. 20 (§ 44), legitur: *Cn. Calidio, equiti Romano, per omnes alios praetores licuit habere argentum bene factum; licuit posse domesticis copiis, cum magistratum aut aliquem superiorem invitasset, ornare et apparare convivium.*" At in his nullum pleonasmum video; in quibus si *posse* deleatur longe alia sententia exibit haec: sub aliis praetoribus Calidio licuit domesticis copiis ornare convivium, sub Verre idem quae haberet ornamenta coactus fuit armariis inclusa tenere neque exponere licuit; verum *licuit posse ornare* est idem quod modo dictum erat: *licuit* habere *argentum bene factum.* Si quis requirit exempla quibus locutionem *permissum est ut liceat* defendat, is inspiciat *Verr.* III § 221: *Permittite ut liceat, quanti quisque velit, tanti aestimet. De leg. agr.* II § 34: *totam Italiam suis colonis ut complere liceat permittitur.* Ibid. *Romae esse cum commodum sit, quacunque velint summo cum imperio iudicioque rerum omnium vagari ut liceat conceditur.*

In sequentibus: *Verum ex ista reperietis hereditate istum ita praedatum* etc. corrige: *ex illa — hereditate.*

§ 55. In Bidinorum oppido erat Epicrates quidam. Huic hereditas satis ampla venerat. Adeunt Verrem quidam homines his bonis inhiantes. Componitur quomodo Epicratem aggrederentur. Verres certam pecuniam numerari iubet. Per quemdam eorum qui pactioni interfuerant fit Epicrates certior. Is qui Verrem nosset commodissimum putavit de provincia clam abire. *Itaque fecit, profectus est Rhegium. Quod ubi auditum est, aestuare illi, qui pecuniam dederant: putare nihil agi posse absente Epicrate. — Homines Rhegium proficiscuntur. Epicratem conveniunt: demonstrant, id quod ille sciebat, se HS. LXXX dedisse: rogant eum, ut sibi id, quod ab ipsis abisset pecuniae curet: ab sese caveat, quemadmodum velit; de illa hereditate cum Epicrate neminem esse acturum.* (§ 56) *Epicrates homines multis verbis male acceptos ab se dimittit: redeunt illi Rhegio Syracusas: queri cum multis, ut fit, incipiunt sese HS. LXXX nummum frustra dedisse.* Utile erit cum hoc loco contulisse CIC. *Brut.* § 18: *Tibi ego, Brute, non solvam, nisi prius a te cavero amplius eo nomine neminem, cuius petitio*

sit petiturum. Secundum hoc exemplum supra scribendum erit: *ab sese caveat quemadmodum velit de illa hereditate cum ipso neminem esse acturum.* Id enim ipsum atque solum Epicrati, si pecuniam ab istis hominibus Verri frustra datam restituisset (hoc enim satis impudenter postulasse videntur) erat cavendum, ne quis in posterum hereditatis, de qua controversia erat, mentionem faceret. Accidit hoc loco, quod in multis aliis locis factum esse viri docti demonstrarunt, ut nomen proprium a magistro adscriptum pronominis sedem occuparet.

Quae sequuntur (§ 56): *Epicrates homines multis verbis male acceptos ab se dimittit* vel propter ipsam verborum compositionem in corruptelae suspicionem veniunt. Libri ita discedunt ut in aliis *ab se* coniungatur cum *dimittit*, in aliis cum *male acceptos.* Neutrum recte. Nam primum sententia huius loci requirit *dimittit*, non *ab se dimittit.* A nobis dimittimus eos qui nobiscum vivere solent, vel aliquamdiu nobiscum fuerunt, qui alio se conferentes ubi in posterum vivant dicuntur: a nobis discedere. CIC. *Ep. ad Q. Fr.* III. 9 § 9: *Ciceronem dimitto a me ut a magistris ne abducam. Ep. ad Fam.* XIII. 57: *Vehementer a te — contendo, ut mihi M. Anneium legatum primo quoque tempore remittas. Nam eius opera, consilio, scientia rei militaris vel maxime intelligo me et rempublicam adiuvari posse. Quod nisi tanta res eius ageretur, nec ipse adduci potuisset ut a me discederet, neque ego ut eum a me dimitterem.* Ibid. 63: *M. Laenium a me invitissimus dimisi, quum propter familiaritatem et consuetudinis suavitatem, tum quod consilio eius fideli ac bono lubenter utebar.* Contra ad Atticum scribens (XII. 17 § 4): *Tibi ad me venire, ut ostendis, vide ne non sit facile. Est enim longum iter discedentemque te, quod celeriter tibi fortasse erit faciendum, non sine magno dolore dimittam,* CICERO ipsius digressus dolorem spectat: si absentis amici desiderium in animo habuisset, scripsisset *a me dimittam;* ibid. III. 7 § 3 Quintum fratrem *nec quo modo visurus nec ubi dimissurus sim scio* i. e. ubi discessuri simus. Cf. *ad Q. Fr.* I. 3 § 1. Exempla cumulabo, ut rem ad liquidum perducam: *pro Rosc. Am.* § 45: *Cum duos filios haberet, alterum a se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. Pro rege Deiot.* § 21: *Ita ille demens erat, ut eum quem conscium*

tanti sceleris haberet a se dimitteret, Romam etiam mitteret? Pro Sylla § 57: *Iam vero illud quam incredibile, quam absurdum, qui Romae caedem facere, qui hanc urbem inflammare vellet, eum familiarissimum suum dimittere ab se et amandare in ultimas terras. Utrum quo facilius Romae ea quae conabatur efficeret, si in Hispania turbatum esset? At haec ipsa per se sine ulla coniunctione agebantur. An in tantis rebus, tam novis consiliis, tam periculosis, tam turbulentis, hominem amantissimum sui, familiarissimum, coniunctissimum officiis, consuetudine, usu, dimittendum esse arbitrabatur? Veri simile non est ut, quem in secundis rebus, quem in otio semper secum habuisset, hunc in adversis et in eo tumultu, quem ipse comparabat, ab se dimitteret.* In editione Lambiniana legitur *dimittendum a se arbitrabatur*, quod praetulerim; sententia enim requirit ut dicatur: an utilius esse arbitrabatur hominem non amplius secum habere; non: an utilius esse arbitrabatur hominem his temporibus discedere et in Hispaniam proficisci.

Iam satis apparere opinor in *Verrina* lectionem libri Vaticani: *Epicrates homines — ab se dimittit* sensum praebere subridiculum; quasi vero Epicrates istos homines quibuscum semper vixisset non amplius secum habere voluerit.

Videamus an ceterorum librorum lectio *a se male acceptos* vel *male a se acceptos* melioris notae sit. Participium, si notat conditionem hominis post actionem perfectam, ut hoc loco *male acceptus*, habet vim nominis adiectivi et absolute ponitur. Qui acerbe ab aliquo tractatus est, is *male acceptus* abit, nec rectius dicitur aliquem a se male acceptum dimittere, quam v. c. aliquem a se victum dimittere

Iam nihil superest quocum erraticum librorum *a se* recte coniungi possit, nec dubitarem molestas voculas eiicere, si arbitrarer sana esse cetera. Etenim vehementer displicet *multis verbis male acceptos.* Nam cum hominibus istiusmodi, quales erant hi quibuscum Epicrates egit, et in re qualis agebatur, nisi utile videatur pacisci, quam celerrime transigitur et quam minime multa verba impendi solent. *Multis verbis male acceptos* autem dicitur quasi longa et perpetua oratione in istos homines Epicrates usus sit; cf. CIC. *Ep. ad Att.* I. 14 § 2, Pompeius in contionem productus *senatus auctoritatem*

sibi omnibus in rebus maximi videri semperque visum esse respondit et id multis verbis. Ep. ad Fam. IV. 4 § 4, Caesar senatui deprecanti Marcellum condonarat. *Cum omnes ante me rogati gratias Caesari egissent — ego rogatus mutavi meum consilium. Nam statueram, non mehercule inertia sed desiderio pristinae dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium et Caesaris magnitudo animi et senatus officium. Itaque pluribus verbis egi Caesari gratias;* adde *ad Q. Fr.* II. 1 § 3, *ad Fam.* I. 2 § 1, III. 4 § 4. Ecquis Epicratem ita cum adversariis egisse credat et *multis verbis* in eos esse invectum? Equidem locum, in quo corruptelam latere mihi certum est, intactum relinquo, atque aliorum curae industriaeque, qui sint feliciori ingenio quam ego sum, commendatum esse velim.

Redeo ad locum *Syllanae* orationis quem supra attigi. In eo argumenta quae adversarii afferre possent oratione interrogativa bimembri comprehenduntur, quibus ita CICERO respondet ut singulis argumentis refutationem subiiciat. In singulis responsi partibus *at* aeque necessarium est, itaque lego: *At veri simile non est* etc. Librarius antecedentis *arbitrabat'* (i. e. *arbitrabatur*) duas litteras extremas bis scribere neglexit.

Afferam aliud exemplum corruptelae eiusdem generis. Nulla enim res veterum scriptorum integritati saepius obfuit quam ea librariorum negligentia. CICERO cogitans hortos aliquos parare ubi monumentum Tulliae poneret saepe de ea re ad Atticum scripserat. Eodem redit libro XII Ep. 23 § 3: *De Drusi hortis, quanti licuisse tu scribis, id ego quoque audieram et, ut opinor, heri ad te scripseram, sed quantiquanti, bene emitur quod necesse est. Mihi, quoquo modo tu existimas — scio enim ego ipse quid de me existimem — levatio quaedam est, si minus doloris, at officii debiti. Ad Siccam scripsi, quod utitur L. Cotta. Si nihil conficeretur de Transtiberinis, habet in Ostiensi Cotta celeberrimo loco, sed pusillum loci; ad hanc rem tamen plus etiam satis. Id velim cogites. Nec tamen ista pretia hortorum pertimueris. Nec mihi iam argento nec veste opus est nec quibusdam amoenis locis; hco opus est. Video etiam a quibus adiuvari possim. Sed loquere cum Silio.* In his velim mihi aliquis: *Nec mihi iam argento, nec veste opus est nec quibusdam amoenis locis; hoc opus est,* ita interpretetur, ut sanus sensus exeat. In novis illis hortis

CICERO prae ceteris spectabat locum, quem volebat celebrem et amoenum (cf. Ep. 19); igitur ad Atticum scribere non potuit sibi amoenis locis non opus esse. Quid multa? latet hic versiculus: *nec mihi iam argento nec veste opus est*, cuius exitus facili negotio ex sequentibus erui potest. Ad versum explendum metrum postulat duas breves syllabas ante longam et ancipitem; illas iam tenemus in *nec qui* i. e. *neque*. Sequitur syllaba *bus;* sensus requirit nomen in Ablativo; *bus* est terminatio Ablativi; tres autem sunt Ablativi disyllabi in *bus* exeuntes: rebus, subus, bubus, ex quibus non difficilis optio est; ergo versus integer est:

Nec mihi iam argento nec veste opus est neque bubus:

i. e. ut Ep. 19 dixerat: *nihil egeo vectigalibus.* Vides quam penitus hunc locum librarii negligentia corruperit, qui duas literas semel posuit quas bis scribere debebat. Ne quis miretur cum argento et veste boves commemorari, apponam locum ipsius CICERONIS *de leg. agr.* II. 38: *Quid est praeterea? Multa in mancipiis, in pecore, auro, argento, ebore, veste, supellectili, ceteris rebus;* aptior etiam qui cum nostro poëta conferatur est XENOPHON *Anab.* III. 1 § 19: *οὔποτ' ἐπαυόμην — βασιλέα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μακαρίζων διαθεώμενος αὐτῶν ὅσην μὲν χώραν καὶ οἵαν ἔχοιεν ὡς δὲ ἄφθονα τὰ ἐπιτήδεια ὅσους δὲ θεράποντας ὅσα δὲ κτήνη χρυσὸν δὲ ἐσθῆτα δέ.* Cetera in epistola CICERONIS quemadmodum, ut eius manus restituatur, scribenda sint, anceps iudicium est. In librorum *quibusdam* ultima syllaba sine controversia orta est ex infelici recentioris librarii conatu manifesto vulneri remedium adhibere tentantis, qui utrum ante oculos habuerit *quibus amoenis locis*, an aliquod verbum inter *quibus* et *amoenis* positum corrigendo deformaverit semper fortasse incertum manebit. Donec igitur de ea re constabit, dubitabitur scripseritne CICERO: *nec mihi iam argento nec veste opus est neque bubus: amoenis locis, hoc opus est*, an: *nec mihi* tam *argento nec veste opus est neque bubus*, quam *locis amoenis: hoc opus est.* Utrum tamen eligas, *hoc opus* est iterum eidem poëtae (an Lucilio?) erit tribuendum, apud quem haec erant in capite versus qui *nec mihi* excipiebat.

A. L. Brugsma, *Specimen inaugurale continens Gymnasiorum apud Graecos Descriptionem.* Groningae 1855.

»Eine ausführliche Untersuchung über die Anlage und Ein»richtung der Gymnasien ist dem Zwecke dieses Buches fremd, »und wird vielleicht Gegenstand einer besonderen Schrift sein." Met het oog op deze woorden, die in den *Charikles* van Becker II. pag. 328 de korte beschrijving van een Gymnasium naar de opgave van Vitruvius voorafgaan, zullen wij zien, of bij eene nieuwe uitgave van dat voortreffelijke boek de uitgever het geschrift van den heer Brugsma zou kunnen aanhalen ten bewijze, dat Becker zich in zijne verwachtingen niet had bedrogen.

De Schrijver, die in zijne redeneringen meer van grondigheid dan van bondigheid schijnt te houden (hij verhaalt in eene voorrede van 6 bladzijden, waarom hij dit onderwerp gekozen, of liever waarom hij een ander onderwerp niet gekozen heeft), begint zijne verhandeling met een onderzoek naar den oorsprong van het woord *γυμνάσιον*, dat zich over 8 paginas uitstrekt. Γυμνάσιον komt van *γυμνάζω*, *γυμνάζω* van *γυμνός*. Daar zal wel niemand iets tegen hebben. Maar de Schr. is te weetgierig om niet nog verder te onderzoeken. Hij moet weten, wat het etymon is van *γυμνός*. Hij begint met de afleidingen der Grammatici mede te deelen. Volgens hen komt *γυμνός* van *κύπτω* of *παρὰ τὸ γυῖα μόνα ἔχειν*. Op dat woord *γυῖα* nu redeneert de Schr. door. Γυῖα komt volgens diezelfde Grammatici van de wortel *γῶ*, die op wonderbaarlijke wijze (want de door hen bijgebragte analogiën zijn even onjuist) in *γύω* verandert, en eene viervoudige beteekenis

heeft, τὸ χωρῶ, τὸ λαμβάνω, τὸ γεννῶ, τὸ φωνῶ. Geene dier vier beteekenissen voldoet den Schr., die dus niet gemakkelijk is. Hij neemt om tot zijn doel te geraken, een ander middel te baat. Van die wortel γύω komt ook γύαλον, τὸ κοίλωμα, κυρίως δὲ τὸ κοιλὸν τῆς χειρός en ἐγγυαλίζω, τὸ ἐγχειρίζω. Hieruit volgt, dat τὰ γυῖα oorspronkelijk de handen beteekende, terwijl γύαλον meer bijzonder het holle van de hand was. Dit blijkt wel niet uit eenige plaats bij de oude schrijvers, maar toch uit woorden als ἐγγυάω, ἀμφίγυος (?) e. a. Uit zulke woorden mag men, natuurlijk altijd volgens den Schr., opmerken, dat er oudtijds naast γυῖα een vorm γῦα bestond, »et »hanc quidem formam praevaluisse, ubi manus notandae es»sent, inde suspicamur, quod in ceteris compositis quam plu»rimis, ubi aut corporis membra maiora universe, aut pedes »proprie indicantur, terminatio υιος perpetua est." Verandering van quantiteit (γῦα, ἀμφίγυος) mag bij een man, die in etymologicis zoo liberaal blijkt te zijn als de heer Br., geen hinderpaal wezen, maar ik heb nooit geweten, dat Hephaestus ἀμφιγυήεις werd genoemd, omdat hij aan beide *handen* kreupel was. Dat dit ons evenwel niet store! Γύω beteekent volgens Br. κοιλαίνω, γυῖον is gelijk aan τὸ κοῖλον. Maar, zegt de Schr., al weten wij, dat γύω beteekent κοιλαίνω, wat helpt ons dat om tot de beteekenis van γυμνός *naakt* te geraken, en hier juist vertoont zich zijne etymologische slimheid in het helderste daglicht. De Grammatici maken gewag van een mystisch verband tusschen γυμνός en κυμνός. Dit woord komt even als κῦμα, κύστις, κύτος, κυφός, en tutti quanti van κύω. Dit beteekent *tumesco*, doen zwellen, en ten gevolge daarvan rond worden. Γύω en κύω staan dus tegenover elkander »quem»admodum convexa et concava," en omdat »convexum po»lum pariter concavum dici et intelligi potest," staan zij eigenlijk toch ook weêr niet tegenover elkander. En nu het resultaat: »Verisimile igitur esse existimamus, γυμνόν de figura »corporis humani curva et rotunda antiquo aevo, quo nondum »vestibus tecti incedebant, dictum esse." Ja, dat staat op pag. 4; κοὐδὲν ἀμαύδαστον φατίξαιμ' ἄν. De Schr. dacht zeker aan den bolvormigen mensch van Aristophanes, *homo sphaeroides Aristophanis*, zouden de Zoölogen zeggen. Men behoeft hierbij eer-

el niet stil te staan; γυμνός beteekent ook »extremum, quia
it tumescendo rotunda forma prodit, et excavando extrema
uperficies attingitur." Is het niet, als of men PORPHYRIUS
lven hoorde? En nu zegge nog iemand, dat dit niet ma-
ematisch bewezen is. Eene ernstige wederlegging van des
hr. τερετίσματα zou spotten met de wetenschap zijn. Het is
et moeijelijk eene gissing naar den oorsprong van het woord
ιμνός te doen, die vrij wat waarschijnlijker is dan de bo-
n vermelde; ik heb zelf eene zoodanige gissing gereed, maar
nd beter die maar voor mij te houden. Het etymologiseren
nder de kennis der vaste wetten, die uit de resultaten van
vergelijkende studie der Indo-Germaansche talen allengs ge-
oren worden, is meer eene zaak van vernuft dan van weten-
hap. Want als eene woordafleiding zich niet door duide-
jkheid en eenvoudigheid aanbeveelt en door de analogie klaar-
lijkelijk bevestigd wordt, dan heeft men er toch niets aan.
let etymologiseren is te vergelijken bij het wandelen in een
uin vol klemmen en voetangels. De heer BR., die niet be-
ucht schijnt te wezen voor het gevaar, geeft op pag. 36 en
7 van zijn geschrift eene tweede proeve zijner kunst in de
fleiding van het woord παλαίστρα. Het komt van παλαίω,
it van πάλη. Πάλη stamt van πάλλω, dat naauw verwant
s met ἄλλω en βάλλω, en in het activum *zwaaijen*, snel be-
egen, in het medium sidderen beteekent. Ik vat niet, hoe
άλη van πάλλω, dat is de eenvoudige vorm van den ver-
erkten, kan afstammen, en heb ook nimmer van een werk-
oord ἄλλω gehoord. De Schr., die anderhalve pagina vult
et plaatsen, waar παλαίστρα, πάλη, πάλλω met de door
em opgegeven beteekenis voorkomen, eene onnoodige moeite,
meer dewijl al die voorbeelden bij PAPE staan, zegt verder:
Πάλλω autem est a prisco verbo πάλω, quod a πάω, pro-
lucta forma παίω, productiori forma παιέω." Dezelfde leer
rkondigde met dezelfde woorden, het *productiori forma* niet
tgezonderd, reeds voor 50 jaren EVERARDUS SCHEIDIUS (zie VAN
ENNEPS *Etymologicum* pag. 539). Deze citeert ook even als
. de glossa van HESYCHIUS παίει· τύπτει, πλήττει, κρούει,
ρει, maar hij voegt er ook de laatste woorden ἢ ἐσθίει bij,
e de heer BR. wegliet, en wel teregt, wanneer hij zich her-

innerde, dat dit eene λέξις was uit Aristophanes, *Acharn.* v. 835 παίειν ἐφ' ἀλὶ τὰν μάδδαν[1]. Nieuw is alleen de volgende opmerking: »Παίω (waarschijnlijk πάω) verbum est primitivum aeque ac πέω, πίω, πόω, πύω, et significat impellendo »moveo." En weder neem ik met stille verbazing mijn Sophocles in de hand, en roep met hem: Πολλὰ τὰ δεινὰ κοὐδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει. Wij zouden op die wijze langzamerhand tot de leer van Struchtmeyerus terugkeeren, die άω, έω, ίω, όω, ύω als de primitive wortels van alle woorden beschouwde.

In het eerste hoofdstuk der verhandeling, dat zich tot pag. 12 uitstrekt, wordt nu verder gehandeld over het gebruik van het woord γυμνός en zijne composita bij de Grieken. De plaatsen zijn vlijtig bijeenverzameld, evenwel is ook dit gedeelte noch volledig noch naauwkeurig bewerkt. Zoo dadelijk het begin »plane nudum significat γυμνός apud Homerum," even als of het woord niet ook bij Herodotus en overal elders met die beteekenis voorkwam. Het voorbeeld uit Moschus, *Id.* I. 5 ὦ γυμὶνὸν τὸ φίλαμα past volstrekt niet bij het voorafgaande uit Theocr. XXII. 146 γυμναὶ δ' ἐν χερσὶ μάχαιραι, want op de eerste plaats is de beteekenis: gij zult niet slechts een kus krijgen, terwijl γυμνός op de tweede zijne gewone beteekenis heeft, en toch zegt de Schr. na Theocritus te hebben aangehaald: »Ita Moschus etc." Evenmin passen bij elkander het voorbeeld uit Philostratus, *Apoll.* 6. 11 ἀπηγκωνισμένῃ γλώττῃ καὶ γυμνῇ διετέλυετο λέγων en dat uit Aesch. *Sept.* 441 κἀπογυμνάζων στόμα. Wanneer hij vervolgens zegt: »In pace is »plerumque γυμνός dicitur, qui tunica tantum indutus est," dan heeft hij zich òf zeer slecht uitgedrukt, òf zeer vergist; want het was midden in den oorlog, dat de geliefde van Cyrus, waarvan Xenophon spreekt *Anab.* I. 10. 3 ἐκφεύγει γυμ[...]

[1]) De Schrijver citeert overigens de plaatsen der Grammatici met al de fouten der librarii, die toch zoo gemakkelijk te emenderen zijn. Zoo — ik kies de eerste beste voorbeelden — op pag. 1. Zonar. *Lex.* pag. 457: σκ[...]νός, οὕτω καὶ κύπτω κυπτὸς καὶ γυμνός L. κυμνός. — Pag. [...] *Etym. M.* p. 242: γίνεται δὲ παρὰ τὸ γῶ τὸ χωρῶ, γύω καὶ γύον [...] καὶ πλεονασμῷ τοῦ ι· ἵν' ᾖ γυῖον τὸ λαμβάνον L. γίνεται. *Ibid.* [...] ταχρηστικῶς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν μερῶν, waar men leze μελῶν.

πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Evenmin begrijp ik, wanneer hij zegt: »Postea frequenter constructum cum genitivo *γυμνὸν* inveni»mus." Wat beteekent dat *postea?* Bij AESCHYLUS b. v. en bij HERODOTUS komt het meer dan eens zoo geconstrueerd voor. THUCYDIDES, dien de Schr. aanhaalt, spreekt VII. 37 van eene *γυμνητία*, niet van eene *γυμνητεία*. Vervolgens mis ik, hetgeen niet mogt gemist worden, de plaatsen uit PINDARUS (*Isthm.* I. 23, *Pyth.* XI. 43), waar *στάδιον γυμνὸν* staat met de beteekenis van renbaan, worstelperk, waarin naakte mannen strijden. Ik weet vervolgens niet, of *ἐγγυμνάζεσθαι ἔν τινι* meer dan eene enkele maal voorkomt, maar dat het niet, zoo als BR. wil, beteekent *dicendi facultatem exercere in aliquo*, dat weet ik zeker. Over het algemeen mis ik in dit gedeelte orde, heldere verdeeling en oordeelkundige schifting der bijeenverzamelde stof.

In het tweede hoofdstuk wordt gehandeld over den tijd, wanneer en de plaats waar het eerst Gymnasia werden opgerigt. Veel nieuws weet ons de Schr. over den oorsprong der Gymnasia niet te verhalen. Uit de overbekende plaats bij PLATO, *Rep.* V. p. 452 D. wordt opgemaakt, dat de Cretensers de uitvinders der Gymnastiek zijn, en dat de Lacedaemoniers haar van deze overnamen. Het ware van de zaak zal wel zijn, dat de gymnastiek bij den Dorischen stam t'huis behoort. Hier ware overigens de plaats geweest om te spreken over de verschillende wijze, waarop de gymnastiek te Sparta en te Athene werd onderwezen, met het oog op PLUT. *Qu. Symp.* II. 5. 2 en ARISTOT. *Polit.* VIII. 3. 3, eene kwestie, waarop HERMANN opmerkzaam maakte in zijne *Privat-Alterthümer* § 35. 3. Ook mag men zich te regt verwonderen, dat de Schr. met geen enkel woord gewaagt van het aan zijne bewering lijnregt tegenoverstaande gevoelen van AELIANUS (*V. H.* III. 38: *Δίκας τε δοῦναι καὶ λαβεῖν, εὗρον Ἀθηναῖοι πρῶτοι, καὶ ἀγῶνα τὸν διὰ τῶν σωμάτων ἐπενόησαν, καὶ ἀπεδύσαντο καὶ ἠλείψαντο* [2]),

---

[2]) In het begin van het aangehaalde hoofdstuk van AELIANUS staat eene fout in de woorden: *ὅτι ἐν Ἀθήναις εὑρεθῆναι λέγουσι πρῶτον τὴν ἐλαίαν, καὶ τὴν συκῆν, ἃ καὶ πρῶτον ἡ γῆ ἀνέδωκεν.* Men leze *ἐκεῖ* voor *καί*.

en van de pogingen der uitleggers, vooral van Perizonius, om aan de Doriërs de eer der uitvinding te vindiceren, zonder aan de *fides* Aeliani een al te gevoeligen slag toe te brengen. Er volgt eene beschrijving der drie groote Gymnasia te Athene (p. 16—22), waarin ik, insgelijks weinig meer gevonden heb, dan hetgeen de Schr. uit Leake en uit Hermanns *Privat-Alterthümer*, dien hij *honoris causa* wel had mogen citeren, geput heeft. Uit zijne woorden moet ik evenwel opmaken, dat hij ons slechts een gedeelte zijner Collectanea heeft medegedeeld; want na eene zeer korte beschrijving der Akademie zegt hij: »et si attendimus ad ea, quae apud Lexicographos »leguntur, coniicere licet, Academiam fuisse amplissimum lo»cum, cinctum et Deorum veluti praesentia sanctum, in quo »nemora venationis, horti ambulationis etc. etc. occasionem iu»venibus et maioribus natu praeberent." Hij komt pag. 20 nog eens op die *lexicographen* terug. Ik had gewenscht, dat hij had kunnen goedvinden, ons die plaatsen, die een zoo aanschouwelijk beeld van de inwendige inrigting der Akademie opleveren, mede te deelen; ik heb niet veel meer kunnen vinden dan eene of andere zeer dorre glossa, zoo als b. v. bij Suidas ἀκαδημία: προάστειον ἀλσῶδες, eene aan Diogenes Laertius III. 7 ontleende aanteekening, waaruit de Schr. ook nog had kunnen opmaken, dat de held, van wien de Akademie haar naam zou hebben gekregen, Ἑκάδημος heette en niet Ἀκάδημος, zoo als hij op pag. 16, onder aanhaling der juist het tegenovergestelde bewijzende plaats van Diogenes, genoemd wordt (zie ook Bekk. *Anecd.* p. 212. 18). In de mededeelingen over het Lyceum staat eene plaats uit Ulpianus *ad Demosth. in Timocr.* p. 313. 4, die mijns inziens bedorven is, zonder dat het mij evenwel heeft mogen gelukken, de ware lezing te herstellen: Λύκων ποτὲ ἐπελθόντων τῇ πόλει τῇ τῶν Ἀθηναίων καὶ πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων ἀναιρούντων, ἔχρησεν ὁ θεὸς θύειν μάλιστα ἐν τῷ τόπῳ· καὶ λοιπὸν ἐκ τῶν ὀσμῶν ἀπώλλυντο οἱ λύκοι. Ik begrijp het middel niet goed om door de geur van offeranden de wolven niet slechts te verdrijven maar zelfs te dooden. Doch mijn vriend Naber deelt mij eene zeer aannemelijke coniectuur mede, hij leest namelijk μαλλὸν in plaats van μάλιστα, zoo dat de rook der geofferde wol voor de wolven be-

dwelmend of doodelijk is geweest. Overigens hebben wij ook op dit gedeelte van des Schr. arbeid verscheidene aanmerkingen. Het is niet ongepast om bij gelegenheid van het Lyceum met een enkel woord te gewagen van de verschillende verklaringen, die door ouden en nieuwen gegeven zijn van Apollo Λύκειος. Men kan daarbij kort en tevens volledig zijn. Maar wat baat het, eene enkele plaats mede te deelen uit die wolk van getuigen, die reeds VAN STAVEREN *ad Lact.* VI. f. IV (zie VERHEYK *ad Antonin. Liberal.* p. 241) bijeenverzameld, en die CREUZER oordeelkundig behandeld heeft in zijne *Meletemata* I. p. 30. Waarom deelt de Schr., die aanneemt, dat het Gymnasium van de nabijheid van den tempel van Apollo Lycius zijn naam heeft gekregen, slechts die ééne plaats uit PAUSANIAS, die toch de hoofdbron voor zijne topographische bepalingen is, mede, waar deze den naam van Pandions zoon Lycius afleidt? De Periegeet zelf is eerlijk genoeg te bekennen, dat hij bij zijn onderzoek naar den oorsprong dier benaming (hij spreekt eigenlijk van Ἄρτεμις Λυκεία, maar dat komt op hetzelfde neêr) geen uitsluitsel heeft kunnen krijgen (II. 31. 6), en dat de door Br. medegedeelde etymologie (zij staat I. 19. 4, niet I. 1 zoo als de Schr. citeert) alleen aan de plaats waar die tempel stond haar aanzijn had te danken, blijkt uit een ander verhaal van den oorsprong van dien naam, dat wij bij hem lezen II. 19. 3, waar hij den tempel van Apollo Lycius te Argos beschrijft. De gevoelens der nieuwere Mythologen over de ware beteekenis van dien bijnaam zijn bijna niet minder uiteenloopend, dan die der oude Schrijvers. Mij komt altijd nog het eenvoudigst voor de afleiding van Λυκία, waar de god vooral vereerd werd. Uit den naam λύκιος maakte men dan later door eene soort van Paronomasie λυκτάεργος, en nu moest natuurlijk verklaard worden hoe die lupus in fabulam was gekomen. De Schr. is — wij zagen daar aanstonds nog een voorbeeld — vrij slordig in zijne citaten, maar hetgeen ik op pag. 19 lees kan niet enkel slordigheid zijn. Er wordt aangehaald HARPOCRATION i. v. Λύκειον: ὁ Θεόπομπος μὲν ἐν τῇ τρίτῃ Πεισίστρατον ποιῆσαι, Φιλόχορος δ' ἐν τῇ τετάρτῃ Περικλέους ἐπιστατοῦντός φησιν αὐτὸ γενέσθαι. Aan welke uitgaaf van HARPOCRATION heeft toch de Schr. die woorden Θεόπομπος

μὲν ἐν τῇ τρίτῃ ontleend? Er stond oudtijds Θ. *μ. ἐν τῇ κατὰ Πεισιστράτου.* Reeds MAUSSAC veranderde dit in Θ. *μ. ἐν τῇ κα' Πεισίστρατον*, en zoo staat thans overal, d. i. zoowel bij HARPOCRATION als bij de schrijvers die uit hem hebben geput. De Schr. gaat voort: »Alii arbitrantur inchoatum a Pisistrato, »post a Pericle exstructum." Ik moet al weer mijn leedwezen te kennen geven, dat die *alii* niet genoemd zijn. Op het slot der mededeelingen over het Lyceum zegt de Schr., al weder steunende op die Lexicographi en met het oog op een berigt, dat van eene waterleiding in het Lyceum gewaagt, dat daar waarschijnlijk in lateren tijd ook *βαλανεῖα* waren geweest. Ik kan evenwel de juistheid dier gevolgtrekking niet toegeven.

Ik zie niet in, wat nut het zou opleveren, wanneer ik ook de beschrijving van den Cynosarges, de kleinere Gymnasia te Athene en de meest beroemde Gymnasia in Griekenland (p. 21—28) op dezelfde wijze toelichtend behandelde. Het zou al spoedig blijken, dat die stukken in gehalte van de vorigen niet verschilden. Ik stip daarom slechts een enkel punt aan. Het artikel van SUIDAS over den Cynosarges begint aldus: *τόπος τίς ἐστι παρ' Ἀθηναίοις καὶ ἱερὸν Ἡρακλέους κατ' αἰτίαν τοιαύτην· Δίομος* (BR. schrijft *Δίδυμος* alleen om zich het genoegen te verschaffen van er bij te voegen »leg. *Δίομος* secundum STEPHANUM, »HESYCHIUM, ULPIANUM," hoewel de ware lezing reeds lang in de teksten van SUIDAS staat) *ὁ Ἀθηναῖος ἔθυεν ἐν τῇ ἑστίᾳ· εἶτα κύων παρὼν*[3] *ἥρπασε τὸ ἱερεῖον· καὶ ἀπελθὼν εἴς τινα τόπον ἀπέθετο.* Zou hier *παριών* niet eigenaardiger wezen? Een oogenblik moet ik nog stilstaan bij hetgeen de Schr. op pag. 24 over de Hermesbeelden in de Gymnasia zegt en wel vooral bij deze merkwaardige woorden: »Plures Hermae, signa Mercurii, qui »veluti corporis exercitationibus praeerat, sive iussu magistra»tuum sive sumptibus privatorum erecti, fere ubique Athenis »inveniebantur." Het begin en het slot dier phrase: *plures*

---

3) Eene soortgelijke fout staat bij *Pseudo*-HEROD. *Vit. Hom.* 33: *ἐλάμβανέ τι ἀείδων τὰ ἔπεα τάδε ἃ καλεῖται Εἰρεσιώνη, ὡδήγουν δὲ αὐτὸν καὶ συμπαρῆσαν ἀεὶ τῶν παίδων τινὲς τῶν ἐγχωρίων.* L. *συμπαρῆσαν.*

Hermae, signa Mercurii, fere ubique Athenis inveniebantur, luidt vrij aannemelijk, hoewel er geleerden geweest zijn, die beweerd hebben, dat die Hermen met Hermes eigenlijk niets te doen hadden (WINCKELMANN, *Gesch. d. alten Kunst.* I. 1. § 9), zoo als het zeker is, dat in lateren tijd het woord meer een appellativum is geworden, en dat men zelfs portretten zoo noemde. Maar aangenomen eens, dat die Hermen zijn steenen (eigenlijk steenhoopen, over wier dubbel doel zie MÜLLER, *Archaeologie*, *2te Ausg.* pag. 44) of beelden ter eere van Hermes, zijn er dan onder de betrekkingen, in welke die god tot de menschen staat, niet andere (b. v. *ἐνόδιος*, *ἡγεμών*, *διάκτωρ*), die meer aanleiding geven om hem *ἐν μέσῳ τοῦ ἄστεος καὶ τῶν δήμων ἑκάστων* (PLAT. *Hipparch.* p. 228. D) eerezuilen op te rigten, dan omdat hij »veluti corporis exercitationibus praeerat." Over den oorsprong en het doel dier Hermen loopen de gevoelens der geleerden nog steeds uiteen; de literatuur over dit punt kan de Schr. vinden bij HERMANN, *gottesdienstl. Alterth.* § 15. 9. Mij komt het gevoelen van HERMANN zelven, dat het eigenlijk grenssteenen waren, zooveel te waarschijnlijker voor, als ik het alles behalve ongerijmd vind te veronderstellen, dat oorspronkelijk de Hermen, steenhoopen of ruwe steenen langs de wegen (*ἕρμαι* verwant met *ἕρματα*, *ἕρμακες*) in geene betrekking tot Hermes stonden, en dat die betrekking eerst uit den naam ontstaan en afgeleid is. Over de Hermen van Hipparchus en de verklaring der hierboven reeds aangehaalde woorden uit den *Hipparchus* van PLATO had de Schr. veel belangrijks kunnen vinden bij Dr. A. HECKER, *Comment. Crit. in Anthol.* p. 109.

Het laatste gedeelte der tweede afdeeling: *de Gymnasiorum usu mutato* (p. 28—32) aarzelen wij niet het beste gedeelte van het geheele geschrift te noemen. Uit de plaatsen der oude schrijvers wordt duidelijk aangetoond, hoe vooral na den Peloponnesischen oorlog de lust aan de oefeningen in het Gymnasium en de Palaestra hoe langer hoe meer verflaauwde, hoe op de plaatsen, weleer bestemd om aan het ligchaam kracht en behendigheid te verschaffen, thans de Sophisten met hunne verblindende leer het hart en den geest der jongelingen bedierven. De Schr. heeft zijne beweringen ten deze genoegzaam gestaafd; hoe algemeen echter de gewoonte was geworden om de Gym-

nasia in lokalen voor philosophische disputen te herscheppen, blijkt vooral uit Lucian. *Dial. Mort.* I. 1: εὕροις δ' ἂν αὐτὸν ἐν Κορίνθῳ κατὰ τὸ Κράνειον ἢ ἐν Λυκείῳ, τῶν ἐριζόντων πρὸς ἀλλήλους φιλοσόφων καταγελῶντα. Overigens had de Schr. op deze plaats wel met een enkel woord mogen gewagen van het verschil, dat de Grieken zelve reeds maakten tusschen Gymnastiek en Athletiek, en van de verwijten, die reeds door Grieken, maar vooral door de Romeinen aan die bovenmatige voorliefde voor de oefeningen in de Gymnasia uit een dubbel, een geneeskundig en een moreel oogpunt gedaan zijn (m. z. Wieland, Inleiding tot de vertaling van den *Anacharsis* van Lucianus IV. p. 316; Heyne, *Opuscula Academica* IV. p. 14 vlgde; Becker, *Charikles* II. p. 312 vlgde). Vreemd is het, dat de Schr. somtijds de Grieksche teksten zelve en dan weer de Latijnsche vertaling daarvan geeft; ook ware het te wenschen geweest, dat hij zich van eene betere uitgaaf van Aristophanes had bediend.

Met het derde en laatste hoofdstuk: *Quaenam fuerint partes Gymnasii, quo modo distributae iunctaeque inter se quaeritur*, begeeft de Schr. zich op een geheel ander terrein, op het terrein der hermeneutica. Dewijl toch al hetgeen wij van de inwendige inrigting der Gymnasiën weten, vooral op twee plaatsen, eene uit Pausanias VI. 23 en de andere uit Vitruvius V. 11 berust, zoo komt het vooral op eene naauwkeurige en juiste verklaring dier beide plaatsen aan. Zien wij of de heer Br. zich als een degelijk ἑρμηνεύς van zijne taak heeft gekweten. Wat de plaats van Pausanias betreft, zal ik mij evenwel wel wachten hem onbepaalden lof toe te kennen. Ik moet een gedeelte daarvan overschrijven, om duidelijk te zijn.

Πλάτανοι μὲν ὑψηλοὶ διὰ τῶν δρόμων πεφύκασιν ἐντὸς τοίχου· ὁ σύμπας δὲ οὗτος περίβολος καλεῖται ξυστός. — Χωρὶς μὲν δὴ ἐς ἅμιλλαν τῶν δρόμων ἐστὶν ἀποκεκριμένος δρόμος, ὀνομάζεται δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων ἱερός, χωρὶς δὲ, ἔνθα ἐπὶ μελέτῃ δρομεῖς καὶ οἱ πένταθλοι θέουσι. »Primum igitur septum dicitur xystus, »quo vocabulo intelligimus locum, septum pariete sive muro, »τοῖχος, in quo platani secundum interque porticus, διὰ τῶν »δρόμων, inveniebantur." De Schr. heeft, als ik mij niet vergis, niet begrepen wat διὰ τῶν δρόμων is. De zaak is eenvoudig deze. Er waren in het Gymnasium verscheidene renbanen

naast elkander, door platanenlanen van elkander gescheiden. Ook is het niet duidelijk wat ἐντὸς τοίχου moet beteekenen. Veel beter versta ik hetgeen door SCHUBART wordt aanbevolen ἐντὸς τείχους. »In hoc xysto," gaat de Schr. voort, »erat »ἀποκεκριμένος δρόμος ἱερός, qui est una ex porticibus, in qua »currendo contenderent. Praeterea in Xysto erat locus, ubi »cursores et quinquertiones exercebantur." Voor de uitgevers van PAUSANIAS heeft die verdeeling, ééne renbaan voor δρομεῖς (want men moet met SIEBELIS lezen ἐς ἅμιλλαν τῶν δρομέων), eene tweede voor δρομεῖς en πένταθλοι, nog al moeijelijkheden opgeleverd. Zij zijn van oordeel, dat men, met het oog op PAUS. VI. 21. 2, waar dezelfde verbinding voorkomt, wel niets aan de plaats mag veranderen, maar toch genoodzaakt is tot de bekentenis, dat zij bij onze gebrekkige kennis van de gymnastiek der Ouden, voor ons onverstaanbaar is. De Heer BR. ziet er hoegenaamd geene moeijelijkheid in. Hij vertaalt de Grieksche woorden in het Latijn, en de Commentarius is gereed. Het volgende is niet veel fraaijer: "Ἔστι δ' ἐν τῷ γυμνασίῳ καλούμενον Πλέθριον· ἐν δὲ αὐτῷ συμβάλλουσιν οἱ Ἑλλανοδίκαι τοὺς καθ' ἡλικίαν ἢ καὶ αὐτῷ διαφέροντας τῷ ἐπιτηδεύματι· συμβάλλουσι δὲ ἐπὶ πάλῃ. »Tandem Pausanias loquitur »de loco, qui Πλέθριον dicitur, ob loci magnitudinem in quo »luctabantur. Credimus, πλέθριον fuisse locum amplum, pla»tanis septum et palaestram tantum athletis destinatam." Dat is een Commentarius, die geen verderen Commentarius noodig heeft. Ik zal den heer BR. eens laten zien, wat interpreteren is, en wil ten zijnen gerieve de verklaring overschrijven, die SCHUBART, qui regnat in Pausania, van deze plaats geeft *Zeitschrift für die Alterthumswissensch.* 1847. n°. 38: »Meine »Erklärung der Stelle ist folgende. Vorerst behalte ich die »Lesart aller Handschriften ἐπὶ πάλῃ bei. Ferner lese ich αὐ»τοὺς καθ' ἡλικίαν, wo αὐ vom Schlusse des vorhergehenden »Wortes absorbirt wurde. Der völlig passende Sinn ist nun. »Das Plethrion war der Kampfplatz für Ringer, und zwar galt »hier als Regel, dass jedesmal die zusammengestellt wurden, »die ohngefähr gleiches Alters waren; ausnahmsweise jedoch »(ἢ καὶ) stellten die Hellanodiken auch solche zusammen, die »sich durch besondere Geschicklichkeit, Kampfgeübtheit aus-

»zeichneten. Zu dieser einfachen, sachgemässen Erklärung »passt es sehr wohl dass in folgenden Paragraphen ein eigener »Ringplatz für die *οὐ παλαίσοντας ἔτι* erwähnt wird, wo diese »ihre Uebungen *ἱμάντων τῶν μαλακωτέρων πληγαῖς* hielten." Ik mag niet ontveinzen, dat Schubart dat *αὐτούς* wel in wat ruimen zin opvat; maar ik zie niet in, hoe men, zonder nog gewelddadigere maatregelen, b. v. door te onderstellen, dat achter *τούς* het substantivum was uitgevallen, tot eene gezonde verklaring der plaats kan geraken. Op des Schr. verklaring van den volgenden zin zal het niet noodig wezen nader terug te komen, dewijl de juiste verklaring daarvan in Schubarts woorden reeds ligt opgesloten.

De Schr. handelt vervolgens over de etymologie van het woord Palaestra, een onderzoek, waarin wij hem reeds zijn gevolgd, en over de verschillende beteekenissen van dit woord[4]. Palaestra is in de eerste plaats *ὁ τόπος, ἐν ᾧ γυμνάζονται πάντες οἱ ἀθληταί*, vervolgens *ὁ τόπος ἐν ᾧ παλαίουσιν*. De Schr. noemt verscheidene palaestrae op, ook die van Timagetes waarvan melding wordt gemaakt bij Plato, *Lys.* p. 204. »Hermann putat," zegt hij, »hanc palaestram publice aedificatam »esse et paedotribae traditam. Quae sententia nobis placet com»parantibus hunc Xenophontis locum: *ὁ δὲ δῆμος αὐτὸς αὑτῷ »οἰκοδομεῖται ἰδίᾳ παλαίστρας πολλάς* (*Rep. Athen.* II. 9)." Bij de menigvuldige verpligtingen, die de Schr. jegens Hermann heeft, vind ik het niet fraai, dat hij het doet voorkomen, als of dat maar eene losse gedachte van Hermann was, die hij door de plaats van Xenophon was gekomen te schragen. Hermann citeert die zelf, *Privat-Alterth.* p. 186. En de Schr. kent die plaats van Hermann uitmuntend, want al wat hij over palaestrae door privaten opgerigt zegt, is daaraan ontleend. Hij heeft vergeten de palaestra van Lycurgus, den zoon van Lycophron (ook Hermann noemt haar op die plaats niet), waarvan Leake melding maakt p. 486. Onder de verschillende beteekenissen

---

[4]) In de door Br. aangehaalde plaats uit Plut. *Sympos. Qu.* I. 4: *τὰς παλαίστρας κεκλῆσθαι ἀπὸ τῆς πάλης, οὐχ ὅτι πρεσβύτατός ἐστι τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὅτι μόνον τῶν τῆς ἀγωνίας εἰδῶν πηλοῦ — τυγχάνει δεόμενον* geloof ik dat men *ἄλλων* in *ἄθλων* moet veranderen.

van het woord παλαίςρα noemt hij in de laatste plaats deze: »παλ. dicitur decentia illa, qua status, motus flexusque cor- »poris ac omnes omnino habitus venustatem quandam leporem- »que prae se ferunt." Het is jammer, dat hij niet eene enkele plaats heeft bijgebragt waar het woord met die beteekenis voorkomt.

Volgen wij den Schr. nu nog in zijne beschrijving en toelichting der bekende plaats van VITRUV. V. 11. Het blijkt uit alles, dat hij dit voor het belangrijkst gedeelte zijner taak houdt. Hij begint met de hulpmiddelen op te sommen, waarvan hij zich bij de constituering van den tekst heeft bediend, geeft eene korte beschrijving van *Codd. Vossiani* 107 en 88 (hij weet er evenwel niet veel meer van te zeggen dan dat zij in folio en vetustissima manu geschreven zijn), en een *Cod. Leovardiensis* (hier had SCHNEIDER hem de taak gemakkelijk gemaakt), *olim Franeckeranus* (p. 39—43) deelt vervolgens het bedoelde hoofdstuk mede, zoo als het in het Leeuwardensche handschrift staat, laat dan hetzelfde hoofdstuk nog eens volgen, voorzien van de verbeteringen, die door de uitgevers en door hem zelven in den tekst zijn gebragt (44—50), en voegt hierbij een uitvoerigen Commentarius op de woorden van VITRUVIUS (p. 51—68); ten slotte ontvangen wij nog een paar gissingen van Dr. OTTEMA, den Schr. welwillend ten gebruike afgestaan. Zal ik nu mijn oordeel over dien arbeid in korte woorden uitspreken, dan vind ik er al bijzonder weinig nuttigs en belangrijks in. Het best zijn de beide coniecturen van Dr. OTTEMA, die beiden, zoo al m. i. niet waar, dan toch zeer vernuftig zijn. De Schr. heeft een fraai geteekend plan van een Grieksch Gymnasium achter zijn boekje gevoegd; dewijl nu echter Dr. OTTEMA hem zijne σύμβολα waarschijnlijk eerst gaf, toen dat plan reeds op steen was gebragt, zoo stemt de teekening met den tekst niet overeen. Eene enkele zeer onbeduidende en tot de zaak zelve niets afdoende verbetering heeft hij in den tekst gebragt; maar zijn Commentarius is opgepropt met eene menigte der alleronbelangrijkste en voor een gedeelte absurde aanteekeningen, die hij uit oude en nieuwe uitgaven van VITRUVIUS, vooral uit de editie van *Monsieur* DE BIOUL heeft overgenomen, die welligt een uitmuntend architekt, maar

stellig en zeker geen uitmuntend philoloog geweest is. Het lust mij niet, dat geheele antiquiteitenkabinet te gaan uitstoffen. Ik wil mij liever bij de bij uitstek moeijelijke plaatsen uit het hoofdstuk bepalen.

§ 4. »Proxime a conisterio in versura porticus frigida la»vatio, quam Graeci λοῦτρον vocitant: ad sinistram ephebei »elaeothesium: proxime autem elaeothesium frigidarium." Reeds Marini, die in 1836 Vitruvius uitgaf, en wiens uitgaaf Bruggma kende, stuitte op het woord *frigidarium*, daar *frigidarium* en *frigida lavatio* hetzelfde waren. Becker heeft in den *Gallus* II. p. 35, Marini's bezwaren nader ontwikkeld, en is insgelijks tot het resultaat gekomen, dat beide woorden hetzelfde beteekenden. Rein, die na Beckers dood de tweede uitgaaf van den *Gallus* bezorgd heeft, keurt door zijn zwijgen (daar hij overigens steeds waar hij van Becker in gevoelen verschilt, dit te kennen geeft) Beckers meening goed. In plaats van *frigidarium* stellen zij voor te lezen *tepidarium*. De heer Br. is het niet eens met die Geleerden, en de wijze, waarop hij hen weerlegt, is nog al eigenaardig: »Sed ista quidem loci cor»rectio," zegt hij, »alienissima est a mente Vitruvii et om»nino temeraria. Melius sane de Bioul." Die Monsieur de Bioul is de heilige, bij wien hij zweert. Laat ons zien, wat voortreffelijks wij over die plaats van hem hooren. »Près de »l'elaeothesium était la chambre froide, frigidarium, c'est ain»si du moins que j'ai interpreté ce mot, qui ne peut signifier »le bain d'eau froide, dont il a déjà parlé. Ce devait être »une place près de l'étuve et du bain d'eau chaude, où se te»naient pendant quelque temps les personnes, qui en sortaient »pour se refroidir peu à peu, avant de se trouver en plein »air. Nous lisons dans Pétrone: itaque intravimus bal»neum, et sudore calefacti momento temporis ad frigidam, *ou* »*bien* ad frigidarium eximus." Deze verklaring nu van *frigidarium* steunt op niets. Het is niets anders dan door eene onnatuurlijke en gedwongen verklaring een bewijs putten uit eene plaats, die bij eene eenvoudige en ongedwongene explicatie juist voor het tegenovergestelde gevoelen pleit. Niemand toch zal zich genoopt gevoelen om met de Bioul *frigidam* in *frigidarium* te veranderen, daar *ad frigidam exire* eenvoudig

beteekent zich in het koude bad (frigidam aquam) begeven. De Romeinen plagten na het warme of het stoombad zich òf door eene soort van koude douche in het *labrum* (volgens den heer DE BIOUL [pag. 62. bij BR.] »labrum signifie les bords de »la baignoire qui contenait l'eau pour s'y laver!)" af te koelen, òf zij begaven zich in het frigidarium om daar een koud bad te nemen. Dit bewijzen behalve PETRON. 28 een aantal plaatsen, door de interpretes van PETRONIUS bijeengebragt, waarvan ik slechts ééne hier wil mededeelen, die ook BECKER aanhaalt *Gallus* III. p. 88, SIDON. *carm*. 19:

»Intrate algentes post balnea torrida fluctus,
»Ut solidet calidam frigore lympha cutem."

Daarenboven is het in strijd met het taalgebruik om *frigidarium* op te vatten, zoo als DE BIOUL en BR. doen, en zoo als dat ook gedaan had, evenwel niet zonder van verscheiden kanten tegenspraak te ondervinden, GELL in zijne *Pompeiana* pag. 102. De heer BR., die *frigida lavatio* en *cella frigidaria* vereenzelvigt, zal er stellig niet tegen kunnen hebben, dat ik *frigidarium* en *cella frigidaria* voor hetzelfde houd. Dat hij dan vergelijke PLIN. *Ep*. II. 17. 11 en V. 6. 25, en hij zal zien, dat *cella frigidaria* althans het vertrek beteekent, waar men koude baden nam. De eerste dier beide plaatsen heeft BR. zelf geciteerd ten bewijze, dat de »frigida lavatio erat »piscina amplissima, in qua natare poterant." Zij luidt: »inde »balnei cella frigidaria, spatiosa et effusa, cuius in contrariis »parietibus duo baptisteria velut eiecta sinuantur, abunde ca»pacia, si innare in proximo cogites." Ik wenschte wel dat ik begreep wat »innare in proximo" was. PLINIUS heeft zoo ook niet geschreven. Uit de beste handschriften is thans door KEIL in den tekst opgenomen *si mare in proximo cogites*. Voor mij is het niet twijfelachtig, dat *frigida lavatio* en *frigidarium* hetzelfde zijn. Evenwel kan ik begrijpen, dat iemand het hiermede en vooral met de verandering van *frigidarium* in *tepidarium* niet eens is. Maar, hoe dan ook, een zoodanig geadstrueerd gevoelen verdient eene andere weerlegging, dan eene eenvoudige ongemotiveerde veroordeeling. De heer BR. heeft BECKER niet eens behoorlijk gelezen. Zijne citaten uit den *Gallus* zijn van dien aard, dat niemand daaruit kan opmaken, of

hij de eerste dan wel de tweede uitgaaf heeft gebruikt. Pag. 48 citeert hij Becker in *Gallo* II. pag. 85, dat alleen op de eerste uitgaaf kan slaan, pag. 56 en 37 zegt hij »Rein (in Beckeri »*Gallo*, 2 edit.) contendit, frigidam lavationem eandem esse ac »frigidarium," terwijl Rein volstrekt niets beweert, maar alleen Beckers woorden op nieuw doet drukken. Hoe nu die verwarring te verklaren? Het is ook veel eenvoudiger te zeggen, dat eene verbetering niet strookt met de *mens Vitruvii*, dan die behoorlijk te wederleggen. En toch bewijst dat bewijs *e mente Vitruvii* niets. Als er *tepidarium* in den tekst stond, dan zou de heer Br. er stellig geen bezwaar in hebben gevonden.

§ 6. »Extra autem disponantur porticus tres, una ex pe»ristylio exeuntibus, duae dextra atque sinistra stadiatae, ex »quibus una, quae spectaverit ad septemtrionem, perficiatur »duplex amplissima latitudine: altera simplex, ita facta, ut in »partibus, quae fuerint circa parietes et quae erunt ad co»lumnas, margines habeant, uti semitas non minus pedum »denum." Zoo staat in de handschriften, maar de blijkbare taalfout in die woorden wijst de noodzakelijkheid eener verandering aan. Men heeft op verscheidene wijzen trachten te helpen. Perrault las *alterae simplices, ita factae*, anderen veranderden *habeant* in *habeat*; Becker las voor facta *factae*. De heer Br. heeft in zijn tekst opgenomen *habeat*. Waarom hij die lezing verkoos boven die van Becker, waarvan hij niet eens gewag maakt, zegt hij niet. Erg doordrongen van de noodzakelijkheid dier lezing schijnt hij niet geweest te zijn, want toen Dr. Ottema hem later zijn gevoelen over die plaats mededeelde, was hij aanstonds gereed de meening op te offeren, die hij vroeger omhelsd had. Volgens Dr. O. nu moeten de woorden *altera simplex*, die in den Cod. Leovard. tusschen twee semicola staan, als eene interpolatie beschouwd worden. Er komt, dunkt mij, alles aan op de verklaring van het woord *stadiatae*. Verreweg de meeste uitleggers zeggen, dat het is »van een stadium voorzien," en volgens de analogie moet het dat ook beteekenen (zoo b. v. *auratus* van *aurum*, *falcatus* van *falx*, *oculatus* van *oculus* enz.). Als echter *stadiatus* dat beteekent, als dus twee dier porticus tot oefenplaatsen

waren ingerigt, dan moeten de woorden *altera simplex* blijven staan, en dan is BECKERS coniectuur *factae* noodzakelijk; want die randen, die wandelpaden, waarvan gesproken wordt, hadden volgens VITRUVIUS dit doel: »Ita qui vestiti ambulaverint »circum in marginibus non impedientur ab cunctis" (ik zou de lezing *unctis* verkiezen) »se exercentibus." Aan dat gevaar waren de wandelenden echter in beide porticus evenzeer blootgesteld. Het volgende: »haec autem porticus ξυςὸς apud Grae»cos vocitatur" verklaart BECKER van de porticus stadiata simplex, en zoo vinden dan ook de in § 8. volgende woorden »proxime autem xystum et duplicem porticum hypaethrae am»bulationes" hunne verklaring; want zij beteekenen: naast de, ter zijde van de (tegenover elkander gelegene) eenvoudige en naast de dubbele porticus zijn de wandelplaatsen. Dat men eene oefenplaats, een δρόμος, stadium noemde, blijkt ook nog uit § 7: »haec autem porticus ξυστὸς apud Graecos vocitatur, »quod athletae per hiberna tempora in tectis stadiis exercen»tur." De heer OTTEMA vat stadiatus blijkbaar op in de beteekenis van een stadium lang. Hiervoor pleit m. i. niets, dan dat VITRUVIUS ook den omvang der peristylia bepaald heeft (§ 2 »uti duorum stadiorum habeant ambulationis circuitio»nem.") Er dient echter toch wel eenig bewijs voor die anomalische beteekenis van *stadiatus* bijgebragt te worden. Ook is het geneesmiddel van Dr. OTTEMA buitendien wel wat kras. Ware zijne eerste gissing bewezen, dan zou niemand kunnen aarzelen, de tweede (§ 8 »proxime autem xystum *et* dupli»cem porticum" l. *i. e. duplicem porticum*, hetgeen dan als een glossema moest beschouwd worden), die daarmede staat en valt, aanstonds te omhelzen. En wat heeft nu de heer BR. gedaan ter verklaring en opheldering der moeijelijkheden? Zijne noot op pag. 63 luidt aldus: »Galiani, Rode, Schneider »et Marini, et quos iam laudavi Philander, Barbarus, Per»rault et de Bioul ambas porticus, alteram simplicem, alteram »duplicem, stadio ornaverunt, de Bioul" (dat is zeker een verkeerde naam) »solus in sua delineatione duplicem porticum »stadio ornavit. Vitruvius tantum unam porticum, quae apud »Graecos ξυςός dicitur, stadio ornavit. Credimus igitur cum »Straticone et Krause, porticus stadiatas fuisse porticus stadii

»longitudinem habentes." Dat noem ik redeneren. Had de heer BR. slechts gezien, wat er in den tekst staat, *quod athletae per hiberna tempora in* tectis *stadiis exercentur*. Er waren twee porticus met stadia, maar slechts de eene, de ξυστός, met eene overdekte oefenplaats.

Ik wil ten slotte nog een enkel punt aanstippen uit den Commentarius, die bijna niets anders dan paraphrase van den tekst en notas variorum bevat. Pag. 52 staat: »exedrae, loca »spatiosa habentia sedes lapideas, teste Plat. *Charm.* p. 155; »*Euthyd.* p. 274." Deze en de volgende citaten zijn overgenomen uit BECKER, *Charikles* II. p. 330; maar BECKER bedient zich van die plaatsen om aan te toonen, niet dat er steenen zitplaatsen, maar van welken aard die zitplaatsen geweest zijn. Ik voeg hier slechts nog één staaltje bij van de geleerdheid van DE BIOUL den geliefkoosden zegsman van den heer BRUGSMA, op pag. 64: »Le stade était un espace de 125 pas qui faisait en»viron 90 de nos toises. Le mot est dérivé du verbe στυ, »qui signifie s'arrêter, parce qu'on dit, qu' Hercule courait »tout d'une haleine cet espace, au bout duquel il s'arrêtait."

Ik heb mij de moeite getroost om het geheele boekje van den heer BR. door te loopen, en hetgeen ik gedurende die wandeling heb opgemerkt, zal reeds voldoende kunnen aanwijzen, wat mijn gevoelen is, thans nadat ik haar ten einde heb gebragt. Er worden meer naauwkeurigheid in de schifting en regeling van de slechts al te rijke stof, meer naauwgezetheid in de waardering van den arbeid van anderen, meer geregelde argumentatie bij de ontwikkeling van eigene denkbeelden, meer zelfstandigheid, meer oorspronkelijkheid vereischt, dan in deze proeve gevonden worden, om de leemte aan te vullen, waarvan BECKER spreekt op de plaats, die ik in het begin dezer beoordeeling heb aangehaald. Het onderwerp is moeijelijk, maar juist daarom vereischt het eene kalme, bezadigde, oordeelkundige bewerking, niet eene behandeling, die tot in den stijl en de proevencorrectie de duidelijke sporen van overhaasting draagt.

Brielle, Mei 1856. E. MEHLER

DE EMENDANDA ET EXPLICANDA CICERONIS ORATIONE PRO MURENA.

Praestantissimae orationis, qua M. Cicero consul consulem designatum L. Murenam ambitus reum defendit, exemplum quod ex antiquitate solum supererat, Poggius Florentinus initio saeculi XV in Gallia detexit et secum in patriam tulit. Ex illo libro non optime scripto nec melioribus adnumerando descripti sunt multi codices, quorum alii superioribus editoribus ad manus fuerunt, alii nuper excussi sunt. Indicantur a Car. Halmio in nova recensione editionis Orellianae omnium operum Tullianorum Vol. II. p. 716. coll. Praefat. p. iii et vii., idemque primus scripturae varietatem ex optimis accurate notavit et verba orationis ad fidem librorum scriptorum recognovit, qua in re etiam post recensionem Io. Bapt. Steinmetzii *Moguntiaci* a. 1832 editam aliquid faciendum restabat. Nam Orellius, vir optime de Cicerone meritus, quum hanc orationem anno 1826 ederet, novis subsidiis criticis destitutus erat et superiorum vestigiis insistere debebat. Brevi post Niebuhrius manifestis exemplis demonstravit, quam foede haec oratio interpolata esset, quum in volumine primo *Musei Rhenani* e copiis Lagomarsinianis, quas Romae ipse inspexerat, plane egregias emendationes in § 25, 32, 66 depromeret, et incertam multorum locorum fidem ostenderet. Vid. repetitio illius disputationis in Niebuhrii *Opusc. histor. et philol.* II. p. 213—223. Madvigius quoque in *Opusc. Acad.* Vol. II. p. 368 seqq. non-

nullos eius locos ea, quam omnes norunt et admirantur, prudentia et summo ingenii acumine persanavit. Sed nunc demum HALMII opera res eo adducta est, ut plurima menda certius reperiri et vel e codicibus vel probabili coniectura tolli possint. Itaque prodiit oratio pro Murena ab HALMIO passim correcta, cuius recensionem cum Orelliana comparans vidi paucas esse paragraphos, in quibus nihil omnino mutatum esset.

Atque plerumque HALMIUM vel quos ille auctores secutus est, verum vidisse iudicamus; in paucis id, quod ORELLIUS dederat, praestare videtur. Exempli causa pauca indicabo. § 54 H. e libris scriptis *arbitraretur* revocavit, OR. cum LAMBINO correxit *arbitraremur.* Quum autem CICERO nunquam hoc verbo passive usus esse videatur (*Verr.* V. § 106. cod. Regius dat: »quum ipse praed. socius *arbitraretur*," at Palimps. Vat. *putaretur*) tutius erat unam literam mutare, quam cum KAISERO in *Add.* p. 1448 suspicari in iis quae praecedunt »cu»ius — vita tanti *existimata est*" periisse *a Pompeio.* § 61, ubi Catilinae audax dictum affertur, OR. rectius dedit »*quum* »ita de se meritum esset," quod nunc in cod. Monac. repertum est, quam H. e plurimis aliis »*si* ita de se meritum »esset." Neque enim ille dubitabat, sed quod factum erat affirmabat. In § 65 »Nihil gratiae *causa feceris*" propius accedit ad librorum ductus, qui habent »N. g. *cum feceris*" vel *confeceris*, quam quod H. edidit: »Nihil gratiae *causa cesseris.*" (Compendiorum similitudo explicat, qui *causa* in *cum* corrumpi potuerit. Sed fortasse praestat, quod Iuntina habet »nihil »gratiae *concesseris*"). In § 73 recentissimus editor obtemperavit MSS., qui »*locum suum gladiatorium*" a virgine Vestali Murenae concessum referunt. *Locus gladiatorius* eodem nomine mihi suspectus est, quo *consessus gladiatorii* in *Sestianae* § 115 et 124 fuerunt BAKIO *Schol. Hypomn.* I. p. 125. Sed etiamsi illa coniunctio Romanis concedatur, tamen propter verba Scti in § 67 allata retinendum est, quod URSINUS et LAMBINUS dederunt *gladiatoribus.* — Addam unum locum, qui est § 89 extr., ubi quum OR. edidisset »repente *eo accedat*," H. de GULIELMII coniectura scripsit »repente *exsistet.*" Optimi codd. dant »re»pente *excidet*," in quo latere puto »repente *eo accidet*," ab OR. in adnot. critica satis defensum. Miramur autem neu-

trum in iis, quae proxime illa verba praecedunt, vidisse non ferendum esse »celebrassent — *concurrerint*," scribendumque *concurrerent* quod H. e tribus libris notavit.

Orationem foede interpolatam non temere diximus. Certissimae sunt interpolationes verborum, quae in nullo codice scripto reperiuntur, sed quae editor aliquis desiderari non posse existimavit, deinde sequentes nullam fraudem suspicati ut genuina propagarunt. Ex hoc genere duo illustria exempla suppeditant § 9 et 86. Quo loco orator Servio Sulpicio probat se defensione Murenae suscepta non laedere amicitiam, haec dixisse putabatur: »noli tam iniustus esse, ut cum tui *fontes* »vel inimicis tuis pateant, nostros *rivulos* etiam amicis putes »clausos esse oportere." Ironiae hic non erat locus. Si autem CICERO consul summaque florens eloquentiae fama serio suos *rivulos* Servii *fontibus* opposuisset, nec iudices nec ipse Servius hominem tam inepte modestum laudavisset. Sed non fecit. Nullus liber scriptus tuetur *rivulos*. — Alter locus epilogi est. Ibi Murena depingitur § 86 »Squalore *et sordibus* confectus, »lacrimis et maerore perditus." Quum in paucis deterioribus libris *sordidus* scriptum, *et* omissum esset, editores hoc arripuerunt et quum paulo ante eiusdem mentio facta esset »cum »corporis morbo tum animi dolore confecti" veram TULLII manum sibi restituisse visi sunt edendo: »*Squalore sordidus, con*»*fectus morbo,* lacrimis *ac* maerore perditus." HALMIUS, ut ante eum STEINMETZIUS, utroque loco codices secutus est, aut omnes aut plures et meliores.

Idem sex aliis locis § 11, 12, 14, 32, 58, 73 (nam de § 47, ubi edidit [*haec*] *quis tulit* postea sententiam mutavit in *Addendis*) obtemperavit auctoritati unius libri Helmstadiensis, quem G. notavit. Etsi ingens numerus vocabulorum in illo codice omissorum arguit librarii negligentiam, tamen recte id illis locis factum esse defendimus et tribus praeterea locis in illo libro aliquid recte abesse iudicamus. In § 47 haec legimus: »Idem editicios iudices esse voluisti, ut odia *occulta* civium, »quae *tacitis* nunc discordiis continentur, in fortunas optimi »cuiusque erumperent." In G. non additur *occulta*, eoque libenter liberabimus orationem. Nam odia, quae tacitis discordiis continentur, non alia sunt quam odia occulta. — § 9 OR.

secutus codd. scripsit: »Si nulla inertiae, nulla superbiae tur»pitudo, nulla inhumanitatis culpa suscipitur," H. concinnitatem desiderans recepit LAMBINI coniecturam: »si nulla inertiae »*nota* cet." Propter similitudinem cum seq. *nulla* facilius etiam *macula* quam *nota* intercidere potuit; sed nobis potius aliquid abundare quam deesse videtur, nititurque hoc iudicium conformationi sententiae contrariae: »sin autem fuga laboris »desidiam, repudiatio supplicum superbiam, amicorum ne»glectio improbitatem coarguit." Qui in hoc membro sententiae uno verbo *coarguit* contentus fuit, cur in illo tribus nominibus dixisset, quod una *culpa* optime designaret? Nihil itaque addendum, sed voc. *turpitudo* expungendum censeo. — Capitis 29 initium plerique editores post CRATANDRUM hoc faciunt: »Ego tuum consilium, Cato, — vituperare *non audeo*; »*nonnulla in re* forsitan conformare et leviter emendare pos»sim." Laudo HALMIUM, quod cum STEINMETZIO abiecit *in re* idonea auctoritate destituta, non laudo quod pro verbis *non audeo*, in nullo codice visis, e paucis scripsit *non possum*. Quod in plerisque hic verbum deest, apertum indicium est iam in archetypo defuisse. Probabilius autem est ante *nonnulla* periisse *nolo*, quam *non possum*, oriturque sic oratio vere Tulliana: »Ego — vituperare *nolo; nonnulla* forsitan conformare — »possim."

Sed si unus rivulus ceteris purior ad nos pervenit, nemo tamen putet se aquam puram inde haurire posse, siquidem ipse fons, unde nostri rivuli derivantur, iam multas sordes continebat. Operae pretium facturus mihi videor, si earum partem secernam et diluam. Qua in re hunc ordinem servabo, ut primum nonnullos locos indicem, in quibus a grammaticis perspicuitatis causa, ut putabant, aliquid additum esse videatur, tum locos peius inquinatos pristino nitori restituere studeam.

In eo loco orationis, ubi agitur de generis novitate, CICERO negat eam viris fortibus obiiciendam esse, »qui non modo Cu»riis, Catonibus, Pompeiis, antiquis illis fortissimis viris, *no»vis hominibus*, sed his recentibus Mariis et Didiis et Caeliis »commemorandis iacebant" § 17. Expunge otiosum illud *novis hominibus*. — In § 22 aequalitas membrorum suadet, ut

CICERONEM scripsisse censeam: »tu actionem, ille aciem in»struit: tu caves ne tui consultores, ille ne urbes aut castra »capiantur: ille tenet ut hostium copiae, tu ut aquae pluviae »arceantur: ille *exercitatus est* in propagandis finibus, tu in »regendis." Duo in his verbis correxi. Initio omnes dant: *tu actionem instituis* (ex uno cod. Oxon. notatur *instruis*). Verum instituere actionem non erat Icti, sed actoris s. petitoris, a quo fiebat in ipso initio eorum, quae in iure agerentur. Vid. *Instit.* IUST. IV. 16, 3 cum adnot. SCHRADERI. Quare etiam in *Phil.* IX. 11, ubi idem ille Servius laudatur, quod non »*instituere litium actiones* malebat, quam controversias tol»lere," necessario scribendum est *instruere.* Nam Icti erat *instruere*, id est munire actionem. CIC. *p. Cluent.* § 18, ubi pro vero *instruitur* in uno libro repertum est *instituitur.* In tertio membro post *ille tenet* inepte additur *et scit*, quasi verbum *tenendi* intelligendi et sciendi vi positum per se parum notum fuisset. In ultimo *exercitatus est* placet prae eo, quod nonnulli codices Mss. QUINCTILIANI habent *I. O.* IX. 3, 39, *exercitatur*, quoniam *exercitari* est tironis, non eius, quem *rei militaris gloria* commendat.

Ne disputatio nostra longior evadat neve iudicio eorum, qui haec legent, diffidere videar, argumenta reticebo, quare in § 24 non *dicendi facultas*, sed tantum *facultas*, in § 46 non *accusationem et petitionem consulatus* a CICERONE scriptum, sed *consulatus* alia manu additum iudicem, et cur initio § 34 nihil genuinum mihi videatur praeter haec: »Hoc dico: si bellum »hoc contemnendum fuisset," quae obscurantur additis post *bellum hoc* verbis: *si hic hostis, si ille rex.* In § 47 CICERO quaerit: »Quid ergo? haec quis tulit?" respondetque: »Is qui »auctoritati senatus, voluntati tuae paruit, *denique is*, cui minime »proderant." Nihil erat, quod in altero membro scriberet, quod scripsisse existimatur *denique is tulit*, cet. — In § 40 duo emblemata iam ab aliis indicata sunt, sed in eiusmodi scriptis, quae non solent in multorum manus pervenire. Itaque inventoribus ipsis non molestum fore puto, si hic denuo cum pluribus communicantur. Mentione facta L. Othonis, qui equestri ordini restituerat dignitatem et voluptatem, omnes intelligebant verba: »Itaque lex haec est omnium gratissima," nec erat, quod Ci-

CERO in re recenti adderet: *quae ad ludos pertinet*. Nec magis his: »Quare delectant homines, mihi crede, ludi etiam illos, »qui dissimulant" ἐκ περιουσίας ab eleganti scriptore addi debent illa *non solum eos, qui fatentur*. — Aegre ferimus molestam repetitionem vv. *in campum* § 52, ubi quum in protasi dixisset: »quod homines — *in campum* deduci a Cati»lina sciebam," non dubitamus quin in apodosi dederit: »de»scendi cum firmissimo praesidio," non »*descendi in cam»pum*." Nam simplex *descendere* in urbe eam vim habebat, ut de foro aut de campo, de planis locis urbis, cogitaretur. Vid. BENTL. *ad Hor. Ep.* I. 20, 5. — In § 68 abiicienda sunt verba *candidato consulari*, quae non modo otiosa sunt, sed menti dicentis aperte adversantur. — Male sedulum adnotatorem RINKESIUS meus deprehendit quoque in § 70, ubi aliquis verbis »ut suos necessarios sectentur totos dies" vim verbi *sectandi* non adsecutus interposuit *candidatos*, vid. S. H. RINKES *disp. de crimine ambitus* p. 6. adn. 10. Iisdem in verbis, ut obiter hoc moneam, HALMIUS debuerat potius retinere e codicibus fere omnibus *aut sectentur* eisque asteriscum praefigere, quam cum KLOTZIO scribere *adsectentur*. — In § 62 extr., ubi Stoicus loquens inducitur, *inquit* bis temere illatum videtur et dubitare licet, an CICERO in § 89 praeter morem suum *Galliam Transalpinam* vocarit provinciam, quae simpliciter Gallia appellari solet, vel *Gallia ulterior*, ut a *citeriore* distinguatur. Cf. CIC. *Inv.* II. § 111. SAL. *Cat.* 42. Sine ulla vero dubitatione affirmaverim ea, quae leguntur § 84: »Di faxint, ut — ego toga»tus — hoc quod conceptum respublica *periculum* parturit, con»silio discutiam et comprimam" interpolatione esse inquinata. Nam vox *periculi* lenior est, quam quae hic a CICERONE profecta sit, et metaphoram a muliere praegnante ductam male premit. Quemadmodum orator in *Phil.* II. extr. dixit: »ut »aliquando dolor populi Romani pariat, quod iamdiu parturit," sic h. l. scripsit: »hoc quod conceptum resp. parturit." *Conceptum* retineo, qui sciam Romanos partum recens editum libenter designasse verbis *id quod natum est*. Cf. GRONOVII *Lect. Plaut.* p. 14 sq.

Bis error e prava alicuius vocabuli geminatione ortus facit oratorem insolenter loquentem. In § 46 OR. et H. sine cor-

ruptelae suspicione edunt: »Tu, cum *te de* curriculo petitio»nis deflexisses animumque ad accusandum transtulisses, *exi»stimasti te* utrique negotio satis facere posse? Vehementer er»rasti." CICERO dicit *deflectere de (ab) aliquo* non *deflectere se*, vid. *Tusc.* V. § 80. *Lael.* § 40. *Off.* II. § 9. Ergo *te*, quod STEINM. abesse posse fatetur, omnino delendum. In eodem loco forma orationis non refert Tullianum colorem, quem amissum reparabis scribendo: »Tu, quum — transtulisses, *existimans* »te — posse, vehementer errasti," vel etiam *existimasti* retineri poterit, et verba sic corrigi: — »satis facere posse, *sed* »vehementer errasti." — In § 78 obtemperandum est libris, qui pro »*Intus, intus*, inquam, est equus Troianus" semel habent *intus*. Nam id quod satis intelligitur intus esse equum Troianum, addito *inquam* apertius declaratur. Vid. quae MADVIGIUS *O. A.* I. p. 157 sq. et 453 de prava duplicatione vocabulorum ante *inquam* monuit.

Pergo ad locos, in quibus haec oratio mala grammaticorum sedulitate aliquam labem contraxit. Scire velim, quomodo viri docti, qui eam recognoverunt edendamque sibi sumpserunt, concoquere potuerint § 11 hanc sententiam: »An cum sedere »in equis triumphantium praetextati potissimum filii soleant, »huic donis militaribus *patris triumphum decorare* fugiendum »fuit, *ut* rebus communiter gestis paene simul cum patre »triumpharet?" (in extrema parte HALMIUS, quum e cod. M. edidisset *ne rebus*, postea rediit ad alteram scripturam ORELLIO probatam et in cod. G. a se repertam *ut rebus*. Vid. *Add.* p. 1448). Mihi quidem vehementer displicet contorta constructio, atque *patris triumphum decorare* et *paene simul cum patre triumphare* re non ita diversa existimo, ut recte in una sententia coniungantur. Ne multa, locum sic scribo: »An, »cum — soleant, huic donis militaribus *decorato* fugiendum »fuit, *ne* — paene simul cum patre triumpharet?" Aptissime *filiis praetextatis* opponitur *huic donis militaribus*, hasta pura, phaleris, aliis *decoratus*. Part. autem *ne* post *fugio* non minus recte poni videtur, quam post *teneo me, tempero, caveo* sim. — In alia parte orationis CICERO affert nonnulla Stoicorum decreta, singulisque suam sententiam opponit mitiorem. In iis est § 65: »Misericordia commotus ne sis. Etiam in dissolvenda severitate

»*sed tamen est* laus aliqua humanitatis.” Quum neque aliorum, neque RAVII *Var. Lect.* II. p. 77 aut HALMII *Add.* p. 1449 coniecturis verba persanata sint, quid mihi verius videatur proponam. Scribo: »Etiam, in dissolvenda severitate *est tamen* »laus aliqua humanitatis.” Non libenter abiiciam *etiam*, quod, ut *vero* in sequenti membro, est concedentis dicti veritatem. Ceteris verbis illa veritas paululum mitigatur. — Desinam de hoc genere disputare, postquam attigero locum, cuius HALMIUS merito sententiam vocat subobscuram. CICERO, recitatis iis, quae senatus contra ambitum in civitate flagrantem decernenda censuisset, ita disputat § 67: »Ergo ita senatus *si* iudicat, »contra legem facta haec videri, si facta sint, decernit, quod »nihil opus est, dum candidatis morem gerit. Nam factum sit »necne, vehementer quaeritur: si factum *est*, quin contra le»gem sit dubitare nemo potest. Est igitur ridiculum, quod »est dubium id relinquere incertum: quod nemini dubium po»test esse, id *iudicare. Atque id decernitur omnibus postulan»tibus candidatis: ut ex senatus consulto neque cuius intersit, »neque contra quem sit, intelligi possit.* Quare doce ab L. Mu»rena illa esse commissa, tum egomet tibi contra legem com»missa concedam.” Verba accurate descripsi e recensione HALMII, qui bis merito discedit ab ORELLIO (»ita *senatus iudicat* — »si factum *sit*, quin cet.”). Reliquit leve vitium in verbis: »Est ridiculum — id *iudicare.*” Nam ut ea, quae praecedunt non ad Sctum, sed ad hanc causam referenda sunt, sic his verbis non quid senatus censuerit, sed quid Cato omiserit et fecerit explicatur. Atqui accusatoris non erat *iudicare*, sed *indicare*, et CICERO dicit ridiculum, si ille relinqueret incertum, factum esset necne, indicaret autem contra legem esse, si factum esset. Sed restat aliud in hoc loco observandum. REINIUS ab HALMIO citatus acute vidit postulantibus candidatis Scto addita esse verba *si facta sunt*, eoque additamento paene supervacaneo CICERONEM uti adversus Catonem, sed non attigit ea, quae mihi quidem visum offuscant. Etenim non video, qua ratione defendam verba: »*Atque id decernitur — intelligi* »*possit.*” Iis nihil continetur, quod non inest in illis: »Sena»tus — decernit — dum candidatis morem gerit,” atque argumentatio male interrumpitur. At iis sublatis omnia bene

cohaerent et tota disputatio id agit, ut Cato ad incitas redigatur. Suspicor igitur illa omnia ab homine non indocto explicandi causa in margine adscripta esse et alieno loco inter oratoris verba recepta.

Rarius in hac oratione peccatum est omissionis vitio, velut in § 6, ubi MOMMSENUS occupavit, quod mihi quoque in mentem venerat: »Negat (*Cato*) esse eiusdem severitatis;" in § 9 ubi cum KAIJSERO mihi convenit verbis »quem contra veneris" addendum esse adverbium *antea* vel *ante*; in § 11, ubi concinnitas postulat, ut cum LAMBINO scribatur: »aut patris imperium timuisse aut a parente repudiatus (*esse*) videretur." Idem intellexit in § 36 extr. CICERONEM scripsisse: »in hac »comitiorum tempestate populari saepe intelligas quo signo »commota sit, saepe ita obscura (*causa*) est, cet." Tempestas ipsa nunquam obscura est, saepe latet tempestatis causa. — Atque si oratio mihi edenda esset, non dubitanter reciperem supplementum initio § 87: »Nolite — hac eum (*cum*) re — »etiam ceteris ante partis honestatibus — privare." Nudo ablativo *hac re* pessime hic causalis vis tribuitur, ut sit i. q. *propter hanc rem*, et vix a v. *privare* non suspensus videri potest. Atque ablativi diversi generis uni verbo non solent apponi, nisi quando nulla inde oritur ambiguitas, ut in hac ipsa oratione § 23. Cf. MADV. *Gr. Lat.* § 302. — His ab aliis observatis, sed nondum ab editoribus receptis addam unum locum, in quo vereor ne litera omissa faciat CICERONEM insolite loquentem. Memoratur Sctum, »quod est L. Caesare consule »factum," § 71. Si anni indicium est, non debet abesse alterius consulis C. Figuli nomen; sin designandus est consul, quo referente sit factum, requiritur »quod est *a* L. Caesare »consule factum." Nam consul Sctum fecisse dici potest. Vid. BECKERI *Antiq. Rom.* II, 2 p. 443.

Lubet nunc mihi percurrere orationem et e commentariis meis depromere, quae aliquot partibus aegris opem ferent aut ad opem ferendam alios fortasse excitabunt.

Initium orationis in codd. Mss. sic legitur: »*Quae depreca*»*tus* a dis immortalibus sum — eadem precor ab iisdem dis »immortalibus cet." Multi viderunt auctoritate QUINCTILIANI, qui *I. O.* IX. 4, 107 prima verba citavit, corrigendum esse *pre*-

catus (ut paulo post: »idem ego sum *precatus*"), sed miramur neminem ex eodem fonte repetiisse *Quod precatus*. Nam etsi forte illa solemnis comitiorum precatio plura continuerit, hic tamen una sola res affertur, »ut *ea res* mihi fidei magistra- »tuique meo populo plebique Romanae bene atque feliciter eve- »niret." Quum verba *Quod precatus* abiissent in *Quae depre- catus* reliqua iis adaptata sunt et pro *idem precor* scribi de- buit: *eadem precor*. CICERO autem non solum nunc superiores illas preces repetit, sed duo addit, primum ut iudices Mure- nam salvum velint, tum ut id prosit reipublicae. Quae adie- cit »ob eiusdem hominis consulatum una cum salute obtinen- »dum" causam continent, qua re solemnem illam formulam repetat, et sic debent explicari: »ut (ὅπως) ego eiusdem homi- »nis consulatum una cum salute obtineam."

§ 2. — »idem *consul eum* vestrae fidei commendat, qui an- »tea dis immortalibus commendavit." Scribendum censeo: »idem »*consulem* v. f. cet.," quoniam non tam opus est ut hoc di- cat, Murenam a se consule, quam consulem nunc iudicibus, ut olim dis, commendari, et, si omnino illud dicere voluis- set, saltem hominem praesentem *hunc* vocasset. Eum vero qui designatus esset, recte consulem vocari satis ostendunt haec e § 3: »A quo — est aequius consulem defendi quam a »consule?"

Prudenter HALMIUS in § 3 verbis *una traditur* mendi indicium praeposuit, nullius correctionem dignam iudicavit, quam re- ciperet. Locum describam: »Quis mihi in republica potest »aut debet esse coniunctior, quam is, cui respublica *a me una* »traditur sustinenda," ut repellam KAIJSERI suspiciones, qui pro *una* coniecit *manu* vel *per manus*. Vid. *Addenda* ed. nov. p. 1448. Nam neque in simplici *manu* est ea vis, quam habet locutio *de manu in manum*, *Fam.* VII. 5, 3, neque *per manus* hic dici potest, quia consulatum inter se per manus tradere, quod legimus in SALUSTII *Iug.* 63 extr. ab hoc loco plane alienum est. Magis arridet HULLEMANNI mei coniectura, qui pro *a me una* corrigendum putat *mea manu;* quamquam requi- ritur fere temporis non remoti indicium, *iam*, *mox*, *brevi*. Sed certe opus est futuro *tradetur*, quoniam CICERO Kal. Ian. demum munere erat abiturus, quare § 80 vere dicit: »nolite

»adimere eum, cui remp. *cupio tradere* incolumem."

In contentione dignitatis § 15 summa cum tribuisset ornamenta Servio Sulpicio, paria inveniri in Murena affirmat, »atque ita paria, ut neque *ipse* dignitate vinci potuerit, neque »te dignitate superarit." In his *ipse*, quod plane otiosum est, conflatum puto ex *abs te*. Tullianum habebis, si ita scripseris: »ut neque *abs te* dignitate vinci potuerit, neque te dignitate superarit." Paene contrario vitio laborant haec in § 75: »in quibus tamen Murena ab senatus auctoritate defenditur." HALMIUS morem gessit ERNESTO molestam praepositionem delenti. Ego scribo »*ipsa* senatus auctoritate," nec est, quod ostendam, quantam vim quamque opportune pronomen illud sententiae addat.

Nunc mihi res erit cum Iureconsultis, qui patienter ferunt praetorem in fundi vindicatione haec verba pronuntiantem: »Suis »utrisque superstitibus praesentibus istam viam »dico," § 26. Cf. KELLER, *der röm. Civilprocess*, *Leipz.* 1852. p. 62. Doceri velim, quae sententia ex illa formula elici possit, quae non contorta sit et abhorrens a prisci aevi simplicitate. Equidem nullam video. Sermonis antiquitas multa excuset in eiusmodi formulis; sed non habet tantam religionem, ut praetorem malis inepte loquentem audire, quam subvenire ei, qui toties aliis subvenerit. Dixit, opinor: »*Reis* utrisque sup. »praes. istam viam dico," iubetque utrumque reum i. e. petitorem et eum, unde petitur, viam ire cum testibus. Eos enim tum appellabant *superstites*. FESTUS p. 305 MÜLL. Utrumque litigantem *reum* appellari docent testimonium certum Aelii Galli apud FESTUM p. 273 v. *Reus*, coll. ibid. p. 289 et haec verba PAULI in *Exc*. FESTI p. 38: »Contestari est, quum uter»que *reus* dicit cet." Cf. CIC. *de Orat*. III. § 321. Cupio hanc correctionem assensum esse laturam Icti literatissimi PH. ED. HUSCHKII, qui nuper in libro, quo studia Gaiana egregie promovit, alium huius orationis locum feliciter tentavit. Qui libro utuntur, inspiciant pag. 221 adn. 56; ceteri sciant pro eo, quod legitur in § 28: »Difficilis autem res *ideo non* puta»tur, quod et perpaucis et minime obscuris literis continetur." HUSCHKIUM velle: »Difficilis — *ideone* putatur, quod — conti»netur?"

In § 34 novissimus editor recepit, quod plurimi Mss. libri offerunt: »neque vero eius belli conficiendum *exitum* tanto stu»dio populus Romanus ad Cn. Pompeium detulisset." Sed Latinum puto esse *conficere bellum*, non *exitum belli*. Itaque melius est, quod post LAMB. multis placuit »belli conficiendi »*curam*," sed pressius plurimorum librorum vestigiis insistens coniicio in codice archetypo fuisse »belli conficiendi *ne-*»*tium*." — In seq. § nonnihil molestiae creant verba: »totam »opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris." Fieri potest, ut totius populi opinio, omnium opinio dicatur *tota opinio*, etsi exempla non suppeditant, sed aliud hic desidero, quod suspicionis dubiae, opinionis levis contrarium est. Hoc autem reddes CICERONI scribendo *certam opinionem* i. e. id quod multi certo futurum putabant.

Quod vulgabatur in § 49 »observationes, testificationes, se»ductiones testium, secessionem subscriptorum animadvertebant, »quibus rebus *certe ipsi candidatorum vultus obscuriores vi-*»*deri solent*" perversam continere sententiam et *vultus* interpolatori deberi MADVIGIUS docuit *O. A.* II. 373 locum aliis restituendum relinquens. Codices fere conspirant in his: — »quibus rebus *certe ipsi candidatorum obscurior ei videri solet*," unde KLOTZIUS haec extricavit: »quibus rebus *esse ipsi candi-*»*dato obscurior spes videri solet*." Ita oritur bona sententia, sed longius a scriptura tradita receditur. Leniori correctione res agi poterat: »quibus rebus *certe spes candidatorum obscu-*»*rior exhiberi solet*." Ad confirmandam hanc coniecturam duo afferam. Primum *ipsi* et *spes* facile commutari posse ostendit, quod in § 32 codd. habent »tantum *ipse* conatuque," ubi HALMIUS recte de KLOTZII coni. scripsit »tantum *spe* conatuque." Verbum autem *exhiberi* recte ponitur pro *ostendi*. Nam, ut tradit ULPIANUS in l. 3. § 8 *Dig. de hom. lib. exhib.*, proprie est extra secretum habere, in publicum producere, videndi tangendique facultatem praebere. Sic usurpatur *Acad.* I. § 18 »philosophiam professus sum populo nostro *exhibiturum*."

In § 51 liber Mon. tuetur, quod OR. ediderat »*Tum* erupit »e senatu." Sed aliam particulam in suo exemplo invenerant librarii codicum G. et E. Alter pro *tum* scripsit *que*, alter *qui*. Propterea H. MOMMSENI iussu edidit »*Atque*." Malim re-

vocare particulam conclusivam »*Itaque.*"

E PLUTARCHI *vita Cic.* 14 et DIONE XXXVII. 29 novimus consulem *τεθωρακισμένον* interfuisse comitiis consularibus. CICERO ipse, qui saepius se tum praesidio amicorum tectum fuisse narrat, hic addit se descendisse in campum »cum illa *lata* »*insignique* lorica" § 52. Rem ipsam nemo sanus in dubium vocabit; verba me sollicitant. Quid enim? nonne *lata* mirum tibi videtur loricae epitheton; quum illa corpori apta esse debeat, itaque pro corporis habitu latior vel angustior sit? Adiectivum illud mihi suspectum est, sed quod reponam non habeo certum. Nam quod statim se offert *lauta* vix de lorica dici potest; quod autem optime loricae conveniret *levis* (ut e VIRGILIO cognovimus »*levibus* hamis consertam loricam") nimis a codicum scriptura recedit. Fortasse acquiescendum in HULLEMANNI emendatione satis leni: »cum illa *late insigni* lorica."

§ 71. CICERO tenuiorum operam in petendo et adsectationem male a Catone reprehendi monet, quoniam hoc unum sit, quod candidatis tribuere possint. Qua in re utitur hoc argumento: »Si nihil erit praeter ipsorum suffragium, tenue est: »si ut suffragentur, nihil valent gratia. Ipsi *denique* cet." In HALMII editione videantur, quae ipse, MOMMSENUS, KAIJSERUS »in loco perobscuro" tentaverint. Mihi LAMBINUS aliique recte scripsisse videntur, vitiose distinxisse. Ponamus post *tenue est* minimam distinctionem. Ita priori conditioni »si nihil erit »praeter ipsorum suffragium" altera subiicitur »si nihil va»lent gratia ut suffragentur" i. e. ad suffragandum. (Cf. MADV. *ad Fin.* p. 332). Altera non est otiosa. Nam aliud est alicui tribuere *suffragium suum*, aliud *suffragari*. Illud semel fit in comitiis, hoc multo latius patet, estque adiuvare petentem, multorum suffragia ei conciliare. Satis erit exempli causa proferre *Off.* I. 138, ubi splendida domus, quam Cn. Octavius in Palatio aedificarat, *suffragata* domino ad consulatum narratur. Alia collegit BAKIUS *ad Cic. Leg.* p. 639. In iis, quae continuo sequuntur, accurata argumentatio postulat, ut pro »Ipsi *denique*" corrigatur »Ipsi *enim* — non dicere pro nobis, »non spondere, non vocare domum suam possunt."

In epilogo § 87. HALMIUS edidit: »Atque ita vos L. Murena, »iudices, orat atque obsecrat, *ut*, si — fuit, sit apud vos

»modestiae locus, cet." e coniectura addens *ut* post *obsecrat.* Non dicam eodem aut maiori iure post *fuit* illam particulam collocari posse, citans hac in re simillimum locum ex *Orat. p. Rosc. Am.* § 144; hoc dico STEINMETZIUM bonos codd. secutum, quibus nunc accedit G., vere restituisse: »Atque ita vos si »Murena — orat cet."

Omitto paucos locos, de quibus si sententia mea ferenda esset iurarem mihi non liquere, ut breviter ostendam multa in hac oratione legi, quae vel parum percepta vel minus recte explicata sint, quorum certe explicationem frustra quaeras in commentario P. MANUTII et in editione orationum VII, quam in usum scholarum AUG. MATTHIAE iterum paravit *Lipsiae* 1826. Aliis autem in hac re ducibus uti mihi quidem non licuit.

Quo maior utriusque interpretis est auctoritas, vera doctrinae laude parta, eo magis cavendum est, ne ab iis in errorem induci nos aliosve patiamur. Ad verba § 8 »hominis — »*causam tanti periculi*" MATTHIAE monuit »i. e. causam e tanto »periculo ortam." Scribere debuit: »causam cum tanto peri»culo coniunctam." Periculum enim oriebatur e causa, non contra. Itaque *tanti periculi* est genetivus qualitatis. — Rursus errat idem verba haec: »*Quaestura utriusque propemodum* »*pari momento sortis fuit*" e § 18 ita interpretatus: »sors »dedit utrique propemodum aequalem provinciam sc. Italicam." Sententia vero haec est: »in quaestura gerenda sors neutri »propitia fuit, *nullum*" iis »*sors campum dedit, in quo ex*»*currere virtus cognoscique posset.*" Recte MANUTIUS adscripsit haec ipsius CICERONIS verba. Sequuntur verba obscura, quibus mentio fit *legis Titiae*. ORELLIUS in *Ind. Leg.* p. 284 sq. recensuit varias de ea lege opiniones, quarum nullam probabilem existimo. Certissime falluntur, qui legem Titiam agrariam a. 654 latam respici putent. Nam decretum collegii augurum legem non iure rogatam mox sustulerat. Vid. *Cic. Leg.* II. § 31. Legem autem de XX quaestoribus in tabula aerea servatam et saepius editam, ultimum in *Delectu inscript. Rom.* ZELLIANO n. 1681, non esse partem legis Titiae, ut GÖTTLINGIUS coniecit, bene defendit G. A. BECKERUS *Ant. Rom.* II. 2, adn. 869. At MANUTIUS hoc recte vidit hic non tam dicendum fuisse, qua lege, sed qualis provincia Murenae sorte con-

tigisset. — In ultimis verbis § 25 antiquiores interpretes *notas* a Ictis compositas utcunque explicare maluerunt, quam ignorantiam suam fateri. Quam vani fuerint eorum conatus, non est quod doceamus, postquam NIEBUHRIUS certis codicum vestigiis insistens restituit: »*verba quaedam* composuerunt." Nondum satis hoc visum est RAVIO, qui *Var. Lect.* I. p. 14 sq. insigni audacia coniecit: »*nova carmina clam* composuerunt;" etiam nimis nuper MOMMSENO, qui quum paulo ante in codd. pro *lege agi* solum *lege*, hic vero in cod. G. nihil nisi »*acce*»*dam* composuerunt" invenisset, a CICERONE scriptum putat: »— *lege posset agi*, *quaedam* composuerunt." Male *verba* hinc expelluntur, quae non solum palaeographicis rationibus confirmantur, sed aptissime nominantur. In legis actionibus, quae ita vocatae sunt, quia ipsarum legum verbis accommodatae erant, res agebatur *verbis legitimis*. GAI. IV. 11. Exempla eiusmodi verborum dabit idem Ictus IV. 16, 21, 24. *Verbis* autem ita inhaerebant, ut propter nimiam subtilitatem deinde *per concepta* a praetore *verba*, *id est per formulas* litigari coeptum sit, ibid. 30. — Sine causa vetus formula actoris »inde ibi ego te ex iure manum consertum voco," in § 26 a CICERONE ob verbositatem derisa, negotium creavit interpretibus. *Inde ibi* neque *in eum locum* designat, ut MATTHIAE putabat a GRAEVIO inductus, neque idem est, quod *inibi* aut *indidem*. Sua utrique adverbio vis constat. Sententia est: ex hac causa in eo loco ut mecum manum conseras ego te hinc ex iure i. e. a praetore voco. Similiter in formula, qua adversarius utitur »unde — inde" dicta sunt pro: »qua ex »causa — ex ea causa." — Quanta difficultate laboret locus, § 47, ubi CICERO enumerat, quae a Servio in nova lege ambitus flagitata senatus repudiavit, docere possunt, quae e GARATONII commentariis in *Indice legum* ORELLIANO p. 218 sq. et in RINKESII *disp. de crimine ambitus* p. 119 seqq. leguntur. *Confusionem suffragiorum* MANUTIUS bene explicuit, vereque alii defenderunt *prorogationem legis Maniliae*, *aequationem gratiae*, *dignitatis*, *suffragiorum* non dici nova capita rogationis Servianae, sed invidiose his describi illam suffragiorum confusionem. Illud maxime ambiguum erat, quomodo CICERO legis Maniliae a. 687 latae, sed Scto sequenti anno abrogatae renovationem

appellare potuisset *prorogationem legis Maniliae.* Non poterat facilius meliusve ille scrupulus evelli, quam factum est ab HALMIO, qui MOMMSENI monitu edidit *perrogationem l. M.*, quo ducunt plures iique meliores libri, qui praebent *prerogationem.* Est illud quidem vocabulum novum, sed nihil obstat quominus a CICERONE fictum dicamus, quum de legibus *ferri* et *rogari*, *perferri* et *perrogari* in usu essent. Cf. KEMPFIUS *ad Val. Max.* I. 2, Ext. 1. — Oratio in § 48 hiat editorum culpa, qui quum non animadverterent id quod verbis »Atque ex omnibus illa plaga est iniecta petitioni tuae — maxima" inchoatum esset, multis interpositis interrumpi, deinde, ut fit, sub alia dicendi forma repeti et absolvi sic: »sed tamen quam »te securim putas iniecisse petitioni tuae," quod particulae *sed tamen* satis declarant, quae arctissime cohaerent, male divellerunt, quin etiam a verbis *sed tamen* novum caput inceperunt. Sublatis distinctionibus post *maxima* et *satietati* illa omnia: »de qua ab homine — occurro vestrae satietati" a reliqua oratione separanda sunt. — Quae CICERO dixit de Postumii Serviique filii criminibus non intercidisse, sed in oratione edita ab ipso omissa et solis titulis indicata esse, testimonio PLINII *Ep.* I. 20 constat. Sed quae proxime praecedunt illam partem orationis in § 57 aliter accipienda videntur, quam a MANUTIO et MATTHIA, si brevem huius admonitionem recte intelligo, factum est. P. Postumius studio accusandi Murenae ductus a praeturae petitione destiterat. Quod postquam CICERO lepida comparatione vituperavit, haec addit: »Cuius competitores si nihil deliquerunt, dignitati eorum concessit, »cum petere destitit: sin autem eorum aliquis largitus est, »expetendus amicus est, qui alienam potius iniuriam quam »suam persequatur." Ultima illi sic acceperunt, quasi Postumius deberet expetere amicum, qui iniuriam a competitore Postumio illatam persequeretur potius quam suam i. e. sibi illatam. Non placet tam contorta et longe quaesita explicatio. Mihi *expetendus amicus* est Postumius, dignus quem alii amicum sibi habere vellent, quum *alienam iniuriam* i. e. iniuriam Servio consulatum petenti illatam persequi mallet, quam *suam* i. e. quam eam, quam competitor aliquis largiendo ipsi intulisset.

Antequam manum de tabula tollo, iuvat proferre suspiciones quasdam, quibus lacunas in § 72, 80, 85 expleantur. Non is sum, qui divinando quid perierit vere assequi et resarcire me posse putem; sed lectores rogabo, ut benigne hunc lusum ingenii adspiciant, quantumque velint ei tribuant. HALMIUS optimos libros secutus § 72 extr. edidit: »Haec homines »* * * a suis tribulibus vetere instituto assequebantur * * *." Quae vero notantur e deterioribus »haec homines *tenuiores* »*primum nondum qui ea* suis cet." minime repudianda videntur, sed vestigia verae scripturae conservant. C. F. HERMANNUS in *Musei Philol. Bonn.* Vol. VI. p. 451 satis licenter inde extricavit: »Haec hom. ten. *primum, mox reliqui a* suis trib. »vet. inst. assequebantur." Forsitan mea restitutio probabilior iudicetur: »Haec hom. ten. *praemia donaque a* suis cet." Initio sequentis sententiae supplendo non spernenda excogitavit MOMMSENUS *de colleg.* p. 56, quae HALMII adnotatio continet.

In ea sententia, quae legitur § 80 »Nolite arbitrari medio»cribus consiliis aut usitatis viis aut * * *," pauca periisse verisimile est. Sententia non respuit haec: *alienis copiis rem publicam oppugnari.*

Paulo plus, si librario cod. Monac. fides habenda est, spatium duorum versuum in litura § 85 cubat, ut fere cogamur obtemperare Hippocrati desperatis medicinam adhibere vetanti. Sed qui semel verecundiae fines egressus est, quo non prorumpit! En, quid mihi in mentem venerit librorum ductus rimanti: »*Nunc* iam, qui impedituri sint *comitia, parati sunt.* »*Mox* illa pestis *imminebit, manus* importuna Catilinae prorum»pet, qua poterit, et *vim* populo Romano *minabitur*, in agros »cet." In his, ut suum cuique reddatur sive bene sive secus inventum, *minabitur* e cod. Palat. est, verba *parati sunt* LAMBINO, *manus* HALMIO, cetera mihi debentur. Tu, amice lector, *si quid novisti rectius istis, candidus imperti: si non, his utere mecum.*

Scr. *Amstelodami*
m. *Aprili* extr.

I. C. G. BOOT.

FOLIUM SIBYLLAE.

Quum nuper Procopii bellum Gothicum legerem incidi in locum tam mirifice et iculariter corruptum, ut me nihil umquam istiusmodi meminerim videre. Narrat Procopius I. 7. (pag. 33 editionis Dindorfii in Corp. script. Hist. Byzant.) sub initium belli quum ad Salonas atrocissime esset pugnatum in eo proelio occubuisse Mauricium, Mundi, Romanorum Ducis, filium et brevi post patrem ardentem ira ob filii necem quum stragem hostium ingentem edidisset telo ictum occubuisse et ipsum. Deinde ita pergit: τότε Ῥωμαῖοι ἀνεμνήσθησαν τῶν Σιβύλλης ἔπους, ὅπερ ᾀδόμενον ἐν τῷ πρὶν χρόνῳ τέρας αὐτοῖς ἔδοξεν εἶναι. ἔλεγε γὰρ τὸ λόγιον ἐκεῖνο, ὡς ἡνίκα ἂν Ἀφρικὴ ἔχηται ὁ κόσμος σὺν τῷ γόνῳ ὀλεῖται. τὸ μέντοι χρηστήριον οὐ τοῦτο ἐδήλου ἀλλ' ὑπειπὸν, ὅτι δὴ αὖθις ὑπὸ Ῥωμαίοις Λιβύη ἔσται καὶ τοῦτο ἐπεῖπεν, ὅτι τότε ξὺν τῷ παιδὶ ἀπολεῖται Μοῦνδος. λέγει γὰρ ὧδε·

ἀερίσας ἄρτα * * * * * * * * * * τζεριστασι.

omisi litteras decem medias, quarum formas Dindorfius ex codd. descriptas utcumque expressit, ego figuras litterarum typis referre non possum, sed quae sint illae litterae mox dicam. Videamus an illud Sibyllinum aenigma solvere possimus. Quid, quaeso, est ἀερίσας ἄρτα? Utere antiqua Codicum scriptura et videbis. AEPICACAPTA dedit Graecus scriba Graeca verba esse ratus, sed non sunt haec Graeca verba. Quid igitur? Nempe Africa capta, optime Latine, ut equidem opinor, namque quod olim cantabatur a Romanis oraculum verbis Latinis fuisse conceptum non miraberis. Inspice mihi ad hanc lucem decem litterarum figuras a Dindorfio rudi artificio depictas. Continuo agnosces esse: MUDUSCUMNA id est Mundus cum na-, nam lineola in MŪDUS scribas fefellit oscitantes. Quod superest quamquam pessime depravatum diu reluctari non potest: est enim natum ex toperibit. Itaque haec est ipsa Procopii manus: λέγει γὰρ ὧδε·

Africa capta Mundus cum nato peribit.

quibus statim haec subiungit: ἐπεὶ δὲ κόσμος τῇ Λατίνων φωνῇ ὁ Μοῦνδος δύναται, ᾤοντο ἀμφὶ τῷ κόσμῳ τὸ λόγιον εἶναι. Res certa et manifesta est.

C. G. C.

LECTIONES TULLIANAE.

SCRIPSIT W. G. PLUYGERS.

CAPUT II.

In superiore capite ad alia CICERONIS scripta a *Verrina* digressus eo iam revertor et librum II secundae Actionis pertractabo.

§ 59. Versamur adhuc in causa Epicratea. Bidini qui de pecunia Verri per Volcatium numerata nihil cum Epicrate conficere potuerant, queruntur se nummos frustra dedisse. Res percrebruit et in ore atque sermone omnium coepit esse. Verres ait se de hac re velle cognoscere. Volcatium vocat; nummos Bidinis reddi iubet; sed neque in Volcatium, qui iudicii corrumpendi causa pecuniam accepisset, neque in Bidinos qui dedissent animadvertit. Est aliud indicium hoc fuisse simulacrum iudicii non iudicium: Volcatius tanta ignominia accepta, qui coactus esset furtum reddere, post iudicium Verri inter familiarissimos et amicissimos esse pergit. *An hoc solum argumentum est nihil isto imprudente factum, quod Volcatius ei non succensuit? quod iste nec in Volcatium nec in Bidinos animadvertit? Est magnum argumentum; verum illud maximum, quod illis ipsis Bidinis, quibus iratus esse debuit, a quibus comperit, quod iure agere cum Epicrate nihil possent — idcirco suum decretum pecunia esse tentatum: his, inquam, ipsis non modo illam hereditatem, quae Epicrati venerat, sed — bona patria fortunasque eius Bidinis tradidit.* In ultimis quin Bidinorum nomen ante *tradidit* sit tollendum, nemo, opinor, semel monitus dubitabit.

§ 68. *Sopater quidam fuit Halicyensis —. Is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem praetorem rei capitalis cum accusatus esset, facile eo iudicio est liberatus. Huic eidem Sopatro iidem inimici ad C. Verrem — eiusdem rei nomen detulerunt. — Citatur reus: causa agitur Syracusis: crimina tractantur ab accusatore ea, quae erant antea non solum defensione, verum etiam iudicio dissoluta.* Lege: *crimina tractantur ab accusatore eadem.*

§ 74. Verri de Sopatro cognoscenti praesto est accensus Timarchides: *crebro se accensus dimittebat ad aurem Timarchides.* Non possunt nomen et appositum sine certa causa, quam hic non video, tam longo intervallo disiungi. *Timarchides* delendum est. In loco corruptissimo § 100 fortasse aliud remedium adhibendum erit, ut idem vitium in nomine M. Palicani tollatur. § 134: *qua ratione hic tantum apud istum libertus potuerit*, idem verborum ordo, quem modo reprehendi, nihil offensionis habet; dicitur quodammodo: quamquam est libertus.

§ 77. Pervenimus ad epilogum Sopatreï criminis, locum pessime habitum, quem vix spero me persanare posse, sed satis erit factum si occulta vulnera retexero.

Illud est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod iste, si ex hoc iudicio aliqua vi se eripuerit, in iudicibus sit necesse est, sententiam de capite civis Romani ferat, sit in eius exercitu signifer, qui imperium iudiciorum tenere vult. Hoc populus Romanus recusat, hoc ferre non potest: clamat permittitque vobis ut, si istis hominibus delectemini, si ex isto genere splendorem ordini atque ornamentum curiae constituere velitis, habeatis sane istum vobiscum senatorem, etiam de vobis iudicem si vultis habeatis: de se homines, si qui extra istum ordinem sunt, quibus ne reiiciendi quidem amplius quam trium iudicum praeclarae leges Corneliae faciunt potestatem, hunc hominem tam crudelem, tam sceleratum, tam nefarium nolunt iudicare. In *de se homines, si qui extra istum ordinem sunt*, libri tantum non omnes *si qui*. Ita dubitatur aut num qui extra senatum sint, aut num qui extra hunc ordinem sunt homines sint. Utrumque absurde. Etenim per ironiam fingi

licet in controversiam venisse sintne praeter senatores cives optimo iure, sintne denique liberi homines; verum qui fingit esse qui dubitent, num qui extra amplissimum ordinem sunt homines sint, de quo ne in servis quidem dubitatur, is modum mihi excedere videtur. Quae disputo iis obversata esse suspicor, qui *si* abiiciendum esse censuerunt. Quibus ego assentirer, si hac una particula deleta cetera sana et liquida essent. Id autem tantum abest ut ita sit, ut licet incommodum *si* omittas, nihil inconcinnius et obscurius dictum esse potuerit. Nam primum, nisi tota vis oppositionis frangatur, *de se* ad populum Romanum referatur necesse est, non ad novum subiectum *homines;* et sane aliquantum differt utrum dicas: populus Romanus de se hunc hominem iudicare non vult, an: homines nolunt. Deinde senatus non potest hoc loco recte per ullum pronomen demonstrativum indicari, nedum per pronomen *istum.* Neque etiam venuste dicitur: *de se homines — hunc hominem nolunt iudicare.* Hoc pro certo habeo CICERONEM non scripsisse: *homines si qui extra istum ordinem sunt.* Verum mihi nondum liquet utrum in his ipsius CICERONIS verba lateant, an scholion olim ad *se* adscriptum eiusmodi: *homines qui extra senatorium ordinem sunt.* Equidem si tantum illa scripta invenissem: *de se, quibus ne reiiciendi quidem amplius quam trium iudicum praeclarae leges Corneliae faciunt potestatem, hunc hominem — nolunt iudicare*, et praeterea nihil, fateor me nihil amplius fuisse requisiturum. Sane scio viros doctos negare CICERONEM nomina collectiva cum plurali iungere. Neque habeo exempla huius generis, qualia ex LIVIO aliisque peti possunt, quibus hanc doctrinam refutem, sed opponam locum CICERONIS qui nostro loco persimilis est *pro Balbo* § 22: *Cum aliquid populus Romanus iussit, id si est eiusmodi, ut quibusdam populis — permittendum esse videatur, ut statuant ipsi non de nostris sed de suis rebus quo iure uti velint, tum utrum fundi facti sint an non quaerendum esse videtur: de nostra vero republica, de nostro imperio, de nostris bellis, de victoria, de salute fundos populos fieri noluerunt.* Nonne CICERO dixit *noluerunt*, cogitavit *populus Romanus noluit?* Ecquis est qui *homines noluerunt* inculcare velit? Et ea loci ex *Verrina* ratio est ut numerorum anacoluthon et necessarium et non admo-

dum durum sit. Nam absurdum esset dicere: »populus Romanus de se, cui ne reiiciendi quidem potestatem leges Corneliae faciunt, hunc hominem iudicare non vult." Non enim universus populus reus est et reiicit, sed singuli de populo. Et facit pronominis *se* natura ambigua ut oratio sine ulla audientium offensione ex altero numero in alterum transeat. Sed quid de his statuendum sit libenter ego virorum doctorum iudicio permitto. Hoc unum teneo corruptam esse vulgatam lectionem.

Caeterum video ZUMPTIUM contra FERRATII sententiam (*Ep.* I. 1) censere Syllanam illam trium iudicum reiectionem lege Cornelia de repetundis fuisse constitutam. Primum si hoc ad eos tantum pertinebat, qui extra senatorium ordinem essent, non video qua ratione in lege de repetundis de ea re sanciri potuerit, qua soli tenebantur senatores. Cf. *pro Balbo* § 54 et *pro Rabir. Post.* § 12 seqq. Tum parum probabile videtur CICERONEM cum contemtu loqui de ea lege, ex qua lege ipse accuset; neque etiam hanc certam legem si spectaret, plurali numero uteretur. Spectat nisi fallor eam legem Syllanam qua, lege Sempronia abrogata, iudicia senatui restituta sunt, quam legem hoc ipso tempore Cotta vehementer oppugnabat.

Idem vir doctus FERRATIUM secutus hoc Syllae institutum ad eos solos refert qui extra amplissimum ordinem essent. Fortasse recte. Quamquam dubitare licet. Certe Verris exemplo ad hanc rem demonstrandam non satis caute FERRATIUM usum esse video, quasi ex ipso CICERONE constaret Verrem plures quam tres iudices reiecisse. Nam trium tantum iudicum a Verre reiectorum apud CICERONEM mentio exstat, P. Sulpicii Galbae, C. Cassii, P. Cervii. Quos addit FERRATIUS Sex. Peducaeum, Q. Considium, Q. Iunium, eos Verres non reiecisse dicitur sed *reiici passus esse* (*Verr.* I § 18); quod, quamquam cuiusmodi sit non satis intelligo, certe significare non potest eos homines ab ipso esse reiectos. FERRATII errorem non profero, ut de ingeniosissimi ac doctissimi viri laude quidquam detraham, sed ne error propagetur, neve alius post alium quod minime certum est pro certo venditare pergat.

§ 79. *Hunc hominem in iudicum numero habebimus? hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit?* Duas huius loci

novi interpretationes. Sunt enim qui statuant *alteram decuriam senatoriam* unam esse de tribus, quas lex Aurelia instituerit, quam legem quo tempore causa Verrina acta sit iam populus iussisset, ita tamen ut sequenti demum anno secundum eam decuriae iudicum essent describendae. At quo tempore prioris actionis oratio habita est secundaeque actionis oratio habita esse fingitur, lex Aurelia promulgata quotidie in contionibus agitabatur necdum perlata erat. Ex multis locis qui eo pertinent, conferatur unus III § 223. Ergo hoc constat in loco nostro decuriam senatoriam non esse decuriam ex lege Aurelia, quae hoc tempore nulla erat.

Altera interpretatio est MADVIGII v. c. qui in disputatione de tribunis aerariis (*Opusc. Acad. altera* p. 261) ponit senatores, quum ex lege Cornelia soli iudicarent, in duas decurias fuisse descriptas, nullo discrimine, sed ut faciliorem rationem sortitio haberet, quum eodem tempore plura iudicia exercerentur. His obstare mihi videtur quod altera decuria non potest eximie senatoria dici, si utraque iudicum est de senatoribus, praeterque has duas nulla alia hominum alius ordinis. Tum quid refert populi Romani in utra decuria Verres iudicaturus sit, qui in neutra ferendus erit. Equidem contendo quoquo modo iudices ex lege Cornelia distributi fuerunt, eius rei inepte hic et putide fieri commemorationem. Movet oratoris indignationem non quod Verres in hac vel illa decuria erit, sed quod omnino iudicabit. Mihi *hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit* interpolata esse videntur. Est scholion quod pertinet ad: *hunc hominem in iudicum numero habebimus.* Id enim explicatione indigere videbatur, quemadmodum Verres ni condemnatus esset per se iudex futurus esset. Magister antiquitatem eatenus tenebat, ut sciret fuisse tempus quo aut duae decuriae iudicum essent, quarum altera senatoria (ex lege Iulia): aut duo genera iudicum esse dicerentur, alterum senatorum, alterum hominum qui extra hunc ordinem essent (ex lege Aurelia, qua de re prudenter disputat MADVIG l. l. p. 244 n. et p. 257); sed ignorabat homo haec omnia post actam demum causam Verrinam esse constituta.

§ 87. Thermis praeter alia egregia veteris artificii opera

quae Verres ad insaniam concupivit, *erant signa ex aere complura, in his eximia pulchritudine ipsa Himera in muliebrem figuram formata ex oppidi nomine et fluminis.* Formare aliquem ex nomine suo est talem oculis repraesentare qualem esse aut fuisse ex nomine eius coniecturam facis; v. c. Romae aedes erant Veiovis; nominis origo ne Romanis quidem satis nota erat, sed quoniam *vegrandia farra colonae, quae male creverunt, vescaque parva vocant*, (OVID. *Fast.* III. 445) erant qui Veiovem Iovem parvulum esse existimarent. Artifex autem qui Veiovis signum puerili vultu atque habitu finxerat, deum ex eius nomine in puerilem figuram formasse dici potest. Hoc si ad locum nostrum transferimus, sensus erit Himeram in muliebrem figuram formatam fuisse, quod oppidi et fluminis nomen mulierem significaret, i. e. quod nomen esset feminini generis. Sentio sic exire perridiculam sententiam, nec tamen aliam explicationem video. *Ex oppidi nomine et fluminis* magistrum olim ad *ipsa Himera* adscripsisse arbitror; discipulis exposuit unde deae sit nomen.

§ 94. Verres Sthenio Thermitano, qui non passus esset haec signa tolli, vehementer iratus facit ut eius nomen ad se deferatur. Sthenius profugit. Tum Verres *palam de sella ac tribunali pronuntiat, si quis absentem Sthenium rei capitalis reum facere vellet, sese eius nomen recepturum, et simul ut — nomen deferret Agathinum coepit hortari. Tum ille clare omnibus audientibus se id non esse facturum —. Hic tum repente Pacilius quidam — accedit: ait si liceret, nomen absentis deferre se velle. Iste vero et licere et fieri solere et se recepturum. Itaque defertur.* Pacilius non dixit se absentis nomen velle deferre si hoc fieri liceret, sed si liceret absentis nomen deferre, se Sthenii nomen velle deferre. Rectius igitur ita distinguetur: *si liceret nomen absentis deferre, se velle.* Iterum corrigatur verborum distinctio § 102 in hunc modum: *Deinde Romae, cum res esset acta in senatu omnes istius amici in his etiam pater eius hoc defendebat: licere fieri; saepe esse factum: iste quod fecisset aliorum exemplo institutoque fecisse;* vulgo legitur *hoc defendebat licere fieri: saepe* etc. Tum cum ORELLIO legendum est: *defendebant.* Nec est ulla idonea causa cur sperna-

mus fragmenti Vaticani lectionem: *cum haec ac[ta rès esset]*; quum praesertim Lag. 42 p. m., quamquam *haec* omittat, eundem verborum ordinem servet: *cum acta res esset.* Pronomen omissum fecit, ut in reliquis libris verba transponerentur.

§ 105. Copiose Cicero in hac ipsa oratione crimen corruptarum tabularum publicarum explicat, quas Verres ita correxerat ut Sthenii nomen coram delatum esse videretur. Dum codex circumfertur, ita pergit orator et hunc locum concludit: *Is mihi etiam Sthenium litteras publicas corrupisse causa incognita iudicavit, qui defendere non potuit se non ex ipsius Sthenii nomine litteras publicas corrupisse.* Non est verisimile oratorem hic maluisse respicere ad ea quae Verres in priore actione defenderat, quam ad ea quae argumentis modo prolatis responsurus erat aut respondere poterat. Ex librorum igitur *potuit* et *potuerit* neutrum placet; *poterit* unice verum mihi esse videtur. Tum Hottomanni sententiam amplector qui coniicit legendum esse *iudicabit.*

§ 114. De eodem Sthenio haec leguntur: *Denique nunc vide quid inter te — et hunc Siculum qui abs te — est condemnatus intersit. Hunc civitates ex Sicilia permultae testimonio suo legationibusque ad eam rem missis publice laudant: te omnium Siculorum patronum una Mamertina civitas, socia furtorum ac flagitiorum tuorum, publice laudat, ita tamen novo more, ut legati laedant, legatio laudet.* Hunc locum totum adscripsi, ut recitanti facile iudicium esset, quantopere illud *publice laudat* numerum frangat orationemque retardet. Equidem haec a magistro addita esse arbitror.

§ 124. Quum Agrigentinorum duo genera essent, unum veterum, alterum colonorum, cautum erat legibus ne plures essent in senatu ex colonorum numero quam ex vetere Agrigentinorum. Verres qui omnia iura pretio exaequasset in his quoque duobus generibus civium turbavit. Nam cum esset ex veterum numero quidam senator demortuus, ad Verrem empturi venerunt illum locum senatorium non solum veteres, verum etiam novi. *Fit, ut pretio novus vincat literasque a praetore*

afferat Agrigentum. Agrigentini ad istum legatos mittunt etc. Non debebant hoc loco editores spreta optimi Lag. 42 auctoritate librum Vaticanum sequi. Lag. 42 habet: *Fit ut pretio novus vincat literasque a praetore auferat. Agrigentini* etc. *Auferre* autem in hoc genere exquisite non sine cupiditatis ac turpitudinis notione dicitur is qui pretio aut precario aliquid impetrat, quod impetrare non debebat. Cic. *Ep. ad Q. fr.* II. 15 § 3: *In senatu lusit Appium collegam propterea isse ad Caesarem, ut aliquem tribunatum auferret.*

§ 157. Verre praetore venerat tempus quo in civitatibus Siciliae censores essent creandi. Is occasionem quaestus faciendi non praetermittit: ostendit sese in omnibus civitatibus censores esse facturum, scilicet *ut studia cupiditatesque honorum atque ambitiones ex omnibus civitatibus tollerentur, quae res evertendae reipublicae solerent esse* (§ 132). Concurritur undique ad mercatum Syracusas, fiunt licitationes, describuntur censores, ut quaestus amplior esset singulis censoribus denarii trecenti ad statuam praetoris imperantur. Rogat Cicero: *quamobrem censores ad statuam tibi conferebant? — Ob beneficium? Ergo hoc fatebere, abs te haec petita esse: nam empta non audebis dicere: te eos magistratus hominibus beneficii, non rei publicae causa permisisse? Hoc cum tute fateare, quisquam dubitabit, quin tu istam apud populos provinciae totius invidiam atque offensionem non ambitionis neque beneficiorum collocandorum, sed pecuniae conciliandae causa susceperis.* Is ambitionis causa aliquid facit qui sive in praesenti honoris contentione sive in spem futuram popularium gratiam sibi conciliare studet. Ambitio est inter cives, neque ullus inter praetorem et provinciales ambitioni locus est: *Verr.* II. 154: *Etenim sic C. Verrem praeturam in Sicilia gessisse constat, ut cum utrisque satisfacere non posset et Siculis et togatis, officii potius in socios quam ambitionis in cives rationem duxerit. Ep. ad Q. fr.* I. 2. § 4: *De hoc genere toto, ne forte me in Graecos tam ambitiosum factum esse mirere, pauca cognosce.* Verum fac esse ambitionem in provinciales, stulta sane est ista ambitio qua provinciae totius invidia atque offensio suscipiatur. Mihi Cicero simulatum illud in socios officium respexisse videtur quo Ver-

res comitia censoria in praetorium transtulerat, scilicet ut ambitio tolleretur, quae res evertendae reipublicae soleret esse. Lego *non ambitionis tollendae neque b. c.* Ita quoque singula nomina verbum habebunt.

§ 142. Recte ac iusta de causa a secunda persona ad tertiam transitur in: *Verum ubi tandem aut in quibus statuis ista tanta pecunia consumta est? Consumetur, inquies. Scilicet exspectemus legitimum illud quinquennium: si hoc intervallo non consumpserit, tum denique nomen eius de pecuniis repetundis statuarum nomine deferemus;* nam in prioribus de ipso crimine adversarii inter se contendunt; sed in refellenda criminis defensione, orator se ad iudices convertit. Minus recte in proximis inchoata nova argumentatione oratio primum in tertia persona permanet, tum ad secundam transgreditur: *Reus est maximis plurimisque criminibus in iudicium vocatus: HS. tricies ex hoc uno genere captum videmus. Si condemnatus eris non, opinor, id ages, ut ista pecunia in quinquennio consumatur in statuis: sin absolutus eris, quis erit tam amens qui te ex tot tantisque criminibus elapsum post quinquennium statuarum nomine arcessat?* Nam quod primum in genere ponitur, *reum esse*, hoc idem in sequentibus distinguitur et explicatur: *si condemnatus eris — si absolutus eris.* Nullis libris credam oratorem haec, quae tam necessario cohaerent, ita disiunxisse ut alterum ad iudices, altera ad reum dicere voluerit. Lego: *Reus es.*

Recte iterum iudices alloquitur in sequentibus: *Ita si neque adhuc consumpta est ista pecunia, et est perspicuum non consumptum iri, licet iam intelligamus inventam esse rationem quare et iste HS. tricies ex hoc uno genere conciliarit et ceperit, et ceteri, si hoc a vobis erit comprobatum, quam volent magnas hoc nomine pecunias capere possint.* Sed in his a correctore peccatum esse suspicor. Verba *conciliare* et *capere* coniunguntur ut lex, cuius haec ipsa verba esse videntur, iudicibus in animos revocetur. In lege Servilia certe, cuius multa capita quin in legem Corneliam translata sint vix dubitari potest, plus semel legitur: *qui pecuniam abstulerit, ceperit, coegerit, conciliaverit, averterit* (cap. 1.). CICERONEM hoc loco ver-

ba legis retinuisse suspicor, in quibus solemne est in talibus omitti coniunctionem; deleo *et* inter *conciliarit* et *ceperit*. Eadem de causa *Verr.* III § 91 lego: *pecuniae per vim — captae conciliatae.* In aliis locis librorum auctoritatem mecum habeo: III. 71, Lag. 42: *Quid est aliud capere conciliare pecunias in quo te lex tenet*; ibid. § 194, Lag. 42: *Utrum tibi pecuniae coactae conciliatae videntur adversus leges?* corrige *legem*; ibid. § 218 libri omnes, ut videtur: *cum iudices sitis de pecunia capta conciliata.*

§ 149. Multi pro testimonio dixerant metu sese ac malo coactos Verri ad statuas pecuniam contulisse. CICERO defensioni huic crimini a reo quaesitae occurrit; quae cuiusmodi sit in sequentibus exponit: *Mihi — renuntiatur ita constitui a tuis patronis, hominibus ingeniosis, causam tuam et eos ita abs te institui et doceri: ut quisque ex provincia Sicilia gravior homo atque honestior testimonium vehementius dixerit, siculi Siculi multi primarii viri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis defensoribus dicere: »inimicus est propterea quod arator est." Itaque uno genere, opinor, circumscribere habetis in animo genus hoc aratorum, quod eos infenso animo atque inimico venisse dicatis, quia fuerit in decumis iste vehementior. Ergo aratores inimici omnes et adversarii sunt: nemo eorum est quin perisse te cupiat.* Unus Lag. 42 *Siculi* omittit. Fortasse similitudine vocabulorum *siculi* et *Siculi* librarius in errorem inductus est. Facile igitur patiar si quis *Siculi* archetypo restituere velit, modo ne CICERONEM ita scripsisse contendat. Nam ne dicam de figura orationis in qua *multi* necessario ceteris omnibus praemittendum est, nec magis ullum vocabulum ante se patitur, quam v. c. in: *scitis quam multi et quam multa priore oratione dixerint* (§ 156) *testes* ante aut post *quam multi* inculcari posset: sed interpositum illud *Siculi* argumentationem evertit. Verres enim suo »*inimicus est propterea quod arator est*", non tantum Siculorum gravia testimonia oppugnare, constituerat, sed omnium aratorum etiam civium Romanorum, qui magno numero in Sicilia arabant. Verum nolo plura de ea re disputare, praestat ipsum CICERONEM audire qui § 155 hunc locum respiciens dicit: *modo aratorum honestissimorum homi-*

num ac locupletissimorum et Siculorum et civium Romanorum maximum numerum a te alienasti, i. e. dixisti a te alienos esse. Maximus ille numerus hominum honestissimorum ac locupletissimorum supra *multi primarii viri* dicuntur, qui si Siculi fuerunt, non video quomodo CICERONEM inconstantiae culpa liberemus; contra deleto *Siculi* singula singulis in utroque loco respondent.

Sequitur in § 150: *Verum esto: alio loco de aratorum animo et iniuriis videro: nunc quod mihi abs te datur id accipio, eos tibi esse inimicissimos. Nempe, ita dicis, propter decumas. Concedo, non quaero iure an iniuria sint inimici.* Libri *nempe id ait* et *nempe ita dicis.* Utrumque a magistris interpolatum esse arbitror. *Nempe propter decumas* ab oratore ipsi Verri tribuuntur, cui respondet: *concedo* etc.

§ 156. Iterum considerare volo locum quem supra posui: *Dixerunt Halesini, Catinenses, Tyndaritani, Hennenses, Herbitenses, Agyrinenses, Netini, Segestani: enumerare omnes non est necesse: scitis quam multi et quam multa priore actione dixerint.* Quaero utrum *multi* in praedicato sit, ut loquuntur, an in subiecto; hoc volo: diciturne »*Halesinos ceterosque scitis quam multi et quam multa dixerint*," ut sensus sit non singulos ex singulis civitatibus sed et multos ex singulis civitatibus dixisse et multa dicta esse: an vero *multi* absolute positum est et cum *dixerint* ita coniungendum, ut dicatur magnum omnino esse numerum eorum qui testimonia dixerint, eosque multa dixisse? Etenim si hoc orator voluit (et vix dubitare licet quin id voluerit) necessario scribendum erit: *scitis quam multi quam multa dixerint.* In alia enim forma orationis dicendum est: »scitis multos multa dixisse," non: »multos et multa." Cf. CIC. *Ep. ad Q. fr.* I. 3 § 5: *de quo scribunt ad me quidem multi multa et se sperare demonstrant.*

§ 157. *Omnes — hoc in hac causa intelligent, hoc animo esse Siculos, ut, si in istum animadversum non sit, sibi relinquendas domos ac sedes suas et ex Sicilia decedendum atque adeo fugiendum esse arbitrentur. Hos homines tu persuadebis ad ho-*

norem atque amplitudinem tuam pecunias maximas voluntate sua contulisse? Credo, qui te in tua civitate incolumem esse nollent, hi monumenta tuae formae ac nominis in suis civitatibus esse cupiebant. Res declarabit, ut cupierint. Iam dudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum erga te voluntatis argumenta colligere videor, utrum statuas voluerint tibi statuere an coacti sint. In hac ipsa causa intellectum est Siculos noluisse Verrem in sua civitate incolumem esse, scilicet ex gravibus testimoniis quae in eum dixerunt. Itaque legendum est *qui te — incolumem esse volunt.* Tum extrema: *utrum statuas — coacti sint* delenda censeo. Sunt ab hoc loco aliena: CICERO non amplius versatur in statuarum crimine probando, non colligit argumenta utrum Siculi officio permoti an vi atque imperio adducti statuas posuerint, de ipsa voluntate disputat, quae cuiusmodi fuerit ostendit ex iis, quae in statuis Verri positis facta sunt statim postquam is de provincia decessit. Neque etiam in hac re recte dictum est *utrum statuas voluerint tibi statuere an coacti sint.* Nulla oppositio est inter *velle* et *cogi.* Dicendum erat: »utrum statuas *voluntate sua* tibi posuerint, an coacti sint."

§ 166. »*Aratores inimici sunt propter decumas.*" *Quid? qui agros immunes liberosque arant cur oderunt? cur Halesini? cur Centuripini? cur Segestani? cur Halicyenses?* Quinque quum sint in Sicilia sine foedere immunes civitates ac liberae, Centuripina, Halesina, Segestana, Halicyensis, Panormitana (*Verr.* III § 13), non possum mihi persuadere ut quatuor de quinque civitatibus nominatim enumeratis quintam CICERO sine mentione praetermiserit Panormitanam, quum praesertim in ipso iudicio Panormitanorum legati adessent qui de Verris avaritia quererentur (*Verr.* II § 120). Fac hanc unam civitatem de quinque liberis Verrem non odisse, prudentius sane orator fecisset si id, quod contra causam erat, singularum nominibus omittendis dissimulasset. Librarii oculos iam antiquissimis temporibus aut ὁμοιοτέλευτα fefellisse videntur, aut *cur* iteratum. CICERONEM scripsisse suspicor: *cur Harlesini? cur Centuripini? cur Panormitani? cur Segestani? cur Halicyenses?*

»DER AROLSENER STEIN.”

Onder dezen titel heeft de Breslausche geleerde Huschke, in zijn werk *die Oskischen und Sabellischen Sprachdenkmäler* (Elberfeld 1856. 8°.) S. 268—275, een zoo grooten epigraphischen misslag begaan, dat wij er het stilzwijgen niet over mogen bewaren. Hij tracht daar namelijk een onuitgegeven opschrift, hetwelk in grieksche letters op een serpentijnsteentje der verzameling te *Arolsen* gegraveerd is, met veel geleerdheid en vernuft uit de oud-italische talen te verklaren. Wanneer men nu bedenkt dat gemeld opschrift tot de oud-italische taaltakken in geene betrekking staat, maar tot de categorie der tamelijk goed bekende gnostieke overblijfsels behoort, (waaraan de hr. Huschke zelfs niet in de verte gedacht heeft), kan men zich verbeelden hoe onzinnig de resultaten dier geleerde verklaringsproeve moesten uitvallen. Misschien besparen wij anderen de moeite van die verhandeling te lezen, door eenvoudig op te geven: den tekst van dat opschrift, de lezing en vertaling van Huschke, en eene korte verklaring, volgens gelijkluidende door Matter uitgegevene opschriften in zijne bekende *Histoire du Gnosticisme*.

Tekst van den *Arol-tischen steen*.	Lezing van Prof. Huschke.	Vertaling van Prof. Huschke.
1. IAW.	*Iam*.	*Medicamentum*
2. ANAΛBA. . . .	*analba*.	*aegritudines*
3. ABΛANAΘ. . .	*ablanaϑ*. . . .	*leniit* (*lenit?*)
4. ΣABAΘW. . . .	*vabaϑs*.	*tostus*,
5. AΔWNAION. .	*adsnaion*. . . .	*infirmorum*
6. EΛWAION. . .	*elsaion*.	*valentium*
7. ΛAKIWB. . . .	*lakimb*.	*dissipavit* (*dissipat*)
8. BHΛBΛAAN. .	*bηlblaan*. . . .	*febrem*;
9. AÉHIOTW. . .	*aeηιουs*.	*semper salutaris*
10. FEΣENΓEN. .	*vevengen*. . . .	*venit in*
11. BAPΦAPAN. . .	*bar faran*. . . .	*barbaram*
12. ΓHN.	*gηn*.	*terram*.

Dat zelfs Huschke’s *lezing* onjuist is, willen wij niet urgeren, omdat hij uitging van de *idée fixe*, dat het opschrift uit de oud-Italische dialecten moest verklaard worden, en daarom heeft hij zeer bekende, laat-grieksche lettervormen voor oud-

italische gehouden. Maar dat hij de letter ω, die overal in dit opschrift als eene omgekeerde M geschreven is (ꟽ), willekeurig nu eens voor eene M, dan weder voor eene S opvatte, kan door niets worden gewettigd, en is alleen uit zijn opgevat vooroordeel verklaarbaar. De mislukte verklaring van het opschrift valt duidelijk in het oog, wanneer men vergelijkt MATTER's verklaring van geheel gelijke namen en formules van gnostieke monumenten.

1. IAꟽ. Bij de Gnostieken de *genius der maan*; MATTER p. 43 Pl. II, B, 8; p. 44 Pl. V, 7; p. 54 Pl. VII, 1 cf. Pl. VI, 3 en 6.

2 en 3. ANAΛBA ABΛΛNAΘ. *De pneumatische, door den bijstand van den vader des lichts;* MATTER p. 79 Pl. VI, 6; p. 88 Pl. VII, 8 cf. p. 18 Pl. I, E, 11; p. 43 Pl. II, B, 8; p. 65 Pl. IV, 7; p. 73 Pl. V, 8 en 9. Zie MATTER's *Excursion gnostique* II, 5.

4. ΣABAΘꟽ, in plaats van ΣABAꟽΘ, gelijk bij MATTER p. 66 Pl. IV, 8 en 9, cf. p. 54 Pl. I. *Heirscharen*, d. i. *de hemelligchamen*, die zoo langen tijd als goddelijk vereerd werden.

5. AΔꟽNAION. Een bekende hebreeuwsche naam van God (AΔꟽNAI) met den griekschen uitgang van den vierden naamval (ON); MATTER p. 79 Pl. VI, 6. Wanneer deze naam, gelijk op den Arolsischen steen, met ΣABAꟽΘ vereenigd voorkomt, behoort die formule, volgens MATTER, als een *astrologische talisman* beschouwd te worden.

6. EΛꟽAION. Wederom een bekende hebreeuwsche naam van God, met den griekschen accusativuitgang ON.

7 en 8, zijn nog niet door MATTER ontcijferd.

9. AEHIOTꟽ. Deze zeven klinkers van 't grieksch alphabet, beteekenden bij de Gnostieken *de zeven planetarische werelden;* MATTER p. 30 Pl. I, F. fig. 7; p. 53 Pl. II, C, fig. 6.

10. FEΣENGEN. De eerste twee lettergrepen van dit woord zijn nog niet verklaard; de derde EN schijnt, zoo als ook HUSCHKE ze heeft opgevat, te behooren tot het volgende

11 en 12. BAPΦAPAN ΓHN; welk slot beteekent, dat dit steentje, of het gebruik er van, of van de invocaties er op vermeld, *in den vreemde* (in barbara terra) bijzonder nuttig zijn.

Leyden den 10 *April* 1856. L. J. F. JANSSEN.

VARIAE LECTIONES.

SCRIPSIT C. G. COBET.

(*Continuantur e* V. *pag.* 272).

Quemadmodum, ut supra ostendimus, *διαβεβλῆσθε* apud Andocidem evasit, eodem modo in Aristophanis Lysistrata vs. 149. servatum est:

εἰ γὰρ καθῄμεθ' ἔνδον ἐντετριμμέναι,

in *καθήμεθ' ἔνδον* per multa saecula a correctoribus tutum, qui suo more grassati sunt in Ranis 919. *ἵν' ὁ θεατὴς προσδοκῶν καθοῖτο*, ubi Dobraeus (ad Plut. 992.) recte reposuit *καθῇτο*. In eadem fabula vs. 1045 sqq. ita legitur:

μὰ Δί', οὐδὲ γὰρ ἦν τῆς Ἀφροδίτης οὐδέν σοι. B. *μηδέ γ' ἐπείη.*
ἀλλ' ἐπὶ σοί τοι καὶ τοῖς σοῖσιν πολλὴ πολλοῦ 'πικαθοῖτο,
ὥςτε γε καὐτόν σε κατ' οὖν ἔβαλεν.

ubi quod Dobraeus reponi iussit *'πικαθῇτο*, non animadvertit sententiae loci adversari. Non enim imprecatio haec est sed acerba nequitiae exprobratio. Equidem locum et alio nomine vitiosum sic constituerim, ut ab initio legatur:

μὰ Δί', οὐ γὰρ ἐπῆν τῆς Ἀφροδίτης οὐδέν σοι.

nam sic demum recte respondetur: *μηδέ γ' ἐπείη*, et est verbum *ἐπεῖναι* in talibus proprium: *ἔπεςι χάρις, ἄνθος, τιμή*, aut contra *αἰσχύνη, δέος, φόβος, κέρδος* et similia. Deinde cum Bergkio legendum *πολλὴ πολλοῦ 'πικαθῆτο* vel *'πικαθῆςο*, tum transposuerim *ἀλλ' ἐπί τοι σοὶ καὶ τοῖς σοῖσιν*, namque haec est legitima particulae sedes. Sed eodem modo *καθοίμην* expellendum est ex Cyropaedia V. I. 8. *ἴσως δ' ἂν καθοίμην ἐκείνην θεώμενος*, cui redde suum *καθήμην*. Aliud exemplum est in Lysistrata vs. 253:

ἄλλως γὰρ ἂν
ἄμαχοι γυναῖκες καὶ μιαραὶ κεκλήμεθ' ἄν.

ubi Brunckius optime optativum revocavit κεκλῄμεθ' ἄν. Felicissimo acumine Dawesius in Miscell. Crit. pag. 338 ab interitu servavit optativum ἐμπλῄμην, ἐμπλῇο, ἐμπλῇτο, quem scribae funditus sustulerant, quia ἐνεπλήμην quid esset plane nesciebant, quam Atticis propriam formam olim reperi in Lysia sub monstrosa corruptela latentem XXVIII. 6. ἐπειδὴ τάχιςα ἐνέπλήνυτο καὶ τῶν ὑμετέρων ἀπέλαυσαν, ἀλλοτρίους τῆς πόλεως ἑαυτοὺς ἡγήσαντο, ubi ἐνέπληντο verum esse satis apparet, sed nondum sic emendatio loci perfecta est. Quid requiram sic patefaciam ut Dionysii Halicarnassensis locum prius emendem, ad quod exemplum multi multorum loci et in his Lysiae locus certa et evidenti correctione sanari poterunt. Legitur enim in Dionysii A. R. III. 35. ἀποκτείναντες δὲ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὅσοις ἔτυχεν εἶναι, πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν ἐμβαλεῖν κατὰ πολλοὺς τόπους. Verae lectionis certa vestigia servavit, ut solet, Codex Urbinas: ἔτυχεν ἐνεῖναι πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν. Quid notius est quam πῦρ ἐνιέναι pro *ignem iniicere*, quod omnes dixerunt et Homerus ante omnes, et iterum Dionysius III. 56 πῦρ ἐνεῖναι ταῖς ὕλαις ἐκέλευσεν. Itaque certum est scribi oportere: καὶ τῶν ἄλλων ὅσους ἔτυχον, ἐνεῖναι πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν, quo facto vel caecus videat ἐμβαλεῖν a temerario correctore adiectum esse de suo, qui eadem opera ὅσοις ἔτυχεν emendavit scilicet. Simillimum vitium inquinat locum Demosthenis p. 178. οἱ μὲν ἐπαινοῦντες τοὺς προγόνους ὑμῶν λόγον εἰπεῖν μοι δοκοῦσι προαιρεῖσθαι κεχαρισμένον οὐ μὴν συμφέροντά γ' ἐκείνοις οὓς ἐγκωμιάζουσι ποιεῖν. Agnoscam Demosthenis compositionem quum rescriptum erit: κεχαρισμένον μέν, οὐ μὴν συμφέροντά γ' ἐκείνοις οὓς ἐγκωμιάζουσιν expuncto ποιεῖν. Postquam μέν excidit post κεχαρισμένον (quod scribitur κεχαρισμέν cum gravi ον significante) corrector ποιεῖν addidit. Interpolatio eiusdem generis funditus perdidit sententiam alterius loci apud Demosthenem in eadem oratione p. 185: οἱ κεκτημένοι (τὰ χρήματα) τοιοῦτον ἔχουσι νοῦν, ὥςτ' εἰ πάντες οἱ ἐνταυθὶ λέγοντες φοβοῖεν, ὡς ἥξει βασιλεὺς — οὐ μόνον οὐκ ἂν εἰσενέγκαιεν ἀλλ' οὐδ' ἂν δείξειαν οὐδ' ἂν ὁμολογήσειαν κεκτῆσθαι. Repone pro absurdo δείξειαν veram scripturam

δόξειαν (et quis nescit quam saepe δεῖξαι et δόξαι male confundantur?) et statim ultro excident interpolata verba *οὐδ' ἂν ὁμολογήσειαν*. Quid sit *οὐδ' ἂν δόξειαν κεκτῆσθαι* et locupletes cives illis temporibus celare opes et *dissimulare* solitos nemo ignorat. Queritur Isocrates in Areopagitica § 35 praeteriisse illa tempora *ὅτ' οὐδεὶς ἀπεκρύπτετο τὴν οὐσίαν*, et dudum antea pecuniosus homo in Aristophanis Ranis *ῥακίοις περιλάμενος κλάει καί φησι πένεσθαι*. Luculentissimum autem est de ea re testimonium Isocratis *περὶ Ἀντιδόσεως* § 159. ubi et haec verba leguntur, quae cum Demosthenicis comparanda sunt: *πολὺ γὰρ δεινότερον καθέστηκε τὸ δοκεῖν εὐπορεῖν ἢ τὸ φανερῶς ἀδικεῖν.*

Quia nihil esse scio utilius quam huiusmodi errores *ἐπ' αὐτοφώρῳ* deprehensos vidisse quam plurimos et sic latentem adhuc fraudem librorum et certis vestigiis indagare discimus et evidenti correctione sanare, non gravabor pauca etiam de genere hoc adiicere. In Dion. Halic. A. R. VIII. 12. edebatur: *οἱ στρατηγοὶ ἐξῄεσαν διὰ ταχέων πρὶν ἕκαστα γενέσθαι Ῥωμαίοις τὰ βουλεύματα δῆλα*, reperta est in Urbinate vera lectio: *πρὶν ἔκπυστα γενέσθαι Ῥωμαίοις τὰ βουλεύματα*. Tenemus sciolum, qui quum *ἕκαστα* vitiose pro *ἔκπυστα* esset scriptum *δῆλα* de suo addidit. Similia multa e Dionysio colligi possunt, si quis Silburgianam editionem ad Codicis Urbinatis lectiones exigere volet. Similia et in ipso Dionysio et in aliis passim nobis ipsis emendanda supersunt, in quibus postquam vitii sedem odoratus fueris et veram scripturam assecutus inepta homuncionum emblemata ultro excidunt. Cuius rei non aliud umquam reperi luculentius exemplum quam in Euripidis fragmento apud Plutarchum *de aud. poët.* p. 20 D. ubi poëtae manum latentem in hac scriptura vetustissimi libri Marciani: *τί δῆτα οὖσιν δεῖ σε κατθανούμενον;* hanc olim esse demonstravi:

τί δῆτα θύειν δεῖ σε κατθανούμενον;

quibus Palamedes respondet:

ἄμεινον. οὐδεὶς κάματος εὐσεβεῖν θεούς.

ubi postquam ΘΥΕΙΝ in ΟΥCIN depravatum est alii *κάμνειν* temere addiderunt, alii *κατθανεῖν* substituerunt, alii alia turbarunt. Iuvat ad hanc lucem primum restituere Philippi regis dictum apud Stob. Floril. XLVIII. 21. *Φίλιππος ἔλεγε δεῖν τὸν*

βασιλέα μνημονεύειν ὅτι ἄνθρωπος ὢν ἐξουσίαν εἴληφεν ἰσόθεον, ἵνα προαιρῆται καλὰ μὲν καὶ θεῖα, φωνῇ δὲ ἀνθρωπίνῃ χρῆται. Quis ultima potest sine risu relegere? Quid multa? corrige: *φρονῇ δὲ ἀνθρώπινα.* Innumeris in locis *φ* pro *φρ* scribi solet, quoniam haec in libris oculis distingui non possunt nisi hoc agas et quae legas intelligas; hinc *φονῇ* et *φωνῇ* natum est: deinde homo lepidus dedit quod vides. In suavissimo libello, qui *Γυναικῶν ἀρεταί* inscriptus inter Plutarcheos circumfertur p. 255 D. legitur: *ἐβόα δεινὰ ποιεῖν αὐτοὺς εἰ δῆμος ἀξιοῦντες εἶναι ταῦτα τολμῶσι καὶ ἀσελγαίνουσι τοῖς τυράννοις ὅμοια*, emenda *ταὐτὰ τολμῶσι*, tum senties *ὅμοια* sciolo deberi. Sed quid Plutarchum moror et sequiores: apud Demosth. p. 118. scribitur *υἱὸς ἐν οὐσίᾳ πολλῇ γεγονὼς γνήσιος*, si vis Demosthenem ipsum audire rescribe *ἐπ' οὐσίᾳ πολλῇ* et *γνήσιος* expunge. Iterum irrepsit *γνησίους* apud Demosthenem p. 1390. *τούτους δὲ [γνησίους] γόνῳ τῆς πατρίδος πολίτας εἶναι.* Apud eundem p. 124. legimus: *πολλάκις γάρ ἔμοιγ' ἐπελήλυθε καὶ τοῦτο φοβεῖσθαι, μήτι δαιμόνιον τὰ πράγματ' ἐλαύνῃ*, mala manus addidit *φοβεῖσθαι* et sic *ἐλαύνῃ* natum est. Dixerat Orator, ut opinor: *πολλάκις ἔμοιγ' ἐπελήλυθε καὶ τοῦτο· μήτι δαιμόνιον τὰ πράγματ' ἐλαύνει*; et pag. 138. *τὴν δὲ τῶν δούλων ἀπεύχεσθαι δήπου μὴ γενέσθαι δεῖ*, non est Demosthenis compositio tam dura et aspera, sed *ἀπεύχεσθε δήπου μὴ γενέσθαι* expuncto *δεῖ*. et pag. 329. *ἐν τίσιν οὖν σὺ νεανίας καὶ πηνίκα λαμπρός*; legendum arbitror *ἐν τίσιν οὖν σὺ νεανικὸς καὶ πηνίκα*; deleto *λαμπρός*. et pag. 489. *ἃ τῇ παρ' ἐκείνοις πολιτείᾳ συμφέρει ταῦτ' ἐπαινεῖν ἀνάγκη καὶ ποιεῖν*, qui totum locum diligenter perpenderit et quid potissimum agat Orator probe perspexerit fortasse mecum reponet *ταῦτ' ἀνάγκη καὶ ἐπαινεῖν*, ut hodieque multi in simili re quae vehementer improbant tamen coacti *ἐπαινοῦσιν, οὐ μὴν ποιοῦσί γε.* Similiter p. 597. *ἀλλ' ἃ πάντες ἑοράκατε ἴσθ' ὅτι πρώην Εὐβοεῦσιν ἐβοηθήσατε* repone *ἀλλὰ πάντες* et *ἑοράκατε* excidet, quo facto locus sanus erit: obiter pag. 606. pro *κἂν μὲν ἐναντία λέγειν φῇ* expunctis duabus litterulis male repetitis emicabit vera lectio *κἂν μὲν ἀντιλέγειν φῇ*. et pag. 1046. *τοὺς δὲ νομίζοντας ἀπολλύειν ὅταν εἰς τὸ κοινόν τι δαπανήσωσιν* emenda *ὅ τι ἂν* et *τι* alieno loco positum delebitur. Foede corruptus locus est pag. 1145. *πρὸς δὲ τούτοις οὐδ' ἐν τῷ Πειραιεῖ ὄντα*

ἄφθονα ὀθόνια καὶ ςυππεῖα καὶ σχοινία οἷς κατασκευάζεται τριήρης ὥςε πρίασθαι, resecta ludimagistri annotatione haec sola genuina esse arbitror: πρὸς δὲ τούτοις οὐδ' ἐν τῷ Πειραιεῖ ἦν ἀφθονία ὥςε πρίασθαι. Multiplici corruptela laborat locus p. 1381. οὐκοῦν δεινὸν πρὸς μὲν τοὺς ἀςυγείτονας οὕτω καλῶς καὶ ἀκριβῶς διορίσασθαι περὶ ἑκάςου, τὴν δὲ περιφανῶς πεπορνευμένην οὕτως αἰσχρῶς καὶ ὀλιγώρως ἐάσετε — ἀτιμώρητον. Arena sine calce: sed in manifesto vitio tenue indicium veram lectionem aperiet. Eximius Codex S. Parisinus servat διωρίσασθαι, in quo latet διωρίσθαι (ut passim - σθαι et - σασθαι permiscentur). Hinc emergit lectio proba et sincera haec: οὔκουν (non οὐκοῦν) δεινὸν πρὸς μὲν τοὺς ἀςυγείτονας οὕτω καλῶς καὶ ἀκριβῶς διωρίσθαι, τὴν δὲ - ἀτιμώρητον εἶναι deleto ἐάσετε, quod nunc nullo modo poterit retineri. Simili medicina utendum in Aeschinis oratione de F. L. § 12. ἐδεῖτο ὑμῶν πρεσβευτὴν ἑαυτῷ πρὸς Φίλιππον ἑλέσθαι ἵν' εἴ πως δύναιτο ἀπολάβοι τὰ λύτρα, quicumque meminit quomodo Athenienses utantur voculis εἴπως videbit ἵν' esse delendum scribendumque εἴπως δύναιτο ἀπολαβεῖν. et in Ctesiphontea § 146. πλείω γὰρ ὑμᾶς ἀγαθὰ ὑφ' ἑαυτοῦ ἔφη ἀπὸ τοῦ βήματος πεπονθέναι ἢ ὑπὸ τῶν ςρατηγῶν ἐκ τοῦ ςρατηγείου, ineptissime hoc dictum est: opponuntur enim inter se manifesto ἀπὸ τοῦ βήματος et ἐκ τοῦ ςρατηγείου, quasi vero οἱ ςρατηγοὶ ἐν τῷ ςρατηγείῳ τὴν πόλιν ὠφελεῖν possent, quemadmodum Orator ἐπὶ τοῦ βήματος. Aeschines inimicum suum induxerat odiose admodum et invidiose ita dicentem: πλείω ὑμᾶς ἀγαθὰ ὑφ' ἑαυτοῦ ἀπὸ τοῦ βήματος πεπονθέναι ἢ ὑπὸ πάντων τῶν ἐκ τοῦ ςρατηγείου, quod animose dictum est pro ὑπὸ πάντων τῶν ςρατηγησάντων, et sic demum recte videbitur Demosthenes διαδικασίαν γράψαι τῷ βήματι πρὸς τὸ ςρατηγεῖον, quod paulo ante dicitur. Non est Graeco more composita oratio ibid. § 224. καὶ παρὰ τῷ αὐτῷ ἐν 'Ωρεῷ κατήγου καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς τραπέζης ἔφαγες καὶ ἔπιες καὶ ἔσπεισας καὶ τὴν δεξιὰν ἐνέβαλες ἄνδρα φίλον καὶ ξένον ποιούμενος καὶ τοῦτον ἀπέκτεινας. Attico scriptore digna haec est compositio: καὶ παρ' ᾧ ἐν 'Ωρεῷ κατηγάγου (non κατήγου) — ποιούμενος, τοῦτον ἀπέκτεινας. Simillima vitii origo est in Cyropaed. VII. v. 40. Ἄρα, ἔφη, ὦ ἄνδρες, νῦν μὲν καιρὸς διαλυθῆναι; αὔριον δὲ πρωῒ ἔλθετε. Quam inepta sit vulgata lectio optime apparebit si veram apposuero: Ὥρα,

ἔφη, ὦ ἄνδρες, νῦν μὲν διαλυθῆναι. ubi ὥρα in ἄρα depravatum est corrector καιρός addidit. In Anabasi V. vii. 5. egregiam Xenophontis orationem idem genus mendi inquinat: ἀκούσατε οὖν μου, πρὸς θεῶν, inquit, καὶ ἐὰν μὲν ἐγὼ φαίνωμαι ἀδικεῖν οὐ χρή με ἐνθένδε ἀπελθεῖν πρὶν ἂν δῶ δίκην· ἐὰν δὲ ὑμῖν φαίνωνται ἀδικεῖν οἱ ἐμὲ διαβάλλοντες οὕτως αὐτοῖς χρῆσθε ὥσπερ ἄξιον. Vel pueri sciunt quid intersit inter φαίνομαι ἀδικεῖν et φαίνομαι ἀδικῶν. quid autem proderit innocentia si poenas dare oportebit ὃς ἂν φαίνηται ἀδικεῖν; unusquisque videt genuinum esse ἐὰν μὲν ἐγὼ φαίνωμαι ἀδικῶν, ut sexcenties in ea re dici solet, et opponi ἐὰν δὲ οἱ ἐμὲ διαβάλλοντες, abiecto emblemate ὑμῖν φαίνωνται ἀδικεῖν, quod etiam si bene Graeca oratio fuisset tam insulsum et frigidum est ut servari non possit. Eodem modo interpolatus locus est VII. iv. 26. προπίνω σοι, ὦ Σεύθη, καὶ τὸν ἵππον τοῦτον δωροῦμαι. Athenienses enim in tali re solebant dicere: προπίνω σοι τὸν ἵππον τουτονί, et Xenophontem suspicor non aliter scripsisse quam populares omnes solebant. Misere corruptus est eodem interpolationis genere locus Xenophontis in Hellenicis VI. v. 48. ὁπότε δὲ καὶ ἡμεῖς ἀγαλλόμεθα οἱ συναγορεύοντες βοηθῆσαι ἀνδράσιν ἀγαθοῖς ἧπου ὑμῖν γε τοῖς ἔργῳ δυναμένοις βοηθῆσαι γενναῖα ἂν ταῦτα φανείη. Restitues sententiam et Graecitatis usum sic scribendo: ἀγαλλόμεθα συναγορεύοντες ἀνδράσιν ἀγαθοῖς expunctis οἱ et βοηθῆσαι. Solet enim verbum ἀγάλλομαι cum participio coniungi, quemadmodum αἰσχύνομαι, quod est ei e regione oppositum, ut in Agesilao V. 3. πονῶν ἠγάλλετο et in Hierone VIII. 5. διαλεγόμενοι ἀγαλλόμεθα τοῖς προτετιμημένοις, et aliis locis: opposuit inter se Xenophon συναγορεύειν et ἔργῳ βοηθῆσαι et ita optime loci sententia constat. Duos e Platone locos subiiciam. In Phaedone legitur p. 85 B. ἀλλὰ τούτου γε ἕνεκα λέγειν τε χρὴ καὶ ἐρωτᾶν ὅ τι ἂν βούλησθε, ἕως ἂν οἱ Ἀθηναίων ἐῶσιν ἄνδρες ἕνδεκα. Quicumque linguae Graecae et Atticae interiorem notitiam longo usu sibi comparavit dabit mihi vitiosam et absurdam hanc esse orationem οἱ Ἀθηναίων ἄνδρες ἕνδεκα: neque enim Ἀθηναίων ἄνδρες sanum esse potest neque οἱ ἄνδρες ἕνδεκα. Quam ridiculum esset dicere οἱ Ἀθηναίων ἄνδρες τριάκοντα! Solemne est omnibus dicere οἱ τριάκοντα et οἱ ἕνδεκα. Itaque quum in vetustis libris esset ΕΩΣΑΝΟΙΠΑΕΩΣΙΝ, id est:

ἕως ἂν οἱ ἕνδεκα ἐῶσιν, notae numerorum turbas dederunt, ut saepe, et interpolando ineptam lectionem vulgatam homunciones invexerunt. Magis perspicua unicuique fraus est in libris de Legibus IX. p. 854 D. μαστιγωθεὶς ὁπόσας ἂν δόξῃ τοῖς δικασταῖς ἐκτὸς τῶν ὅρων τῆς χώρας ἐκβληθήτω. τάχα γὰρ ἂν δοὺς ταύτην τὴν δίκην γένοιτ' ἂν βελτίων σωφρονισθείς. tralaticium mendum in ultimo vocabulo commissum frigidum additamentum et peperit et tutum praestitit. Frequenter vidi inter se permutari ἐρασθείη et ἐρασθείς, ἐπιβουλευθείη et ἐπιβουλευθείς, ἐπιφανεὶς et ἐπιφανείη et similia, cuius rei alias exempla expromam in locis nondum emendatis. Scribe autem σωφρονισθείη et languidum emblema βελτίων ἂν γένοιτο in marginem statim exulatum abibit. Thucydidis unum locum afferam IV. 135. προσελθὼν γὰρ νυκτὸς καὶ κλίμακα προσθεὶς μέχρι μὲν τούτου ἔλαθε· τοῦ γὰρ κώδωνος παρενεχθέντος οὕτως ἐς τὸ διάκενον πρὶν ἐπανελθεῖν τὸν παραδιδόντα αὐτὸν ἡ πρόσθεσις ἐγένετο. Latet in verbis παρενεχθέντοσ οὕτωσ vera scriptura παρενεχθέντοσ ἐν τοσούτωι, interea, quod ubi restitueris dilabentur verba insiticia πρὶν ἐπανελθεῖν τὸν παραδιδόντα αὐτόν, in quibus rei ratio pro παραδιδόντα requirit aoristum παραδόντα. Praeterea μέχρι μὲν τούτου ἔλαθε satis frequenti errore scriptum esse videtur pro μέχρι μέν του ἔλαθε. Non teneo me quin his addam locum Xenophontis nuperrime simillimo mendo liberatum in Hellenicis III. III. 1. Edebatur: ἐπεὶ δέ, ὡς εἰώθεσαν, αἱ ἡμέραι παρῆλθον καὶ ἔδει βασιλέα καθίστασθαι, ubi optimi libri παρῆλθον omittunt. Palmaria emendatione revocavit Dindorfius ἐπεὶ δὲ ὡσιώθησαν αἱ ἡμέραι, ex Photii annotatione; Ὁσιωθῆναι ἡμέρας λέγουσιν ἐπὶ θανάτῳ τινός. Quod Dindorfius docet αἱ ἡμέραι de certo dierum numero dici verum est sed in re omnibus nota: itaque suspicor ΑΙΙΗΜΕΡΑΙ olim in libris fuisse αἱ δέκα ἡμέραι, ut apud Herodotum, quem Dindorfius affert VI. 58. ἀγορὴ δέκα ἡμερέων οὐκ ἵσταταί σφι, de eadem re scribentem. Facilius etiam mihi dabitur in Xenophontis Ἱππαρχικῷ II. 2. pro ὑπὸ τῆς πόλεως ὑπάρχουσι διῃρημέναι φυλαὶ corrigendum esse διῃρημέναι ι (δέκα) φυλαί. Nunc ad Lysiam revertar postquam ex ipso Dionysio ultimum huius fraudis exemplum attulero, quod exstat in A. R. IX. 7. πλησίον τοῦ χάρακος ἱστάμενοι γυναῖκάς τ' ἀπεκάλουν ἅπαντας καὶ τοὺς ἡγε-

μόνας αὐτῶν τοῖς δειλοτάτοις τῶν ζώων ἐοικέναι λέγοντες ἐκάκιζον, quoniam qui sic hostem lacessunt σκώπτειν potius videntur quam λοιδορεῖν, suspicor pro ἐκάκιζον Dionysium scripsisse εἴκαζον, quod in tali re proprium et exquisitum verbum est, quo multi veteres saepe sic utuntur, imprimis Comici et Plato et Xenophon. Recepto autem εἴκαζον continuo ἐοικέναι λέγοντες insiticia esse apparet et verum esse τοῖς δειλοτάτοις τῶν ζώων εἴκαζον. Itaque in Lysiae loco eadem ratione turbatum esse suspicor et haec mihi sana lectio esse videtur: ἐπειδὴ τάχιστα ἐνέπληντο τῶν ὑμετέρων, ἀλλοτρίους τῆς πόλεως ἑαυτοὺς ἡγήσαντο: caetera quomodo irrepserint et verbum ἀπολαύειν huic criminationi non convenire facile intelligitur. Ergo quum ἐνεπλήμην prorsus obsolevisset et solum ἐμπλησθῆναι superesset, factum est ut vetus forma obscuraretur et periret. Hinc in Lysistrata vs. 235. in omnibus Codd. legitur:

εἰ δὲ παραβαίην ὕδατος ἐμπλησθῇ κύλιξ.

pro ἐμπλῇθ' ἡ κύλιξ a Dawesio acutissime repertum, qua emendatione nihil esse potest evidentius. Antiquam scripturam ΕΜΠΛΗΙΘΗΚΥΛΙΞ homunciones non capiunt et ἐμπλησθῇ substituunt. Articulum necessarium esse in ἡ κύλιξ et pro coniunctivo optativum requiri neque intelligunt neque curant. Quod idem Dawesius in Acharnensibus 236. reperit ἐμπλήμην confirmavit Ravennas, in quo diserte ἐμπλήιμην scriptum est. Vulgatam scripturam ἐμπλείμην veteres magistri ut possunt defendunt comparantes Homericum Iliad. N. 288.

εἴπερ γάρ κε βλεῖο πονεύμενος ἠὲ τυπείης.

ad quem locum nil mali suspicantes Magistri annotant: ἐστι δὲ ἀκόλουθον μετοχῇ τῇ βλέμενος. — ὡς οὖν θέμενος θεῖο οὕτω βλέμενος βλεῖο. Hoc vero est κλώθειν ἀσύγκλωστα et βλέμενος ne est quidem Graecum vocabulum. Ut ἐνεπλήμην, ἔμπλησο, ἐμπλῄμην, ἐμπλῆσθαι et ἐμπλήμενος Attica sunt, sic Homerica ἐβλήμην, ἔβλητο, βλῆτο, βλῆσθαι et βλήμενος, ut in βλήμενος ἰῷ, βλήμενος ἠὲ τυπείς et passim. Itaque optativi iusta forma est βλῄμην, βλῇο, βλῇτο et reddendum Poëtae: εἴπερ γάρ κε βλῇο, quod dudum Brunckius ad Lysistratam 253. praecepit, ὡς γὰρ ἐμπλήμενος ἐμπλῇο, οὕτω καὶ βλήμενος βλῇο, ut opinor. Cum Homerica forma βλῇο comparanda est forma optativi ex aoristo ἐφθίμην propagata φθίμην (e φθιίμην

contractum) φθῖο, φθῖτο, cuius duo certa exempla in Odyssea aetatem tulerunt: κ. 50.

κατὰ θυμὸν ἀμύμονα μερμήριξα
ἠὲ πεσὼν ἐκ νηὸς ἀποφθίμην ἐνὶ πόντῳ
ἢ ἀκέων τλαίην καὶ ἔτι ζωοῖσι μετείην.

alterum est λ. 330.

πάσας δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω
πρὶν γάρ κεν καὶ νὺξ φθῖτ' ἄμβροτος.

quod eodem modo dictum est atque ἐπιλίποι μ' ἂν ἡ ἡμέρα et similia, quod significabat magister, qui olim ad φθῖτο adscripsit: ἐπιλίποι. Qui olim φθεῖτ' scribebant sequebantur veterem usum, quo νείκη, τειμή, κρείνω sim. pro ι longo scribebatur et sic φθείσεσθαι pro φθίσεσθαι et alia ἀρχαϊκῶς sine errore exarantur, sed vitiosum est φθεῖσθαι pro φθίσθαι, in quo ι breve est ut in φθίμενος. Forma μεμνῄμην, quae intacta iam apud Homerum servata est Iliad. Ω. 745.

οὐδέ τί μοι εἶπας πυκινὸν ἔπος, οὗ τέ κεν αἰεί
μεμνῄμην νύκτας τε καὶ ἤματα δακρυχέουσα.

Semel et iterum in Platonis egregiis Codicibus prope sine labe evasit, ut in Republ. VII. 518 A. εἰ νοῦν γε ἔχοι τις μεμνῇτ' ἄν, ubi quod in optimis libris est μέμνητ' ἂν manu ducit ad necessarium optativum μεμνῇτ' ἄν: quod in caeteris circumferri videbis μέμνοιτ' ἂν et μεμνοῖτ' ἂν nil nisi indoctam correctorum temeritatem arguit. Saepius κεκτῇτο inviolatum ad nos pervenit in libris de Legibus: pag. 731 C. οὐδεὶς οὐδὲν ἑκὼν κεκτῇτο ἄν ποτε (ubi scribe κεκτῇτ' ἄν, namque necessaria est in talibus elisio, ut in εἴποιμ' ἄν, θαυμάσαιμ' ἄν, sim.): 742 B. ἃ καὶ κακός τις κεκτῇτ' ἄν, 776 B. ποῖα ἄν τις κεκτημένος ἐμμελεστάτην οὐσίαν κεκτῇτο et 931 D. πάντων κυριώτατα ἂν κεκτῇτο, ex quibus locis unusquisque statim corrigat locum in Legibus XII. pag. 957 C. ἢ μάτην τοὔνομα νῷ προσῆκον κέκτητ' ἂν ὁ θεῖος ἡμῖν καὶ θαυμαστὸς νόμος: vetus enim vitium κέκτητ' ἄν, quod et Stobaeus agnoscit Floril. XLVI. 104, cedat aliquando verae scripturae κεκτῇτ' ἄν. Eodem exemplo emendari oportet Xenophontis locum in Agesilao IX. 7. εἰ φίλην τὴν πόλιν ἔχοι πλείστους δὲ φίλους κέκτηται, ubi non est κεκτῷτο retinendum, quam barbaram formam Schneiderus invexit, sed emendandum κεκτῇτο, ut in Heraclidis κεκτῄμεθα pro κεκτώ-

μεθα. Inutili coniectura Elmsleius in Iphigenia Aulid. 404. pro

αἶ αἶ, φίλους ἄρ' οὐχὶ κεκτήμην τάλας,

substituebat φίλους ἂν οὐχὶ κεκτήμην. Vulgata sanissima est οὐκ ἐκεκτήμην ἄρα φίλους, οὐκ εἶχον ἄρα φίλους et similia passim, quae ab eo dicuntur quem spes et opinio fefellerat quique se deceptum et frustratum esse nunc demum intelligit et moestus errorem agnoscit suum, ut in Hercule Furente 341.

σὺ δ' ἦσθ' ἄρ' ἥσσων ἢ 'δόκεις εἶναι φίλος.

ubi obiter corrige ἧσσον ἢ 'δόκεις εἶναι φίλος, dicitur enim ἧσσον φίλος ut μᾶλλον φίλος in Helena 92. τίν' ἂν ἔχοις μᾶλλον φίλων; et alibi. Plane gemellus locus est in Oreste 709.

ἄφιλος ἦσθ' ἄρ', ὦ πάτερ, πράσσων κακῶς.

Passim ἄρα imperfecto aut plusquamperfecto subiectum (rarius enim ἄρα praecedit verbum) dolorem animi significat, quale est quod Brutum moriturum usurpasse narrant versus Euripideos:

ὦ τλῆμον ἀρετή, λόγος ἄρ' ἦσθ', ἐγὼ δέ σε
ὡς ἔργον ἤσκουν. σὺ δ' ἄρ' ἐδούλευες τύχῃ.

Non debebat ergo Elmsleius sollicitare verba φίλους ἄρ' οὐχὶ κεκτήμην τάλας, sed idem optime perspexit errorem in Sophoclis Oedipo Tyranno commissum et ab aliis et ab Eustathio, nullius iudicii homine, ad Hom. Iliad. Ψ. 361, qui pro exemplo optativi μεμνῴμεθα affert hunc ipsum Sophoclis senarium:

ἀρχῆς δὲ τῆς σῆς μηκέτι μεμνῴμεθα,

vidit enim Elmsleius ι adventicium esse et coniunctivum μεμνώμεθα a poëta esse scriptum, de qua forma nulla fuit unquam dubitatio.

Mendum est in Heraclidis vs. 145.

πολλῶν δὲ κἄλλων ἑστίας ἀφιγμένων
ἐν τοῖσιν αὐτοῖς τοῖσδ' ἕσταμεν λόγοις,
κοὐδεὶς ἐτόλμησ' ἴδια προσθέσθαι κακά.

palam est enim medium senarium significare τὰ αὐτὰ ταῦτα λέγομεν, sed quoniam sententia loci εἴπομεν, non λέγομεν aut ἐλέγομεν, postulat, sequitur ἕστημεν pro ἕσταμεν esse emendandum. Quod post pauca sequitur vs. 150.

οὐ γὰρ φρενήρη γ' ὄντα σ' ἐλπίζουσί που
μόνον τοσαύτης ἧς ἐπῆλθον Ἑλλάδος
τὰς τῶνδ' ἀβούλους συμφορὰς κατοικτιεῖν,

duplex vitium concepisse mihi videtur, quorum alterum in ἐλπίζουσι latere arbitror: namque non dixisse haec de Heraclidis fetialem et alia indicia patefaciunt et τῶνδε, pro quo ἑαυτῶν fuisset dicendum. Verum ex sua ipsius persona insolenter homo petulans haec iacit:

οὐ γὰρ Φρενήρη γ' ὄντα σ' ἐλπίζω τί που
μόνον τοσαύτης ἧς ἐπῆλθον Ἑλλάδος
τὰς τῶνδ' ἀβούλους συμφορὰς κατοικτιεῖν,

ut ἐπῆλθον de se ipse dicat, qui tantam partem Graeciae obierit Heraclidas undique exposcens et expellens. Οὔ τί που quod saepissime irridentis est et cavillantis protervi hominis personae perquam accommodatum est. *Non enim*, inquit, *tam dementem te esse* opinor, *ut horum causam suscipias.* Alterum vitium est in ἀβούλους συμφορὰς κατοικτιεῖν, quae verba Elmsleius sic interpretatur, ut mirer quomodo sibi ipse satisfacere potuerit vir Graece peritissimus et vocabulorum potestatem ex interiore Graecitatis notitia et optimorum scriptorum usu elicere solitus. »Συμφορὰς ἀμηχάνους", inquit, »*eodem sensu dixit poëta* Med. 552. "Ἄπορα πράγματα *dicunt Comici.*" Quae quomodo cum ἀβούλοις συμφοραῖς bene componantur neminem videre arbitror. Suspicor autem reponendum esse vocabulum, quod apud Hesychium et in Bekkeri Anecdotis p. 322, 5. e Tragica λέξει descriptum exstat: Ἀβούλως: ἀφρόνως, ἀμαθῶς, et est in Rheso 761.

ἡμεῖς δ' ἀβούλως κἀκλεῶς ὀλώλαμεν.

Opponuntur igitur inter se Φρενήρη γ' ὄντα et ἀβούλως κατοικτιεῖν, ut in Euripidis versiculo apud Plutarchum Moral. p. 812 E.

τέκτων γὰρ ὢν ἔπραττες οὐ ξυλουργικά.

et in Sophoclis Electra 1481.

καὶ μάντις ὢν ἄριϛος ἐσφάλλου πάλαι.

et saepe in re simili.

Excidit necessaria pars sententiae vs. 193 sqq.

οὐ γάρ τι Τραχίς ἐϛιν οὐδ' Ἀχαϊκόν
πόλισμ', ὅθεν σὺ τούσδε, τῇ δίκῃ μὲν οὔ,
τὸ δ' Ἄργος ὀγκῶν, οἷάπερ καὶ νῦν λέγεις,
ἤλαυνες ἱκέτας βωμίους καθημένους.

ubi sic constabit sententia si legeris:

οὐ γάρ τι Τραχὶς οὐδ' Ἀχαϊκὸν τάδε
πόλισμ', ὅθεν σύ κτέ.

quod dictum est ut in Andromache 168. *οὐ γάρ ἐσθ' Ἕκτωρ τάδε*, et bis in Cyclope vs. 63.

οὐ τάδε Βρόμιος, οὐ τάδε χοροί,
Βάκχαι τε θυρσοφόροι.

et vs. 203.

τί βακχιάζετ'; οὐχὶ Διόνυσος τάδε,
οὐ κρόταλα χαλκοῦ τυμπάνων τ' ἀράγματα.

et flebiliter ut in Troadibus 100: *οὐκέτι Τροία τάδε*. Saepenumero et Comici sic loquuntur: Aristophanes in Ecclesiaz. 943:

οὐ γὰρ τἀπὶ Χαριξένης τάδ' ἐϛιν.

et Teleclides apud Suidam v. *τάδ' οὐ παρὰ Κενταύροισιν*, et Eriphus apud Athen. 137 D.

τάδ' οὐ Κόρινθος οὐδὲ Λαΐς, ὦ Σύρε,
οὐδ' εὐτραπέζων Θετταλῶν ξένων τροφαί.

Saepe sic780 ferociter et minaciter loquebantur, ut apud Thucydidem VI. 77. Hermocrates: *βουλόμεθα δεῖξαι αὐτοῖς ὅτι οὐκ Ἴωνες τάδε εἰσὶν οὐδὲ Ἑλλησπόντιοι καὶ νησιῶται, οἳ δεσπότην ἢ Μῆδον ἢ ἕνα γέ τινα ἀεὶ μεταβάλλοντες δουλοῦνται, ἀλλὰ Δωριῆς ἐλεύθεροι ἀπ' αὐτονόμου τῆς Πελοποννήσου τὴν Σικελίαν οἰκοῦντες.* Eadem igitur ferocia Athenarum robur extollens Iolaus ita dixit:

οὐ γάρ τι Τραχὶς οὐδ' Ἀχαϊκὸν τάδε
πόλισμα.

ubi postquam *τάδε* excidit senarium qualicumque modo expleverunt.

In versu 250 sqq.

σὺ δ' Ἄργος ἐλθὼν ταῦτά τ' Εὐρυσθεῖ φράσον,
πρὸς τοῖσδέ τ', εἴ τι τοῖσίδ' ἐγκαλεῖ ξένοις,
δίκης κυρήσει.

emendandum est *κυρήσειν*, namque haec palam est Demophontem dicere: *ταῦτά τε Εὐρυσθεῖ φράσον καὶ ὅτι δίκης κυρήσει, καὶ ὅτι τεύξεται τῶν δικαίων*, suntque haec ita per copulas *τε — τε* composita, ut utraque pars dicti e verbo *φράσον* sit suspensa: itaque non aliter ea sententia in verbis poëtae poterit inesse, nisi quum *κυρήσειν* restitutum erit. Haud absimile vitium a scribis commissum et a Criticis correctum est vs. 494.

κἀμοὶ λέγει μὲν οὐ σαφῶς, λέγει δέ πως,
ἡμᾶς μὲν ἄλλην γαῖαν εὑρίσκειν τινά,
αὐτὸς δὲ σῶσαι τήνδε βούλεται χθόνα,

ubi βούλεσθαι certa emendatione restituit primus Reiskius, deinde alii, sed nemo eam recepit, quasi vulgata lectio ullo pacto servari aut excusari posset. Haec quoque per voculas μέν et δέ sic composita sunt, ut λέγει — βούλεσθαι αὐτός non minus sint inter se coniungenda quam λέγει ἡμᾶς εὑρίσκειν, sed non capiebant homunciones, quid esset ἡμᾶς μὲν εὑρίσκειν, αὐτὸς δὲ βούλεσθαι, quoniam ipsi in talibus contra antiquae Graecitatis certam legem αὐτὸν δὲ βούλεσθαι negligenter dicebant, deinde inscite veterem usum depravabant, cuius rei complura exempla in priore parte expromsimus. Peridoneum exemplum video afferre Dobraeum ad h. l. ex Demosthenis Midiana p. 580, 9. νομίζεις ἡμᾶς μὲν ἀνέξεσθαί σου, αὐτὸς δὲ τυπτήσειν; Alia quaedam Dindorfius apposuit Xenophontis Hellen. II. I. 26. αὐτοὶ γὰρ νῦν ϛρατηγεῖν, οὐκ ἐκεῖνον, ubi maior pars librorum αὐτοὺς γάρ exhibet. Idem in simili re Demostheni reddidimus ipsi p. 1080. αὐτὸς κρίνεσθαι καὶ ἐμὲ λέγειν ἐν ὑμῖν, ubi αὐτὸν κρίνεσθαι, quod in omnibus libris est, quibus debeatur manifestum est. Nempe iisdem, qui Herodoti locum I. 56. sic interpolarunt: ἐλπίζων ἡμίονον οὐδαμὰ ἀντ' ἀνδρὸς βασιλεύσειν Μήδων. οὐδ' ὦν αὐτὸς οὐδὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ παύσεσθαί κοτε τῆς ἀρχῆς pro οὐδὲ τοὺς ἐξ αὐτοῦ: non vidi facile alias tam immane in hoc genere vitium. In plerisque in contrariam partem video peccari et accusativum nominativo substitui, ut apud Plutarchum in Crasso XXIII: ὀλίγοι ἀπήγγειλαν ἀπολωλέναι τοὺς ἄλλους ὑπὸ τῶν πολεμίων, αὐτοὺς δὲ μόλις ἐκφυγεῖν, non est Plutarchus tam negligens et Graecitatis ignarus, ut non scripserit αὐτοὶ δέ. Grassati sunt pariter in hoc genere in omnibus scriptoribus, optimis, pessimis. Apud Demosthenem de F. L. p. 384, 24. in omnibus Codicibus est: ὅλην τε τὴν πόλιν οὕτω καὶ σφᾶς ὡμολόγουν ὑπάρξειν αὐτῷ, unus tantum sed longe optimus καὶ σφεῖς servavit. Ne in Diogene Laërtio quidem erat ferendum II. 34. ἔλεγε δὲ (Σωκράτης) τοὺς μὲν ἄλλους ἀνθρώπους ζῆν ἵν' ἐσθίοιεν, αὐτὸν δὲ ἐσθίειν ἵνα ζώῃ, pro αὐτὸς δέ et ἵνα ζῴη [1]. Idem vitium in eo-

[1]) Solet scribarum natio ζῴης et ζῴη sic depravare in ζώῃς et ζώῃ et

dem dicto commissum in libris omnibus vide apud Musonium Stobaei Floril. XVIII. 38. fin. Absolvam hanc disputationem emendando locum Demosthenis et Herodoti, qui eodem modo corrupti medicina sanabuntur eadem. Legitur apud Demosthenem pag. 115. *ὑμᾶς δὲ, ἐὰν μὲν ἀμύνησθε σωφρονήσειν φημὶ, ἐὰν δὲ ἐάσητε, οὐδὲ τοῦθ' ὅταν βούλησθε δυνήσεσθε πράττειν.* Hic quoque locus ita formatus compositusque est ut verbum *φημὶ* duplicem infinitivum ex se suspensum requirat *σωφρονήσειν* et *δυνήσεσθαι*, et sic vulgatam lectionem *δυνήσεσθε* emendandam esse censeo. Herodoti locus paulo gravius corruptus legitur IV. 148. *τῶν Λακεδαιμονίων βουλευομένων* (melius in aliis libris legitur *βουλομένων*) *σφέας ἀπολλύναι παραιτέεται ὁ Θήρας ὅκως μήτε φόνος γένηται αὐτός τε ὑπεδέκετο σφέας ἐξάξειν ἐκ τῆς χώρης.* Satis apparet quomodo *ὅκως μήτε — τε* sic composita legendum esse suadeant vel iubeant potius: nempe sic *ὅκως μήτε φόνος γενήσεται, αὐτός τέ σφεας ἐξάξει ἐκ τῆς χώρης.* Postquam *ἐξάξει* negligentia in *ἐξάξειν* abiit nescio quis *ὑπεδέκετο* inseruit et perdidit omnia, ut vides. Manifestam in his omnibus interpolationem tenemus. In priore Euripidis loco Dobraeum dudum *κυρήσειν* praecepisse nunc video: sed non audiunt Editores, *οἷς οὐδὲ τρὶς λέγοντες ἐξικνούμεθα.*

Quem errorem compositionis in infinitivis commissum esse demonstravimus, ubi nominativos cum accusativis coniunctos Graeculi non concoquentes priscas lectiones contemerant, eundem ostendam in participiis quoque erratum esse et bene merebor de Aeschine, cuius locum in Timarchea § 141. temerarii homunciones pessime interpolarunt. In codd. omnibus et Editionibus sic scriptum est: *ἐπειδὴ δὲ 'Αχιλλέως καὶ Πατρόκλου μέμνησθε καὶ 'Ομήρου καὶ ἑτέρων ποιητῶν, ὡς τῶν μὲν δικαστῶν ἀνηκόων παιδείας ὄντων, ὑμεῖς δὲ εὐσχήμονές τινες προσποιεῖσθε εἶναι καὶ περιφρονοῦντες ἱστορίᾳ τὸν δῆμον - λέξομέν τι καὶ ἡμεῖς*

---

nonnumquam in *ζώοις* et *ζῶοι*, quasi Homericum *ζώω* in usu remansisset. In Alcestide 713. Codices exhibent:

καὶ μὴν Διός γε μεῖζον' ἂν ζώοις χρόνον,

ubi olim receptum oportuit quod quivis statim videat reponendum et primus Schaeferus commendavit:

καὶ μὴν Διός γε μείζονα ζώης χρόνον.

περὶ τούτων. In his confidenter pronuntio ludimagistro deberi duo vocabula *προσποιεῖσθε εἶναι*, quibus expunctis demum recte procedet oratio et sententia loci constabit. Ea res mihi tam certa et evidens esse videtur, ut neminem eorum, qui bene Graece sciant, mihi obloculurum esse confidam. *Ὡς* vel *ὥσπερ* in talibus aut nominativum assumit aut genitivum aut accusativum et certa lege constitutum est quo casu sit in quoque loco utendum: itaque in talibus nominativus et cum accusativo optime per copulam coniungitur et cum genitivo et contra, ut in Isocratis Antidosi § 89. *ὥσπερ ἀντιλέγοντός τινος ἢ τοῦτο δέον αὐτὸν ἀποφαίνειν* et in § 69. *οὐχ ὡς ἄριςα τῶν λοιπῶν γεγραμμένον ἀλλ' ὡς ἐκ τούτου μάλιςα φανερὸς γενησόμενος κτέ.* Thucyd. IV. 5. *οἱ δὲ ἐν ὀλιγωρίᾳ ἐποιοῦντο· ὡς ἢ οὐχ ὑπομενοῦντας σφᾶς ἢ ῥᾳδίως ληψόμενοι βίᾳ.* cf. Thucyd. VI. 24. Xenoph. Memor. I. 6. 5, II. 2. 13, II. 7. 8, quibus adde Euripidem in Hippolyto vs. 991:

πρῶτα δ' ἄρξομαι λέγειν
ὅθεν μ' ὑπῆλθες πρῶτον ὡς διαφθερῶν
κοὐκ ἀντιλέξονθ'.

et Demosthenem pag. 182. *ὅσα δ' ἐβουλήθητε μὲν μετὰ ταῦτα δ' ἀπεβλέψατε πρὸς ἀλλήλους ὡς αὐτὸς μὲν ἕκαςος οὐ ποιήσων τὸν δὲ πλησίον πράξοντα οὐδὲν πώποτε ὑμῖν ἐγένετο.* Sic quum Graece dicendum sit *μέμνησθε Ὁμήρου ὡς τῶν δικαςῶν ἀνηκόων παιδείας ὄντων* et item *μέμνησθε Ὁμήρου ὡς εὐσχήμονές τινες καὶ περιφρονοῦντες ἰσορίᾳ τὸν δῆμον*, utrumque hoc per copulas *μέν* et *δέ* ita connectitur ut dicatur: *ὡς τῶν μὲν δικαςῶν ἀνηκόων παιδείας ὄντων, ὑμεῖς δὲ εὐσχήμονές τινες καὶ περιφρονοῦντες ἰσορίᾳ τὸν δῆμον*, et manifestum est *προσποιεῖσθε εἶναι* inepte esse adscriptum ab eo, qui rationem loci quamquam apertissimam non perspexit. Scatent Codices Aeschinis mendis et (mirum dictu) antiquissimus omnium F. Coislinianus 249, quem Parisiis nuper totum excussi, quoniam est »*Demosthenis Parisino S aetate par nisi superior, saeculo decimo scriptus in membranis*" (Dindorf. in praefat. Scholior. in Aeschin. p. I.), nequissimus est et omnium deterrimus. Obiter absterge putidum emblema ex Timarch. § 64. *εὖ ἐβουλεύσατο [ἡσυχίαν ἔσχε] καὶ ἠγάπησεν εἰ [τι] μὴ προσλάβοι καινὸν κακόν.*

In vs. 285 sq.

ἐνθένδε δ' οὐκ ἔμελλες αἰσχύνας ἐμέ
ἄξειν βίᾳ τούσδε.

a poëta scriptum esse suspicor: ἐνθένδ' ἄρ' οὐκ ἔμελλες — ἄξειν τούσδε, namque ita loquitur more Attico, qui ex certamine aut contentione multo labore tandem discessit superior, aut se expedivit, ut in Ranis 268.

ἔμελλον ἄρα παύσειν ποθ' ὑμᾶς τοῦ κοάξ.

et in Nubibus 1302.

Φεύγεις. ἔμελλόν σ' ἄρα κινήσειν ἐγώ.

ubi transpone ἔμελλον ἄρα σε, et in Vespis 460.

ἆρ' ἐμέλλομέν ποθ' ὑμᾶς ἀποσοβήσειν τῷ χρόνῳ;

Flagitiose corruptus est in Acharnensibus vs. 346.

ἐμέλλετ' ἄρ' ἅπαντες ἀνασείειν βοῆς,

ubi potest olim scriptum fuisse:

ἐμέλλετ' ἄρα πάντες ποτ' ἀνήσειν τῆς βοῆς,

aut simile quid: sed quod nunc circumfertur plane sensu vacuum et absurdum est.

Certum teneo vitium certa medicina sanandum in vs. 344 sqq.

ἀλλ' ἴθ' εἰς δόμους, γέρον.
ΙΟΛ. οὐκ ἂν λίποιμι βωμόν. ἑζώμεσθα δή
ἱκέται μένοντες ἐνθάδ' εὖ πρᾶξαι πόλιν.

miseret me eorum, qui ἑζόμεσθα, ἑζώμεσθα, ἐξόμεσθα interpretari nituntur neque proficiunt quidquam. Quis numquam audivit iocosum Graecorum proverbium:

ἔργα νέων, βουλαὶ δὲ μέσων, εὐχαὶ δὲ γερόντων,

in quo quomodo luserit Athenodorus Stoicorum lepidissimus suaviter narrat Strabo XIV. p. 674. Quis igitur non videt verum esse:

εὐξόμεσθα δή
ἱκέται μένοντες ἐνθάδ' εὖ πρᾶξαι πόλιν.

Dum viri pugnant senes et pueri supplices sedentes in aris Deos oraturi sunt ut Demophon et Athenienses rem bene gerant. Ecquid esse potest simplicius et rei convenientius? Palam est qui factum sit, ut εὐξόμεσθα, ἐξόμεσθα et ἑζόμεσθα confunderentur. Nullum est scripturae genus in quo non ζ et ξ ineptissimum in modum permisceantur. Nascuntur sic monstra et portenta lectionum, sed nihil ea res scribarum nationem movet, qui in Hesychio dederunt ἵξάνει pro ἵζάνει et

τερέξατο pro κατ' ἄρ' ἕζετο et αὔξοντα II. pag. 503. pro λύζοντα, multaque similia passim, ut in hac ipsa Euripidis fabula, in qua versamur vs. 493.

οὔτε γὰρ τέκνα Σφάζειν ὅδ' αὐτοῦ φησιν,

reponendum esse σφάξειν multi viderunt, editores non audiunt. Hinc etiam ἑπτά et ἑξήκοντα locum inter se mutant (ζ' et ξ'), ut apud Dion. Halic. III. 32. ἑπτὰ καὶ ἑκατόν pro ἑξήκοντα καὶ ἑκατόν, et alii multi errores suscipiuntur, ex quibus unum etiam adiiciam ad Aristophanem meum pervetere mendo liberandum in Acharnensibus 752 sqq., ubi roganti τί δ' ἄλλο πράττεθ' οἱ Μεγαρῆς νῦν; respondet Megarensis:

ὅκα μὲν ἐγὼν τηνῶθεν ἐμπορευόμαν
ἄνδρες πρόβουλοι τοῦτ' ἔπραττον τῇ πόλει,
ὅπως τάχιςα καὶ κάκις' ἀπολοίμεθα.

cui ille subsannans:

αὐτίκ' ἄρ' ἀπαλλάξεσθε πραγμάτων,

in his si quis recte cogitat displicebit ἀπαλλάξεσθε: requiritur enim ἐπειδὰν ἅπαξ ἀπόλησθε πραγμάτων ἀπηλλαγμένοι ἔσεσθε, non ἀπαλλαγήσεσθε sive ἀπαλλάξεσθε. Hoc ipsum restitues mutata una vocali legendo ἀπηλλάξεσθε. Dubitabatur olim essentne huiusmodi formae in usu in verbis a vocali incipientibus, sed dudum hunc scrupulum certa exempla exemerunt. In Platonis Protagora p. 338 C. ex optimis libris vera scriptura haec tandem prodiit: εἴτε γὰρ χείρων ἡμῶν ἔςαι ὁ αἱρεθεὶς εἴτε ὅμοιος ἐκ περιττοῦ ᾑρήσεται, absurde legebatur antea εἰρήσεται, et quod olim Stephanus reponebat αἱρεθήσεται tam vitiosum est atque nunc est ἀπαλλάξεσθε apud Comicum. Requirebatur ᾑρημένος ἔςαι et id ipsum ἀττικιςὶ dictum est ᾑρήσεται. Demosthenes de F. L. p. 432, 17. de Timarcho loquens ita dicit: ἀλλ' ὁ μὲν ταλαίπωρος ἠτίμωται, τούτῳ δ' ἀθῴῳ δώσετ' εἶναι; sic omnes praeter unum eximium S Parisinum, qui solus necessarium perfecti futurum nobis servavit ἠτιμώσεται, quod si quis sollerti coniectura excogitasset ecquem ei facile crediturum fuisse putes? In Xenophontis Hellenicis V. I. 14. legitur: ἥ γε μὴν θύρα ἡ ἐμὴ ἀνέῳκτο μὲν δήπου καὶ πρόσθεν εἰσιέναι τῷ δεομένῳ τι ἐμοῦ, ἀνεῴξεται δὲ καὶ νῦν, ubi multi libri pro necessario ἀνεῴξεται, *patebit*, exhibent ἀνέῳκται. Deprehenduntur scribae, ut vides, in interpolatione manifesta. Praeterea pro

εἰσιέναι, quod prorsus alienum est, non video quid aliud reponi possit quam *καὶ πρόσθεν ἀεὶ τῷ δεομένῳ τι ἐμοῦ*. At, dixerit aliquis, unde sciri et demonstrari potest formam *ἀπηλλάξομαι*, quam tu his quartam adiicis, Graecis fuisse in usu? Facillimum est ei respondere, nempe ex Hesychio, apud quem legitur nunc Ἀπηλλάζεις: *ἀπηλλαγμένος ἔσῃ* (inter Ἀπῆκτο et Ἀπηλγηκότες) sed legendum esse Ἀπηλλάξει ne Carneades quidem aut Pyrrho dubitaverit. Attica terminatio -ει solet in -εις depravari, ut saepius ostendimus et statim novis exemplis ostendam, et res est tam evidens ut verbum non amplius addi sit opus. Itaque addam potius alium Aristophanis locum, prorsus eadem medicina turpi et flagitioso errore liberandum, quo non credo foedius in genere hoc commissum esse. Est in Lysistrata locus vs. 380.

σχήσω σ' ἐγὼ τῆς νῦν βοῆς: ἀλλ' οὐκέθ' ἡλιάξεις.

cur, quaeso, Datidem ridemus et Datidis *χαίρομαι* quum talia ipsi aequis animis concoquimus? Quid? *ἡλιάζομαι* Atticum esse scimus omnes, non *ἡλιάζω*, tam bene atque *χαίρω* dici non *χαίρομαι*, et futurum *ἡλιάσομαι* habere, ut in Vespis 772. *ἡλιάσει πρὸς ἥλιον*, et aoristum *ἡλιάσασθαι*, ut in Equitibus 797.

ὡς τοῦτον δεῖ ποτ' ἐν Ἀρκαδίᾳ πεντώβολον ἡλιάσασθαι.

et credemus Aristophanem semel *ἡλιάζω* dixisse et futuro *Dorico* usum, si Musis placet, *ἡλιάξω*, (*ἡλιαξῶ* igitur debuerant scribere)? Sed quis audivit umquam mulierculam Atticam pro futuro Attico, quo solebat, Dorico esse usam, idque non iocantem aut *παρῳδοῦσαν*, sed in iurgio ira concitatam? Apage ineptias. Praeterea sententia ipsa non minus laborat atque forma vocabuli vitiosa est. Sed quid cesso veram lectionem patefacere? Quemadmodum igitur in Vespis dixerat vs. 164.

διατρώξομαι τοίνυν ὀδὰξ τὸ δίκτυον.

B. *ἀλλ' οὐκ ἔχεις ὀδόντας.*

sic in nostro loco perspicuum est dixisse:

σχήσω σ' ἐγὼ τῆς νῦν βοῆς. B. *ἀλλ' οὐκέθ' ἡλιάζει*,

nihil nocere poteris mihi, inquit, et minas iacis inanes, namque (propter aetatem) *non iudicas amplius*. Etiam hoc tam apertum est ut indicasse sit satis. Obiter in Equitum loco pro *πεντώβολον ἡλιάσασθαι* revoca optimam Kusteri correctionem, quam Bergkius expulit, *πεντωβόλου ἡλιάσασθαι*, ut apud Phry-

nichum Comicum est in Schol. Aristoph. ad Vesp. 300.

τριώβολον, — ὅσουπερ ἠλιάζομαι.

Perfecti futurum ἀπηλλάξομαι duobus locis apud Demosthenem restituendum esse censeo, ubi nunc in eius locum ἀπαλλάξομαι irrepsit. Alter est in Leptinea p. 465. τίνα οὖν ῥᾳστώνην τοῖς πολλοῖς ὁ σὸς ποιεῖ νόμος, εἰ μιᾶς ἢ δυοῖν φυλαῖν ἕνα χορηγὸν καθίστησιν, ὃς — τοῦθ' ἅπαξ ποιήσας ἀπαλλάξεται; sentisne requiri ἀπηλλαγμένος ἔσται id est ἀπηλλάξεται? Alter in Timocratea p. 727. τίς γὰρ οὐ πορίεῖται φαύλους ἀνθρώπους, οὓς ὅταν ὑμεῖς ἀποχειροτονήσητε ἀπαλλάξεται, sed non ἀπαλλάξεται, id est ἄπεισιν, *abibit*, sententia postulat, sed *liberatus erit* id est ἀπηλλάξεται. Eadem medicina in Platonis Rep. utendum V. p. 465 D. πάντων τε δὴ τούτων ἀπαλλάξονται (οἱ φύλακες): non enim *liberabuntur* his molestiis, quas numquam senserunt, sed *vacabunt*, ἀπηλλάξονται. Itaque ἀπηλλάξομαι optime Graecum esse apparet et tribus formis dudum notis ἠρήσομαι, ἠτιμώσομαι et ἀνεῴξομαι addendum[2], quarum tertiam Dindorfius vindicavit, duas priores Buttmannus, qui de his formis disserens τετράψομαι ita commemoravit ut nescire se dicat utrum ea forma alicubi exstet necne. Semel tantum mihi lecta est, nempe apud Hesychium Τετράψομαι: εἰς ἐκεῖνο τραπήσομαι, qui τρέψομαι debuerat dicere, sed Graeculi pro ἐτραπόμην et τρέψομαι vitiose solebant ἐτράπην et τραπήσομαι dicere. Qui eo sensu τετράψομαι posuit Lyricus poëta aut Tragicus fuit, quibus solemne est κεκλήσομαι dicere et βεβλήσομαι, τεθάψομαι, τετάξομαι, λελέξομαι, πεπαύσομαι, ἡ θύρα κεκλήσεται et similia pro κληθήσομαι etc. Caeteris omnibus κεκλήσομαι est κεκλημένος ἔσομαι etc. ut in Equitibus noto loco vs. 1370.

---

2) Quintum exemplum latere videtur apud Suidam v. Ὤρυσσον καὶ ὁ μετ' ὀλίγον μέλλων ὀρύξομαι, ubi ὀρωρύξομαι legendum, quae forma ubi delitescat nondum mihi contigit reperire.

Verissime Porsonus formam ἐστερήσομαι Euripidi reddidit in Iphig. Aulid. 1202.

νῦν δ' ἐγὼ μὲν ἡ τὸ σὸν
σώζουσα λέκτρον παιδὸς ὑστερήσομαι.

barbarum est ὑστερήσομαι: quod sententia requirit ἐστερημένη ἔσομαι Attice dicebatur ἐστερήσομαι.

οὐδεὶς κατὰ σπουδὰς μετεγγραφήσεται,
ἀλλ' ὥσπερ ἦν τὸ πρῶτον ἐγγεγράψεται.

et in Nubibus 1436.

μάτην ἐμοὶ κεκλαύσεται, σὺ δ' ἐγχανὼν τεθνήξεις.

id est κεκλαυμένον ἔσαι et passim. Trita sunt omnium usu εἰρήσομαι, πεπράσομαι, ἐμπεπρήσομαι, πεπράξομαι, μεμνήσομαι, κεκτήσομαι, τετμήσομαι, aliaque, quae omnia ex perfecti forma producuntur ut *feci*, *fecero*, sic λέλυμαι, λελύσομαι. Notandum est δέδεμαι, δεδήσομαι. Quum haec omnia olim in desuetudinem abiissent saepius factum esse vidi, ut pro futuro perfecti resecta una syllaba ipsum perfectum inepte substitueretur. Ut apud Demosthenem p. 178, 21. libri tantum non omnes servant εἰ δὲ παρελθὼν εἷς ὁςισοῦν δύναιτο διδάξαι τίς παρασκευὴ χρήσιμος ἔσαι τῇ πόλει πᾶς ὁ παρὼν φόβος λέλυται, quamquam λέλυται vitiosum esse palam est, (acutior aliquis in Codice Monacensi correxit λυθήσεται, verum solus servat optimus Parisinus S λελύσεται), sic alibi saepe λελύσεται et λελύσονται, ut alibi demonstravimus, in λέλυται et λέλυνται, aut λύσονται depravata sunt. Novum huius rei exemplum, quamquam ex pessimae notae scriptore, tamen quia admodum luculentum est, expromam. Legitur apud Flavium Iosephum de B. I. IV. 10. μόνον ὀφθῶμεν αὐτοῖς καὶ καταλέλυνται, sentisne καταλελύσονται emendandum esse, quod dictum est ut φράζε καὶ πεπράξεται?

Quid interesset inter λελύσομαι et λυθήσομαι plane nesciisse Dionysium Halic. et eruditos adeo omnes luculenter colligi potest ex eius verbis in libro περὶ συνθέσεως ὀνομάτων cap. VI. p. 43 R. ubi docet λελύσεται pro λυθήσεται dici posse ut venustior fiat oratio et ad aures gratior accedat: ὁ χωροφιλῆσαι λέγων τὸ φιλοχωρῆσαι, inquit, καὶ λελύσεται λέγων τὸ λυθήσεται μετασκευάζει τὰς λέξεις ἵν' αὐτῷ γένοιντο ἁρμοσθεῖσαι καλλίους. Qui in χωροφιλεῖν respexit locum Antiphontis a Schaefero indicatum orat. V. § 78. et in λελύσεται Demosthenis locum, de quo diximus. Saepe vidi apud multos μεμνῆσθαι pro μεμνήσεσθαι perperam positum et πεπρᾶσθαι pro πεπράσεσθαι quod qui semel in luculentis quibusdam et certis exemplis bene perspexerit, confidenter in caeteris erroribus eiusdemmodi quod sana ratio poscit revocabit et ubicumque fu-

turum perfecti apparebit esse necessarium perfecti formam una syllaba augebit, ut in Hellenicis VI. II. 15. ἐκήρυξεν ὁ Μνάσιππος πεπρᾶσθαι ὅςις αὐτομολοίη: qui poenam minatur futuro uti solet, ut opinor, itaque πεπράσεσθαι verum est, quod in re prorsus simili recte servatum est in Anabasi VII. I. 36. ἐκήρυξεν ὅτι πεπράσεται. In Aeschinis Ctesiphontea § 235. οὐχ ὑφ' ὑμῖν αὐτοῖς ἕξετε τοὺς πολιτευομένους; οὐ ταπεινώσαντες ἀποπέμψετε τοὺς νῦν ἐπηρμένους; οὐ μέμνησθε ὅτι οὐδεὶς κτέ. quis punctum temporis dubitabit Oratori reddere suum οὐ μεμνήσεσθε ὅτι, et Xenophonti in Anab. VII. VI. 38. καὶ πατέρα ἐμὲ ἐκαλεῖτε καὶ ἀεὶ ὡς εὐεργέτου μεμνήσεσθαι ὑπισχνεῖσθε pro μεμνῆσθαι, ut apud Homerum:

αὐτὰρ ἐγὼ καὶ κεῖθι φίλου μεμνήσομ' ἑταίρου.

et passim in simili malo uti medicina eadem? In Plutarchi vita Syllae cap. XXVII. (ὁ Σύλλας) φησὶν οἰκέτην ἐντυχεῖν αὐτῷ λέγοντα παρὰ τῆς Ἐνυοῦς κράτος πολέμου ἀπαγγέλλειν· εἰ δὲ μὴ σπεύσειεν ἐμπεπρῆσθαι τὸ Καπιτώλιον, quis non statim intelligat ἐμπεπρήσεσθαι esse necessarium? quam certam Reiskii emendationem tamen Sintenis sprevit. Aegrius etiam ferendum est quod Platonis nitidissima scripta huiusmodi naevis ex eruditorum perversa opinione inquinantur. In Phaedro pag. 230 E. pertinaciter servant ἐγὼ μέν μοι δοκῶ κατακεῖσθαι, quamquam nihil potest esse certius quam κατακείσεσθαι, etiamsi omnes Codices contra tenderent, emendari oportere, ut Heindorfius dudum et sensit et demonstravit more suo paucis sed luculentis exemplis ἐπεὶ οὐ πολύμυθος οὐδ' ἀφαμαρτοεπής, sed eximio viro temere obloqui solent illi, qui ne suspicantur quidem, quanta Graecitatis interioris intelligentia in viro tam acuto quam modesto insit. Δοκῶ μοι suapte natura futurum postulat ubi quis quid *paret facere*, quid iamiam facturus sit dicit, quemadmodum δοκεῖ μοι praesens tempus vel aoristum adsciscit, si quis quid censet esse faciendum. Optime Heindorfius in Euthydemo p. 288 C. ἐγὼ οὖν μοι δοκῶ πάλιν ὑφηγήσεσθαι reposuit pro ὑφηγήσασθαι, nam propemodum idem est καὶ ταῦτα μὲν ἀφήσειν μοι δοκῶ et καὶ ταῦτα μὲν ἀφήσω, et Socratem dicere oportere ἐγὼ οὖν πάλιν ὑφηγήσομαι sequentia declarant ὅθεν γὰρ ἀπέλιπον τὸ ἑξῆς τούτοις πειράσομαι διελθεῖν. Locutio δοκῶ μοι cum futuro omnium scriptorum usu trita est

et veterum et sequiorum, et ne in his quidem librarii nisi raro turbant, ut nubes exemplorum possit undique colligi, sed melius Luciani aut Iuliani locis, quibus Heindorfius utitur, dedignabimur uti, quum in optimo quoque veterum affatim sit exemplorum. Ut in caeteris fere omnibus sic in hac quoque dictione futuro Graeci substituunt aoristum cum particula ἄν, quod Aristophanis causa admoneo, ne quis dubitet in Avibus 671.

ἐγὼ μὲν αὐτὴν καὶ φιλῆσαί μοι δοκῶ,

amplecti quod multi commendarunt κἂν φιλῆσαι, sed prorsus alio remedio tollendum est vitium quod insidet loco Vesparum 177.

ἀλλ' εἰσιὼν μοι τὸν ὄνον ἐξάγειν δοκῶ,

ubi non ἐξάξειν corrigendum est cum Elmsleio, sed deprehensa interpolatione eius, qui quum in vetusto libro nil nisi ΕΞΑΓΕΝΔΟ * * * reperisset vocabula bene Graeca dedit ἐξάγειν δοκῶ, quum poëta dedisset:

ἀλλ' εἰσιὼν μοι τὸν ὄνον ἔξαγ' ἔνδοθεν
ὅπως ἂν ὁ γέρων μηδὲ παρακύψῃ πάλιν,

quae Bdelycleonis verba sunt ad Xanthiam, qui sine mora bestiam educit foras, quo facto pergit dicere Bdelycleon:

κάνθων, τί κλάεις; ὅτι πεπράσει τήμερον;

Verum haec nunc quidem ἐάσειν μοι δοκῶ, ut subveniam venustissimo loco Aristophanis in Nubibus 1276, ubi perfecti futurum in perfectum mutatum mirificas turbas dedit et omnem loci leporem obscuravit. Editur e Ravennatis libri auctoritate:

τὸν ἐγκέφαλον ὥσπερ σεσεῖσθαί μοι δοκεῖς.
B. σὺ δὲ νὴ τὸν Ἑρμῆν προσκεκλῆσθαί μοι δοκεῖς
εἰ μὴ 'ποδώσεις τἀργύριον.

Haeccine ut ab Aristophane scripta esse putemus tam insipide repetito δοκεῖς et omissa vocula γε, quam sententia requirit, et perfectum pro futuro. Non est tanta Ravennatis auctoritas mendis et erroribus obsiti, ut non a Scholiasta et Suida et parte librorum ambabus manibus accipiamus:

σὺ δὲ νὴ τὸν Ἑρμῆν προσκεκλήσεσθαί γ' ἐμοί.

primum προσκεκλήσεσθαι vulgari errore in προσκεκλῆσθαι depravatum est, deinde Graeculi vulgatam se dignam excogitarunt. Semel et iterum vidi futurum in futuri perfecti formam de-

pravatum: cuius rei exemplum est in Avibus 1503.

οἴμωζε μεγάλ'· οὕτω μὲν ἐκκεκαλύψομαι.

ubi facile mihi dabitur *ἐκκαλύψομαι* esse restituendum.

Redeo ad Heraclidas, quae fabula in quam depravatis Codicibus ad nos pervenerit documento est vs. 490. ubi *κελεύειν μητρός* legitur pro Κόρῃ Δημητρός, quae eximia est Piersoni emendatio, qua nemo tamen utitur, quia nemo perspicit quomodo illa scriptura ex hac nasci potuerit. Ridiculum est sane ΚΟΡΗΙΔΗΜΗΤΡΟΣ et ΚΕΛΕΥΕΙΝΜΗΤΡΟΣ inter se comparare et ductus litterarum aliquam inter se affinitatem habere incredulis narrare. In antiquo libro supererat Κ * * * * ΜΗΤΡΟΣ: repertus est corrector, qui vocabulum bene Graecum *κελεύειν* de suo suppleret, isque homo ad hunc diem omnes ludificatur, qui optime monentem Piersonum non audiunt.

Demophon quum dixisset se civium suorum invidiam reformidare vs. 422. haec addit:

οὐ γὰρ τυραννίδ' ὥστε βαρβάρων ἔχω.
ἀλλ' ἢν δίκαια δρῶ δίκαια πείσομαι,

sed in his librariorum vitio ineptit et nihil dicit, quod unusquisque statim intelliget qui quid sit *δίκαια πείσομαι* probe perspexerit. Quid est enim aliud quam *iure* sive *merito plectar*, quo sensu columba apud Phaedrum I. 31. *merito plectimur* dixit iustas se poenas luere confitens. Urbana ironia Socrates in Platonis Apolog. p. 42. *δίκαια πεπονθὼς ἐγὼ ἔσομαι ὑφ' ὑμῶν*, sed imprimis egregie huc facit Theophrasti locus, qui in Charact. cap. XXVI. imperii popularis osorem describens inducit hominem ita dicentem: *τὸν Θησέα πρῶτον τῶν κακῶν τῇ πόλει γεγονέναι αἴτιον. τοῦτον γὰρ ἐκ δώδεκα πόλεων καταγαγόντα τὸν δῆμον λῦσαι τὴν βασιλείαν. καὶ δίκαια παθεῖν· πρῶτον γὰρ αὐτὸν ἀπολέσθαι ὑπ' αὐτῶν*, quae verba optime quid Demophon reformidet ostendunt et simul patefaciunt quam absurda sit loci Euripidei scriptura. Non enim *οἱ δίκαια δρῶντες* sed *οἱ ἀδικοῦντες* dici possunt *δίκαια πάσχειν*, ita ut sententia plane contrarium postulet quam quod nunc dicatur, nempe:

ἀλλ' ἤνπερ ἄδικα δρῶ δίκαια πείσομαι.

quod et vere dictum est et more Euripideo argute.

Non leviter est mihi de mendo suspectum quod legitur in Heraclidis vs. 536.

ἀδελφῶν ἣ πάρος θέλει θανεῖν.

quoniam πάρος constanti poëtarum usu olim semper χρονικῶς poni solet ut sit πρότερον, ut apud Homerum, deinde in Tragoedia τοπικῶς quoque, ut sit ἔμπροσθεν, et neque hoc neque illud rei convenit. Facile esset e vs. 545. θνησκέτω γένους ὕπερ et similibus locis rescribere ἀδελφῶν ἣ θέλει θανεῖν ὕπερ, sed scrupulum iniicit usus Euripideus verbi προθνήσκειν, quod saepe posuit pro ὑπερθνήσκειν, ut in hac ipsa re vs. 590. προὔθανον γένους, quod planissime est ἔθανον γένους ὕπερ. Potest igitur Euripides suum προθανεῖν in πάρος θανεῖν eodem sensu convertisse, ut quod in ea re nobis displicet non librariis sed Poëtae sit imputandum et nihil adeo movendum.

In vs. 542. πέφυκας Ἡρακλῆος manifesto mendosa est forma Ἡρακλῆος pro Ἡρακλέους sed facillimum est mendum transpositione tollere, ut scribatur:

Ἡρακλέους πέφυκας οὐδ' αἰσχύνομαι.

In vs. 612. τὸν μὲν ἀφ' ὑψηλῶν βραχὺν ᾤκισε sanum non est ᾤκισε pro ἔθηκεν, ἐποίησε positum. Reponendum verbum est quo Aeschylus saepe usus est, nonnumquam Euripides ἔκτισε, quod satis tuebitur locus in Supplicibus Euripideis vs. 621. ποτανὰν εἴ μέ τις θεῶν κτίσαι, quod significat εἴθε μέ τις θεῶν ὑπόπτερον θείη vel ποιήσειεν, et in eadem fabula vs. 787.

ἄγαμόν μ' ἔτι δεῦρ' ἀεὶ | χρόνος παλαιὸς πατὴρ
ὤφελ' ἁμερᾶν κτίσαι. | τί γάρ μ' ἔδει παίδων;

id est ἄγαμον θεῖναι sive ποιῆσαι.

Versus 633:

τί χρῆμα κεῖσαι καὶ κατηφὲς ὄμμ' ἔχεις;

ipse integerrimus est et utiliter adhiberi potest ad alium emendandum in Medea 1012.

τί δὴ κατηφεῖς ὄμμα καὶ δακρυρροεῖς;

ubi corrigendum esse puto κατηφὲς ὄμμα, namque verbum κατηφεῖν, quo sequiores Graeculi plurimum delectantur, a Tragicorum usu plane abhorrere videtur.

Turpissimus barbarismus inquinat vs. 652.

εἰ δὲ τῶνδε προσθίξεις χερὶ
δυοῖν γερόντοιν οὐ καλῶς ἀγωνιεῖ.

θίξω enim et προσθίξω non minus sunt barbara quam λήξω pro λήξομαι, λήψω pro λήψομαι, τεύξω pro τεύξομαι, aut πλεύσω.

φεύξω et similia omnia, in quibus Graeci sola forma in -ομαι utebantur. Quidquid verborum veterum est in -ν-άνω productorum μανθάνω, φυγγάνω, λαμβάνω, τυγχάνω, λαγχάνω, Tragicorum κιγχάνω pro Homerico κιχάνω etc., habent formam futuri medii: itaque θιγγάνω quoque habet θίξομαι, ἔθιγον, ut in Hippolyto vs. 1086.

κλάων τις αὐτῶν ἄρ' ἐμοῦ γε θίξεται.

Forma λιμπάνω non est admodum vetus pro λείπω, hinc habet λείψω. In his omnibus veteres omnes sunt ἄπτωτοι, quemadmodum in caeteris, quibus loquendi usus hanc futuri formam tribuit ut ἀκούσομαι, γελάσομαι, ὄψομαι, alia quam plurima. Sequiores omnes in ea re titubare et errare solent et omnino in verbis, quorum futuris medii veteres utuntur *solis* ut γελάσομαι, ᾄσομαι, ἀκούσομαι, βοήσομαι, πηδήσομαι, et quorum futuris saepe utuntur huius formae διώξομαι, ἐπαινέσομαι, ἐγκωμιάσομαι, χωρήσομαι: apud Graeculos perinde omnes illae formae in desuetudinem abierunt, unde veterum scripta eadem labe infici coepta sunt, quale est συμπνευσόντων ἂν apud Demosthenem; quasi vero quisquam veterum πνεύσω et συμπνεύσω pro πνεύσομαι, συμπνεύσομαι potuerit dixisse. Non tamen heri aut nudius tertius barbarum istud συμπνευσόντων in Demosthenis libros irrepsisse docebit Dionysius Hal. Tom. VI. p. 743. Reisk., ubi idem mendum conspicitur. Ostendam alias quam vitiosis Oratorum Codicibus Rhetor iste fuerit usus. Nunc dabo primum exempla quaedam huius παρεφθορυίας λέξεως ex poëtis et poëtastris sequioribus. Meleager potuit dicere in Epigramm. LII. 4. τάχα που σαρδάνιον γελάσεις. Mnasalcas Epigr. X. 1.

οὐκέτι δὴ πτερύγεσσι λιγυφθόγγοισιν ἀείσεις.

Antipater Thessalon. VI. 1.

τρὶς δέκα με πνεύσειν καὶ δὶς τρία μάντιες ἄςρων | φασίν.

Lollius Bassus I. 1.

οὐ μέλλω ῥεύσειν χρυσός ποτε, βοῦς δὲ γένοιτο | ἄλλος.

Lucilius LXXXIV. 7.

πλὴν κἀμοῦ μνήσθητι νόμου χάριν, ἢ μέγα κράξω.

Strato Sardianus XLIII. 2.

δέξομ' ἐγὼ μελάθροις, οὐ μὰ τὸν - οὐκ ὀμόσω.

et LIII. 7. παίξεις ἶσα, κοινὰ λαλήσεις. Agathias III. 2. οἰμώξεις χρυσομανῆ σπατάλην. Similes sordes passim apud alios le-

genti et antiquae Graecitatis memori nauseam et fastidium pariunt, ut apud Theocritum XXIII. 35.

ἀνίκα τὰν κραδίαν ὀπτεύμενος ἁλμυρὰ κλαυσεῖς.

Omnes promiscue coeperunt dicere ᾄσω et poëtae scilicet ἀείσω, ἀκούσω, γελάσω, βοήσω similiaque permulta, quae Veteres risissent. Ecquid potest esse foedius quam πνεύσειν, quod modo audivimus, vel ῥεύσειν vel κράξειν pro κεκράξεσθαι vel pro οἰμώξομαι denique οἰμώξω?

Non magnopere hoc Graeculi curabant, et errores, qui ab omnibus pariter committebantur, neque argui poterant neque corrigi. Quis erat tum qui non indubitanter diceret ᾄσω aut in carmine ἀείσω, et quis sciebat aut admonebat Veteres omnes summa constantia ᾄσομαι dixisse, et ἀείσομαι in dialecto Ionica aut in Atheniensium carminibus melicis, ut in Euripideo: σὲ δ' ἀείσομαι, ὦ Κλεινίου παῖ. Theocritus non dubitavit scribere I. 145.

χαίρετ', ἐγὼ δ' ὔμμιν καὶ ἐς ὕστερον κάλλιον ᾀσῶ.

et VII. 72. ὁ δὲ Τίτυρος ἐγγύθεν ᾀσεῖ, et XXII. 135.

καὶ σὺ μὲν ὕμνησαί μοι, ἄναξ. σὲ δὲ, Κάστορ, ἀείσω.

non ita veteres Syracusani poëtae dixerant, non Sophron, non Philoxenus, non alius quisquam, sed sic passim alii *docti* poëtae aut versuum pangendorum laboriosi artifices, qui se linguam Homericam credebant imitari et referre. Hinc ᾄσειν invectum est in veterum scripta. Male irrepsit ἀείσω in Theognidea (id est in antiquam syllogen ex poëtis Elegiacis, Mimnerno, Solone, Eueno, Theognide, aliis a nescio quo conflatam) vs. 4:

ἀλλ' αἰεὶ πρῶτον σὲ καὶ ὕστατον ἔν τε μέσοισιν
ἀείσω. σὺ δέ μοι κλῦθι καὶ ἐσθλὰ δίδου.

recte ᾄσονται legitur vs. 243 et ἀείσομαι vs. 943. Pro ἀείσω aut ὑμνήσω aut simile quid restitui poterit: in Platonem adeo forma barbara insinuavit sese legiturque in Legibus p. 666 D. ποίαν δὲ ᾄσουσιν οἱ ἄνδρες φωνήν; Est autem ᾄσουσιν in Platone non minus barbarum atque ἠλιάξεις in Aristophane et in Euripide προσθίξεις. Certa correctio ad manum est: emenda ἥσουσιν: ἱέναι φωνήν, non ᾄδειν φωνήν, est quod sententia et loquendi usus requirunt. Plutarchus in Themistocle cap. VII. καταβοήσειν scripsit, quum Graece καταβοήσεσθαι esset dicen-

dum et peius etiam in Cicerone cap. XXIII. ὀμόσων pro ὀμούμενος, estque illa ipsa vitiosa forma ei reddenda in Mario cap. XXIX. τοῦ γὰρ Μετέλλου φήσαντος μὴ ὀμόσειν pro ὀμόσαι, ubi veteres dixissent οὐ φήσαντος ὀμεῖσθαι. Idem vitium in Stratone modo vidimus: οὐ μὰ τόν - οὐκ ὀμόσω, et apud Dionem Chrysostomum est Orat. LVI. p. 568. καὶ ὅρκον ὑποδέχεται ὀμόσειν περὶ τῆς Βρισηΐδος, qui tamen Homerica sequitur, ubi est; ἐπὶ δὲ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι. Videlicet illi sero nati ex ὤμοσα fallacem analogiam secuti eliciebant ὀμόσω, saepe in aliis ita peccare soliti, νίπτειν dicentes pro νίζειν propter formas νίψω, ἔνιψα,

ὁποῖα θεοῖς ἐδόκει τοιαῦτα νένιμμαι.

et similia. Plutarchus in Antonio cap. XXVI. dixit ἐκπεπετασμένων pro ἐκπεπταμένων in errorem inductus formis ἐξεπέτασα et ἐξεπετάσθην. Et huic quidem errori color aliquis quaeri potest et aliqua excusatio afferri ex antiquo usu Ionum, ut in vetere oraculo apud Herod. I. 62.

ἔρριπται δ' ὁ βόλος, τὸ δὲ δίκτυον ἐκπεπέτασαι,

sed nihil veniae alius error in eodem verbo commissus habet, quum πετάζειν dicunt pro πεταννύναι, quod Hesychius in v. elicuit ex πετάσειεν, et quod simillimum est Κατασκεδάζειν a Photio in v. fictum e verbo Xenophonteo συγκατεσκεδάσατο (Anabas. VII. III. 32.) pro κατασκεδαννύναι. Eadem est Hesychii negligentia in v. Σκεδάζει: σκορπίζει, — ἐγχέει, ubi corrige sodes συγχεῖ, quamquam (quod Hesychii pace dictum sit) Σκεδάννυμι numquam potuit συγχέω significare.

Eiusdem farinae est quod Iuliano excidit pag. 126 B. ἀνδρὸς ἰδιώτου πλάζειν μὲν οὐδὲν οὐδὲ τεχνάζειν εἰδότος, qui ex ἔπλασα, πέπλασμαι, ἐπλάσθην repetiit πλάζειν, quum πλάττειν deberet. In similem errorem Plutarchus est implicitus quum scriberet in C. Graccho cap. II. ἀμφιέζειν pro ἀμφιεννύναι deceptus formis ἠμφίεσα et ἠμφίεσμαι. Eodem errore scripsit in Moral. p. 340 E. μεταμφιέζουσιν, et pag. 406 E. ἀπημφίαζε pro ἀπέδυεν. Attulimus potissimum hanc παρεφθορυῖαν λέξιν, ut ostenderemus quam facile istae sordes ex vitae usu et quotidiano omnium sermone insinuaverint sese in Veterum scripta et quam nihil adeo sit tribuendum Codicibus, quos illo modo omnes vitiatos esse satis constet. In optimo Demosthenis Co-

dice. ut in deterrimo quoque scriptum est barbare συμπνευσόντων ἂν, quoniam scioli in talibus futurum aoristo substituere consueverant ἐρωτήσων ἂν corrigentes scilicet pro ἐρωτήσας et sim. Itaque συμπνευσάντων in συμπνευσόντων mutant, nil mali suspicantes, namque ita loquebantur ipsi, ut Antipatrum audivimus modo dicentem: τρὶς δέκα με πνεύσειν καὶ δὶς τρία μάντιες ἄςρων | Φασίν. Dicebant igitur Graeculi ᾄσω, at Graeci ᾄσομαι, cui formae apud poëtas quidem in prima et tertia persona nihil est periculi: ᾄσομαι et ᾄσεται metro tuta sunt, non item ᾄσει, quod proclivi errore in ᾄσεις depravari solet, quemadmodum passim Atticum -ει secundae personae corrumpitur in -εις, aut ῃς aut -ῃ. In Aristophanis Pace 1297. in omnibus libris constanter legitur:

οὐ πράγματ' ᾄσεισ σώφρονοσ γὰρ εἶ πατρόσ.

ubi tandem Dawesius ᾄσει correxit, quem omnes iure sequuntur, etiam Bergkius, qui nescio quomodo alias ubique formas manifesto vitiosas in -εις revocavit ob futilem, ut opinor, auctoritatem libri Ravennatis, unde recepit ῥοφήσεις Acharn. 278. et Pac. 716, et in Equitibus 360. ἐκροφήσεις. Praeterea in Equitt. 294. pessime γρύξεις edidit, ubi Rav. γρύζεις dederat, et 167. λαικάσεις, et 969. διώξεις et iterum in Thesmophor. 1224, quae omnia non minus vitiosa sunt quam ἡλιάξεις, προσθίξεις, ᾄσεις et sim. Sine labe evasit ῥοφήσομαι in Vespis 814.

αὐτοῦ μένων γὰρ τὴν Φακῆν ῥοφήσομαι.

idque annotavit Atticista nescio quis, cuius multas verissimas observationes de dicendi usu Atticorum Photius in Lexici sui farraginem recepit: Ῥοφήσομαι: ἀντὶ τοῦ ῥοφήσω λέγουσι (nempe οἱ Ἀττικοί.) Idem alibi Κλεψούμενος λέγουσι τὸ ὑφαιρησόμενος, ubi κλεψόμενος emendandum. Dicebant enim Athenienses κλέψομαι non κλέψω, ut ἁρπάσομαι, διαρπάσομαι, ἀναρπάσομαι, non ἁρπάσω etc. Similia annotavit Moeris in ᾄσεται, βοήσεται, βαδιοῦμαι, θηράσεται, ὀμοῦμαι, sed fallitur in ἄξεται - ἄξει et πράξεται - πράξει. Γρύζειν habere γρύξομαι et analogia docet et poëtarum usus confirmat. Quemadmodum enim οἰμώξομαι dicebant et κεκράξομαι et κεκλάγξομαι et βοήσομαι et λακήσομαι et ὀτοτύξεσθαι μακρὰ in Lysistrata, et ὀλολύξεται πᾶν δῶμα in Euripidis Electra 691, sic γρύξομαι solum erat

in usu, quod est apud Alcaeum Athen. pag. 396 C.

εἴ τι γρύξομαι
ὧν σοι λέγω πλέον τι γαλαθηνοῦ μυός.

itaque invito Ravennate et omnibus Comico in Equitt. 294. reddemus:

διαφορήσω σ', εἴ τι γρύξει.

Hinc obiter corrige monstrosum Hesychii errorem: Ἐρύξει: κράξει, imo vero Γρύξει: κράξεις. namque sic isti loquebantur κράξω et ἔκραξα dicentes pro κεκράξομαι et ἔκραγον. Idem plane error in Isaeo commissus orat. VIII. § 27. οὐκ ἐτόλμησεν ἐρύξαι τὸ παράπαν, cui Stephanus suum γρύξαι reddidit optime, nisi quod γρῦξαι scriptum oportuit.

Λαικάσομαι et λαικάσει, quod Bergkius Aristophani male eripuit, in duobus antiquissimis mendis per multa saecula tuto delituerunt, unde salva prodierunt postquam Critices lux affulsit. Scribebatur apud Cephisodorum Athen. 689. F.

ἐγὼ πρίωμαι λαικασ ομαραβακκαριν,

unde Critici elicuerunt λαικάσομᾶρα βάκκαριν: eodem felici acumine apud Stratonem Athen. p. 383 A.

πηγὸς πάρεστι; B. πηγός; οὐχὶ λεκασ ει,

Coraës eruit verum οὐχὶ λαικάσει; idque ipsum λαικάσει in archetypo Codice Marciano diserte scriptum vidi. Itaque Aristophanes recipiat servetque suum:

δήσεις, φυλάξεις, ἐν πρυτανείῳ λαικάσει.

Omnino Codex Ravennas, quamquam caeteris omnibus longe est emendatior et integrior et in Aristophanis scriptura constituenda unus omnium plurimum habet auctoritatis et fidei, tamen innumeris mendis et erroribus totum esse obsitum et scatere lectionibus absurdissimis et vitiosissimis non satis docti homines recordari videntur, quum Criticorum emendationibus praestantissimi libri auctoritatem opponunt. Non dubito affirmare et Ravennatem Codicem et Venetum Marcianum, quem ipse olim cum pulvisculo excussi, in deterrimis corruptissimisque libris scriptis, unde Antiquitatis monumenta in lucem revocata sint, esse habendos, sed quia caeteri omnes, quidquid ubique est codicum MSS. Aristophanis, multis partibus sint etiam vitiosiores interpolationibus, quas malesani correctores omnibus Criticae artis subsidiis destituti plurimas temere et

impudenter invexerunt, propterea ut in proverbio est, quod nostratibus est cum Graecis commune (vid. Schol. ad Iliad. Ω. 192.), ἐν τυφλῶν πόλει γλαμυρὸς βασιλεύει et habentur pro optimis, quia caeteri omnes sunt etiam multo peiores nequioresque. In prima parte Equitum metrum lectionibus Ravennatis pessime iugulatur vs. 29 (sequor editionem Bekkeri), 96, 130, 159, 194, 230, 239, 254, 261, 270, 283, 305, 359, 374, 386, 404, 409, 421, 431. et eadem est malorum copia per totam fabulam et reliquas omnes. Leguntur in eadem fabula teste libro Ravennate vocabula male Graeca, soloeca, barbara vs. 68, 72, 133, 137, 235, 287, 421, 485. et sic deinceps, ex quibus unum exscribam vs. 287. pro forma Attica κατακεκράξομαι exhibet κατακράξομαι barbare, nam faex Graecorum dicebat κράξω, et trochaicum dimetrum hunc apponit:

κατακράξομαί σε κράζων.

et tertio post versu:

κυνοκοπήσω σου τὸν νότον.

pro τὸ νῶτον, deinde post quatuor versus apponit:

διαφορήσω σ' εἴ τι γρύζεις.
κοπροφορήσω σ' εἰ λαλήσεις.

et huic credemus γρύξεις esse veram scripturam? Denique in eadem fabulae particula lectiones habet plane absurdas et ridiculas vs. 147, 257, 263, 267, 289, 300, 321, 341, 365, 393, 435, 452. et in caeteris passim, κοὐχ ἅπαντας ἐκφέρ.

Quum eadem ubique sit Codicis reliquis omnibus melioris in caeteris quoque fabulis ratio, non est satis cauti et circumspecti Critici eius auctoritatem correctionibus ex interiore observatione consuetudinis Atticae petitis opponere velle. Itaque nihil nos ista futilis auctoritas absterrebit, quominus διώξεις quoque a Bergkio receptum de novo expellamus: namque διώξομαι Athenienses dixisse certo indicio est locus in Equitibus 368, qui non poterat facile depravari:

διώξομαί σε δειλίας,

sed διώξει labem concepit in eadem fabula vs. 969.

χρυσοῦ διώξεις Σμικύθην καὶ μητέρα.

scriptura codicum διώξεισ σμικύθην manifesto nata est ut ᾄσεις σώφρονοσ. Etiam leniore medicina sanari potest locus in Thesmophor. 1224.

τῇδὶ διώξεις. τοὔμπαλιν τρέχεις σύ γε.

ubi ne literula quidem mutata lege:

τῇδὶ διώξει. 'ς τοὔμπαλιν τρέχεις σύ γε.

Futurum σκώψει interiit in Nubibus 296:

οὐ μὴ σκώψῃς μηδὲ ποιήσῃς ἅπερ οἱ τρυγοδαίμονες οὗτοι,

nam nihil verius est quam quod Dawesio auctore repositum est οὐ μὴ σκώψει μηδὲ ποιήσεις, nisi quod olim σκώψεις corrigebant, sed σκώπτειν habere σκώψομαι et aliunde constat et ex Acharnensibus 854:

οὐδ' αὖθις αὖ σε σκώψεται Παύσων ὁ παμπόνηρος.

Eodem modo futurum οὐρήσομαι intercidit in Vespis 394. ubi editur:

κοὐ μήποτέ σου παρὰ τὰς κάννας οὐρήσω μηδ' ἀποπάρδω,

sed emendandum est οὐρήσομαι οὐδ' ἀποπάρδω, quoniam et οὐδέ requiritur pro μηδέ et οὐρεῖν futurum οὐρήσομαι habet non οὐρήσω, ut in Pace 1265.

τὰ παιδί' ἤδη 'ξέρχεται | οὐρησόμενα.

Οὐ μὴ - οὐδέ negantis est et οὐ μὴ - μηδέ vetantis et prohibentis [3], in qua re longa observatione compertum habeo οὐ μή apud antiquos Atticos aut futurum adsciscere aut coniunctivi aoristum *secundum* (non *primum*) activae formae, et saepe componi futurum cum aoristo *secundo*: apud paulo minus antiquos Xenophontem, Platonem, Isocratem caeterosque eorum aequales videtur οὐ μή etiam cum coniunctivo aoristi *primi* bene componi. Itaque Xenophon dixisse potest οὐ μὴ μείνητε, Aristophanes non potest sed οὐ μὴ μενεῖτε ei est dicendum. Ex hac ratione οὐ μὴ οὐρήσομαι οὐδ' ἀποπάρδω dictum est κατὰ τὴν ἀρχαίαν 'Ατθίδα eodem modo atque in Sophoclis Electra 42:

οὐ γάρ σε μὴ γήρᾳ τε καὶ χρόνῳ μακρῷ
γνῶσ' οὐδ' ὑποπτεύσουσιν ὧδ' ἠνθισμένον.

et in Oedipo Coloneo 450:

ἀλλ' οὔτι μὴ λάχωσι τοῦδε συμμάχου
οὐδέ σφιν ἀρχῆς τῆσδε Καδμείας ποτὲ
ὄνησις ἥξει.

---

3) Apud Isaeum VIII. 34. οὐ μὴ εἰσίῃς τὴν οἰκίαν verum vidit Dobraeus: οὐ μὴ εἴσει εἰς τὴν οἰκίαν.

nam sic scribendum pro οὔτε σφιν.

Prorsus absonum et inauditum est in Attico quidem sermone futurum τέξειν, quod vitio irrepsit in Thesmophor. 509.

ἄπελθ', ἄπελθ', ἤδη γὰρ, ὦνερ, μοι δοκῶ
τέξειν.

Sibylla ita loquebatur et Pythius Apollo in oraculis et Dii immortales et heroës, mulierculae Atticae τέξομαι solebant dicere. Rectissime igitur Hirschigius τίκτειν emendavit, quod et Graecum est et rei, quae agitur, unice convenit. Non pariturum sese sed parere clamat, ut virum sine mora extrudat foras[4]. Duobus aliis locis apud Aristophanem futuri forma Attica in -ει depravata in -εις est: in Pace 176:

κεἰ μὴ φυλάξεις χορτάσω τὸν κάνθαρον.

non erat istic *custodiendi* sed *cavendi* locus, itaque emenda φυλάξει. Alter locus est in Avibus 1568.

οὐ μεταβαλεῖς θοἰμάτιον ὧδ' ἐπὶ δεξιάν;

quis non videt requiri μεταβάλλεσθαι, itaque μεταβαλεῖ rescribendum et praeterea ἐπὶ δεξιά. Similia menda et errores facile unusquisque in quovis scriptore Graeco commissos colligere poterit, si volet farraginem discrepantium scripturarum sedulo excutere aut in legendo esse suspicax ne quid sibi fraudis a scribarum natione struatur. Ex Euripide pauca indicia cognosce: θαυμάζω habet θαυμάσομαι, quod cum Graeculi nescirent in Alcestide 157.

ἃ δ' ἐν δόμοις ἔδρασε θαυμάσει κλύων,

in aliis libris θαυμάσεις legitur, in aliis θαυμάσῃς. In eadem fabula vs. 635. τόνδ' ἀποιμώξει νεκρόν, quamquam frequentissimus usus est apud Atticos futuri οἰμώξεσθαι si quis cui malum minatur in ira aut iurgio (Xenophon de Theramene Hell. II.

[4]) Δοκῶ μοι ubi significat *videor mihi*, id est *puto me*, assumere et praesens et praeteritum tempus ex ipsa rei natura sequitur: cum futuro coniunctum significat quod supra diximus, de quo usu recte monet Schneider. ad Xen. Memor. II. 7. 11. ubi δοκῶ μοι dicit esse *consilium*, *propositum*, *decretum mihi est*, verissime si attenderis semper poni de ea re, quam quis statim facere paret, quam quis sine mora facturus sit. Socrates in Phaedro ubi dixit δοκῶ μοι κατακείσεσθαι continuo humi decumbit, et sic qui dicit ταῦτα μὲν οὖν μοι δοκῶ ὑπερβήσεσθαι Aeschines in Ctesiph. § 53. statim ad aliud argumentum transit. In Memorabilibus l. l. certum est legi debere νῦν δέ μοι δοκῶ ὑπομενεῖν αὐτὸ ποιῆσαι, non ὑπομένειν.

III. 24. ὡς εἶπεν ὁ Σάτυρος ὅτι οἰμώξοιτο εἰ μὴ σιωπήσειεν, ἐπήρετο· Ἂν δὲ σιωπῶ, οὐκ ἄρ', ἔφη, οἰμώξομαι; et passim in comoedia) tamen non desunt libri in quibus ἀποιμώξεις scriptum est. In Ione vs. 1303. eodem errore legitur:

σὺ τῶν ἀτέκνων δῆτ' ἀναρπάσεις δόμους.

pro ἀναρπάσει, quoniam Athenienses ἀναρπάσομαι solent dicere. Eadem de causa, quia Athenienses βλέψομαι dicebant, non βλέψω, corrige locum in oratione κατ' Ἀριςογείτονος, quam ab Hyperide scriptam esse suspicor, p. 799. τίσιν ὀφθαλμοῖς πρὸς ἕκαςον τούτων ἀντιβλέψετε; imo vero ἀντιβλέψεσθε. Similia plura apud Tragicos nunc quidem omittam, sed plane eiusdemmodi vitium sponte me ad Heraclidas reducet. In Ranis vs. 523. liber Ravennas hanc servat scripturam:

ἐπίσχες οὗτος. οὔτις που σπουδὴν ποεῖς.
ὁτιή σε παίζων ἡρακλέ' ἐσκεύασα.

ut solet, mendis obsitus est et verae lectiones sunt οὔ τί που σπουδὴν ποιεῖ et Ἡρακλέα 'νεσκεύασα. Scribendum autem esse σπουδὴν ποιεῖ non ποιεῖς et hic quoque Ravennatis auctoritatem nihili esse faciendam certis argumentis vinci potest. Primum vindex est verae lectionis Grammaticus antiquus apud Photium v. Σπουδὴν ποιεῖσθαι: τὸ ὀργίζεσθαι. οὕτως Ἀριςοφάνης ἐν Βατράχοις. Recte servavit genuinam scripturam; quisquis est, sed vide quam bonus interpres sit, qui serio doceat σπουδὴν ποιεῖσθαι significare ὀργίζεσθαι, quod tam falsum est quam absurdum. Haud raro videbis veteres Grammaticos sic antiquam linguam et certos antiquorum locos interpretari ut quidquid in buccam venerit magna confidentia affirment. Σπουδὴν ποιοῦμαι significat σπουδάζω, et est id ipsum certissimo argumento ποιεῖσθαι non ποιεῖν dici oportere. Nempe est ea frequentissima in Graeco sermone periphrasis, quam verba pleraque admittunt, ut v. c. pro λέγειν dicatur ποιεῖσθαι λόγους, pro κατηγορεῖν κατηγορίαν ποιεῖσθαι, et eodem modo ἀπολογίαν, μήνυσιν, κρίσιν, ἀκρόασιν, κολακείαν, ἔπαινον, βλασφημίαν, ἀμφισβήτησιν et sexcenta alia ποιεῖσθαι pro κατηγορεῖν, ἀπολογεῖσθαι, μηνύειν, κρίνειν, ἀκροᾶσθαι, κολακεύειν, ἐπαινεῖν, βλασφημεῖν, ἀμφισβητεῖν etc. Eodem modo dicitur ποιεῖσθαι ὁδὸν pro ἰέναι, namque ὁδός verbo ἰέναι sic respondet, ut πληγή verbo τύπτειν, diciturque ὁδὸν ἰέναι, ut νόσον νοσεῖν, φεύγειν φυγήν: ita-

que ἔξοδον ποιεῖσθαι est idem atque ἐξιέναι, πρόσοδον ποιεῖσθαι est προσιέναι, ut apud Isocratem Areopag. § 1: πολλοὺς ὑμῶν οἶμαι θαυμάζειν ἥντινά ποτε γνώμην ἔχων περὶ σωτηρίας τὴν πρόσοδον ἐποιησάμην, sic πάροδον ποιεῖσθαι, et τὴν ἄφοδον, σύνοδον, ἐπάνοδον, ἔφοδον ποιεῖσθαι dicebant omnes, quemadmodum τύπτεσθαι πληγάς dici ostendimus alibi multis exemplis, quibus unum adiice ex Dionysio Halic. III. 19. τῷ πρὸς αὐτὸν ἀντιτεταγμένῳ συμπλέκεται παίων τε καὶ παιόμενος ἄλλαις ἐπ' ἄλλαις πληγαῖς, viden ἄλλας ἐπ' ἄλλαις πληγάς verum esse? Ne quis credat eundem rhetorem, quamquam admodum vitiose scribit, dixisse ἔλευσιν ποιοῦμαι pro ἔρχομαι in A. R. III. 59. ἐποιήσαντο τὴν ἐπὶ Ῥωμαίους ἔλευσιν, sed emendet ἔλασιν, ut alibi passive dixit γίγνεται ἡ ἔλασις. Mendose legitur in Xenophontis Memorabilibus III. 7. 3. ἐν ταῖς συνουσίαις, αἷς σύνει τοῖς τὰ τῆς πόλεως πράττουσι, quia Graecum est συνεῖναι συνουσίαν non συνουσίᾳ, intelligitur ἃς σύνει esse rescribendum. Quemadmodum igitur (ut illuc redeam) pro ἰέναι dicitur ποιεῖσθαι ὁδόν, sic pro πλεῖν dicebant ποιεῖσθαι πλοῦν, pro κατατρέχειν ποιεῖσθαι καταδρομήν, et pro στρατεύομαι, μάχομαι, ναυμαχῶ, τρέπομαι, καταστρέφομαι dicebatur ποιοῦμαι στρατείαν, μάχην, ναυμαχίαν, τροπήν, καταστροφήν. Eodem modo pro ζητῶ, σκέπτομαι, ἄρχομαι, καταλλάττομαι, διατρίβω, ἐπιδείκνυμι, πωλῶ usitatum erat dicere ποιοῦμαι ζήτησιν, σκῆψιν, ἀρχήν, καταλλαγάς, διατριβήν, ἐπίδειξιν, πρᾶσιν. Itaque ὀργὴν ποιοῦμαι significat ὀργίζομαι et ποιεῖσθαι λήθην, θαῦμα, λείαν est pro ἐπιλανθάνομαι, θαυμάζω, λῄζομαι, et est permagna talium copia, quibus sic frequentissime utuntur ut nomini adiectivum accedat, πολλὴν ζήτησιν, ἀκριβῆ τὴν ζήτησιν ποιεῖσθαι, πᾶσαν σπουδὴν ποιεῖσθαι et sic passim, in quibus omnibus certo perpetuoque omnium usu ποιεῖσθαι semper ponitur, numquam ποιεῖν, idque necessario ex ipsa Graecitatis ratione et natura sequitur, siquidem διατριβὴν ποιῶ est *moram iniicio* alteri, διατριβὴν ποιοῦμαι est ipse *moror*, quemadmodum is qui foedus percutit σπονδὰς ποιεῖται, is autem per quem agitur aut Dii, qui foederis faciendi copiam et occasionem dederunt, σπονδὰς ποιοῦσιν. Itaque recte in Pace legitur vs. 211.

ὁτιὴ πολεμεῖν ᾑρεῖσθ' ἐκείνων πολλάκις
σπονδὰς ποιούντων.

sed perperam in Acharnensibus vs. 130.

ἐμοὶ σὺ ταυτασὶ λαβὼν ὀκτὼ δραχμὰς
σπονδὰς ποίησαι πρὸς Λακεδαιμονίους μόνῳ.

ubi apparet legendum esse *ποίησον*, quod dudum praecepit Elmsleius ad vs. 58. verissima admonens. Non raro sic peccatum esse videbis quia facillime in multis formis *ποιεῖν* et *ποιεῖσθαι* permiscentur (ut in quavis farragine discrepantium lectionum cognosci potest) et editores quid in quoque loco poscat et requirat Graecitatis ingenium et dicendi usus non satis cogitare et curare solent. Exemplum de permultis, quae mihi in promtu sunt, proferam unum ex Aeschinis Timarchea § 169. *ἐὰν δ' (ὁ Φίλιππος) ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς ὑμᾶς ἔργοις γένηται οἷος νῦν ἐςὶν ἐν τοῖς ἐπαγγέλμασιν ἀσφαλῆ καὶ ῥᾴδιον τὸν καθ' ἑαυτοῦ ποιήσεται ἔπαινον.* Significant haec verba *ἀσφαλῶς καὶ ῥᾳδίως αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπαινέσεται*, quod ab Oratoris sententia prorsus abhorret et absurdum est, sed nihil aliud est *ἔπαινον κατά τινος ποιεῖσθαι* quam *ἐπαινεῖν τινά*. Exemplum est in vicinia § 157. *ἔτι δὲ εἰπεῖν ἔχων πολλοὺς παύσομαι ἵνα μὴ δοκῶ τὸν ἔπαινον θεραπείᾳ τινὶ κατ' αὐτῶν ποιεῖσθαι*, quod quivis statim videt significare *ἵνα μὴ δοκῶ θεραπείᾳ τινὶ αὐτοὺς ἐπαινεῖν*. Itaque in priore loco quum manifesta sit Oratoris sententia emenda: *τὸν καθ' ἑαυτοῦ ποιήσει ἔπαινον*.

Ex his satis superque apparere arbitror a bono scriptore pro *σπουδάζειν* dici oportere *σπουδὴν ποιεῖσθαι*, non *ποιεῖν*, idque ipsum subinde occurrit, ut apud Herodotum V. 30. *πᾶσαν σπουδὴν ποιεύμενος*, et apud Demosthenem in Prooemiis p. 1454, 11. *τῶν ἐπὶ τούτῳ σπουδὴν ποιησαμένων ὅπως ὑμᾶς ἐξαπατήσωσιν* (corrige *ἐξαπατήσουσιν*), et Platonem in Euthydemo p. 304 E. *ληρούντων καὶ περὶ οὐδενὸς ἀξίων ἀναξίαν σπουδὴν ποιουμένων*, et passim alibi.

Ut quisque optime intelligit *ποιεῖν σπουδήν* pro *ποιεῖσθαι* dici non posse, ita facillime mecum emendabit veterem maximi pretii inscriptionem, in qua Chandlerus et Boeckhius gravissimos commiserunt errores multos, de quibus alio tempore dicam, nunc corrigam hunc unum. Est *ψήφισμα Καλυμνίων* repertum et editum a Chandlero (Inscriptt. Antiq. I. p. 20), repetitum et hic illic tentatum a Boeckhio C. I. Vol. II. p. 460, in quo ita scriptum esse creditur: *ἀπέςειλεν ἄνδρας καλοὺς*

κἀγαθοὺς οἳ παραγενόμενοι πᾶσαν σπουδὰν ἐποίησαν τούτου διαλυθέντος τοὺς πολίτας τὰ ποτ' αὐτοὺς πολιτεύεσθαι μετ' ὁμονοίας. Si quis umquam antiquum lapidem oculis acutioribus inspiciet non dubito quin pro ΕΠΟΙΗΣΑΝΤΟΤΤΟΤΔΙΑΛΤΘΕΝΤΟΣ scripturam sit reperturus hancce: ΕΠΟΙΗΣΑΝΤΟΤΟΤΔΙΑΛΤΘΕΝΤΑΣ. Scribendum est enim: *οἳ παραγενόμενοι πᾶσαν σπουδὰν ἐποιήσαντο τοῦ διαλυθέντας τοὺς πολίτας τὰ ποθ' αὐτοὺς πολιτεύεσθαι μεθ' ὁμονοίας.*

Non memini me videre alias manifestius vitium ex eadem hac formarum confusione natum quam apud Demosthenem p. 1161, quem locum, quia tam evidens est correctio, *ὁδοῦ πάρεργον* corrigere iuvat. Apud omnes sic editur: *φεύσασθαι δὲ πρὸς ὑμᾶς καὶ διομόσασθαι αὐτὸς καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὴν γυναῖκα οὐκ ἂν ἐτόλμησα, οὐδ' ἂν εἰ εὖ ᾔδειν ὅτι αἱρήσομαι αὐτούς.* Ecquis enim est qui nesciat in tali re *αἱρεῖν* dici oportere, et quam constanter apud omnes accusator dicatur *αἱρεῖν τὴν γραφὴν* et *αἱρεῖν τὸν φεύγοντα?* Ecquis est qui *αἱρεῖσθαι* vel *ἑλέσθαι* eo sensu dici posse credat, aut omnino *αἱρεῖν* et *αἱρεῖσθαι* ullo loco sic inter se permutari, ut non vitiosa et ridicula oratio exeat? Nemo hercle: tam certa et manifesta res est. Emenda igitur: *εἰ εὖ ᾔδειν ὅτι αἱρήσοιμ' αὐτούς.* Quam bene *αἱρήσοιμι* in tali loco sit collocatum fugiet neminem et satis confirmabit vel Xenophon Hell. V. IV. 23. *Σφοδρίαν γὰρ εὖ εἰδέναι ἔφασαν ὅτι ἀπολωλότα πεύσοιντο,* et VI. v. 19. *εὖ δὲ εἰδέναι ἔφασαν ὅτι παρέσοιντο,* quibus alia similia passim occurrunt.

In contrariam partem immani soloecismo peccatum est in fragmento Tragici poëtae, unius, ut puto, de Pleiade Alexandrina, apud Stobaeum in Eclog. Phys. I. 3. 10.

οὐ γάρ τις οὐδὲ χρημάτων ὑπεργέμων
νόμον μιαίνων ἀσφαλῶς γ η ρ ά σ κ ε τ α ι,

quod nihilo melius est quam *χαίρομαι.* Sed quis non videt requiri futurum? itaque sine mora repone *γηράσεται.* Contra in praecedenti fragmento: *οὐχ εὕσει Διὸς ὀφθαλμός* pro ineptissimo futuro *εὕσει* (*assabit*) quantocyus rescribe praesens *εὕδει.*

Fraudem fecit Dindorfio ad Steph. Thes. locus Photii: *Εὖεν: ἔβρεχεν.* tu corrige: *ὗ ε ν: ἔβρεχεν,* ut recte legitur suo loco et apud Hesychium. Photius alibi: *Ὑόμενος: βρεχόμενος,* et *Ὕσας: βρέξας,* et *Ὕων: βρέχων.* Similia alii: solebant enim Graeculi

sequiores βρέχει dicere pro ὕει, et βροχή pro ὑετός, quos satis redarguit Phrynichus pag. 291, ubi vide Lobeckium.

Quicumque animadvertit quam saepe in libris futurum in praesentis formam refictum vel contra foedos barbarismos pepererit statim immane vitium tollere poterit ex Appiano de Bell. Civil. IV. 118. ubi Brutus ad milites ita dicit: καὶ μὴ ἀδοξῆτε, εἰ προσπαίζονται ὑμῖν καὶ προκαλοῦνται, οὐκ ἀμείνονες ὄντες ἀλλ' ἕτερον δέος ἰώμενοι. Sunt qui credant Appianum προσπαίζομαι pro προσπαίζω semel maluisse dicere, quod non minus ridiculum est quam χαίρομαι, γηράσκομαι cet. Quia manifestum est futurum requiri manifestum est emendari oportere: εἰ προσπαίξονται ὑμῖν καὶ προκαλοῦνται. Scilicet προκαλοῦνται futurum esse nescientes barbarismum invexerunt. Παίζω et composita habere παίξομαι apud sequiores certum est. Lucian. D. D. IV. 3. ἣν δὲ παίζειν ἐπιθυμήσω τίς συμπαίξεταί μοι; — ἔχεις κἀνταῦθα τὸν συμπαιξόμενόν σοι τουτονὶ τὸν Ἔρωτα, ubi cod. Gorlicensis συμπαίζεται pervulgato errore. Caeterum apud Appianum corrige: μὴ ἀδοξεῖτε.

Sed nondum de periphrasi per verbum ποιεῖσθαι absolvimus: restat ut de dialecto vetere Ionica et artificiali lingua Lyricorum et Tragicorum unum hoc moneamus: Iones antiquiores (quorum eloquium et dictionem Tragici aliique imitantur), quoniam τιθέναι pro ποιεῖν usurpabant propterea illa ipsa periphrasi sic utebantur ut pro ποιεῖσθαι ponerent τίθεσθαι. Itaque pro κοινωνεῖν Athenienses dicebant κοινωνίαν ποιεῖσθαι, Iones, qui pro κοινός dicebant ξυνός (et sic ξυνῇ, ξυνοῦσθαι, ξυνωνός, ξυνωνίη pro κοινῇ etc.) eodem sensu dicebant ξυνωνίην τίθεσθαι (numquam τιθέναι), ut apud Archilochum noto loco: ἀλώπηξ καἰετὸς ξυνωνίην ἔθεντο. Huius usus ingens est exemplorum copia apud poëtas quoslibet, unde satis est expromere unum, unde hanc disputationem exorsi sumus, σπουδὴν ποιεῖσθαι: quod quum Sophocles vellet dicere in Aiace vs. 13. ita dixit:

ἐννέπειν ὅτου χάριν | σπουδὴν ἔθου τήνδε.

Credi mihi nunc poterit vitium alere Xenophontis locum in Hellenicis VII. II. 20. ἴσως δὲ ἐπιφανεὶς σὺ τροπήν, ὥσπερ ἐν Πελλήνῃ, ποιήσεις, nempe si satis constat pro τρέψομαι τοὺς πολεμίους Graece dici τροπὴν τῶν πολεμίων ποιήσομαι, sequitur Xenophontem ποιήσει scripsisse non ποιήσεις.

Τροπὴν ποιεῖσθαι recte legitur apud Xenophontem et aliis locis et in Hellen. V. iv. 43. ubi scribendum: ἐγένετο ἐν ἐλπίδι τροπὴν τῶν ἀνδρῶν ποιήσεσθαι, non ut vulgatur ποιήσασθαι. In Isocratis orat. XII. 50. pro verissima scriptura ποιήσασαν ῥοπὴν inepte ex Urbinate recepit τροπὴν novissimus Editor, qui quam multa vulnera Isocrati inflixerit sine ratione et iudicio Urbinatis auctoritatem sequendo alias ostendam.

Iam ad Euripidem revertor in simillima corruptela opem nostram exspectantem in Heraclidis 742:

σύμμαχος γένοιό μοι
τοιοῦτος, οἷος ἂν τροπὴν Εὐρυσθέως
θείην.

ubi θείμην reponendum esse arbitror, θείην scribis deberi, qui in talibus tam socordes sunt ut vs. 1017. fideli concordia omnes λιπὼν δ' οὐδὲν ἀχθοίην βίου dormitantes dederint pro ἀχθοίμην. Qui poterant ἀχθοίην pro ἀχθοίμην sine suspicione scribere, quid eos in ποιεῖν et ποιεῖσθαι male confundendis designavisse putes? De permultis exemplis unum et alterum cognosce: in Isocratis Euagora § 26. omnes libros turpis soloecismus obsidebat: εἰ μὴ κἀκεῖνον ἐκποδὼν ποιήσειε, quum Urbinas verum ποιήσαιτο attulit. In Lysiam idem mendum irrepserat XIII. 24. ἐδόκει οὖν ἐκποδὼν ποιῆσαι τὸν Ἀγόρατον, ubi ποιήσασθαι restitutum est, etiam melius ποιεῖσθαι restituetur. Conspirat autem Urbinas eximius liber cum caeteris in Busiride § 49. in vitiosa scriptura: οὐ ποιήσεις τοῦ λοιποῦ πονηρὰς ὑποθέσεις, nam qui argumentum sumit dicendi ποιεῖται ὑπόθεσιν, non ποιεῖ, quare ποιήσει scribendum. Saepissime ποιεῖσθαι ὑπόθεσιν apud Isocratem occurrit: quater in *Panathenaica* § 35, 96, 108 et 175, ter in *Antidosi* § 58, 69 et 276, et alibi. Vitiosum est in Anabasi V. vii. 31. ἵνα καὶ φυλακὴν ἰδίᾳ ποιήσῃ τις pro ποιήσηταί τις, nam significat ἵνα καὶ ἰδίᾳ τις φυλάξηται. Contrario errore in Hellen. VI. v. 18. legitur: καὶ οὕτως ἅμα ἔκ τε τοῦ σενοῦ ἐξῆγε καὶ ἰσχυροτέραν ἀεὶ τὴν φάλαγγα ἐποιεῖτο, namque ἰσχυρὸν ποιεῖν Graecum est et ἀσθενὲς ποιεῖν et similia omnia, ubi ποιεῖν est *reddere*, quo sensu nemo umquam veterum cum adiectivo verbum ποιεῖσθαι coniunxit. Emenda igitur ἰσχυροτέραν — ἐποίει. Similes corruptelae inter legendum sat multae occurrent, quarum nova exempla sibi

quisque colligito; equidem nunc potius Graeculorum in hoc genere incuriam et vitiosam *συνήθειαν* breviter arguere malo, non ut ipse hunc locum, qui latissime patet, exhauriam sed ut generosae iuventutis studia accendam. Quemadmodum enim Veteres in his rebus sunt *ἀπαράπτωτοι* et numquam negligentes sunt, numquam labuntur, sic sequiores omnes saepissime in iis errant et impingunt et male miscent omnia, saepe *ποιεῖν* ponentes pro *ποιεῖσθαι*, nonnumquam ubi *ποιεῖν* requiritur *ποιεῖσθαι* usurpantes, saepe priscum usum Ionicum verbi *τίθεσθαι* inepte recoquentes. Plutarchus in Arato cap. XXVI. non dubitavit scribere *ἔξοδον θέμενος* pro *ποιησάμενος* id est *ἐξελθών*, et cap. XXXVIII. *μάχην ἔθετο*, et sic saepe alibi *θέσθαι* in hac periphrasi usurpat pro *ποιήσασθαι*, ut in Antonio cap. XLV. *τροπὴν ἔθεντο* scripsit pro *ἐποιήσαντο* id est *ἐτρέψαντο*. Quam bene enim Solon apud Stob. Floril. IX. 25. vs. 46. pro *τῆς ψυχῆς οὐ φεισάμενος* vel *ἀφειδήσας τῆς ψυχῆς* dixit:

φειδωλὴν ψυχῆς οὐδεμίαν θέμενος,

et multa similia in antiquis carminibus reperiuntur, tam dedecet hoc loquendi genus Plutarchi orationem. Peius etiam *ποιεῖσθαι* subinde pro *ποιεῖν* ponit, ut in Agesilao cap. XX. *οἰκείους ἐκ διαφόρων ἐποιεῖτο*, et post pauca *ἐποιεῖτο χειροήθη*, non enim ut rectissime dicitur *ποιεῖσθαί τινα υἱὸν, γαμβρὸν, φίλον, ξένον* et civitas dicitur *πολίτην τινὰ ποιεῖσθαι*, ut in Acharnensibus 145:

ὁ δ' υἱὸς, ὃν Ἀθηναῖον ἐπεποιήμεθα,

sic ius est dicere *χειροήθη τινὰ ποιεῖσθαι* ἢ *πρᾶον* aut simile quid, quorum diversissima ratio est. Foedius etiam Dionysius Halic. A. R. IV. 39. quum omnes olim dicerent *ἐκποδὼν ποιεῖσθαι* maluit ipse dicere: *πρὶν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτὸν εἰσελθεῖν ἐκποδὼν ποίησον*, et sic sequiorum multos saepe audivi dicentes. Neque tamen possum in animum inducere Theocritum, quamquam saepiuscule dictione utitur admodum vitiosa, dixisse *λόγον οὐδένα ποιεῖν τινός* pro *ποιεῖσθαι*, quod nunc fecisse videtur II. 61:

ὁ δέ μευ λόγον οὐδένα ποιεῖ,

sed rectissime idem III. 33. dixerat: *τὺ δέ μευ λόγον οὐδένα ποιῇ*. Itaque plane assentior Ahrensio non sine aliqua librorum auctoritate totum versum expungenti.

Sequiores praeterea, qui omnes saepe ἀκούσω, ᾄσω, γελάσω, βοήσω, similiaque multa contra constantem Veterum usum dicebant, in certis quibusdam verbis antiquam dicendi consuetudinem contrario errore corrumpebant. Veteres omnes summa constantia dixerant τεθνήξω, at isti τεθνήξομαι dicebant: Veteres ἑστήξω et ζήσω et λήσω usurpabant, sequiores contra ἑστήξομαι et ζήσομαι et λήσομαι magno consensu dicere coeperunt. Licebat iis patrii sermonis sinceritatem suo arbitratu omnibus modis contaminare, satis erit si ea res nos non fefellerit neque aliquid Veterum scriptis apportet mali. Sed non ita evenit: grassata est nova labes in plerisque omnibus Antiquitatis monumentis: est operae pretium in uno id demonstrare. Satis constat Atticos olim constantissime dixisse τεθνήξω (ut ἑστήξω ex ἕστηκα formarunt et ex ἔοικα, εἰκέναι, εἴξω), numquam τεθνήξομαι: res certa nunc est et indubitata: experiamur igitur in ea Codicum fidem et quantum iis tribui possit aestimemus. In Acharnensibus praestantissimus Codex Ravennas vs. 565. apud Bekkerum exhibet τεθνήσει prorsus barbare: idem in Nubibus 1418. servat σὺ δ' ἐγχανὼν τεθνήξει pessime pro τεθνήξεις. In Vespis idem vs. 654. οὐκ ἔστιν ὅπως οὐχὶ τεθνήσει repetito immani barbarismo. Unicus est apud Comicum locus, in quo libri non sunt interpolati in Acharn. 325.

ὡς τεθνήξων ἴσθι νυνί: δήξομἄρ' ὑμᾶς ἐγώ.

In Platonis Gorgia p. 469 D. ἐὰν ἄρα ἐμοὶ δόξῃ τινὰ τούτων τεθνάναι τεθνήξει οὗτος ὃν ἂν δόξῃ, ad quem magister annotavit: τεθνήξει: ἐνεργητικὸν ἀντὶ παθητικοῦ τεθνήξεται καινοπρεπῶς παρελήφθη. Doctum hercle hominem et antiquitatis probe gnarum! Ridiculum est illud καινοπρεπῶς: nemo Veterum umquam aliter dixerat, quod iste nesciebat. Noli mirari nunc, quod in multis Codd. τεθνήξεται legitur. Simili modo fit in caeteris, ubi longa dies verborum formas mutaverat. Ἑστήξω vetus et ἑστήξομαι novicium confusa vide apud Elmsleium ad Acharn. 598. Non diu dubitabis igitur in Iphig. Aulid. 675. scribere:

εἴσει σύ, χερνίβων γὰρ ἑστήξεις πέλας,

et quibus debeatur librorum scriptura ἑστήξει statim perspicies.

(*Continuabitur.*)

TULLIANA.

Nuper orationes *in Verrem* de industria tractanti pauca mihi in mentem venerunt eius generis, quae evulgare praestaret quam premere. Ea igitur nunc publici iuris facio, sic rem agens, ut quae ad librum Accusationis quartum pertinerent, quae ad ceteros libros, quae palaeographici argumenti essent, ea sic trifariam coniungerem.

Lectores autem eos mihi proposui, qui editione Orelliana altera [1] probe uterentur nec tamen alium quemquam librum adhiberent. Comparavi igitur textus eos quos haec editio non supervacuos reddidit, Halmii [2] Klotziique [3], annotationes Zumptii [4], porro Bakii [5] Madvigiique [6] binas et singulas Klotzii [7]. Nec, puto, ubi libros hosce nominavi tantum

---

1) Amstelod. Ioh. Müller. Voluminis II Pars I. 1854. — p. 108—461. Verrinarum libri VII. Recogn. C. A. Iordan.

2) Sammlg. Gr. u. Lat. Schriftsteller mit deutschen Anmerkungen, hrsg. von M. Haupt u. H. Sauppe. Berlin, Weidmann. — Ciceros ausgewählte Reden, erklärt von Karl Halm, 2es Bändchen: die Rede gegen Q. Caecilius u. der Anklagerede gegen C. Verres 4es u. 5es Buch. 2e Auflage. 1855. (1e Aufl. 1852; hae editiones facile nec sine damno confunduntur).

3) In editione Teubneriana anni 1854. Anni 1852 est ea quam adducit Iordanus, sed ea vel fere eadem est vel omnino. Pagina saltem duplex illa, in qua titulus est cum anni numero 1854, seorsim praefixa est.

4) M. T. C. Verrinarum libri VII. Rec. C. T. Zumpt. Berol. Dümmler. 1831.

5) Bibl. Crit. Nova, Lugd. B., Luchtmans. V. I. 1830; p. 1—56. Madvigii ep. ad Orellium, censuram scr. I. Bake. — Schol. Hyp. Lugd. B., Brill. IV. 1852. p. 184—244.

6) Ep. ad Orell. de Verrinarum libris II extremis emendandis. Hauniae, Reitzel, 1828. — Opusc. Acad. (priora). Hauniae, Gyldendal, 1834; p. 323—374. X. De locis aliquot Ciceronis orationis Verrinarum diss. crit.

7) Seebodes (Jahns) N. Jahrbücher f. Philol. u. Paedag. Leipz. Teubner. 1838. Jhrg. VIII. Bd. 22, Hft 2. M. T. C. oratt. selectae XV. rec. Orell. 1836. Censuram scr. R. Klotz. p. 131—144. Das 4te Buch der Anklage des C. Verres,

nec locos adscripsi, ipsos locos inspicere operae pretium lectori erit nisi accuratissimo vel perquam erudito. Unum Halmii libellum [8] adhibere potui, dum haec recognoscerem, alterum Halmii [9] Iordanique unum [10] etiamnunc frustra exspecto. Praeterea liberaliter concessum habui usum codicis Leidensis Perizoniani 12 in folio, qui continet *Verrinas* excepto Libro *Accusationis* primo a § 111 inde, porro Libris secundo ac tertio. Is Zumptio Orellioque audit Leid., Iordano in altera Orelliana Ld.; lectiones autem eas, quas veras esse praesto, signavi Ldk. ubi id prodesse poterat. De hoc codice luculenter egit Bakius [11], eodemque et ipse multum usus est, et Orellium, Baiterum, Iordanum collationibus suis adiuvit.

I.

IV. § 6. *Nuper homines nobiles huius modi, iudices,..... vidimus....: qui tamen signa atque ornamenta sua cuique reddebant, non ablata ex urbibus sociorum atque amicorum quadridui causa per simulationem aedilitatis domum deinde atque ad suas villas auferebant.*

Fritschius Halmiusque et olim Lambinus offenderunt in locutione *quadridui causa*. Atque ille haud improbante Halmio coniecit *in quadriduum, per causam aedilitatis*. Locutionem *per causam* Fritschius defendit allata oratione Ciceronis *de domo sua* V. 13; ipsam coniecturam Halmius ita, ut dicat in parte optimorum codicum *causam* esse. At Halmius meliora adducere solet.

Codices, qui *quadridui causam* habent, secundum Iordanum sunt »R 3 V (in V tamen *m* Brunnio punctata videtur)." Patet de Vaticano nil constare. Porro sigla R 3 continet etiam Leidensem codicem, at is totam periodi partem *non ablata* —

8) Zur Handschriftenkunde der Ciceronischen Schriften, München 1850. Editorem nullum novi, neque in meo exemplari quisquam apparet.

9) Ueber die Hss. der Verr. Reden des Cic. (Gel. Anzeigen d. bayer. Akad. d. Wiss. 1858. n°. 29—84).

10) De Codd. scriptis Libr. IV et V. orationum Verrinarum (Halberst. 1850. Lips., Winter).

11) Bibl. Crit. Nova, V. I. p. 10—13.

auferebant omittit; ob similes credo terminationes verborum *reddebant* et *auferebant* scriba, dum prius pingit, in altero se versari putavit (Ldk.). Guelferbytanus alter cum Leidensi consentire solet, neque de eo quidquam ex hac periodo adducitur praeter nostram lectionem, ita ut suspicari liceat, etiam in isto libro lacunam esse eandem. Non obstat, quod Zumptius ad h. l. ex illo etiam codice *causam* adduxit, si recte eum intelligo; nempe is nil diserte tradit de hoc codice, sed ut Iordanus in R 3 universe, sic ille in *Guelff. Havn.* hanc lectionem esse dicit. Quod facile erratum esse potest pro *Guelf.* 1 *Havn.*; ego et ipsum de G 2 errasse puto eadem prorsus ratione, qua Iordanus de Leidensi. Porro *causa* in Regio scribi *ca* vel *ca* suspicor, *causam* autem *cā* vel *cā* sive *ca*, ita ut undique errores nasci possint.

Homines nobiles, quos dicit orator, intelligendi sunt C. Claudius fortasse, porro Q. Hortensius, C. Antonius, certe ii, qui ratione ea quam laudat, aedilitatem revera gessissent. Itaque isti etiam, qui horum innocentiam imitati non sunt, sese aediles esse dicentes non aedilitatem simularunt, falso affectarunt, nam gerebant eam. Simularunt aedilitatem sibi causam esse, cur signa peterent auferrentque, erat autem cupiditas.

Equidem lego *aedilitatis causa*, *per simulationem quadridui*, transpositione haud ita audaci. Sic aedilitas causa ablationis dicitur fuisse; erat causa saltem proxima. *Deinde* iam indicat tempus post peractum quadriduum; non amplius, ut in lectione vulgata, tempus post aedilitatem peractam. Simulabant denique isti, se auferre signa in quadriduum, sed eo elapso domum porro et ad villas suas auferebant.

§ 7. *Haec omnia quae dixi signa, iudices, ab Heio e sacrario Verres abstulit: nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud ullum tamen praeter unum pervetus ligneum, Bonam Fortunam, ut opinor; eam iste habere domi suae noluit.*

Recte Schützius[12] suasit *neque aliud ullum praeter unum tamen*, quod immerito spreverunt maiorum minorumque editionum

---

12) In Orellii editione prima, Vol. II. 1. Tur. 1826, ad h. l.

recentiorum critici, Zumptius Iordanusque et cum Klotzio Halmius. Hotomannus[13] tamen, Zumptius, Halmius in hoc loco offenderunt, ut eorum annotationes demonstrant. Vulgata nempe, saltem si Zumptii annotationem sequimur, id significaret: *etsi* omnia signa abstulit, nolite mirari, eum non plura reliquisse quam unum.

Codices nil iuvant, nam *tamen* omissum Ldk. non eius auctoritatis est, ut ob solum hunc librum abiiciamus coniunctionem. Eadem saepius abundat, ut *tamen nihilominus* est *Cluent.* § 76, *Fam.* XIII. xv. 2. Locus mox sequens § 22: *At cuius hominis! clarissimi ac potentissimi; qui tamen cum consul fuisset, condemnatus est*, sic est explicandus, ut *tamen* opponatur verbis *clarissimi ac potentissimi.* At si hoc verum, verba *cum consul fuisset* abundant. Credo, neque alienus a suspicione sum, hic quoque *tamen* post *fuisset* esse collocandum. Transpositiones huiuscemodi in codicibus deterioribus occurrere, post Madvigium nemo dubitat: proxime sequentes §§ duae v. c. duo item exempla praebent. In optimis, Regio saltem, et rariores illae sunt et difficiliores ad detegendum, quoniam nulli meliores sunt libri, quibus comparatis fraus appareat.

§ 23. *Verum haec civitas isti praedoni ac piratae Siciliensi Phaselis fuit.*

Apparet e superioribus, quid Cicero velit. *Phaselis .... non fuerat urbs antea Cilicum atque praedonum: Lycii illam, Graeci homines, incolebant. Sed . . . adsciverunt sibi illud oppidum piratae primo commercio, deinde etiam societate*, § 21. Iam Verres in Messana prorsus simile quid commisit: *Mamertina civitas improba antea non erat*, verum facta est Verri socia et receptrix furtorum, hanc civitatem iste praedo Phaselidis loco habuit.

Verres apte dici potest *pirata Siciliensis*, i. e. pirata, qui ita praedatur, ut eius causa Siciliam alicunde attingat. At Cicero hoc nomine ipsum a ceteris piratis distinxisset, quod minime agit, immo huc, ut par est, per totam hanc orationis partem

---

13) In Graeviana, Amst. Blaeu 1695, ad h. l.

speciat, ut Verrem [illegible]

liens igitur. [illegible]

[illegible]

§ [illegible]

Sic [illegible]

p. 515. [illegible]

phale[illegible]

Bars. [illegible]

sublatus [illegible]

praestans [illegible]

Iord[illegible]

x

a-

ete-

esti-

13 ex

Q. Mi-

eri populum

ores mandar

civitate, qua

rtutem plurimum

rnentur alii mort

populo Romano m

sae civitati commend

quis ita cavarit, ut form

vationem nata.

se, quod vas eius modi . . a se esset ablatum. Cum sederem, inquit, domi tristis, accurrit Venerius: iubet me scyphos sigillatos ad praetorem statim afferre. . . Incipio queri me nihil habiturum, quod alicuius esset pretii, si etiam scyphi essent ablati. Tum illi (Cibyratae), *ubi me conturbatum vident: »Quid vis »nobis dare, ut isti abs te ne auferantur?"* Simillimus est locus § 37: *Tu a M. Caelio, equite Romano, lectissimo adolescente, quae voluisti, Lilybaei abstulisti: tu C. Cacurii . . supellectilem omnem auferre non dubitasti: tu maximam et pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro . . Lilybaei abstulisti. . . . . Gaudeo etiam, si quid ab eo* (Clodio) *abstulisti, et abs te nihil rectius factum esse dico. Ab Lysone vero Lilybaetano . . Apollinis signum ablatum certe non oportuit.*

Satis opinor constat, quid sit *auferre* ab aliquo, et simul, eum damnum facere, *a quo* quid *ablatum* sit. Non ita saepe a Cicerone describitur ille, *a quo* quid sit *sublatum*, i. e. ille qui sustulit. Est tamen § 109: *Hoc dico, hanc ipsam Cererem . . a C. Verre ex suis templis ac sedibus esse sublatam.* Eiusdem generis est § 7, nisi quod locus sit etiam luculentior: *Quae dico signa, antequam abs te sublata sunt, Messanam cum imperio nemo venit quin viderit.* Hic obiter moneo Baiteri *viserit* recipiendum esse, quod unus Halmius in recentissima Weidmanniana editione fecit, comparatis §§ 5 f. 122. 127. 128. 130. 132. 135, quibus addo §§ 4. 74.

Superiora autem nemo sic accipere velit, quasi negarim locos esse nonnullos, ubi Verres *sustulisse* aliquid dicatur eorum, quae eripuit, quin *ab aliquo sustulisse.* Sunt ii rariores, sed occurrunt, v. c. § 84: *quid? a Tyndaritanis non eiusdem Scipionis beneficio positum simulacrum Mercurii, pulcherrime factum, sustulisti? . . . . Audistis nuper dicere legatos Tyndaritanos, . . Mercurium . . huius vi, scelere imperioque esse sublatum,* et § 88: *Est pecuniarum captarum, quod signum ab sociis pecuniae magnae sustulit.* Ceterum in locis sex, quos apposui, neque Leidensis variat, neque Iordani codices.

§ 61. *Nam reges Syriae, regis Antiochi filios pueros, scitis Romae nuper fuisse.*

Lectori hoc loco datur optio, utrum id quod dicam pinguius

esse positum, putet ipsi Ciceroni tribuendum esse an librariis. *Filios pueros* recte dici nil est quod dubitemus, id tamen raro ibi locum habet, ubi Graeci non addidissent ὄντας sive ὄντας ἔτι. Verum elegantius orator poterat *reges Syriae pueros*, *regis Antiochi filios*.

In codd. turbatum est. Regius apud Iordanum habet *antiochiae illos pueros*, quod natum censeo ex *antiochie illos*, idque ex ANTIOCHIFILLOS sive ANTIOCHIFILIOS, ut v. c. *rosaeartus* in Regio est pro *rosa fartus* V § 27. Nil igitur praesidii est in lectione apographi Leidensis: *Reges anthiocie illos pueros* (Ldk.).

Facillimum est demonstratu, qui possit vocabulum *pueros* in eam sedem transpositum esse, ubi nunc legatur. Scilicet qui *illos* legebat, necessario requirebat substantivum, et *pueros* e vicinia facili negotio transponebat. Quod non omnia expediret, si certum esset vulgatam lectionem *filios* e fonte quodam praeter Regium codicem fluxisse et aliud quid esse, quam corrupti *illos* emendationem haud ita difficilem. At de istius modi fonte, qui saltem non ipse derivatus sit ex Regio codice, nil diserte traditur; neque hoc rem conficit, quod silentium Graevii, Orellii, Zumptii, Iordani ostendere videtur, nempe in reliquis codicibus esse *filios*, etiam in Guelferbytanis et in Hittorpii Erfurtensi. Nam e Guelferbytanis alter, G 2, cum Leidensi conspirare solet, et neuter adversus Regium est audiendus, si uterque ex illo fluxit: id autem vero simillimum est, ne plura dicam. Supersunt Erfurtensis et deteriores, quorum coniuncta auctoritas prae Regio levis esset, etiamsi de ea constaret: nunc incerti haeremus.

Iam si quaerimus, quid ipse Cicero scripserit, necessario id sequemur, quod in Regio non est quidem sed esse manifesto debebat. Id *illos* esse non credo, propter facilitatem corruptelae eius, quam supra exposui. Non crediderunt certo nuperi editores, Halmius, Klotzius, Iordanus, qui Regii lectiones cognitas habuerunt. Bakius non credet, qui observavit[14], *ille* tum demum praeponi, si explicatio subiicitur, nisi haec de solis nominibus propriis dicta voluerit. Est igi-

---

14) Schol. Hyp. IV. p. 195, ad Verr. II. II. 5; cf. p. 215, ad Verr. IV II. 4.

tur *filios* a Cicerone profectum, quod postquam in *illos* abiit, scriba vel Regii codicis vel superioris cuiusdam libri *pueros* transposuit.

Sic qui ratiocinatur, pauca assumit non prorsus certa, et eo premitur maxime, quod lectiones G 1 2, E dtt. ad h. l. ignorentur. Videat igitur unusquisque, utrum haec graviora ducat an defectum elegantiae et concinnitatis in eo quod nunc legitur, quod altero membro duo vocabula exhibet, altero quattuor; id autem quam grave sit, Madvigius monuit [15]; atque hoc potius ducens suadeo ut legatur: *Nam reges Syriae pueros, regis Antiochi filios, scitis Romae nuper fuisse.*

§ 62. *Erat etiam vas vinarium ex una gemma pergrandi, trulla excavata manubrio aureo, de qua . . . Q. Minucium dicere audistis.*

Agit Cicero de vasis Antiochi Asiatici, quem Verres expilarat, cum ille iter faciens Syracusas venisset. Id autem ait orator, *vas* esse aliquod, nempe *trullam.* Quod ipsum vix opus erat ut adderet, nam quis Romanus nesciebat, quid id esset, *trulla?* Nec facile quis nesciebat, trullam, si accurate loquamur, vas non esse.

Manubrio sine praepositione legitur in codicibus bonis, R 3 E apud Iordanum. Deteriores *cum* praeponunt. Hoc dissuadet Madvigius [16]: »ne Latine quidem, certe non Ciceroniane *ita* »dici censeo, de ea re, quae non aliam extra addita *comitetur,* »sed eius pars sit." At *manubrium aureum* pars non est *vasis vinarii ex una gemma pergrandi*, neque *trullae excavatae*; pars est vasis integri, trullae sensu latiore, sed id nunc non agitur. Quod iam Handius observavit scribens [17]: »At manubrium »aureum ipsum erat adiectum trullae e gemma factae." Zumptius Halmiusque, qui cum Madvigio stant, id praeterviderunt, opinor.

---

15) Ep. ad Or. p. 20 (ad Verr. IV. LX. 157): »aequalitas membrorum, qua »argumento et postea utemur et saepe in Ciceronis scriptis utendum est." Cf. ibid. p. 21 n., 92, 130 n.

16) Ep. ad Or. p. 29.

17) Tursell. II. 144.

Intelligere mihi videor, quid sit *trulla, manubrio aureo.* Sed *trulla excavata manubrio aureo* ea est, quam quis excavarit manubrio aureo, id autem absonum.

Venit in mentem, an legendum sit: *Erat etiam trulla excavata ex una gemma pergrandi, manubrio aureo*, eiectis vocabulis *vas vinarium.* Sic lucramur, ut *ex una gemma* habeat unde pendeat, nempe ab *excavata.* Nam *vas vinarium ex una gemma pergrandi* dici quidem potest sed non solet. Contra si quis unice *trulla* transponeret ut volui, sed immotum servaret *excavata* nae is ex sequente dilemmate sese non expediret. Nempe *excavata* si ablativus est, perit concinnitas propter duplex epitheton substantivi *gemma;* si nominativus, molestissima nascitur ambiguitas.

Origo corruptelae aperta est. Suprascripsit aliquis *vas vinarium* ad vocabulum *trulla* illustrandum. Duo haec verba per alterum librarium in textum irrepserunt. Idem hic igitur vel tertius aliquis ferre non potuit, ut *vas vinarium, trulla* sic iuncta legerentur: hic vocabula quae indicavi transposuit. Tertius denique vel quartus errore sive consulto *cum* sustulit; ex huius libro fluxere Regius codex et ceteri boni, deterior familia non item.

Iam si legimus ut dixi, infitias eundum non est, e deterioribus libris recipiendum esse *cum.* Id igitur sicubi restituerimus, locus sic habebit: *Erat etiam trulla excavata* [18] *ex una gemma pergrandi, cum manubrio aureo, de qua ... Q. Minucium dicere audistis.*

§ 81. *Deinde ista praeclara nobilitas desinat queri populum Romanum hominibus novis industriis libenter honores mandare semperque mandasse. Non est querendum in hac civitate, quae propter virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum posse. Sit apud alios imago P. Africani: ornentur alii mortui virtute ac nomine: talis ille vir fuit, ita de populo Romano meritus est, ut non uni familiae, sed universae civitati commendatus esse debeat.*

---

18) *Excavata* dici potest tum gemma, quam quis ita cavarit, ut formam trullae ipsi inderet, tum trulla per eam excavationem nata.

Multo etiam plura exscribenda essent, si omnia Ciceronis verba adducere vellem, e quibus appareat, quid universe orator voluerit. Id autem hoc est: Si Metellus Scipio, Verris patronus, etiamnunc causam P. Africani ceterorumque maiorum suorum suscipit, non praecerpet M. Cicero fructum officii Corneliani, silebit Tullius de Scipionum monumentis; sin Verris amicitia impedit Nasicarum progeniem, succedet M. Tullius vicarius illorum muneri. Haec copiose exponuntur ab initio inde capitis 36.

Vix recte de hoc loco diiudicabimus, antequam sit confectum, utrum eosdem an diversos dixerit Cicero eos, apud quos imago P. Africani sit, eosque, qui ornentur *mortui virtute ac nomine.* Quod haud ita facile fiet. Bakius[19], qui olim haec scripserat: »opponi inter se non posse contendo *imagi-»nem* et *nomen*, et hoc fere iungitur cum *genere*, et cum »similibus." . . . »Legam *ornantur — virtute atque animo.*" *Alii* igitur loco altero, ex Bakii mente, diversi sunt ab *aliis* loco priore; nempe intelligitur Cicero posteriore loco, et qui ipsi similes sunt.

Nuper eundem locum Bakius retractavit, et, quod summum est, hanc partem opinionis suae mutavit, *alios* altero loco eosdem intelligens, quos priore. Quem libentissime sequor dicentem[20]: »Concedit aliis et imaginem Africani, et no-»men, modo ipse universae civitati commendatus sit, sed *vir-»tutem* illis concedere non potest." Neque audiendus est Halmius vertens *»persönliches Verdienst,"* qui videtur cum haec scriberet Bakii locum alterum nondum cognosse, aut Hotomanus qui *alios* singulis locis a se invicem diversos putans annotat: »at alii qui virtutem eorum" (Scipionum) »defendunt" ctt., immemor *nomine* esse adiectum, quod necessario solos Scipiones spectat.

E Bakii priore sententia hoc sumo, *genere et nomine* coniungi solere. Quod ipse demonstravit adductis hac ipsa § in

19) Bibl. Crit. Nova, V. I. p. 23 sq.
20) Schol. Hyp. IV. p. 221.

fine, porro Lib. II § 51, IV § 79, V § 180, quibus addo Lib. I § 128. At cur non hoc pro *virtute* reposuit, *genere?* Nam si quis *virtute et nomine ornatus* dici recte possit, certe et *genere* bene habet. Nec qui *generosus* quid sit reputat, dubitabit, quin *virtus* pro explicatione vocabuli *genus* locum obtinere possit, etsi libri V § 180 memor sit. Id autem ante *mortui* ponam, ne huius participii casus in ambiguo videatur esse, et locum sic scribam: *Sit apud alios imago P. Africani: ornentur alii genere mortui ac nomine*, ctt.

§ 104. *Pro di immortales! quem ego hominem accuso? quem legibus aut iudiciali iure persequor? de quo vos sententiam per tabellam feretis?*

Cicero sic interrogans, ut nostro loco facit, significat nequissimum esse eum, quem intelligit. Hoc vult: quem accuso? scilicet nocentissimum; quem legibus et iure persequor? nempe sceleratum et iniustum; de quo vos sententiam feretis? immo de eo quem necesse sit condemnari.

Hinc sequitur, apte facere scriptorem, qui simpliciter interrogat, neque inepte addi ea, quae culpam adversarii augeant. Prior interrogatio simplex est. Quae addita sunt in altera, ea corrupta sint licet, certe indicant, ius et leges esse, adversus quae Verres peccavit. Quod si de tertia valeret, sequeretur, eum de quo per tabellam sententia fertur, nocentiorem esse, quam si de eodem sententia voce ferretur. Nemo monitus negabit hoc absonum esse; vix quisquam admonitione indigebit. Equidem deleo *per tabellam;* origo interpolationis esse potuit, quod aliquis explicare rationem sententiae ferendae voluerit. Hoc genus interpolationis in codicibus Verrinarum ultimarum bonis haud ita frequens est in Regio saltem, Leidensis et Guelferbytanorum fonte. Vaticanus contra et prior Guelferbytanus de bonis, deteriores porro complures, istius modi emblemata habent sat magno numero. Eiusdem generis sunt § 73 verba *bello Punico tertio* in hisce: *Aliquot saeculis post P. Scipio bello Punico tertio Karthaginem cepit*, quae Bakius[21] eiecit,

21) Schol. Hyp. IV. p. 221, ad h. l.

quaeque item ut superiora in omnibus codicibus sunt.

Ceterum in vocabulo *iudiciali* viri docti haeserunt, quod notum est. Alii aliter; *sociali* verbo suasit Cobetus in ea suspicionum serie, quae haud ita pridem Mnemosynes nostrae fasciculos claudere solebat [22]. Id iam ab Halmio receptum video in egregiam editionem Weidmannianam, sed alteram, de qua v. spr. in elencho. Ceterum cf. Divin. § 17. 18, Lib. II § 15, quae Cobeti coniecturam illustrant.

§ 112. *Tenuerunt... P. Popillio P. Rupilio consulibus illum locum servi, fugitivi, barbari, hostes; sed neque tam servi illi dominorum, quam tu libidinum; neque tam fugitivi illi ab dominis, quam tu ab iure et ab legibus, neque tam barbari lingua et natione illi, quam tu natura et moribus; neque tam illi hostes hominibus, quam tu dis immortalibus.*

Offendit, quod *illi* ultimo loco medium inter *tam* et *hostes* interponatur. Sic non apud omnes quidem nostros auctores scribitur, scilicet Iordanus habet »*illi tam* Lagg. dett., O;" sed horum non magna auctoritas est. Variationem loquendi a Cicerone quaesitam fuisse facile credo, sed in superioribus periodi partibus aliquid tamen est, quod ex octo locutionibus ubique nisi hic observatur, illud nempe, pronomen cum vocula commatis primaria artissime esse coniunctum. Quod in prioribus membris ita fit, ut *illi* voculam istam proxime sequatur, in posterioribus vero sic, ut *tu* antecedat quam proxime. Hoc solo loco *illi* ante *hostes* ponitur, et sic, ut *tam* et *hostes* infelicissime seiungat.

Ultima igitur sic lego: *neque tam hostes illi hominibus, quam tu dis immortalibus.* Ita hoc etiam lucramur, ut soni ingrata repetitio *hostes hominibus* minuatur. Origo autem corruptelae haec est, quod *illi* quamcumque ob causam suo loco omissum deinde in archetypo supra versum scriptum fuerit, sed paulo magis ad sinistram, quam debebat: ponere scriba debebat: ne-

illi *illi* illi

que tam hostes, at sequentes librarii *neque tam hostes* vel *neque*

---

[22]) Mnem. III. 230.

tam hostes legentes effecerunt meliorum deteriorumque codicum lectiones. Quod si cui haec explicatio iusto subtilior videatur, et nimis forsitan accurata, alteram dabo simpliciorem hancce, vocabulum *illi* forte in margine annotatum a variis deinde librariis variis textus locis insertum fuisse. Eligatur igitur utrumlibet; ut ut sit, id constabit, locum pronominis *illi* esse incertum, id est constituendum ex iudicio nostro.

§ 127. .. *Cum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Graecum pernobile incisum est in basi, quod iste ... si unam litteram Graecam scisset, certe una sustulisset. Nunc enim, quod scriptum est inani in basi, declarat, quid fuerit, et id ablatum indicat.*

Fuerat id *Sappho, quae sublata de prytanio est, Silanionis opus*, ut Ciceronis verbis utar, § 125 sq. At hoc nunc non moror. Basis autem, quam Cicero significat, post signum ablatum inanis fuit quidem, sed quod ad signum attineret, non quod ad epigramma. Vocabula *inani in basi*, ut locus nunc legitur, a *scriptum est* pendent. At voluit Cicero haud dubie, ut quisquis paulo subtilius cogitans: *quod scriptum est declarat, quid in basi* nunc *inani olim fuerit.*

Id autem restituetur transpositione facili, si *declarat* loco suo motum ante *inani* reponatur. Eiusmodi transpositiones in codicibus nostris occurrere posse saepius iam monui, et apparebit, si quis varietatem lectionum apud Iordanum inspiciat. Equidem igitur hic non adscribam nisi exempla huiusmodi, ubi fragmenta Vaticana ostendunt, in Regio codice sic erratum esse, quae exempla rem conficient, quoniam in nostro loco ultra Regium adscendere non possumus. Locos, ubi ordo verborum in Regio et Vaticano discrepat, novi duodecim. Ex his tres sunt, ubi Vaticanus Regio praestet, auctore Iordano, qui tamen Vaticano Regium anteponit[23]. Horum unus est V § 94, ubi in vocabulis *is est conventus Syracusis civium Romanorum, ut non modo illa provincia verum etiam hac re publica dignis-*

23) L. l. p. 324, ante initium libri quarti Accusationis.

simus existimetur, Regius codex *hac etiam* habet, Vaticanus *etiam in hac*, sed *in* deleto. In re et leviore et minus certa satis erit, ad sententias Halmii Zumptiique provocare, qui cum Iordano Vaticanum sequuntur, etsi dissentiente Klotzio. In altero loco V § 126 Vaticani scriptura: *Non aurum, non argentum, non vestem, non mancipia repetunt*, statim se commendat prae ea, quam praeter hunc et Lg. 29 omnes libri exhibent, *non argentum, non aurum*, ut hanc mireris ab Orellio receptam et a Zumptio, sed eos traditam servasse tantum opinor, quam bene repudiarunt recentiores, Klotzius Halmiusque. Tertius invenitur locus V § 123: *Utrum ego desipio . . . ? an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus et maeror pari sensu doloris afficit.* Nullum est dubium, quia collocatio *vos hic quoque* in Regio et derivatis mendosa sit, et viri docti consentiunt, at locum ideo postposui minusque ei quam superioribus tribuo, quod Vaticani lectio diserte non commemoretur et e Zumptii Iordanique silentio conficienda sit. Hoc indubitatum manet, quod summum est, etiam in Regio collocationes verborum nonnullas esse, quae improbandae sint.

Transpositionem igitur fieri posse demonstravi. An revera facta sit hoc loco quis decernet, nam certe etiam ipse Cicero errare potuit omnino, et sic scribere, ut aliud intelligeret, significaret aliud. Quam multo autem saepius et acute cogitavit et scripsit accuratissime! Quod si hoc quoque loco fecit, haud dubie interpunctione etiam redintegrata scripsit: *Nunc enim quod scriptum est declarat, inani in basi quid fuerit, et id ablatum indicat.*

§ 148. . . . . *Retinere incipit tabulas Theomnastus quidam, homo ridicule insanus, quem Syracusani Theoractum vocant; qui illic eius modi est, ut eum pueri sectentur, ut omnes, cum loqui coepit, irrideant. Huius tamen insania, quae ridicula est aliis, mihi tum molesta sane fuit.*

In ultimis verbis, sic uti nunc exstant, Cicero haec dicit, Theomnasti insaniam *aliis* ridiculam esse, eandem vero *tum* ipsi molestam fuisse.

At eiusdem insania item Ciceroni ridicula videbatur, ut in iis dicit quae statim antecedunt, itemque statim post: *cum*

spumas ageret in ore, oculis arderet, voce maxima vim me sibi afferre clamaret. Haecne putemus Ciceroni non ridicula visa fuisse? Is porro non dixisset ab omnibus irrisum fuisse Theomnastum, si statim subiuncturus fuisset, se ipsum excipi.

Cicero dicit, sibi Theomnasti insaniam *tum* molestam sane fuisse. Itaque alio tempore molesta forte non erat. Neque fuisse credo. Praeter illum diem Cicero, ni magnopere fallor, Theomnastum aut omnino non curavit aut suaviter risit.

Itaque hominum aliorum mentio supervacua est vel molesta, temporis autem commemoratio per *tum* bene habet, et videtur oppositionem postulare. Quae statim nascetur, si legerimus *alias.* Ceteroquin, alio tempore, insanus ille Theomnastus nonnisi ridiculus est cuilibet; vel molestus ut sit homo efficere nequit, nisi *mihi tum*, uni Ciceroni unoque isto tempore. Codices nil variant, sed mutatio levissima est et librarius facile poterat notissimum sibi adiectivum data opera pro adverbio substituere quod non caperet. Viri docti nil annotasse videntur. Nos tamen ideo non dubitabimus, quin legendum sit: *Huius tamen insania, quae ridicula est alias, mihi tum molesta sane fuit.*

§ 149. *Praetor intelligens negare sibi placere, quod senatus consultum ratum esse non deberet, id me Romam deportare.*

Senatus Syracusanus Ciceroni favens decreverat *ut laudatio, quae C. Verri decreta esset, tolleretur*, § 145. De eo fit discessio, perscribitur, refertur in tabulas. Tum praetor appellatur a P. Caesetio, qui Verris quaestor fuerat, § 146. Haec omnia sic plane, uti dixi, apud Ciceronem exstant. Praetor autem appellatus fuisse videtur de eo, utrum SCtum Ciceroni tradi oporteret necne. Id duplici argumento evincam. Nempe simulatque Ciceroni praetorem conveniendi potestas facta est, statim ab eo postulat, ut Syracusanis liceret senatus consultum, quod pridie fecissent, ipsi tradere, deinde universa disceptatio in eo versatur. Alterum argumentum sit, idem prorsus in priore SCto ab iisdem senatoribus Syracusanis factum fuisse, cf. § 145: *Decernunt . . . Id non modo tum scripserunt, verum etiam in aere incisum nobis tradiderunt.* Non modo scripserunt, ut item alterum, verum tradiderunt etiam, quod ul-

timum in altero quoque SCto fieri frustra vetarunt Caesetius, Theomnastus et praetor.

Iam cum Metellus hanc ob causam appellatus sit, videamus quae postea gesta sint. Postulat Cicero, ut praetor vel permittat Syracusanis vel eosdem iubeat tradere tabulas, in quibus SCtum inscriptum esset. Praetor negat. Iam ipse Cicero admonitu ipsorum Syracusánorum impetum in eas tabulas facit, in quibus senatus consultum illi perscripserant, § 148. Retinere incipit tabulas Theomnastus; itaque cum isto copulatus Cicero in ius pervenit. Cicero postulat, ut sibi tabulas obsignare ac deportare liceat. Obloquitur Theomnastus, et illud, in quo praetor appellatus sit, negat esse SCtum; affirmat porro, quod SCtum non sit, id Ciceroni tradi non oportere. Alterum hoc refellit Cicero recitans legem, Corneliam de repetundis opinor, omnium tabularum ac litterarum fieri potestatem, ei scilicet, qui inquisitum in provinciam venerit. Eam ad se legem pertinere negat quidem Theomnastus, at hoc furiosi erat, § 149. Iam praetor, L. Metellus, sese interponit, neque hunc Cicero, opinor, *intelligentem* ironice vocasset, nisi ille dixisset absurdi aliquid. Quid igitur dixit Metellus? Ut nunc scriptum exstat, id, quod iniustissimum esse potest sed minime absurdum est; quin immo recta ad dicentis finem ducit: istud non ratum est, neque igitur SCtum, neque Romam deportandum. Alterum igitur, quod Theomnastus dixerat, iterum affirmat Metellus, apertissime contra legem Corneliam. Poterat igitur, ut Theomnastus, sola legis lectione refelli, porro cogi, ut fit statim post, recitata sanctione legis et poena, sed nil est, propter quod vel serio et plebeie stolidus appellari meritus esset, vel urbano ioco ironice *intelligens.*

Neque viri docti hoc observasse videntur, nec de codicum lectionibus quidquam traditum est, libentissimeque id concedo, ni meliorem lectionem in libro ms. invenissem, vitium quod indicavi verisimiliter mihi quoque fraudem facturum fuisse. Nempe de Regio codice silent Iordanus, Zumptius, Havniensis collatio apud Madvigium, Graevius etiam; sequuntur auctoritatem Guelferbytani et Leidensis e Regio derivati, sed de nullo libro id, quod dicam, commemoratum inveni, nec quod

illi contrarium sit. In Leidensi autem pro *deberet* inveni *dubitaret.* Id sensum optimum praebet, ut statim apparebit. Lectio autem certe non est coniectura eius ignorantissimi librarii, qui Leidensem scripsit. Debet igitur ex antiquiore codice propagata esse, et equidem suspicor ita inventum iri in Regio. Quod si verum est, lectio recipienda erit. Immo Metellus vel hoc obtinere non potuisset, SCtum non ratum Ciceroni tradendum non esse. At SCtum ratum esse ipse Metellus non *dubitabat.* Multo igitur minus id Ciceroni denegari debebat, et qui hoc facit nihilominus, is certe absurde agit et ironice appellari potest *intelligens.*

Unus Hotomannus particulam eorum, quae dixi, sensisse se ostendit. Ad verba *quod senatus consultum ratum esse non deberet* ille annotavit: »propter intercessionem." Vellem *appellationem* dixisset, sed hoc nil moror. At appellatus erat praetor de hoc ipso, utrum SCtum, utpote ratum, Ciceroni tradendum esset necne. Si ratum, certe tradendum erat, quod vel Theomnastus non denegarat. Itaque si non tradendum est, id necessario praetor irritum esse credet. Si credit, ipsi decernendum est, de quo praeter ipsum in SCto iam perscripto nullius est arbitrium, nempe irritum id *esse*, non *esse debere*, ut ex Hotomanni mente. At ex mea, Metellus id ratum esse probe scit, non *dubitat*, et tamen tradendum id esse negat, id quod Cicero summo iure et urbane iocans absonum esse significat. Donec igitur de Regio codice constabit, legamus: *Praetor intelligens negare sibi placere, quod senatus consultum ratum esse non dubitaret, id me Romam deportare.*

§ 149. *Ille autem insanus, qui pro isto vehementissime contra me declamasset, postquam non impetravit, credo, ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo istius furta Syracusana perscripta erant, quae ego antea iam ab aliis cognoram et acceperam.*

Ironicum *credo* illud vocabulum excipere solet, quod Cicero verbo affirmat, re negat. Id autem non est *non impetravit*, quod certum erat, sed *ut in gratiam mecum rediret;* hoc scilicet Theomnasti propositum fuisse affirmat Cicero, quod absurdum esse subintelligit, quoniam hice amici esse non pote-

rant [24], significat autem eo, quod dicat Theomnastum secum communicasse tamquam nova quaedam magnique pretii, quae ipse Cicero antea iam ab aliis cognorat et acceperat. *Redire* igitur *in gratiam* id est, quod Cicero non credit, sive credere se dicit ironice. Legendum igitur est *postquam non impetravit, ut in gratiam, credo, mecum rediret, libellum mihi dat.* Transposuit is, qui ordinem verborum paulo magis artificiosum non caperet. Sat iam istius modi transpositionum indicavi, ut supervacaneum sit demonstrare, eas occurrere posse; ceterum neque codices quidquam praebent huc faciens, neque doctorum annotationes.

Modo autem prorsus eodem, quo hic in Verrem Theomnastus, ipse Verres olim in Cn. Dolabellam peccarat, cf. Lib. I § 97.

§ 151. *Quam ob rem tibi habe sane istam laudationem Mamertinorum: Syracusanam quidem civitatem, ut abs te affecta est, ita in te esse animatam videmus, apud quos etiam Verria illa flagitiosa sublata sunt. Etenim minime conveniebat ei deorum honores haberi, qui simulacra deorum abstulisset.*

Apud quos, si ipsam litteram sectamur, *Syracusanam civitatem* spectat; apparet ipsos Syracusanos intelligi, sed ista tamen coniunctio nonnihil habet quod molestum est. Contra *etenim*, quod sequentia cum superioribus connectit, id ipsum maxima interpunctione ab illis dirimitur.

Non difficile est inventu, quomodo huic vitio medeamur. Sed alterum supervenit. Sententiae optimorum scriptorum, oratorum praesertim, tum probandae sunt maxime, si nusquam discindi possunt ita ut sensus nascatur ridiculus, saltem in parte priore. Legentes enim, ne auditores dicam, non eodem temporis puncto totam sententiam accipiunt sed alia vocabula post alia, et priora a sequentibus excipiuntur intervallis perparvis, sed intervallis. Quae si tenebimus, quam absonum videbitur *minime conveniebat ei deorum*, et vel nudum hoc, *ei deorum*; ferre nemo poterit ut Verres credatur esse

---

24) Cf. etiam Lib. I § 98.

deus, ne per tantillum quidem temporis spatium. Quid multa? Interpunctione mutata *ei* transponendum erit, et sic legendum: . . . , *ita in te esse animatam videmus. Apud quos etiam Verria illa flagitiosa sublata sunt, etenim minime conveniebat deorum honores ei haberi, qui simulacra deorum abstulisset.* Librarii dativum verbo suo, quod putarent, quam proxime admoverunt.

§ 151. In verbis huius § *calamitoso dies* (sic R) Iordanus annotat, hic in codice R folium desinere, ut reliqua verba libri desiderentur. Nec tamen ipsi videtur folium in codice excidisse.

Iam infra Regium nullum novi codicem, unde Leidensis derivatus sit. Fortasse igitur non inutile erit, per paucos hosce versus huius libri, qui ad manus est, discrepantias a Iordani editione omnes publici iuris facere. Sunt autem hae:

haec turpia I.;	*ac turpia* Ld.
Heraclii	*erarii*
quotannis	*quot annis*
opera omnium	*operationum*
recuperarant	*recuperarent*

In eadem § legitur: *quod eo ipso die Syracusae a Marcello captae esse dicuntur.* Immo *a M. Marcello.* Cf. §§ 115. 130, ubi ut nostro loco nemo exspectabat M. Marcellum nominatum iri, quin § 122, ubi iam de eodem sermo fuerat. Nam si hoc locum habet, frequenter omittitur praenomen, ut §§ 116. 120. 121. 122. 123. 131 bis, interdum etiam, fateor, ubi introducitur is de quo Cicero nondum dixisset, ut § 129 *Flamininus.* Nempe ipse Cicero hoc in argumento sibi minime constat, sed longe frequentissime per praenomen et cognomen appellat homines gentium earum, in quibus multae familiae sunt; interdum eosdem per praenomen et nomen gentile indicat, sed tum maxime, si eorum gens nonnisi paucas familias contineat. Percurram deinceps totum hunc librum, in quo primus § 4 est *L. Mummius*, nam Graecos civitate donatos nil moror, deinde § 6 *C. Claudius*, nempe *Pulcher*, § 7, nemo enim Romanus, opinor, Claudium aliquem patricium appellasset C. Pulchrum. *P. Servilius* est § 21, sequente § *C. Cato*,

L. Paullus, *P. Africanus*, § 53 sq. *L. Sisenna*, quater, § 37 *M. Caelius*, *Q. Catulus*, *L. Sulla*, denique *C. Marcellus*, § 42 post *Q. Arrium Cn. Calidius*, qui saepius occurrit, in sequentibus etiam sine cognomine, ut *Curidii* nomen nudum, postquam *L. Curidius* semel nominatus fuisset; § 46 est *L. Papinius*, § 49 *L. Lucullus*; § 53 *Cn. Lentulus Marcellinus*, etiamtum iuvenis, plene nominatur ut Div. § 13, quem post annos quattuordecim nude *Marcellinum* dicit ad Att. IV. II. 4 bis. III. 3 bis, et quod epistolarum forma liberior est et quod ille, opinor, iam consulatui proximus, ita satis esset indicatus. In § 56 tres sunt *L. Pisones*, sed *Valentii*, Verris interpretis, *Aulus*, praenomen de industria forte omissum est in § 58, ubi *L. Titium* habemus, § 62 *Q. Minucium* ut longo intervallo § 70 iterum, post *Q. Catulum* § 69 cf. § 84. *P. Scipio* prima vice appellatur § 73, et item § 74 *P. Africanus* cum praenomine; in sequentibus *Scipio* semel de utroque Cornelio §§ 73. 80, ceterum *P. Africanus* saepissime dicitur Karthaginis eversor, qui semel iterumque § 83 sq. nude *Africanus* audit; contra Pompeii socer dicitur constanter praeter unum istum locum *P. Scipio*; *eiusdem Scipionis* § 84 non officit. *C. Marcellus* § 86 et saepius huc non pertinet, quia praenomen iam propter ceteros Marcellos omitti non poterat, sed *P. Scipio*, i. e. Africanus, § 93 recurrit, *Ti. Gracchus* § 108, ubi *P. Mucio L. Calpurnio consulibus* anni significatio legitima est, nam horum alterum, ut hoc saltem dicam, *L. Pisonem* Cicero dixerat § 56. Minus apertum est § 112 *P. Popillio P. Rupilio consulibus*, sed pertinet eodem, nec § 126 *ad monumentum Catuli*, *in porticum Metelli*, harum rerum periti mihi obiicient. Dixi de *Flaminino*, § 129 bis. Sunt § 133 *L. Crassus*, *Q. Scaevola*, *C. Claudius*, est *Carpinatius* § 137, sed is eiusdem loci cum *Valentio* § 58, etiamsi non additum esset *ad Carpinatii praeclaras tabulas revertebar*, ut § 120 *nunc ad Marcellum revertar*, § 131 *ut saepius ad Marcellum revertar* omissi praenominis rationem sat validam reddunt. Ille autem sine praenomine *Carpinatius* socios sibi habet in eadem § *Verrucios* aeque destitutos; contra *Sex. Peducaeus* est prima vice § 142 et in excerpto SCti § 143, ceterum praenomine caret. Agmen claudunt *P. Caesetius* § 146, ubi tamen lectio

incerta est, *Numidicus* huc non trahendus, etiamsi id non sufficeret, quod solus ille Metellorum honorificum istud nomen gessit, § 147, et ibidem *L. Lucullus;* nam de Verre quando praenomen secum ducat quaerere non libet. Quae sufficient, opinor, ut id quod velim satis appareat. Nempe hic et consuetudo est satis certa, et libertas tamen eligendi, prouti et hominum dignitas et natura nominum multaque alia hoc vel illud elegantissimo oratori suaderent, ita ut nil attineat locos cumulare ubi consuetudinem servarit necne. In ipsa lectione de singulis nominibus observandum erit, sitne Cicero ita locutus ut dixi, et ubi non sit, quaenam fuerint causae ipsum alio impellentes.

II.

Act. I § 3. *De quo* (Verre) *si vos vere ac religiose iudicaveritis, auctoritas ea, quae in vobis remanere debet, haerebit: sin istius ingentes divitiae iudiciorum religionem veritatemque perfregerint, ego hoc tamen assequar*, ctt.

Sic locum bene constituit Iordanus, ut item §§ 43. 51 secundum Halmium et Baiterum, etsi adversus codices. Quod cum ita sit, mihi satis erit id demonstrare quod maxime volo, iis omissis quae non summam rem spectant.

In iis locis igitur ubi et *vere* et *severe iudicare* obtinere possit, hoc valet, et *iudiciorum veritatem* probe dici, et poni debere, ubi cum *fide*, *religione*, aliis, componitur substantivum id, quod utrum *severitas* sit quaerimus an *veritas*. Auctores sunt praeter sanam rationem codices.

Unus Verrinarum locus utrumque demonstrat Lib. IV § 113: *Aguntur iniuriae sociorum, agitur vis legum, agitur existimatio veritasque iudiciorum.* Sic Iordanus, Klotzius Halmiusque, codd. et edd.; unus Zumptius *severitasque* coniecit: »Nam *veritas iudiciorum* dubito num usquam recte legatur et hoc quidem loco" nostro Act. I § 3 »praecessit *si vos severe iudicaveritis.* Cf. ad III. 69." Sed et ipse illud in textum non recepit Lib. IV § 113, et id ad quod provocat *severe* Act. I § 3 ipsum in ambiguo est, et l. l. III. 69 (§ 162) idem Zumptius idem illud *veritate iudiciorum* et ante Iordanum Klotzium-

que e codicibus in textum recepit et in annotationibus adversus vulgatum *severitate iudiciorum* defendit, recte utrumque. Duo iam sunt loci demonstrantes, *veritatem iudiciorum* recte dici; tertius est *Cael.* IX. 22: *neque huius iudicii veritatem, quae mutari nullo modo potest, in testium voluntate collocari sinam.* Ita saltem Orellius scripsit et Bakius[25] et sine varietate lectionis Halmius in Orelliana altera.

Alterum etiam quod volo Verrinae demonstrant. Lib. I § 4 exstat: *neque tanta fortunis omnium pernicies potest accidere, quam opinione populi Romani rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc ordine abiudicari.* Sic codd., edd., Iordanus Zumptiusque et Klotzius, sic Bakius l. l., sed quid auctoribus opus? Nemo scilicet h. l. *severitatis* suadebit. Lib. II § 179 *si facultatem vere atque honeste iudicandi fide et diligentia mea fecero* locus simillimus est; hic quoque Iordanus, Klotziusque et Zumptius, codd. et edd. consentiunt. *Pro Quinct.* II. 10: *Cum . . in tuam, C. Aquili, fidem, veritatem, misericordiam P. Quinctius confugerit,* quis *severitatem* invito Ciceroni obtrudet? Non certe Baiterus recentissimus editor, cuius textum describo, quique vel variam lectionem nullam habet.

Recte igitur, quod iterum dicam, loco nostro Iordanus *vere* scripsit, frustra repugnantibus codicibus editionibusque etiam recentissimis, Zumptiana etiam et Teubneriana Klotzii, a quibus meliora exspectes. Nam ne omnino solus staret Iordanus, commode prohibuit Severiani grammatici codex Monacensis, in quo h. l. sic adducitur, ut *vere* legatur. Idem probavit Halmius in utraque Weidmanniana, ad Lib. IV § 113, ubi plures locos eiusdem generis componit, unum tamen quem utrobique eodem modo adductum tamen non reperio, Lib. I § 151.

In sequentibus etiam Iordano assentior, *veritatem* scribenti. Codices assentiri affirmat silentium Iordani disertumque Zumptii testimonium, assentiuntur Klotzius Halmiusque, sed P. Manutii coniecturam vel codicem unum e deterrimis Iannoctia-

25) Ad Cic. Legg. p. 276.

num omnes editores secuti sunt, Zumptius etiam et Orellius, idemque suadet Bakius l. l. Verum est, codicum auctoritatem h. l. paulo leviorem esse quam solet, quia *veritatemque* in G 2 Ld. omissum est.

Quae cum ita sunt, loci tres alii inspiciendi restant, Act. I § 43: *Nulla in iudiciis severitas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia.* Ad q. l. Halmius in altera Orelliana: »Fort. *veritas* coll. § 3." Obloquitur Iordanus allatis exemplis compluribus, sed ut id demonstret, *iudicia severa* et quod simile est dici posse. Codices nullos adducit, habebit igitur haud dubie ceteros suffragantes, ut habet Leidensem librum; habet porro Zumptium et Klotzium, sed refutatur analogia locorum quos supra posui, quoniam *veritas* sive *severitas* hic quoque cum *religione* composita sit, ideoque, quod ea iudicia, in quibus hic dicitur *nulla veritas* sive *severitas* fuisse, mox dicantur *male et flagitiose* habita, § 44, dicantur *turpia et flagitiosa* § 44, quod eorum iudices significentur fuisse *improbi* § 50. Alter locus est ibid. § 51: *Suscipe causam iudiciorum, suscipe causam severitatis, integritatis, fidei, religionis; suscipe causam senatus, ut is hoc iudicio probatus cum populo Romano et in laude et in gratia esse possit.* Commemoratio, credo, *integritatis, fidei, religionis* Baiterum impulit, ut adducto Lib. I § 4, quem locum modo vidimus, adscriberet: »Malim *veritatis.*" Iordanus Zumptiusque et Klotzius non audiunt vel potius et hic et § 43 nimis presse codices secuti sunt, quorum Leidensis hic quoque *severitatis* exhibet (Ldk.), dum Iordani silentium idem de ceteris indicat. Tertius est locus V § 130: *Hunc ego si metum Siciliae* (falsarum capitis damnationum cum cruciatu) *damnatione istius per vestram fidem et severitatem deiecero* ctt. Utrumque et *severitatem* et *veritatem* defendi potest. Fragmenta Vaticana *veritatem* habent, Ldk. *securitatem* i. e. *severitatem* leviter corruptum, dtt. *virtutem*; pro ceterorum lectione igitur habendum est *severitatem.* Halmius in Orelliana haec annotat non satis perspicua: »Frustra »igitur Maius in Praef. p. xv conquestus erat, ut aliis locis »sic hoc quoque ab incautis criticis verae lectioni *veritatem* vo»cabulum *severitatem* obtrusum esse, cuius" opinionis? »fal»sitas h. l. ipsa lectione codicum dett. redarguitur. Cf. V

»§ 188.“ Neque locum adductum reperio et verba Halmii videntur lectioni *severitatem* favere, postea tamen in Weidmanniana saltem altera *veritatem* dedit. Klotzius Zumptiusque cum Iordano stant, ego codices sequar, sicubi apud me constabit, et *severitatem* in Regio esse eumque Vaticano praestare solere, quod utrumque credo sed nondum scio; interea *severitatem* magis placet.

§ 4. . . . . . *Istius insidiae nefariae, quae uno tempore mihi, vobis, M'. Glabrioni praetori, sociis, exteris nationibus, ordini, nomini denique senatorio facere conatur.*

Codicum auctoritas haec est: *vobis* om. dtt. Quod nunc non persequor. Porro *praetori*] *p. r.* G 2 λ Ldk., *r. p.* G 1, et praeterea secundum Zumptii appendicem p. 1010 *pp' R'* Lg. 29, *p. r.* Huyd. Mein., quae Iordanus omisit. Insuper est *exterisque* Ldk.

Quod volo hoc est, codices bonos exhibere *populo Romano* G 2 λ Ldk. vel *reipublicae* G 1. Mali vel exscripserunt *p. r.* i. e. *populo Romano*, vel notissimo frequentissimoque errore id in *pr.* i. e. *praetori* mutarunt, cuius erroris miram formam habes in *pp'* R' Lg. 29, si lectio certa.

Excitantur ordine et brevissime Cicero, iudices, M'. Glabrio praetor, socii, exterae nationes, senatorius ordo, ipsum nomen senatorium. In hac serie unus omittitur Populus Romanus. Bis nominantur duo: senatorius ordo nomenque senatorium excitantur, sed locutionis utriusque inter se discrimen apud Ciceronem obscurius est, et id ipsum tum maxime agebatur, nomen senatorium ordoque et utriusque fama. Praeterea nemo bis excitatur nisi M'. Glabrio praetor. Paulo infra § 10 *hoc praetore et hoc consilio* recte editur ex Pseudo-Asconio qui vocatur et Lallemandi codice Parisino uno, sed olim ad *praetore* annotatum fuerat *Glabrione*, unde *hoc praetore Glabrione* Gronovii scholiasta habet, *hoc Glabrione praetore* codices quidam deteriores et Halmii[26] Lgg. 7, *hoc Gla-*

---

26) Supplementum apparatus critici ad quattuor libros priores orationum Verrinarum. Congessit C. Halmius. In Orelliana altera statim post Iordani Verrinas, p. 443—461, quarum volo p. 444. Cf. ibid. p. 235 sq.

brione nudum et omisso *praetore* G 3 et Halmio[27] auctore Lg. 42; porro in Stephani codice utrumque vocabulum *Glabrione praetore* omissum esse Iordano traditum est, qui tamen id addubitat; si Zumptius auctor est, non Stephani codex sive margo editionis sed ipse textus illud habet; at codicem affirmat Halmius[27], credo ob dubitationem Iordani. Idem ait[27], Lg. 29 p. m. cum Stephano facere. Ex universo loco apparet, pronos fuisse librarios ut Glabrionis nomen non ita notum adscriberent ubi praetor nominaretur, vel quod idem est ut ad Glabrionis nomen honoris etiam significationem adderent.

Non ultra reticebo quod lectores mei, puto, dudum perspexerunt. Legendum est *M'. Glabrioni, populo Romano, sociis, exteris nationibus.* Absonum foret, patronum et iudices praetoremque cum senatorio ordine excitare, absurdius etiam socios nominare et nationes exteras, si omiseris id quod gravissimum est, *populo Romano* insidias Verrem facere conari.

§ 19. *Renuntio, inquit* Hortensio C. Curio, *tibi te hodiernis comitiis esse absolutum.*

Nulla ad h. l. commemoratur varia lectio codicum. Est tamen una eaque sat notabilis; codex enim Leidensis in textu tamquam Ciceronis verba habet *liberatum alii absolutum.* Idem alibi obtinuit: Lib. I § 72 pro *liberaretur* idem codex habet *absolueretur alii liberaretur.*

Quid intersit, optime docet locus *Cluent.* XXIV. 67: *cum esset Scamander unius Staieni sententia absolutus, patronus autem Scamandri ne sua quidem sententia liberatus.* Nempe Staienus et ceteri de Scamandro condemnando sententias tulerunt, quibus una tantum hominem absolvit improbissima, sed sententia; C. autem Fabricius, patronus ille Scamandri, de iudicio suo deque se absolvendo sententiam habebat quidem eamque significavit, sed certe non tulit. *Absolvere*, ut verbo dicam, hic est vocabulum multo magis proprium quam *liberare.* Iam hinc suspicari licet, utroque loco quem adduxi *liberare* scribendum esse, non *absolvere.* Nam quod Verres altero loco

27) L. l.

timebat, id erat non tantum ne absolveretur Philodamus, sed ne quocunque demum modo liber et salvus evaderet, *ne Philodamus Neronis iudicio liberaretur*, Lib. I § 72. Illic igitur lectio Iordani probanda est. Sed eandem ob causam h. l. scribendum est *liberatum*, non *absolutum*. Comitia ex mente Curionis aliorumque multorum hoc effecerant, fore ut Verres absolveretur, liberarant igitur hominem, si quis accurate loquatur, immo absolverant, si quis pinguius, at illud Cicero solet.

Originem earum lectionum, quae hic illic in Leidensi obversantur, scilicet ut in medio textu sine ullo externo indicio dittographia inveniatur vocabulo *alii* interposito, hanc inquam originem nondum reperi, sed vel id quod dixi indicat, hasce lectiones per tres Verrinarum libros priores minime esse spernendas. Similis est *Caecil.* § 38 lectio *commiserit. al's peccarit.* (Ldk.), quam lego *aliis*, nam ' significat *u* (*ii*); ideo *alias* voluisse scribam non credo, sed *aliis* ex *alii* esse corruptum, quod lectionem satis antiquam arguat. Contra *Caecil.* § 11

, al in

iudicium de pecu. repet. est constitutum, literae *al in* a recentissima manu sunt et nullius auctoritatis. Act. I § 28 pro *potestate* est *voluntate al' potestate* iterum in medio textu, sed illud haud dubie verum est, et est vulgatum. Ibid. § 32 pro *praetore* inepta varietas eadem ratione commemoratur itidem: *praetore al.' p. R.;* porro Lib. I § 77: *Quod enim eum tibi quaestoris in loco constitueras, idcirco tibi amicum in perpetuum fore putasti?* Iordanus e negligentissime facta Burmanni collatione descripsit *fore sperasti* Ld. Immo exstat *fore sperasti. al' putasti*, neque hoc temere abiiciendum est, *sperasti.* Lectiones igitur hae Leidenses, etsi paucae eae, quas annotavi, non sane ingentis momenti sunt, tamen a futuro editore per libros Verrinarum priores tres ne negligantur, illic enim et caremus libro eo, unde Leidensis descriptus est, et hae lectiones, aliunde nondum notae, ipso illo fonte antiquiores videntur et minimum Regio codici aequales.

Iam quomodo in locum nostrum irrepere potuerit *absolutum* pro *liberatum*, participii usus sat frequentis sed hoc tamen in argumento paulo insolentioris, facilis est coniectura, nempe

ob duplicem locum sequentis § 20 alterum hunc: *is, posteaquam defensor eius consul est factus, absolvitur.* Recte quidem, *posteaquam* ille consul est factus, Verres absolvi poterat iudicio, itaque post comitia, non ipsis comitiis. Alter locus est infra: *Etenim quis poterit Verre absoluto de transferendis iudiciis recusare.* Vere, sed Verres nondum absolutus erat iudicio, etsi comitiis iam liberatus. Simili prorsus ratione in eadem § 19 peccarunt codicum deteriorum librarii, iudice Madvigio[28], cum illi *arbitrabantur* repeterent pro ultimo paragraphi verbo *videbant.*

In superiore § 18 duae interpolationes sunt, quas verbo indicasse sufficiet: *Nam ut Hortensius consul designatus domum reducebatur e campo cum maxima frequentia ac multitudine, fit obviam casu ei multitudini C. Curio, quem ego hominem honoris potius quam contumeliae causa nominatum volo.* Verba *ac multitudine* irrepserunt propter sequentia *ei multitudini*, quod post *frequentia* Ciceronianum est sed plebeium post alterum *multitudine.* Etiam peius est illud *potius quam contumeliae.* Itane vero? Cicero aedilis designatus consularem hominem et triumphalem contumelia affecisse putatus esset, credo, ni illud excusatione cavisset. Reliquum quod dicat, se Curionem honoris causa nominare, levissima ironia, id iam multo nimium foret in unoquoque homine praeter obliviosum illum et loquacem ridiculumque Curionem, de quo tam multa tam bene narravit Cicero in *Bruto* c. 59 sqq. Legatur omnino: *Nam ut Hortensius consul designatus domum reducebatur e campo cum maxima frequentia, fit obviam casu ei multitudini C. Curio, quem ego hominem honoris causa nomino.* Iudices ceterique cum audirent Curionem nominari, riserunt opinor, ut qui dicacissimi hominis procax dicterium bene nossent; iam Tullius, ne ille risus in irrisionem verteret, honorifica appellatione iocosum consularem texit.

Lib. I § 26. *Verum, ut opinor, Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus; antea vel iudicari primo poterat vel*

28) De Asc. App. p. 38.

amplius pronuntiari. Utram igitur putas legem molliorem? Opinor illam veterem, qua vel cito absolvi vel tarde condemnari licebat . . . Puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere.

Varii varie disputarunt de ordine harum legum de repetundis secundum cuiusquam aetatem, unde forsitan nascatur dubitatio, utrum haec lex *mollior* eadem sit, quam postea *mitissimam* dicit Cicero. Quam dubitationem levissimi momenti esse nunc ideo non affirmo, quoniam id de industria demonstrare non vacat: videbit acutissimus quisque. Neque hoc nunc ago.

Codex unus inter bonos deterioresque medius, Lg. 29, exhibet *moliorem*, sed *meliorem* est G 1 2 Ldk. idemque dat Zumptius. *Meliorem* non recte habet, Verri enim optio datur eligendi legem aliquam non optimam, sed quae ipsi maxime faveret. *Mollis* autem dicitur pellis animalis cuiusdam vel cutis, dicitur torus, cubile, alia multa, lex non dicitur. Nempe *durae* legi, i. e. ei, quae tamquam duro animo est, opponitur lex non *mollis*, quae v. c. prementi digito cedat, sed ea, quae quasi animo facilis est lenisque et *mitis*. Quod ipsum nostro loco reponendum est, nempe *mitiorem*, quod in *meliorem* facili errore et etiam faciliore hinc in *moliorem* abiit, unde falsa suspicio nata est. Sequens superlativus sufficit ad rem demonstrandam, ita ut mireris et lectionem alteram a Iordano receptam esse, et annotationem hanc Kahntii p. 13, qui *se proxime a vero abesse* non sensit: »At lex ea, quae multo maiora »reis commoda affert quam alia iisdem atrocior, praesertim »cum, ut hoc loco fit, oratorie efferatur et de industria tam»quam praestantior praedicetur, cur non recte *mollis* dica»tur[29]? Infra appellatur *mitissima*." Iudici etiam *atroci*, si hoc quaeritur, opponitur *humanus* et *mitis*, non *mollis*. Itaque suadeo ut legatur: *Utram igitur putas legem mitiorem?*

II § 4. *Denique ille ipse M. Marcellus, cuius in Sicilia vir-*

---

29) Nempe quoniam Romani non sic loquebantur.

tutem hostes, misericordiam victi, fidem ceteri Siculi perspexerunt ctt.

Sententia non optime habet, nulla enim est peculiaris *in Sicilia virtus.* Sed pessima fit, si credatur Marcello unice cum Siculis res fuisse; habuit enim adversarios etiam Karthaginienses, Hannonem, Bomilcarem, alios, habuit Hispanos, ut Mericum, Libyphoenices, ut Mutinem. Quod implicite Cicero negat, si fidem Marcelli eiusque virtutem et misericordiam unis Siculis perspectas dixit sive hostibus, sive victis, sive ceteris; nisi quis etiam magis aberrantem oratorem dixisse credat, Marcellum in hostes non Siculos ignave, in victos, nisi qui ex illa insula essent, crudeliter egisse. Sed in his nugis versari pudet, pudet credere Tullium eloquentiae summum artificem sic dixisse, ut ludificari a baiulo quolibet eius oratio potuerit et in absurda quaeque detorqueri. Vocabulum *Siculi* eiiciendum est. Interpolavit is, qui substantivum ad *ceteri* adderet; arguitur eo, quod Marcelli hostes tunc temporis omnes *in Sicilia* quidem fuerint sed non omnes *Siculi.* Porro mallem *cuius virtutem in Sicilia hostes*, sed neque sic omnis ambiguitas evitatur neque vel apud Ciceronem omnia anxie ad nostras aures exigenda sunt ita, ut quidquid non omnino placeat sine codicum ope temere mutemus. Cum igitur nil sit in Iordani copiis, hic ultra pergendum non erit nisi ut legamus: *cuius in Sicilia virtutem hostes, misericordiam victi, fidem ceteri perspexerunt* ctt.

§ 31. *Si vero illud quoque accedit, ut in ea verba praetor iudicium det, ut vel L. Octavius Balbus iudex, homo et iuris et officii peritissimus, non possit aliter iudicare; si iudicium sit eiusmodi:* L. OCTAVIVS IVDEX ESTO: SI PARET FVNDVM CAPENATEM, QVO DE AGITVR, EX IVRE QVIRITIVM P. SERVILII ESSE NEQVE IS FVNDVS Q. CATVLO RESTITVETUR: *non necesse erit L. Octavio iudici cogere P. Servilium Q. Catulo fundum restituere aut condemnare eum, quem non oporteat?*

Dubium nemini esse modo dixerat Cicero, quin omnes omnium pecuniae positae sint in eorum potestate, qui iudicia dant, et eorum, qui iudicant; quin nemo possit obtinere vel ipsa bona patria, si praetor improbus det quem velit iudicem,

iudex levis iudicet id quod praetor iusserit. Nil apertius. Sequuntur, quae supra adscripsi et nunc circumscribo sic: Si praeterea idem ille praetor non iudicem tantummodo dederit bonum malumve, sed iudicium etiam iniquum, necessario optimus quisque iudex pronuntiabit ea quae iniquissima sunt. Fac a Verre datum iudicem integerrimum L. Octavium, *nil* iuvabit, dedit enim idem iudicii verba haecce: si paret, fundum quo de agitur ex iure Quiritium P. Servilii esse, is fundus P. Servilio abiudicetur. Paret, e iure Quiritium P. Servilii esse fundum, iudice integerrimo L. Octavio. Itaque idem Octavius ex iudicii verbis fundum eidem Servilio coactus abiudicat: quae par est iniquitas ac si condemnasset hominem innocentem.

Planum est, oratorem et voluisse ea quae dixi, et tamen aliter dedisse, si superiora sana sint. At non sunt. Quid enim sibi vult illud: *si paret neque restituetur?* Cicero, credo, praesentia futuris inepte miscens posuit insuper protasin apodosi carentem. Sed in re plana disputare pluribus non lubet. Lege: *si paret fundum Capenatem, quo de agitur, ex iure Quiritium P. Servilii esse, is fundus Q. Catulo restituatur.* Hoc demum iniquum est, hoc probe Verrinum. Quod ex iure Quiritium Servilii est, tu iudex id Catulo da, immo restitue scilicet. Haec demum iudicii verba sunt talia, quibus vel integerrimus iudex cogatur id facere, quod idem est atque condemnare eum quem non oporteat.

Dum *restituatur* scribo pro indicativo futuri, non immemor fui moniti eius, quod apud Madvigium[30] est: »abhor»reo . . ab huius modi coniecturis, ubi nominum verborum»que, praesertim plurium, terminationes casuum, temporum, »modorum nullis omnino codd. vestigiis suspectae mutantur. »Mihi enim huius modi quidem res inito consilio plane ad »suum arbitrium librarii rarissime mutasse videntur, si a re»centissimis Italis discesseris, certe vestigia quaedam semper »fere supersunt: itaque quoties ex dativo accusativus, ex im»perfecto coniunctivi indicativi idem tempus coniectando effici-

30) Ep. ad Or. p. 27.

»tur, aegre assensus mihi extorquetur, nisi ut dixi, vestigia »quaedam codicum eo ducunt." Et ego ab huius modi coniecturis abhorreo et Madvigium modo non serviliter sequi soleo et suspicere, sed haec universe vera sunt ita, ut interdum tamen contraria possint obtinere. Porro optimus codex Lg. 42 p. m. omittit verba *quo de agitur*, quod et tenendum erit neque ultra nunc indagabo.

§ 136. *Itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidum cepit, sed Timarchidem fugitivum omnibus oppidis per triennium scitote regnasse.*

Fieri potest ut nullum oppidum proprie *ceperit* Athenio, etsi fugitivi Triocalam v. c. vel adversus oppugnantes Romanos tenuerunt, duce Tryphone rege, quem dicebant; maximum enim fugitivorum adminiculum montes erant campique aperti. At fac ita fuisse, quam frigidus Cicero, qui illud urgeret!

Cicero plus semel ita rem convertit, ut in comparatione duarum rerum similium quas pares esse contendit ea epitheta alteri expresse tribuat quae unusquisque vel tacita cogitatione alterius propria esse significat vel intelligit. Eius modi autem res melius quam per circumlocutiones perspiciuntur exemplis quale hoc est, V § 70: *ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores, qui nomen numquam timuissent maritimi praedonis, unum te praetore horruissent Apronium, terrestrem archipiratam.* Bis in eodem loco Cicero fecit id quod dixi, nempe et Apronius in frumento praedatus erat, et Graeci, homines maritimi, suum vocabulum *pirata* de maritimis proprie praedonibus formarunt, dum Romani illos longe prius cognitos habuerunt, qui terra praedarentur, quod vel ipsi facere solebant antiquitus. *Terrestris* igitur *archipirata* est id quod volo, item *archipiratae* epitheton Apronio inditum; etsi non venit in mentem addubitare, quin piratas significaturus Tullius utroque vocabulo promiscue utatur. Minus liquidum idem est nec tamen obscurum in iisdem vocabulis Lib. I § 154: *Quaerimus etiam . . . qualis in bello praedonum praedo ipse fuerit, qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur.* Simillimi generis hic locus est. Comparatur Timarchides cum Athenione fugiti-

vorum rege, sed ipsum illud tertium comparationis Timarchidi tamquam epitheton additur cum Athenioni proprium sit, quo acrius Verris assecla pungatur.

Sed frustra haec omnia dicta essent ut demonstrarent id cui nemo obloquitur, nempe *fugitivum* recte a Cicerone factum esse Timarchidis epitheton minime ornans pro Athenionis praedicato necessario, aut quod eodem redit, quod Timarchides, non *rex* Athenio, omnibus oppidis *regnasse* dicatur. At idem ultra persequendum est legendo: *Itaque in Sicilia non Athenionem, sed qui nullum oppidum cepit, Timarchidem fugitivum omnibus oppidis per triennium scitote regnasse.* Id enim Cicero curabat scilicet, quot oppida cepisset Athenio, et an forte nulla cepisset. Ille autem ceperit perinde est necne, haud dubie vel sic »terruit urbes." Neque igitur mirum est, summum fortissimumque imperatorem oppida Siciliae sub dicione tenuisse Athenionem illum, cui praeter honestos natales nil ad laudem et honorem defuit; at Timarchidem hominem fugitivo vel peiorem, aperta vi nulla adiutum, omnibus Siciliae oppidis regnasse, id Verre praetore mirum quidem non erat, sed etiam isto praetore indignandum. Accedit, quod ictus gravior in Timarchidis nomen cadat, si et *sed* longius antecedat et hoc nomen per cetera superiora iam aliquamdiu subobscure significatum fuerit. Coniunctionem autem transposuit is, qui eam ante relativum pronomen non ferens necessario excipi a substantivo credebat. In codicum lectionibus praesidii nihil est.

V § 113. *Deinde etiam illud video esse dictum, quod, si recte vos populus Romanus cognovit, non falso ille* Furius Heracliensis navarchus *de vobis iam in morte ipsa praedicavit: Non posse Verrem testes interficiendo nos exstinguere* ctt.

Immo nimium poterat, et sensit idem ille miser Furius. Quod viri docti viderunt, in codicibus autem praesidii quidquam est, nempe *nos* habent R G 2 Ldk., *vos* e coniectura, ut opinor, G 1. Nubes igitur suspicionum locum invasit, quas eo ordine excitabo iisque fere verbis, quibus habet Iordanus: *vos* de ci. Madv. Ep. ad Or. p. 43; *criminum vocem*

ci. Bake Bibl. Crit. N. p. 46, *noxas* Orelli[31], *voces* ci. Madv. Op. I. p. 370; *eos* Halm (ubi?); delet *nos* Wesenberg; *crimina sua* dett. O. Addo *voces* post Madvigium ab Halmio receptum esse in Weidmannianam 1855, *vos* e G 1 esse in Teubneriana Klotzii, *crimina sua* e dett. O. apud Zumptium.

Nulla ex his lectio placet. Codicum *nos* emendandum est, et sic emendandum: *Non posse Verrem testes interficiendo ius exstinguere.*

Doctorum annotationes excerpam aliquot. Madvigius[32] multa quae vel adversus obsoletum *crimina sua* valent vel denuo ab ipso sunt eversa, in iis autem haec: »mansuros dicit iudices, »qui vel interfectos testes audiant et ulciscantur." Et hoc sane verum, etiam interfectis testibus aliquid e mente Ciceronis tamen mansurum esse, quod navarchorum iniurias illas foedissimas ulciscatur. »Verum" auctore Bakio in censura[33] »mansuros iudices, non praeclara profecto divinatio: et quid »hi poterant e testibus audire, his interfectis? Praeterea *vos*" quod coniecerat, Madvigius »i. e. ipsos illos iudices qui nunc »sedebant, quomodo cogitare poterat Furius? . . . . Hoc dicit, »testes eum" Verrem »interficere posse, *criminum vocem ex-* »*stinguere* non posse: et sic legendum." Nil memoratu dignum Zumptius, quem Madvigius posteriore loco[34] verbo sed satis redarguit una cum Orellii coniectura *noxas*. Idem priore sententia sua recte abiecta ibidem e *nos* vel *vos* confecit *voces*, cui suspicioni et ipse adscripsit: »est tamen coniectura ex earum »genere, ad quas confirmandas non ita plura occurrunt, ut con- »fidere possis," et in vocabulis *non posse Verrem testes interficiendo voces exstinguere* pronomen *eorum* desidero, sed vel eo adiecto locus languebit nec probanda erit oppositio inter *testes* et *voces*.

Vocabulum *ius* cum *exstinguendi* verbo recte iungi ex analogis apparebit permultis. Lib. I § 48[35] idem verbum de *re-*

---

31) Weidm. 1831.
32) Ep. ad Or. p. 43.
33) Bibl. Crit. N. V. i. p. 45 sq.
34) Op. Acad. I. p. 370 sqq.
35) Nempe capite 18. Debebat igitur in Facciolati lexico (Lipsiae, Kollmann

vorum rege, sed ipsi
tamquam epitheton
acrius Verris assecla
Sed frustra haec
cui nemo obloquitu
tum esse Timarchi
praedicato necessa
des, non *rex* Ath
idem ultra pers
Athenionem, sed
tivum omnibus o
Cicero curabat
forte nulla ce
haud dubie vel
summum fort
cione tenuisse
nil ad laude
fugitivo vel
liae oppidis r
sed etiam
gravior in
dat et ho
obscure s
is, qui
excipi a
nihil est

V §
recte
raclien
Non

hic illic lectionem latentem invenire unde nonnihil discat, non in tribus tantum primis Verrinarum libris, ubi Iordanus unice Burmanni collationem habebat negligenter factam, sed in ultimis quoque duobus, uti Regius dominatur et Leidensis accurate collatus est. Medii libri, id quod Iordanus bene novit, in Leidensi ut in plerisque bonis codicibus interciderunt.

Etiam Halmium vera dixisse arbitror. Nempe sic censeo, codicem Regium esse Leidensis et Guelferbytanorum fontem communem, in quo verae lectiones saepe nudae, saepe autem sub tenuissimo involucro absconditae inveniantur; ex eo recensionem fluxisse duplicem, correctam utramque, sed liberius doctiusque correctam eam, quam in priore Guelferbytano habemus, dum Leidensis et alter Guelferbytanus sic et discrepant et conspirant, ut appareat eos habere fontem communem, librum e Regio derivatum sed a Guelferbytano priore diversum. Eum vero librum neque aliunde novi neque in Iordani copiis inveni. Ob oculos igitur versatur stemma hocce [36]:

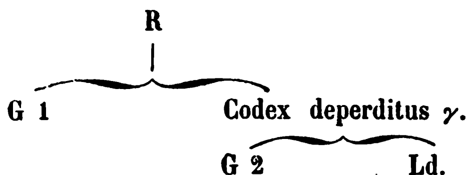

Quod de Guelferbytanis et Leidensi dixi, de primis Verrinarum libris aeque ac de ultimis valet, nisi quod illic, ubi Regius ipse deficit, quaestionem de communi fonte in medio relinquam.

Pauca adscribo ut demonstrem ea, quae nunc attingo magis quam pertracto. Lib. IV § 4, ubi Iordanus habet *Praxiteli*, idem hoc in Regio fuit, sed mutatum est in *Praxitele*. Qui mutavit, certo ablativum sese legere crederat, dum genitivus esset. Errorem soli ex omnibus imitati sunt Guelferbytani cum Leidensi et eo codice incognito, cuius collationem Lambini margo habet, dum deteriores formam *Praxitelis* exhibeant; quin Leidensis, quod vel adversus Iordanum affirmare au-

36) Cf. stemma apud Zumptium in editionis suae praefatione, p. XXXVIII.

sim, errorem etiam in peius auxit, habet enim *praxitebe.* Idem recurrit § 12 de Regio, idem de deterioribus. At hic *Praxiteli* Regii non est correctum, et conspirant G 2 Ld.; solus prior Guelferbytanus *Praxitele* habet, et arguit, opinor, eum, qui supra Regii lectionem mutarat. Etiam luculentius est, quod § 27 accidit, ubi legimus: *Quid? illa Attalica tota Sicilia nominata ab eodem Heio* [*peripetasmata*] *emere oblitus es?* Ex his vocabulum *Attalica* in Regio mire corruptum legitur sic: *ad italica;* id Guelferbytanus prior immutatum servat, sed partibus fere mutatis G 2 Ld. scripturam etiam peius depravatam habent, *ad Italiam*, ut Iordanus de utroque refert; si accuratius etiam quaeris *ad ytaliā* id ipsum est, quod Leidensis habet, sed idem hoc valet atque illud. Minoris momenti est, quod pro *tuam causam* § 28 sit *tui causam* R G *1, cui causam* G 2 Ld., sed quattuor hi libri eiusdem esse familiae esse ostendunt § 35, ubi omnes vocabula *quod verbo — quanti emeris* omittunt. Scribae oculi a superiore *quanti emeris* ad illud alterum aberrarunt ita, ut intermedia non scriberet et illud ipsum nonnisi semel. Fit hoc facillime: at qui idem hoc in eodem loco et ratione eadem quattuor scribis accidisse putet, nimia tribueret casui; equidem suspicor id accidisse illi qui Regium scriberet, ex quo deinde libro error propagatus est. Idem § 39 in verbis *Diodorus — illud argentum* propter superius *argentum* accidit, non utrique scribae codicum G 2 Ld., si me audias, sed ei, qui communem eorum codicum archetypum exaravit. At R G 1 ctt., de quibus Iordanus de more tacet, eandem periodum repraesentare censendi sunt.

Habemus igitur eiusdem quasi domus libros G 2 Ld. in ea familia, quam cum R G 1 efficiunt, cuiusque principem suspicari licet Regium esse. Et est, uti iam § 46 demonstrat, ubi in loco incerto *peraeque pro portione* Iordanus scripsit, auctore Turnebo et fortasse recte; Regius habet *per ea quae proportione* et saepissime *quae* pro *que* exhibet; G 3 autem *per eaque proportione*, quod vel intelligi nequit unde ortum sit, nisi ex Regii lectione. Locum plene adscribere nil attinet. At Regius haud dubie archetypus esse iudicabitur collata § 50: *Dionysiarchum ad se proagorum, hoc est summum magistratum, vocari iubet:* ibi *proagrorum* in Regio est, sed media *r*

expuncta, unde veram lectionem etiam alibi servatam G 1 habet, sed G 2 Ld. sine ullo sensu *pro agrorum.* Paulo minus elucet at satis perspicuum est idem § 42: *intellexerunt isti* (Verri) *virum fortem, quem summe provincia* (Sicilia) *exspectabat, Q. Arrium, non succedere.* Leviter depravata est Regii lectio: *uerum fortem, quem summae prouinciae expectabit,* unde manifesto pendentes G 1 2 habent *provinciae expectabant,* quibus adde e Leidensi *prouincie expectabant.*

Nondum satis demonstravi, etiam G 1 ex R derivatum esse. Apparet hoc tum aliquatenus ex ultimis, quae adduxi, sed praesertim ex § 53, ubi *Recita Archagathi et Lentuli testimonium* Iordanus habet, fortasse recte; ceteri codices noti a nostris quattuor valde discrepant, hi autem habent *R. Archagathi* (immo *R. Archagati* Ldk.) praeter unum G 1, qui sine sensu exhibet *Romae Archagathi*, ita ut planum fiat, et hoc ex *R. Archagathi* fluxisse, quod ut vidimus in Regio legitur, et lectionem codicum G 2 Ld. non ex G 1 derivatam esse, cum *R.* compendium non soleat *Romae* significare. At G 1 non ex G 2 vel Ld. originem cepit, non enim potuisset v. c. *proagorum* ex *pro agrorum* sumere, aut *ad italica* ex *ad Italiam;* in ceteris codicibus neque *R.* neque *Recita* est neque *Romae* vel simile quidquam, ita ut res pro confecta habeatur [37]. In iis libris, ubi deficiente Regio habemus tamen G 1 2 Ld., in Divinatione dico et Actione priore cum paragraphis Libri primi paulo plus centum, idem valet, nempe G 2 Ld. adversus G 1 conspirare solent etiam magis quam e Iordani lectionibus apparet; ille scilicet unice nitebatur P. Burmanni collatione negligenter facta, quales tunc fieri solebant. Margines sive codices Stephani et Lambini hic quoque cum G 2 Ld. facere solent. Adscribam locos aliquot pro hac opinione facientes, sed quoniam hanc rem non de industria persequor, nunc non ago de exiguo, qui est, parvarum discrepantiarum numero, ne modus huius libelli eorum explicatione nimium crescat, in re non sat magni momenti. *Caecil.* § 5 *videor* habent Iordanus G 1 alii; *video me* G 2 D (Paris. 7823) ϛ λ, item Ldk.; § 10 altero loco *mi-*

37) Ultra nunc nil annoto, dum careo libellis iis, de quibus dixi in Introductione, supra p. 420, ann. 9 et 10.

nime velit recte Iordanus G 1 Pall. al.; *maxime velit* e superioribus male repetitum G 2 Ldk. ς C(uiacianus) cdd. Lambini (Memmiani); § 12 *dicis* Iordanus G 2 D ς λ Lg. 29, item Ldk., in quo non est *dicit*; contra *dices* G 1 dtt. Orellius. Interpolatio *petissent a me praesidium*[38] pro simplici *petissent* Iordani G 2 Ldk. ς est G 1 dtt. O. — Iordanus § 27 *tempus discendi* recepit e G 1 D St. al., sed *dicendi tempus* est G 2 Ldk.; eiusdem generis plura sunt, sed haec luculentissima: § 46 *deonerare* Iordanus habet, ut Ldk. et levi corruptela *dehonerare* G 2; in G 1 est *dehonorare*. Act. I § 10 Iordanus habet *convictam*, fortasse recte, e ς? dtt., *coniunctam* est G 2 C D al. Ldk., dum G 1 habeat *communitam*. Erroris communis fons est varia lectio *cōuictam* et *cōuitam* (*9ūictam* et *9ūitam*), si reputamus tres tractus *ui* aliter legi posse facillime, si Gothice efferuntur; ex priore lectione natum est *9iūctam* Ldk. i. e. *coniunctam*, quod haud dubie in ceteris G 2 C D al. non multum differt, et *9uictam* i. e. *convictam* ς? dtt.: ex altera *9ūitam* i. e. *comunitam*, unde *communitam* G 1.

Ostendi verbo, codices G 2 Ld. e Regio esse derivatos, ut indidem G 1, sed eosdem non ex ipso G 1 fluxisse. G 2 Ld. igitur coniuncti testem efficiunt unum, cuius auctoritas non multo minor esse debeat quam prioris Guelferbytani. Quod Zumptium non satis tenuisse abunde ostendit Madvigius[39], verum nunc neque hoc ago neque id, futurum editorem Ciceronis aeque diligentem, atque Iordanus est, haud dubie *usurum* fore accurata quadam collatione Leidensis libri per Divinationem, Actionem priorem primumque librum Accusationis; nempe in his orationibus Leidensis codex ordine tertius est bonorum eiusque archetypus quoad scimus periit. At praeter editorem diligentem et religiosum unusquisque oleam et operam in hac collatione conficienda perderet, nempe codex hic, etsi e bono fonte derivatus, scriptus est a librario ignorantissimo nec fere quidquam alicuius momenti exhibet. Docuit me comparatio sat accurata codicis cum Iordani editione per Divi-

38) Madv. Op. I. p. 339 sq.
39) Ep. ad Or.

nationem et Actionem primam, lectio deinde libri primi e codice simul et ex editione quam dixi.

Alia res est, ubi G 2 Ld. habent ea quibus caret G 1. Id autem quod scio praecipue in ea parte libri primi locum habet, ubi tres illi codices boni abrupte desinunt, G 1 in § 105, G 2 Ld. Stephanique codex in § 111. Per septem igitur §§ testes non habemus nisi duos tresve et ex his unum hunc Leidensem. Iam quod contendo hoc est. Collatio Leidensis si qua esset per Divinationem, Actionem priorem et Libri primi §§ 105 priores, ea ut editori necessaria[40], sic ceteris fere inutilis foret. Lectionum Leidensium momentum longe maius est per §§ hasce septem, et vel sic tamen perexiguum, neque ego has lectiones publici iuris facerem nisi et speciminis causa, et quia eum oportet, qui Leidensibus copiis utatur, id quoque pro virili parte curare, ut earum usus quam facillimus fiat philologis eius modi, cuius ii sunt qui Orellii Ciceronem repetierunt. Ad has igitur septem §§ adscribo lectiones Leidenses Iordano non memoratas nec tamen omnino futiles hasce:

§ 105. *vendibilis* IORD.] *vendibili*
singulari] *singularis* V. 8 dtt. IORD. Item Ldk.
malebat] In hoc vocabulo desinit G 1, in quo verba inde ab: *secundum filiam* alia manu sunt adscripta. IORD.

106. *saepe appellati pernegaverunt*] om(isit) Ldk.
liberis] *a liberis*
INTELLIGAM] *intelligebam*
ideo] *ita*
ad Chelidonis arbitrium] *a celidonis arbitri* ante spatium vacuum
obviam ire] *obuiā renius* *r* non prorsus certum est.
potius non modo his] *pocius non pocius hijs*
praetoris] *P. R.* V, om. ctt. O. IORD. om. Ldk.
Recita] *recita* V, om. ctt. O. IORD. om. Ldk.

---

40) Iordanus cum haec negaret, l. l. p. 103, non novit vel non attendit codicis filiationem eam, quae est in stemmate quod supra posui p. 453.

107. *reprehendi*] *reprehendi* om. (praeter V) ctt. O. IORD. om. Ldk.

Imitatus esses] *imitatus oms* in marg. m. rec. subinde occurrens atramento evanido adscripsit *»ees pro os*

Voconium] *Voconium* V: *C. Voc.* ctt. Prisc. IORD. *C. voconiū*

108. *tam*] *tam* V: om. ctt. AO. IORD. om. Ldk.

magno opere] *magnopere*

in his ipsis] *his* om. Ldk.

sancta] *facta*

109. *instituit*] *instituit* G 2 ς V; *instituerit* Prisc. IORD. *instituit* antecedente *id* pro *quid.*

patietur? Cedo] *patitur. credo*

Furias, Fusias] *Fusias* G 2; *nufias* V; *Sufias* Lg. 29 IORD., qui de priore vocabulo tacet. In Ldk. est *furias fusias.*

(*Q. p. t.*) *edicto*] *adiecto*

annuam] *aiam* i. e. *animam*

amplecteris] etiam Ldk.

110. *Ac*] *At*

edixisses] *dixisses*

QUI HEREDEM] *si quis heredem*

legarit] *leget* G 2, *legaverit* Lg. 42. IORD. *lega.* ante spatium vacuum.

quod per] *Quid per*

iuris] *iuris* V: *generis* ctt. IORD. *generis*

amplecteris] Recte Iordanus de Ld.

iure] Recte Iordanus de Ld., qui quod in annotatione suasit, *etsi* ante *minus* esse inserendum, vellem in textu ipse fecisset.

tum vituperari] *cum vituperari*

in discrimen] *in dubium* etiam Ldk.

quivis] *quis.*

P. Annii secundis] Cf. § 104. 113. Lib. II § 21. *p. cuuscecūdi.* Tractus quattuor post primum c videntur esse *uu*, sed possunt item *im*, *nn*, ctt,

et totum hoc *cuuscecūdi* nuperrime corruptum est ex *aniscecūdi*

111. *abs te*] *a te* etiam Ldk.

prooemio] *prohemio*

ecquis] *et quis* V. Lg. 29 al. IORD. *ut quis* Solent Verrinarum codices in hoc vocabulo peccare.

praetor] *p.* ante spatium vacuum; in marg. *pr.* cum sigla quadam notavit m. rec., de qua v. supra.

idem illud] *idem illud* G 2 Lg. 29 V: *illud idem* dtt. IORD. *idem illud*

illud ediceret] *illud edine quis ediceret.* Oculi scribae aberrarunt ad id, quod etiam in cod. sequens vs. habet.

multi in isdem causis fuerunt] Item V, *multi testamenta eodem modo fecerunt* ctt. IORD. In ceteris est etiam Ldk.

Annaea] *Annaea* G 2 ς: *Anaea* V. IORD. *antea*

singulari] In hoc vocabulo desinunt codd. G 2 Ld., neque ex ς postea variae lectiones commemorantur. IORD.

Codicem hunc Leidensem Verrinarum Halmius[41] codicibus Belgicis quos excitat adiungit, et praeterea codicem quemdam Leidensem nominat[42], ex quo libro Bakius Orellio misit collationes orationum pro Ligario et pro Deiotaro. »Nobis tamen" inquit Halmius »in nova harum orationum recensione hic co»dex negligendus erit, quoniam ad eas tres codices eiusdem »familiae Leidensi praestantiores (Bruxellensem num. 5345, »Erfurtensem, Gudianum 2) accurate collatos habemus."

Uterque codex idem mihi videtur. Nempe in illo leguntur ante Verrinarum libros quinque, i. e. tres primos ultimosque duos, etiam Sallustii Catilina, Iugurtha, et Ciceronis orationes decem, quorum inscriptiones adscribo eodem ordine easdem, quas codex exhibet.

---

41) Zur Handschriftenkunde der Ciceronischen Schriften, p. 15.

42) L. l. in ann.

»In senatu antequam pelleretur in exilium" (Ciceroni tribuit ipse codex).

»cur senatui gras egit."

»Cui . s . populo gras egit" (Ciceroni tribuit ipse codex).

»pro M. Celio."

»In vatinum."

»pro M. marcello" (Ciceroni tribuit ipse codex).

»pro Quinto legario."

»pro Rege Deiotaro."

»In senatu de prouincijs consularibus."

»pro Responsis Aruspicum et cetera" (praemittitur *eiusdem*).

Orationes tres *Caesarianae* quae dicuntur in margine adscripta habent scholia quaedam, inedita quod scio, rhetorici argumenti momentique aut nullius aut perparvi. Sed hunc librum nisi in orationibus pro Ligario et Deiotaro omnino ignorasse videntur qui Orellii opus continuarunt, Halmius Baiterusque. Inspexi igitur hunc codicem, ut certior fierem, an forte aliquid novi exhiberet. At mox apparuit, eum totum esse descriptum ex Gemblacensi codice, qui nunc Bruxellensis 5345 est, quem contulit Baiterus, quemque apud hunc et Halmium in editione Orelliana altera indicat sigla G, nisi quod in oratione pro rege Deiotaro sigla B obtineat. Ille codex orationes continet decem eas, quas supra enumeravi, et alias tres indicante Halmio[43], nempe »in Clodium [i. e. or. pro »domo sua]" et »pro Sestio" inter Caelianam et Vatinianam insertas habet, dein inter Vatinianam et orationem pro Marcello »pro Cornelio Balbo et Pompeio." Codex Gemblacensis correctus est.

Iam quod aio hoc est, codicem Leidensem etiam porro negligendum esse, quoniam vel ipse vel eius archetypus e Gemblacensi post huius libri correctionem descriptus est.

Id autem sic demonstro. Lectiones quas G *solus* habet, eaedem omnia in Ld. inveniuntur per orationum partes has:

---

43) L. l. p. 14. Ceterae orationum inscriptiones Leidensibus quam simillimae sunt.

Decl.	*pridie quam in exs. iret*	per §§ priores 10.
Or.	*cum senatui gratias egit*	» 12.
»	» *populo* » »	» 5.
»	*de Har. Resp.*	» 11.
»	*pro Caelio*	11—17.
»	*de Prov. Cons.*	priores 5.
»	*pro Marcello*	» 11.
»	» *Ligario*	» 6.
»	» *Deiotaro*	7—11.

Excipiuntur orthographica quaedam et pauca in peius discrepantiae. Paginarum quoque transpositio in archetypo quodam effecit, ut in Caeliana utriusque codicis folia eodem modo turbata sint; transponuntur scilicet §§ 18—27 post §§ 27—36. Paucissima, neque ea magni momenti, in iis verbis discrepant, quae ante locum erroris postrema sunt postve eum prima. Cuius rei originem explicatu facillimam fore censeo, sicubi alicunde is codex apparebit in quo error ortus est, nec sine eo nisi collationum defectu difficilem, non tamen nunc scribenti satis expedita mihi explicatio in promptu est, aut ipsa res longiore vel expositione digna vel indagatione.

Praeterea lectiones Gemblacensis libri correcti in Leidensi repraesentari solent vel integrae, vel quod maioris momenti est, etiam magis corruptae. Annoto aliquot lectiones, quas praeter Leidensem nusquam nisi in Gemblacensis secunda manu quis inveniat. Sic *Cael.* VIII. 19 *quo*, omisso *te* vel *iste*, unice est in G² Ldk., IX. 20 pro *isdem* est *iisdem* G², *hijsdem* Ldk., XI. 25 *et qui* G² Ldk. pro *ut qui*; porro *de Har. Resp.* III. 6. *accepi* G² Ldk. pro *accedit*, ubi *accepit* G¹ E; *Marc.* VIII. 23 *impetum* G² Ldk. pro *impetu*.

Sed ad luculentiora transeo, ut simul et appareat, secundae manus lectiones, quae in Gemblacensi sunt, a scriba Leidensis nonnumquam vel in peius depravari, et alterum hoc, primam etiam manum ab hoc scriba lectam fuisse. *Cum Sen. gr. eg.* V. 12 legitur *cincinnatus*, pro quo Gemblacensis corrupte: *incincinnatus*; peius etiam Leidensis scripsit *inconcionatus*. *De Prov. Cons.* III. 6 verba *ad iustum odium* sic corrupta sunt:

ad ustum odium G²; quae Leidensis scriba emendavit scilicet scripsitque: *ad usum odium*. Ibid. V. 11 proba lectio *inscitia* est in G², at Leidensi propria est corruptela *iusticia*, quae manifesto hinc fluxit, non aliunde neque ex varia lectione *inscientia*, quae etiam in G¹ est. *Cael.* XXII. 53 *credendam* et alibi est et in G²; vera lectio *credendum* praeter alios in G¹ Ldk. reperitur. Ibid. XXIX. 68 pro vera lectione *fecisse dicatur*, quam G² cum aliis communem habet, in E G¹ Ldk. est *fecisse videatur*. Denique, quod pro omnibus esse potest, *de Prov. Cons.* IX. 22 G¹ habet cum aliis *desiderat* pro vero *assideret;* unice G² exhibet *desideret:* utrumque coniungit solitaria Leidensis lectio *desideraret*. Scriba ob oculos habebat, ut opinor,

re
desiderat.

Iam recentem et negligentissimum librarium, qui charta vulgari usus est et errores commisit innumeros, ut hunc Leidensem fecisse constat, scimus codicis Gemblacensis primam secundamque scripturam repraesentare, scimus eundem solitarias ceteroquin lectiones cum Gemblacensi communes habere permultas, item unam et alteram sic ut Leidensis lectio depravatior sit. Acta agerem, si non Gemblacensem librum ex Leidensi fluxisse contenderem sed hunc ex illo, et vel haec argumentatio supervacua esset, quae demonstraret, nullum librum praeter hunc Gemblacensem scribae Leidensi ad manus fuisse. Etsi igitur Halmius Baiterusque codice Leidensi nisi *ad Verrinas* non sint usi, nil damni fecit splendidus apparatus, quo Ciceronem Orellianum ornarunt.

ADDENDA. Scripta haec erant cum obiter inspicere mihi licuit codicem Bruxellensem 5345, sive Gemblacensem editionis Orellianae repetitae. Qui inspectus docere videbatur „collationem eam, quae Halmio ad manum fuit haud ita accuratam esse. Id sic apparebit ut lectiones Gemblacenses paucas secundum Orellianam repetitam, cum iisdem lectionibus componam, ut nuperrime ex codice eas annotavi, adhibita hac ipsa Orelliana editione. In oratione de Provinciis consularibus igitur habet Gemblacensis:

Secundum Orellianam Ex mea lectione:

Cap. II. § 4. *thraciis*] *thracus* (i. e. *thracus* vel *thraciis*)

III. 6. *ad * ustum* G²] *ad‿ustū.* Inter *d* et *u* erasum *i* etiamnunc apparet. Systole a m. recentiore est.

V. 10. *nato* G¹; $\overset{s}{\textit{nato}}$ Ab ead. m., ut videtur.

11. *inscitia* G²; *inscientia* G¹] *inscit ia* Litterae duae erasae sunt de industria inter *t* et ultimum *i*. Litterae *t* tractus transversus ab altera manu est, ipsa littera pristina neque *t* neque *e* fuisse videtur

VI. 14. *hominum* G¹ (pro *homini*)] *homini.* Post *i* litteram erasa est littera una, quae omnino *s* fuisse videtur, non *im* neque *ī*

VII. 17. *prouintias* G¹] *provincias* sine ulla correctione

VIII. 17. *succedetur* G²: *succeditur* G¹] *succedit'* Attamen tractus quidam calami est unde nasci potuit opinio *i* in *e* esse mutatum.

XI. 27. *dis* G¹] $\overset{i}{\textit{dis}}$ sed *i* supra scriptum est ab ead. m., ut videtur.

Idem codex in loco quem supra ultimum adduxi exhibet non prorsus quidem id quod suspicatus sum sed simillimum tamen hoc: $\overset{e}{\textit{desiderat}}$. In Caeliana, ubi foliorum transpositionem olim locum habuisse modo dicebam, unde confusio in Leidensi Gemblacensique simillima orta sit, hae lectiones ex utraqne codice accedant copiis Orellianis:

Gemblacensis folio 17 recte haec habet:

adtēpus ei mendaciū urm̄ comendatis.† *qui rē*
vuerit. qui ungenta sūpserit. qui baias uiderit.

† fortasse a 2 m. est. Verba autem priora usque ad *commendatis* e § 17 sunt, porro ex § 27.

Folio autem 18 verso haec sunt:

qui te amat plurimū, qui propter nescio quā timiditatē et nocturnos metus. ‿ *Reprehendistis a patre qđ semigrarit;*

quae ex § 36 desumpta sunt et in codice proxime antecedunt paragraphum 18.

Verba autem *uestrum qui rem inierit qui unguenta* non sunt in Gemblacensi, quod annoto ne quis hoc ex annotatione Orelliani ad Cael. VII. 17 conficiat.

Porro Leidensis codex priore loco habet:

ad tp̄us ei mendaciū vr̄m commendatis. qui rem inierit
qui vnguēta sūpserit qui baras viderit

et altero:

qui te amat p̄limū qui propter nescio quā timi
ditatem et noc[r]tnos metus rep̄hendistis a p̄re qd' se mig[r]ret

Nil igitur necesse est, ut indagemus quomodo annotationes in Orelliana huc pertinentes explicandae sint, non omnino perspicuae ceteroquin. Quod fieri facile potest, nempe ut de tanta codicum multitudine referens editor dum brevis esse laborat, obscurus fiat hic vel illic, iis praesertim, qui de singulari quodam manuscripto quaerunt. At hic, ut dixi, nulla ulteriore anquisitione opus est, loci enim utriusque codicis, quos supra apposui, ostendunt Leidensem cum Gemblacensi hic ut alibi conspirare ea ratione, quam supra explicavi, ita ut rursus appareat, librum Leidensem sive eius archetyphum ex ipso Gemblacensi fluxisse, dum teneamus aliunde constare id ex correcto demum libro habuisse locum.

D., 29 *Sept.* 1856. E. J. *K.*

Emendatur XENOPHON. Anab. VI. 5. 17.

XENOPHON in oratione quadam ad milites *ἐγὼ γοῦν*, inquit, *ἥδιον ἂν σὺν ἡμίσεσιν ἐποίμην ἢ σὺν διπλασίοις ἀποχωροίην. Καὶ τούτους οἶδ᾽ ὅτι ἐπιόντων μὲν ἡμῶν οὐδ᾽ ὑμεῖς ἐλπίζετε αὐτοὺς δέξασθαι* (leg. *δέξεσθαι*) *ἡμᾶς, ἀπιόντων δὲ πάντες ἠπιστάμεθα ὅτι τολμήσουσιν ἐφέπεσθαι.* Verum *ἕπεσθαι* et *ἀποχωρεῖν* non recte inter se opponuntur. Requiritur vocabulum quod significet *aggredi*. Quae sequuntur probare videntur scribi debere *ἐπιοίην*.

Harlemi 29 *Sept.* 1856. S. A. N.